

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 03734

DRAY SHTET

Sholem Asch

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ש ל ם א ש

ווארשע

(צווייטער בוך פון „פארן מבול“)

ר א מ א נ

משה-טמוזא-טקלערסקי

ניו-יארק, 1952

WARSHE (Warsaw)

BOOK TWO

דאס איז א פאטאגראפישער־אפדרוק פון דער אויסגאבע,
וואס איז ארויסגעגעבן דורכ'ן „צענטראל־פארבאנד פון
פוילישע יידן אין ארגענטינע“, בוענאס־איירעס. 1949

ערשטער טײַך

קאפיטל 1

א פרימאָרגן

די האַרבסט־נעכט אין פּוילן זענען טינט־שוואַרץ. הימל און ערד ליגן אין דרויסן אין די אַרעמס צוזאַמענגעקנוילט און טוען־אָפּ פאַרבאָרגענע זאַכן, סודות פון דער יצירה...

אז עס הייבט־אָן צו גראָען, שטייגט דער הימל פון דער ערד אַרויף און לאָזט־איבער אַ פּרישן נישט־באַרירטן ווייסן פּראָסט איבער ערד און פעלדער. פון די ביימער הייבן־אָן צו קאַפען אומפאַרשטענדלעכע טראָפּנס. די וועלט שווייגט נאָך, — עס הערט זיך נאָך נישט קיין מרוק פון אַ בהמה. זי באַלאַנגט נאָך צו קיינעם נישט. זי איז ערשט נאָר־וואָס געבוירן געוואָרן אונטער דעם אויפשטייגנדיקן הימל און זי ליגט אויסגע־שפּרייט אַ געפונענע, באַהויכט מיט פּרישן טוי, ווי אַן אונטערגעוואָרפן גיי געבוירן קינד...

עס הערן זיך פון די פעלדער אייזערנע קלימפערן, ווי איינזאַמע וואַסער־טראָפּנס וואַלטן זיך פון פאַרוואָרפענע רינעס גענאָסן: דאָס פּאָרן פון נאַכט־טאָג־גראָקייט אַרויס די ערשטע מילך־וועגן איבער די שטיי־נערנע ברוקן פון דער פּראַגער פּאַרשטאַט. עס קלאַפּן די מילך־קאַנען אי־נעם פּרישן חלל און וועקן די שלאָפּנדיקע וועלט אויף...

באַלד קומען פון נאַכט־טאָג־גראָקייט אַנדערע וועגן אַרויסצופּאָרן אויף דעם שטיינערנעם ברוק. פורן מיט קעפלעך קרויט, פורן אָנגעלאָרן מיט קאַרטאָפּלעס, וועגן מיט קאַסטנס אייער, וועגן מיט הינער־שטייגן, פעסלעך פּלוימען, קוישן באַרנעס, באַליעס מיט לעזעלקעס, וואָס יידן און פּויערן פירן פון דערפער און קליינע שטעטלעך צו דער גרויסער שטאָט

צו. עם ליגט נאך דער פייכטער טוי פון די נאכט־פעלדער איבער די פורן. פון די שטויסן היי, פון די שטרויענע געזעסן קוקן פליישיקע, גע־זונטע פראווינץ־מוידן ארויס, ווינטיקע רויטע פויערשע פנימער פון קאָ־לירטע טיכער. געפרוירענע יידן מיט פארבונדענע אויערן, דורכגעווייקטע פויערים אין פארענדיקע שעפסן־פעלצן.

מידע, מיט אראָפּגעלאָזטע קעפּ, באַגאַסן אין געפרוירענע אַנגסטן, קלאַפּן פערד מיט פאַדקאָוועס אָן די האַרטע שטיינער פון ברוס. דאָס שלעפט מען זיך איבער די פראַגער גאַסן צו דער אייזערנער בריק, וואָס וואַרפט זיך מיט איר קערפער אויפן וואַרשעווער ברעג אַריבער.

דורך די אייזערנע נעצן פון דער פראַגער בריק דערזעט זיך שוין דער ווייסער מאַרגן־טוי, וואָס איז אויסגעשפּרייט ווי אַ פּלאַכטע איבער היי־זער־דעכער, אויף קירכן־שפיצן אויף יענער זייט הויכן ווייס־לברעג. דאָס איז די שטאַט וואַרשע.

**
*

ביי הורוויצן, דעם לערער, איז נאָך נאָכט איבער דער וועלט. עס שרעקן ווי שדים די שטיקער מענטשלעכע קליידער, צעהאַנגען איבער די שטולן. אַ כאָר פון שלאָף־אַטעמס אין אַלע גאַמען הערן זיך פון די ווינק־לען אַרויס. אַ וואַרימע שווערע נאָכט־לופט שטייט אין הויז פון אויס־געוואַרימטע לייבער און בעטגעוואַנט. די ערשטע, וואָס שמעקט די פיס אַרויס פון בעט מיט אַ פאַרשלאָפּן פנים נאָך, איז די באַלעבאַסטע. זי טוט דאָס מיט נישט־געהערטע און נישט־געזעענע באַוועגונגען, זוכט אויס אירע קליידער אין דער פינצטער, מיט זיך נישט אויפצוועקן דאָס הויז־געזינט. דער מאַן אָבער איז שוין אויף. אָן אַ וואַרט אַרויסצורעדן צינדט ער אָן דאָס ליכט אויפן נאָכט־שענקל.

— צו וואָס? איך וועל אַזוי אויך זען.

— נאָך וואָס עפעס אַזוי פרי? — בייזערט זיך דער מאַן אַ פאַר־שלאָפענער.

— ס'גייט צו ווינטער, מ'רייסט פון די הענט.

און איידער וואָס־און־ווען, פון דעם וואַסער־קראַן אין קיך הערט זיך אַ שטראַמל גיסן...

די פאַר גילדן זענען אָנגעגרייט פון נעכטן. אַ גאַנצן טאַג אַרומגע־

לאָפּן צו די עלטערן פון די תלמידים, פארלענענע שכר-למוד אויפמאָנען פארן מארקט־טאָג. די טאָכטער האָט אויך בייגעשטייערט דאָס לערן-געלט פון איר שעה. עס האָט געוואָלט זיין אַן אָנהייב אויף אַ ווינטער-מאַנטל, נאָר עס האָט אַלץ נישט געקלעקט. מיילער זענען אָן עין-הרע דאָ אַ סך, און עס גייט אַ ווינטער אַ לאַנגער און אַן אומברחנות־דיקער, כאָטש מיט קארטאָפלעס זיין באַזאָרגט; מיט אַ פאָר פעסלעך איינגעלייגט קרויט און מיט אַ קעסעלע פאָווידלע.

אַנגעטון זיך אויף שנעל, האָט זי ווי אַ דערפאָרענער מלחמה־מאַן, געוואָרפן אַן אויג אויף די קופּקעס שלאָפּנדע אין די ווינקלען. פלינק אין קאָפּ באַרעכנט וויפּל נפשות זי האָט צו דערנערן, נישט ווילנדיק געוואָרפן אַן אומפריינטלעכן בליק אויף דער טיר פון „בית־מדרש“. „בית־מדרש“ האָט זי אָנגערופן די שטוב, וועלכע זי האָט אָפּגעגעבן פאָר די בחורים, וואָס קומען פון דער פּראָווינץ צו איר מאַן, און וווינען פאָר אַ קלייני-קייט ביי זיי. „וואָס זענען זיי שולדיק, אַז זיי ווילן עסן?“

קיין סך צו קלערן האָט זי קיין צייט נישט. עס ברענט אויף איר די הויט. „דאָרטן, אויפן מאַרק, מוזן שוין די ווייבער אוועקרייסן די זעס אָן די פורן. די געוועלבלעך-סיחורים קויפן אַלצדינג אויף“. געכאַפט דאָס טוך איבערן קאָפּ, אַ נעכטיקע זעמל אין מויל אַריין, די צוויי גרויסע קויבערס אויף די אָרעמס, און געלאָזט זיך פון די שטיגן אַראָפּ.

איר מאַן האָט דערווייל צוריק נאַכט געמאַכט, אויסגעלאָשן דאָס ליכט און איבערגעצויגן איבער זיך די וואַרימע דעק.

אַ שלעפּער געווען אַ שרעק, דער לערער הורוויץ. אָפּגעהיט זאָל מען ווערן, אַז מ'האָט אים אויפגעוועקט ווען ער האָט געכאַפט אַ דרעמל אין מיטן טאָג פון לעקציע צו לעקציע! נעכטן זיך אויך שפּעט געלייגט. אַרייני-געלאָזט זיך אין אַ ווכוח מיטן „זשאַבלינער“ וועגן דער צוקונפט פון פּוילן. אַז עס האָט זיך געהאַנדלט וועגן אַ ווכוח און נאָך דערצו איבער פּוילן — האָט שלמה הורוויץ שטענדיק געמוזט אַרויס דער זיגער און האָבן דאָס לעצטע וואָרט. אַז נישט וואָלט די וועלט אונטערגעגאַנגען... דער „זשאַבלינער“ (די יונגעלייט האָט מען גערופן אויף די נעמען פון די שטעט, פון וואַנען זיי זענען געווען) האָט אים נעכטן גוט דאָס בלוט אויפגעקאַכט מיט זיין אומוויסנהייט וועגן פּוילן, און ווי תמיד, ווען מ'קאַכט אים אויף מיט דער אומוויסנהייט וועגן פּוילן — זוכט ער טרייסט

אין מיצקעוויטשעם נביאישע ווערטער, אינעם דריטן טייל פון „רושאדי“, וואָס אַ נאַליציאַנער אויסגאַבע האַלט זיך אויף ביי אים אין געהיים (צור-ליב דער געפאַר ביי אַ רעוויזיע די קאַנצעסיע אויף דער שולע צו פאַר-לירן). דאָס געשפרעך האָט געדויערט ביז צוויי אַזייגער ביינאַכט. און היינט שטייט-פאַר אַ שווערער טאָג. קיין איין מינוט נישט קיין צייט, פון לעקציע צו לעקציע, טרעפ־אַרויף, טרעפ־אַראָפּ, אָבער דער שלאָף איז שוין מער נישט געקומען. דער חוב האָט געמאַנט...

דער „חוב“ איז באַשטאַנען אין דעם פאַרשטייענדיקן עקזאַמען, וואָס ער האָט צו באַלייגן פאַר פיר קלאַסן רוסישע גימנאַזיע, אַז ער זאָל האָבן דאָס רעכט צו האַלטן אַ פּאָלקס-שול, אַזוי ווי עס איז לעצטנס אַרויס אַ גזרה אויף אַלע לערער. נאָך שווערער מי און גרויס פּראָטעקציע האָט מען אים דערווייל דעם פּאַטענט נישט צוגענומען ביז צום עקזאַמען. ער, שלמה הורוויץ, וואָס האָט צו אַכצן יאָר געהאַט היתר-הוראה פון די באַ-דייטנדסטע רבנים, געשמט אַלס עלוי איבער האַלב פּוילן; ער, וואָס ווען ער איז שוין געווען אַ פּאַטער פון אַ קינד און נאָך נישט געקענט דעם „פּוילישן“ א. ב. צ. און דאָך אין אַ קורצער צייט אויסגעלערנט זיך דריי שפּראַכן, אָנגעהויבן מיט דעם, וואָס ער האָט זיך גאַנצע ווערטער-ביכער אויסגעלערנט אויף אויסנווייניק; ער, וואָס פאַרמאַנט אַ גרויס וויסן אין פּילאָזאָפּיע, קאָן אַ מאַסע ווערטער פון פרעמדע שפּראַכן און ווייסט אַלע באַדייטנדע דאַטן פון דער וועלט-געשיכטע אויפן קאָפּ — דאַרף זיך איצט אָנהייבן לערנען אויפדאַסניי, ווי אַ יינגל.

וואָלט עס אָבער גאַרנישט אויסגעמאַכט. אילאָוויסקים „רוסישע געשיכטע“ האָט ער אויסגעלערנט אויף אויסנווייניק. פאַר פיזיק, געאָ-גראַפּיע, נאַטור-געשיכטע, מאַטעמאַטיק — פאַר דעם אַלעם האָט ער קיין מורא נישט. פאַרוואָס ער האָט יאָ מורא, איז פאַר אַ נאַריש קינדער-ליד. ער קאָן נישט אַרויסברענגען די „יערי“ און די „אי“, ווען מ'באַנוצט דעם האַרטן צייכן און ווען דעם ווייכן. אַלס פּוילישער פּאַטריאָט האָט ער, פאַרשטייט זיך, געפּילט אַ שנאה צו דער אַרויפגעצווונגענער רוסישער שפּראַך; ווי ער האָט נישט גערן געהאַט איר ליטעראַטור — האָט ער זיך דאָך באַזן אופן נישט געקאַנט, צי נישט געוואָלט, געווינען צו איר. זיין צונג האָט זיך אנטזאגט ריכטיק אַרויסצוגעבן אַ רוסיש וואָרט. די שפּראַך איז געוואָרן אויסגעקנאַטן צווישן זיין צונג און זיינע ציין. אַ פּלאַטשיק

טייגל. ער קאן זי בשום אופן נישט איינבייסן. ער ווייסט אָבער, אז דער אינספעקטאָר וועט אים אויפן עקזאָמען גאַרנישט פּרעגן: נישט וועגן גע- שיכטע, נישט וועגן מאַטעמאַטיק, נאָר דווקא דאָס פאַרשאַלטענע קינ- דער-ליד, וואָס ער קייעט יעדן פּרימאַרן פּון דער האַלב-צעריסענער כּרעסטאַמטיע אַרויס.

שלמה הורוויץ איז אָבער נישט געוויינט צו זאָרן. פּון דעם האָט אים אָפּגעוויינט זיין פּרוי נאָך פּון דער צייט פּון קעסט אָן. ווי אַ יידיש ווייבל, האָט זי גענומען אויף זיך די דאגות פּון דער זועלט, און האָט איבערגעלאָזט פאַר איר מאַן די באַזאָרגונג פּון יענער וועלט. דאָס איז נאָך געווען פּון די צייטן, ווען ער איז געזעסן אין בית-מדרש און האָט אָנגעגרייט אוצרות חלק עולם הבא. דאָס האָט זיך נישט געענדערט דער- נאָך, ווען ער איז געוואָרן אַן „אפיקורס“ און האָט זיך גענומען פאַר די טרייפּסולע ביכלעך. ביזן היינטיקן טאַג נאָך קאָן רחל-לאה נישט זיין גאַנץ גלייכגילטיק, ווען זי הערט איר מאַנס שטימע אַרויסזינגען מיט אַ גמראַנגון פּון דעם קליינעם אַלקערל — זייער שלאַפּצימער, — איבער- חזרנדיק פאַר זיך אַ שווער שטיקל פּילאָזאָפּיע. דעם נייעם למוד האָט זי באַצייכנט מיט איין וואָרט „פּילאָזאָפּיע“. זי הייבט דענסטמאַל אָן צו גיין אויף די שפּיץ-פינגער און מאַכט שטיל די קינדער מיט אַ „שאַ“. שלמה הורוויץ ווייסט נאָר פּון איין עבודה — צו לערנען. אַנומלט האָט ער געלערנט גמרא — איצט, לערנט ער פּילאָזאָפּיע. אַלעס איבריסקעס האָט ער איבערגעלאָזן אויפן ווייב צו באַזאָרן. אזוי דענסטמאַל, אזוי היינט.

נאָכן ווייבס אַוועקגיין האָט ער אָבער מער נישט געקאָנט שלאָפּן. דער עול האָט דאָך געפּיקט. ווי אַמאָל האָט דער „תּכלית“ געפּאָדערט אויפּצוהויבן זיך פּרי און צו גיין אין בית-מדרש אַרײַן, אזוי איצט האָט ער גערופן אויפּצוהייבן זיך און אַרײַנצובאַפּן די צוויי-דרײַ שעה — איי- דער ער האָט באַדאַרפט אין שולע גיין — פאַר זיך. ער האָט זיך גענומען אָנטון מיט אַ סדר, ווי ער איז געוויינט געווען צו טון אַלצדינג אין לעבן. איין שטיק אָנטועכץ נאָך דעם אַנדערן איז געלעגן צוזאַמענגעלייגט גלייך מיטן קנייטש און איז געגאַנגען איינס נאָכן אַנדערן. אָפּגעהיט זאָל מען ווערן, אַז ס'האָט ווער געזאָלט די שטיקער אָנטועכץ צונויפּמישן, די הויזן פּריער אַוועקלייגן פאַרן העמד. ער האָט זיך געקאָנט אָנטון אין דער

פינצטער. אריינגעגאנגען אין קיך, זיך וואשן אויף די שפיץ-נעגל, כדי נישט אויפצוועקן די קינדער. דערביי אָבער האָט ער נישט פאַרנעסן אַ טרייסל צו געבן ביי דער טשוּפּרינע זיין זון, דעם גימנאַזיסט, וואָס האָט זיין קאָפּ אַרויסגעשטאַרצט פון בעט אַרויס. אָפּגעוואָשן זיך מיט אַ סדר, אָפּגעווישט זיך מיט אַ סדר, אָנגעטון זיך מיט אַ סדר, — און אז ער איז שוין אינגאַנצן פאַרטיק געוואָרן, האָט ער איבערגעווישט די בריִלן אויף ריין און גענומען זיך לערנען.

די כרעסטאָמאַטיע מיט דעם קינדישן ליד איז געלעגן אָפּן פאַר אים און האָט געמאַנט דעם „חוב“. עס איז אים אָבער אַ שאַד געווען צו פּטרן אזאַ פּרישן פּרימאָרגן אויף אויסצוברעכן די צונג אַרויסצוזאָגן ריכטיק די רוסישע ווערטער. וויפיל ס'איז נישט פאַר זיין פּעדאַגאָגישער נאַטור וויכטיק געווען אַ פּאַנעטיש ריכטיק אַרויסגעזאָגט וואָרט, דאָך האָט ער געפונען די אַרבעט פאַר צופיל שפּילעריש, אז ער זאָל פאַר איר פּטרן די גוטע פּרימאָרגן-שעהען, ווען דער מוח איז פּריש און קאָן בעסער פאַר-נעמען. ער האָט געהאַט אַ גרויסן יצירהרע צו נעמען זיך צו זיין באַליב-טער אַלבעט. און דאָס איז געווען: צו זאַמלען מאַטעריאַלן פאַר זיין וויסנשאַפּטלעכן ספר, וואָס ער קלייבט זיך צו שרייבן, בסוד-סודות, וועגן די יידיש-פּוילישע נעמען, וואָס קומען פאַר אין דער יידישער געשיכטע אין פּוילן. ער האָט געהאַט אַ פאַר „מקורים“ אינדערהיים און געמאַכט זיך פון זיי זיינע נאָטיצן.

און די כרעסטאָמאַטיע מיט דעם פאַרשטייענדיקן עקזאַמען האָט ער אָפּגעלייגט — ווי ער איז געוויינט געווען מיט אַלע אַנדערע וועלטליקע זאָרגן (ווי דירה-געלט צאָלן, קוילן אויפן ווינטער באַזאָרגן, חיונה איינ-צושאַפּן) — אויפן ווייבס פּלייצעס. רחל-לאה וועט שוין אַן עצה געפיר-נען...

דערווייל האָט זיך דערהערט פון דער עס-שטוב, וווּ די קינדער זע-נען געשלאָפּן, אַ יינגלשע שטימע, וואָס האָט איבערגעחזרט אויף אויסנ-ווייניק פּרעמדע ווערטער, פון אַן אומפאַרשטענדלעכער שפּראַך. דאָס איז געווען זיין זון, דער גימנאַזיע-תלמיד פונעם זעקסטן קלאַס, וואָס איז איבערגעגאַנגען זיין גריכישע לעקציע, אויסגעלערנט זיך פון אויסנוווייניק נאַצע שטיקער „אָדיסעאַ“. דער פּאַטער האָט אויף אַ ווייל איינגעהאַלטן זיין לערנען און צוגעהערט זיך צום זונס, פאַר אים אומפאַרשטענדלעכע

זוערטער. דאָס יינגל איז געווען זיין ליבלינג. נאָך דעם עלטערן זון, וואָס איז אַריינגעפאלן אין געפענגעניש צוליב זיין געהיימער געזעלשאַפטלע-כער טעטיקייט (וואָס אגב דער פאָטער איז נישט געווען דערפאַר), איז דאָס זעכצן-יאָריקע יינגל געוואָרן דער איינציקער טרענער פון זיינע האָ-פענגען. שלמה הורוויץ איז געווען אַ משכיל, און גאָרנישט מער. ער האָט געבראַכט מיט זיך פון בית-מדרש אַ גרויסן דורשט נאָך לערנען. פונקט ווי זיינע זיידעס האָבן ליב געהאַט אַרומצושווימען אין די טיפע-נישן פון תלמוד, אזוי האָט ער ליב געהאַט אַרומצושווימען אין בילדונג. ער האָט געהאַלפן אַלעמען, וואָס האָבן זיך געוואָלט בילדן. אָבער ער האָט ליב געהאַט די בילדונג לשם בילדונג, און גאָרנישט מער. אין זיין יינגל האָט ער געזען די פאַרווירקלעכונג פון זיין אידעאַל. מיט דעם זעלבן נחת, וואָס זיין אייגענער פאָטער האָט אַמאָל צוגעהערט זיך צו זיין גמרא-לערנען, ווען ער איז אַ יינגל געווען, אזוי האָט זיך איצט שלמה הורוויץ צוגעהערט צו זיין יינגלס גריכיש. און מען מוז זאָגן, אַז נישט אַן קנאה. יא, ער האָט מקנא געווען זיין זון, וואָס ער וועט האָבן די מעגלעכ-קייט צו לייענען די גריכישע און לאַטיינישע קלאַסיקער אין אַריגינאַל. אַ זאך, אויף וועלכער שלמה הורוויץ האָט געקוקט ווי אויף אַ גליק, וואָס ליגט אויף דער צווייטער זייט גרענעץ פון זיין לאַנד, ווי אַן אַרימאָן קוסט אויף די רייכע פעלדער פון נגיד. ער האָט מקנא געווען זיין יינגל, זיין יוגנט, נישט צוליב דער יוגנט (וואָס שלמה הורוויץ האָט קיינמאָל נישט געהאַט), נאָר צוליב דער מעגלעכקייט פון לערנען זיך. יעדע שעה פון אייגענער זעלבסט-בילדונג האָט זיך דער לערער געמוזט קויפן מיט אַ גאַנצן טאַג פאַרשקלאַפונג צו אַנדערע. פון זיין קינדהייט אָן האָט ער געמוזט זיך דערנערן פון דעם, וואָס ער האָט זיין דערווערבט וויסן פאַר-קויפט צו אַנדערע. אזוי איז עס געווען אין די פרומע יאָרן אין בית-מדרש, וווּ נאָך אַלס יינגל האָט ער געלערנט מיט יינגלעך, און אזוי אויך אין זיינע שפעטערדיקע יאָרן, ווען ער האָט זיך גענומען צו אַנדערע למודים. און כאָטש זיין לערערשע נאַטור האָט געפאָדערט דאָס איריקע, צו טיילן זיך מיט אַנדערע די רייכטימער, וואָס ער האָט דערוואָרבן (פון וואָס ער האָט אגב אַ גרויסע גייסטיקע הנאה געהאַט), האָט ער דאָך גע-קוקט מיט גרויס צער אויף די לאַנגע טעג פון זיין לעבן, אויף די לאַנגע זעכט, וואָס ער גיט אַוועק פאַר אַנדערע. ער האָט זיך געטראַכט: ווען

ער וואָלט געהאַט די לאַנגע זומערדיקע טעג און די לאַנגע ווינטער־נעכט פאַר זיך אַליין, וויפיל בילדונג וואָלט ער זיך געקאָנט איינשאַפן. און ווי אַן אַרימאָן, וואָס גארט נאָך רייכטום, האָט שלמה הורוויץ געגארט נאָך צייט, וואָס מער צייט האָבן פאַר זיך אויף לערנען. צוליב דעם האָט זיך ביי אים אויסגעאַרבעט אַ מערקווירדיקע געשיקלעכקייט איינצושפּאַרן צייט. קיינער האָט זיך נישט געקאָנט אזוי פלינג אָנטון ווי שלמה הור־וויץ, קיינער האָט נישט געקאָנט נאָכשפּרינגען זיינע טריט איבער דער גאַס, ווען ער איז געגאַנגען אויף זיינע לעקציעס. קיינער האָט נישט גע־קאָנט אזוי פלינג שטייגן טרעפּן־אַרויף און אַראָפּ, ווי דער מיטל־יאָריקער לערער. קיינער האָט נישט געקאָנט אזוי זיך קאָנצענטרירן אין אַ בוך בשעת אַ ריזע אין אַ טראַמוויי, וווּ צווישן איין שטיקל שפינאַזא און אַן אַנדערן האָט ער געקאָנט אָן ווערטער, נישט אַרויסטוענדיק זיינע אויגן פון בוך, באַצאָלן דעם קאָנדוקטאָר זיין פּאַרגעלט, אָפענטפּערנדיק מיט אַ שטופּ פון אַ פלייצע אויף אַ שטופּ פון אַ פלייצע, נישט צו שענקען אַ בליק אפילו דעם שכן, וואָס האָט אים געוואָלט צורויבן זיין שטיקל אָרט בשעת אַ געדראַנג. ער האָט שוין דערפילט ווען זיין סטאַנציע קומט אָן און אָן אָפּצונויגן זיין בליק פון זיין בוך, מיט פאַרנומענע אויגן האָט ער געקאָנט זען דעם נומער פון הויז, וווּ עך האָט באַדאַרפט, און נישט מיט געזעענע טריט דורכשלייבן זיך דורך אַ געדראַנג פון מענטשן, נישט אָפּצושטעלן זיך אויף קיין געשעעניש פון דער גאַס. דאָס שטענדיקע לויפן און איילן זיך האָט איינגעהאַלטן אין זיינע באַוועגונגען אַ בחורשע יוגנט־קייט און פּרישקייט, וואָס ער האָט מיטגעבראַכט מיט זיך פון בית־המדרש אַרויס.

ווען ער האָט איינגעהערט זיך צו זיין זונס גריכיש לערנען, האָט זיך אין אים געוועקט זיין פּאָטערשער חשק אַריינצוגיין צום יינגל און זאָגן אים אַ גוט וואָרט. נאָך שלמה הורוויץ האָט זיך דאָס נישט פאַרגונען. ווי אַ פרומער ייד האָט שלמה הורוויץ „אָפּגעהיט“ די מצוות פון בילדונג. ווי אַ פרומער ייד היט זיך אויס פאַר אַן עברה, אזוי האָט זיך שלמה הור־וויץ אויסגעהיט עפעס צו באַגיין קעגן די אָנגענומענע געזעצן און כללים פון בילדונג און פּראָגרעס. אַ מינוט נאָך האָט זיין פּאָטער־אינסטיטוט געצאָפלט און געווערט זיך קעגן דער „פּעדאַגאָגיק“ אַרויסצווויזן אַן איבריך סענטימענטאַל געפיל צו אַ דערוואַקסן יינגל, — באַלד האָט די

„לאַגניק“ (שלמה הורוויץ האָט שטענדיק ליב געהאַט צו באַנוצן דאָס וואָרט „לאַגניק“) געזיגט. שלמה הורוויץ אָבער האָט געהאַט אַ שוואַכ־קייט צו דעם יינגל זיינעם. נישט נאָר האָט אים געפרייט דעם יינגלס גוטער קאָפּ, וואָס האָט אים געגעבן די מעגלעכקייט אַריינצוקומען אין גימנאַזיע, נאָר נאָך מער האָט אים געפרייט זיין זונס התמדה. כאָטש די גריכישע לעקציע איז באַשטימט אויף מאַרגן, לערנט ער זי שוין היינט אויס. אין דעם זון איז ער זיכער געווען, אַז ער וועט זיך נישט לאָזן אָפּ־נייגן פון זיין וועג אויף פּאָליטישער אַרבעט. זיין וועג וועט אים פירן צו אַ קאַריערע פון אַ געלערנטן, אין וועלכן שלמה הורוויץ האָט געזען דאָס העכסטע גליק פון מענטשלעכן לעבן. דאָס געפיל צום יינגל האָט אים נישט צורו געלאָזט און באַזיגט ווידער זיין „לאַגניק“. כדי אָבער נישט צו זינדיקן קעגן דער פּעדאַגאָגיק, האָט ער אָנשטאַט אַ גוט וואָרט, וואָס איז רייה געוואָרן אין זיין האַרץ צו זיין קינד, אָנגעהויבן זיך צו בייזערן אויף אים און אַריינגערופן דורך דער טיר:

— דוד, דוד (שלמה הורוויץ האָט נאָר געגעבן זיינע קינדער ביבלי־שע נעמען), וואָס שלינגסטו די ווערטער ווי זיי וואָלטן געווען קליסקעס? „אַדיסעאַ“ עסט מען נישט — „אַדיסעאַ“ טרינקט מען ווי גוטן וויין!

מיט דער דאָזיקער באַמערקונג איז אי זיין פּאָטער־ליבע, אי זיין לערערשער אינסטינקט געוואָרן געשטילט (דערביי נישט צו פאַרזינדיקן זיך קעגן די געזעצן פון דער פּעדאַגאָגיק).

דאָס יינגל האָט איינגעהאַלטן זיין אימפעט, און האָט אָנגעהויבן אַרויסצוזאָגן די האַמערישע סטראָפּן מיט מער ריטם, דעקלאַמירנדיק, און ער האָט געוואוסט, אַז ער וועט מיט דעם דעם פּאָטער געפעלן.

דערביי אָבער האָט זיך דאָס יינגל געטראַכט: „אויס איז עס לייכט צו זאָגן: שלינג נישט. הונדערט סטראָפּן אַראָפּצוזאָגן פון אויסנווייניק, כדי דעם חזיר, דעם פּאַרויזער פון לערער־ראַט, וואַסיל אַנדרייעוויטש (וועלכער איז אַ גרויסער ליבהאַבער פון דער הומאַניסטישער בילדונג), צו געפעלן“. דורך דעם וואָס ער, דוד, קאָן פינף מאָל מער סטראָפּן פון דער „אַדיסעאַ“ אויף אויסנווייניק, וויפיל מ'באַדאַרף, איז נאָך מעגלעך, אַז דאָס יינגל זאָל אָנהאַלטן זיין זשורנאַל אויף שטענדיקע פינפן, וואָס אָן זיי טאָר ער זיך נישט אינדערהיים ווייזן, ווייל די פינפן גיבן אים

די מעגלעכקייט צו באקומען די נויטיקע סטיפענדיע פון א רייכן מעצע-
נאט פארן באצאלן אין קלאם.

נאך באלד האָבן זיך דערהערט שטימען פון אלע ווינקלען פון דער
ווינגונג. קינדישע שטימען, און שטימען פון דערוואַקסענע, גידיקע און
העכערע, פארשטענדלעכע ווערטער און אומפארשטענדלעכע ווערטער;
ווערטער, וואָס האָבן אַ זין, און ווערטער, וואָס האָבן גאָר קיין זין נישט:
ציפערן, רוסישע גראַמאַטיק, פיזיקאַלישע כללים, געאָגראַפישע נעמען,
נעמען פון אַפריקאַנישע טייכן, פון פאַציפישע אינדזלען, וועלכע וועלן
קינמאָל נישט ווערן באַטראָטן; אַסטראָנאָמישע ציפערן, וועלכע וועלן
קינמאָל נישט ווערן געברויכט; פיזיקאַלישע געזעצן, וועלכע וועלן קיינ-
מאָל נישט ווערן אויסגעפירט, און גראַמאַטיקאַלישע כללים, וועלכע וועלן
קינמאָל נישט ווערן באַנוצט און זענען נאָר באַשאַפן געוואָרן, כדי קי-
דער צו פייניקן און זייערע יונגע טעג צו „פאַרביטערן“ — דאָס האָט
זיך דאָס „בית-המדרש“ אָנגערופן, וואָס האָט געהויזט ביי הורוויצן אין
שטוב.

אַז עס איז טאָג געוואָרן און מען האָט שוין דעם גראָען מאָרגנשיין
געקאָנט באַנוצן אָנשטאַט די אָנגעצונדענע גאַזליכט, איז פון מאַרק צו-
ריקגעקומען רחל-לאה. זי איז געווען אינגאַנצן באַגאַסן פון אַנגסטן. די
אַנגסטן האָבן נישט אַרויסגערופן אויף איר פנים די צוויי פולע קויבערס
מיט גרינוואַרג, ערד-פרוכטן, מילכיגס און אַנדערע עסנוואַרג, וואָס זי
האָט געטראָגן אויף ביידע הענט, נאָר די אַנגסט נישט צו פאַרשפּעטיקן
זיך מיטן אָנבייסן פאַרן מאַן מיט די סינדער, איידער זיי גייען אין שלע.
נאָך איר האָט אַ הויכער פויער נאָכגעטראָגן אַ זאַק מיט קאַרטאָפּלעס און
אַ קויש מיט פלוימען אויף פּאָוידלע צו מאַכן. הינטער איר האָט זיך נאָכ-
געשלעפט אַ דערשראָקענער יונגערמאַן. אזוי באלאָדן, איז רחל-לאה געק-
מען פון מאַרק אַהיים!

— ווער איז דאָס? — האָט איר מאַן געפרעגט אויפן פרעמדן בחור,
ווען ער איז אַריינגעקומען צו רחל-לאהן אין סיד, זי אונטערצוטרייבן די
קאָוע צו קאָכן, ווען ער האָט פּלוצלינג אַנטדעקט דעם יונגמאַן.

— איך ווייס? — ענטפערט רחל-לאה. — געפונען אים אויף די
טרעפּ. דאָרט אַ גאַנצע נאַכט אָפּגעזעסן.

דער בחור, וואָס איז געזעסן אַ שווייגנדיקער און אַ פאַרשעמטער,

ווי באהאלטנדיק זיך אינעם שאַטן פון רחל-לאהם שירץ, האָט זיך אויפֿ-
געהויבן ביים לערערס אַריינקומען. זיינע פּאות האָבן געציטערט און ער
האָט געהאַלטן די אויגן איינגעגראָבן אין אַ ווינקל און געפרעגט: — דאָס
איז אפשר דער הער הורוויץ?

— וואָס ווילט איר? — האָט דער לערער געפרעגט.

— איך וויל זיך לערנען. איך האָב אַ גרויסן חשק זיך צו לערנען. —
שטאַמלט דער יונגערמאַן אַ דערשראָקענער.

— זייער וויל, זייער פיין, אז איר ווילט זיך לערנען. אָבער וואָס
זאָל איך פאַר איך טון?

— מ'האָט געזאָגט ביי אונדז אין קראַסנישין (איך קום פון קראַס-
נישין), אז דער, וואָס וויל זיך לערנען, פאַרט קיין וואַרשע צו דעם לערער
שלמה הורוויץ. ער העלפט אין דעם אַלעמען אַרויס, — און איך האָב
גרויס חשק זיך צו לערנען, גרויס חשק.

— איך האָב אויך חשק זיך צו לערנען. צו וועמען זאָל איך פאַרן?
אפשר קאָנט איר מיר אויך געבן אַן אַדרעס, צו וועמען זיך צו ווענדן?
— פּרעגט דער לערער.

דער יונגערמאַן בלייבט שטיין אָן לשון. זיינע פּאות ציטערן נאָך
מער, און אַליין שאַקלט ער זיך אויך און רעדט ווי פאַר זיך:

— און וואָס זאָל איך טון?

— איך וויל וואָס איר זאָלט? — וואָס פּרעגט איר מיך? וואָס בין
איך, אַ בילדונגס-מיניסטער? וואָס האָב איך, אַן אַקאַדעמיע? איך וואָלט
געווען אַ בילדונגס-מיניסטער, איך וואָלט געהאַט אַן אייגענע אַקאַדעמיע,
וואָלט איך אורדאי געהאַלפן אַזעלכע יונגעלייט. אָבער וואָס קאָן איך טון,
— וואָס קומט איר צו מיר?

— צו וועמען דען? צו וועמען דען? — פּרעגט דער יונגערמאַן
פאַר זיך.

רחל-לאַה, וועלכע האָט אויס דרך-אַרץ פאַר איר מאַן, גישט דער-
זעגט אַריינצומישן זיך אין אַ געשפּרעך, קאָן עס אָבער שוין גישט אויס-
האַלטן. איר גאַנצער וואַרימער טעמפּעראַמענט גיט זיך אַ וועק-אויף, זי
זוערט רויט איבער די אויערן און רעדט-אויס:

— וואָס האָסטו זיך אַוועקגעשטעלט בייזערן אויף אים? וואָס זאָל
ער טון, אז ער וויל זיך לערנען? וואָס, גנבענען וויל ער, גזלענען וויל ער?

וואָס בייזערסטו זיך? זעצט אייך, יונגערמאַן. הונגעריק זענט איר דאָך
אודאי. לאָז אים כאָטש אָפּאַטעמען. אַ גאַנצע נאַכט געזעסן אין דרויסן.
— וווּ וועסטו אים באַהאַלטן? דאָס גאַנצע הויז איז דאָך שוין פול?
וואָס קומען זיי צו מיר?

דערווייל האָט דעם יונגמאַנס דערשיינונג אַרויסגערופן ניגערקייט
ביי די הויז־מענטשן. אין דער טיר פון קיך האָט זיך באַווין אַן איינ-
וווינער פון „בית־המדרש“, וועלכער איז אַרויסגעקומען באַטראַכטן זיין
נייעם קאַלעגע.

— פאַניע הורוויץ — איר האָט זייער רעכט. יונגערמאַן, וואָס זענט
איר זיך געקומען לערנען? — אַרבעטן באַדאַרף מען, — רופט זיך אָן אַ
פאַרשוין אין דער טיר פון שטוב, אַריינשטעקנדיק צוערשט זיין לאַם-
הענטל.

— אַהא, דער שמרניק איז שוין דאָ, אַזוי ווי עס וואָלט אים ווער
געווען געפרעגט. אַזאַ לייט ווי איר, וועט ער נאָך שטענדיק זיין, — רופט
זיך אָן די באַלעבאַסטע, און באַרואיקט דעם צעשראַקענעם בחור מיט אַ
גוטן בליק. — איר הערט זיי נישט. זעצט אייך. וואַרט, איך וועל באַלד
קאָוע מאַכן.

און זי נעמט דעם יונגמאַנס פעקל, וואָס באַשטייט אין אַן איינ-
וויקלעכטס אין אַ צייטונג, וואָס ער לאָזט נישט די גאַנצע צייט אַרויס
פון אונטערן אָרעם, און לייגט עס אַוועק, ווי זי וואָלט דורך דעם אָפּגע-
פסקנט. אַז ער בלייבט דאָ.

דער לערער פרוווט נאָך עפעס צו רעדן. נאָר דאָס ווייב פאַרמאַכט
אים באַלד דאָס מויל.

— וואָס האָבן זיי זיך אָנגעזעצט! אפשר וועט איר שוין אַרויסגיין.
פון קיך. איך באַדאַרף אָפּקאָכן קאָוע, אָדער נישט! — זאָגט רחל־לאַה
און נעמט זיך אַזוי ענערניש צו דרייען מיט איר קאָוע־מילעכל, אַז זי
פאַריאָגט מיט דעם איר מאַן און דעם אַנדערן.

קאפיטל 2

רחל-לאהס טאג האט זיך אָנגעהויבן

באלד האט זיך דערהערט פון הויף דאָס ספעציפישע זינגען פון די
ווארשעווער הויף-פייגל:

— האַנדל! האַנדל! האַנדל!

האַט רחל-לאה געוואוסט, אז דער טאָג האַט זיך אָנגעהויבן, האַט זי
זיך גענומען מיטן נאַנצן אימפעט צו רייבן די קאווע. ווען זי האַט גע-
האַלטן דאָס קאווע-מילעכל צווישן אירע קני, האַט זי געצויגן די ווערטער
ביים שעמעוודיקן ישיבה-בכור, וועלכער האַט זיך מיט זיין גאַנצער אַפּי-
קורסות געפילט פאַרלעגן צו זיצן אַליין מיט אַ נקבה. זי האַט געוואוסט
זיין גאַנץ לעבן, איידער ער האַט נאָך דאָס מויל געעפנט. עס איז איר
געווען גענוי באוואוסט די „היסטאָריעס“ פון די יונגעלייט פון אירע
פריערדיקע באַקאַנטשאַפטן. זיי זענען מער אָדער ווייניקער געווען ענלעך
איינער צום אַנדערן. „אודאי שוין אַ באַווייבטער אויך!“, וואַרפט זי
אים צו פון קאווע-מילעכל אַרויס. „ניין, קיין באַווייבטער איז ער נאָך
נישט“, זאָגט ער אַ רויטווערנדיקער. „נאָך גוט. און ווי קומט דאָס?“
וונדערט זי זיך כמעט. „דער טאַטע אודאי געכאַפט ביי די טריפה-פּסור
לע, אויסגעפאַטשט. אַרויסגעוואָרפן פון שטוב, הע?“ „שיעור מיך געמזיקט
צום טויט“, זאָגט דער יונגערמאַן, ווידער אַמאָל רויט ווערנדיק. „פון
שטוב אַרויסגעטריבן, ביי חברים זיך אַרומגעוואַלגערט, וווּ איין נאַכט
גענעכטיקט, נישט די אַנדערע. וואָס טון אין קליינעם שטעטל? כיבא אַ
גנב ווערן. מיט שלעכטע יונגען זיך אַרומדרייען. און אז מען האַט איינס
אוועקגעוואָרפן, מוז מען זיך דאָך צו עפעס אַנדערש נעמען. מ'מוז דאָך
האַבן מיט וואָס צו לעבן?“ — פאַרענדיקט דער אויפגעמוטיקטער יונג-
גערמאַן און קוקט אין אַ זייט. — „און זיי פרעגן, פאַרוואָס זיי קומען
אין אַ גרויסער שטאָט? וווּ דען זאָלן זיי גיין?“ ברומט די פרוי פאַר זיך
„און מ'וועט שוין זען וואָס מ'קאַן טון“. נאָכן אָנבייסן וועט זי אַראָפּגיין
צום לעדער-סוחר, אפשר וועט ער האָבן נאָך אַ פּלאַץ אין זיין לעדער-
קעלער, כאָטש אויף די פעלן צו געכטיקן; אז נישט, אפשר ביים בעקער
אויף די זעס מעל, — טראַכט זי זיך. נאָך אַלעם האַט ער גוט געטון,

וואָס ער איז אין דער גרויסער שטאָט געקומען. און זי נעמט און גיט אַ שיט־אַרײַן די אָפּגעמאַלענע קאווע אין זודיקן טאָפּ.

דאָס הויזגעזינט האָט שוין אומגעדולדיק, מיט האַלבע פּרעטענזיעס, געוואַרט אויפן אָנבײַסן. דער מאַן מיט דעם ביכל אין האַנט, ווי תמיד ביים קאַרן גראָען מאָרגנליכט, שטייט ביים פענצטער. ער האָט נאָך אַ לעקציע, איידער עס הייבט זיך אַ די שולע. דער זון — מיטן ביכער־ראַניעץ אין האַנט.

— רחל־לאה, עס איז שפעט, — פאָדערט מען פון איר. אין אַ מינוט האָט זי שוין געגרייט צום טיש, מיט דער פרישער פוטער, וואָס זי האָט פון מאַרק אַהיימגעבראַכט, און שאַידט שוין אָפּ די גרויסע המור־ציאס מיט פּאַווידלע פאַרן זון אין שולע מיטצונעמען. דערווייל וואַרפט זי צו אַ טעפעלע קאווע דעם זיך־פאַרלוירן־זיצן געבליבענעם יונגמאַן, מיט אַ גוט וואַרט: „ווי עס זאָל נישט זיין, — זאָל ער זיך דערוואַר־מען, אַ גאַנצע נאַכט אינדרויסן געשטאַנען, — און וועגן תכלית וועלן מיר שפעטער קלערן“.

אַז די מענער זענען אוועק, קומט די צייט אויף די מיידלעך. אין דער „בלינדער שטוב“ (אַן אָפּגעטיילטע דורך אַ שפּאַניש ווענטל פון עס־צימער) שלאָפן די טעכטער. עס הערט זיך שוין פון דאָרט אַ נאַקעט מיידליש שאַרן מיט הענט און פיס, זינגענדיקע מיידלשע שטימען, און אַן אַמפּערן זיך. דאָס רייסט מען זיך אַרום איבער דער פרימאָרגנדיקער צייטונג, וועלכע פון זיי זאָל פריער דורכלעזן די פּאַרזעצונג פון זשע־ראַמסקים ראָמאַן, וואָס דרוקט זיך אין צייטונג. „אַהא, עס הייבט זיך שוין אָן: פּאַניע זשאַכלינער“ (אַז זי וויל עפעס פון איר סובלאַקאַטאָר, רופט זי אים נישט „שמדניק“, נאָר מיטן פּאַרוויינטן נאָמען „זשאַכ־לינער“) — רופט פרוי הורוויץ דורכן פּאַפּיר־ווענטל אין „בית־המדרש“ אַרײַן — נעמט אים דערווייל אַרײַן צו זיך; העלענקע באַדאַרף זיך זשאַשן, שטופט זי אין די אָרעמס פון סובלאַקאַטאָר דעם פּרעמדן יונגמאַן און קלאַפט צו די טיר נאָך ביידע. פון דער „בלינדער שטוב“ הערט זיך שוין טאַקע זאָשקעס, דער יינגערער טאַכטערס, שטימע: „מען קאָן, מאַמעשײַ?“ די יינגערע, כאַטש קוים זעכצן, איז שוין מער פרוי פון דער עלטערער, און זי האָט עס ליב אונטערצושטרייבן ביי יעדער געלעגנהייט. אין גאַנצן הויז איז דאָ אײַן־אײַנציק אָרט זיך צו וואַשן,

כיי דעם קראן אין קיך. לויפט זי טאקע ארום א גאנצן פרימאָרנן, האַלב אן אויסגעטוענע, פון איין שטוב אין דער אנדערער, און צעיאָגט די מאַנספאַרשוינען, די אייגענע און די פרעמדע, מיטן געשריי: „מען קאָן נישט, מען קאָן נישט.“ „מען קאָן, מען קאָן“, ענטפערט אָפּ די מאַמע. און צוויי האַלב־נאַקעטע מיידלעך קומען זיך אינאיינעם אַרײַנצושטופן. זיי פאַרענדיקן דאָס לעזן די פאַרזעצונג פון זשעראַמסקים ראָמאַן אין דער טעגלעכער צייטונג אויפן וועג ביז צום וואַסער־קראַן.

די עלטערע איז צירלעך־מאַנירלעך. אַ שלאַנקע, אַ דינע, אַ ווייכע און אַ מיידלשע. זי האָט זיך ליב צו פּוצן און נאָך מער האָט די מאַמע ליב זי צו סטראָיען — כאַטש אין סאַמעט און אין זיידנס. עס איז נאָר, נעבעך, נישטאָ פאַרוואָס. אַרויסגענומען זי פון פינפטן קלאַס פענסיאָן מיט געוויין, אז זי זאָל צוהעלפן דעם טאַטן אין שולע. די איבריגע צייט מוז זי לויפן אויף לעקציעס פאַר זיך אויף אַ קליידל צו פאַרדינען. וויג־טער האָט עס געהייסן אויף אַ מאַנטל. נאָר שטענדיק איז דאָ אַן אנדער לאַך צו פאַרשטופן: דיר־געלט, קוילן, צי פאַר עפעס אנדערש. אָבער דאָך, ווי ווייט זי קאָן, רח־לאַה, שפּאַרט זי אָפּ פון מויל, שפּאַרט זי אָפּ פון איר צייט פאַר דער עלטערער. אויך אַצינד האָט די מאַמע אַרויס־גענומען פון טאָפּ אַרויס דעם מיידלשן קאַרסעט, איבער וועלכן זי איז נעכטן שפּעט אין אָוונט געזעסן און אים פאַרריכט, באַהאַלטן אין אַ טאָפּ, כדי דער טאַטע זאָל אים נישט זען. אָפּגעהיט זאָל מען ווערן, אז איר וועט אויסזאָגן דעם לערער, אז זיין טאַכטער טראָגט אַ קאַרסעט און אז דאָס האָט אים די מאַמע אַליין, שפּעט אין אָוונט, אויסגעוואַשן און אויסגעריכט פאַר דער טאַכטער. וואָרים פונקט אזוי ווי די פּעדאַגאָגיק רעקאָמענדירט צו וואַשן זיך איבערן האַלבן לייב יעדן פרימאָרנן מיט קאַלט פּריש וואַסער (וואָס די עלטסטע טוט טאָקע איצט ביים קראַן), פונקט אזוי פאַרווערט די פּעדאַגאָגיק צו טראָגן אַ קאַרסעט. אַ בפּיר־שער דיין. רח־לאַה גייט נעבעך אַראָפּ פון פרומען וועג און הינטער דעם מאַנס רוקן זינדיקט זי אַביסל אונטער קעגן די דינים פון פּראָגרעס... זי קאָן נישט פאַרשטיין, ווי אזוי אַ מיידל קאָן זיך אַנטון אָן אַ קאַרסעט. אַלע אויפקלערונגען פון לאַנגע ווינטער־נעכט, אז אַ קאַרסעט שטאַמט פון יענע ווילדע באַרבאַרישע צייטן פונעם באַרימטן „כינעזישן צוואַנג־שיכל“, העלפן נישט, און איצט גלעט זי אים אַליין אויס, נישט אָן ליבע

(ער דערמאָנט אירע אייגענע מיידלשע יאָרן) און פאַרציט אין אים די שנורן.

שטייט די עלטערע, דאָס העמד אַראָפּגעלאָזט. איר איידעלע מיידל-שע הויט, וואָס טראָגט אין זיך שטראַלן פון דאָרפישער זון, וואָס זי האָט אין זיך איינגעזאַפּט דורך דעם זומער אויף איר וואַקאַציע, גע-האַרטעוועט פון קאַלטע סטאַוון און טייכן, אין וועלכע זי האָט זיך גע-באָדן, רויטלט זיך פון שטראַם אייז-קאַלטן וואַסער, וואָס זי לאָזט אי-בער זיך. די יינגערע, אין דער האַלקע, וואַרט אויף איר ריי צום וואַסער-קראַן, לעזט דערווייל פאַר פאַר דער זיך-וואַשנדיקער שוועסטער די לעצ-טע ענד פון פאַרזעצונג פונעם ראָמאַן. דערביי מוז זי דערהויבן איר שטימע ביז צו דער העכסטער אַקטאַווע. וואָרים, צוליב דעם וואַסער-גיסן, דערהערט נישט די שוועסטער איינצלע ווערטער. דאָס אָרט פון נעם ראָמאַן מוז זיין זייער אויפגעגנדיק, וואָרים די זיך-וואַשנדיקע שוועסטער שטעלט זיך יעדן אויגנבליק אָפּ און מיט פאַרמאַכטע אויגן פון בייסנדיקע זיף-מולענעם פרעגט זי איבער יעדעם נישט-דערהערטע וואָרט. די מאַמע דערווייל, אַן אומגעדולדיקע מיטן קאַרסעט אין האַנט, טרייבט-אונטער די טעכטער. זי האָט מורא, אַז עס זאָל ווער נישט פּלוי-צים אַריינקומען און זי כאַפּן מיט דער קאַנטראַבאַנדע אין האַנט — מיטן קאַרסעט...

נאָט צו דאַנקען, דאָס „טרפה-פּסולנע" שוין פאַרשטעקט אונטערן קליידל און דאָס קליידל מיטן מיידל שוין אויך פאַרשוונדן. די עלטס-טע אַריין אין שולע אויף די לעקציעס, די יינגערע אין פּענסיאָן. ערשט דעמאָלט דערלויבט זיך רחל-לאה עפעס צו עסן. מיט דער זעמל אין מיט אַ טעפל קאווע צווישן די קני, מאַכט זי אַ חשבון פון אַלע אירע זאָרגן. גיט אַ קרעכץ אויפן זון, וואָס זי האָט איבערגעלאָזט צו זיין אייגענעם גורל אין פעטערבורג. זי האָט אויך עפעס צו קרעכצן אויפן יינגערן זון, דוד. די מאַמע ווייסט עפעס וועגן אַזעלכעס, וואָס דער טאַמע טאָר נישט וויסן. ער איז געכאַפּט אויף דער זעלבער קרענק. וואָס דער עלטערער ברודער און ברענגט אַהיים עפעס אַזעלכעס וואָס די מאַמע פאַרשטעקט אין אירע טעפּ... אַחוץ די זאָרג וועגן איר אייגן הויזגעזינט; וועגן דעם שווערן ורנטער, וואָס שטייט הינטער דער טיר ווי אַ וואָלף; וועגן דעם אינספּעקטאָר, וואָס ליגט אויף איר קאַפּ, יאָגט-אַרום מיטן עקזאַמען

און יעדעס מאָל וואָס ער באַווייזט זיך אַנטלויפט דאָס בלוט פון פנים, און וועגן דער רייכער אַרויסטאַקראַטישער דאָקטאָראָווע זילבערשטיי-נאָווע, וואָס האָט אָנגעזאָגט איר ווייזט אין דער שול אויף היינט — איז איר צוגעקומען איצט אַ נייע זאָרג וועגן איינאַרדענען דעם יונגן מאַן, וואָס זי האָט געפונען היינט אינדערפרי הינטער איר טיר.

נאָר יעדעס מאָל, ווען עס מאַכט זיך אַן עקסטראַ-שטיקל אַרבעט און זי קאָן זיך נישט קיין עצה געבן, רופט זי צו הילף דעם „זשאַכלינער“. דער „זשאַכלינער“ איז איר עלטסטער אַרויסהעלפער. ער איז דער עלטסטער סובלִאָקאַטאָר אין „בית-המדרש“ און ער — מער ווי אַן אַנדערער — ווייסט פון רחל-לאַהם זאָרגן, און העלפט איר צו לייזן די פאַרשידענע שווערע פּראָגן, וואָס שווימען-אַרויף אין איר טאַג-טעגלעכן לעבן. ווי זי זידלט אים נישט און רופט אים נישט אָן מיט יתרוס צוגעמען — איז ער, דער „זשאַכלינער“, דער איינציקער בן-בית, וואָס זי רופט צו הילף אין אירע נויטן.

— מרדכי-חיים, מרדכי-חיים! — רופט זי אים דאָס מאָל ביי זיין ריכטיקן נאָמען, — וואָס קומט נאָר פאַר אין זייער זעלטענע פאַלן, ווען זי באַדאַרף אָנקומען צו זיין הילף, — מרדכי-חיים, קומט נאָר אַרײַן, — רופט זי צו אים דורך דער טיר.

אין דער טיר פונעם „בית-המדרש“ באַווייזט זיך וויינבערג, דאָס שוואַרצע שטעכיקע קאָזע-בערדל אַרויסשטאַרצנדיק פאַראַוים פאַר זיך, מיט די צוויי אומרואיקע, שפיציקע, שוואַרצע מייזל-אויגן. ער דערווענט זיך נישט אַרײַנצוטערעטן אין קיך. ער ווייסט וועגן וואָס עס האַנדלט זיך און האָט מורא צו נעמען אַ נייע זאָרג אויף זיך. ער שטאַרט-אַרויס דאָס רויטע צינגל ווי אַ הינטל צווישן די צוויי פאַרטריקנטע ליפן, און פּרעגט אין דער טיר:

— פאַני הורוויץ, וואָס ווילט איר?

— וואָס האָט איר מורא, אַז איך וועל פון אייך אַ שטיקל אָפּבייטן? קומט נאָר אַרײַן דאָ, — זאָגט זי צו אים מיט אַ גוט-מוטערשן ווונס און אַ ווײל-ווייבערישן שמייכל.

ער ווייסט, דער „זשאַכלינער“, אַז עס וועט אים טייער קאָסטן. ער וויל זיך דערפון אַרויסמאַכן. אָבער דער ווײל-ווייבערישער איינלאַדונג

פון פרוי הורוויץ קאָן ער דאָך נישט ביישטיין. זאָגט ער עפעס אונטער
דער נאָז מיט אַ ברום, און קומט אַריין.

— נאָט, טרינקט אַ טעצל קאווע, — שטעלט זי פאַר אים אוועק
אַ טעצל.

— מוחל, שוין געגעסן אָנבייסן, — רוקט ער כמעט אָפּ דאָס טעצל,
— געהאַט אַ פונט ברויט מיט מילך פון נעכטן. צו וואָס האָט איר מיך
אַריינגערופן?

— מרדכי-חיים, גיט אַן עצה, וואָס טוט מען מיטן יונגמאַן? —
זאָגט זי, אַרויפלייגנדיק איר האַנט אויף זיינע אַקסל.

— אַהיימפאַרן. מ'באַדאַרף זיי דאָ נישט האָבן. אַז זיי ווילן עפעס
טון, קאָנען זיי עס בעסער טון אויף דער פּראָווינץ. אינדערהיים קאָן מען
זיך אויך לערנען. און מ'באַדאַרף זיי גיכער האָבן דאָרט, אין די קליינע
שטעטלעך, ווי דאָ. זאָלן זיי קעמפן מיט דער פינצטערניש, זאָלן זיי אַג-
דערע אויפמוטיקן. וואָס וועט דאָ פון אים ווערן? אַן עקסטערן? — מיר
האָבן זיי גענוג, גענוג, דאָרטן זאָלן זיי זיצן.

— און פאַרוואָס זענט איר נישט דאָרט געבליבן, אין קליינעם
שטעטל, נאָר זענט אַהער געקומען צו לויפן? אַנדערע הייסט איר!

— וואָס מיינט איר, בין איך טאַקע אויך אַ פאַרד. געוויס וואָלט
איך אין שטעטל פיל מער נוצן געקאָנט ברענגען. מיר ווילן עס זיך אַלע
לייכטער מאַכן — און מ'אַנטלויפט פון זיך. נישטאָ פון וואַנען צו אַנט-
לויפן. דאָרט וווּ מען איז — דאָרט דאַרף מען זיך מאַכן נוצלעך.

— איר הערט דאָך, אַז ער האָט אַ פאַטער, וואָס שלאָגט אים. ווי
האָט ער געקאָנט בלייבן?

— מ'האָט מיך אויך געשלאָגן, אַ קאַליקע מיך געמאַכט — שלאָגט
מען צוריק. קעמפן איז נישט אַזוי לייכט.

— אַלזאָ, וועט איר מיר נישט העלפן איינאַרדענען דעם יונגמאַן?
— נישט די האַנט אין קאַלטן וואַסער. צו וואָס, צו ווען? אַז מ'זאָל

האָבן נאָך אַן אינטעליגענט? מיר האָבן זיי גענוג. דאָס לעבט דאָך נישט
פאַר קיין אַנדערע, נאָר פאַר זיך, כדי אַ קאַריערע צו מאַכן. דערנאָך, אַז
עס דערשלאָגט זיך צו וואָס, פאַרגעסט עס אָן אונדז און גייט נאָך אַרי-
בער צו אונדזערע שונאים, צום שטאַרקן צד. אַבי עס האָט זיך נאָר זיינס

דערגרייכט, שטיצט עס די געזעלשאפט, וואָס שטיצט אים. אַ האַנט וואַשט אַ האַנט.

— וואָס דען זאָל ער טון?

— אַהיימפּאַרן. דאָרט זאָל ער זיצן אין פינצטערן לאָך, און דאָרט זאָל ער קעמפן מיט דעם פּאַנאַטיום, מיט דער רעאַקציע. נישקשה, ביכער קאָן מען אויך אינדערהיים קריגן, אַז מ'וויל זיך לערנען. און אַרבעטן דאַרף מען, פאַרדינען זיך אַליין דאָס שטיקל ברויט מיט אייגענע הענט. דאָס איז די ערשטע זאַך, און אַז מ'האַט צייט, לערנט מען זיך, און אַז נישט — נישט. נישט זיצן ווי אַ קעסט־קינד אויפן קאַרק פון גוטע מענ-טשן, ביז מ'וועט ווערן אַ דאָקטאָר, אַן אַדוואָקאַט. מיר האָבן זיי גע-נוג, גענוג; אַרבעטער דאַרף מען — עס איז היינט נישט מער די צייט פון דער השכלה.

ער האָט גערעדט מיט איבערצייגונג און, ווי תמיד, געשפּריצט מיט די ווערטער, פאַרציענדיק די אויגן און באַוועגט מיטן קאָזע־בעררל. דערצו האָט ער זיין קראַנט הענטל געקאַנט מאַדנע ברענגען אין באַוועגונג. פרוי הורוויץ האָט גישט געהאַט וואָס אים צו ענטפערן, זי האָט דערפילט, אַז מרדכי־חיים האָט רעכט. איר רעספּעקט אָבער צו בילדונג, אין וועלכן זי איז דערצויגן געוואָרן דורכן מאַן, האָט באַין אופן נישט געוואָלט נאָכ־געבן. און, ווי שטענדיק אין אַזעלכע פאַלן, אַז זי האָט נישט געהאַט וואָס צו ענטפערן, איז זי ביז געוואָרן און האָט אים גענומען זידלען.

— היינט זענט איר אַ קנאַקער, איר האָט אַזוי נישט גערעדט, ווען אַנדערע האָבן אויך געהאַלפן צו בלייבן דאָ אין דער גרויסער שטאַט. איצט שיקט איר אַנדערע צוריק אַהיים אין די קליינע שטעטלעך...

— וואָס טו איך דאָ, איך גיי אויף בעלער? איך לערן זיך אויף אור־ניווערזיטעטן? איך אַרבעט אויף מיין שטיקל ברויט, און אַז איך האָב צייט — לעז איך אַ ביכל, און אַז נישט — איז נישט.

פּרוי הורוויץ איז אומגעדולדיק געוואָרן.

— אַלזאָ, וועט איר מיר גאַרנישט העלפן עפעס צו טון פאַר דעם יונגמאַן?

— נישט די האַנט אין קאַלטן וואַסער. פאַר פאַראַזיטן טו איך נישט.

— איר זענט אַליין אַ פאַראַזיט, און איר זענט אַליין אַ דאָקטאָרל

און אן אדוואקאטל. און זענט איר עם נאך נישט — ווילט איר עם ווערן. איר אליין האלט מיט די שטארקערע קעגן די שוואכע. איר זענט א „ליט-וואק“ (דאס איז געווען דאס גרעכטע זידל-וואָרט ביי די הורוויצעס אין שטוב). איר האָט גאָר קיין האַרץ נישט, אַז איר קאָנט אַזאַ יונגמאַן הייסן צוריק אַהיימפאַרן. די הון געדענקט נישט, ווען זי איז אליין אן איי געווען. איך דאַרף אייך אויף טויזנט שאַק כּפּרות. איך אליין וועל זיך נעמען צו טון.

און זי האָט געכאַפט דאָס טוך איבער די פּלייצעס און האָט גענו-מען אַרויסגיין.

נאָר איידער זי האָט די טיר פון קאַרידאָר אויפגעפּנט, האָט זי צו וויינבערגן צוגעשריגן:

— הערט נאָר, „זשאַכלינער“, אַז איר ווילט ברויט צו דער קאווע, נעמט אייך. די פּוטער שטייט אין שענקל. און זי איז אַרויס פון קיך מיט אַ קנאַק פון טיר.

קאַפיטל 3

שכנים

נאָך דעם ווי זי האָט אַרויסגעפּטרט איר הויזגעזינט פון דער שטוב אַרויס, האָט רחל-לאַה גענומען דעם שאַל איבערן קאַפּ און האָט זיך גע-לאָזט צו די שכנים צו געפינען אַ קוואַרטיר פאַר דעם יונגמאַן, וואָס איז געקומען זוכן שוץ הינטער איר טיר.

עס איז נישט געווען קיין „דזשיקער“ אָדער „גענשער“ האַנדלס-הויף. נישט קיין „נאַלעווקער“ אָדער „פּראַנצישקאָנער“ געוועלבער-הויף, אויך נישט קיין „נאָוואַליפּיער“ קאַסטן-הויף. עס איז געווען „באַניפּראַ-טער“ אַרבעטס-הויף. אַ לאַבירינט מיט הויפּן. אַפיציעלס צוגעמויערט צו אַפיציעלס. וווּ ס'איז נאָר געווען אַ נאָדל-פּרייער פּלאַץ, — אַריינגע-קוועטשט אַ דעכל מיט אַ שטוב. און אַלע לעכער פון די אומהיימלעכע טונקעלע אַפיציעלס און הייזער זענען געווען אָנגעפּאַקט מיט מענטשן-גופים, וואָס האָבן געאַרבעט פון פּרימאַרגן-לאַמפּ ביז צו דער נאַכט-לאַמפּ

ביי מאשיגען און ווערקשטאטן. טריקאטן-פאבריקלעך און זאקן-פאבריק-לעך, בייטל-נייערס און שלייקע-מאכערס. זומער האבן זיך פון די אָפּענע פענצטער אַרויסגעגאַסן די טרויעריקע געזאַנגען פון די אויסהעלפּערינס. וואָס האָבן סיי דורך די לאַנגע זומער-טעג און סיי דורך די אומענדלעכע ווינטער-נעכט פאַר גראָשנס אויסגעשטאַכן די ראיה פון זייערע יונגע אויגן. בלומען-מאַכערינס האָבן אין פּאַפּירענע און קאַרטאָנענע טויטע בלומען אַריינגעגאַסן פאַר גראָשנס די רויטלעכע מיידלשע קאַלירן פון זייערע באַסן און די פּרישקייט פון זייערע יונגטלעכע ליפּן... אין אַנדערע לעכער זענען געזעסן בערשטן-פּלעכטערינס, וואָס האָבן אין זייערע לונגען אַריינגעשלאַנגען דעם שטויב פון חזיר-האַר. געהיימע פּאַפּיראַסן-דרייע-רינס, וואָס האָבן זיך דורך גאַנצע טעג אָנגעטרונקען מיט ניקאָטין, קאַנ-דידאַטקעס אויף די אַטוואָצקער וועלדער... אַ חוץ די טראַדיציאָנעלע שניידערינס, וואָס האָבן זיך געפונען כמעט אין יעדער שטוב. די קעלערס פון די אָפיצינעס זענען פול געווען מיט סקלאַדן לעדער, פאַרבן, הערינג, בענזינען, נאַפּטן, צוזאַמען מיט בעקערייען און ווורשטן-מאַכעריי.

אַ גאַנצן טאַג האָט עס גערעשט און געליאַרעמט אין הויף פון מענ-טשן-פּערד, איינגעשפּאַנט צו גרויסע וועגן, וואָס האָבן צוגעפירט די מאַ-טעריאַלן צו דער אַרבעט און אַרויסגעפירט פיראַמידן מיט שאַכטלעך אויסגעפּערטיקטע אַרבעט.

די „לערעריין“ האָבן די שכנים פון הויף גוט געקענט. זי איז גע-ווען אַן אָפּטער גאַסט ביי זיי. האָט אַ יידענע באַדאַרפט אין קימפּעט ליגן, איז ביי אַ מאַמען אַ קינד קראַנק געוואָרן, וועמען אַ בעט אין יידישן שפּיטאַל צו פאַרשאַפּן — האָט מען זיך געווענדעט צו דער „לערעריין“. אַ ריח פון לעדער, פאַרעדיקע ווורשטן, מיט אַ זיסלעכן פאַרלענגע-נעם טעם, אויסגעמישט פון האָניג און הייוון, פון דער בעקעריי, זענען געווען די שטענדיקע ריחות פון הויף. נאָר זיי האָט פאַרטריבן פון צייט צו צייט און באַהערשט דער געשמאַק פון הערינג און פאַרפוילטע אונער-קעס פון סקלאַד. דאָס איז אַלץ געווען אין ווינטער, ווען די פענצטער פון הויז זענען געווען פאַרקלאַפּט. זומער אָבער פלעגן די אַלע ריחות פאַר-יאָגן די אָנגעוואַרימטע פייכטקייט פון נאַסע מאַטראַצן, וואָס האָבן זיך געלופּטערט אין די פענצטער. היינט איז אָבער האַרבסט, און דער גע-שמאַק פון די פאַרפוילטע גרינסן, פון די אָנגעזייערטע אונערקעס פילט

מען ארויס פון „סקלאד“. פארן סקלאד זיצט די אלטע פעסיע, אליין אָנ-
געשוואָלן ווי אַן אונערקע, אַ פאַרפאַנצערטע פון הערינג-שופן און אָפּנע-
שטאַנעכץ, וואָס בלישטשען אויף איר שירץ. זי האַלט די געשוואָלענע
פינגער פאַרשטעקט אין איר אויסגעקראַכענער, אַלטמאָדישער מופטע, און
כאָטש די האַרבסט-זון וואַרימט נאָך מיט די לעצטע כוחות די בייגער,
האָט די אַלטע פעסיע שוין ווינטער געמאַכט און פאַרבונדן זיך די אויערן
מיט אַ וואָלענעם שאַל.

דערזען די לערערקע דורכלויפן, האָט די אַלטע פעסיע פאַרשטאַנען,
אַז דאָס גייט זי אוודאי אַרום אַ נדבה קלייבן פאַר אַן אָרימער שכנה;
האָט זי צוגערופן צו זיך די לערערקע מיט אַ באַוועגונג פון דער מופטע;
נישט אַ וואָרט אויסצורעדן, נעמט זי אַרויס, די אַלטע פעסיע, אַ פאַר-
פעצטן, פאַרזשאַווערטן פירער, און שטעקט אַריין רחל-לאַהן אין האַנט
אַריין.

— ניין, פעסיע, איך באַדאַרף נישט קיין נדבה! — שרייט צו איר
דורכן שאַל אין די אויערן אַריין רחל-לאַה, אפשר האָט איר אַ קוואַרטיר
פאַר אַן אָרימען יונגמאַן, וואָס איז געקומען פון דער פּראָווינץ זיך לער-
נען?

— וואָס האָב איך? וואָס האָב איך? — פרעגט איבער די אַלטע
פעסיע, אַוועקרוקנדיק דעם שאַל פון איר אויער און אַרויסשלעפּנדיק פון
דאָרט אַ שטיק וואַטע, מיט וועלכער זי האָט געהאַט פאַרשטעקט די אוי-
ערן-לעכער.

— קוואַרטיר — איבערצונעכטיקן!

— אַ קוואַרטיר — איבערצונעכטיקן? — ניין, טייערע, — גיט די
אַלטע פעסיע אַ הויב די פלייצעס, ווי עס וואָלט איר דערויף אַ שאַד נע-
ווען אַ וואָרט אויסצוגעבן, און אַלס אַ ראייה צו איר פלייצע-באַוועגונג,
באַווייזט זי מיט דער מופטע (נישט אַרויסגענומען פון איר די האַנט)
אויף די טינען הערינג מיט די אָנגעזייערטע אונערקעס.

ביים לעדער-סוחר האָט זיך קיין פּלאַץ נישט געפונען. ערשטנס, איז
אים די לערערקע לעצטנס פאַרגעקומען פאַרדעכטיק, און צווייטנס, האָט
די ישיבה, וואָס געפינט זיך אין דער אָפיצינע אויפן צווייטן שטאָק, ביי
אים צוגענומען דעם גאַנצן קעלער-סקלאַד. אויף די יוכטן האָבן זיך ביי-

נאכט אויסגעצויגן די ישיבה-בחורים און זיי געהיטן פאר גנבים, דורך דעם וואָס זיי האָבן זיי באַדעקט מיט זייערע לייבער...

דער בעקער, בנימין, איז געווען אַ פריילעכער יונג. שטענדיק אַ באַ-וויסטער פון מעל, האָט ער תמיד געשמייכלט, און ווער רעדט נאָך צו „דאַמען“. אַ „קאוואַליער אין ווייסן“.

און צו דער „לערערקע“ האָט ער שוין פון לענגסט אַ שוואַכקייט... (א) שיינער יונג געווען, בנימין דער בעקער). נאָר וואָס קומט אַרויס, אַז מען זעט אים שטענדיק אין ווייסן און עס שוואַרצט אַרויס אַ שוואַרצע באַרד פון ווייסן ווי אַ טיוול.

— אַ, פאַני הורוויץ, וואָס וועט איר זאָגן גוטס? — שטעלט ער זיך מיט איין פוס פאַרלייגט אויפן אַנדערן.

— נעם נאָר צו דאָס טייג, מאַך פּלאַץ! — גיט ער אַ געשרוי צו אַ יונג, אַן אַרויסהעלפער, און מיטן ווייסן באַמעלטן כאַלאַט אַ שאַר אַרי-בער איבער דער שטול, אויף וועלכער ס'איז פאַר אַ מינוט געלעגן דאָס טייג.

— בנימין-לעבן, אפשר האָט איר אַ נאַכטלעגער פאַר אַן אָרנטלעכן יונגנטאָן — געקומען פון דער פּראָווינץ, האָט ער נישט וווּ דעם קאַפּ אַנדידערצולייגן, — זאָגט זי צו אים מיט אַ שמייכעלע, איינס פון אירע שמייכלען, מיט וועלכע זי ווייסט אַרויסצוקריגן אַלץ פון אים, ווען מען דאַרף.

— פאַר איך, פאַני הורוויץ, וועל איך אַלצדינג טון, — זאָגט בני-מין, און גיט זיך אַ צי-אויס דאָס שוואַרצע בערדל מיט דער פאַרמעלטער האַנט.

— זאָגט, וווּ ווילט איר אים לייגן, דאָ אויף די זעק מעל? פּראָ-שע! עס שלאָפן שוין אַ דריי פאַרשויען — צוויי לער-יינגלעך און דעם שכנס אַ יינגל, וואָס ער האָט אים נישט וווּ צו „פאַמיעשטשען“ ביי זיך. — זאָל פון מיינעטוועגן ליגן נאָך אַ פערטער אויף די זעק. אַ מולטער טייג קאָן ער צוקריגן פאַר אַ קישן — זאָגט דער שיינער פּראַנט בנימין דער בעקער, און מאַכט זיך בשעת מעשה גלייך מיט די באַמעלטע פינגער די שיינע שוואַרצע וואַנסעלעך, און קוקט אפּעטיטלעך אויף פרוי הורוויץ מיט בלישטשענדיקע שוואַרצע אייגעלעך פונעם פאַרמעלטן פנים אַרויס. פרוי הורוויץ קוקט זיך אַרום אויף די זעק מעל, צווישן וועלכע עס

וואלגערן זיך ארום פארדעכטיקע שטיקער קאלדרעם, שאקלט מיטן קאפ און פארלאזט די בעקעריי. פארגינט נישט אפילו דעם שיינעם בנימין א שמייכלע. דערפאר לאכט הויך הינטער איר דער בעקערייִונג און קראצט זיך פאר הנאה מיט די ווייס באמעלטע פינגער צווישן די שווארצע קורלעס פון קאפ.

טיר אין טיר מיט דער בעקעריי האָט וועלוול קאלבאס געהאט זיין וורשטן־פאָבריק. דער גאנצער הויף האָט געציטערט פאר וועלוול קאלבאס. שטענדיק א פארכמורעטער, מיט אראָפהענגענדיקע ברעמען און ברייטע אראָפהענגענדיקע וואַנסעס, פון וועלכע עס האָבן שטענדיק געטריפט טראָפנס. ער האָט נישט געקאָנט א מענטשן קוקן גלייך אין די אויגן אריין. שטענדיק אין א זייט, און שטענדיק עפעס געמורמלט פאר זיך, ווי דאָס געוויסן וואָלט אים געפייניקט פאר פארכאָרנענע זינד. עפעס אינעם פארפעצטן, פארבלוטיקטן שפענצער מיט א גרויסן האַק־מעסער אין דער האַנט האָט ער אויסגעקוקט ווי א גולן, ווי א קוילער, — נאָר־וואָס צוריקגעקומען פון וואַלד. די קינדער זיינע זענען פרי אַנטלאָפן פון אים. די יונגען האָט ער ארויסגעיאָגט, די מוידן זענען אַליין אַוועק. (שיי־גע מוידן געהאט, וועלוול קאלבאס, מיט געדיכטע שוואַרצע צעפ האָר, מיט שטאַרקע בריסטן און ברייטע היפטן — האָבן זיי די „שוואַרצע יאָר“ ארויסגעכאַפט ערגעץ־וואו אין אַרגענטינע...) שוין א צייט ווי ער קריגט צוגעשיקט אויף יעדן יום־טוב געלט פון אַרגענטינע, מיט ראש־השנה־קאַרטן. נעמט ער דאָס געלט מיט די ווונטש־קאַרטן, — (וואָס ער מיינט, אַז עס איז אויך געלט — אַלץ וואָס עס קומט מיט דער פאַסט איז געלט), — און שטעקט עס אין שעניק אריין. קאלבאס באַדאַרף נישט קיין געלט. גאָרנישט דאַרף ער, נאָר זיין אַרבעט, ביי וועלכער ער שטייט פון זעקס אינדערפרי ביז שפעט אין אָוונט — צעהאַקט די גרויסע ריפן פלייש, וואָס דער קצב ברענגט אים אריין געטרייבערטע, שוין מיט דעם שמעמפל „כשר“, פון ראַבינאַט. גרויסע סקאַנדאַלן שוין געווען מיט וועלוול קאלבאס, נישט איינמאָל האָט אים שוין דער ראַבינאַט געטרפּהט די וורשטן (נישט קיין צוטרויען געהאט צו זיין כשר) — איז ער זיך געגאַנגען אין גמינע שלאָגן. יעדעס מאָל ווען מען ברענגט אים א געטרייבערט שטיק פלייש מיטן שמעמפל „כשר“, גייט ער ארויס אין הויף, האַלטנדיק דאָס

שטיק פלייש אויף זיינע אָרעמס, און שרייט אויפן הויכן קול: „נאַט, זעט דעם שטעמפל „כשר“, אַ כאַליערע זאָל אייך פאַסקן!“

פון קיין אַנבייסן, פון קיין מיטאַג ווייסט ער נישט. קאַלבאַס פּרעסט־ אויף דאָס אָפּפאַל פון די פליישן, וואָס ער קאָן נישט איינבראַקן אין די ווורשטן. אזוי אַרבעט ער פון שבת ביז שבת. זיין איינציק פאַרגעניגן אין שבת נאַכמיטאַג צו שלאַפן. זומער־צייט טוט ער זיך אָן די שטיוול מיט די גרויסע כאַלעוועס און גייט מיטן ווייב — אַ ברייט־פליישיקע יידענע ווי אַ פּאַס — (דער איינציקער פאַרשוין, פאַר וועמען ער האָט מוראַ, זי קאָן אים אַמאָל אַ פאַטש דערלאַנגען אויך) — גייט ער צוזאַמען מיטן ווייב אַרויס פון שטאַט אויף מאַקאַטאַווער „ציטאַדעל“, ביים יידישן שפיטאַל, כאַליעט זיך אַוועק אין אויסגעברענטן גראָז, לייגט־אַוועק דעם קאַפּ אויף נעכעס אַ פּוס און שלאַפט־דורך צווישן גוואַלטן און געשרייען פון אין „פּאַלאַנט“ שפּילנדע יונגען, פון זיך־קרינגדיקע מוידן, אַ גאַנצן זומערדיקן טאַג ביז עס ווערט פאַרנאַכט. כאַפט ער זיך אויף און זאָגט אַ פאַרקרימטער: „נעכע, קום אַהיים. עס איז מיר עפּעס פאַסקודנע אין מויל“.

ווינטער לייגט ער זיך אַוועק מיטן ווייב אויפן טאַפּטשאַן. נעכע, וועלכע קאָן לייענען עברי־טייטש, מישט־אויף דעם „צאינה וראינה“, און צווישן גרעפּסן, וואָס וועללול גיט פון זיך אַרויס, לייענט אים די יידענע פאַר וועגן „נחן מיט דער תיבה“. ביז נעכע זאָגט אים מוסר: „וועללול קאַלבאַס, וואַלסט כאַטש דרך־אַרץ געהאַט פאַרן הייליקן נחן“. „האַסט טאַקע רעכט מיין ווייב — קרעכצט נעכעך וועללול אָפּ אויף דעם, וואָס ער איז שוין אַ פאַרפאַלעגער און גאַרנישט וועט אים שוין העלפן. גראַבט ער איין דעם האַרטן קאַפּ אין נעכעס אַ שמאַל־גרוב, און הייבט־אָן צו פייפן מיט דער נאָז. עס געדויערט נישט לאַנג, און נעכע טוט אים נאָך...“

פאַר וועללול קאַלבאַס ציטערט דער הויף. די איינציקע, וואָס האָט נישט קיין מוראַ פאַר אים, איז פרוי הורוויץ. פאַר פרוי הורוויץ האָט אפּי־ל־וועללול דרך־אַרץ. ער ווייסט, אַז עס איז עפּעס אַן אַנדער סאַרט פאַר־שוין, פאַר וועלכן מען באַדאַרף האָבן רעספּעקט, און נישט איינמאַל, ווען פרוי הורוויץ גייט־אַרום צווישן די שכנים צונויפּנעמען אַ פאַר גילדן פאַרן סוכאַטניטשע ווייבל, די פאַפּיראַסן־מאַכערין, וואָס וווינט אויפן פּערטן שטאַק, טראַגט איר וועללול אַנטקעגן אַ שטיק פלייש פון סאַמע בייליק

ארויס, וואָס ער וואָלט אליין זיך נישט פאַרנינען אפילו אויף שבת. דער-
זען, אז די פרוי הורוויץ איז פון בעקער ארויסגעלאָפן אַ צעמישטע, האָט
זי וועלוול אָפגעוואַרט אויפן שוועל פון זיין וורשט-פאַבריקל. די טיר פּר-
נעם „פאַבריקל“ איז שטענדיק געשטאַנען אָפן, און עס האָט זיך געטראָגן
פון דאָרט אַ פאַרע ווי פון אַן אונטערגעהייצטער מקוה. צוליב דער פאַרע
האָט מען נישט ארויסגעזען וואָס דרינען טוט זיך. מיט דעם פאַרפעצטן
שפענצער און פאַרטוך, אַרויפגעשאַרצטע אַרבל און אַ האַקמעסער אין דער
האַנט, וואַרט וועלוול אָפ די פרוי הורוויץ און רופט איר צו מיט אַ געביי-
זער, ווען יענע איילט זיך און באַמערקט אים נישט.

— וואָס, איך בין שוין קיין ייד נישט? מײן הויז איז טרעפּה? —
וואָס לאָזט זי מיך פאַרביי, ווען זי גייט נאָך אַ נדבּה? — בייזערט זיך
וועלוול. — קומט אַריין, וועל איך אייך געבן אַ שטיקל פלייש.
— ניין, וועלוול, — זאָגט צו אים די פרוי הורוויץ, — איך באַדאַרף
אַ נאַכטלענער פאַר אַן אַרימען יונגמאַן, וווּ ער זאָל קאָנען איבערנעכ-
טיקן.

— וואָס, פאַר אַ לערנער?
— אוודאי פאַר אַ לערנער, וואָס דען, פאַר אַ ליידיקנייער וועל איך
די טירן אָפהאַקן?
וועלוול קראַצט זיך אין יאָפּ צווישן די קודלעס, און רופט אין דער
פאַרע אַריין:

— נעכע, נעכע, קום נאָר אַרויס!
פון דער פאַרע שטייגט-אָרויס אַ באַוועגלעכע מאַסע: אין קאַרנן
שיין פון קאָרדאָר, וואָס פאַלט אַריין דורך אַן אָפּענער טיר, זעט מען אַ
יידענע אין אַ געבלימלטער וואַטאָווקע, מיט אַ פאַר רויטע זאָקן אויף די
ריס-אַנגעשוואַלענע פיס, דעם קאַפּטן אויסגעטון, נאָר אַנשטאָט דעם אַ
האַנטוך אַרומגעוויקלט אַרום באַהעמדטן האַלדז. זי האָט אויסגעזען אַזוי
ווי זי וואָלט געקומען פון וואַשן וועט. זי איז געקומען פון אויבן, וווּ זי
האָט געהאַלפן דעם מאַן רויכערן די וורשטן, וועלכע זיי האָבן אויסגע-
אַרבעט פאַר די ביליקע וואַרשעווער שענקען.

— וואָס ווילסטו? — פּרעגט נעכע, און ווישט זיך אָפּ מיטן האַנטוך
דעם שווייס פון דעם אומגעהויער גרויסן פנים.
— ווילסט דיר פאַרדינען אַ מצוה — נעם אַריין אַן אַרימען ישיבה-

בחור צו נעכטיקן. די „לערערקע“ זאגט, — ווייזט וועלול אויף דער פרוי הורוויץ.

נעכע קוקט אויף איר מאן מיט די אויגן פון אַנגעשוואַלענעם פנים ארויס און זאגט מיט אַ פאַרווונדערטער מינע:
— נו, וועלול קאַלבאַס, באַדאַרפסט האָבן מצוות? פון ווען אָן איז דאָס?

— וואָס, איך טאָר נישט? אַלע מצוות מעג האָבן דער לעדער-סוחר, איך וויל מיר אויך עפעס פאַרדינען אויף יענער וועלט, — זאָגט וועלול מיט געבייזער.

— אויף יענער וועלט וועסטו דיר פאַרדינען דאָס פייערדיקע גיהנום, ווייל דו פרעסט אומגעזאונט און אומגעוואַשן, — זאָגט נעכע, און ווענדעט זיך צו דער פרוי הורוויץ: — נו, גייט שוין גייט, ווו וועלן מיר אים לייגן, — אין אויוון אַרין, אַ כיבע, מיט די ווירשטן, אַז מיר שלאָפן אַליין אין רויד.

— און איך וועל דיר ווייזן, אַז איך וועל מיר יאָ פאַרדינען אַ מצוה. פאַני הורוויץ, וואַרט נאָר אַ מינוט, — שרייט-אויס וועלול, וועל-כער איז געוואָרן אַריינגעיאָגט דורכן ווייב אין אַמביציע, — וואַרט נאָר אַ מינוט, דאָ האָט איר אַ וורשט פון „בייליק“ אַרויס. נאַט איך, טראָגט דאָס אַרויף צו דעם סוכאַטניטשע ווייבל. זאָל זי אויך לעבן אַ גוטן טאָג. די יונגען מיט די מוידן שמעקן דאָ אַרום ווי די הינט נאָך אַ ביין צו דערבאַפן אַ שטיקל „אַכלאַפּ“.

— וועלול קאַלבאַס, וואָס ביסטו משוגע געוואָרן: אַ גאַנצע קיש-קע? און אַ פאָר ביינער וואָלט נישט גענוג געווען אַ זופ אַפצוקאָכן?

— ניין, אַ גאַנצע קישקע מיט אַ שטיק בייליק דערצו. איך וויל אויך זיין אַ ייד. איך וויל זיך אויך אַמאָל אַ מצוה פאַרדינען! — שרייט וועלול קאַלבאַס אויפן קול, ווי עס וואָלט אים ווער געשאַכטן.

דאָס גאַנצע הויז האָט געקענט דאָס סוכאַטניטשע ווייבל. דאָס איז די פאַפיראַסן-מאַכערין פון דעם פערטן שטאַק. אַלע וויילע ווערט אַ גע-שריי פון קינדערשע קולות: „די מאַמע שטאַרבט אַוועק!“ נאָר אזוי ווי דאָס געשריי האַלט שוין אָן אַ פאָר יאָר, האָט מען זיך צו אים צוגע-ווינט. אַ פאָר מאָל האָט שוין דער הויף צונויפגעזאַמלט געלט און זי אַרויסגעשיקט קיין אַטוואַצע. נאָר קיין לעכערדיקן זאַס קאָן מען נישט

אָנפילן. זי שטאַרבט און שטאַרבט — און יעדעס יאָר האָט זי אַ קינד. ליגט אין בעט און שפייט מיט בלוט, און האָט אַ גרויסן בויך... אַ טאָן אַ שליםמזל, אַ וויל-לערנער, זאָגט מען. אַ זייגער-מאַכער אָן אַ שטעלע, אַרבעט ער אויס פאַפיראַסן, וואָס די קינדער פאַרקויפן אין געהיים אָן אַ באַנדערקל. פרוי הורוויץ קען זי גוט. אַז עס ווערט גאָר שלעכט, קומט מען אַראָפּצולויפן אויפן ערשטן שטאָק צו דער לערערקע: „די מאַמע פאַלט אַוועק“. נעמט די לערערקע דאָס טוך איבער די פלייצעס און גייט-אַרום צו שכנים.

געקראָגן מיטאַמאָל אַזאַ מתנה דערפאַר, וואָס וועללו קאַלבאַס איז משוגע געוואָרן און האָט זיך מיטאַמאָל דערמאָנט, אַז עס איז דאָ אַ יענע וועלט אויך, איז די לערערקע מיט אימפעט אַרויף אויף די צווייטע טרעפּ צו ברענגען דעם סוכאַטניטשע ווייבל די וורשט מיטן שטיק פלייש. אָנגע-טראָפן האָט זי דאָס ווייבל, ווי שמענדיק, אין בעט מיטן אויסגעהאַפטע-נעם הייבל פון כלה-צייט אויפן קאַפּ און מיט די רויטע באַקן. פון בעט אַרויס האָט זי געקאַמאַנדעוועט מיט די קינדער. איינס קלענער פון אַנ-דערן, טייל אינגאַנצן נאַקעט, אַנדערע האַלב-נאַקעט, וואָס האָבן אָנגע-פילט די ענגע שטוב. די שטוב איז נאָך ענגער געוואָרן דורך דעם, וואָס אַ האַלבע וואַנט האָט פאַרנומען אַ ברייט-בייכיקער אָנגעשוואַלענער גע-שניצטער שראַנק, וואָס איז איבערגעבליבן פון די גוטע צייטן נאָך פון חתונה-אויסשטייער (די סוכאַטניצע איז געקומען פון אַ גוט הויז און געהאַט נדן צו דער חתונה).

דער מאַן איז נישט געווען. אַרומגערדייט זיך ערגעץ אין גאַס. דער-פאַר אָבער האָט מען אָנגעזען זיין מלאכה. דער איינציקער טיש, וואָס איז געשטאַנען אין מיטן שטוב, איז געווען באַליינט מיט אַ שטויס טאַבאַק. אָבער דאָס האָט נישט געשמערט די קינדער צו עסן פון דעם טיש. אין טאַבאַק האָבן זיי געטונקט די רעשטן ברויט. אין טאַבאַק האָט זיך אויך אַריינגעגאַסן די רעשטן קאַווע פון די טעפלעך. אַנדערע האָבן זיך אין טאַבאַק אויפגעשטעלט זייער שפילצייג, זייערע שמוציקע היימיש-גע-מאַכטע ליאַלקעס.

דאָס סוכאַטניטשע ווייבל איז געלעגן אין בעט און דערקאַפט זיך דאָס האַרץ מיט שאַלעכץ פון אַ פאַמעראַנץ, וואָס זי האָט נישט אויפגע-הערט צו נאָגן. ביי דער פרוי הורוויצעס אַריינגומען האָבן זיך די קינד-

דער איינגעשטילט, און דער רעש און דער ליארעם האָט זיך אָפגעשטעלט.
פון די ווינקלען האָבן זיך אָנגעהויבן צו ווייזן וואָס מער קעפלעך, און ווי
הונגעריקע מייזלעך האָבן זיי פונדערווייטנס שוין דערשפירט די וורשט,
וואָס פרוי הורוויץ האָט געהאלטן אין אָרעם.

— נאָט אייך, דאָ האָט איר. שטעלט אייך פאַר, דאָס האָט אייך
ארויפגעשיקט דער וורשטן-מאכער, וועלוול פון דער אָפּיציע. נו, וואָס
מאכט איר, גיטעלע?

— לאַנג לעבן זאָלט איר טאָקע, פּאָני הורוויץ, פאַר אייער גוט
האַרץ. וואָס וואָלט איך געטון אָן אייך? — ציט די סוכאָטניצע אַרויס
אַ האַנט ווי אַ דין בלייך שטעקעלע און נעמט צו די וורשט און באַהאַלט
זי אונטער איר דעם.

— וואָס באַהאַלט איר זיי? גיט די קינדער צו שטיקלעך, — זאָגט
די פרוי הורוויץ (זי האָט זיך דערמאָנט אָן דעם פון די הונגעריקע, דער-
שטוינטע און אויפגעריסענע בליקן פון די קינדער-אויגעלעך, וואָס זענען
צוגעצויגן געוואָרן, דורכן געשמאַק פון דער וורשט, צו דער מוטערס בעט).
— שוין, באַלד, איצטער... מ'באָדאַרף באַהאַלטן אויף שפּעטער, —
זאָגט די סוכאָטניצע. — גייט אייך, קינדערלעך, שפּילן, גייט קינדערלעך,
— זאָגט די מוטער שוואַך פון בעט אַרויס.

די קינדער אָבער ווילן נישט פון בעט אָפּטרעטן. קאָנען זיי נישט
עסן — שמעקן זיי כאָטש די וורשט פון אונטער דער מאַמעס דעם.
— גיט זיי איצט צו שטיקלעך. גיי, יינגעלע, ברענג אַ מעסער, —
זאָגט די פרוי הורוויץ.

זי נעמט די וורשט און טיילט-אין שטיקער די קינדער, צום פאַר-
דרום פון דער מאַמען, וואָס זעט ווי דאָס „פאַרמעגנס“ צערינט מיט-
אַמאָל.

— זיי האָבן דאָך ערשט געגעסן, זאָל איך אזא גוט יאָר האָבן, ווי זיי
האָבן געגעסן. זיי זענען דאָך גאַרנישט הונגעריק. נישט וואָר, קינדער-
לעך? — זאָגט די מאַמע און שטרעקט-אויס די האַנט נאָך דער איבער-
געבליבענער וורשט. און פאַר גרויס עגמת-נפש צעהוסט זי זיך אזוי, אַז
מען מיינט די נשמה גייט פון איר אַרויס.

די קינדער זענען שוין צוגעוויינט צו דעם. דער מאַמעס הוסט
שטערט זיי נישט צו פרייען זיך מיט דעם זעלמענעם ביסן, וואָס זיי האָבן

געקראָגן. פרוי הורוויץ מיט זיך זי צו באַרואיקן. דער הוסט פון דער סור
כאַטניצע נעמט אָבער אָן אַזאַ מוראדיקע פאָרם, אַז די פרוי דערשרעקט
זיך. דענסטמאָל קומט איר צוהילף שיינדעלע, דאָס עלטסטע מיידל. נישט
שטערנדיק זיך אין איר געשמאַקן ביסן פון דער באַטעמטער ווורשט —
גייט זי מיט גלייכגילטיקע טריט, ווי עס וואָלט ביי איר געווען אַ נאַ-
טירלעכע זאַך, צו דעם וואַסער-קראַן, גיסט-אָן אַ שעפּ וואַסער, עסט וויי-
טער די ווורשט מיט איין האַנט, און מיט דער צווייטער האַנט דערלאַנגט
זי דער פאַרהוסטער, פאַרפייניקטער מאַמען די שעפּ וואַסער אין מויל.

פרוי הורוויץ האָט געמיינט, אַז עס איז עפעס געשען. אָבער די סור
כאַטניצע אַליין האָט זיך פון דעם הוסטן גאַרנישט געמאַכט. קוים האָט
איר דער הוסט אָפגעלאָזט, ווענדעט זי זיך מיט אַ גלייכגילטיקער מינע,
ווי זי וואָלט געוואָלט עפעס דערציילן גאַנץ גלייכגילטיקס:

— גוט, וואָס איר זענט אַרויפגעקומען, פאַני הורוויץ. איך האָב
טאַקע שוין געוואָלט שיקן נאָך אייך (און אַביסל דערנידערנדיק איר שטי-
מע זאָגט זי צו דער לעצטער אין אויער אַריין מיט אַ פריילעך פאַרשעמט
שמייכלע אַויה אירע קרענקלעכע באַסן): — איר ווייסט, איך רעכט זיך
דאָך שוין באַלד ווידער אין קימפעט, אַוודאי אַ ליאַדע טאָג.

פרוי הורוויץ בלייבט זיצן אַ פאַרשטיינערטע.

— וואָס, אין אייער צושטאַנד? און וויפיל איז דער שיעור?

— וואָס זאָל מען טון, מען איז דאָך גאָר אַ זינדיקער מענטש. —
זאָגט די סוכאַטניצע און שמייכלט דערביי צו מיט אַ קאָקעטיש ווייבע-
ריש חנרל. אָבער צוליב דעם שמייכלע שניידט זיך פון איר פנים אַרויס
דער סקעלעט פון איר קאָפּ דורך דער דינער הויט...

קאַפיטל 4

פאַן קוויאַטקאָוסקי

פרוי הורוויץ איז נישט פון די מענטשן, וואָס זאָל זיך אָפּשרעקן פאַר
שטרויכלונגען. איינמאָל זיך אונטערגענומען אַ זאַך, מוז זי עס דורכפירן.
דער יונגערמאַן, וואָס איז אַנטלאָפן פון דער פּראָווינץ און געשטעלט זיך
הינטער איר טיר, וועט בלייבן אין וואַרשע.

א מינוט שטעלט זי זיך אָפּ אויף די טרעפּ, לאָזט דורכגיין אין איר מחשבה די אַלע באַקאַנטע, שכנים, פריינט, ביי וועלכע זי פלעגט אַמאָל איינאַרדענען דעם אָדער יענעם יונגמאַן, וואָס איז געקומען פון דער פּראָווינץ. פיל זענען איר נישט איבערגעבליבן. כמעט אומעטום, וווּ זי האָט געקאָנט, האָט זי שוין דאָרט געהאַט וועמען עס איז.

צוריקצורוועגס האָט זי אָפּגעריכט אַ ווייזט הענעך דעם סטאָליאַר. נישט דערפאַר, וואָס זי האָט זיך געריכט, אַז זי וועט דאָרט קאָנען איינ-אַרדענען איר שוואַלינג, נאָר דערפאַר, ווייל זי האָט עפעס אַנדערש גע-זוכט. הענעך סטאָליאַר איז איר אַ גוט-באַקאַנטער, אַ מענטש, צו וועלכן זי האָט פיל סימפּאַטיעס, און ער פלעגט אַמאָל צוהעלפּן אין זאַכן, וועגן וועלכע מיר ווילן נאָך נישט אויסזאָגן.

עס איז איר געלעגן אויפן וועג אויך. דער סטאָליאַר האָט געוויינט אין טיר-געוועלכ, וואָס איז געלעגן אין דעם פליגל, וווּ עס האָט געוויינט דאָס סוכאַטניטשע ווייבל.

אַריינגעקומען אין שטוב אַריין, האָט פרוי הורוויץ אָנגעטראָפּן אַזאַ

בילד:

הענעך סטאָליאַר איז געשטאַנען אַ פאַרטרונקענער אין אַ ים פון הובלעכץ און זענ-שטויב און האָט עפעס דאָרט געקלאַפּט. דאָס קלאַפּעריי פון געהילץ אָבער איז פאַרלוירן געוואָרן אין אַ ליאַרם, אין אַ געשריי פון קינדער און קינדערלעך, וואָס האָבן זיך געטוקט אין האַלץ-אַפּפּאַלעכץ. אין דער נאָענט פון די אָפּענע טירן איז געשטאַנען אַ ווייג. איבער דער ווייג איז געווען אַריבערגעבויגן יוכבד, הענעכס ווייב, און האָט געלאָזט אַריינפאַלן אירע צוויי נאַקעטע בריסטן, ווי טאַרבעס, אין דער ווייג אַריין, פון וועלכער עס האָט דאָרטן ווער געזויגן.

זויגנדיק דאָס קינד, האָט אָבער יוכבד זיך נישט געלאָזט שמערן אין איר געשפרעך מיט אַ פאַר, וואָס זענען געזעסן אויף אַ צעוואָרפן בעט אין אַ ווינקל ביי דער וואַנט. דאָס איז געווען יוכבדס שוועסטער, מיט וועלכער הענעך האָט זיך געשעמט, ווייל ער האָט זי פאַרדעכטיקט, אַז זי גיט זיך אָפּ מיט זאַכן, וועגן וועלכע אירע ביליקע פּערפומען און שמעקנ-דיקע זייפן, וואָס האָבן זיך פון איר געפילט, האָבן עדות געזאָגט... נעבן איר איז געזעסן אַ יונגערמאַן אין אַ וואַרשעווער קאַשקעטל, מיט אַ לע-דערנעם גלאַנציקן דאַשעק. ביידע, דאָס מיידל און דער יונגערמאַן, האָבן

פון איין שקארמוז נעקנאקט באניע-טערנדלעך, פון וועלכע די שויטן זע-
נען געפלוויגן פארשפרייט ארום זיי. זיי האָבן געמוזט רעדן וועגן חתונה-
האָבן. וואָרים ביי פרוי הורוויצעס אַריינקומען, האָט יוכבד, אַריבער-
בונינדיק זיך איבער דער וויג מיט אירע בריסטן, געמאַכט אַ באַמערקונג
צו דעם געשפרעך, וואָס די יונגע מענטשן האָבן געפירט צווישן זיך:

— זי האָט דען נישט רעכט, מיין שוועסטער, וואָס זי וויל נישט
חתונה-האָבן? וואָס, אַ נאַר איז זי, וואָס האָט מען, משטיינס געזאָגט,
פונעם נאַנצן חתונה-האָבן? אָט דאָס, — ווייזט זי אויף דער וויג.

— און אז נישט, ווייס איך דען נישט, וואָס ער וויל? — זאָגט
דאָס מיידל, וואָס יצט אויפן בעט, צו דער שוועסטער און ווייזט דערביי
מיטן פינגער אויפן יונגמאַן. — עַר רעדט פון חתונה-האָבן, און מיינט
עפעס אַנדערש. איך האָב פיינט גענאַרטע זאַכן; אַז דו ווילסט דעם...
— זאָג און פאַרדריי מיר נישט קיין קאַפּ מיט חתונה האָבן.

דער שוואַגער הענעך האָט זיך גאַרנישט אָנגערופן. ער האָט פיינט
געהאַט דער ווייבס שוועסטער מיט אירע טמאדיקע געשמאַקן און דעם
יונגמאַן, וואָס דרייט זיך אַרום איר. ער האָט זיי חושד געווען אין אוס-
אַנשטענדיקע זאַכן, האָט ער זיך איינגעטונקט אין זיינע הובלעס און גע-
אַרבעט מיט התמדה.

— גיב נאַר אַ קוק ווי ער יאָגט פון זיך דעם כוח אַרויס, — זאָגט
דאָס ווייב איבערגעבויגן מיט אירע בריסטן איבער דער וויג, — עס
וואָלט ווער געזען, וואָלט מען כאַטש געמיינט, אַז ער מאַכט מיך רייך,
אַז ער גיט מיר יעדן טאַג זעמל צו עסן. פון דעם אַלעם זעט נישט זיין
אויף שבת צו מאַכן.

הענעך רופט זיך גאַרנישט אָן. אַ שמיר מיט דער האַנט איבער
דעם פאַרברודיקטן באַנאַסענעם שמערן, גיט ער אַ פיר-איבער מיט דעם
הובעל איבערן ברעט, פון הינטער וועלכן עס הערט זיך אַ פייף.
ביי פרוי הורוויצעס אַריינקומען איז דאָס געשפרעך געוואָרן איבער-
געריסן. יוכבד האָט זיך אויפגעבויגן פון דער וויג און אַריינגעלאָזט אירע
בריסטן אין קאַפּטאַן אַריין. דאָס יונגע פאַר, וואָס זענען געזעסן צו נאַענט
איינער צום אַנדערן אויפן בעט, האָבן זיך אָפּגערוקט, און אפילו הענעך
האָט אויפגעהערט צו פייפן מיט דעם הובעל איבערן ברעט און איז אַוועק

פון זיין ווערקשטעל צו דער וויג, צום איינציקן ליכטיקן ווינקל אין שטוב, ווו עס איז געשטאנען פרוי הורוויץ.

— אָ, די לערערקע, — זאָגט הענעך נישט אָן פרייד און מאַכט זיך אַרויס די שטיקער געהיבלעכץ פון זיינע האָר און באָרד.
— יאָ, הענעך, — איך בין דורכגעגאַנגען, בין איך אַרײַנגעגאַנגען. וואָס הערט מען?

— וואָס זאָל מען הערן? — אַלדאָס גוטס. אַבי עס איז נאָר דאָ וואָס צו אַרבעטן און צו קײען. וואָס באַדאַרף מען מער?
פרוי הורוויץ האָט גערן הענעכן. הענעך איז דער איינציקער שכן, וואָס קלאָגט זיך קײנמאַל נישט. שטענדיק איז ער אַ שמײכלענדיקער, אַ באַשײנטער, אַן אױפגערוימטער.
— כאַטש איינער, וואָס איז צופרידן. אייך פעלט קײנמאַל נישט, הענעך.

— וואָס זאָל מיר פעלן, וואָס? און אַז ס'פעלט — וואָס איז? קאָן מען נישט לעבן? — אָט לעבט מען דאָך! וואָס איז זיך צו קלאָגן?
— אַ הונט אױף דער גאַס לעבט אױך! — רופט זיך דאָס וױב אָן. — אױדא, אים פעלט גאַרנישט, אַבי ער האָט זיין הובעל מיטן שטיק ברויט און אַ ביכל דאָרט, וואָס די חברה „אחדות“ לײט גיבן אים צו לײענען. ווען ער לאָזט זיך אַרײַן דערײנען, קאָן מען נישט אױסרעדן צו אים אַ וואָרט. און די שוואַרצע יאָר וױסן, וואָס עס שטייט דאָרט גע- שריבן. וואָס אַרט עס אים, אַז די קינדער פרעסן אין זיך אַרײַן קאַר- טאַפּלעס, פון וועלכע זיי קריגן געשוואַלענע בייכער, און אַז עס גײט אַ וױנטער אױבערן לאַנד און עס איז נישטאָ מיט וואָס דעם... צו באַדעקן.
— האָסטו שױן, מיין וױב, פאַרגעלײענט אַ גאַנצע מגילה, און מען וואָלט געקאָנט מײנען, אַז — עס עקט זיך די וועלט. דערוױל האָסטו ווו דעם קאַפּ אַנידערצולײגן, און אױף אַ לעבל ברויט האָסטו אױך. און זױפיל געפײנען זיך אַזעלכע, וואָס האָבן דאָס אױך נישט?
— אַבי אים איז גוט. אַבי ער דערצײלט מיר נאָר פון לײט, וואָס האָבן דאָס אױך נישט. פאַרוואָס דערצײלסטו מיר לײכער נישט פון לײט, וואָס ווױנען אין הײזער, וואָס מ'גײט בײ זיי אױף דױואַנעס אַרום און מ'פרעסט יעדן טאַג פלײש?
נאָר הענעך לאַכט, שײט אַרויס די שפּענער האַלץ פון דעם געדיכטן

שווארצן בערדל און שמייכלט אויף דער ווייבס אלע רייד, און זאגט מיט א געלעכטערל:

— 'נ, שווייג, שווייג, מיין ווייב. עס וועלן שוין זיין פאלאצן מיט דיוואנעס, מיט זאייכלעך. לאָז רעדן די פּאַני. אַז די פּאַני (אַנווייזנדיק אויף פּרוי הורוויץ) איז געקומען, איז דאָך מן הסתם צוליב וואָס...
— ניין, גאַרנישט, גלאַט אַזוי. דורכגעגאַנגען, אַריינגעשמעקט. איבֿי ריקנס, זאָגט מיר נאָר, הענעך, ווייסט איר אפשר נישט, וווּ איך קאָן דאָ איינסוואַרטירן אָן אַרימען יונגמאַן, וואָס איז געקומען פון דער פּראָ-ווייג זיך לערנען?

— איינסוואַרטירן אָן אַרימען יונגמאַן, — חורט איבער הענעך, — כאַטש דאָ, ביי אונדז, פאַרוואָס נישט? ביינאַכט שאַרן מיר אַוועק די שפּענער און מ'שטעלט אויף נאָך אַ בעטל אונטער דעם ווערקשטעל. וואָס איז נאָך אַ בעט? נישט וואָר, יוכבֿד?

— און וווּ וועסטו לייגן שרהלען, אברהמלען און משהלען און די צוויי קליינע? וווּ וועסטו צושטעלן אַ בעטל? אויף דיין קאָפּ?

— ניין, ביי אייך, הענעך, איז טאַקע צו ענג. איך מיין נישט ביי אייך, איך מיין ביי אַ באַקאַנטן. אפשר האָט איר וועמען, וואָס וויל פאַר-דינגען אַ פּלאַץ אויף ביינאַכט אויפצושטעלן אַ בעטל? — זאָגט פּרוי הור-ווייץ, — פאַר ביליק געלט, קיין סך האָט ער נישט, וועלן מיר זען צו-שטייער צו געבן.

— וואַרט נאָר אַ מינוט, וואַרט נאָר, איך האָב אַן עצה, פּאַני הור-ווייץ. ווייסט איר וואָס, איך וועל אַרויפלויפן צו מרדכיין אין פּאַבריק. מן הסתם, אַז איר באַדאַרפט אַ בעטל פאַר אַ יונגמאַן, באַדאַרפט איר דאָך, מוז מען דאָך טון, — זאָגט הענעך און לויפט אַרויס.

— גיב נאָר אַ קוק, ווי ער רייסט זיך דעם ספּאַדעק איין. הלואי וואָלט ער פאַר זיין ווייב און קינדער אַזוי פלינק געלאָפּן, ווי ער לויפט פאַר אַ פרעמדן! — רופט אים נאָך דאָס ווייב.

נאָר נישט פּרוי הורוויץ און נישט הענעך האָבן זי שוין געהערט און זיי זענען שוין געווען אין דרויסן.

— מן הסתם פאַר אַ טרפהנעם? — זאָגט דער יונגערמאַן, וואָס האָט זיך גענטער צוריקגערוקט צו דער שוועסטער. — אַז ער וועט זיך איינ-רייסן, — איר וועט מען גאַרנישט טון. די רייכע טוט מען גאַרנישט, נאָר

אים וועט מען אין פיעקעליך אריינזעצן. איך וועל זען, ווער עס וועט זיך דענסטמאל פאר אים אָננעמען?

— און פארוואָס לאָזטו? — פרעגט די שוועסטער.

— וואָס זאָל איך טון, אז מיין בייזער מוז איז שוין אזוי, — ענט-

פערט אָפּ די שוועסטער.

אויפן ערשטן שטאָק איבערן סטאָליאַר האָט זיך געפונען די „פאָב-ריק“ פון ווייבערשע בייטלען. דער הויפט-צושניידער פון די בייטלען איז געווען מרדכי בייטלמאכער, אָדער דער „הויקער“. „גאָלדענע הענט“ האָט מען אים גערופן. ער האָט געקאָנט אויסרעכענען ווי אזוי אויסצונוצן יעדעם שטיקל לעדער, אז ס'זאָל גאָרנישט גיין לאבד. געקאָנט עפעס ווונדער באַווייזן אין זיין פאָך. צוליב דעם איז ער געווען אַ חשוב ביים מיס-טער, ביים פאָבריקאָנט, וואָרים מ'האָט דעם יונגמאַן געוואָלט אַרויס-רופן אין אַנדערע פאָבריקן. מרדכי בייטלמאכער איז נישט געווען קיין שיינער פאַרשוין. אויפגעצויגן אין אַרימקייט, האָט ער דורך אַ פאַל בעת זיין קינדהייט באַקומען אַ געשוואָלענע פלייצע, וואָס איז פאַרנאַכלעסיקט געוואָרן דורך זיינע עלטערן, און מען רופט אים שוין „דער הויקער“. מרדכי האָט אָבער געהאַט אַ שרעקלעכע ליידנשאַפט צו כוואַטסקע פרויען. „ציגאַנקעס“, ווי ער האָט זיי גערופן. שוואַרץ-האַריקע מיט גרויסע אויערן-רינגען און שוואַרצע גרויסע אויגן. אזוי ווי אין לעבן אָבער איז אים ווייניק-וואָס אויסגעקומען צו האָבן צו טון מיט אַזעלכע פרויען, האָט ער זיך אויסגעשניטן פון אילוסטריטע צייטונגען, פון אַפישן, פאָ-טאָגראַפיעס פון צירק-אַמאָזאַנקעס, טענצערקעס, לייבן-קעמפעריןס, און די אויסשניטן אָנגעשטאַבן אויף דער וואַנט פאַר זיין שנייד-ברעט און פון צייט-צו-צייט געקוקט אויף זיי בשעת דער אַרבעט און געקרעכצט אין דער שטיל. ער האָט געהאַט אַ באַגער, צוליב זיין פיזישן פעלער, אויס-צוצייבענען זיך מיט כאַראַקטער און שטאַרקייט. און אַלץ, וואָס האָט געד שמעקט מיט לעבנס-געפאַר, האָט אים גערייצט. ער האָט באַלאַנגט צו אַ געהימער פאָליטישער פאַרטיי און גענומען אויף זיך (ווען מען האָט אים נאָר צוגעלאָזט) שליחותן, ביי וועלכע ער האָט מיט זיין לעבן ריזיקירט. ער פלעגט פראַנק און פריי אַריבערפירן פראַקלאַמאַציעס פון איין אָרט אויפן אַנדערן. אין זיין וווינונג פלעגט ער באַהאַלטן די פאַרדעכטיקסטע פאַרשויענע אָדער קאָמפראַמיטירנדיקע דאָקומענטן. גאַרקערט, וואָס מער

געפערלעכער עם איז געווען, אלץ מער האָט עם אים גערייצט, ווי ער וואָלט דורך דעם געוואָלט באַווייזן זיין נבורה. זיין געוואַנטקייט האָט אים פאַרשאַפט אַ נאָמען צווישן פאַרטיי-מיטגלידער און אַרבעטער. מען האָט אים געקענט. און אז מ'האָט עפעס באַדאַרפט — האָט מען זיך געווענדעט צו מרדכי; ער פלעגט עם טון גאַנץ אָפּן, פּראַנק און פּריי. נישט איין מאָל האָט ער דורך דעם געשמעלט אין געפאַר חברים און פאַרטיי.

דערהערט פון הענעך סטאַליאַר, אז עם איז עפעס דאָ אַרבעט (אין זיין נאַיוויקייט האָט הענעך סטאַליאַר, וואָס איז געווען אין דער פאַרטיי-אַרבעט אַ געווענלעכער סאַלדאַט, געמיינט ווער ווייסט וועגן וואָס פאַראַ געוואַלטיקער פּערזענלעכקייט עם האַנדלט זיך — פאַר וועמען די לערער-קע, וועלכע איז באַקאַנט געווען אין די קרייזן אַלס סימפּאַטיקערין, איז געקומען זוכן אַ קוואַרטיר), געהערט, אז מ'דאַרף אים — האָט מרדכי געוואָרפן די אַרבעט, און איז אַראָפּ פון די טרעפּ, וווּ עם האָט שוין גע-וואַרט אויף אים פּרוי הורוויץ. מרדכי האָט מיט גרויס וואַזשנעקייט אויסגעהערט פּרוי הורוויץ און געווירר ווערנדיק, אז דאָ האַנדלט זיך גאַרנישט וועגן קאָנספּיראַציע, און דער, פאַר וועמען זי זוכט אַ קוואַר-טיר, איז גאַרנישט קיין פּאַליטישער, האָט זיך מרדכי אַנטווישט. יאָ, אַ ווייניג האָט ער. נאָר מ'באַדאַרף זי פאַר אונדז. ער באַדויערט זייער, וואָס ער קאָן אין דעם פּאַל נישט העלפּן. — כ'קאָן גאַרנישט טון, — האָט ער געזאָגט מיט אַן ערנסטקייט.

— איברינקס, — דער „זשאַבלינער“ האָט געהייסן? — פּרענט מרדכי.

— ניין, — דער „זשאַבלינער“ האָט נישט געהייסן (וואָרים דאָס אַלעס מוז דער „זשאַבלינער“ הייסן).

פּרוי הורוויץ האָט שוין אָנגעהויבן זיך מיאש צו זיין און איינגעזען, אז דער „זשאַבלינער“ וועט איבער איר טריאומפּירן. זי האָט באַשטימט באַין אופן נישט נאָכצוגעבן. דער יונגערמאַן מוז בלייבן אין וואַרשע, זאָל דער „זשאַבלינער“ צעזעצט ווערן. אָבער וווּ וועט זי אים אַהינטון? זי איז נאָכאַמאָל איבערגעגאַנגען איר הויז אין איר מחשבה און האָט זיך דערמאַנט יעדעס ווינקל. אין איר אייגן הויז איז אוממעגלעך. יעדעס ווינקל איז טאַקע שוין געווען באַזעצט. נאָר זי וועט דאָך נישט נאָכגעבן. זי מוז אים איינאַרדענען.

און מיט לעקציעס אויך באַזאָרגן, און מיט אַ העמד אויך.
נאָר די ישועה איז געקומען אומגעריכט. און פון אַ זייט, אויף
וועלכער זי האָט זיך קיינמאָל נישט געריכט.

ווען זי איז אַרויפגעגאַנגען אויף די טרעפּ אין איר שטוב אַרײַן,
פאַרקלערט אין די פלענער ווי אזוי איינצואַרדענען דעם יונגמאַן, איז איר
אַנטקעגנגעקומען אויף די טרעפּ, „פאַן קוויאַטקאָווסקי“ פון צווייטן שטאַק,
וואָס איז איבער דער שולע. פאַן קוויאַטקאָווסקי איז געווען דער איינ-
ציקער קריסטלעכער שכן אין דעם גרויסן הויז. פון וואַנען ער האָט זיך
דאָ גענומען און פאַרוואָס ער זיצט דאָ אין אַ יידישן הויף, וואָס האָט
זיך נישט זייער אויסגעצייכנט מיט זיין ריינקייט, ווייסט קיינער נישט
דעם טעם דערפון. עס איז געווען די איינציקע טיר אין גאַנצן הויז, איר-
בער וועלכער עס האָט געהאַנגען אַ הייליקס בילדל און מיט קרייד אָנגע-
שריבן פון איין יאָר צום אַנדערן דריי בוכשטאַבן: K. - M. - B. די נעמען
פון דריי הייליקע קעניגן. אותיות, וואָס האָבן אויף יידישע הערצער, ווען
זיי האָבן זיי דערזען, אָנגעוואָרפן אַ שרעק, ווי די מיט קרייד אָנגעשריב-
בענע אותיות וואָלטן דערמאָנט אָן דער אינקוויזיציע. פאַן קוויאַטקאָווסקי
איז געווען אַ געהיימער „דאָקטאָר“, וואָס האָט געהיילט מיט גראָזן. עס
פלעגן זיך ציען צו אים איבער די טרעפּ גאַנצע שורות מיט פויערטעס
פון דאָרה, אין פויערשע קאָלירטע קליידער אָנגעטון, וועלכע פלעגן טראָגן
אויף די הענט קוישן מיט די פראָדוקטן פון דאָרה: אייער, פוטער, הינער,
מיט וועלכע זיי האָבן באַצאָלט דעם „פאַן“ פאַר זיינע דאָקטאָרשע עצות
און רפואות. יידן האָבן גרויס השק געהאַט אַריינצוקוקן אין די פאַרמאַכ-
טע ריינע פויערשע קוישן און פרעגן מיט נייגעריקייט: „צו פאַרקויפן?“
נאָר שטענדיק פלעגן זיי אָנטרעפן אויף אַן אָפּזאָג. אויף וואָס די יידן
האָבן אָפּגעקרעכצט, און מקנא געווען דעם דאָקטאָר... נאַטירלעך פלעגן
די יידישע שכנים גרויס רעספעקט האָבן צום איינציקן גוואישן שכן. און
מאַמעס האָבן געהייסן די טעכטער אויסקערן די טרעפּ, נישט צוליב זיך.
נאָר צוליב דעם פאַן קוויאַטקאָווסקי, „דער גוי וועט באַלד דורכגיין“...
פאַן קוויאַטקאָווסקי אַליין פלעגט זיך מאַדנע פאַרהאַלטן צו זיינע יידי-
שע שכנים. אָפּטמאָל און מערסטנס איז ער געווען גוט ביז נאָר געענט-
פערט אויף גרוסן און אוועקגעשטעלט זיך אויסטענהן מיט די יידישע
שכנים אויף יידיש, מיט וואָס ער האָט זייער ליב געהאַט צו גרויסן זיך.

ער פלעגט מיטן דאָס יידיש מיט איבערגעטריבענע לשון קודשדיקע ווערטער, וואָס האָבן זיך גארנישט אַרײַנגעפאַסט אין ענין, נאָר סתם אזוי אין דער וועלט אַרײַן: „וואָס מאַכסטו יקום פּורקן?“ — האָט ער זיך געווענדט צו אַ ייד. „האַסט שוין געכאַפט די אפּותיקי?“ און ווען וועט זײַן „שמע קעלײַנע?“ „מלך אביון?“ — האָט ער ליב געהאַט צו שפּאַסן מיט די שכנים. נאָר אָפּטמאָל פלעגט זיך מאַכן, אָן אַ שום באַ-זונדערע סיבה, אַז פאַן קוויאַטקאָוסקי פלעגט ברונז ווערן אויף זײַנע יידישע שכנים. אַרויף און אַראָפּגיין אויף די טרעפּ אָן אָנגעלאָדענער, מיט אַראָפּגעהאַנגענע גרויסע ברעמען און לאַנגע וואַנצעס און נישט נאָר נישט אָפּענטפערן אויף די יידישע גרוסן, נאָר בורטשען אין זײַן שטע-כעדיקער באָרד אַרײַן: זשידי „פאַרכי“, זשידי „פאַרכי“.

אַז עס פלעגט אויף אים אָנפאַלן די „מרה־שחורה“ (ווי די יידישע שכנים האָבן עס גערופּן), האָבן אים יידן אויסגעמיטן, ביז ער פלעגט פון דער העלער הויט בעסער ווערן. פונקט אזוי ווי ער פלעגט אָן אַ באַ-זונדערן טעם ברונז ווערן אויף זײַנע יידישע שכנים, אזוי פלעגט ער זיך מיט זײ, אָן אַ באַזונדערער סיבה, איבערבעטן.

יידן האָבן דעם גויס מרה־שחורה גערופּן: „דער וואָרים נאָנט אים“. כאַטש צו פרוי הורוויץ האָט זיך דער פאַן קוויאַטקאָוסקי באַצויגן מיט מער רעספעקט ווי צו אַנדערע יידישע שכנים (פון אלע יידישע אײַנווײַנער פלעגט ער נאָר מיט דער לערערקע רעדן פּויליש — וואָס דאָס איז שוין געווען אַ צײַכן פון גלײַכהײַט), דאָך האָט די פרוי הורוויץ נישט געוואָלט, צי דער פאַן קוויאַטקאָוסקי איז חבר מיט יידן אָדער ברונז מיט יידן. זי האָט דערפאַר נישט געוואָלט, צי זי זאָל אים גריסן אָדער זי זאָל זיך מאַכן אים נישט זען. נאָר פאַן קוויאַטקאָוסקי האָט זיך אַלײַן אָפּגעשטעלט. אַראָפּגענומען דעם הוט פון זײַן באַגרויטן קאַפּ, האָט ער געפרעגט מיט אַ שמיכל:

— וואָס גײט דאָס די שכנטע אַרום אַזאַ באַזאָרנטע? — עפעס גע-

טראָפּן?

— גאַרנישט האָט געטראָפּן, נאָר אזוי פיל אַרימקײט אין הויף,

פאַניע קוויאַטקאָוסקי.

— אזוי, אזוי, יא, אַרימקײט איז דאָ אַ סך, אי בײַ אײך, אי בײַ

אונדז. פאַרוואָס ווענדעט איר זיך נישט אַמאָל צו מיר? איר ווענדעט

זיך בלויז צו אייערע, ווען איר באדארפט עפעס. וואָס, איך בין נישט קיין שכנ? איך וויל לעבן מיט מיינע שכנים גוט.

— אדרבה, אדרבה, — ווער ווענדעט זיך דען נישט? אפשר האָט ער טאָקע, דער פּאָן קוויאַטקאָוסקי, אַ קוואַרטיר פאַר אַן אַרומען יונגן-מאַן, וואָס איז געקומען פון דער פּראָווינץ זיך לערנען און האָט נישט זוו צו נעכטיקן? זאָגט פּרוי הורוויץ אין האַלבן שפּאַס.

— פאַרוואָס נישט? — געוויס האָב איך אַ קוואַרטיר. זאָל אים די שכנטע אַרויפפירן צו מיר, ער קאָן ביי מיר שלאָפן, עסן. מיר זענען אינגאַנצן צוויי מענטשן — איך און די גאַספּאַדיניע — און אַ קוואַרטיר איז דאָ אַ גרויסע. פאַרוואָס נישט?

פּרוי הורוויץ איז דערשטוינט געבליבן.

— דער פּאָן לאַכט נישט?

— פאַרוואָס לאַכט? — זאָגט פּאָן קוויאַטקאָוסקי, רויט־ווערנדיק פון באַליידיקונג. — ווי אזוי וועל איך זיך דערוועגן צו לאַכטן? איר זוכט אַ קוואַרטיר פאַר אַן אַרומען בחור, וואָס וויל זיך לערנען. און איך וועל לאַכטן? וואָס בין איך, וואָס? — וואָס, איך פאַרשטיי עס נישט? נאָר שטענדיק זענט איר אזוי, יידן. איר מיינט, אז איר אליין קאָנט נאָר פילן, איר אליין קאָנט נאָר העלפן — קיין אַנדערער טאָר נישט. דאָס איז נישט רעכט. העלפן, באַדאַרפן מיר אלע העלפן, איינער דעם אַנדערן העלפן, נישט אזוי ווי איר טוט. איר ווענדעט זיך נאָר צו אייערע, קיין אַנדערע ווילט איר נישט קענען.

— ווער זאָגט דאָס? — אדרבה. איך האָב דעם פּאָן איבערגע-פרעגט. אז דער פּאָן באַשטייט — דאַנק איך האַרציק. אַן אַרנטלעכער יונגערמאַן, אַנטלאָפן פון פּאַנאַטישע פרומע עלטערן און וויל זיך לער-נען אין וואַרשע.

— פירט אים, שכנטע, גלייך אַרויף צו מיר. איך גיי אַ ווינקל פאַר אים אָנגרייטן, און עסן קאָן ער אויך ביי מיר, דאָס לאַנד באַדאַרף האָבן געבילדעטע מענטשן. וואָס מער בילדונג, אלץ שטאַרקער וועלן מיר זיין. און איר, יידעלעך, האָט גוטע קעפלעך — לייגט ער צו אזוי יידיש. איך וועל אים אליין געבן לעקציעס אין פּויליש. זאָל אים די שכנטע גלייך אַרויפברענגען. איך גיי דער גאַספּאַדיניע אָנזאָגן, — זאָגט דער שכנ פּאָן קוויאַטקאָוסקי און לויפּט־אַרויף צו זיך אין וווינגן.

פרוי הורוויץ בלייבט נאך פאר איבערראשונג א מינוט שטיין אויף די טרעפ, גלויבט זיך אליין נישט וואָס דאָ איז געשען און פאר פרייד גיט זי מיט גדולה א לויף־אריין צו זיך אין קיך. פונעם „בית־מדרש" האָט שוין דער „זשאַכלינער" אַרויסגע־שטאַרצט זיין קאָזע־פנים און מיט להכעיס געפינקלט מיט די אייגעלעך. — נו, וואָס הערט מען, פאַני הורוויץ? שוין געפונען אַ קוואַרטיר פאַר אייער יונגמאַן?

— אייך אויף צעפיקעניש, „ליטוואַק", נישט נאָר אַ קוואַרטיר, נאָר עסן אויך. און לעקציעס אויך. — קומט, יונגערמאַן, מיט מיר, — זאָגט די פרוי און נעמט אָן דעם יונגמאַן ווי אַ קינד ביי דער האַנט און שלעפט אים נאָך זיך, מיט דעם פעקל אין צייטונגס־פאַפיר איינגעוויקלט, אויפן צווייטן שטאָק צום פאַן קוויאַטקאָווסקי.

קאַפיטל 5

ווי אזוי רחל־לאה קאַכט־אָפּ פראַקלאַמאַציעס

נאָכדעם ווי רחל־לאה האָט זיך אָפגעפאַרטיקט מיט קהלשע עני־נים, איינצואַרדענען דעם פרעמדן יונגמאַן, האָט זי זיך דערמאַנט, אז עס וואַרט אויף איר אינדערהיים איר אייגן פעקל. זי דאַרף זיך נעמען דעם מיטאָג אָפצוקאָכן. און זי האָט זיך גענומען צו אירע טעפּ מיט דער ענערגיע און חשק, וואָס איז געווען באַקאַנט ביי איר, נאָך דערצו נאָך אזאָ געלונגענעם טאָג ווי דער היינטיקער, נאָכדעם ווי עס איז איר גע־לונגען איינצואַרדענען דעם פרעמדן יונגמאַן.

אין אַ פּאָר שעה אַרום איז שוין די גאַנצע משפּחה געזעסן אַרום טיש, און דער מאַן שלמה הורוויץ האָט געקאַנט לערנען די קינדער, וואָס זיי זאָלן יאָ עסן און וואָס זיי זאָלן נישט עסן. שלמה הורוויץ האָט שמענדיק געלערנט. און אזוי ווי ס'איז אין שטוב איצט צו טונקל געווען צו לעזן ביים עסן, האָט ער אויסגענוצט די צייט די קינדער צו לאָזן וויסן, וויפיל אייזן עס האָבן אין זיך מערלעך און וויפיל איי־ווייסל עס האָבן אין זיך אַרבעס. דער לערער האָט זייער גערן געטוילט זיך מיט

זיין וויסן מיט אנדערע. נישט קיין חילוק צי דאָס זענען זיינע תלמידי-דיים, זיינע קינדער אָדער ווילד־פרעמדע, מיט וועלכע ער באַנענט זיך צום ערשטן מאָל. אין שטוב איז געווען טונקל, פריער אָונט פון די קור־צע האַרבסט־טעג. אין דרויסן איז דאָס וועטער קאַליע געוואָרן און די קינדער, וועלכע זענען אַרויסגעגאַנגען אין פריען מאָרגן, באַגלייט פון דער הערלעכער האַרבסט־זון, זענען צוריק אַהוימגעקומען פייכטע, באַ־שנייטע און באַבלאָטיקטע. אייניקע פון זיי, ווי דער גימנאַזיע־תלמיד, דוד, און די יינגערע טאַכטער האָבן געמוזט די שיד אַויסטון און ביים טיש זיצן אין די זאָקן. עס איז געוואָרן אַ גערייד וועגן קאַלאָשן, אַ גע־רייד, וואָס וואַרפט שטענדיק אַרויף אַ מרה־שחורה, וויל עס דערמאָנט אָן ווינטער. דער טאַטע האָט זיך נישט געמאַכט הערן, די מאַמע אָבער האָט שוין וועגן דעם געהאַט אירע פלענער...

רחל־לאַהם טיש איז קיינמאָל נישט נאַקעט, שטענדיק געפינט זיך ווער עס איז ביי איר צום מיטאָג, און עס איז איר אייגענע געשיקטייט, ווי אַזוי איינצוטיילן, אַז עס זאָל פאַר אַלעמען קלעקן. זיצט טאַקע רהל־לאַה ביים גרויסן טעלער אַ פאַרזאָרגטע און איז שטאַרק פאַרנומען מיט איינטיילן חלקים. דעם לייגט זי צו, דעם נעמט זי אַראָפּ, לויט די יאָרן און לויט זיינע כוחות. זעלבסטפאַרשטענדלעך, האָט זיך געפונען ביים טיש דער ניי־אַנגעקומענער בחור. דעם ערשטן מיטאָג האָבן זיי אַלע גע־מוזט עסן ביי דער לערערקע. דער ניי־אַנגעקומענער יונגערמאַן האָט איר בערהויפט געהאַט מזל. ער איז פונעם ערשטן אויגנבליק אָן געפעלן גע־וואָרן דער לערערקע, און דאָס, וואָס זי האָט באַקומען פאַר אים אַזוי אומדערוואַרטעט און אַזא אַויסטערלישע קוואַרטיר, האָט דעם יונגמאַן דערהויבן נישט נאָר אין רחלס אויגן, נאָר ביי אַלעמען. אַזוי ווי דאָס וואַלטן געווען זיינע ספּעציעלע פאַרדינסטן, וואָס פאַן קוואַטקאָוסקי איז משוגע געוואָרן און נעמט־אָרין צו זיך אַ יידישן בחור. אַחוץ דעם איז טאַקע דער ניי־אַנגעקומענער געווען אַ גאַנץ שיינער יונגערמאַן. נישט אַזא פאַרקרימטער, קליינגעוויקסיקער ווי די אַלע, וואָס האָבן זיך ביז איצט געוויזן. אַ שוין געבויטער און אַ הויך־געוויקסיקער מיט אַ ריין נאַאיוו־פּראָווינציאַלן פנים. שיינע גרויסע שוואַרצע אויגן און קוים שפּראַצנדיקע באַקן־בערד, וואָס זענען געווען אַ המשך צו זיינע פּאות און האָבן אים צוגעגעבן אַ בחורשן חן. און מער פאַר אַלץ האָט ער

אויסגענומען אין דער לערערקעס אויגן דערפאר, וואָס ער איז פאַרהעלט-
נישמעסיק גענאָנגען ריינער און אָנשטענדיקער אָנגעטון, ווי אַלע אַנדערע
יונגעלייט, וואָס זענען געקומען צו איר הויז פון דער פּראָווינץ. טאַקע אַ
לאַנגע קאַפּאַטע נאָך, אָבער די קאַפּאַטע איז געווען ריין. אַ געפּרעסט
פּראָווינץ־העמד, פון וועלכן עס האָט זיך אַרויסגעוויזן דער אַרויסשטאַרצע-
דיקער קראַק פון זיין האַלדז. אפילו דער חסידישער אַטלעסענער באַנד,
וואָס ער האָט געטראָגן פאַר אַ שניפּס, האָט געהאַט אַ חסידישן חן און
מען האָט אָנגעזען אין דעם יונגמאַן, אַז ער קומט נישט פון קיין אַרימער
היים, און דאָס האָט אויסגענומען אפילו אין אַזאַ דעמאָקראַטיש הויז, ווי
דעם לערערס איז געווען. די אַלגעמיינע אויפּמערקזאַמקייט ביים טיש
קאַנצענטרירט זיך אַרום דעם פרעמדן אָנגעקומענעם. איצט, נאָכדעם ווי
די לערערקע האָט אויף אַזאַ זעלטענעם אופן באַקומען פאַר אים אַ קוואַל-
טיר מיט אַלעם נוטן, האָט זיך נישט נאָר איר מאַן, נאָר אפילו דער
„זשאַכלינער“ שוין אויך איבערגעבעטן מיט דער אידעע פון זיין בלייבן
דאָ. אַלע זענען געווען נייגערקס אויסצוגעפינען נענטערס וועגן אים.

— צוליב וואָס ווילט איר זיך נעמען צו לערנען? — פרענט אים
דער לערער פאַר אַלע אָנוועזנדיקע ביים טיש.

דער יונגערמאַן, וואָס האָט זיך — ווי ס'זעט אויס — צום ערשטן
מאָל אין לעבן געפונען אין אַזאַ געזעלשאַפּט, נאָך דערצו מיט פרעמדע
מיידלעך ביי איין טיש, האָט זיך גערויטלט און נישט געוואוסט וווּ די
אויגן אַהינצוטון. די צוויי שוועסטער, וואָס האָבן דאָס באַמערקט, האָבן
זיך געשטופּט מיט די פים אונטערן טיש און געלאַכט אין די טעלער
אַריין. ער האָט זיך אָבער נישט פאַרלוירן. פאַרקערט, ער האָט אָפּגעענט-
פערט מיט אַ געוויסער זיכערקייט, קוקנדיק בחורמעסיק אין שיסל אַריין.
— איך וויל ווערן אַ שרייבער.

דאָס האָט אַרויסגערופּן דערשטיינג און אויפּמערקזאַמקייט. דער
באַלעבאָס האָט אוועקגעלייגט דעם נאָפּל, אַראָפּגענומען די ברילן פון זיי-
נע אויערן, איבערגעווישט זיי מיטן טיכל, ווי ער וואָלט אים געוואָלט
נוט אָנקוקן און איבערגעפרעגט:

— אַ שרייבער?

— יאָ, איך וויל שרייבן, — האָט דער יונגערמאַן אָפּגעענט-

פערט אַ זיכערער.

- וואָס ווילט איר דאָס שרײַבן? — האָט דער לערער אים גע-
פרענט.
- איך האָב שוין אָנגעשריבן אַ דראַמע, וואָס איך האָב געבראַכט
מיט מיר פאַרצולייענען פאַר שרײַבער.
- אַ דראַמע? ווונדערן זיך אַלע.
- יאָ, אַ דראַמע אין פיר אַקטן.
- האָט איר געלערנט די כללים ווי אזוי צו שרײַבן אַ דראַמע?
פרענט אים דער לערער.
- די כללים? וואָס פאַר אַ כללים? ניין, איך האָב נישט געלערנט.
- איר האָט נישט געלערנט די כללים, און איר האָט אָנגעשריבן אַ
דראַמע?
- איר זעט דאָך, — זאָגט דער יונגערמאַן, ווי ער וואָלט געווען,
אָנגעוויזן אויף אַן אַקס, וואָס שטייט פאַר אים.
- און די דראַמאַטישע קלאַסישע ליטעראַטור האָט איר געלייענט?
— פרענט אים דער לערער שוין ווי אַ תלמיד אויף אַן עקזאַמען.
- דראַמאַטישע קלאַסישע ליטעראַטור? וואָס איז עס? פרענט איר-
בער דער יונגערמאַן און ווערט רויט.
- אַלע שמייכלען מיט. די מיידלעך, איבערהויפט זאָשקע, די יינגערע,
קאָן זיך שוין נישט איינהאַלטן און פלאַצט-אַרויס אין אַ געלעכטער, וואָס
דער פּאָטער האַקט באלד אָפּ מיט אַ בליק.
- איך מײן שעקספיר. איר האָט געלייענט שעקספיר? — פרענט-
איבער דער לערער.
- איך האָב אפילו געהערט וועגן אים, — זאָגט דער יונגערמאַן, —
נאָר געלייענט האָב איך אים נישט.
- און מאָליער? — מאָליער האָט איר געלייענט?
- מאָליער, מאָליער, ווער איז דאָס? איך פאַרשטיי נישט, כדי
אָנצושרײַבן אַ דראַמע מוז איך זיי דען לייענען? ווי קומט איינס צום
אַנדערן? — ווונדערט זיך דער יונגערמאַן.
- ווידער קאָן זיך זאָשקע נישט איינהאַלטן. די עלטערע קנייפט זי
אונטערן טיש אין די נאַקעטע הענט. דער לערער הערט אים אויף צו
פרענן. ער ווערט עפעס זייער ערנסט און טרויעריק. דער יונגערמאַן פאַר-
שטייט, אַז ער האָט גערעדט נאַרישקייטן, און פאַרשעמט זיך און רויטלט.

זיך נאך מער, וואָס מאַכט אים ביי זיין גאַנצער פאַרלויבנקייט — סימפּאַ-
טיש.

— זאָגט נאָר, יונגעראַן, אין אַ טעאַטער זענט איר שוין אַמאָל
געווען? האָט איר איבערהויפּט אין אייער לעבן שוין געזען אַ טעאַטער?
— פּרעגט אים אַלץ דער לערער.

— יאָ, געווען ביי אונדז אין שטאָט אַ יידישע טרופּע, האָב איך
אַריינגעקוקט דורך אַ שפּאַרע פּון דער פּלאַכטע.

זאָשקע קאָן זיך ווידער נישט איינהאַלטן. און דער יונגעראַן זיצט
ווי אויף הייסע שפּילקעס און ווייסט נישט וווּ די אויגן אַהינצוטון. נאָך
דאָ קומט אים צו הילף זיין שווי-מלאַך.

— הערט נאָר, וואָס האָט איר זיך אָנגעזעצט אויף אים? צוליב דעם
איז ער דאָך טאַקע געקומען קיין וואַרשע זיך לערנען. אַדרבה, העלפּט
אים, — זאָגט די לערערקע, און כּדי אים איבערצובעטן פאַר אַלע פאַר-
שעמטקייטן ביים טיש, נעמט זי אויפן גאָפּל אַ שטיקל פּלייש פּון איר
טעלער און דערלאָנגט אים אויף זיינעם.

— עסט, עסט, יונגעראַן. איר וועט נאָך פּון זיי אַלעמען לאַכן.

נאָר דער באַלעבאָס כאַכט אָן ענד צו אַלעם.

— עס איז נישטאָ וואָס צו לאַכן. אַלע אונדזערע טאַלאַנטן האָבן
אַזוי אָנגעהויבן. מיר האָבן נישט קיין שולע. דאָס בית-המדרש איז אינ-
דזער אוניווערזיטעט. מיך אינטערעסירט זייער, וואָס איר האָט אָנגע-
שריבן, יונגעראַן. איך וועל אייך זייער בעטן, אַז איר זאָלט מיר אַמאָל
פאַרלעזן אייער דראַמע.

די רייד האָבן דעם פּרעמדן יונגמאַן רעהאַביליטירט ביי דער גע-
זעלשאַפּט ביים טיש, און רחל-לאַה האָט שוין געקאָנט טריאומפּירנדיק
אויסרופן: „אַהא, זעט איר שוין!“

דאָס עסן האָט זיך נישט געקאָנט לאַנג פאַרציען, און דער עולם איז
זיך באַלד צעגאַנגען. דער לערער איז אַוועק אויף זיינע נאָכמיטאָגדיקע
לעקציעס, וואָס ער האָט געגעבן אין פּריוואַטע הייזער. אַזוי אויך די
עלטסטע טאָכטער העלענע, וועלכע האָט אויך געהאַט אירע נאָכמיטאָג-
דיקע שטונדן, איבער וואָס פּרוי הורוויץ האָט זיך געקרענקט, ווייל דאָס
מיידל האָט שוין קיין איין מינוט נישט קיין צייט פאַר זיך. דאָס לעבן
איז געווען טייער, אַ משפּחה אַ גרויסע. די שולע האָט ווינציק-וואָס אַריינ-

געבראכט. די תלמידים זענען מייסטנס באשטאנען פון קינדער פון די אַרימע שכנים, וואָס האָבן האַלב געצאָלט, האַלב אויסגעבעטן, און דאָס געצאָלטע איז אויך אויסגעקומען איינצומאָנען מיט גרויס מאַטערניש און נאָכלויפּעניש. די שולע האָבן טאַקע געשטיצט אין געהיים אַ פּאָר ריכע אַסימילירטע דאַמען דערפּאַר, וואָס זי איז געווען די איינציקע פון דעם מין, וואָס האָט פּאַרשפּרייט די פּאַרווערטע פּוילישע שפּראַך צווישן דער אַרימער יידישער באַפעלקערונג, וועלכע מ'האַט געלערנט אין געהיים. אָבער די הילף פון דעם „קאָמיטעט“ איז געווען פּונקט אזוי ווי אַלע גע- זעלשאַפטלעכע חברות — מער אַ מאָראַלישע שטיצע איידער אַ מאַטעריע- לע. מען איז געקומען און מ'האַט געגעבן עצות. די דאָקטאָראַוווע זילבער- שטיינאַוווע, די באַשיצערין פון דער שולע, פלעגט אַריינפאַלן יעדן מאָנטיק און דאָנערשטיק און עקזאַמינירן די קינדער אין פּויליש. און עס פלעגט אָפטמאָל זיך מאַכן, אז בשעת איר וויזיט פלעגט אַריינפאַלן פּונקט דער רוסישער אינספּעקטאָר, וואָס האָט געהאַט אַן אויג אויף דער שולע צו ליב אירע פּוילישע טענדענצן און מאַכן אַ רעוויזיע צווישן די בענק, זוכנ- דיק פּוילישע ביכער און אויספּרעגן די קינדער, צי מען לערנט פּויליש. דערפּאַר אָבער, אז עס זענען געקומען די אמתע זאָרגן פון דער שולע: דירה-געלט צו באַצאָלן, אויפן ווינטער קוילן איינצושאַפּן, — איז קיי- נער נישט געווען צו העלפּן. איין דאַמע האָט אָפּגעשיקט צו דער אַנדע- רער און די גאַנצע זאָרג פלעגט פאַלן, ווי תמיד, אויף דער לערערקעס פּלייצעס.

און מ'זאָל נישט מיינען, אז די זאָרגן, וואָס פרוי הורוויץ האָט געטראָגן אויף זיך, סיי אירע אייגענע, סיי פרעמדע, האָבן איבערגעלאָזט שפורן אויף איר פנים און אָפּגערופן זיך אויף איר עלטער. דאָס איז נישט געווען דער פאַל. פאַרקערט, עס האָט זיך געדאַכט, אז וואָס מער די פרוי האָט גענומען אויף זיך, אַלץ מער זענען אירע גלידער אָנגעגאַסן געוואָרן מיט ענערגיע, קראַפט און אַ חשק צו טון. די אומאויסגעשעפטע ענערגיע, וואָס האָט זיך געהאַט איינגעשפייכלערט אין איר, אַ ירושה פון עלטערן און אור-עלטערן פון פּראָסטע פּאָלקס-מענטשן, פון וועלכע פרוי הורוויץ האָט געשטאַמט, האָט פאַרוונט אירע טעג, אויפּגעהאַלטן אַ לייכטיקייט אין אירע באַוועגונגען און אַ מיידלש-דאָרפישע פּרישקייט אין איר גאַנצער האַלטונג. אז זי איז געאַנאָנען אויף די טרעפּ, האָט

דאָס גאַנצע הויז געוואסט, אַז פרוי הורוויץ גייט. זי האָט געהאַט איר באַזונדערן גאַנג. די טרעפּ האָבן געציטערט אונטער אירע טריט. דערביי איז זי כמעט געשפרונגען. אַ פרוי אין די פּערציקער, וואָס האָט אויס-געזען אין די דרייסיקער; קיין זאָרגן, קיינע צרות זענען נישט אימשטאַנד געווען צו ברעכן איר שטאַלצע האַלטונג. מיט דער שטאַרקער, רייף-אַנט-וויקלטער ברוסט, פּאַראַוויס אויסגעשטרעקט פאַר זיך, איז זי געגאַנגען זוי אַ מו ט ע ר - ז ע ל נ ע ר, וואָס ווייסט איר פליכט און איר ווערט. פון איר גאַנצער פּערזאָן האָט געשפּראַצט מוט, ענערגיע און גלויבן. עס איז געווען אזוי ווי זי וואָלט איינגעגאַנגען אויף אַ קאַמף-געוועט מיט איר מזל. וואָס שווערער עס איז געווען איר לעבן, אַלץ מעכטיקער איז זי געוואָרן און אַלץ לייכטער האָט זי עס גענומען. ביי דעם אומגליק פון איר עלטסטן זון, וואָס איז געווען די האַפּענונג פון דער משפּחה, האָט מען געמיינט, אַז דאָס וועט זי צעברעכן. אין אָנהייב האָט זיך טאַקע דאָס אומגליק אָפּגערופן אויף איר געזונט. פרוי הורוויץ, וואָס איז קיינמאַל נישט קראַנק געווען, האָט זיך אָנגעהויבן צו קלאַגן אויף קאַפּ-ווייטיקן און אויף פּוס-ברעכעניש. נאָר דאָס איז נאָך געווען אין אָנהייב, ווען זי האָט געקעמפט פאַר זיין באַפּרייאַונג. קוים אָבער האָט זי זיך איבערצייגט, אַז זי קאָן גאָרנישט טון, איז זי צוריקגעגאַנגען צו אירע טאָג-טעגלעכע זאָרגן, וואָס האָבן זי באַלד געגעבן אַ נעם-אַריין אין זייער קלעם. זי האָט באַלד צוריקגעפונען איר פּריערדיקע יוגנט און פּרישקייט. עס איז טאַקע אמת, אַז זינט דעם אומגליק מיט איר זון, האָט איר שטאַרק-אויסגעמוסקולירט פנים אָנגענומען מער קנייטשן. דריי טי-פע רינגען האָבן זיך געגעבן אַ שנייד אַריין אין איר הויכן שטאַלצן האַלדז, אָבער די קנייטשן האָבן נאָר ווייכער געמאַכט, ליידנדיקער, די שטאַרקע מוסקולן פון איר פנים, און אירע גרויע אויגן, וואָס האָבן שטענדיק גע-קוקט, וועלפּיש-גערייצט, ווי גרייט אַנטשלאָסן אויף עפעס, האָבן איצט באַקומען אַ מילדערן בליק, אַן איבערגעלייגטן און ספּעדיקן. דאָס איז גע-ווען דער שטענדיקער טרער-גלאַנץ, וואָס האָט זיך געפּויכט אין ווייס-אַפּל. איבעריקנס, איז דער חרטהדיקער בליק פון אירע אויגן און די מו-טער-קנייטשן פון איר האַלדז גאָרנישט געווען אין איינקלאַנג מיט איר גאַנצער גלייך-האַלטנדיקער שטאַלצער פיגור. עס איז געווען אזוי ווי איר קערפּער ביז צום האַלדז וואָלט געלעבט באַזונדער פאַר זיך. ער איז אינ-

גאנצן געווען אָנגעגאַסן מיט איין ווילן, וואָס ווייסט יעדן אויגנבליק וואָס צו טון... צו טון...

פרוי הורוויץ האָט געוואוסט, וואָס צו טון יעדן אויגנבליק פון איר לעבן. יעדע ווילע האָט געווארט אויף איר אַן אַנדערע אַרבעט. נאָכדעם ווי דער מאַן און די קינדער האָבן פאַרלאָזט די שטוב, האָט זיך פרוי הורוויץ אַרויפגעשאַרצט די אַרבל פון איר קלייד, אָנגעטון אַ פאַרטוך און גענומען זיך דאָס געפעס וואַשן. אַריינגעגאַסן אַ טאַפּ הייסע וואַסער אין דער גרויסער וואַש-שיסל, אַריינגעשאַטן זייער און סאָדע, האָט זי אָנגע-הויבן צו שיערן אירע געפעס, די גאַפּל, מעסער מיט יענער ענערגיע און חשק, וואָס האָט אַרויסגעקוואַלן פון איר געזונטן קערפער ווי אַ לעבנס-זאַפט פון אַ שטאַרקן בוים.

נאָר רחל-לאה קאָן נישט גלאַט אַזוי וואַשן טעפּ און טעלער. זי מוז דערביי פאַנטאַזירן.

און איצט ווי זי שטייט אַזוי אַרויפגעשאַרצט די אַרבל, ביי דער גרויסער וואַש-שיסל און לאָזט אירע הענט דורכשווענקען אין סאָדע און זייער, איז איר קאַפּ ערגעץ אַנדערש-וווּ. זי האָט געהאַט פאַנטאַזיע, און איר פאַנטאַזיע האָט איר געמאַלן הערלעכע בילדער. דאָרט, וווּ אַן אַנדערער וואָלט גאָרנישט געווען געזען, האָט פאַר אירע אויגן געשוועבט אַ ליכט, וואָס האָט באַגאַסן מיט נאָלדענע שטראַלן יעדע זאַך, אויף וועל-כער זי האָט געקוקט, אַזוי ווי זי וואָלט געווען געטראָגן בריַלן. דער אומד באַפּלעקטער און נישט אָנגערירטער פּאַלקס-גלויבן, וואָס זי האָט געטראָגן אין זיך, האָט איר געגעבן אַ זעאונגס-כוח צו קוקן אויף געשעענישן און זאָכן נישט אַזוי ווי זיי זענען אין דער אמתן, נאָר פון אַ העכערן אמת. אין איר פאַנטאַזיע האָט זי שוין געזען ווי פון דעם יונגמאַן, וועלכן זי האָט געפונען הינטער איר טיר, וואַקסט אַרויס אַ וויכטיקער מענטש און דאָס האָט זי אים צוגעהאַלפן דערצו, און זי איז דערפון שטאַלץ געוואָרן. פונקט אַזוי ווי זי איז געווען איבערצייגט, אַז איר מאַן איז דער גרעס-טער געלערנטער, וואָס געפינט זיך אויף גאָטס ערד; אירע קינדער וועלן אויסוואַקסן פאַר גרויסע מענטשן, און איר „זשאַכלינגער“, כאָטש זי זידלט אים מיט „שמדניק“ און „ליטוואַק גנב“, גלויבט זי דאָך, אַז ער טוט עפעס אויף אַ זייער וויכטיקע זאַך און די וועלט וועט באַלד הערן פון אים, — אַזוי האָט זי שוין אויך אָנגעהויבן צו גלויבן אינעם פרעמדן

יונגנמאן. (איר פאנטאזיע האָט נישט געמאַכט קיין חילוק צי ס'איז איר אייגן קינד, צי אַ פרעמדער.) און אַצינד, ווי זי איז געשטאַנען איבער דער וואַש-שיסל און געריבן מיט אירע שטאַרקע נאַקעטע הענט אירע טעפ און טעלער, איז איר נאַנץ פנים באַגאַסן געוואָרן מיט פרייד. אַן אומפאַר-שטענדלעך און אומבאַגרענעצט גליק האָט זי אַרומגענומען דערפאַר, וואָס זי האָט דעם יונגנמאן געהאַלפן.

זי האָט מיטגעבראַכט פון אירע מוטערס אַ שטאַרקן גלויבן אין מאַן, אַז ער איז באַשאַפן געוואָרן פאַר העכערע זאַכן, וואָס האָבן נאָר-נישט צו טון מיט די קלייניקייטן פונעם טאָג-טעגלעכן לעבן. מיט דעם דאַרף זיך אָפגעבן דאָס ווייב. דער מאַן איז דערצו דאָ, כּדי צו שאַפן די גייסטיקע וועלטן און גיטער, וואָס הויבן דאָס אייביקע לעבן און דעם אייביקן תּכלית. אַמאָל איז דאָס געווען די תּורה און דער גן-עדן. זינט זי איז געוואָרן אַן אַפיקורסטע, צוזאַמען און דורך דעם מאַן, האָט זי אַריבערגעטראָגן איר גלויבן צו די נייע זאַכן: צו בילדונג, צו פּראָגרעס, צו דעם גערעכטן מאָרגן, וואָס דאַרף אַמאָל קומען, ווען די מענטשן וועלן נישט זיין אַזעלכע נאַראָנים און זיך נישט לאָזן מער פאַרשקלאַפן. זי האָט זיך אָנגעהערט אַזוי פיל דערפון פון „זשאַכלינער“ און פון אַנדערע יונגעלייט, וואָס קומען צו איר אין די פרייטיק-צורנאַכטן. און דאָס ווייב איז באַשאַפן געוואָרן, כּדי דעם מאַן צו העלפן דערצו... ווי אירע מו-טערס האָבן געהאַלפן זייערע מענער אָנצוגרייטן זיך חלק לעולם הבא און אַ פּלאַץ אין גן-עדן.

אין דער קיך, ווי זי איז געשטאַנען און געוואַשן דאָס געפעס, איז שוין געווען טונקל. אַ טריבע ראָסע האָט זיך געזעצט אויפן קיך-פענצ-טער, וואָס איז אַרויסגעגאַנגען אויפן הויף. די צווייטע שטוב, וועלכע איז געווען די „עס-שטוב“, דאָס „שטודיר-צימער“ און דאָס „וויין-צימער“ בייטאָג און ביינאַכט, דאָס גרויסע שלאַף-צימער פון די קינדער, איז איצט געווען האַלב באַלויכטן פון דער גרויסער מילך-שיין, ביי וועלכער דער נימנאָזיסט האָט געמאַכט זיין נאַכמיטאָגדיקע לעקציע, איידער ער איז געגאַנגען אויף זיין שעה. דער נימנאָזיסט האָט אויך געמוזט פאַה דינען אויף זיין עסן און מונדיר. פון פינף ביז זיבן האָט ער פאַרגעלעזן פאַר אַ בלינדן מאַן צייטונגען און ביכער. אין קיך איז וואָס אַמאָל מער טונקעלער געוואָרן אַזוי, אַז רחל-לאה האָט נישט מער געזען דאָס געפעס

צו וואשן — האָט זי זיך דערמאָנט, אז אין דער צווייטער שטוב ברענט זיך אַ לאַמפּ. אזוי ווי ס'איז אַ שאַד געווען אָנצוצינדן נאָך אַ ליכט, האָט זי אַריינגערופן צו דעם יינגל:

— דוד, דוד, קום אַריין מיט דעם לאַמפּ, וועסט דאָ מאַכן די לעק-ציע אויפן קיך־טיש, איך האָב אים שוין אָפגערייניקט.

דאָס יינגל האָט אַריינגעבראַכט דעם לאַמפּ מיט זיין בוך. דערזען די מאמע וואַשט דאָס געפעס אין דער פינצטער, האָט ער זיך פאַרווונ-דערט:

— די מאמע וואַשט אַליין דאָס געפעס? און וווּ איז די סטרוזשקע (הויז־היטערין), וואָס קומט אַרויף יעדן טאָג?

— ווידער אַ נייעס — די סטרוזשקע. וואָס? אַליין קאָן מען נישט? ס'וועלן צונויץ קומען די פאָר גילדן אויף עפעס אַנדערש. זאָג נישט אויס דעם טאַטן.

— און פאַרוואָס העלפט דיר נישט זאָשקע? זי איז דאָך אינדער-היים.

— איך וויל נישט, אז זי זאָל די הענט קאַליע מאַכן. איך האָב זי עקסטרע אוועקגעשיקט צו אַ חברטע.

— זאָל מיך די מאמע לאָזן, איך וועל פרווון.

— גיי, דו דאַרפסט מאַכן לעקציעס.

— נאָר אַ שטיקל „יוליום צעזאַר“ אויסנווייניק צו לערנען, איך וועל עס קאָנען זאָגן סיי־ווי־סיי.

— וואַשן וועל איך, דו וועסט בלויז איבערווישן. נאָ, דאָ האָסטו אַ האַנטוך.

איבערווישנדיק די טעלער, האָט דאָס יינגל דערווייל אויף אויסנ-ווייניק אויס־ערעכנט די מלחמות, וואָס עס האָט געפירט און געוונען דער העלד און גרויסער רוימישער מלכה־מאַן.

אַבער וואַשנדיק די טעלער, האָט רחל־לאה עפעס באַמערקט.

— וויי איז מיר, די הויזן זענען דאָך ווידער ביי דיר צעריסן. ערשט נאָרוואָס אַ פאָר נייע הויזן געקויפט, — האָט זי אָנגעוויזן אויפן יינגלס הינטערטייל.

דוד איז געבליבן עטיין אין דער מיט פון אַ צעזאַרישער שורה. אַ

795

שטאמלדיקער, האָט ער געוואָלט אויסטראַכטן עפעס אַ נישט-געשטויגע-
נע מעשה וועגן אַ פּאַל. צום סוף איז ער גאָר ביז געוואָרן, און האָט
אויסגערופן:

— וואָס זאָל איך טון, אַז זיי צערייסן זיך? הויזן זענען פאַר דעם
געמאַכט, אַז זיי זאָלן זיך רייסן. הויזן, אויסגעגאַסן פון אייזן, האָט מען
נאָך נישט אויסגעפונען.

— וואָלסט טאַקע באַדאַרפט האָבן אַ פּאָר אייזערנע. טוכענע הויזן,
זעט זיך אויס, זענען נישט פאַר דיר. קום שוין אַהער, גימנאַזיסט מיי-
נער, וועל איך עס צונייען.

די מאַמע האָט איבערגעלאָזט דאָס געפעס אין מיטן וואַשן, אַרויס-
גענומען פון שופּלאַד אַ שעפּ מיט גאָדלען און גאַרן, איינגעפּעדעמט דעם
דיקסטן פּאַדעם, וואָס זי האָט גאָר געקאַנט געפינען אין איר ניי-מלוכה,
און אַראָפּקניענדיק אויף איין פּוס, האָט זי פאַרריכט די הויזן אויף דעם
אַנגעטוענעם גימנאַזיסט, וועלכער האָט נישט געפונען קיין אורזאך, אַז
צוליב דעם, וואָס די מאַמע נייט אים צו די הויזן, זאָל ער אויפהערן אויס-
צורעכענען די גרויסע מעשים פון רוימישן העלד. רחל-לאהן, וועלכע האָט
ערשט פריער געשיינט פאַר נחת פון איר קינדס אומפאַרשטענדלעכע
ווערטער, איז שוין איצט נישט געלעגן אין קאַפּ דער צעזאַר. זי האָט גע-
קלערט וועגן דעם: אַלעס געפינט מען אויס. פאַרוואָס אָבער האָט מען
נאָך נישט אויסגעפונען אַזאַ שטאַף אויף הויזן, וואָס זאָל זיך נישט צע-
רייסן? גאָר בשעת זי איז געווען אַזוי פאַרנומען אין איר געדאַנק, האָט
זי באַמערקט ווי דעם יוגנס טאַשן זענען אַנגעשטאַפּט מיט עפעס.

— וואָס האָסטו אין די קעשענעס? — פּרעגט די מאַמע, טאַפּנדיק
איבער זיי.

— דאָס איז גאַרנישט, די מאַמע דאַרף עס נישט וויסן, — זאָגט
דאָס יינגל, רויט-ווערנדיק.

גאָר דער מאַמעס האַנט האָט שוין געשטעקט אין דער קעשענע און
פון דאָרט אַרויסגעשלעפּט אַ גאַנצן פּאַק אומלעגאַלע ליטעראַטור. גע-
דרוקט אויף ביבולע.

— נאָך דאָס האָט מיר געפּעלט! — שרייט-אויס די מאַמע, —
דו אויך? וואָס האָט איך זיך אַנגעזעצט אויף מיר? וואָס ווילט איר פון
מיר? — רופּט רחל-לאה אויס פאַרצווייפּלט.

— מאמע, זאל די מאמע נישט זאגן דעם טאטן. אהיימגענומען נאָר איבער נאכט. מאָרן גיב איך עס ווייטער.
 — נישט זאָגן וועל איך? — גענוג, איינער פּוילט אין תּפּיסה —
 און דו שוין אויך. אפשר וועסטו איבערוואַרטן, ביז דו וועסט די גימנאַזיע פּאַרענדיקן? — זאָגט רחל-לאה שוין באַרואיקט.
 — איך האָב עס גענומען פאַר אַ חבּר, איך זאָג דער מאַמען, מאָרן וועל איך עס אָפּגעבן.

— דו ווייסט דאָך אפילו נישט, ווי מיט דעם אומצוגיין — דו ראַצער איינער. וווּ וועסטו עס טראָגן — אין די צעריסענע הויזן? — נאָ, זע, עס שטאַרצט דאָך אַרויס פון די קעשענעס, אַ בלינדער קאָן עס דערזען, גיב עס אהער, איך באַדאַרף נאָך, אַז מ'זאָל דיך כאַפּן אויף דער גאַס. איצט ווען פּאַטרוילן שטייען אין אַלע ווינקלען.

זי שלעפט אַרויס די פּראַקלאַמאַציעס פון טאַש, און נעמט איינעם פון אירע טעפּ, אין וועלכן זי האָט היינט מיטאַג אָפּגעקאָכט און נאָרוואָס געהאַט אויסגעוואַשן — און אַ פּאַק אַרײַן אין אים די פּראַקלאַמאַציעס. ליינט איבער זיי אַ שטיק פּאַפּיר און נעמט אַ שיסל מיט רויע, נאָרוואָס אָפּגעשיילטע קאַרטאַפּלעס, וועלכע זי האָט זיך אָנגעגרייט אויף די מאָרנ-דיקע זופּ — און אַ שיט אַרויף די קאַרטאַפּלעס אויפן פּאַפּיר מיט די פּראַקלאַמאַציעס, און שטעלט אַוועק דעם טאַפּ מיט די פּראַקלאַמאַציעס אויף דער סיד.

— וואָס טוט דאָס די מאַמע? — די מאַמע גייט זיי אָפּקאָכן? —
 לאַכט דאָס יינגל.

— נישט נאָר קאָכן — איך וועל זיי בראָטן, פאַרברענען וועל איך זיי. זאָלסט מיר דאָס אויפהערן צו ברענגען אין שטוב אַרײַן, דו ראַצער איינער — נאָך צייט פאַר דיר, אַז נישט, וועל איך דעם טאַטן דערציילן — איך זאָל אַזוי זיין געזונט — שווערט זי זיך, — ווי איך וועל עס דעם טאַטן דערציילן.

— אויב אַזוי, וועל איך דערציילן דעם טאַטן, אַז די מאַמע האָט זיך ווידער געשווירן. (דער לערער, וואָס האָט געהאַלטן אין איין לער-נעז זיין ווייב — האָט זי געוואָלט אַלץ אָפּגעוויינען פון אירע שטענדיקע שבועות.) און איך וועל דערציילן, אַז די מאַמע האָט אַלײַן דאָס געפּעס געוואַשן.

- וועסט שווייגן, דו ראָצער איינער?
- אז די מאַמע וועט שווייגן וועגן די פּראַקלאַמאַציעס, וועל איך אויך שווייגן. אַ טובה פאַר אַ טובה, — לאַכט דאָס יינגל און לויפט אַרויס אין קאָרידאָר אויף זיין לערן־שעה.
- הער נאָר, דו, וואָס לויפסטו אַרויס אָן קאַלאַשן, ווילסט זיך ווידער צוקילן, עס רעגנט דאָך אין דרויסן, און די שך זענען צעריסן.
- קאַלאַשן? — פון וואַנען וועל איך זיי נעמען? — די פּריערדיקע זענען דאָך צעריסן.
- קום צוריק אַריין. נאָ, — געקויפט אויפן מאַרק אַ פּאָר גענוצטע, — זאָגט די מוטער און וואַרפט אים צו אַ פעקל.
- קאַלאַשן? — פון וואַנען האָט די מאַמע געלט גענומען?
- נישט דיין עסק, ראָצער — טראָן און גיי.

קאַפיטל 6

דער שבת און דער אינדערוואַכנס

ס'איז געווען איר שעה, די אָונט־שעהען צווישן פינף און זיבן, ווען דער מאַן און די קינדער זענען אוועק אין גאַס, יעדער צו זיין באַשעפטי־קונג. דאָס מיטאָג שוין אָפּגעפּטרט, דאָס געפעס שוין איבערנעוואַשן. ס'איז געווען איר אָפּרו, איר חלום־שעה. דענסטמאַל האָט זי גערן גע-וואַלט בלייבן אומגעשטערט. זי האָט זיך גענומען איינס פון די ביידע זאַכן צו טון: אָדער די פּאָדלאַגע אָפּוואַשן, אָדער זיך אליין צו וואַשן. היינט האָט זי געטון ביידע זאַכן. זי האָט ליב געהאַט ריינקייט אַרום זיך. און אזוי ווי זי איז געוויינט געווען אין אירע מיידלשע יאָרן, דאָרט אין דרויסן אין דאָרף ביי איר פּאָטער, צו זען אַלצדינג ציכטיק און פינסלדיק אין איר ווינקל — האָט זי עס ליב געהאַט נאָכצוטון ביזן היינטיקן טאָג. ניין, היינט נאָך מער ווי דענסטמאַל. די פּאָדלאַגע וואַשן אָדער די האָר זיך וואַשן איז ביי איר אַן אָפּרו, אַ פּאַרווילונג, אַ פּאַרשפּיל פון אירע טעגלעכע זאָרגן. ווען רחל־לאה האָט צופיל אויפן קאַפּ, ווען די נויט

דריקט שוין נאָר נאָענט — דענסטמאָל נעמט זי זיך צו איר ליבער באַ-
שעפטיקונג.

אויסגעטון שיך און זאָקן, מיט אַ דורכגעווייקטער פלאַכטע, וואָס
זי טונקט-אייין און דרענגט יעדעס מאָל אויס אין אַן עמער מיט איינגע-
זייפט וואַסער, קריכט זי אַרום אויף אַלע פיר, ווישט די פּאָדלאָגע מיט
אַ חשק, וואָס ווייזט אַרויס פאַרגעניגן, שאַרט אַרום מיט דער איינגעזויפ-
טער פלאַכטע אַלע ווינקלען פון גרויסן עסציעמער. אין אַלץ עקן, אונטער
אַלע בעטן, אונטער אַלע שענק — אומעטום וווּ עס איז נאָר דאָ אַ פאַר-
שטעקט ווינקלעלע, שטעקט זי אַריין איר נאָז. אָפּגעהיט זאָל מען ווערן,
אַז מ'זאָל איר דענסטמאָל שטערן. עס איז אזוי ווי זי וואַלט געטון אַ
הייליקע אַרבעט. קיינער קאָן נישט און טאָר נישט אין שטוב אַריינקו-
מען. מעג משיח אַליין קלאַפן אין טיר, וועט זי אים נישט עפענען, ביז
זי איז נישט איבערגעגאַנגען מיט איר פייכטער שמאַטע די גאַנצע אוי-
בערפלאַך פון הויז. סיי זומער און סיי ווינטער פּראַלט זי אויף דאָס פענצ-
טער, אַז ס'זאָל זיך אויסטריקענען פון דער לופט. איבערגעשאַטן די אָפּ-
געוואַשענע פּאָדלאָגע מיטן געלן זאַמד, מוזן שוין דענסטמאָל אַלע פאַר-
בלייבן אין קיך. אין קיך מוזן אַלע לעקציעס ווערן פאַרענדיקט, אַלע דע-
באַטן אויסגעקריגט צווישן דעם לערער און זשאַכלינער, ביים גלעזל טיי,
ביז דאָס עסציעמער איז טרוקן און קאָן אויפנעמען יום-טובדיק זיינע
געסט.

אָפּגעפאַרטיקט מיט דער פּאָדלאָגע, גיט זיך דענסטמאָל רחל-לאַה
אַ נעם צו זיך. גאָרנישט האָט זי אזוי גערן אין איר לעבן ווי וואַסער און
זייער, נישט נאָר זיך אַליין צו טונקען, נאָר אַלעמען, ווער עס פאַלט-אַרונ-
טער אונטער אירע הענט. פון קדמונים אָן איז אַ געזעץ איינגעפירט, אַז
יעדן פרייטיק נאָכמיטאָג מוז דאָס גאַנצע הויזגעזינט דורכגיין דורך אירע
פינגער אין אַ שיסל וואַסער מיט זייער. זי טיילט איין יעדן מיטגליד פון
איר משפּחה אין צוויי חלקים: איין מאָל פון קאָפּ ביזן האַלבן לייב, און
דאָס צווייטע מאָל די אַנדערע העלפט. דערביי איז איר נישט קיין חיר-
לוק, אין וואָס פאַר אַן עלטער עס געפינט זיך איר משפּחה-מיטגליד און
צו וואָס פאַר אַ מין ער באַלאַנגט. פרייטיק איז שוין אַ מוז-זאך. אָבער אין
מיטן דער וואָך קאָן רחל-לאַהן אויך איינפאַלן אונטערנעמען אַן עקספּע-
דיציע אין אירע קינדערס אויערן און אַנדערע טיילן פון זייערע קערפּערס.

נישט נאָר מיט אירע אייגענע משפּחה-מיטגלידער באַנייט זי זיך אזוי, נאָר עס איז שוין אַן אָנגענומענער כלל, אַז יעדער בחור, וואָס קומט צוליפּן פּון דער פּראָווינץ נאָך בילדונג צו איר מאַן, מוז קודם-כל, דורכגיין דורך דער שיסל וואַסער און זייע פּון רחל-לאַהם הענט, שוין אָפּ-נערעדט פּון די יונגעלייט, וואָס וווינען ביי איר. זיי טוט זי נאָר אָן דעם טויט. פּון דער העלער הויט קאָן רחל-לאַה נעמען איר שיסל מיט קאָכע-דיק וואַסער, מיט אַ שטיק געלער וואַש-זייע און אַריינשטעלן אין „בית-מדרש“ אַריין: „געוואַשן זאָל ווערן! אַז נישט, וועל איך זיך אַליין נעמען צו איך!“ אָפטמאָל זעצט זי זיך אָן אויפן זשאַכלינער. אַ ליאָדע-וואַס, אַז דער זשאַכלינער געפעלט איר עפעס נישט, אָדער ער זאָגט עפעס, וואָס איז נישט אין איר גוסט, קאָן זי זיך אָנרופן צו אים (נישט שעמענ-דיק זיך אַפילו פאַר מענטשן): „פאַניע ליטוואַק — אפּשר וועט איר נע-מען אַ וואַש? כּלעבן, ס'איז דאָ אַ פּולער קעסל קאָכעדיק וואַסער.“

אַממיינסטן אָבער האָט פּרוי הורוויץ ליב אויסצוגיסן וואַסער מיט זייע אויף איר אייגן ליב. דאָס וואַשן איז אַ באַלוינונג פאַר אַ גאַנצן טאָג מי און וועקט אויף אין איר נייע קוואַלן פּון ענערגיע און מוט. צונע-שלאָסן די טיר אויף אַלע רינגען, וואַרפט רחל-לאַה אַראָפּ פּון זיך דאָס קלייד, די אונטער-וועש, דאָס העמד און בלייבט שטיין חוה-נאָקעט אין דער גרויסער וואַש-שיסל, און גיסט אויף איר קנאָכנדיקן, אויסגעקנאָ-טענעם ליב וואַסער פּון אַ שעפּ. און פּונקט אזוי ווי זי האָט ערשט פּריער מיט דער פייכטער שמאַטע איינגעטונקט אין סאָדע און זייע, גע-ריבן אירע טעפּ, די שיסלען, די האַרטע פּאָדלאָגע, — אזוי רייבט זי און וואַשט מיט אַ האַרטער שוואַם, איינגעטונקט אין סאָדע און זייע, יעדן זיינעל פּון איר שטאַרקן מוסקולירטן קערפּער. עס בייגט זיך אויס ווי אַן אָנגעשפּאַנטער פייכבוין איר אויסמאָדעלירטער רוקן מיט אַלע זיינע גריבעלעך און ווינקעלעך, פּון וועלכן ס'שניידט זיך אַרויס זיין רוקן-ביין, צו וועמענס מיטן רחל-לאַהם האַנט מיט דער פייכטער שוואַם וויל דורכ-אויס דערגרייכן. מיט אַן ענערגישער לוסט פירט זי איבער מיט אירע שטאַרקע הענט איבער איר געפּאַלדעוועטן בויך פּון אונטער די בריסטן, ביז צו די ברייטע היפטן, נישט פאַרגעסנדיק אויסצומאַנגלען מיט זייע אירע שטאַרקע קני. נאָך יעדן רייב שלאָגט אַרויס פּלאַמען רויטלעכקייט אויף איר קערפּער, ווי איר בלוט, אויפגעוועקט פּון מאַסאָזש און באַווע-

גונג, וואָלט זיך אויפגעכאַפט פון שלאָף, צוזאַמענגעלאָפן זיך פון אַלע באַהאַלטענע ווינקלען און געוואָלט אַרויסזעצן דורך דער דורכזעענדיקער ווייסער ווייבערשער הויט...

היינט אָבער איז געווען אַ טאָג פון גרויסן וואַשן: נאָכן קערפּער האָט זיך רחל־לאַה גענומען צו אירע האָר. נאָך אזא טאָג פון פיל זאָרגן און אַרומלויפעניש געפינט רחל־לאַה נישט קיין אַנדער מיטל פון באַרואי-קונג און אָפּרו ווי צו וואַשן זיך דעם קאָפּ. חוה־נאַקעט, מיט אַ גענדזן־הויט־איבערגעצויגן לייב, שטייט זי איבער אַ שיסל אויפגעוואַרימט רעגן־וואַסער, אין וועלכן זי ווייקט אירע איינגעזויפטע לאַנגע האָר. איינגע-קנאָטן, צוזאַמענגעפלאַכטן פון בלישטשענדיקע, געבלעזלטע מוליענעם — האָט די פרוי מיט אַ פרייד גענאָסן איבער איר קאָפּ דאָס לעבלעכע רעגן־וואַסער. אַ קינדישע אויסגעלייטערטקייט קומט דענסטמאָל איבער איר פנים און איבער איר גאַנצן קערפּער, ווי עס וואָלט ווער גענאָסן איבער איר קאָפּ מיט ברכות און לייטזעליקייט. חלומות פון יונגע טעג שטייען אויף, חלומות פון גרינע לאַנקעס, פון פרישע וואַסערן, אין וועלכע זי האָט זיך געבאָדן מיידלווייז; חלומות פון באַהאַלטענע פּרילינגס־וועלדער, — אַליץ ווערט לעבעדיק, ווען דאָס לעבלעכע וואַסער גיסט זיך איבערן קאָפּ. די גאַנצע זינד פון אַלע יאָרן וואַשט־אָפּ דאָס רעגן־וואַסער: די זינד, די צרות און די עלטער — און רחל־לאַה גייט אַרויס פון דער זייד־שיסל אַ געלייטערטע און ניי־געבוירענע.

אַרומגעהילט אין איר גרינעם שלאָף־ראָק, איבערגענייט פון אַ פאַר-צייטיק חופּה־קלייד, טריקנט זיך רחל־לאַה ביים איינגעהייצטן קאַכל־אויבן אין ווין־שטוב אירע געוואַשענע האָר. אַלע טישן און אַלע בענק טראָגן אויף זיך שפורן פון די קינדערס לעקציעס. די שטוב איז איצט צוגערוימט, אָפּגעוואַשן און מיט זאַמד באַשאַטן. און ביים קאַכל־אויבן זיצט רחל־לאַה און טרינקט לאַנגזאַם, מיט צוגעלאָזענעם פאַרגעניגן, איר טעפּל טיי.

אַ ניי־געבוירענע, אַ געלייטערטע און אַ געטרייסטע. עס איז דער איינציקער מאָמענט פונעם גאַנצן טאָג, וואָס רחל־לאַה הערט איר אייגן האַרץ קלאָפן. דער איינציקער מאָמענט, וואָס זי איז באַווסטזיניק פון איר אייגן לעבן. עס איז דער שבת אין איר טאָג, ווען רחל־לאַה זיצט אַזוי באַלויכטן אין מילך־שיין פון טיש־לאַמפּ, טריקנט אירע האָר און זופּט

די טיי. ווי א פאסטוך לאָזט פארביי פאר זיך זיינע געוואַשענע שעפסן, אזוי לאָזט זי פארבייגיין פאר זיך אירע פארגאנגענע טעג, פארגאנגענע חלומות... מיידלשע, שוין לאַנג באַגראָבענע און פארגעסענע חלומות, אין טיפן נעפל פון לאַנגער פארגאנגענהייט פארטרונקען — שטייען אויף און שלייכן דורך זייער זוניק שיינען פאר אירע אויגן: גרינע לאַנקעס אין זומער, וואַסער ביים באַדן, באַהאַלטענע געפילן, שאַטנס פון בענקשאַפטן, איינגעוויקלט ווי עמבריאָנען אין מוטער-הויט, אָן-קאָנטיקע, בלוטלאָזע, וואַנגלאָזע שווימענדיקע און שוועבנדיקע — שלייכן זיי און פלאַטערן. דערנאָך קומען שוין באַשטימטע טעג און מעשים.

זי באַדויערט נישט איר מזל. אדרבה, זי איז צופרידן פון איר גורל. וואָלט מען באַדארפט אָנהייבן אויפסניי, וואָלט זי ווידער אזוי אָנגעהויבן. דעם מאַן זעט זי כמעט נישט די ערשטע טעג פון איר חתונה-האַבן. די קינדער? זי שטעלט זיך אָפּ ביים עלטסטן. איר געליבט, אויסגעווייטיקט קינד איז עס. זי דערמאָנט זיך ווען זי האָט אים געזויגן. געוויינט האָט זי דענסטמאַל ביי איר שווער, אויף קעסט געזעסן, און עס האָט זיך איר געבענקט אַהיים. נישט איבעריקס גערן האָט זי געהאַט דאָס נייע הויז, אין וועלכן זי איז אַריינגעפאַלן, מיט שווער און שוויגער און מיט די נייע געווינהייטן. מ'האַט געקוקט אויף איר מיט חשד. זי האָט זיך נישט געקאָנט צופאַסן צו זייער פרומקייט. געוויינט געווען אַרויסצולאָזן לאָקן האָר פון איר שייטל, פון איר הייבל, גרינג געווען מיט אַנדערע מצוות. די שוויגער האָט געהאַלטן אין איין מוסר זאָגן. דער שווער האָט געבור-טשעט אין דער שטיבל, און אַפילו דער מאַן איז דענסטמאַל פרעמד גע-ווען. זי האָט געבענקט נאָך דער היים, נאָכן דאָרה, פון וואַנען זי איז גע-קומען, נאָך דער שענק, וואָס זיי האָבן געהאַט, נאָך די שקצים מיט די שיקסעס — איז די איינציקע טרייסט געווען ביי איר דאָס קינד, וואָס זי האָט דענסטמאַל געזויגן. זיין גאַנץ לעבן גייט דורך פאַרביי איר. זי זעט אים דערנאָך אין גימנאַזיע, אין די קליידער, אַזא יונגל געווען אין די לאַנגע הויזן מיט דעם פולן ראַניעץ ביכער. וויפל מי און מאַטערניש יעדע אָפּצאלונג אין גימנאַזיע דאָט געקאָסט! וויפל האַרץ-קלאַפן ביי יעדן עקזאַמען, אַז ער זאָל דאָס „פינפטל“ אַהיימברענגען. זי זעט די טעג ווי ער וואַקסט. גאָט! פאַרוואָס וואַקסט ער אזוי פלינק? ער איז דאָך נאָך אַ קינד. וואָס העכער ער ווערט, אַלץ מער וואַקסט ער אַרויס פון איר. זי

ווייל נישט, ער זאל אזוי פרי גרויס ווערן. זי וויל, ער זאל א קינד נאך בלייבן — א קליין קינד ווי ער איז געווען, ווען זי האָט אים געזויגן... זי זוכט מיט אירע בליקן זיין געשטאַלט. ווו איז ער איצט? ווו גע- פינט ער זיך? ער דרייט זיך אליין ארום אין אן ענגער פאַרמאַכטער צעל, אָדער אפשר שוין ערגעץ פאַרשיקט. קיינער איז נישט מיט אים. בענקט ער נאָך איר, ווי זי נאָך אים? גאָט, פאַרוואָס האָבן זיי אים צוגענומען? פאַרוואָס האַלטן זיי אים דאָרט? ווי וואָלט זי געוואָלט, אז עס זאל זיך איצט די טיר עפענען און ער זאל אַריינקומען. נישט אזא הויכער, דער- וואַקסענער, א פּרעמדער און א פאַרטראַכטער אין אן אַנדער וועלט, ווי ער איז געווען לעצטנס, נאָר נאָך אַלס קינד, אזוי ווי ער איז געווען אַמאָל, אין די ערשטע יאָרן, ווען זי האָט אים די ערשטע שיכלעך גע- קויפט. זי דערמאָנט זיך אין זיינע שיכלעך, ווי עס איז איר א שאַד גע- ווען זיי אַוועקצוואַרפן נאָכדעם ווי ער האָט זיי שוין געהאַט אויסגע- טראָגן. זיי האָבן געהאַט אויסגעקנאָטן אין זיך די פאַרם פון זיינע פּיס- לעך; זי דערמאָנט זיך, ווען זי האָט אים געהאַלטן א נאַקעט קינד, זיין גלאַטיק קינדיש לייב, און האָט אים געבאָדן, געטראָגן אים צו איר לייב, געזויגן אים פון איר ברוסט. א מוטערלעכע פּריידן-פּיין נעמט זי ארום. ווי וואָלט זי אים געוואָלט איצט אין אירע הענט האַלטן, צוטראָגן זיין לייב צו איר לייב, זיין פּנימל, זיין אָפּן, לעבעדיק מיילעכל צו איר נא- קעטער ברוסט...

זי באַמערקט נישט ווי טרערן רינען איבער אירע באַקן, ווען זי טראַכט אזוי, אין האַרץ פּילט זי א ווייטיק, אין דער נשמה — א פּוסט קייט. עפעס-וואָס פעלט; וואָס, ווייסט זי אליין נישט. נישט דער מאַן, פאַר וועלכן זי האָט דאָס גאַנצע לעבן געהאַט מורא, רעספּעקט, און אויף וועלכן זי האָט געקוקט ווי צו אן אומדערגרייכבאַרן אידעאַל. א מאַן איז אַזא זעלבסטפאַרשטענדלעכע זאַך. זי פּילט קיינמאָל נישט אין אים קיין באַדערפּעניש, ווייל זי שפּירט אים שטענדיק איבער זיך, ווי דעם באַלקן איבערן קאָפּ. זי בענקט נאָך עפעס, וואָס זי האָט פאַרלוירן און האָט עס שוין נישט און ס'וועט שוין קיינמאָל נישט צוריקקומען...

נאָר באַלד קלאַפט מען אין טיר. אהא, זיי זענען שוין דאָ, — טראַכט זיך רחל-לאה, נאָך פאַרוועבט אין איר חלום. אומבאַווסט קלערט זי, ווער ס'קאָן זיין: דער מאַן, די קינדער, אפשר די עלטסטע — העלענע?

מען קלאפט ווידער אין טיר.

— באַלד, באַלד, — בעט זיך רחל-לאה, אזוי ווי זי וואָלט נישט גע-
וואָלט אַרויסגיין פון איר חלום, אויף דער וואָר, און הייבט זיך אויף פויל,
נייט-צו צו דער פראַנט-טיר, און פאַר איר בלייבט ווער שטיין. אַ פּרעמד
דער-באַקאַנטער, וועמען זי קאָן גוט, גאָר אַ נאָענטער דאַכט זיך און קאָן
זיך נישט דערמאָנען ווער דאָס איז.

— איר דערקענט מיך נישט, מאַדאַם הורוויץ? איך בין מירקין, —
זאָגט דער פּרעמדער יונגערמאַן פאַרלעגן, האַלטנדיק אין האַנט דאָס קאַ-
ראַקולענע היטל. — איך האָב אייך געשטערט?

— מירקין, מירקין? — זאָגט זי צו זיך אַליין פאַרוונדערט.

— יאָ, איך האָב דאָך אייך נישט געשטערט? — פּרעגט דער לעצ-
טער. — איך פאַר דורך וואַרשע, האָב איך מיר דערלויבט אייך צו באַ-
זוכן. איר זענט אזוי פריינטלעך געווען מיך צו בעטן, — זאָגט מירקין
אַביסל פאַרפּרעמדט פון איר האַלטן זיך.

— מירקין, מירקין? — זאָגט זי ווייטער ווי אין חלום. זי ווונדערט
זיך גאָרנישט, וואָס זי זעט אים אזוי פּלוצלינג. עס דאַכט זיך איר, אַז עס
חלומט איר און זי טוט שוין אַלץ אזוי.

— קומט נאָר אַרײַן, זעצט זיך דאָ נעבן מיר, איך בין איינע אַליין
אין שטוב: דער מאַן איז אויף לעקציעס, די קינדער זענען נישטאָ.

זי בעט אים אַרײַן אין שטוב, זעצט אים אַוועק נעבן זיך ביים טיש.
זי פאַרנעסט, אַז זי איז אין שלאָף-ראַק מיט צעלאָזענע, געוואַשענע האָר.
מירקין ווערט אויך פאַרפּרעמדט. ער פילט, אַז ער איז עפעס נישט געקור
מען אין דער ריכטיקער צייט. עפעס-וואָס טוט זיך מיט דער פּרוי. זי איז
פאַרשלאָפן, צי וואָס? און ער פילט זיך נישט גוט.

— אפשר קומען אַן אַנדערש מאָל? — זאָגט ער. — איך שטער?

— נײַן, נײַן, פאַרקערט, איך פריי זיך זייער, וואָס איר זענט גע-
קומען. איך פריי זיך זייער. אפשר וועט איר טרינקען מיט מיר אַ טע-
פּעלע טײַ?

ווי אין חלום הייבט זי זיך אויף, גייט אין קיך אַרײַן, גיסט אָן
מירקינען טיי אין אַן איינפאַך טעפּעלע, אזוי ווי זי וואָלט עס געטון פאַר
אירם אַ קינד, און שמעלט עס אַוועק פאַר אים.

מירקין האלט דאָס טעפעלע אין האַנט און ווייסט נישט צי טרינג
קען, צי ניין.

— נו, דערציילט מיר, וואָס טוט זיך מיט אייך? וווּ זענט איר דאָס
געווען די גאַנצע צייט? גוט, וואָס איר זענט געקומען. שוין לאַנג צייט
געווען — רעדט זי צו זיך, ווי נישט אַ מענטש וואָלט געזעסן פאַר איר,
נאָר עפעס אַן אילוויע.

מירקינען פאַרפרעמדט נאָך מער איר האַלטן זיך און ער זאָגט אין
אַן אומזיכערן טאָן:

— איך פאָר דורך וואַרשע אויף מיין וועג קיין אויסלאַנד, האָב איך
מיר דערלויבט אייך צו באַזוכן.

— איר פאָרט דורך וואַרשע? פאַרוואָס פאָרט איר אַוועק? איינער
איז אַוועקגעפאָרן, איצט פאָרט אַ צווייטער. פאַרוואָס פאָרט איר? בלייבט
דאָ מיט אונדז. וווּ וועט איר לויפן איינער אַליין איבער דער וועלט? עס
איז דאָך אַ רחמנות אויף אייך. איר זענט דאָך נאָך גאָר אַ קינד.

זי האָט אויסגעשטרעקט צו אים איר האַנט בשעת זי האָט גערעדט
די רייד, און ווי עפעס טוענדיק אונטער אַ היפּנאָז, האָט זי אים אָנגע-
הויבן צו גלעטן, ווי אַ מוטער אַ פאַרלוירן קינד איבער די האָר.

מירקין איז שטיין געבליבן, בלייך ווי די וואַנט. נישט געוואוסט, צי
לעבט ער דורך די סצענע אין חלום, צי אויף דער וואַר. ער האָט געזען,
אַז די פרוי, וואָס זיצט נעבן אים, טוט דאָס נישט אין באַוואוסטזיין, נאָר
ווי אין כּשורף, און ער האָט מורא געהאַט, אַז זי זאָל זיך דערנאָך נישט
פאַרשעמען, ווען זי וועט זיך אויפּוועקן. ער האָט בדעה געהאַט שטיי זיך
אויפּצוהייבן און צו פאַרלאָזן די שטוב, אַזוי שטיי זי ער איז אַריינגע-
קומען. דערווייַל אָבער האָבן אירע ווערטער, איר וויינענדיקער שמייכל,
די אָנדרונג פון איר האַנט איבער זיין קאָפּ, אַזוי אים פאַרטויבט, אַז
באַלד ווערט ער אַליין פאַרכשופּט פון אירע ווערטער. עס דאַכט זיך אים
אויך, אַז ער חלומט, בייגט-אַראָפּ דעם קאָפּ וואָס נידעריקער, נידעריקער.
ווי לאַנג געדויערט דאָס, אַ מינוט צי אַן אייביקייט? — ווער קאָן
עס וויסן? מיטאַמאָל, — און פרוי הורוויץ כאַפט זיך אויף ווי פון חלום:
— ווער איז דאָס? — און זי הייבט אויף זיין קאָפּ פון איר שוים,
קוקט אים אין די אויגן אַריין פאַרוונדערט.

— פאַן מירקין? אַך, דאָס זענט איר, דעם אַדוואָקאַטס אַסיסטענט?

איך האָב נאָרנישט געוואָסט, אַז איר זענט דאָ. וווּ בין איך דאָס געווען?
נאָט מיינער, וואָס טו איך? צי האָב איך געחלומט, צי וואָס? — שמייכלט
זי אין פאַרלעגנהייט. — דאָס זענט איר געווען, וואָס איז איצט אַריין-
געקומען? אין וואָס פאַראַ הולך איך ניי דאָס אַרום! איך בעט איך אי-
בער, איך וועל נאָר אַ קליידל אויף מיר אַרויפּוואַרפן. וואַרט דאָ אַ מי-
נוט. מײן מאַן מיט די קינדער קומען באַלד צוגיין.

זי לאָזט איבער דעם שטיין-געבליבענעם, בלייב-דערשראָקענעם מיר-
קין זיצן אויף זיין פּלאַץ און לויפט אַריין אין דעם שכנותדיקן שלאָף-ציי-
מער זיך איבערצוטון.

קאַפיטל 7

גענומען אין חדר אַריין

נאָר באַלד קומטאָן דער מאַן אַהיים פון די לעקציעס. עס קומען-אָן
די קינדער. דער לערער באַקענט זיך מיט מירקינען. דער לערער האָט זיך
שוין אזוי פיל אָנגעהערט וועגן אים פון זיין ווייב. אַנב, איז אים אויך
אינטערעסאַנט, וואָס דער יונגערמאַן קומט פון פעטערבורג. אין פעטער-
בורג איז ער קיינמאָל נישט געווען, נאָר געהאַט אַ פאַרשטעלונג וועגן דער
שטאָט פון דעם, וואָס ער האָט געלייענט, ווי וועגן אַ נייעם בבל, אין
וועלכן עס זיצט נבוכדנצר. דער לערער האָט אָנגעקוקט מירקינען מיט
פאַרווונדערונג און אויכפאַרשדיקע בליקן, ווי ער וואָלט אין זיינע קליי-
דער געוואָלט געפינען דעם רעשט פון דער זינדיקער שטאָט. עס איז אויך
אַריינגעקומען פון „בית-המדרש“ דער „זשאַכלינער“. דער „זשאַכלינער“
איז אַ גאַנצן טאַג געווען פאַרנומען ביי עפעס, וואָס קיינער האָט נישט
געוואָסט; ער האָט זיך באַקענט מיטן פרעמדן און גלייך פאַרפירט מיט
אים אַ שמועס.

מירקין, זינט ער איז אַוועק פון דער היים, האָט זיך געהאַט אויפ-
געהאַלט אַ פאַר וואָכן אין ווילנע, פאַרבראַכט דאָרטן די ימים-טובים. ווי
יעדער „צוריקגעקומענער“, וואָס האָט געלעבט זיין גאַנץ לעבן אין אַן
אַנדערער אַטמאָספערע, נישט געזען, נישט געקענט קיין יידן, איז ער גע-

וואָרן פאַרכאַפט פון דער יידישער אמונה, מיט וועמענס מנהגים ער האָט זיך ערשט רעכט באַקענט און איז אַריינגעפאַלן אין נאַציאָנאַל־ציוניס־טישע שטימונגען, וועלכע האָבן געשטילט דעם ערשטן דורשט פון זיין זוכנדיקער נשמה. ווי אַלע, וועלכע קומען אין באַרירונג צום ערשטן מאָל מיט די נאַציאָנאַלע שטימונגען, איז ער געוואָרן זייער ענטוויאָסטיש. ער האָט אפילו געהאַט אַ פאַרנעפּלטן פּלאַן אַוועקצופאַרן קיין ארץ־ישׂראל און דאָרטן ווערן אַ חלוץ אָדער עפּעס ענלעכעס.

מירקין האָט געהאַט גרויס חשק צו רעדן וועגן זיינע נייע איבערלע־בענישן אין ווילנע. אָנגעטראַפּן זיך דאָ, ביי די הורוויצעס, מיט יידן, וואָס קומען פון דער טיפעניש פון די יידישע מאַסן, האָט ער פאַר זיי אויסגעדריקט מיט פּלאַמענדיקע ווערטער זיינע איבערלעבונגען און זיינע נייע איבערצייגונגען, זייענדיק אין גוטן גלויבן, אַז אַלע, וואָס קומען, אָדער וואָס האָבן עפּעס צו טון מיט די יידישע מאַסן, זענען פּול מיט די נאַציאָנאַל־ציוניסטישע שטימונגען, וועלכע ער האָט אַזוי אויפגעשעפּט אין זיין ערשטער באַרירונג מיט די יידישע מאַסן. ער האָט זיך גאַרנישט געקאַנט פאַרשטעלן, ווי אַן אמתער ייד קאָן זיין אַנדערש.

ער האָט דערציילט פאַר דעם לערער הורוויץ און פאַר דעם „זשאַכלי־נער“, מיט גרויס ענטוויאָזם, וועגן ווילנע, וועגן די ימים־טובים, וועלכע ער האָט דאָרט פאַרברענגט. ער האָט צום ערשטן מאָל געזען ווי יידן לעבן ביי זיך אינדערהיים, ווי יידן בעטן צו גאָט. ער האָט נישט געקאַנט נענוג רימען די אַלטע ווילנער שול און די יידישע ימים־טובים, ספּעציעל די ימים־נוראים. די אמונה איז דאָס איינציקע, וואָס האָט יידן דערהאַלטן ביז איצט, און וועט זיי אויפהאַלטן אין דער צוקונפּט. די אמונה איז דאָס איינציקע, וואָס יידן פאַרמאָגן. דאָס איז דאָס אמתע יידישע פּאָטער־לאַנד. ער פאַרשטייט נישט, פאַרוואָס יידן ווויסן נישט ווי דאָס אָפּצו־שאַצן. ער איז געשטאַנען יום־כּפור אין דער ווילנער שול, און אַ יראת־הכבוד האָט אים אַרומגענומען פאַר די ערנסטע זאַכן, וואָס זענען דאָרטן פאַרגעקומען. עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז ער איז אַן עדות פון אַ גרויסן אַקט, ווי מענטשן גיסן זיך צוזאַמען מיט אַ העכערן, אומגעזעענעם וועזן. ער האָט אָנגעהויבן צו פאַרשטיין די יידישע געשיכטע און איז אויפגע־ציטערט געוואָרן פאַר די דורות און דורות, וואָס האָבן דערטראָגן די רי־טואלן, דעם גייסט, און אפשר אויך די לעבעדיקע ווערטער פון יענע ערש־

טע צייטן אָן, פון אברהם ביז צו אונדז. אז ער האָט געהערט פאַרלייענען פון ספר-תורה די סדרה פון דער תורה, וואָס מ'לייענט פאַר אום יום-כפור, איז ער שוין דערציטערט געוואָרן בלויז פונעם קלאַנג פון די העב-רעאישע ווערטער, די ווערטער, וואָס זענען געווען אין מויל פון די אבות, אין הייליגן לאַנד פון די נביאים. דערנאָך, אז ער האָט זיך פאַראינטער-רעסירט מיטן אינהאַלט פון דעם לייענען, און האָט געלעזן אין אַ רוסישער איבערזעצונג (וואָס אַ ייד האָט פאַר אים בשעת-מעשה אויסגעזוכט אין שול) דעם אינהאַלט, אז עס האַנדלט זיך וועגן דעם ברית, וואָס אברהם האָט געשלאָסן מיט גאָט, האָט זיך אים געדאַכט, אז דורך דעם וואָס אברהם האָט געבראַכט זיין איינציקן זון צו דער עקדה, האָט ער זיך גע-פילט, אז ער איז איינער פון די, פאַר וועלכע דער אַלטער פאַטריאַרד האָט דעם בונד געשלאָסן מיט יהוהן פאַר אַלע אייביקייטן...

זאכאַרי האָט גערעדט מיט באַניסטרונג, מיט פלאַם. ער האָט נאָר געוואַרט אויף אַ געלעגנהייט, פאַר וועמען זיך אַרויסצורעדן דאָס, וואָס ער האָט איבערגעלעבט אין די לעצטע פאַר וואָכן, און די ענדערונג-גען, וואָס זענען אין אים פאַרגעקומען. און כאָטש ער האָט געזען די מענ-טשן צום ערשטן מאָל, זענען זיי אים, דורך פרוי הורוויץ, וועלכע איז גע-זעסן דערביי, אזוי נאָענט און באַקאַנט פאַרגעקומען, ווי ער וואָלט זיי געקענט שוין פון לאַנגע יאָרן. ערשט איצט זעט ער אײן, ווי טעותדיק און נאַריש זיין גאַנצע דערציאונג איז געווען. אַלץ האָט ער געלערנט, נאָר זיך אַליין קענען — נישט.

דאָס ערשטע, צו וואָס ער האָט זיך גענומען, איז געווען צו לערנען די העברעאישע שפראַך. יידיש קאָן ער שוין אַביסל רעדן — האָט ער זיך באַרימט. שוין בלויז פון קלאַנג פון דעם אַלף-בית ווערט ער יעדעס מאָל פאַרכאַפט און פאַרציטערט. היינט האָט ער זיך שוין צוגעווינט דערצו. נאָר אין אָנהייב, ווען ער האָט זיך גענומען לערנען די העברעאישע וואָ-קאַלן, די ערשטע ווערטער, און ער האָט זיך דערמאַנט, אז אזוי, צי ער-לעד, האָבן געקלונגען די ווערטער אינעם מויל פון די אבות, האָט ער נישט געקאַנט רואיק דאָס אַרויסרעדן. שוין פאַרן בלויזן אָנבליק פון די העברעאישע אותיות נעמט אים אַרום אַ יראת-הכבוד. איבריגנס טראַגט ער זיך אַרום מיט דעם געדאַנק אַראַפּצופאַרן קיין ארץ-ישראל (האָט ער זיך מודה געווען), און דאָרט זיך באַשעפטיקן מיט לאַנדווירטשאַפט. ער

פארשטייט נישט פארוואָס דאָס גאַנצע ייִדישע פּאָלק טוט נישט אַזוי, און פארוואָס די באַוועגונג פאַר ארץ ישראל האָט נישט אַרומגעכאַפט אַלעמען. און ווי קאָן מען איבערהויפּט זיין קעגן אַזאַ אידעאַל? פאַר אונדז איז נישטאָ קיין אַנדערע עצה. עס איז אַן אויסלייזונג פאַרן יחיד און פאַרן כּלל. עס איז אַ געפינען זיך אַליין. און זייט ער האָט דעם אידעאַל, איז ער גאָר אַן אַנדערער מענטש געוואָרן. ער פאַרשטייט און זעט זיין צוקונפּטיק לעבן.

דער לערער הורוויץ איז ערנסט געוואָרן, גאַרנישט געענטפערט. מירקינס יעדעס וואָרט האָט אים געשטאָכן ווי מיט שפּילקעס אין זיין לייב אַריין. ער האָט גערעדט צו זיך אַליין: „אַלע, וואָס קומען צו אונדז פון דרויסן, וואָס האָבן קיינמאָל נישט געווייטיקט אונדזער ווייטיק, שטעלן זיך אונדז נישט פאַר ווי אַן אמתע רעאַליטעט, מיט די מיאוסע און שיינע זייטן, נאָר עפעס ווי אַן אויסגעטראַכטער חלום, וואָס זיילט זיך זיי חלומען.“ דער לערער האָט ביטער געשמייכלט, געוואָלט עפעס אָפּענטפערן דעם יונגמאַן. ער האָט זיך אָבער געמיט צו פאַרשווייגן צוליב גאַסטפריינטלעכקייט און אויך צוליב רחמנות אויף דעם יונגמאַן, וואָס איז אַראָפּגעפאַלן ווי פון די הימלען. נאָר דער „זשאַבלינער“ האָט זיך נישט געקאָנט איינהאַלטן. ער האָט שוין עטלעכע מאָל געוואָלט איבער-האַקן מירקינען. נאָר אויס רעספעקט צו אַ פרעמדן, האָט ער עס נישט געטון. ער האָט קיים דערלעבט, אַז יענער זאָל אויפהערן רעדן. דערנאָך איז ער אַרויס מיט לשון:

— די אמונה, וואָס איר רימט, איז נישט קיין ראַמאַנטישע פאַר-גאַנגענהייט, וואָס זיצט ווי אַן אומשולדיקע באַבע, באַהאַנגען מיט איר שטערנטיכל, שבת נאָכמיטיק, און לייענט זיך אומשולדיק די צאינה וראינה, — האָט ער כמעט געשריגן, — זי איז אַ לעבעדיקע, בייזע פרוי, וואָס קעמפט און שטערט אונדז אויף שריט און טריט. זי איז אַ כינעזיש שיכל, וואָס האַלט אונדז איינגעצוימט ווי אין אַ קלעם, ווי אין אַ צוואַנג, און לאָזט אונדז נישט פריי אַטעמען. איר זעט דאָס לאַמע הענטל. — הויבט ער אויף זיין לאָם הענטל מיט דער געזונטער האַנט און ווייזט זי פאַר מירקינען, — דאָס האָט זי מיר אַ געשענק געגעבן, די ייִדישע אמונה, דערפאַר וואָס איך האָב אַ ביכל געלעזן. מיין טאַטע, אַ פרומער ייד, אַ מענטש מיט מאַראַל, נאָר אַן אכזר און אַ קנאי, ווי יעדער ווילדער

פאנאטיקער, האָט מיך געכאַפט ערב יום-כּפּור לעזנדיק אַ לשון־קודשדיק ביכל, האָט ער מיך אזוי לאַנג געשלאָגן אין האַנט אַרײַן, ביז ער האָט מיר די האַנט צעבראָכן. דער פעלדשער אין אונדזער שטעטל האָט דאָס איב-ריקע שוין צורעכט געמאַכט, און איך בין געוואָרן אַ קאַליקע אויף מיין גאַנץ לעבן. איר האָט קיינמאָל נישט געלעבט אין די „פּאַלאַצן“, וואָס די יידישע אמונה האָט אויסגעבויט, נאָר געלעבט אין פּרייע, אין אמתע פּאַלאַצן, גענאָסן פון אַלץ, וואָס איז אייך געקומען אונטער דער האַנט. איז אַז מ'ווערט מיד אָדער ווען מען ווערט פון די פּאַלאַצן אַרויסגע-שטופּט, נעמט־מאָן אַ בענקשאַפט נאָך עפעס איינגס. קומט נאָר אַרײַן צו אונדז, לעבט מיט אונדז אונדזער אייגן לעבן, וועלן מיר דעמאָלט זען, וואָס איר וועט זאָגן. טובלט זיך אין מקוואות, פאַרברענגט זעכצן־אַכצן שעה אין אַ בית־המדרש, מיט אַזעלכע הויכע ענינים וועגן אַן איי, וואָס איז געבוירן געוואָרן אום יום־טוב, אָדער ווי אזוי מ'גט אָפּ אַ ווייב און ווי מ'נעמט אַ ווייב (אַפּגוטן צוערשט און דערנאָך וועגן נעמען) מיט די אַלע פּשטלעך און דריידלעך פון די אַלע קלוגע יידן, וואָס יעדער איינער האָט געפונען פאַר נויטיק צוצוגעבן פון זיין אייגענעם שכל אַ געשענק פון זײַנע חריפות פאַר די צוקונפטיקע דורות; טוט נאָר אָן דאָס שמעקעדיקע קאַפּל אויף אייער קאַפּ, וועלן מיר דעמאָלט זען, וואָס איר וועט זאָגן. ווי האָט איר פאַרבראַכט אייער קינדהייט? אייער יוגנט? אוודאי ווינטער אויפן גליטש, זומער צווישן פעלדער און וועלדער, מיט חברים און חבר־כּעס, לערער און לערערינס. וואָס האָט איר געלערנט אין אייערע שולן אין אייער קינדהייט? וועגן די לענדער און וואַסערן, וואָס פילן אָן אונדזער ערד, וועגן די גרויסע מעשים, וואָס זענען געשען פאַר אונדז, וועגן דעם לעבן פון די חיות און בלומען, וואָס רינגלען אונדז אַרום, וועגן די געזעצן פון דער נאַטור, אין וועלכער מיר לעבן; וועגן זאַכן, וואָס האָבן באַרײַכערט אינדזער וויסן. יעדע נייע ידיעה האָט פאַר אייך אויפגעדעקט אַ נייע וועלט. איר האָט יעדעס מאָל געמאַכט אַ ריזע אין אַ נייע אומבאַ־קאַנט לאַנד, באַקענט זיך מיט פעלקער, מיט זיטן, מיט מענטשן־לעבן. שוין אָפּגערעדט פון די נוצן, וואָס איר האָט געהאַט דערפון. וויפיל פאַר־געניגן, וויפיל פרייד און זונענשיין האָט איר איינגעזאַפט אין זיך, נישט וויסנדיק אפילו דערפון? גענומען ווי אַ זעלבסטפאַרשטענדלעכע זאַך. נעמט כאַטש די פּאָעזיע פון די פּאָעטן, וואָס איר האָט געלערנט אין די

שולן, פון א פושקין, פון א לערמאָנטאָון, אָדער ווער עס זאָל דאָרטן נישט זיין: ווי זיי באַזינגען דעם ווינטער, דעם זומער, די בלומען, די ביימער, די מענטשן. גאָט, גאָט, וויפיל האָט איר גענאָסן אין אייער יוגנט! יעדער טאָג איז דורך אייך דורכגעגאנגען. ווי אן אנדערער יום־טוב, — האָט דער „זשאַכלינער“ אויסגערופן, און די קנאה האָט געשאָסן פון זיינע אויגן, — צי ווייסט איר אָבער, ווי מיר האָבן פאַרבראַכט אונדזער יוגנט? אָט מיט די אותיות, אָט מיט דעם א"ב, וואָס דערציטערט אייך און טרייבט אייך אַריין אין קעלבערנע התפעלות. אָ, ווי האָב איך זיי פיינט! יאָ, פיינט, ווייל זיי האָבן ביי מיר אַלץ גערויבט: מײן יוגנט, מײן לעבן, מײן פרייד. פון זעקס אַזייגער אינדערפרי — זעקס אַזייגער פרימאָרגנס, — ווען עס איז נאָך שטאַרק פינצטער געווען — האָט מײך דער טאַטע געוועקט, געמוזט מיטן האַקמעסער דאָס אייז פון דעם פאַס אויפהאַקן אויף נעגל־וואַסער, און אָפגעזעסן דעם גאַנצן פרימאָרגן מיט איבערקייט זאכן, וואָס גייען מײך נישט אָן, וואָס זענען ווילד און פרעמד. טיילמאָל האָט זיך געהאַנדלט וועגן אַזעלכע ענינים, וואָס איז אַ חרפה אויסצור־זאָגן. נאָך גוט, וואָס איך האָב נישט פאַרשטאַנען דעם טעם דערפון. דער־נאָך, אַז איך האָב עס יאָ פאַרשטאַנען, איז עס כאַטש געווען אַ מײן קינד־לען די בחורישע געפילן. גוט, וואָס מ'איז אַמאָל אַריינגעפאַלן אין אַ שטיקעלע אַגדה, אָפגערוט זיך אַ וויילע. אָבער דאָס איז נישט געווען געלערנט. מ'האָט באַדאַרפט דעם מוח שאַרפן, און שאַרפן וועגן אַ לאַנג־וויליקן, פאַר קיינעם קיין נוצן נישט ברענגנדן ענין וועגן זאַכן, וואָס זענען גאָרנישט צוגעפאַסט צו אונדזער לעבן. אַזוי גאַנצע ווינטערס און זומערס. ווי האָב איך געבענקט אין די זומערדיקע פאַרנאַכטן נאָכן דרויסן... ווי האָב איך מקנא געווען די גימנאַזיע־תלמידים פון אונדזער שטאָט, ווען איך האָב זיי געזען ווינטער גיין מיט די שליטלעך אויפן גליטש... יאָר־אויז, יאָר־אויס, ביז אַכצן־ניינצן יאָר פון מײן לעבן, האָבן מײך די אותיות געהאַלטן אין געפאַנג. אַלץ האָבן זיי ביי מיר גערויבט: מײן קינד־הייט, מײן צייט. איך האָב געזען ווי מײנע יונגע טעג רינען־אָועק ווי וואַסער און איך טו גאָרנישט. מײן גאַנצע פרייד פון מײן קינד־הייט האָבן זיי ביי מיר אָוועקגערויבט, — און איר קומט מיר צוגיין מיט אייערע ראַמאַנטישע חלומות וועגן די אותיות און וועגן דעם קלאַנג פון די ווערטער און וועגן דער קייט פון דער יידישער אמונה. איר גיט

זיי דאך דורך דעם מוט און קראפט צו קעמפן קעגן אונדז. איר גיט אַליין אַרויס אַ נייעם ציוויליזירטן פאַטענט — מיט אייער מאָדערנעם ראָמאַנט-טיזם — אויף דער באַרבאַרישער, ווילדער, פאַנאַטישער וועלט, אין וועלכער אונדזער גאַנצע יוגנט, הונדערטער טויזנטער לעבנס, פּלאַגן זיך, מאַטערן זיך, און פון וועלכער זיי רייסן זיך צו פּרייהייט. שמירט נישט אָן די קייטן מיט אייער ראָמאַנטישער זיף, כדי זיי זאָלן זיך לייכטער אַרויפגליטשן אויף אונדזערע הענט. אַהאַ — זאָגן זיי — זעט, אפילו זיי, דאָקטוירים מיט אַוניווערזיטעט-בילדונג, קומען צוריק צו אונדז. קאָנט איר אונדז נישט העלפן אין אונדזער קאַמף, שטייט כאַטש פון דערווייט טנס, וווּ איר זענט ביז איצט געשטאַנען! — שרייט דער „זשאַכלינער“ אויס, אַן אויפגערעגטער, מיט פאַרשוימטע לייפן.

אַלע האָבן געשוויגן נאָך דעם „זשאַכלינערס“ פּלאַמענדיקע רייד. דער לערער איז נאָך מער טרויעריק געוואָרן און שווייגנדיקער. זיין אייגענע קינדהייט, זיין אייגענע יוגנט האָט זיך אים געשטעלט פאַר די אויגן. און פון זיין יוגנט ביז היינט זענען דורכגעפּלאָסן צוויי צענדליק יאָר. אינדרויסן האָט זיך ווייניק וואָס איבערגעבליבן. אינדרויסן, אין די שטעט און אין די שטעטלעך, פּלאַגן זיך טויזנטער און הונדערטער טויזנטער יונגע לעבנס אונטער די זעלבע באַדינגונגען, פון וועלכע דער „זשאַכלינער“ האָט געליטן, און עס קומט פון ערגעץ קיין הילף נישט. און קומט שוין ווער פון דרויסן, געשטימטן פון אויסערלעכע אָדער פון אינערלעכע סיבות, קומט ער צו אונדז מיט פאַרמאַכטע אויגן, ווי ער וואָלט מורא גע-האַט צו קוקן דער ווירקלעכקייט אין פנים אַרײן. עס איז אים געווען אַ רחמנות אויף דעם פרעמדן יונגמאַן, וואָס קומט אַ דורשטיקער פון אַנ-דערע וועלטן און שלינגט זיינע אייגענע שפּיעכץ. אָבער וואָס פּריער ער וועט דערזען די ווירקלעכקייט, אַלץ בעסער וועט עס זיין פאַר אים.

מירקין, דער שוואַרץ-בערדיקער יונגערמאַן, מיטן ליידנדן בלייבן פנים, מיט דעם שמייכל פון פאַרלעגנהייט אויף זיינע דינע לייפן, איז געבליבן זיצן ווי אַ פאַרלוירן קינד. זיינע אויגן, וואָס האָבן ביז איצט רואיק געלויכטן, ווי אויסגעלייטערט, האָבן אָנגעהויבן צו בלאַנדזשען. ער האָט זיך אָנגעהויבן אַרומצוקוקן, ווי אַ פרעמדער, אויף די אָנוועזנדע, און ער האָט געטראַכט: „נאָך אַלעמען, איז אַלץ נישט אַזוי איינפאַך, ווי איך האָב געמיינט“. און אַ שרעק האָט אים אַרומגענומען פאַר דעם אומ-

באווסטן, וואָס דער „זשאַכלינער“ האָט אויפגעפנט פאַר אים. ער איז פאַרצווייפלט געוואָרן און געזאָגט צו זיך: „איך וועל זיי קיינמאָל נישט פאַרשטיין, איך בין אַ פּרעמדער“. און ער האָט געפילט, אז די שנוה, וואָס ער האָט געהאַלטן אין האַנט, גליטשט זיך אַרויס. אַן אומבאווסטע שרעק האָט אים אַרומגענומען, ביז זיינע אויגן האָבן זיך באַגעגנט מיט פּרוי הורוויץ. אין איר בליק האָט ער דערפילט נישט נאָר מוט און האָפּ-נונג, נאָר אויך אַן אויסטערלישע היימישקייט. איר בליק האָט אים ווידער געמאַכט היימיש מיט דער משפּחה.

— נאָך אַלעמען בין איך אַ פּרעמדער, און איך קאָן נישט דאָס יידישע לעבן, — האָט ער געזאָגט, — אָבער איך האָב געהערט זאָגן, און אזוי האָב איך אויך געלעזן, אז אפילו אין דער פינצטערניש פון דער יידיש-רעליגיעזער דערציאונג — ווי הער וויינבערג האָט אונדז דערקלערט — געפינען זיך נישט ווייניק ליכטיקע מאָמענטן: די יידישע יום-טובים. יעדעס לעבן, ווי אָפגעשלאָסן עס זאָל נישט זיין, באַשאַפט איר אייגענע פרייד. האָט איר נאָר אין אייער קינדהייט קיין פרייד נישט געהאַט, הער וויינבערג?

— אמתע פרייד האָב איך ערשט גענאָסן פון מיין „אפיקורסות“, נישט פון מיין גלויבן, נאָר פון דעם גלויבן, וואָס איך האָב באַקומען דורך די ביכלעך, אין אַ בעסערער, גערעכטערער וועלט, אין איך, ווי יעדער אַנ-דערער מענטש אויף דער ערד, בין אַ באַרעכטיקטער מיטגליד אין דעם גלויבן. איך ווער גערופן צוזאַמען מיט אַלע מעיטשן-קינדער צו קעמפן פאַר דעם בעסערן מאָרנז. די ערשטע קלעפּ, וואָס איך האָב געקראָגן פאַר דעם גלויבן, דאָס איז געווען מיין פרייד. מיין לאָם הענטל, וואָס דער טאַ-טע האָט מיר געמאַכט פאַר דעם ביכל, וואָס איך האָב געלייענט, דאָס איז געווען מיין גרויסע פרייד.

— אויך נישט, ווען איר זענט געווען אַ קליין קינד? —
נאָר איצט האָט שוין אויך דער לערער גענומען רעדן. דער „זשאַכ-לינער“ האָט אים געגעבן לשון:

— איך מיין, אז וויינבערג האָט רעכט, — האָט הורוויץ געזאָגט נאָך אַ לאַנגן שטילשווייגן. — עס איז נישטאָ קיין גלויבן, וואָס מען ירשנט. מיר רופן גלויבן דאָס, וואָס מיר שאַפן זיך איין פון אייגענער דער-פאַרונג. ביי אונדז איז יעדער ישיבה-בחור, וואָס מאַכט-דורך אויף זיין

אייגן לייב די אַפעראַציע פון אפיקורסות, זיין אייגענער „משה רבינו“, גיכער זיין אייגענער „אברהם“. יעדער איינער פון אונדז האָט זיך זיין גלייבן אַליין געפונען, נישט געקראָגן. דורך דעם זענען די ריכטיקע גלויב-ביקע מענטשן ביי אונדז די „אפיקורסים“. די השכלה איז געווען די אמונה, וואָס די משכילים האָבן געוונען, און פאַר איר זענען זיי געגאַנגען אויף קידוש השם. צו פרי האָט מען ביי אונדז דעם השבון געמאַכט מיט די משכילים. קיינמאָל האָבן מיר זיך נישט אַזוי גענויטיקט אין אַ השכלהשע באוועגונג ביי אונדז, ווי איצט. אינדרויסן ליגט אַ מאַסע אין אומוויסנהייט און אַפגעלאָזנקייט, און עס איז נישטאָ קיינער, וואָס זאָל זיך פאַר איר אָננעמען. ביי אונדז אַרבעטן אַלע פּאָליטיש, קיינער נישט קולטורעל. אַלע פּאַרטייען ווילן געווינען אויף זייער זייט די מאַסן, כדי צו געווינען כח און אָנזען. אָבער קיינער אינטערעסירט זיך נישט מיטן אייגענעם מזל פון דער מאַסע. אַלע לייגן עס אָפּ אויף מאָרגן, אַלע זאָגן צו „חלק לעולם הבא“, ווען זייער אידעאָל וועט אויסגעפירט ווערן. פון די ציוניסטן ביז צו זיי (אָנווייזנדיק אויפן „זשאַכלינער“), אָבער קיינער אינטערעסירט זיך נישט מיטן עולם הזה. די איינציקע, וואָס האָבן גע-אַרבעט אַביסל קולטורעל ביי די מאַסן, זענען געווען אַסימילאַטאָרן. האָט מען זיי פאַרשריגן, פאַרטריבן פון דער יידישער גאַס. און איך זאָג אייך. אַז די אַסימילאַטאָרן, ווי שלעכט זיי זענען נישט געווען, זענען די איינ-ציקע יורשים פון די משכילים. זיי זענען, נאָך אַלעמען, די איינציקע, וואָס האָבן אַריינגעבראַכט אַביסל ליכט אין דער פינצטערניש, און געטון האָבן זיי דאָס נישט צוליב עגאָאיסטישע פאַרטיי-צוועקן, נאָר אויס ריי-נער מענטשן-ליבע.

— זאכאָרי האָט צוזאַמענגענומען מוט און זיך אָנגערופן:

— איך האָב געמיינט, אַז דער ציוניזם, בעסער געזאָגט, דער איי-דעאל פון אַן אייגן לאַנד, קאָנטראָלירט פון דעם אייגענעם ווילן איז, אַזוי צו זאָגן, דער צענטער, ווו עס לויפן זיך צוזאַמען אַלע נויטן פון יידן, סיי מאַטעריעלע, סיי גייסטיקע. ווי קאָן דאָ גערעדט ווערן פון עפעס אויפטון פאַר די יידישע מאַסן, אַז מ'איז שטענדיק געצווונגען אָנצושלאָגן זיך אָן פרעמדע ווילנעס, אָן אַנדערע אינטערעסן, אָן ווענט פון אַלע זייטן. איך האָב קיינמאָל נישט געקאָנט פאַרשטיין, פאַרוואָס די ראַדיקאַלע יידן שטעלן זיך אַנטקעגן דעם אידעאָל? איז דען דאָס נישט אַ פאַרקערפערונג

פון אלע אונדזערע ווונטשן צוריקצושטעלן דעם יידישן קערפער און דעם יידישן גייסט אין זיין ריין־מענטשלעכן באשטאנד, פון וועלכן זיי זענען דורך פרעמדע ארויסגעשלאגן געוואָרן? פארקערט, איך האָב תמיד גע־מיינט, אז די אלע יידישע נויטן, וואָס איר האָט אויסגערעכנט, וועלן פארענטפערט ווערן אויף אַ נאַטירלעכן אופן, ווען מיר וועלן האָבן אַן אייגן לעבן, — האָט זיך מירקין געווענדעט צום „זשאַכלינער“. — גע־וויס פאַרשטיי איך אייער נויט און אויך די בענקשאפט נאָך אייער פאַר־נאַנגענער קינדהייט. אָבער ווי אזוי קאָנט איר עפעס אויפטון פאַר אַ פינצטערער מאַסע, ווען איר האָט נישט די מעגלעכקייט פון אַ קאָנטראָל איבער איר? נאָר די אינסטיטוציעס, וואָס וועלן געשאַפן ווערן דורך יידן, אין אַ פריי יידיש לאַנד, קאָנען מאַכן אַ סוף צו די ווילדקייטן, וואָס זע־נען אויסגעוואַקסן ביי אונדז. איך גלויב, אז אלע אונדזערע אידעאַלן, אפילו אונדזער אמונה, וועט געזונט ווערן ערשט דעמאָלט, ווען זי וועט גערייניקט ווערן דורך דעם פילטער פון אַן אייגן לאַנד, — האָט זאכאַרי מיט איין אַטעם־כאַפּ פאַרענדיקט.

עס איז געווען אַ ווונדער, וואָס הורוויץ, דער לערער, האָט מירקין־נען געלאָזט אזוי פיל רעדן. קיין זאך האָט דעם לערער נישט געקאָנט אזוי אַרויסברענגען פון געדולד, ווי דווקא דער אידעאַל, פון וועלכן זאכאַרי האָט גערעדט. עס זענען פאַראַן מענטשן, וואָס האָבן אַ פיזישן אָפּשיי צו ראַסן, צו געוויסע היות. זיי קאָנען נישט פאַרטראָגן דעם געשמאַק פון אַ נעגער. עס זענען פאַראַן מענטשן, וואָס פאַרמאָגן אַ קראַנקשאַפטע שגאה צו אידעען. דער לערער האָט באַלאַנגט צו די לעצטע. ער האָט זיך נישט געקאָנט קאָנטראָלירן ביי דעם אומשולדיקסטן דערמאָנען פון דעם ציר־ניסטישן אידעאַל, ווען ער איז געווען דערביי. ער האָט דערפילט אַ פיר־זישן ווייטיס און ער האָט גלייך געמוזט רעאַגירן אויפן אָרט. אימזיסט האָט פרוי הורוויץ זיך געמיט מיט די אויגן, מיט די באַוועגונגען פון איר מויל, אויפּמערקזאַם צו מאַכן זאכאַרין, אז ער זאָל אַוועקוואַרפן די טע־מע. זי אליין האָט שוין געוואָלט זיך אַריינמישן, וואָס זי טוט עס קיינ־מאָל נישט, אויס דרך־ארץ פאַרן מאַן, כדי צו מאַכן אַ סוף צו דעם גע־פערלעכן געשפּרעך. נאָר דער לערער איז שוין אויפגעשפרונגען פון זיין אָרט, ווי עס וואָלט אים ווער געביסן די פיאַטעס פון די פיס, און, נישט עקזוט אויף זיין גאַסטפריינטלעכקייט, וואָס ער, אלס באַלעבאָס, איז

שולדיק דעם גאסט, איז ער צוגעגאנגען צו זאכאָרין, אים אָנגענומען ביי די הענט (זאכאָרי איז פאָרווונדערט און דערשטוינט געוואָרן דערפון), צו-געפירט אים צו די פענצטער פון שטוב, וואָס זענען אַרויסגעגאנגען אין הויף אַרײַן, אויפגעפראַלט אַ פענצטער, כאַטש ס'איז הערבסטלעך קאַלט געווען, אַרויסגעטייט מיט דער האַנט אויפן הויף, ווהײן די פענצטער זע-נען אַרויסגעגאנגען, און געזאָגט, אויסערגעווענלעך באַלעבט:

— איר זעט דאָ דעם הויף, די קליינע ליכטעלעך, וואָס שיינען-אַרויס פון די פענצטער? אין דעם הויף זיצט אַ געפלאַגטע און פאַרפאַנג-טע מאַסע אין שמוץ, אין אומוויסנהייט, אין שאַנד און שפּאַט, פאַרלאָזן פון אַלעמען, צו צען, צו צוועלף, צו פופצן נפשות אין אַ שטוב. און אזוי ווי איר זעט דעם הויף, אזוי ציען זיך גאַסן און גאַסן, שטעט גאַנצע, מיל-יאָנען פלאַגן זיך אזוי, עס איז נישטאָ קיין אַנדער יידיש פּאַלק, ווי דאָס. דאָס איז אונדזער אַרימקייט און אונדזער רייכקייט. פון דאַנען באַדאַרף מען אָנהייבן. אָט די מענטשן מוז מען העלפן. פאַר זיי באַדאַרף מען דאָס לעבן אוועקגעבן. און וואָס הייסט איר טון? איר הייסט אָנהייבן פון איר דעאַל, פון אַ טעאָריע. ווי לאַנג וועלן מיר נאָך זיין צוגעשמידט צו דער עבודה-זורה? דאָס איז אפשר גוט פאַר איינצלנע, וואָס ווילן אַנטלויפן פון אונדזערע גויטן, פון ווירקלעכן לעבן, פון זייער אייגן פנים. זאָלן זיי זיך אָנכאַפן אָן די פאַפירענע בריק. יונגערמאַן, ווען איר ווילט עפעס טון, ווען איר ווילט נוצן ברענגען, — אָט דאָ איז דאָס אָרט. עס איז נישטאָ קיין אַנדער יידיש פּאַלק, ווי דאָס, און עס איז נישטאָ, ווהײן צו אַנטלויפן. אונדזערע עלטערן זענען גענוג אַרומגעלאָפן איבער דער וועלט. אויף די ערטער באַדאַרף מען זיצן — און דאָ אויסקעמפן אונדזער לעבן. ווער ווייסט, מיט וואָס די סצענע וואָלט זיך געווען געענדיקט, ווען נישט רחל-לאה, וואָס האָט שוין אָפגעוואַרט די גאַנצע צייט אויף אַ גע-לעגנהייט זיך אַרײַנצומישן און אויפצולאָזן די אָנגעצויגענע שוורן פונעם געשפּרעך דורך אַ געלעכטער:

— אפשר וועט שוין גענוג זיין אים צו לערנען פאַר איין אָוונט? — האָט זי געזאָגט. — ווי זיי האָבן אים דאָס גענומען אין חדר אַרײַן! איר וועט נאָך האָבן אַן אַנדערע געלעגנהייט. הער מירקין פאַרט דאָך נישט אַוועק, וועלן מיר נאָך האָבן גענוג צייט וועגן דעם אַלעמען צו רעדן. און אפשר איז שוין אויך צייט צו געמען עפעס אין מויל אַרײַן?

— האָט רחל-לאה פאַרענדיקט. — איר בלייבט מיט אונדז אויף אָונט-
עסן? — האָט זי זיך געווענדעט צו מירקינען מיט אַן איינלאַדנדיקער
פּראַנע.

**
*

פרוי הורוויץ האָט זיך געפאַרעט אין קיך און געפאַרעט זיך אין
שטוב. געגרייט צום טיש, אויסגעזוכט אַ ריין טישטוך לכבוד דעם גאַסט.
אויף קיין גרויסע זאַכן האָט ער זיך נישט וואָס צו ריכטן: דאָס טאָג-
טעגלעכע ברויט מיט דער ווינטערדיקער פּאָוידלע. לכבוד דעם גאַסט האָט
זי אַראָפּגעשיקט דעם זון, דעם גימנאַזיסט, ער זאָל אַרויפברענגען אַ
שאַכטל שפּראָטן, וואָס ווערט געגעבן אויפן טיש ביי זייער אַ ספּעציעלן
פּאַל, אַ פונט צוקער און אַ האַלב פונט פוטער, אויך לכבוד דעם גאַסט.
דערווייַל הערט זיך שוין פון די טרעפּ די אויסערגעווענלעכע באַלעבט-
קייט און דאָס לאַכן פון זאָשקען. און באַלד גיט אַ פּליראַרין אַ מיידל
מיט הויכע שטייענדיקע האָר און מיט אַ בלאַנקדיקן ווייסן האַלדז פון
אַן אויסגעשניטן שוואַרץ קליידל, וואַרפט דעם שטויס ביכער אויפן טיש,
און איידער וואָס-און-ווען, איז זי שוין אין אַ געשפרעך מיטן גאַסט וועגן
פּעטערבורג, וועגן טעאַטער, וועגן איר ברודערס פּראָצעס, און וועגן וואָס
נישט? אין אַ וויילע אַרום קומט פון דער גאַס אַן די צווייטע שוועסטער
— אַ קעגנזאַץ צו איר, אַ שטיילע, זאַכאַרי זעט נאָר אַ שוואַרץ-ווייס גע-
קעסטלט קליידל אויף אַ דינעם מיידלשן רוקן. דאָס קליידל איז פון אַזאַ
שטאַף, וואָס אים דאַכט זיך, אַז ער האָט אים ערגעץ געזען. ער געדענקט,
אַז ס'האָט ווער געטראָגן אַמאָל אַזאַ קליידל פון זעלבן שטאַף. שוואַרץ-
צע און ווייסע קעסטעלעך, נאָר ער קאָן זיך נישט דערמאָנען ווען און
זו ער האָט עס געזען — אין דעם לעבן, צי אין אַן אַנדערן. זי האַלט
אַ בלומען-טאָפּ מיט איר אַרעם אַנגעלענט צו איר יונגער ברוסט, ווי מען
האַלט אַ קליין קינד צארט, און האָט עס מורא אַרויסצוגעבן פון דער
האַנט. די מאַמע בייזערט זיך: „ווי לאַנג וועסטו זיך אַזוי אַרומדרייען
מיטן בלומען-טאָפּ אין האַנט? און צו וואָס נאָך בלומען-טעפּ? אַ האַלבע
שטוב האָט זי שוין פאַרנומען מיט אירע געוויקסן. וווּ וועסטו עס
שטעלן?“

דער טיש איז שוין געדעקט, די מאַמע לייגט שוין אַרויף דאָס ברויט,

די פוטער, די שפראַטן, א טאָפּ פּאַווידלע און דעם זודיקן טיין. די יינג-
 גערע טאַכטער, זאָשקע, העלפט צו דער מאַמען שיינ-מאַכן דעם טיש.
 דער מאַמעס געדאַנק פאַרשטאַנען אָן אַ ווונק, און שלעפּט-אַרויס פונעם
 שענקל די געפרעסטע קאַלירטע סערוועטקעס, וואָס ליגן דאָרט פון איין
 פּסח צום אַנדערן; וויל זיך באַווייזן פאַרן גאַסט, שלעפט זי אויך אַרויס
 דאָס זילבערנע צוקער-פּושקעלע. דאָס צוקער-פּושקעלע איז אַ גלגול פון
 אַן אַתרוג-שאַכטעלע, וואָס מ'האַט געקראָגן פון אַ רייכן פעטער אַ חתוּ-
 נה-מתנה. דאָס צוקער-פּושקעלע ראַטעוועט-אַרויס פון די גרעסטע נויטן.
 עס איז דער שפייזער פון האַפּענונגען. ביי יעדער צרה רעדט מען וועגן
 פאַרזעצן דאָס צוקער-פּושקעלע. עס וואַנדערט טאַקע אָפּט אַרום אין די
 לאַמבאַרדן, און נאָר צוליב אַ פאַרזען, געפינט עס זיך היינט צופעליק
 אינדערהיים, נישט דאָרט, ווהיין, עס באַלאַנגט — אין לאַמבאַרד... דעם
 טאַטן געפעלט נישט דער טאַראַראַם, וואָס מען מאַכט דאָ לכבוד דעם
 פרעמדן — דאָס זילבערנע פּושקעלע אַנשטאַט דאָס טיי-טעפעלע און די
 באַזונדערע סערוועטקעס. רחל-לאה פאַרשטייט עס שוין פון זיין אַראָפּ-
 גענידערטן בליק אין דער באַרד אַרײַן און פון די גלענדיקע אויערן.
 ביים עסן פירט דער פאָטער אַ געשפרעך מיט מירקינען: וואָס ער
 דענקט צו טון? — ער ווייסט נאָך נישט. לעת-עתה וויל ער זיך אַרום-
 קוקן און וויל זיך אַליין געפינען. ער מיינט, אז די ערשטע אויפגאַבע
 פון אַ מענטש איז זיך אַליין צו געפינען, זיך אַליין אויסצוּזוכן אין דעם
 ים, וואָס רינגלט אים אַרום. „מיר ווערן פאַרלוירן אין אַ מבול פון באַ-
 וועגונגען און געשעענישן, וואָס דאָס טאַג-טעגלעכע לעבן וואַרפט אויף
 אונדז“.

— און ווי אזוי ווילט איר דאָס זיך אויסגעפינען? — פרעגט דער
 „זשאַכלינער“.

— דורך דעם, וואָס איך וויל זיין אַליין מיט מיר.
 — וווּ? אין אַ וואַלד? אין אַ וויסטעניש? ווי אַן אינדישער פּרוש
 אויף אַ בוים זיצן? — שמייכלט דער „זשאַכלינער“ סאַרקאַסטיש.
 — כאַטש אין אַ פאַרוואָרפן שווייצער-ווינגל, אין אַ דאָרף ערגעץ-
 וווּ אַ יאָר, צוויי, כדי אויסצוגעפינען זיך אַליין.
 — פאַרשטייט זיך, מיט ביכער, אפשר אויך אין אַן אויסגעקליבע-
 גער געזעלשאַפּט, וואָס ווייסן אַליין נישט ווי זייערע אידעען ווערן די-
 קט

טירט פון זייערע אינטערעסן, און נישט-ווילנדיק און נישט וויסנדיק פאסן זיי צו זייער ארט דענקען, ווי אנארכיסטיש, אינדיווידואליסטיש זיי זאלן נישט זיין, צו פארטיידיקן זייער אייגן פויליק, פאראזימיש לעבן. ניין, איך גלויב נישט, אז עס איז דא אין אונדזער היינטיקער לאפיטאליסטישער אָרדענונג אן אומשולדיק, קיינעם גאָרנישט קיין עוולח-טוענדיק אינ-דיווידועל לעבן. דאָס איז אפשר מעגלעך נאָר אין אזא אָפגעשטאַנען. רע-ליגיעז לאַנד, ווי אין אינדיע. ביי אונדז ווערן מענטשן צעטיילט, צי זיי ווילן יאָ, צי זיי ווילן נישט, נאָר אין צוויי קאַטעגאָריעס: די, וואָס אָר-בעטן, און די, וואָס לעבן פון יענעם פראַצע. די, וואָס העלפן די אונ-טערדריקטע, און די, וואָס העלפן די אונטערדריקער. קיין אַנדערער אויס-וועג איז נישטאָ, און רעדט אייך נישט איין, אַז איר שטייט פון דער-ווויטנס. עס זענען נישטאָ קיין גרעסערע שונאים פון אונטערדריקטן קלאַס ווי דווקא די נייטראַלע, די, וואָס שטייען פון דערווייטנס. זיי זענען משרתים ביי די אויסנויגערס. זייער אַרט לעבן מוז באַרעכטיקן די געזעל-שאַפט, אין וועלכער מיר געפינען זיך, וואָרים אין אַן אַנדערער געזעל-שאַפט וואָלט פאַר זיי קיין פלאַץ נישט געווען.

אַלע האָבן געמוזט שמיכלען ביים טיש, קענענדיק וויינבערגן, וואָס וועט, ווי אַ מגיד מיט „לַציון גואל" שטענדיק מוזן אַרויפפירן יעדעס גע-שפרעך, וועגן וואָס עס זאָל זיך נישט האַנדלען, צו איין-איינציקן אויס-פיר — אויפן קלאַס-קאָמפּ. מירקין האָט זיך אַביסל פאַרלוירן פון די דאָזיקע רייד, זעענדיק זיך מיט איין מאָל אינעם ליכט, מיט וועלכן דער „זשאַכלינער" האָט אים באַלויבטן.

נאָכדעם ווי זאַכאָרי און דער „זשאַכלינער" זענען אַוועק, האָט זיך רחל-לאַהם טאָג געהאַט געענדיקט. זי האָט אַרויסגענומען פון איר שופ-לאַד אַ שטויס וועש צו פאַריכטן, און אַוועקגעזעצט זיך אין איר ווינקל ביים קאַלף-אויזן, צו וועלכן מען האָט ווייטער-צייט צוגערוקט דעם טיש. ביים זעלבן טיש זענען אויך געזעסן אירע קינדער און געמאַכט זייערע לעקציעס און איר מאַן, וואָס האָט זיך פאַרטיפט אין אַ ספר. אויף אַלע-מען איז געפאַלן דער מילך-שיין פונעם גרויסן טיש-לאַמפּ. ווען זי האָט געהאַלטן אַז עס פון אַ פאָדים צווישן אירע שטאַרקע ציין, רופט זיך רחל-לאַה אָן צו איר מאַן:

— מיינסט נישט, שלמה, אַז עס איז אַ רחמנות אויף אזא יונגמאַן?

ווי וועט ער זיך ארומוואלגערן איבער דער וועלט? ווען ער וואָלט אפשר דאָ געבליבן, וואָלט ער עפעס געפונען, וואָס וואָלט אים גליקלעך גע- מאַכט?

— איך רעד קיינעם נישט צו, יעדער איינער טוט וואָס ער האָלט פאַר נויטיק, — ענטפערט אָפּ דער מאַן, נישט אויפהייבנדיק זיין בליק פונעם ספר.

קאַפיטל 8

די שרעק פאר זיך אליין

די נאכט נאָך דעם וויזיט ביי פרוי הורוויץ איז זאכארי מירקין נישט גוט געשלאָפן. עס האָט זיך אים געפלאַנטערט אַ חלום ווי ער, מירקין, שטייט ביי אַ טיר פון אַן אומהיימלעכן פינצטערן קעלער. אויף יענער זייט קעלער וווינען אַרימעלייט, וועלכע זענען אויסגעמישט גע- וואָרן אין חלום מיט די שוואַרצע, שאַטנדיקע אומבאָקאַנטע רוחות, וואָס וווינען אין אים אַליין. די אַרימעלייט רייסן זיך צו דער טיר און ווילן אַרויס אין דרויסן. מירקין שטייט מיט אַנדערע; זיי וואַרפן זיך מיט זייערע לייבער אויף דער טיר פון קעלער און לאָזן זיי נישט אַרויס איז דרויסן. מיטאַמאָל פאַרלאָזן אים אַלע. ער געפינט זיך אַליין ביי דער טיר קעגן די אַרימעלייט, וועלכע ער דריקט צו מיט אַלע זיינע כוחות, מיט זיין גאַנצן ווילן. זיי אָבער, אויף יענער זייט, זענען שטאַרקער. שוין עפענען זיי אַ שפּאַלט פון דער טיר און מירקין דערזעט אין הינטערגרונט, וואָס ליגט הינטער איר: עס איז אַן אומהיימלעכער גערוימער געוועלב מיט שוואַרצע באַלאַנסט, די ערד — מיט געלן זאַמד אויסגעשאַטן פון די ווינקלען הייבן זיך אָן צו באַוועגן פון זייערע פאַרגליווערטע פּאָר- זיצעס די אַרימעלייט, אידוּאַטישע פאַרמרהייחורהדיקע, קריכנדיק און אויסשטרעקנדיק צו אים זייערע הענט מיט צעדרייטע פינגער. עס זענען נישט פּיין אַרימעלייט עס זענען די שוואַרצע אומבאַוואוסטע שאַטנדיקע, וואָס לעבן אין די פאַרכאַרגענישן פון זיין נשמה. פאַר וועלכע ער שרעקט זיך אַזוי, וואָס שטרעקן עס אויס צו אים זייערע סקעלעמנדיקע הענט. זיי

קריכן דאָס אַרויס פון קעלער צו אים. ער זעט זיי באַשיינפערלעך איי-
 געם און איינעם, ווי זיי באַוועגן זיך קריכעריש, מיט אידיאָטישע פני-
 מער, מיט ווילדע העוויזות, מיט שרעק־דערוועקנדיקע אברים. איינצלנע
 פון זיי זיצן נאָך אין די ווינקלען און וואַרטן אויף עפעס, שטאַרצן־אַרויס
 שלעכטס־אַנזאָננדיקע בליקן. מיט דער גאַנצער קראַפט פון זיין מאַסיוון
 קערפער וואַרפט ער זיך אויף דער טיר צו פאַרהאַקן דעם קעלער, אָבער
 זיי דאָרט, אויף יענער זייט, זענען שטאַרקער און דריקן אים אַוועק. און
 ער איז איינער אַליין צו היטן די טיר פון די שוואַרצע גייסטער. אַלע
 האָבן אים פאַרלאָזט. ער רופט נאָך הילף, הילף, הילף — און אַרבעט זיך
 מיט אַלע כוחות אַרויס פון דעם צושטאַנד, אין וועלכן ער געפינט זיך.
 ער ווייסט שוין, אַז ער חלומט, נאָר ער קאָן זיך נישט אויפוועקן. ער וויל
 בייסן זיינע פינגער, כדי אויפצוכאַפן זיך. די הענט הערן נישט זיין ווילן,
 ביז ענדלעך — מיט אַ שטאַרקער באַוועגונג פון זיין קאַפּ — ער כאַפט
 זיך אויף אינגאַנצן אַ באַגאַסענער מיט קאַלטן שווייס.

— וווּ בין איך? — ביסלעכווייז קומט זיין באַווסטזיין צוריק צו
 אים. ער דערמאָנט זיך און ווייסט שוין, אַז ער געפינט זיך אין זיין האָר-
 טעל־צימער אין וואַרשע און נעכטן אָונט האָט ער פאַרבראַכט אין פרוי
 הורוויצעס הויז.

פון שלאָפן האָט שוין קיין רייד נישט געקאָנט זיין. ער איז געלעגן
 מיט פאַרמאַכטע אויגן און האָט זיך צוגעהערט צו דעם אַטעמען פון דער
 וועלט, צו דעם בליץ־באַוועגלעכן גאַנג פון דער וועלט, וואָס יעדער הערט
 אין זיך אַליין אין דער שטיִלקייט פון דער נאַכט. ער האָט זיך געוואָלט
 דערמאָנען וועגן וואָס ער האָט געחלומט. די איינצל־הייטן האָבן אָנגעהויבן
 אויסצוריען פון געדעכניש ווי צעלאָזענע פאַרע. איבערגעבליבן איז אַן
 אַלגעמיינער איינדרוק פון שרעק.

ער האָט געמאַכט ליכט און איז געבליבן ליגן אין זיין בעט מיט
 אָפּענע אויגן.

דערפאַר זענען אים פיל קלאָרער געווען זיינע איבערלעבענישן אין
 פרוי הורוויצעס הויז. ער האָט מיט אַן אויסערגעווענלעך בולטער קלאָר-
 קייט געזען יעדן דעטאַל פון אַלץ וואָס ער האָט נעכטן איבערגעלעבט, אָנ-
 געזען און אָנגעהערט זיך. עמפינדונגען, וועלכע זענען געווען פאַרנעפֿלט,
 זענען איצט אין דער שטיִלקייט פון דער נאַכט אויפגעשטאַנען אין אים

מיט זייער גאנצער באַלעבטקייט און מיט זייער גאנצער נויטווענדיקער אכזריותדיקער רעאַלקייט. גאַרנישט איז אים געוואָרן געשאַנקען, גאַרנישט איז פון אים פאַרהוילן געוואָרן. מיט זייער גאנצער אומדערבאַרימ-דיקער נאַקעטקייט זענען זיי געשטאַנען פאַר אים... ער האָט פאַרשטאַנען און קלאָר איינגעזען, פאַרוואָס ער האָט נישט געקאָנט או כפירן זיין בא-שלום, גלייך פון דער היים ערגעצווו אוועקצופאַרן, אויסצומיידן וואָר-שע...

— גאָט, וואָס פאַר אַ שוואַרצע כוחות לעבן אין מיר! און ווהיין וועלן זיי מיך דערפירן? איך בין דאָך אַ קראַנקער מענטש, מיט קראַנקע אילוזיעס. מיין לייב איז אָנגעזאַפט ווי אַ שוואָם מיט קרענקלעכע עט-פינדונגען... אין מיר וווינען נישט קיין געזונטע אינסטינקטן. ווער בין איך? אַ שוואַכער, קרענקלעכער, פון אומבאַווסטע אבות געירשנט נישט קיין געזונטע אינסטינקטן פאַר אַלעם קרענקלעכן און שוידערלעכן... איך בין אַנטלאָפן פון איין נעץ, כדי אַריינצופאַרן אין אַן אַנדערער, ווי אַן אָפּגעהעשעטער געיאַנטער הונט, פון זיין אייגענעם אינסטינקט. וואָס האָב איך געהאַט צו זוכן אין וואַרשע?

**
*

מירקין איז איבערגעבליבן אין וואַרשע. צו די הורוויצעס איז ער מער נישט געגאַנגען. ער האָט זיך נישט געטרויט אַליין. נישט איינמאַל האָט ער זיך געפונען נאָענט ביים הויז. און דווקא אין די פאַרנאַכטן, ווי דענסטמאַל, ווען ער האָט פרוי הורוויץ אָנגעטראַפן אַליין. ער האָט געפיר-נען אין זיך גענוג שטאַרקייט נישט אַרופצוגיין... ער איז אָבער נישט געווען גענוג שטאַרק צו פאַרלאָזן וואַרשע. זיינע קרענקלעכע עמפינדונג-גען צו פרוי הורוויץ (ווי ער האָט אָנגערופן זיין שוואַכקייט צו איר) — האָט ער ווי ס'איז מיטן קראַפט פון זיין ווילן קאָנטראָלירט. אָבער ער האָט געווסט, אַז עס איז נאָר אויבן-אויף — אָפּגעשראַקן פון זיין געד-וויסן, האָבן זיך די געפילן באַהאַלטן. אָבער עס איז גענוג איין באַרירונג, און זיי וועלן זיך ווידער אַרויסרייסן פון זייערע באַהעלטענישן. דער איינציקער פּלאַן איז צו פאַרלאָזן וואַרשע אויף שטענדיק, אָבער אויס-פירן האָט ער אים נישט געקאָנט. אַן אָנסטיקע שרעק האָט אים אַרומגע-

נומען פאר דער גרויסער וועלט, אין וועלכער ער געפינט זיך אליין. וואָס וועט זיין ערגעץ אנדערש-ווי? זיין גאַנצע קינדישע פאַרלוירנקייט האָט זיך אויפגעוועקט אין אים ביים געדאַנק וועגן פאַרלאָזן וואַרשע. די שרעק פון זיין אומבאַהאַלפנקייט האָט שוואַך געמאַכט זיינע הענט, און ער איז געבליבן זיצן דאָרט, ווו ער איז געווען.

דערווייל זענען די טעג געגאַנגען פּוסט-און-פּאַס, אָן גאַרנישט. קיין מענטש האָט אים נישט געקענט און מיט קיין מענטש האָט ער זיך נישט באַקענט, אַ חוץ זיין פּאַטערס אַגענט, צו וועלכן ער האָט זיך געווענדעט נאָך געלט יעדעס מאָל, ווען ער האָט באַדאַרפט.

בייטאָג האָט ער זיך אַרומגעשלאַפּט איבער די יידישע גאַסן, צוגעד-קוטט זיך צום האַנדל און וואַנדל, וואָס יידן טרייבן. אַמאָל זיך אָפּגע-שטעלט ביי אַ קראָם, אַריינגעקראָכן אין אַ נאַלעווקער הויף. יידן האָבן געזען זיין קאַראַקולן היטל און זיין קאַראַקולענעם קאַלנער פון פעלץ, האָבן זיי אים אָנגענומען פאַר אַ רוסישן „קופיעץ“ און אָנגעהויבן אים שלעפּן אין געשעפטן אַרײַן, אין פאַבריקלעך, פאַרגעלייגט אים פאַרשי-דענע סחורות: גאַלאַנטעריע, לעדער און אנדערע סחורות אים געוואַלט פאַרקויפּן, געריסן זיך איבער אים, געקריגט זיך און געמאַכט מיט די הענט. אַמאָל האָט מען אים אַריינגעשלאַפּט אין אַ שטוב אַרײַן און פאַר-געלייגט „לינקע“ סחורה. אַן אנדערשמאָל האָט אַ פיפיקער ייד אים גאָר פאַרפירט אין אַן אומאַנשטענדיק אָרט... ער האָט געהערט זייערע רייד און נישט פאַרשטאַנען. איברינקס, האָט זיין רוסיש רעדן אים פיל גע-שטערט צו דערנענטערן זיך צו זיי, האָט ער געפרוווט רעדן זיין שלעכטן יידיש, האָט מען אים אָנגעקוקט פאַרווונדערט, ווי מ'וואַלט פאַר אים מו-רא געהאַט, ווי פאַר אַ גוי, וואָס רעדט יידיש...

וויילנע מיט אירע אַלטע קרומע געסלעך, מיט איר אַרימער יידיש-קייט און די פייערדיקייט פון די ימים-נוראים, האָט געמאַכט אויף אים אַן איינדרוק — מ'קאָן דאָס אָבער נישט זאָגן אויף וואַרשע. די יידן אין די לאַנגע קאַפּאַטעס, אין די שמאַלע היטעלעך מיט די קורצע דעניקלעך, וואָס זעען-אויס, אזוי ווי זיי וואַלטן אַלע געווען געטראָגן איין אונטפאַרם, ווי אַ „פּאַלק“, זענען אים אומאַנגענעם. ער האָט געוואוסט, אַז ער זעט זיי נאָר פון אויבן-אויף; ער קאָן נישט אַריינקוקן אין זיי. אָבער אויסער-לעך זענען זיי געווען ווייט פון עסמעטישקייט... שמענדיק פאַרטראָגן,

פאריאנט אין א הוהא פון געוואלדן און געשרייען. האָט ער געפרווט פארפירן מיט וועמען א געשפרעך, האָט מען אים קיינמאָל נישט אָפגע-ענטפערט צו דער זאך. שטענדיק מיט א הינטער-שפיצל, ווי מ'וואָלט גע-וואָלט פון אים עפעס אַרויסקריגן, מיט אומצוטרוי, מיט א פראַגע אויף א פראַגע. געוויס האָט ער פאַרשטאַנען, אַז אינערלעך איז עפעס דאָרט ביי זיי אַן אנדער לעבן, א סימפּאַטיש, א שענערס. אָבער ער קען עס נישט, פאַר אים זענען זיי אזוי ווי ער זעט זיי. „און דאָס איז דאָס יידישע פאַלק, קיין אנדערס איז נישטאָ“ — האָט ער זיך דערמאָנט דעם לערער הורוויצעס ווערטער. דאָס איז זיין בלוט און פלייש, זיין אייגנס — אַרים צי רייך, גוט צי שלעכט — דאָס איז עס די יידישע אַרימקייט, און זיין רעטונג ליגט צווישן זיי...

אָבער ער האָט זיך געפילט אזוי ווייט און פרעמד פון זיי. זיי זענען געווען פאַרחתמעט פאַר אים מיט זיבן שלעסער. „איך בין דאָך א פרעמד דער צו זיי“ — האָט ער זיך געזאָגט. ער האָט פאַרשאַלטן זיין דערצי-אונג, זיין פאַרגאַנגענהייט, זיין אָפגעריסנקייט. עס איז אים פאַרגעקומען, אַז ער איז אַליין, ער, זאַכאַרי מירקין, איז א פאַלק, א ראַסע אַליין, אַן אייגענער מין, ער האָט קיינעם נישט. זיין וועלט האָט ער פאַרלוירן, און די וועלט אין וועלכער ער וויל אַרײַנגיין, איז פאַרשלאָסן פאַר אים. עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז ער איז אויף אייביק פאַרארטײלט צו זיין אַליין, א הענגענדיקער אין דער לופטן, צו קיינעם נישט אַנצוגע-הערן, צו קיינעם נישט צו באַלאַנגען.

דערווייל איז זיין מוטיק אַנטלויפן פון דער היים פאַרגעקומען אים אומפאַרשטענדלעך. ס'איז אויסגעוועפט געוואָרן דער אינהאַלט דערפון און דער טעם דערפון. זיין פּוסט-און-פּאַס אַרומגיין איז אים געוואָרן דער-ווידער. ער איז זיך אַליין פאַרגעקומען ווי אַ חרר-יינגל, וואָס האָט זיך געמאַכט אַ ברונג, און איז אַנטלאָפן פון חדר. איין וואָך, צוויי וואַכן. וואָס ווייטער? עס בענקט זיך אים נאָך דעם רבינס קאַנטשיק.

דאָרט, אינדערהיים, איז געווען אַ בייטש איבערן קאַפּ: דער פּאַטער, אַלגע מיכאַילאָוונע, נינאָטשקע זיין כלה. וואָס ער האָט געטון, צי מיט חשק, צי אָן חשק — איז געווען דיקטירט פון אַ ווילן. פאַר זיינע פּיס איז געווען אַנגעצייכנט אַ ליניע פון קרייד און ער האָט נאָר באַדאַרפט געטריי טרעטן אויף דעם קרייד-שניט... און איז זיין לעבן אין ברייטן

האַריזאָנט געווען פאַרוואַלקנט, די טריט פאַר דער נאָז זענען אָבער געווען קלאָר. די טאַג־טעגלעכע באַשעפטיקונג האָט געוואַרט אויף אים. דאָ וואָס? און ביז ווי לאַנג איז דער שיעור?

ער האָט צו קיינעם נישט גערעדט, נאָר צו זיך אַליין; ער האָט זיך אָפגעוויינט דאָס צו טון דורך ווערטער, נאָר דירעקט דורך זיינע געפילן און געדאַנקען. די ווילדסטע און קרענקלעכסטע געדאַנקען זענען אים גע- קומען אין זינען, ווען ער איז געלעגן דורך די שלאָפלאָזע נעכט אויף זיין געלעגער. אָפטמאָל פלעגט ער אויפשטיין ביינאַכט, מאַכן ליכטיק און באַ- קוקן זיין אייגן לייב. אָפטמאָל האָט ער געהאַט דאָס מאָדנע געפיל, אז זיין לייב איז ווער אַנדערש און ער איז ווער אַנדערש. האָט ער גערעדט צו זיין קערפער, ווי צו אַ פרעמדן, געגלעט זיך אַליין, געטרייסט זיך אַליין, ביז ער האָט זיך דערמאַנט ווי קינדיש עס איז...

עס זענען אויך צוריקגעקומען די זעלבסטמאָרד־שטימונגען, וואָס האָבן זיך געדאַכט, אז זיי זענען שוין אַריינגעגאַסן געוואָרן אין אַ פינצ־ טערן כּה־הקלע אַריין, נאָך יענעם זעלבסטמאָרד־פּאַרווד אין פעטערבורג. ער האָט זיך גערופן צום משפּט ביינאַכט פאַר די מעשים פּון טאַג. און מיטן אָפּגעהאַקטן קאָפּ אין האַנט האָט ער זיך געשטעלט יעדע נאַכט פאַר זיין ריכטער־שטול. — „פאַרוואָס קלאַמערט ער זיך אזוי קראַמפּהאַפטיק אין לעבן? פאַרוואָס קאָן ער זיך נישט אויסמישן און ווערן איינס מיט יענער אַלצקייט און אייביקער אומענדלעכקייט, וואָס עס שטעלט פאַר דער טויט? פאַרוואָס קאָן ער נישט אַריינגעבוירן ווערן אין טויט אַריין, אזוי ווי זיין מוטער האָט אים געבוירן אין לעבן אַריין? זיין געבורט אין לעבן איז אויסגערופן געוואָרן דורך אַ פרעמדן ווילן; זיין געבורט אין טויט קאָן דאָך שוין זיין דורך זיין אייגענעם. פאַרוואָס הענגט ער אין לעבן ווי אַ פּוילער בלאַט און וואַרט ביז דער טויט וועט קומען אָן אומ־ גערופּענער און וועט אים אונמערנריזשען? פאַרוואָס זאָל ער נישט זיין דער געביטער פּון זיין אייגענעם ווילן — ווען נישט אין לעבן, איז כּאַטש אין טייט?“

און האָט ער ווידער קיין מוט נישט געהאַט אַריינצושווימען אין דער אייביקער נאַכט ווי אַ פּרייער נאַכט־בירגער מיט זיין אייגענעם ווילן, — וואָס פאַר אַ רעכט האָט ער צו אַנטלויפן פּונעם פּוילן שטרוי־ זאַק, וואָס דאָס לעבן האָט אים צוגעוואַרפּן? פאַרוואָס איז ער אַנטלאָפּן

פון דער היים, פון זיין פאָטער, פון זיין כלה, פון אַלגע מיכאַילאָונגע מיטן שטאַלצן וואָרט, אז ער „קאָן נישט לעבן מיט אַ לאַך אין האַרצן“ דענסט-מאַל, ווען זיין האַרץ איז ווי אַ זיפּ דורכגעלעכערט מיט קרענקלעכע זינ-דיקע עמפינדונגען און פאַרלאַנגען? צוריקצוקערן באַדאַרף ער ווי אַ נאַ-ריש יינגל, און פאַרשעמט זיך צו וואַרפן צו די פיס און מחילה צו בעטן, אז מ'זאָל אים אָנווייזן דעם אָרימסטן פּלאַץ צווישן זיי, ווען זיי וועלן אים נאָר וועלן צונעמען.

אזוי אַ געמשפּטער פּלעגט ער זיך אויפהייבן יעדן פּרימאָרגן, נישט וויסנדיק צו וואָס און פאַרוואָס, געוואָרפן און געשלאָגן ווי אַ ברעט אָן די כוואַליעס פון זיינע אייגענע וועלן.

אין די פּרימאָרגנס, באַפּרייט פון נאַכט-רוחות, פּלעגט זיין געדאַנק ליכטיקער ווערן. ער האָט אַרויפגעוואָרפן די שולד פון זיין אומרן, פון זיין קינדישער פאַרלוירנקייט אויף זיין דערציאונג, אויף זיין מוטערלאַזע קינדהייט, אויף דער נאַקעטער אָפּגעריסנקייט פון אַ צוגעהעריקייט. דאָס פּלעגט אים אַפילו נישט קיין סך האַפּענונג צוגעבן, אָבער עס האָט גע-ווירקט; ער האָט זיך געטרייסט מיט דעם, וואָס ער האָט, ווי יעדער שוואַכער, אַראָפּגעוואָרפן די פאַראַנטוואָרטלעכקייט פון זיך און אַרויפ-געלייגט אויף אַנדערע רוקנס. אָבער קיין אויסוועג איז נישט געווען, סיידן נאָר צוריקצוקערן אַ פאַרשעמטער אַהין, פון וואַנען ער איז אַנטלאָפּן אין זיך לאָזן אַריינרעכענען אין אַ געוועב, וואָס דער גורל האָט געשפּונען פאַר אים.

„וואָס איז דער חילוק? — האָט ער זיך געזאָגט. — נישט אויסגע-האַמערט לעבן דורך אייגענעם ווילן, נאָר געפונענעם דורך אַ צופאַל און מזל — איז דער זעלבער באַטרעף ווי דער טויט.

„ווער וועט באַשיצן מיך פון זיך אַליין? באַשיצן פון יענע פאַר-באַרגענע פרעמדע אינסטינקטן, וואָס וווינען אין מיר און לויערן אויף מיר ווי גזלנים, צו פאַרשלעפּן מיך ערגעץ אין אַ כּה-הקלע אַריין? וווּ זע-נען די גרענעצן. וווּהיז זיי וועלן מיך פאַרפירן? און ווער וועט מיר ביי-שטיין צו באַקעמפן זיי?“

ער האָט זיך אַרומגעקוקט און געפונען זיך איינער אַליין אויף אַ ווילדן סכּנהדיקן וועג. אַרומגערינגלט פון שוואַרצע שאַטנס, וואָס לויערן אויף אים פון טונקעלע ווינקלען אַרויס. אָט באַלד וועלן זיי אַרויסקומען,

צוקריכן פאמעלעך, פאמעלעך, נאָר זיכער, קומענדיק נענטער צו אים, נענטער, און וועלן אים אַרומרינגלען ווי שאָטנס פון עקלער, וואָס ער האָט געזען אין הלום?

יוואָס זאָל ער טון?

אַנטלויפן, קיין אַנדערער אויסוועג איז נישט געווען. אָבער ווהין וועט ער אַנטלויפן? ווער זאָגט אים, אז ערנעציוו דאָרטן וואַרט נישט אויף אים דער זעלבער גורל? — אַנטלויפן פון זיך, ווען די נאַכט און די שוואַרצע רוחות וווינען אין דיר.

צו קוקן אין פנים אַריין דער נאַכט און מיט מוט צו קעמפן קעגן דער נאַכט, איבערצובלייבן אין וואַרשע און צו קעמפן מיט זיך? וועט ער דאָסמאָל שטאַרקער זיין ווי אַן אַנדערשמאָל?

ער האָט שוין איינגעזען, אז אַליין מיט זיינע אייגענע כוחות וועט ער זיך נישט אַרויסראַטעווען פון דער נעץ, פון די נעגל פון זיינע בייזע גייסטער. ער האָט געוואָלט גלויבן, ער האָט געמוזט גלויבן אין אַ העכער דער מאַכט, וואָס גאָן אים העלפן פון זיך אַליין. און ער האָט זי אין דער פינצטערער נאַכט געזוכט ער האָט זיך דערמאָנט אָן דעם אַלטן ייד פון פעטערבורג, וואָס דאָס אַמאָל אין אַ ליכטיקער נאַכט גערעדט צו אים וועגן דעם אָנבינדן זיין אייגענעם „איך“ אָן דעם געדאַנק פון דער וועלט. ער האָט זיך דערמאָנט אָן די געשפרעכן, צו וועלכע ער האָט זיך צוגע- הערט ביים לערער. ער האָט ערשט איצט דערפילט, אז אייגנטלעך האָט דער לערער הורוויץ, און דער יונגערמאַן, וואָס זיי רופן דאָרט „זשאַכלי- נער“, דאָך אויך גערעדט פון דעם זעלבן כוח, פון דעם וועלט-און-מענטש-שכל, וואָס דער אַלטער ייד אין פעטערבורג. יאָ, זי איז דאָ, די העכערע קראַפט, צי אין דער, צי אין אַן אַנדערער פאָרם, און באַוווינט די אַרימע הייזער פון די גערעכטע. זי שיינט און רעגירט אין די הערצער פון די מינשטן. ער האָט איצט אַזוי קלאָר געזען, אז די לאַגיק, ווי דער לערער הירוויץ רופט עס אַ, שטראַלטי-אויס פון זיך שוורן און בינדט זיך אָן אין אַלע הערצער און מוחות פון אַזעלכע מענטשן, ווי עס איז דער לערער הירוויץ דער „זשאַכלינער“, דער אַלטער ייד, און אוודאי פיל, פיל נאָך, און גרייבט זיי צו טון איר רצון, כדי צוצוקומען צום גרויסן תכלית, וואָס איז איד. דער העכערער קראַפט, נאָר אַליין באַוווסט...

„עס איז דאָ דער העכערער ווילן, אין וועלכן מיר אַלע דאַרפן זיין

איינגעשפאנט צו זיינע פינגער, און די, וועלכע פארלירן זיך ארויס פון זיין רשות, ווערן פארפאלן אינעם כה-הקלע פון זייער אייגענער נאכט, — פארשלאנגען דורך די שאַטנס, וואָס לוייערן אויף זיי אליין אין זיי אליין, און ווייל ער זיך ראַטעווען פון זיך, מוז ער ווערן ווי אַ קליין שרייפל, אַריינגעדרייט אין גאַנצן כלל אַריין, — ווי אַ פּעדעמל, אַריינגעוועבט אין דעם גרויסן געוועבעכטס. דער געדאַנק פון דער וועלט איז דער האַר פון יחיד.

נאָר די ווייסן, וואָס צו טון און האָבן פאַר קיין זאך נישט קיין מורא, וואָס זענען אָנגעבונדן מיט זייערע הערצער אָן די שנירן פונעם וועלט־רצון און ווערן געשלעפט דורכן גרויסן כוח אויף די גלייכע וועגן — צום וועלט־תכלית...

זאָל ער פרוּוון זיך איינשפּאַנען אין ראָד, בלייבן אין וואַרשע, סוקן דער געפאַר טאָג־טעגלעך אין די אויגן אַריין? וועט ער קאַנען? וועט ער ביושטיין דעם נסיון?

ער האָט אויסגעצויגן די הענט אין דער נאכט אַריין און געבעטן, ווי מען בעט צו אַ גרויסן גאָט:

— ראַטעווע מיך, ראַטעווע מיך פון זיך אליין און נעם מיך אויף אין דיין ווילן, אזוי ווי דו האָסט צו אַנדערע געטון...

קאַפיטל 9

פּרייטיק אָונט

איינמאָל, פאַרנאכט, האָט ער זיך ווידער געפונען הינטער דעם הויז פון פרוי הורוויץ, אויף אַ בלאַטיקן טראַטואַר, צווישן וואַכנדיקע געוועלכ־בלעך און איילנדיקע מענטשן. אַ רעגנדיקער הימל, אַ רעגנדיקע נאַס. ער איז דאָרט געשטאַנען, ווייל ער האָט נישט געהאַט ערנעץ אַנדערשױו צו שטיין. פון דער גאַנצער ברייטער וועלט איז דאָס הויז אים געווען דאָס איינציקע באַקאַנטע, און די פרעמדע מענטשן, וואָס וווינען דאָרט, וואָס ער האָט איינמאָל אין זיין לעבן געזען — די איינציקע אָנגעהעריקע, וואָס ער האָט פאַרמאָנט. נאָענט צום געדאַנק צוריקצופאַרן אַהין, פון וואַנען

ער איז געקומען, האָט אים זיין געוויסן שוין נישט אָפּגעהאַלטן, און ער האָט, ווי אַ שכור, ווען ער גיט זיך איבער צו שכרות, געפונען אַ תירוץ: „געזעגענען זיך“ — און איז אַרויף אויף די קאַרג-באַלויכטע: טרעפּ מיט האַרץ-קלאַפּעניש, אָנגערירט דעם גלאַס. מ'האַט אים נישט אַזוי באַלד געעפנט. דערנאָך האָט אים ווער אויפגעעפנט די טיר. אין קאַרג-באַלויכטענעם קאָרידאָר איז געפאַלן אויף אים אַ שאָטן פון אַ מיידל און באַרירט אים וואַרים.

אַז ער איז אַריינגעקומען אין דער אַלגעמיינער שטוב, וואָס ער האָט אַזוי גוט געקענט פון פריער, האָט אים אַרומגענומען אַ וואַרימקייט און אַ יום-טובדיקייט. דאָס מיידל, וואָס האָט אים אויפגעעפנט די טיר, איז געווען די עלטסטע טאָכטער העלע:קע. זעט זיך אויס, אַז ער האָט איר געשטערט. וואָרום זי האָט געהאַלטן אַ בוך אין האַנט, פאַרלייגט מיט אַ פינגער צווישן די בלעמער, האָט געקוקט אויף אים פאַרווונדערט און איבערראַשט, ווי אויפגעוועקט פון אַ חלום. מיט איינמאָל, ווי זי וואַלט אים דע-קענט, האָט זי געשמייכלט, און ס'האַט זיך זאכאַרין געדאַכט, אַז דער שמיכל קומט פון אירע האַר איבער די אויערן, נישט פון די אויגן, וועלכע ער, אין דער טונקל־קייט, האָט נישט געזען.

— כ'בעט, זעצט אייך. די מאַמע וועט באַלד אַריינקומען, אַנטשול-דיקט. — און זי איז ערגעץ־ווי פאַרשווונדן מיט איר בוך אין אַן אַנדע-רער שטוב.

זאַכאַרי איז געזעסן ביים באַקאַנטן טיש, זיך אַרומגעקוקט דער-שטוינט איבער דער שטוב. עס האָט זיך גאָרנישט געענדערט, אַלץ איז געווען אַזוי ווי פריער. דאָס גלעזערנע שענקל, פון וואַנען עס האָבן אַרויס-געקוקט ביכער-רוקנס, די ברייטע בלאַע פלושענע קאַנאַפע, איינגעפאַסט אין אַ רייטער מאַהאַנענער ראַם, אין וועלכער מ'האַט אָנגעזען, אַז זי האָט אָפּגעדינט איר צייט. שטולן און בענק, געבעטע און נישט געבעטע, פון פאַרשידענע גאַרניטורן, איינגעשאַפט אין פאַרשידענע צייטן. אַ טייל פון זיי האָבן יאָ דערוועקט צוטרוי צו זיך — אַנדערע נישט. די רעפּראָ-דוקציעס פון ביַלדער, אין רעמאָלעך, הענגען אויף די ווענט. אַלץ איז גע-ווען אַזוי ווי פריער, נאָר אַן אומבאַקאַנטע יום-טובדיקייט און וואַרימ-קייט הערשט אין שטוב, וואָס האָט אים אַנגענעם איבערראַשט. איז עס געווען דער קאַנטראַסט פון דער וואַרימער היים פון שטוב צו דער היימ-

לאַזיקייט פון זיין נשמה, וואָס האָט אים אזוי באַרירט? ער האָט זיך נישט געקאָנט דערקלערן די יום־טובדיקייט. די פּאָדקאָגע געוואַשן, אויס־געשאַטן מיט געלן זאַמד, ווי דאָס פּריערדיקע מאָל. נאָר דאָסמאָל האָט אַלץ אויסגעזען מער פייערלעך, באַגאָסן געווען מיט אַן אַנדער ליכט, ווי די זאַכן אין שטוב וואָלטן דורך עפעס דערהויבן געוואָרן. ער האָט זיך אַרומגעקוקט, און עס איז אים אויפגעפאלן דער ווייס־באַדעקטער טיש און די אָנגעצונדענע ליכט אין די צוויי אָפּגעפּוצטע מעשענע לייכטער, וואָס האָבן זיך געפונען אויפן טיש; חלות פאַרדעקט מיט אַ טיכל, און דאָס זיכערנע פּושקעלע איז אויך געשטאַנען אויפן טיש. דאָס האָבן די ליכט אזוי באַלויכטן די שטוב מיט אזא פּיערלעכן שבתדיקן גלאַנץ.

וואָרום כאָטש פּרוי הורוויץ האָט זיך געהאַלטן פאַר אַ פּאַרשריט־לעכע, און איר מאַן איז דאָך געווען באַרימט אין שטאָט פאַר אַן „אַפּיר קורס“, וואָס פּירט־אַראָפּ פרומע חסידישע יונגעלייט פון וועג, דאָך האָט זיך רח־ל־לאַה ניעט געקאָנט אָפּזאָגן פון איר דערציאונג צו האַלטן די יידישע יום־טובים. און וויפּל עס איז נישט אָפּטמאָל אַרויסגעקומען דורך דעם אַ קאָנפּליקט מיטן פּראָגרעס־געוויסן — פּרייטיק־צור־נאַכטס אָבער איז ביי רח־ל־לאַה געווען שבת. אָפּזאָגן זיך דערפון וואָלט געהייסן ביי איר אָפּזאָגן זיך פון אַ שטיק בעסער לעבן.

באַלד האָט זי זיך אַליין באַוויזן. זאַכאַרי האָט שוין דערהערט דעם גאַנג פון אירע טריט אין איר פּרייליכע האָפּענונג־דערוועקנדיקע שטימע: — וווּ זענט איר דאָס פאַרפאלן געוואָרן די גאַנצע צייט? געמיינט,

אַז איר האָט אונדז שוין פאַרלאָזט אָן אַ „זייענעזונט“.

אזוי ווי איר שטוב, אזוי איז אויך פּרוי הורוויץ היינט אָונט געווען אינגאַנצן פאַרענדערט. איר פיגור האָט אויסגעקוקט נאָך שטאַרקער, שטאַלצער און מוטערלעכער. אָנגעטון — אין עפעס בלישטשענדיקס שוואַרצעס ווי סאַמעט.

מירקין האָט גלייך ווידער באַמערקט דאָס געוואַשענע שפּיצן־קאָל־נערל, וואָס האָט אָפּגעזימט איר ווייסן האַלדז. — רויטע קרעלן האָט ער דערזען. איר פנים איז פולער געווען, פּריילעכער, ליכטיקער, אירע אויגן אָפּענער און שוואַרץ־גלאַנצנדיק. אפילו אירע האָר, האָט זיך גע־דאַכט זיצן היינט שטאַרקער מיט די וואַרצלעז אין איר שייטל־קאַפּ; איר בוזעם איז היינט געווען פולער, רייפער. זאַכאַרי האָט געקוקט אויף

איר מיט זינדיקייט-באהאלטענע בליקן, דערביי האָט זיך זיין אויבער-
שטע באַוואַקסענע ליפּ פאַרקרימט אין אַ צערדיקער גרימאַסע, ווי אַ
ליידנדיק, קראַנק קינד...

ער האָט נישט אָפּגעענטפערט אויף איר פּראַגע, נאָר געזאָגט, קוק-
דיק אָן אַ זייט, מיט אַ באַהאַלטענעם געדאַנק, וואָס מ'האַט געקאָנט דעם
מיין אַראָפּלייענען פּון זיין פּנים:

— עס זעט אויס ביי אייך היינט אזוי יום-טובדיק.

— איר ווייסט נישט, וואָס מיר האָבן היינט? — פרייטיק אָונט.

מיר זענען נישט קיין פרומע, נאָר פרייטיק-צונאַכטס צינדן מיר ליכט.
אַ געווינהייט שוין אַזעלכע, — לייגט זי צו פאַרשעמט, ווי פאַרענט-
פערנדיק זיך. — גוט, וואָס איר זענט געקומען. איר וועט בלייבן מיט
אונדז אויף פיש.

— איך דאַנק אייך. איך בין קיינמאָל נישט געווען אין אַ יידישער
שטוב פרייטיק אָונט. פון מיין קינדהייט געדענק איך נאָר די קריסטלעכע
יום-טובים, וואָס אונדזער דינסט האָט געפּראַוועט.

— וווּ זענט איר דאָס פאַרפאַלן געוואָרן די גאַנצע צייט? פאַרוואָס
האַט מען אייך נישט געזען?

— איך האָב זיך נישט געפילט גוט.

— פאַרוואָס האָט איר נישט געלאָזט וויסן?

זאַכאַרי האָט נישט אָפּגעענטפערט אויף איר פּראַגע. ער האָט נישט
אויף איין מינוט אַראָפּגעטון זיינע אויגן פון איר בוזעם, פון איר האַלדז.
זיינע אויערן האָבן געגליט, און זיינע באַקן, אַרויס פון זיין שוואַרץ-באַ-
וואַקסן באַקן-בערדל, האָבן געגליט, און מען האָט געקאָנט הערן זיין שווער
אַטעמען. זיינע פאַרשעמטע בליקן און זיין פאַרלירנקייט האָבן אויך אָנ-
געשטעקט פרוי הורוויץ. זי האָט פאַרשטאַנען, וואָס עס מיינען זיינע
בליקן. אירע אויערן האָבן אויך אָנגעהויבן צו גליען און איר בוזעם האָט
זיך הויך געהויבן, און זי האָט געזאָגט האַלב אין געלעכטער, דאָך האָט
מען דערביי געהערט דאָס ציטערן פון איר האַרץ אין איר שטימע:

— איר קוקט היינט אויף מיר אזוי מאַדנע.

זאַכאַרי האָט אויפגעפנט קראַמפּהאַפטיק זיינע ליפּן און געזאָגט
מיט אַן אידיאָטישן שמייכל:

— איר זעט היינט אזוי אנדערש אויס, פרוי הורוויץ.

— ווי זע איך דאָס אויס? — האָט פרוי הורוויץ געפרעגט, אליין
עפעס שרעקנדיק זיך פאַר וואָס.

— איך ווייס נישט, — האָט ער געזאָגט פאַרלוירן, — נאָר אזוי
ווייבעריש, מוטערלעך.

— איר ווייסט, וואָס איך וועל אייך זאָגן, פאַניע מירקין? מיט
אייער שוואַרץ בערדל, דאַכט זיך מיר, אז איר זענט נאָך נאָר אַ קינד
און מ'באַדאַרף אייך געבן זויגן.

זי האָט זיך דערשראַקן אליין פאַר איר וואָרט און איז דערביי אָפּגע-
גאַסן געוואָרן מיט רויטקייט. זאַכאַרי איז געבליבן זיצן אַ פאַרשטיי-
נערטער.

— שעמט איר זיך נישט? — זאָגט זי. — איך בין אַן אַלטע יידע-
נע. אַ יונגערמאַן קוקט נישט אויף אַלטע ווייבער; עס זענען דאָ יונגערע.
זאַכאַרי האָט די נעגל געביסן, און נישט געוואוסט וווּ זיך אַהינצוטון.
— זייט מוחל, זייט מוחל, — האָט ער געברומט אַ פאַרשטיינטער
און אַ פאַרלוירענער. פאַר די אויגן האָט אים אָנגעהויבן צו שווינדלען,
און ער האָט נישט געוואוסט וווּ אַהינצוטון זיך. אַ מינוט האָט געדויערט
דאָס שווייגן.

זי האָט געקוקט אויף אים מיט רחמנות, ווי זי וואָלט אַלעס שוין גע-
וואוסט וועגן אים, און אָנגערופן זיך מיט אַ מוטערלעכער פאַרטרויער
שטימע:

— וואָלט איר זיך צו עפעס גענומען, וואָלט איר אָן אַלע נאַרישקייטן
געווען פאַרגעסן, דאָס קומט פון ליידיק גיין. דאָרט, ביי אייך אין דער
היים, האָט מען, זעט זיך אויס, פיל צייט געהאַט אָפּצוגעבן זיך מיט
אַזעלכע נאַרישקייטן.

— וואָס זאָל איך טון?

— וואָס איר זאָלט טון? צו עפעס זיך נעמען און גלייך אויפן אָרט.
איר האָט דאָך געזאָגט, אז איר ווילט קומען צוליב דעם קיין וואַרשע.
— איך בין אזוי אומגליקלעך.

— איר זענט נישט אומגליקלעך, איר רעדט זיך נאָר איין. איר
זענט נאָר צעפיעשטשעט. זיי האָבן אייך צופיל געפיעשטשעט אינדער-
היים, די ניאַנקעס אייערע... מ'באַדאַרף אייך אָפּגעוויינען, ווי מ'נע-
ווינט-אַפּ אַ קליין קינד פון דער ברוסט, אז נישט, וועט מען אייך באַ-

דארפן פאטשן איבער די הענט, — גיט זי א מוטערלעכן שמייכל צו אים.

— פאריאָגט מיך נישט, — בעט זיך זאכאָרי מיט פאַרחלשמע אויגן, וואָס האָבן געקאָנט אויף אזא האַרצברעכנדיקן אופן אַרויסבליקן פון זיין אויסגעבלייבט געזיכט, און וואָס עס האָט אזוי געווירקט אויף פרויען. — פאַרוואָס זאָל איך אייך פאַריאָגן? — זאָגט זי שוין מיט אַ וואַר-דיסווויכער שטימע, צוגעצויגן פון זיין קינדיש-אומבאַהאַלפּענעם בליק, — איר האָט מיר נישט קיין שלעכטס געטון.

— איך האָב קיינעם נישט אין דער וועלט, — פיעשטשעט ער זיך פאַר איר. — און עס איז מיר נישט גוט...

— איר זענט נישט קיין בן-יחיד. אזוי פיל קינדער, וואָס האָבן קיין מוטער נישט געהאַט ווי איר. וואָס זענט איר מער מורנו פאַר זיי? דער-פאַר, וואָס איר זענט אויפגעצויגן אין אַ רייך הויז און אלע האָבן אייך נאָכגעגעבן?

— איר האָט רעכט, איר האָט רעכט, — שעפטשעט זאכאָרי. זיי זענען ביידע שטייַל געבליבן, וואָס האָט געדויערט אַ היבשע ווייל.

דאָס געשפּרעך צווישן זיי איז פאַרגעקומען אין דער שטייַל; זיי האָבן קיים געשעפטשעט די ווערטער ביי די שבת-לייכטנדיקע ליכטלעך, ביים ווינקל פון אויוון.

זאכאָרי האָט נישט געוואוסט וואָס צו רעדן. ער איז געזעסן איינגע-כויגן און געפילט ווי עס באַלן אויף אים שמיץ. נאָר די שמיץ זענען זים געווען, ווייל עס איז געקומען פון אַ מוטערס אַ האַנט...

פלוצים האָט זיך פרוי הורוויץ אויפגעהויבן פון איר אַרט, און שוין שטייענדיק האָט זי געזאָגט:

— איר זענט דאָך נישט ביז אויף מיר?

— פאַרקערט, פאַרקערט, — איך דאַנק אייך, איך דאַנק אייך, — איז ער געשטאַנען ווי אַ געשטראָפּט קינד.

— פאַרוואָס דאַנקט איר מיר? דערפאַר, וואָס איך האָב אייך אויס-געזיידלט? — שמייכלט פרוי הורוויץ.

— פאַר אלעס, — און ער האָט זיך טיף פאַרכויגן פאַר איר.

— איר ווייסט, וואָס איך וועל אייך זאָגן, פאַניע מירקין? — ווענדט

זי זיך צו אים, נישט אָן אַ קאָקעמיש ווייבעריש שמייכלעלע, — אז איר זענט זייער אַ געפערלעכער יונגערמאַן, איבערהויפט פאַר עלטערע פרויען. איר באַדאַרפט פאַרזיכטיק זיין מיט אייערע קינדישע העוויות, איך בין נאָר אַ שוואַכע יידענע, — און זי גיט אים אַ שנעלן גלעט מיט דער פלאַכער האַנט איבער זיינע האַר, פאַרלאָזט אים, און גייט אַרײַן אין קיך.

מירקין האָט זיך אויפגעכאַפט, געקליבן זיך אַוועקצוגיין. אָנגעטון זיך דעם מאַנטל און געגאַנגען נאָך איר אין קיך אַרײַן זיך געזעגענען. — וווּהין? — פרעגט זי אים פאַרווונדערט, באַשעפטיקט בײַ אירע פיש.

— איך מײן, אז איך וועל איצט גיין, פאַר היינט וועט עס גענוג זיין, — זאַגט ער, נאָך פלאַמענדיק פאַר רויטקייט.
— איר בלייבט מיט אונדז איבער אויף פיש. שפעטער וועלן מיר איבעררעדן מיטן „זשאַכלינער“. טוט אויס דעם מאַנטל און בלייבט, — האָט זי אים געראַטן.
ער האָט זי געהאַרט ווי אַ קליין קינד, אויף וועלכן מ'האַט ערשט נאָרוואַס גוט אָנגעשריגן.

קאַפיטל 10

שבת-זמירות

דער לערער הורוויץ, כאָטש ער איז געווען אַ פריידענקער, באַרימט אין יידישע שטעטלעך, אז ער פירט-אַראָפּ חסידישע יונגעלייט פון גלייכן וועג — דאָך אז עס איז געקומען פרייטיק פאַרנאַכט, האָט ער געפילט אַ באַדערפעניש צו גיין אין מקוה און איבערצובייטן אַ העמד, ווי ער איז געוויינט געווען פון קינדהייט אָן. דאָס בלוט פון די פאַרגאַנגענע דורות האָט נישט געלאָזט רוען און געפאַדערט דאָס זייניקע. און האָט ער זיך געמעגט נאָכאַמאָל איבערחזרן די ראַציאָנעלע אויפפלאַרונגען וועגן דעם אַנטשטיין פון די יידישע יום-טובים און שבתים און צוריקרופן אין זיין זכרון די אַלע פאַרגלייכענישן פון די יידישע מנהגים מיט די מנהגים פון

אנדערע אלטע סעמיטישע פעלקער, — עם האָט אָבער נישט געהאַלפֿן. קוים איז אָנגעקומען אַ ייִדישער יום־טוב, אזוי האָט זיך זיין בלוט און געמיט אַרונטערגעוואָרפֿן אונטער דעם יאָך פֿון דורותדיקער געוווינהייט, און ער האָט אין זיין גאַנץ וועזן דורכגעפֿילט די מיסטישע און אומדער־קלערלעכע שטימונגען, וואָס דער באַטדעפֿנדער יום־טוב האָט ביי אים אַרויסגערופֿן און געפֿאַנגען גענומען זיין געמיט.

קוים איז שלמה הורוויץ אַרײַנגעקומען אין זיין שטוב אַרײַן דעם פֿרייטיק־צירנאַכטס נאָך דער לעצטער לעקציע, האָט ער דערפֿילט דעם שבת, וואָס זיין ווייב האָט אויסגעשפֿרייט, ווי אַ טישטוך איבער זיין שטוב. אַ באַגײסטערונג איז אויף אים געקומען, כאָטש צו נעמע אַרויפ־צוואַרפֿן אויף זיך צוריק די אַטלעסענע קאַפֿאַטע מיטן שטריימל, וואָס ער האָט אַמאָל געטראָגן, און צו זינגען דעם, „שלום עליכם“ פֿאַר די מלאַ־כים, וואָס האָבן אָנגעפֿילט זיין שטוב. ער האָט אַראָפֿגענומען די ברילן פֿון זײַנע אויגן, איבערגעווישט זיי פֿונעם טוי פֿון דער גאַס און אָנגע־הויבן זיך אַרומצודרייען איבער דער שטוב און ביסלעכווייז איז ער אַרײַנגעפֿאַלן — מיט אײַגענעם ווילן צי קעגן אים — אין אַ „רזין־דרזין“־שטימונג. ער איז געווען דורכאויס אַ גלייביקער מענטש, דער לערער הור־וויץ. ער איז איבערגעגאַנגען פֿון אײַן גלויבן אין דעם אַנדערן, נישט פֿאַר־לירנדיק קיין טראָפֿן פֿון זיין אומשולדיקייט און נאַאיווקייט. פֿונקט אזוי ווי ער איז אין זיין יוגנט טיף דורכגענומען געוואָרן פֿון דער ייִדישער אמונה און כוח פֿון רבין, אזוי האָט ער דערנאָך איבערגעטראָגן זיין אמונה צו דער השכלה און כוח פֿון דער וויסנשאַפֿט. ער איז געווען איבער־צײַגט, אַז אַלץ איז פעסט און וואָר־געשטעלט געוואָרן דורך דער וויסנ־שאַפֿט און דורך די געלערנטע. עס זענען נישטאָ קיין ספֿקות און אָפֿני־גונגען. דאָס, וואָס עס איז נאָך נישט קלאָר, שטייט נאָך פֿאַר אויפֿגע־קלערט און אויסגעפֿונען צו ווערן דורך דער אַנטוויקלונג פֿון די באַזונד־דערע צווייגן פֿון דער וויסנשאַפֿט. דער לעצטער סך־הכל קאָן נאָך נישט געמאַכט ווערן, כל־זמן דער מענטשלעכער געדאַנק איז נאָך נישט צוגע־קימען צו יענער שלימות, וואָס וועט זיין „באחרית הימים“, נאָכדעם, ווי אַלע קוואַלן פֿון וויסן וועלן ווערן אויסגעגרונטעוועט. ביז דענסטמאָל איז דער חוב פֿון יעדן אײַנעם אײַנצושפֿאַנען זיך אין וואָגן און צו דינען בלב שלם דעם פֿראַגערס, אזוי ווי מען האָט געדינט גאָט. קיין העכערע

זאך פון בילדונג איז נישטאָ פארן מענטש. בילדונג פירט דעם מענטש צום לייטער פון פערזענלעכער אויסלייטערונג. ער ווערט דורך איר נישט נאָר צוגעפירט צו די אור־קוואַלן פון שאַפונג, נאָר ער ווערט אויך אַ שותף פון „ימי בראשית“. ער העלפט מיטשאַפן און אַרויסרופן די כּוֹחות, וואָס זענען באַהאַלטן אין דער נאַטור. דורך דעם איז דער מענטש־לעכער שכל — דאָס הייליקע, דאָס איינציקע, וואָס ער פאַרמאָגט, — זיין צווייטע וועלט. ער פאַרבינדט זיך דורך אים מיטן אַל־לעבן, מיט דער נאַטור. צוליב דעם איז דער ערשטער חוב פון מענטש צו ווידמען זיך, זיין שכל צו בילדונג, צו אַנטוויקלונג.

יעדעס מאָל, ווען דער לערער־הורוויץ פאַלט־אַריין אין אַזעלכע הויכע געדאַנקען, נעמט ער זיך צו זיין ספרים־שענקל דורכצולופטערן די ביכער. ער האָט געהאַט ווייניק צייט אויף אָפּצוגעבן זיך צו זיינע ביכער אינ־דערוואַכנס, פלעגט ער האָבן אַ גרויס בענקשאַפט נאָך זיי. פרייטיק פאַר־נאַכט, איידער מ'גייט צום טיש, האָט ער ליב, ווי אַ פרומער ייד, צו פאַר־טראַכטן זיך אַ וויילע אין דעם אָדער אין יענעם ספר, וואָס ער נעמט־אַרויס פון דער שראַנק. זיין ליבע צו ביכער איז געווען אומדערהערט. נישט איין פאַר שייך פאַר אַ קינד, נישט איין קערץ קאַרטאָפּל אָדער קוילן האָבן זיי שוין פון זיין משפּחה אַוועקגערויבט. לערער הורוויץ גלויבט אין די ביכער און האָט נישט קיין צייט, צוליב פרנסה, זיך אָפּצוגעבן מיט זיי, ווי ער וואָלט געוואָלט. איז כאַטש יעדע פרייע מינוט צו געבן אַ גלעט, אַ טאַפּ, אַ נאַש, אַ כאַפּ פון דעם און פון יענעם. נאָר לאַנג לאָזט מען אים נישט דאָס פאַרנעניגן אינדערוואַכנס. דער ווייזער אויפן שטוב־זייגער־ציפערבלאַט דערקומטשעט, און עס מאָגט די פאַרשטייענדיקע לעקציע. דאָס מאָל איז עס רחל־לאה.

זי שטייט שוין אַ לאַנגע וויילע און דערוועגט נישט צו דערמאָנען איר מאַן, אַז די קינדער וואַרטן שוין מיטן עסן. די „כאַליאַסטרע“ וועט באַרד אַנקומען. קיינמאָל האָט רחל־לאה נישט אַזאַ דרך־אַרץ פאַרן מאַן, ווי ווען ער זיצט איבער זיין ספרים־שענקל. עס דאַכט זיך איר אויס, אַז ער טוט דענסטמאָל אַ הייליקע אַרבעט, אין וועלכער זי טאָר אים נישט שטערן. איר שבת איז אָבער ביי איר טייער, און די פיש זענען אויך אַ שאַד.

— שלמה־לעבן, די פיש שטייען אויפן טיש. די קינדער וואַרטן

שוין. איך האָב דיר אָנגעגאָסן וואַרים וואַסער אין דער וואַש־שיסל: ניי, וואַש זיך אָפּ, — זאָגט זי צו אים אין אזא ווייכן טאָן, וואָס נאָר זי קאָן פון זיך אַרויסברענגען.

אָפגעוואַשן פון זיך די זאָרג און די אַרבעט פון דער וואָך, איבער-נעטן די פרישע וועש, ביי וועלכע רחל־לאה האָט די דאָנערשטיקע נאַכט ביים מילך־שיין פאַרבראַכט זיי אויסצופאַריכטן, פילט זיך דער לערער נאָך מער שבתדיק. עס גלוסט זיך אים כאָטש זמירות זינגען. אין אזעל־כע אַוונטן האָט ער שטאַרק ליב הויך פאַרצולעזן פאַר דער משפּחה פּאָעזיע פון מיצקעוויטש, סלאָוואַצקין. לעצטנס אויך אַמאָל פון אַ יידישן שריי־בער: פּריץ, ביאַליק, וואָס ער זעצט־איבער פון העברעאיש אָדער לייענט פּראָסט יידיש און דערביי, פאַרשטייט זיך, פאַרפעלט ער נישט צו געבן זיינע אייגענע קאָמענטאַרן.

די משפּחה זיצט שוין אַרום דעם ווייט־באַדעקטן טיש. אלע זענען זיי פריער דורכגעגאַנגען רחל־לאהס וואַש־שיסל לכבוד שבת. די מיידלעך — אָפגעצוואַגן די קעפּ, — וואָס עס איז שוין אַ פעסטגעשטעלטער מנהג יעדן פּרייטיק. דאָס מאָל איז אויך פאַרבעטן מירקין צו די פיש. דער „זשאַבלינער“ האָט פיינט די שבתדיקע צערעמאָניעס, וואָס דער לערער פירט־אויף. ער רופט עס אָן רעאַקציע, קלוינבירגערלעכקייט. „מיר קעמפן נאָר מיט פּרעמדן פאַנאַטיזם — פון אייגענעם האַלטן מיר“, — וואַרפט ער פאַר דעם לערער. ער זאָגט זיך אָפּ בייצוויינען די שבתדיקע צערע-מאָניע, כאָטש ער קומט אַריין נאָך די פיש, צוזאַמען מיט דער „כאַ-ליאַסטער“.

די „כאַליאַסטער“ באַשטייט פון אינטעליגענטע יונגעלייט, וואָס זאַמלען זיך אַרום דעם לערער. מייסטנס זענען דאָס אזעלכע, וואָס זענען אַנטלאָפן בחורוייז פון בית־המדרש; אַנדערע האָבן איבערגעלאָזט ענג-נות אינדערהיים און געקומען אין דער גרויסער שטאָט אַריין און האָבן מיט דער הילף פון לערער הורוויץ, מער אָבער נאָך מיט דער הילף פון רחל־לאה, דערשלאָגן זיך צו עפעס. טייל פון זיי האָבן אויסגעהאַלטן עק-זאַמענס און זענען געוואָרן אַליין הויז־לערער, אָדער געלערנט אין פאַר-שידענע חדרים־מתוקנים, וואָס האָבן זיך דענסטמאָל געבילדעט. אַנדערע זענען גענאַנגען ווייטער. מוטשענדיק זיך, האָבן זיי זיך צוגעגרייט צו עפעס העכערס. די מיינסטע אָבער פון זיי זענען ערגעץ שמעקן־געבליכן,

ווי דער „זשאכלינער“ און אנדערע, אריינגעצויגן געוואָרן אין פּאַרטייען, אין פּאָליטישן קאַמף, צו וואָס זיי האָבן געשאַנקען זייער קאַריערע און זייער לעבן. דער לערער הורוויץ האָט פון תּמיד אָן נישט איבריג גערן געהאַט דעם פּאָליטישן קאַמף, און זייט זיין זונס אַרעסט, האָט ער אים באַטראַכט ווי אַ צעשטערטער און פּאַרניכטער פּונעם מענטשלעכן אידעאַל פּון בילדונג. נישט קוקנדיק אויף דעם גאַנצן אידעאַליזם און פּערזענלעכע אָפּפּערונג פאַרן מענטשלעכן ווילזיין, וואָס דער פּאָליטישער קאַמף האָט מיט זיך געבראַכט, האָט אָבער לערער הורוויץ געטראַכט, אז די איינצי-קע באַפּרייאונג פון דער מענטשהייט קאָן קומען נישט דורך קאַמף, נאָר דורך בילדונג. ווען דער מענטשלעכער שכל וועט ווערן אויסגעשליפּט, וועט ממילא אַלעם שלעכטעס פון זיך אַליין אַנטרינגען. דער רעטער פון דער מענטשהייט איז די וויסנשאַפּט. דערפאַר באַדאַרף זיך יעדערער איר ווידמען. „נישט קיין סיסטעמען זענען גוט אָדער שלעכט, — פּלעגט ער זאָגן, — נאָר מענטשן, און אזא זאַך ווי „גוט“ אָדער „שלעכט“ איז נישטאַ. עס איז דאָ וויסן און אומוויסן. יעדער וויסנדרער מענטש איז ממילא שוין דורך דעם אַליין אַ נאָבעלער מענטש. ער קאָן אַמאָל טון שלעכטס אויס נויטווענדיקייט, אָבער קיינמאָל נישט אויס שלעכטקייט. פאַרשטייט זיך, אז ער האָט נישט געהאַט די קלענסטע ידיעה וועגן דעם, וואָס עס קומט-פאַר צווישן זיינע אייגענע משפּחה-מיטגלידער מיט זיין ווייב אין דער שפיץ.

אין די פּרייטיקדיקע אָונטן האָט ער נישט צוגעלאָזט צו קיין פּאָ-ליטישער דיסקוסיע. זיי זענען געווען רעזערווירט פאַר „זמירות“ זאָגן, ווי זיין ווייב רחל-לאה האָט אָנגערופן די דעקלאַמאַציעס און די פּאָר-לעזונגען פון פּאָעזיע און שיינער ליטעראַטור, וואָס דער לערער פּלעגט גערן האָבן אין די אָונטן פּאַרצולעזן פאַר זיינע משפּחה-מיטגלידער און פּריינט. די פּרייטיקדיקע אָונטן זענען דורכדעם ביים לערער הורוויץ פאַרוואַנדלט געוואָרן אין ריכטיקע פּאַמיליע-אָונטן, וווּ די היימלאָזע יונג-געלייט האָבן איין אָונט אין דער וואַך פאַרבראַכט אין אַ פּאַמיליע-אַטמאָספּערע, אין אַ וואַרימער היים. נאָך אַלעמען זענען אַלע, וואָס זע-נען זיך דאָ צוזאַמענגעקומען, געווען פאַרבונדן צווישן זיך דורך איין גורל, ווי אין איין משפּחה-געפיל. און אַלעמען האָט עס געצויגן צו דער שטוב, אין וועלכער זיי האָבן גענאָסן דאָס ערשטע לעפל זופּ און דער-

הערט דאָס ערשטע מענטשלעכע וואָרט, ווען זיי האָבן געשטעלט זייערע טריט אין דער גרויסער פרעמדער שטאָט...

שוין ביים עסן האָט דער לערער הורוויץ גרויס חשק געהאט פאָר-צולעזן פאר זיינע שטוב-מענטשן צום הונדערטן מאָל די גרויסע אימפּראָ-וויוואַציע פון מיצקעוויטשעס „דזשאַדי“, וואָס ער פלעגט עס טון יעדעס מאָל, ווען ער האָט געפילט אַ באַזונדערע עלית נשמה. דאָס ביכל אין פאָרווערט געווען אין די צאָרישע צייטן אין קאָנגרעס-פוילן. עס האָט זיך ביי אים אויפגעהאַלטן, מיט נאָך אַנדערע אַזעלכע ביכלעך ווי „קאָנראַד“ פון מיצקעוויטשן, „ליסטפּאָדאָווע נאַכט“ פון וויספּיאַנסקין, וואָס באַ-וויינען די פּוילישע טראַגעדיע און וועקן די פּוילישע „טאַט“, — בחדרי-חדרים, אין די טיפּסטע פאַרבאָרגענישן. אַ פּרומער ייד היט נישט אָפּ מיט אַזאַ יראַת-הכבוד אַ ספר-תורה, ווי דער לערער האָט אָפּגעהיט די ביכלעך, וואָס זענען געווען געדרוקט אויף ביבולע און אַריינגעגנבעט קיין פּוילן. פון זיי פלעגט ער שעפּן באַגייסטערונג, מוט און גלויבן אין שווערע מינוטן, און פון זיי פלעגט ער פאַרלעזן זיין משפּחה אין די יום-טובדיקע נעכט, אין די דערהויבנסטע מאָמענטן. ער האָט אָבער אַביסל זיך גע-פילט אומבאַקוועם פאַר דעם פרעמדן יונגמאַן, וואָס איז געזעסן ביים טיש, און פאַרשטייט נישט קיין פּויליש. אָבער צום סוף איז זיין חשק צום פאַרלעזן אַזוי געשטיגן, אַז נישט קוקנדיק אויף זיין געפיל פאַר גאַסט-פריינטלעכקייט, האָט ער אַרויסגענומען דאָס ביכל, וואָס ער האָט שוין געהאַט אָנגעגרייט אין זיין טאַש. איברינס איז דאָס געווען די איינציג-קע געלעגנהייט פאַרצולעזן פון „דזשאַדי“ פאַר זיין משפּחה ביים טיש.

די „באַליאַסטרע“ האָט שוין געזונגען אַנדערע לידער...

ער האָט אַרויסגענומען דאָס ביכל און אָנגעהויבן פאַרצולעזן. צו-ערשט שטיל, שטיל, דערנאָך וואָס אַמאָל שטאַרקער, מיט אַ שטימע, אין וועלכער עס האָט זיך געהערט טרערן:

„...גאַט, גאַנץ פּוילן, דאָס יונגע

איבערגעגעבן אין די הענט פון הורדום!

וואָס זע איך? — לאַנגע ווייסע וועגן, פאַרקרייצטע לויפן

לאַנגע וועגן, נישט דערזעענע, דורך מדכריות, דורך שנייען.

אַלץ ציט צום צפון. דאָרט — דאָרט אין ווייסע לענדער

פליסן ווי טייכן,
 פליסן וועגן גלייך צו דעם אייזערנעם טויער,
 ווי שטראמען, וואס פאלן פון שמיינער אין אפגרונטן —
 דארט, צום אויסגאנג צום ים, זע, זע, איבער די וועגן לויפן
 מחנות פורן, ווי וואלקנס, געיאגטע פון ווינט.
 אליין דארט — אין איין זייט.
 אך, גאט? דאס זענען אונדזערע קינדער,
 דארט, אויפן צפון, גאט, גאט —
 צי דאס זאל זייער גורל זיין? פארטריבענע
 וועסטו זיי לאזן אלע אונטערגיין יונג —
 אונדזערע דורות פארטיליקן ביז צום ענדל!"

ער האָט אויפגעהערט צו לעזן. עס האָט אים עפעס געשטיקט און
 נישט געוואָלט זיך אַרויסגעבן פאַר אַ פרעמדן, האָט ער זיך אָנגערופן
 צו מירקין אין אַ שפּאַס:

— דאָס מיינט מען דאָס לאַנד, פון וואַנען איר קומט, — פאַניע
 מירקין, — סיביר.

מירקין איז רויט געוואָרן, געפונען זיך שולדיק, כאַטש פאַר רוסי-
 לאַנדס מעשים, — מיט אזא טאָן און שטאַך-אַנצוהערעניש זענען דעם
 לערערס ווערטער געזאָגט געוואָרן.

— אָבער, ילמח, הער מירקין פאַרשטייט דאָך נישט קיין פּויליש,
 — וויל רחל-לאה גוט מאַכן איר מאַנס אָנצוהערעניש.

— יאָ, איך פאַרשטיי. כאַטש נישט יעדעס וואָרט.

— פון וואַנען?

— אזוי ווי כ'בין נאָר געקומען קיין פּוילן, האָב איך געפונען מיין
 פליכט צו לערנען זיך די פּוילישע שפּראַך.

— דאָס איז ריכטיק, — אַנדערע טוען עס ליידער נישט, העלפן צו
 אונדזערע שונאים, — זאָגט דער לערער.

מירקין איז דורך דעם, וואָס ער לערנט זיך פּויליש, דערהויבן גע-
 וואָרן אין לערערס אויגן. ווי אַ מיסיאָנער, וואָס וויל געווינען אַ נשמה
 פאַר זיין גלויבן, אזוי האָט דער לערער מיט אַמאָל גענעבן זיך אַ נעם
 צו מירקינען. אויפצוקלערן אים, און געבן אים צו פאַרשטיין וועגן וואָס

עם האנדל'ט זיך. מיט א באגייסטערונג, וואָס ווייזט אַרויס פיזיש פאַר-געניגן, האָט דער לערער פונאַנדערגעוויקלט פאַר מירקיען די גאַנצע טראַגעדיע פון דער פּוילישער נאַציע. דעם קאַמף פאַר פּרייהייט פון די „זעכציקער“ — דעם גורל פון די אויפשטאַנדלעך, זייער פאַרשיקונג אין סיביר, די באַדייטונג פון מיצקעוויטשעס ווערטער און דאָס וואָס מיר-קין איז אַ נייער מענטש, איז פאַר דעם לערער געווען אַ גינסטיקער באַדן איבערצוחזרן זיינע געפילן וועגן פּוילנ'ס טראַגעדיע, וועגן איר גורל און וועגן אירע האַפּנונגען.

די קינדער, וואָס האָבן שוין געהערט די ווערטער צענדליקער מאַל, זענען אומגעדולדיק געוואָרן, מיען זיך איינצוויצן אויף די ערטער, וואָס זיי טוען עס מיט אַנגעשטרענגטקייט, נאָר פאַר מורא און אַכטונג צום טאַטן. און דענסטמאַל, ווען דער טאַטע איז אין מיטן בעסטן פּלאַס וועגן דעם אידעאַל פון די פאַרטריבענע, וואָס האָבן געבראַכט דעם גרעסטן קרבן פאַרן פּאָטערלאַנד און „גערויטלט מיט זייער בלוט די ווייסע שנייען פון סיביר“, — רופט זיך אָן דער גימנאַזיע-תלמיד אין דער שטיבל צו זיין מוטער אַין ווינקל:

— וואָס פאַרדרייט ער דאָרט אַ קאַפּ מיט אידעאַליזם? די „פּאַוו-סטאַנצעס“ זענען דערנאָך געוואָרן קאַפיטאַליסטן, פאַרכאַפט דאָס רייכ-קייט פון סיבירישע גרובנס און עקספּלאַטירט דעם סיבירישן פּראָלע-טאַריאַט...

— וועסט שווייגן? — האָט די מאַמע געגעבן אַ ברום-אונטער צו אים, — ער וועט דאָך דערהערן.

דערווייל איז דער טאַטע אַריינגעקומען אין דער העכסטער באַגייס-טערונג. ער האָט שוין קיינעם נישט געזען, נאָר זאַכאַרין, אין וועלכן ער האָט געוואָלט מיט איינמאַל זיין פּוילישקייט אַריינגיסן, און צורוק-דיק זאַכאַרים שטול צו זיינעם, האָט ער אים פאַרגעליענט פון דער אימ-פּראָוויזאַציע פון „רוזשאַדי“. דערביי האָט ער אויפגעהויבן זיין שטימע אויף דער העכסטער אַקטאַווע און ער האָט גערעדט מיט באַגייסטערטע אויגן, ווי ער וואָלט געוואָלט פון יעדן אַרויסגעזאַגטן וואָרט אויסנאָגן דעם גאַנצן טעם און מיין דערפון:

— הערט דאָס, פּאַניע מירקין, הערט דאָס (אין דער לערער הויסט זיך צוערשט אויס).

„...איצט האָב איך מיין נשמה אין מיין פּאַטערלאַנד פּאַרלייבט.
 מיטן לייב האָב איך די נשמה פּאַרצערט.
 איך און דאָס פּאַטערלאַנד זענען איינס.
 איך רוף מיך מיליאָן, ווייל פאַר מיליאָנען
 לעב איך אין ווייטיק, יסורים.
 איך קוק אויף דעם אַרימען פּאַטערלאַנד,
 ווי אַ זון, וואָס קוקט אויפן פּאַטער, וועלכער איז געפּאַנגען
 אין אַ ראַד.
 איך פיל די נאַנצע ליידן פון פּאַלק, אזוי ווי אַ מוטער, וואָס
 פילט אין איר לייב די ווייטיקן פון איר פּרוכט.
 לייד איך און ווער ווילד פאַר שמערין...”

ער האָט אויפּגעהערט צו לעזן און אָנגעלענט זיין קאָפּ אויף זיינע
 הענט, פאַרמאַכט די אויגן און ערגעצווו אוועקגעשוועמען אין אַן אַנדער,
 אין אַ גייסטיק פּאַטערלאַנד...
 דער גימנאַזיע־תלמיד האָט דערווייל געגעבן אַ ברום אונטערן טיש:
 — איך וואָלט געוואָלט וויסן, אויב דאָס פּאַטערלאַנד וועט מיר אַ
 פּאַר הויזן געבן, ווען איך וועל עס באַדאַרפן.
 — דו באַדאַרפסט עס שוין, — האָט אים די שוועסטער צוגעוואָרפן.
 — דאָס פּאַטערלאַנד אָנערקענט נאָר די סינדער, וואָס האָבן דיסע
 בייכלעך, — ברומט דער גימנאַזיע־בּחור.
 — וועסט נישט אויפהערן? — האָט די מאַמע אים צוגעטריגן, —
 דער טאַטע זינגט דאָך „זמירות“.

באַלד האָט מען געקלונגען אין דער טיר, און עס איז אַריינגעקומען
 מיט אַ ברויטן גוט־שבת זלמן קעניגשטיין, דעם לערער הורוויצעס זינגט
 פריינט און זיין בעסטער קאַמעראַד.
 כאָטש דער לערער הורוויץ איז געווען אַ פאַרברענטער קעגנער פון
 ציון, און יעדעס גוט וואָרט פאַר ארץ־ישראל האָט אים ממש אַרויסגע־
 בראַכט פון געדולד, האָט ער פונדעסטוועגן נישט געקאָנט לעבן אַן זיין
 אַלטן גוטן פריינט קעניגשטיין, וועלכער איז, פינקט דער היפּוך פון אים,

דווקא געווען א פארברענטער חובב-ציון פון אמאליקע יארן און אן איי-בערגעגעבענער פלאמענדיקער ציוניסט פון היינט. זייער צוזאמענטרעפן האָט שטענדיק געמוזט ארויסרופן כמעט א קאטאסטראָפּע, מ'האָט זיך געהאַלטן אין איין אַרומקריגן, אין איין אַרומשלאָגן זיך מיט אַרגומענטן פאַר און קעגן. יעדעס צוזאמענסומען האָט זיך געענדיקט באַלד מיט אַ פּערזענלעכער באַליידיקונג, נאָר צוזאמענטרעפן האָט מען זיך געמוזט. נעכטן איז מען זיך צעגאַנגען אויף מעסער-שטעד, און היינט איז מען שוין געגאַנגען איינער צום אַנדערן באַרגן אַ בוך, אויפקלערן איינער דעם אַנדערן אַ שטיקל האַרבן פּילאָזאָפּישן ענין, אַרומרעדן יידישע געשיכטע, אַמאָל זיך שפּאַרן איבער אַ שטיקל „אַבן עזרא“, אָדער אויסרעדן זיך די הערצער און אַנדערצוילן זיך פון די נויטן, וואָס האָבן געדריקט; באַרגן איינער פון אַנדערן דאָס נויטיקסטע, וואָס מ'באַדאַרף, אָדער זיך מיט אַן עצה.

זייער פריינטשאַפט איז געווען רירנדיק: דאָ האָט מען זיך צעקריגט און אָנגערופן איינער דעם צווייטן מיט די ביטערסטע נעמען, מיט קולות, וואָס זענען אַרויפגעגאַנגען אין הימל אַרײַן. און קוים האָט זלמן פאַר-לאָזט די טיר מיט אַ קלאַפּ, האָט זיך דער לערער אָנגערופן צו דעם ווייב: — רחל-לאה, זלמן געפעלט מיר נישט היינט: האָסטו געזען ווי ער זעט שלעכט אויס? וואָס טוט מען? — שאַקלט דער לערער מיטן קאַפּ מיט ווייטיק.

— אַז איר עסט איינער דעם אַנדערן די לעבער, איז אַ ווונדער? —

זאָגט דאָס ווייב.

נישט נאָר מ'האָט זיך געטיילט מיט די לעצטע גראַשנס, נאָר מיט די ספרים, וואָס זענען ביי ביידע טייערער ווי דאָס לעבן. אויף יום-טובּ האָט איינער דעם אַנדערן געבראַכט אַ ספּרל אַ מתנה. אין דואיקע מיר-נוטן, ווען דאָס „ציוניסטישע משוגעת“ האָט זיי אָפּגעלאָזט (ווי רחל-לאה האָט אָנגערופן זייערע חלוקי-דעות), זענען זיי געזעסן איינער נעבן דעם אַנדערן און דורכגערעדט זיך מכוח זייערע משפּחות, וועגן פרנסה, וועגן טאָג-טעגלעכע ליידין און פריידן. זיי האָבן זיך מיט אַלעם געמוזט טיילן. און קוים איז וועמען חלילה עפעס וואָס נאָר געווען, האָט מען זיך נאָך דער ערשטער הילף געווענדט צום פריינט. פאַרן פריינט האָט מען פאַר-

טרויט זיך דאָס, וואָס מ'האָט פאַר דעם אייגענעם ווייב נישט געוואָלט אויסזאָגן.

— גוט־שבת, — הערט זיך אַ ברייט קול, וואָס קומט־אַרויס פון נישט קיין גאַנץ געזונטע לונגען, וואָס מ'דערקענט באַלד אין הוילן קלאַנג, און פאַרן טיש בלייבט שטיין אַ הויכער מיטל־יעריקער ייד מיט אַ שוואַרץ באַווייסט בערדל, איינגעהויקערט אַביסל, וואָס מ'זעט, אַז ס'איז אים געקומען פון זיין שטענדיקן זיצן איבערן טיש. זיין הויכער רוקן, וועל־כער האָט זיך נישט אויף וואָס אָנצושפאַרן, בייגט זיך איין ווי אַ שטרוי־זאַנג. צוויי רויטע „רויזן“־פּלעקן בליען אויף זיינע באַקן, און עס לוקט אַרויס דורך דער דינער הויט די קין־באַקן־ביינער פון פנים. דאָס בערדל זיצט אָן איינגעפאַלנס און בילדעט אַ בריק איבער די צוויי האַלדזל־לעכער, וואָס דריקן זיך איין אונטער זיין גאַרגל.

— וואָס הערט מען עפעס נייעס, זלמן? — פרעגט דער לערער.
— איך האָב עפעס פאַר דיר, שלמה, וועסט עס זען, וועסטו זיך אויך פרייען.

— קודם־כל באַקענט אייך, זלמן. דאָס איז הער מירקין פון פע־טערבורג, — זאָגט רחל־לאה.
— אַ, דאָס איז דער יונגערמאַן, וועגן וועלכן דו האָסט דערציילט, רחל־לאה? — נישט נאָר צווישן זיך, נאָר מיט די ווייבער זענען זיי אויך געווען אויף „דו“.

— זייער אָנגענעם, — ציט ער אויס אַ דינע ביינערדיקע האַנט פון אַזאַ אומנאַטירלעכער לענג, אַז עס שרעקט. אָפּגעפּטרט זיך, זענען שוין ביידע פריינט צוזאַמען, און זלמן נעמט אַרויס פון כּוּזעס־טאַש אַן אויס־שניט פון אַ העברעאישער צייטונג פון ארץ־ישׂראל און שטעקט זי אַרונ־טער אונטער דער נאָז מיט די ווערטער:

— נאָ, לעז עס, און ווער... — זאָגט ער מיט אַ טריאומפּירנדיק ליכט, וואָס לייכט־אַרויס פון זיינע באַלעכטע אויגן.

הורוויץ זעצט־אַרויף די ברילן און לעזט דעם אויסשניט פון דער העברעאישער צייטונג, צוערשט אויף העברעאיש פאַר זיך, דערנאָך זעצט ער דאָס איבער אויף יידיש מיט אַ שפּאַטישקייט, וואָס מאַכט פריילעך זיין פנים, פאַר די שטוב־מענטשן.

— הערט, הערט די גרויסע נייעס: „אין דאָרף חדרה האָבן זיך אָפּ־

געקעלכט צוויי קי, האָט מען איין קעלבל גערופן „השחורה“ (די שוואַר-
צע), און דאָס צווייטע האָט מען אַ נאַמען געגעבן „הנאווה“ (די שיינע).
שרייבט מען דערפון אין דער צייטונג.

— דאָ גייט נישט וועגן די קעלבלעך, דאָ גייט וועגן די נעמען, —
רופט־אויס מיט פרייד זלמן. — איינס הייסט „השחורה“ און דאָס צוויי-
טע הייסט „הנאווה“, פאַרשטייט. עס איז דאָך צוקער-זיס.

דער לערער הורוויץ איז געשטאַנען און געקוקט סאַרקאַסטיש אויף
זיין פריינט און געשאַקלט צו אים מיטן קאַפּ מיט באַדויערן:

— זלמן, זלמן, אזא אַלטער ייד און מאַכט זיך צום נאַר, אז אין
אַרץ־ישׂראל האָבן זיך אָפּגעקעלכט צוויי קי, דאַרף כל־ישׂראל וויסן דער-
פון. וויפיל קי קעלכן זיך אָפּ אַ נאַכט אין פּוילן?

— אָבער „השחורה“, והנאווה“ — דו פאַרשטייט? עס איז דאָך
שיר השירים, עס איז דאָך ביבל, עס איז דאָך ישעיהו הנביאס צייטן...

— וואָס מיינט איר טאַקע, אז עס קעלכט זיך אָפּ אַ קו אין אַרץ-
ישׂראל, באַדאַרף מען טאַקע וועגן דעם שרייבן אין די צייטונגען. עס איז
טאַקע אַ וויכטיקע געשעעניש, אז אין אַרץ־ישׂראל קאָן זיך קעלכן אַ קו,
— זאָגט דער „זשאַכלינער“, וואָס איז אַריינגעקומען פון דער צווייטער
שטוב.

— אַהא, דער איז שוין דאָ, — זאָגט קעניגשטיין. — און איך זאָג
איך, אז אַ קו קעלכט זיך אָפּ אין אַרץ־ישׂראל האָט עס אַ באַדייטונג פאַרן
גאַנצן כלל־ישׂראל. יעדעס קעלבל אין אַרץ־ישׂראל טראָגט אין זיך פיל
מער ווערט פאַרן קיום פון יידישן פּאָלק, ווי אַ סך יידן דאָ אין גלות, —
זאָגט זלמן מיט אַ ברען, פון וועלכן די רויטע פלעקן אויפן פנים צעהיצן
זיך נאָך מער.

— הייסט עס, ווילסט דערמיט זאָגן, אז אַ קעלבל אין אַרץ־ישׂראל
האָט פיל מער חשיבות ווי אַ ייד אין גלות. נא, זעסט, דאָס זענען די ציר-
ניסטן, — שרייט־אויס דער לערער.

— אַהא, אַהא, עס הייבט זיך שוין אָן. אפשר וועט מען רעדן אַביסל
רואיקער, — דערמאָנט דאָס ווייב.

— נישט אַלע יידן, פאַרשטייט זיך, — קילט דאָס פייער זלמן, —
נאָר פאַר אַזעלכע יידן ווי ער, — ווייזט ער אויפן „זשאַכלינער“, —
האָט עס געוויס אַ גרעסערע באַדייטונג.

— נא, דאָ האַסטו איינעם פון דיינע, — ווייזט דער לערער אויף מירסינען צו זלמנען, וועלכער האָט זיך באַרואיקט דורך דעם, וואָס ער האָט געוואָרפן דאָס פעקל אויפן „זשאַכלינער“, וועלכער איז געווען אין דעם הויז דאָס „כפרה־הינדל“ פאַר אַלע זינד. — ער וויל אויך אַראָפֿ-פאַרן קיין אַרץ־ישׂראל און האַקן די שטיינער, וואָרים עפעס אַנדערש וואַקסט נישט דאָרט.

— שרעקט אייך נישט פאַר זיי, — זאָגט זלמן, אַרױפֿלייגנדיק זיין לאַנגע האַנט אויף זאַכאַרין, ווי קאַמעראַדן, שוין צוגעבנדיק אים מוט, — און איך זאָג דיר, אַז איר וועט נאָך אַלע קומען צו גיין צו די שטיינער. דאָס איז דאָס איינציקע אָרט, וואָס מיר פאַרמאָגן אויף נאָטס ערד. מיר האָבן נישט מער, נאָר די שטיינער. און דו וועסט קומען, און זיי וועלן קומען, — ווייזט ער אויפן „זשאַכלינער“.

— מיר וועלן שוין לאָזן די שטיינער פאַר דיר, זלמן. מיר וועלן דיר אָפֿשרייבן אונדזער חלק אויך — זאָגט דער לערער.
— השחורה והנאווה, — רעדט זלמן פאַר זיך און מאַכט זיך נישט הערנדיק, וואָס יענע זאָגן, און נאָגט די ווערטער מיט ליבע צווישן זיינע ליפֿן.

— דאָס דאַרף מען, ברודער, פֿילן, — ווענדעט ער זיך צום „זשאַכ־לינער“, — כדי צו פאַרשטיין וואָס דאָס מיינט השחורה והנאווה.
— יאָ, יאָ. שוואַרץ בין איך, אָבער מיאום, — קרימט אים נאָך דער „זשאַכלינער“ אין אַ הדרדיקן שיר השירים.

דער ווייל האָט זיך אָנגעהויבן צונויפֿצוקומען די „כאַליאַסטערע“. פון „בית־המדרש“ איז אַרױנגעקומען אַ יונגערמאַן, וועלכן די שטוב־מענ-טשן האָבן גערופן איטשעלע. געאַרבעט אַ גאַנצע וואָך, דערפאַר האָט מען אים ביז איצט נישט געזען. ער איז געווען דער צווייטער סוב־לאַקאַטאָר, וואָס האָט באַוווינט, צוזאַמען מיטן „זשאַכלינער“, דאָס „בלינדע“ שטיבל ביים לערער.

דאָס איטשעלע איז שוין אויסגעווען אַ וועלט. שטודירט אין דער שווייץ, אין בעלגיע, אין פראַנקרייך און אויסגעפונען, אַז אַלץ איז בלאַק טע. איז צוריקגעקומען קיין וואַרשע און געוואָרן אַ געווענלעכער איינ-בינדער, אַ מלאַכה, וואָס ער האָט זיך מיטגעבראַכט פון אויסלאַנד. מיט דעם, וואָס ער איז געוואָרן אַ געווענלעכער בעל־מלאכה, האָט ער באַוווּזן

א גרויס בריהשאפט. דאָס גאַנצע ייִדישע פּאָלק דאַרף אים דערפאַר זיין דאַנקבאַר. ער האָט זיך גענומען דאָס רעכט יעדן איינעם צו זאָגן, וואָס ער דענקט וועגן אים ביי דער ערשטער באַגעגעניש, יעדן איינעם שיקן אין אַ ווערקשטעל, און ביי יעדן צווייטן וואָרט לאָזן צווייטן מיט וואָס ער באַשעפטיקט זיך — „איך בין טאַקע גאָרנישט מער נאָר אַ געווענלעכער אַרבעטער“. דערביי פלעגט ער דאָס זאָגן אין אַזאַ טאָן, ווי מען וואָלט אים דערפאַר געדאַרפט געבן אַ קניפּ אין בעקל. ער האָט אַמאָל גע- האָט גרויסע אַמביציעס, דאָס איטשעלע. ער האָט זיי נישט געקאָנט אויס- פירן דערפאַר, ווייל ער איז געווען צו יונג שוין אַ באַווייבטער און באַ- קינדלטער, ער איז אַרומגעגאַנגען אין איין באַדויערן, וואָס מען האָט אים צו פרי אָנגעטון אַ כאַמוט אויפן האַלדז. „ווען איך וואָלט נישט גע- האָט קיין ווייב מיט קינדער, וואָלט איך דאָך שוין היינט אַ דאָקטאָר געווען“, פלעגט ער זיך אָפט באַרימען. מיט איטשעלען איז אַריינגעקור- מען אַ חסידישער יונגערמאַן, אָנגעטון אין אַ צעריסענער, האַלב-זיידע- נער קאַפּאַטע און נישט געוואָלט אויסטון דאָס סאַמעטענע היטל. געווען אַ פרומער חסידישער אַרבעטער. אַ גאַנצע וואָך פאַרבראַכט אין אַ פאַר- שפינוועכט טריקאָטן-פאַבריקל ביי „בערל פאַבריקאַנט“ אויפן זעלבן הויף, וווּ פרוי הורוויץ וווינט. ער האָט זיך לעצטנס אָנגעהויבן צו רייבן צווישן די „אַחדות-לייט“. די אַמונה אין זיין רבין האָט אָנגעהויבן צו וואַקלען, האָבן אים חברה געוואָלט איבערקערן, אָפּרייסן אים פון רבין און מאַכן פון אים אַן „אויפגעקלערטן“. אַ לאַנגע צייט האָט דער יונגער- מאַן זיך נישט געלאָזט פאַרפירן, געקעמפט קעגן זיי, כאַטש זינט ער איז געוואָרן אַן אַרבעטער, האָט די אומגערעכטיקייט, אין וועלכער ער האָט געלעבט, צעפירט דעם פונדאַמענט, אויף וועלכן ער איז געשטאַנען. ער האָט זיך צוגעקוקט צו זיינע ברידער, חסידישע אַרבעטער, צו זייער לעבן, צו זיין אייגן לעבן און געזוכט דעם תירוץ אויף דער אַלטער פראַגע פון צדיק און רשע. ער האָט געזוכט אַן אַנדערן גלויבן. אפשר ביי זיי... אי- טשעלע האָט אים שוין אַרויפגעבראַכט אַ פאַר מאָל צום לערער אין די פרייטיקדיקע אָוונטן. דער יונגערמאַן האָט זיך צוגעהערט צו די „תורות“ פון זיינע נייע רביים. ער האָט געוואָלט זיך אַראָפּרעדן פאַרן לערער, וועל- כן ער האָט געהאַלטן פאַר אַ נייעם רבין, און נישט געוואָגט זיך, איז ער אַרומגעגאַנגען אַ בלאַנדזשענדיקער און צוגעהערט זיך צו די געשפּרעכן

און געטראכט ביי זיך: „עפעס פעלט דאך ביי זיי; עס איז נישט ווי ביים רבין, עס פעלט שמחה. אפנים זיי האָבן קיין אמונה נישט...“

עס איז אויך אַראָפּגעקומען פון דער הויך, פון פאַן קוויאַטקאָווסקיס ווויזונג, דער יונגערמאַן, וואָס הייסט גדליה — דער, פאַר וועלכן רחל־לאה איז אַרומגעלאָפּן איינשאַפּן אַ קוואַרטיר. עס איז אים שוין באַלד נישט געווען צו דערקענען. די באַרד און פיאות שוין פאַרלוירן, די לאַנגע קאַפּאַטע אונטערנעהאַקט און צוגעשניטן ווי אַ „פּרינץ אַלבערט“. זיין לאַנגער האַלדז איז נאָך לענגער געוואָרן און אַרויסגעוויזן אַ קראַק, וואָס האָט געשראַקן. דער לערער הורוויץ האָט איצט געהאַלטן פון אים אַ וועלט. נאָכדעם, ווי דער יונגערמאַן האָט אים פאַרגעלעזן פון זיין שרייבעכץ, האָט אים דער לערער זייער מקרב געווען, און יעדן אָונט אָפּגעשפּאַרט אַ האַלבע שעה פון זיין צייט און געלייענט מיט דעם יונגמאַן די פּוילישע קלאַסיקער, וואָס ער האָט פאַרטייטשט יעדעס וואָרט און אויסגערעדט, אַזוי ווי עס וואָלט זיך געווען געהאַנדלט וועגן רש"י אָדער אַ שטיקל נמראַ. איז רחל־לאה נאָך מער שטאַלצער געוואָרן אויף אים. דער יונגערמאַן איז איבערהויפט געבוירן געוואָרן אין אַ זיידן העמדל, טרפּה גליק געהאַט. נישט נאָר האָט ער באַקומען ביים פּאָליאַק פּאַן קוויאַטקאָווסקין אַן אומד זיסטע קוואַרטיר, נאָר חזיר צו פרעסן איבערן מויל. די נובערנאַנטקע, די שטילע פּאַני אַנטאַניאַ, האָט אין אים אַריינגעשטופּט טרפּות, וויפיל עס האָט זיך נאָר געלאָזט, מיט דער שטילער האָפּענונג, טאַמער וועט זיך דער בחורל שמדן. דער בחור גדליה האָט אָבער נישט געקאָנט פאַרטראַגן דאָס טרפּהנע און פלעגט יעדעס מאָל נאָכן עסן אַראָפּגיין אויף די טרעפּ און עס אָפּגעבן, — אויסגעגאַנגען נאָך אַ לעפל היימישן באַרשט, וואָס ער פלעגט זיך דערקאַפּן דאָס האַרץ ביי רחל־לאהן.

די שטוב ביים לערער הורוויץ איז באַלד פאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ בית־המדרש. אַלע האָבן דיסקוטירט, גערעדט צוזאַמען און געמאַכט מיט די הענט. עס האָבן, זעט זיך אויס, געהערשט צוויי גרופּעס: איינע פון לערער הורוויץ מיט זיין פּריינט קעניגשטיין, וועלכע, ווי זיי זענען נישט געווען צעטיילט צוליב ארץ־ישׂראל, זענען אָבער געווען פאַראייניקט וואָס שייך דער „השכלה“. זיי האָבן זיך נאָך געהאַלטן שטאַל און אייזן ביי דער צווייליזאַציע און פּראָגרעס, געשעצט בילדונג העכער איבער אַלע ערדישע און הימלישע גליקן. און די צווייטע גרופּע, די נייע, וואָס איז

אנטשטאנען לעצטנס, דאָס איז געווען דעם „זשאַכלינערס“ מיט דעם יונגמאַן, וואָס מ'האַט גערופן איטשעלע, וועלכע האָבן געפריידיקט אַר-בעט. די צוויי גרופעס האָבן האַרטגעקיק געקעמפט וועגן די נייע נשמות, וואָס זענען אַריינגעפאלן פון דער פראָווינץ אין דער גרויסער שטאָט. די אַלטע האָבן זיי געשלעפט צו השכלה, צו בילדונג, און די יונגע האָבן זיי פאַרפירט אין די ווערקשטעלן. און מען קאָן גישט זאָגן, אַז איין גרופע האָט זיך באַצויגן צו דער אַנדערער מיט גרויס טאַלעראַנץ.

דער חסידישער יונגערמאַן האָט זיך געדרייט פון איין גרופע צו דער אַנדערער, צוגעהערט זיך צו די געשפרעכן. פאַרן לערער הורוויץ האָט ער געהאַט גרויס יראַת-הכבוד און געוואָלט ביי אים עפעס פרעגן. נישט גע-וואַנט זיך, ביז ענדלעך האָט ער זיך געמוטיקט, צוגעגאַנגען צום לערער מיט גרויס דרך-אַרץ און געפרעגט אין דער שטיל:

— זייט מיר מוחל, פאַניע הורוויץ, איך האָב אייך געוואָלט עפעס פרעגן. איך הער זיך צו צו אייערע רייד, אוודאי איז עס שיין און רעכט. יושר איז אַ גרויסע זאַך. איך האָב אָבער געוואָלט וויסן, איך האָב גע-וואָלט פרעגן וועגן אַן ענין.

דער לערער הורוויץ, וואָס האָט צו אַלע זאַכן און מענטשן אויף דער וועלט אַרויסגעוויזן אַ באַווונדערונגס-ווערטע געדולד פון אַ לערער, אַ חוץ צו „ציוניזם“ און „ציוניסמ“, האָט דעם חסידישן יונגמאַן מקרב געווען, מוט אים צוגעגעבן.

— אדרבה, פרעגט.

— איך וואָלט נאָר געוואָלט וויסן איין זאַך. נאָך אייך נאָך, איך מיינ, נאָך אייער אמונה, איז דאָ חלק לעולם הבא, אָדער עס איז נישטאָ? איז דאָ שכר ועונש אויף יענער וועלט, אָדער ס'איז נישטאָ? וועגן אַלעם האָב איך געהערט ביי אייך רעדן. נאָר וועגן דעם עיקר, וועגן דעם גרויסן תכלית, וועגן „באחרית הימים“, האָב איך גאַרנישט געהערט ביי אייך רעדן.

דער לערער איז שטיין געבליבן. אויף אזא פראַגע האָט ער זיך נישט געריכט. דער לערער האָט דעם יונגמאַן גענומען אין אַ ווינקל אַריין, אַוועקגעזעצט זיך מיט אים, און האָט פאַר אים אַוויסגענוצט זיין גאַנצע לערערשע געדולד. ער איז אויך אַריינגעפאלן אין אַ גמראַ-ניגון, מיט זועלכן דעם יונגמאַנס טאָן האָט אים אָנגעשטעקט.

— אלץ, וואָס מיר ווייסן, — זאָגט דער לערער, — איז וועגן דער וועלט. פון דער צווייטער וועלט איז נאָך קיינער נישט צוריקגעקומען אונדז זאָגן, אויב זי איז דאָ. נאָר, יונגערמאַן, ווען מענטשן וועלן זיין אזוי קלוג און געבילדעט, ווען די חכמה וועט זיך צעגיסן איבער דער וועלט ווי אַ ים, גלויבט מיר, וועלן מיר נישט דאַרפן ערשט גיין אויף דער צווייטער וועלט זוכן דעם גן-עדן. אלע מענטשן וועלן זיין ווי ברי-דער; עס וועלן פאַרשווינדן די נאַציעס, אָפגעמעקט ווערן די גרענעצן. איין מענטש וועט דערקענען דעם צווייטן. „באחרית הימים“ וועט דער גן-עדן זיין אויף דער וועלט.

דער חסידישער יונגערמאַן האָט אויסגעהערט פרום דעם לערערס רייד און געשאַקלט זיך דערביי אין עקסטאַז, און דערנאָך זייער, זייער טרויעריק געוואָרן און געזאָגט צום לערער מיט אַ קרעכץ און באַדויערן: — אַז נישט פון יענער וועלט, וואָס באַדאַרף מען ווידער דעם גאַנצן עסק? די וועלט, — זאָגט ער מיט חזוק, — איז אויך אַ וועלט, פון וועל-כער עס לוינט זיך צו רעדן?!

קאַפיטל 11

נייע זמירות

אַמאָל אין אַנדערע יאָרן, האָט מען אין די פרייטיקדיקע אָוונטן ביים לערער הורוויץ פאַרגעלעזן פון די פּוילישע קלאַסיקער: מיצקע-וויטשן, קראַשינסקיס תהלים. אַרזשעשקאָוואַ איז געווען אַ געטין. די לעצ-טע יאָרן אָבער האָבן די נייע יונגעלייט פאַרטראָגן צום לערער אין הויז די יידישע ליטעראַטור. אין די פרייטיקדיקע אָוונטן לעזט מען שוין פאַר פּרצן און אַנדערע יידישע שרייבער. פּרץ איז געוואָרן דער אָפּגאַט אַנ-שטאַט אַרזשעשקאָוואַ. אָבער די יידישע ליטעראַטור האָט לעת-עתה נאָר געפונען איר אָרט ביי רחל-לאהן אין קיך. אינעם עס-צימער האָט נאָר גע-הערשט די פּוילישע ליטעראַטור. אַמאָל האָט מען אין די זונטיקדיקע אָוונטן געזונגען לידער, זענען די זינגער געווען דער אַלטער דור: דער לערער, זיין פריינט זלמן, און געזונגען האָט מען העברעאישע לידער. האָט

מען אמאל דערמאָנט אַ ייִדיש ליד, איז עס געווען אַן אַפיקורסיש, וווּ מען האָט זיך אָפּגערעכנט מיטן רבין. היינט האָבן די חברה כאַליאַסטער פאַר-שלעפט צום לערער אין די פרייטיקדיקע אָוונטן נאָר גאַנץ אנדערע לידער, וועלכע דער עלטערער דור — דער לערער און זיין פריינט — האָבן נישט גערן. דערפאַר קלויבט מען זיך צונויף ביי רחל־לאהן אין קיך.

רחל־לאה איז אַריין אין איר ריכטיקער ראָלע. זי טיילט טעפּלעך טיי מיט שטיקער כוכן, וואָס זי האָט בייטאַג, צוליב דעם דאָזיקן צוועק, אָננע-באַקן. איטשעלע, וואָס איז אַ מזיק אויף זינגען, ברענגט יעדן פרייטיק־צו-נאַכטס צו רחל־לאהן אין קיך אַן אנדער ליד פון דער ווערקשטעל. מען זיצט אַרום אויף קליינע קיך־בענקלעך, אמאל אויף דער פּאַדלאָגע (רחל־לאה מיט דער ברייטער שירץ און ליכטיקן פנים, אין מיטן), איטשעלע הייבט אָן און אַלע העלפן־צו. עס איז דאָ דער „זשאַכלינגער“, וואָס אַליין קאָן ער נישט זינגען, מאַכט ער מיטן לאָמען הענטל ווי אַ קאַפּעל־מייס-טער; דער יונגערמאַן פון „פאַן קוואַטקאָווסקי“; היינט האָט זיך אויך פאַרקליבן מירקין; רחל־לאהם קינדער — די מיידלעך און דער גימנאַז-זיסט. דער לערער הורוויץ האָט טאַקע דערפון גרויס עגמת־נפש, וואָס דורך דעם יידיש רעדן אין זיין הויז, וואָס די יונגעלייט פאַרשלעפּן, מאַכן זיי קאַליע די קינדער דעם פּוילישן אַקצענט. נאָר העלפן קאָן ער זיך שוין נישט. ער זעט, אַז די צייט איז שטאַרקער פון אים. און ער האָט אויפגע-געבן דעם קאַמף. אַליין האַלט ער זיך אָבער שטאַל און אייזן.

איטשעלע זינגט איין ליד נאָך דעם אנדערן. צוערשט די פּאַלקס-לידער, וואָס זענען געוואָרן אזוי פּאַפּולער ביי רחל־לאהן אין קיך; דער-נאָך די רעוואָלוציאָנערע לידער, איבערהויפט דאָס וויג-ליד, וואָס איז געוואָרן אזוי באַליבט אין די ווערקשטעלן:

„דו זאַלסט, מיין קינד,
שטיין פאַר דינע ברידער,
וועלכע גייען אין קאַמף פאַר רעכט.
דו זאַלסט, מיין קינד,
העלפן שמירצן נידער
הערשער, הענקער, אומרעכט.“

דאָס מאָל איז עס געווען אַ לאַדזשער וועבער-ליד, וואָס אימטשעלע
האַט מיטגעבראַכט, וואָס האָט געמאַכט אַ גרויסן רושם:

„רומלאַנד, מיר וועבן
תכריכים פאַר דיר,
אַ דרייפאַכיקע קללה
איז זיי וועבן מיר.

מיר וועבן, מיר וועבן
תכריכים פאַר דיר איצט.”

די לידער צינדן-אָן די געמיטער. רחל-לאַה ווערט אויפגעברויזט, קאָן
זיך נישט צוריקהאַלטן, און קאָמאָנדעוועט אליין מיט די הענט. דער
„זשאַכליגער“ שטייגט אויף די העכסטע אָקטאַווע, און פּאַלט שטענדיק
אַרויס פון טאָן און בלייבט-איבער דער לעצטער. דער גימנאַזיסט, וועל-
כער האָט זיך ערשט לעצטנס אויסגעלערנט יידיש, קייעט שווער די ווער-
טער, און דאָס וואָס ער קאָן נישט דערזאָגן, ברומט ער מיטן נגון.

דערנאָך קומט דאָס האַרצרייסנדיקע:
„פּראַלעמאַרישע שוועסטער מיינע,
ווער האָט גערויבט די ערע דיינע?
ווייל דיך האָט די נויט געטריבן,
די נויט.

דו ביסט געגאַנגען אַרבעט בעטן,
האַבן זיי דיך געטרעטן,
אַ קרבן האָבן זיי פון דיר געמאַכט,
אוי, געמאַכט—”

רחל-לאַה קאָן זיך נישט איינהאַלטן, ווישט-אָפּ אַ טרער מיט דער

שערץ.

און דאן קומט די גרויסע נקמה. איטשעלע שטעלט-אָן — און אלע
נאָך אים:

„טראַגט-אַרויס די הייליקע פּאָן
פון איר פינצטערן געצעלט,
מיר קומען צו נעמען נקמה,
צו באַפרייען די גאַנצע וועלט.“

— — — — —
צו באַפרייען די אַרימע שקלאַפן,
וואָס ליידן הונגער און קעלט.
די שמראַלן פון פרייהייט
זאל זיי דינען
פאַר דעם אַפּפּער, וואָס זיי
האַבן געשטעלט.“

— — — — —
דערווייל, ווען אין דער קיך ארום רחל-לאהן ווערן געזונגען די שרעק-
לעכע ווערטער. זיצן די צוויי פריינט, דער לערער הורוויץ מיט קעניגשטיי-
נען, אין וווינצימער ביי דעם שרענקעלע ספרים, וואָס זיי ביידע קוקן-
דורך, און זענען פאַרנומען אין אַן ערנסטן שמועס.
— דו ווייסט, וואָס איך וועל דיר זאָגן, שלמה, — רופט זיך אָן צו
אים זיין פריינט, — איך האָב ביי מיר אַפּגעמאַכט, באַלד נאָך פסח, אַם
ירצה השם, (זיי קאָנען זיך דערפון נישט אַפּגעוויינען), וועל איך זיך
אַראַפּלאָזן. צוערשט אַליין. — איך וועל זען, אפשר וועל איך זיך קאָנען
צו עפעס דערשלאָגן.

דער לערער קוקט-אָן זיין פריינט פאַרוונדערט. ער שפּאַרט זיך
שוין נישט מיט אים. אינעם טאָן דערפילט ער די ערנסטקייט — קוקט
אים אָן פאַרוונדערט און מיט באַדויערן:
— און וואָס רעכנסטו דאָרט צו טון? דאָרט דאַרף מען נישט קיין
העברעאישע לערער. עס איז אַ „טלית שכולו תכלת“.
— אַ לערער, גיי, זאָל מיך גאָט אַפּהיטן. איך וועל זיך אַוועקשטעלן
אויף די פעלדער, און וועל זיך נעמען צום שפּאַרל מיטן רידל!
הורוויץ קוקט-אָן זיין פריינט, ער וויל עפעס זאָגן. נאָר באַמערקט-

דיק די פלאמענדיקע רויטע פלעקן אויף זיין פנים, וואָס זאָגן-עדות אויף זיינע לונגען, דאָס הייליקע פייערל אין זיינע אויגן און די ערנסטקייט אויף זיין פנים, האָט ער דאָס מאָל פאַרבוירן. ער האָט נאָר אַ טיפן קרעכץ געטון. עס איז געווען די ערשטע קאָנצעסיע, וואָס דער לערער האָט גע-טאָכט פאַר ארץ-ישראל, און דאָס נישט, חלילה, צוליב ארץ-ישראל, נאָר צוליב זיין קראַנקן פריינט, אויף וועלכן ער האָט איצט גרויס רחמנות געהאַט.

— און וואָס זאָגסטו, שלמה? — פּרעגט אים דער פריינט.
דער לערער האָט זיך פאַרטראַכט, געמיט זיך אויסציגעפינען אַ וואָרט און אַ טאָן, וואָס זאָלן אַמווייניקסטן ווייטון זיין פריינט.
— און וואָס וועסטו טון מיט דייע לונגען? איך מיינ, וואָס וועלן דייעע... — ענדיקט דער לערער נישט דעם זאַץ.

— מיינע לונגען? ווער הערט זיי? נאר איינער, אין ארץ-ישראל ווערט מען צוריק געזונט — שרייבט מיר אַ פריינט פון אַ קבוצה. סוכאָ-טעם דאָ געהאַט, שוין נישט געגעבן קיין צווייער פאַר אים, — געזונט געוואָרן פון דער אַרבעט. וועסט מיך נאָך זען, שלמה, וועסט מיך זען שטיין מיט אַ האַק און אַ רידל איבער די פעלדער פון יהודה, און איך וועל אויפגראַבן די ארץ-ישראל-ערד — אָט מיט די הענט. — און קעניגשטיין ציט-אויס אַ פאַר שמעקנס, וואָס דערוועקן אַ שרעק און אַ ווייטיק מיט זייער קרענקלעכער דינקייט. — וועסט מיך נאָך זען — איך בין אַ געזונט-טער מענטש — — און ער צעהוסט זיך אזוי, אז דער לערער מיינט, אז ער גייט שוין אויס אונטער זיינע הענט.

דער לערער האָט געשוויגן, פאַרטראַכט געקוקט אויף זיין פריינט מיט אַ ווייטיקדיק מיטלייד, געזען זיינע שוואַכע הענט, די רויטע רויזן אויפן פנים און געהערט דעם הוסט, וואָס האָט אים געשטיקט, געקלערט, געקלערט און זיך אָנגערופן:

— פאַרוואָס זאָלסטו אייגנטלעך נישט קאָנען באַארבעטן די ערד ווי יעדער איינער? היינט דאַרף מען נישט דווקא זיין אַ פויער דערצו-די וויסנשאַפט האָט אויסגעפונען אַנדערע מיטלען, ווי אזוי די ערד צו באַ-אַרבעטן, אַזעלכע מאַשינען, וואָס דער מענטש דאַרף דערביי גאָרנישט טון, נאָר באַנוצן זיין שכל. אין אַמעריקע באַארבעט מען שוין אזוי די ערד.

— דו הערסט, שלמה, — איז קעניגשטיין אריין אין התפעלות און שיעור זיך נישט געוואָרפן אויף זיין פריינט האַלדזן, — ווען איך האָב הונדערט רובל מיין אייגנס, הונדערט רובל, לאָז איך איבער ווייב-און-קינדער, און לאָז זיך אַראָפּ בלויז אַנקוקן נאָר. אז איך לעז וועגן דאָרטן, ווי זיי גייען אַרויס אינדערפרי צו דער אַרבעט מיט געזאַנג, קאָן איך נישט רואַיק איינזיצן. איך וואָלט עס נאָך געוואָלט דערלעבן צו זען איינ-אייני-ציק קאָל מיט מיינע אויגן, איידער איך וועל שטאַרבן. נאָט! — האָט זיך דער אַפיקורס פאַרגעסן, אַרויסגעשריגן דאָס שרעקלעכע וואָרט און פאַר-האַלטן זיך מיט די הענט די אויגן.

דער לערער האָט אים געלאָזט שוין אַלץ אַרויסשרייען און אים צו-געגעבן טרייסט:

— פאַרוואָס אייגנטלעך זאָלסטו דיין אידעאַל נישט דערגרייכן? וואָס, ס'ליגט הינטער די הריי-חושך? אין היינטיקע צייטן, איבער אַדעס, ווי ווייט איז עס גאָר? אָבער וואָס, דו מיינסט עס טאַקע מיט אַן ערנסט? — שלמה, איך קאָן נישט לענגער אויסהאַלטן דאָ! איך קאָן נישט. עס שטיקט מיך דער גלות!

— ווען רעכנסטו צו מאַכן די נסיעה?

— באַלד נאָך פסח. אז איך זאָל וויסן אפילו צופוס צו גיין. איך וויל אַלצדינג פאַרקויפן.

— עס איז אויך נישט אזא טייערע נסיעה, — האָט זיך שוין דער לערער אינגאַנצן פאַרגעסן. — וואָס קאָסט זי אינגאַנצן? און דאַרפסט טאַקע פאָרן אויך. יאָ בלייבן, נישט בלייבן — כאַטש אַנקוקן. איך וואָלט נישט געפאָרן. עס איז נישט פאַר מיר. נאָר דו דאַרפסט טאַקע יאָ פאָרן. — וואָלסט אויך געפאָרן. גלויב מיר, וואָלסט אויך געפאָרן, ווען דו וואָלסט דיר עס נאָר געקאָנט דערלויבן. אַנקוקן מענסטו דאָך סיי-ווי-סיי.

— און אפשר וואָלט איך אויך געפאָרן, — גיט דער לערער שוין אַלץ נאָך זיין פריינט. — עס וואָלט דאָך מיך נישט טרייה געמאַכט. — שלמה ברודער! — איז זלמן אַרויף אויפן האַלדז פון זיין פריינט, — לאָמיר פאָרן, לאָמיר צוזאַמען פאָרן. דו געדענקסט, ווי מיר זענען גע-זעסן צוזאַמען אין בית-המדרש און מיר האָבן געלערנט פאה, ווי מ'גייט מעשר פון די פעלדער? שלמה! עס זענען דאָך צוריקגעקומען די גמראס

צייטן. יידן באארבעטן די ערד פון ארץ-ישראל, גיבן מעשר, האלטן שמיטה. אין הויף לויפן דיר ארום צוויי קעלבלעך, איינס הייסט „השחר-רה“, דאס צווייטע הייסט „הנאוה“... לאָמיר פאָרן, שלמה.

דער לערער האָט זיך דערמאָנט, אז נאָך אלעמען איז ער צו-ווייט פארקראַכן צוליב דעם סענטימענט צו זיין פריינט. ער האָט דערפון עגמת-נפש געהאַט און פלינק זיך אַרויסגעכאַפט פון דעם עסק:

— הער נאָר, זלמן, מיך לאָז צורו מיט דיין ארץ-ישראל. דו זאָגסט, אז דו מוזט פאָרן און איך זע דאָך טאַקע, אז דו מוזט פאָרן. ביסט פאָר-כאַפט געוואָרן פון דער קליפה — פאָר דיר געזונטערהייט, ווי ווייט איך וועל קאָנען, וועל איך דיר צוהעלפן. נאָר מיך לאָז-אַרויס פון עסק. וואָס האָב איך דערמיט צו טון?

— שלמה, איך האָב מורא, אז דו האָסט דערמיט יאָ צו טון, — מאַכט ער צו אים מיטן פינגער אויף דער נאָז, ווי ער וואָלט אים געוואָלט שרעקן.

שפעטער, אז דער לערער איז געבליבן אליין מיט זיך, האָט ער גע-מאַכט אַ חשבון-הנפש, צי ער האָט, חלילה, נישט געזינדיקט קעגן דעם פראַגנרעס און צי עס איז געווען אין הסכם מיט זיין געוויסן דאָס, וואָס ער איז דאָס מאָל געווען אזוי שוואַך קעגן זיין פריינט און נישט רעאָ-גירט אויף דעם רעאַקציאָנערן שריט, וואָס זיין פריינט גייט טון, מיט זיין זאַנצער שאַרפּקייט? נאָר ווען דער לערער האָט זיך דערמאָנט אָן די רוי-טע פלעקן, וואָס האָבן געבליט אויף די שפיץ-באַקן-ביינער פון זיין פריינטס פנים, און דאָס ליכט, וואָס האָט אַרויסגעשיינט פון זיינע אויגן בשעת-מעשה, ווען ער האָט גערעדט וועגן „השחורה“ און „הנאוה“, האָט ער געגעבן אַ מאַך מיט דער האַנט. דאָס איז געווען די ערשטע זינד קעגן דעם פראַגנרעס, וואָס דער לערער האָט גענומען אויף זיין געוויסן...

דערינען, ביי רחל-לאַהן אין קיך, האָט מען נאָך אַלץ געהאַלטן אין איין זינגען די רעוואָלוציאָנערע לידער מיט פלאַם און פייער. נאָר ווען דער לערער האָט פון זיין שטוב דערהערט די שרעקלעכע ווערטער „רום-לאַנד“ און „רויטע פּאָן“, האָט ער זיך אויפגעהויבן און איז אַריין אין קיך און געפרעגט:

— אפשר אביסעלע שטיילער?

דאָס האָט איבערגעריסן דעם הויכן טאָן, און די לידער האָבן זיך

אָנגעהויבן אויסצולעשן. דענסטמאָל האָט רחל־לאַה גערופן אין איר ווינקל אַרײַן איר לעצטן פּראָטעזש, דעם בחור, וואָס וווינט בײַ „פּאַן קוויאַט־קאַווסקי“:

— איך האָב אײך שוין לאַנג נישט געזען. אפנים דער גאספּאָדיניעס חזיר שמעקט אײך בעסער ווי מײנע באַרשטשן. — וואָס הערט מען בײַ אײך?

דער יונגערמאַן איז רויט געוואָרן, נאָר ער איז שוין געווען מער דרייסטער, שוין געקוקט ווייבער גלײַך אין פנים אַרײַן, ווען ער האָט גע־רעדט מיט זײ.

— אַלץ וואָלט גוט געווען, — זאָגט ער אין אַ גמרא־נגון. — איך האָב, ברוד־השם, אַ נאַכטלעגער, צו עסן אױך. זײ זענען צו מיר זײער גוט, די גױים. אָבער וואָס וועט דער תּכּלית זײן דערפּון? — פרעגט ער אַ באַ־זאָרגטער.

— וואָס מײנט איר?

— איך מײן מכּוח לערנען. אינדערהיים איז מען כאָטש געזעסן איבער דער גמרא. גוט צי שלעכט, האָט מען געמײנט, אז עס איז אַ תּכּלית, מען טוט עפעס. דאָ דרײט מען זיך אַרום — צו שלאָפן האָט מען, צו עסן האָט מען אױך — און מכּוח אַ תּכּלית זאָרגט מען גאָרנישט; אז איך שעם זיך אזוי אָפט פאַר די גױים צו זיצן בײַ זײ אין שטוב אומ־זיסט, צו געניסן פון זײער גוטס — אז מ'באַלמוטשעט און מ'טוט גאָר־נישט.

— וואָס ווילט איר טון?

— איך בין דען אַהער געקומען גלאַט אזוי צו זײן אין וואַרשע? איך בין דאָך אַהער געקומען זיך צו לערנען, עפעס צו טון. וואָס קומט מיר אַרויס, אז איך האָב אַלץ, — אז איך האָב נישט דעם עיקר? דער הער הורוויץ גיט מיר אַמאָל אַ האַלבע שעה. אוודאי איז עס זײער גוט — אָבער דעם גאַנצן טאָג פּוסט־און־פּאַסט, און טײלמאָל מײן אױך, אז איך האָב שלעכט געטון, וואָס איך בין געקומען אַהער. אינדערהיים איז דאָך כאָטש געווען די גמרא, און דאָ איז דאָך גאָרנישט. איך האָב שוין טאַסע געוואָלט רעדן מיט אײך. איר זענט אזא גוטער מענטש.

רחל־לאַה האָט געקלערט אַ מינוט, עס איז איר עפעס אײנגעפאַלן

און זי האָט געזאָגט צום יונגמאַן:

— ווארט נאָר אַ מינוט.

צוגעגאנגען צו מירקינען, אים גענומען אונטערן אָרעם, אזוי ווי עס
וואָלט פֿרוער גאָרנישט געווען צווישן זיי, צוגעפירט אים צום יונגמאַן
און געזאָגט צו אים:

— אָט דאָ האָט איר וואָס צו טון. איר האָט מיך געפרעגט וועגן
דעם. נעמט זיך אָן פֿאַר דעם יונגמאַן, ניט אים לעקציעס.
— אונטער איין תנאי, — זאָגט מירקין.

— און דאָס?

— אז ער זאָל מיר אויך געבן לעקציעס. איך וועל אים לערנען גויד-
איש, און ער זאָל מיך לערנען יידיש, — באַמיט זיך זאַכאַרי צו זאָגן די
ווערטער אין יידיש.

— איר האָט געהערט? — פרעגט פרוי הורוויץ. —

— אז דער פּאַן זאָל נאָר וועלן, וועל איך אודאי באַשטיין. פון ווען

אָן?

— כאַטש פון מאָרגן — אָפּגעמאַכט?

— אָפּגעמאַכט.

— און דאָס איז נאָך נישט אַלץ, — זאָגט פרוי הורוויץ. — פּאַניע
„זשאַכלינער“, קומט נאָר דאָ אַהער.

דער „זשאַכלינער“ האָט זיך דערנענטערט.

— דאָ האָט איר אַ מענטש, — זאָגט פרוי הורוויץ, — וואָס האָט
פיל צייט, קאָן אַ סך און וויל עפעס טון. נעמט אים אין די הענט אַריין,
— ווייזט זי אויף מירקינען.

— אז ער זאָל נאָר וועלן, וועט זיך שוין געפינען וואָס צו טון.

— איך בין אויף אַלעס גרייט, — זאָגט מירקין.

— איך לאָז איך אַליין און רעדט זיך דורך, — זאָגט פרוי הורוויץ,

לאָזט זיי אַליין אין ווינקל און נעמט זיך צו די אַנדערע.

נאָר איידער מירקין פאַרלאָזט איר שטוב מיט די אַנדערע, קושט
ער איר האַנט. זי לאָזט זיך און זאָגט צו אים אין דער שטיל, ווי אין
אוער אַריין. אַ סוד פאַר אים אַליין:

— איר זענט דאָך נישט בייז אויף מיר?

— פאַרוואָס? — פרעגט זאַכאַרי דערשטוינט.

— דערפאַר, וואָס איך האָב איך פריער אויסגעזידלט.

זאכארי ווערט רויט און זאגט פלינק:
 — איר האָט מיך אויסגעהיילט, — און לויפט שנעל אַרויס פון דער שטוב.

רחל־לאה רופט אים נאָך אין קאָרידאָר:
 — און זייט מיר נישט מער קיין גאסט, אז נישט וועל איך זיין ביין. אז ער איז אַראָפּגעקומען פון די טרעפּ, האָט ער פּלוצים דערזען, אז פון אלע פענצטערלעך פונעם הויף האָבן אַרויסגעשיינט שבת-ליכט-לעך. דער הויף פון פרוי הורוויץ, וואָס האָט אים שטענדיק אויסגעזען אזוי אַרים, האָט זיך דעם אָוונט פאַרענדערט. דער שבת האָט אַרויסגעשיינט פון די יידישע שטובן און דעם שבת האָט ער אויך געפילט אין זיך...

קאָפיטל 12

א דאָרשטיקער ביים ברונען

פאַרווערט מען וועמען צו וועבן זיין לעבן אין רעאַלקייט, געפינט ער אַן אַנטרינען אין פאַרבאָרגנדיקע אויסגעטראַכטקייטן, אין וועלטן, וואָס ער שאַפט זיך אַליין.

מירקין האָט אויסגעפונען, אז אַ מענטש באַדאַרף אייגנטלעך קיין-נעמען נישט, נאָר בלוז זיין אייגן לייב...

עס איז געווען אַן אַנטדעקונג, וואָס האָט אים פאַרווונדערט, פאַר-וואָס איז ער שוין לענגסט נישט געקומען דערויף.

ביינאַכט, אָן שלאָף. די וועלט דרייט זיך אַרום אים. ער הערט דעם גאַנג פון איר באַוועגונג אַרום איר אַקס. ער פאַלט — ווי דורך אַ הוי-לער רער פון איין אַטמאָספער אין דער אַנדערער, — וועלטן פאַלט ער אַדורך. וווּ איז דער אָפּהאַלט? נישטאָ קיין אָפּהאַלט — אזוי וועט ער פאַלן און פאַלן, ווי אַ לויזגעריסענער שטראַל פון אַ פּלאַנעט. וואָס איז דער צוועק פון דעם פאַלן? נישטאָ קיין צוועק. אָן אַ פאַרוואָס און אָן אַ פאַר ווען. ער וויל נישט פאַלן. ער וויל שטיין, פילן זיין געוויכט, און זיין צוגעפעסטקייט. ער איז דער צענטער. — אַרום אים באַוועגן זיך די פּלאַ-נעטן און די וועלטן. ער וויל זיך אַנטדעקן.

ער מאַכט ליכט. דאָס אַרומיקע קרינט געוויכט און צוגעהעריקייט צו צייט און רוים. — און ער ווערט דער הערשער איבער אַלע וועלטן — אזוי ווייט ווי זיי דערגרייכן אין די גרענעצן פון זיינע באַגרייפונגס-מעגלעכקייטן...

לינט ער ביים שיין פון מילכיג נאַכט-ליכט און באַוונדערט זיין לייב, וואָס באַווייזט זיך אין שפּאַלטן אויף זיין בעט, צווישן ווייסע לייונט. ווייסע לייונט איז דאָס נאַטירלעכע מענטשן-קלייד. — ווייסע לייונט איז די פּאַרזעצונג פון אייגענער הויט. און ער געפינט זיך, ווי ער וואָלט פונאַנדערגעטרענט געוואָרן פון זיין אייגן לייב. ער איז דער איך פון אַ באַגריף. — נישט צייטלעך, נישט וועלטלעך. זיין לייב איז דאָס פּאַזיטיווע, וואָס לינט דאָ אין בעט. און ער קאָן עס באַזיצן, באַהערשן, באַנעמען — ווי עס וואָלט געווען אַן אָפּגעטיילט „עטוואָס“ פון אים. ער באַרירט מיט זיין האַנט זיין לייב. — דער לעבעדיקער פּולס פון זיינע בלוט-צעלן, וואָס צאַפלען אונטער דער קאַלטער גלאַטער הויט, קומט אים פּאַר ווי אַ פרעמד, צווייט לעבן. און ער באַצווינגט דאָס צו אַ פרעמדן געהערנדיקע לעבן, ער באַהערשט עס, ער באַזענפט עס מיט דער באַרי-רונג פון זיין האַנט.

פּלוצים דערפילט ער, אַז זיין האַנט און זיין אייגענער קערפּער זענען צוויי באַזונדערע זאַכן. זיין האַנט ווערט דער „איך“ — זיין איי-גענע פּערזענלעכקייט. זיין לייב, דער בויך — די זייטן — די היפּטן, זיין גלאַטיקע הויט, זיינע וואַכנדע בלוט-צעלן — דאָס באַלאַנגט צו אַ צווייטן ווילן, אַן אַנדערס וועזן — און ער באַהערשט מיט באַזאַנפּטע באַרירונגען דאָס צווייטע לעבן. —

דאָס ליכט שטערט אים אין זיין אינטימיטעט. לעשט ער אויס און ווערט פּאַרפּאַלן אין אַן אויסגעבעטענער נאַכט, ווי צווישן די בריסטן פון אַ גרויסער אָנגעזעענער מוטער. זיין לייב ווערט פּאַרוואַנדלט אין פיר לע לייבער. יעדער טייל פון זיין קערפּער — פּאַרוואַנדלט זיך אין באַ-שטאַנד פון אַ צווייטער פּערזענלעכקייט. — זיין „איך“ — זיין האַנט — באַזאַנפּט זיי. — אויף זיינע אויגן פּאַלן טויען פון קאַלטע מוטער-לייבער. ער האָט זיי איינע און איינע אין זיין באַזיצ. וועמען אַרט עס. וועמען גייט עס אָן, וואָס אַ מענטש שאַפט זיך אין זיין פּאַנטאַזיע אי-לויזעס — צו פּאַרלירן זיך אין זיי פון זיין אייגענער פּאַרלירנקייט?...

אָבער שפּעטער שעמט ער זיך. פּאַלט אין כּף-הקלע פּון זיין אייגענער
 כּרטה. פּילט זיך איינגעשלאָסן אין ראַנד פּון זיין קללה, נישט אַרויסצור-
 קומען.

וואַרפט ער זיך — ווי אַ רעטונג — אין אַ פּרעמדער וועלט. די
 וועלט, וואָס פּרוי הורוויץ האָט פאַר אים געשאַפּן.
 דורך זיין אַרבעט פּילט ער זיך דאָך אָנגעשלאָסן אין איר...

**
 *

ער האָט זיך צוגעכאַפט צו זיין נייער באַשעפּטיקונג, צו לערנען
 מיט די יונגעלייט, וואָס פּרוי הורוויץ האָט אים צוגעשטעלט, מיט אַן
 אימפעט און אַ דאָרשט, ווי דאָס וואָלט געווען די איינציקע רעטונג זיינע.
 קודם-כּל האָט פּרוי הורוויץ געזאָרגט דערפאַר, אַז ער זאָל זיך אַרויס-
 ציען פּון איינזאַמען האָטעל און וווינען ביי אַ פּאַמיליע, ביי וועלכער זי
 האָט אָפּגעדונגען פאַר אים אַ צימער, און וווּ ער האָט זיך געפּילט מער
 באַקוועם, היימלעכער ווי אין האָטעל. זי האָט אים אויך באַזאָרגט מיט
 מיטאַגן אין דעם הויז און מיט אַנדערע באַדערפענישן, ווי: וועש וואַשן,
 טיי צו יעדער צייט. פּרוי הורוויצעס גוטסקייט האָט מירקינען גערירט.
 זיינע שטימונגען האָבן זיך געענדערט. עס האָבן אויפּגעהערט די וויזיעס
 און די שלעכטע חלומות ביינאַכט, און דאָס לעבן בייטאַג האָט שוין גע-
 האָט מער זינען. ער האָט אויך איינגעזען, אַז זיינע זעלבסטמאָרד-איד-
 דעען זענען אפשר געווען אַ רעזולטאַט פּון זיין איינזאַמקייט אין די קאַל-
 טע האָטעל-צימערן, אין וועלכע ער האָט זיך אַרומגעוואַלגערט, זינט ער
 האָט פּאַרלאָזט זיין פּעטערבורגער היים.

ער האָט צוריקגעקראָגן זיין אינטערעס צום ליינענען, און דאָס נייע
 לעבן, מיט וועלכען ער האָט זיך באַקענט, די נייע אַטמאָספּערע, אין וועל-
 כער ער איז אַריינגעפּאַלן, האָבן פאַרגרעסערט זיין חשק צו באַקענען זיך
 מיט די אַלע פּראַגן און פּראָבלעמען, וואָס האָבן אינמערעסירט זיין אומ-
 געבונג. ער האָט זיך געפּרייט ווי אַ קינד מיט יעדן נייעם געווינס, וואָס
 ער האָט זיך דערוואָרבן אין קענטשאַפט פּונעם יידיש לשון, פּונעם יידישן
 לעבנסשטייגער, יידישן שאַפּן פּון די יידישע מאַסן. צוגעהערט זיך ווי אַ
 געטרייער תלמיד צו אַלע דיספּוטן וועגן יידישע פּראַגן ביים לערער הור-

וויץ און אויך ערגעץ אנדערש-ווי. ער האָט אויפגעהאַלטן דעם בחור נאָ-
טע-לייב, וואָס פרוי הורוויץ האָט אים רעקאָמענדירט פאַר אַ תלמיד,
גאַנצע שעהען לאַנג אויסגעפרעגט אים וועגן יידישן לעבן, וועגן יידישע
יום-טובים. דאָס דייטש, וואָס ער האָט געקענט פון דער היים, איז אים
צוגוי געקומען ביים לערנען די יידישע שפראַך. נאָר נאָך מער פון יידיש
האָט ער געלערנט ביים ישיבה-בחור וועגן דעם יידישן אופן דענקען, וועגן
דעם יידישן לעבנסשטייגער, וואָס ער האָט באַווונדערט און פאַרגרעסערט
זייער שיינהייט און ווערט, ווי ס'איז די טבע פון יעדן „צוריקגעקומענעם“.
מיט דעם בחור נאָטע-לייב האָט ער זיך איבערהויפט זייער דער-
נענטערט. דער בחור האָט אים אַמוזירט און אינטערעסירט, ווייל ער
האָט דורך אים, ווי דורך אַ שויבן-פענצטער אַריינגעקוקט אין יידישן מוח,
ווי ער נעמט-אויף איינדריקן און באַאַרבעט זיי לויט זיין שטייגער. דער
בחור נאָטע-לייב, וואָס האָט מיטגעבראַכט פון דער פראָווינץ אַ געשלי-
פענעם גמרא-שכל, האָט אים אויך געוואָלט אָנווענדן צו די נייע לימוד-
דים, וואָס ער האָט זיך איינגעשאַפט אין דער שטאָט: געפרעגט קשיות,
געדרייט אַ פּלפּול, ווי ביים פּשטל אין דער היים. אַממיינסטן אָבער האָט
דער בחור אַרויסגעוויזן זיין אַנטווישונג אין די נייע לימודים ביים באַקע-
נען זיך מיטן וועזן פון אונדזער זונען-סיסטעם, געווייר ווערנדיק פון מיר-
קינען, אַז אונדזער וועלט איז גאַרנישט אַזאַ מורנ, אַז אַפילו אונדזער
זון איז נישט קיין בתי-חידה ביי גאָט, און די הימלען, וואָס מיר זעען,
זענען נאָך נישט קיין ריכטיקע הימלען, אַז אינעם אַוניווערס געפינען
זיך אָן אַ שיעור זונען-סיסטעמען, אַרום וועלכע עס דרייען זיך גרעסערע
און קלענערע וועלטן, ברענענדיקע און אויסגעלאָשענע, אַטמאָספּעריקע
און נישט אַטמאָספּעריקע. און עס קאָן גאַנץ גוט געמאַלט זיין, אַז ער-
געזווי לעבן אַנדערע ברואים, ענלעך צו אונדז אָדער נישט ענלעך, צו-
געפאַסט לויט די אַטמאָספּערישע באַדינגונגען פון זייערע „וועלטן“, וועל-
כע שטייען אַפּשר פיל העכער אין שכל, ווי אונדזערע „מענטשן“. ער איז
געבליבן אַ דערשטוינטער און אַ פאַרוונדערטער. ער האָט געמיינט, אַז
די נייע לימודים, צו וועלכע ער האָט אַזוי געגאַרט און צוליב וועלכע ער
האָט אַוועקגעוואָרפן זיין קליינשטעמלדיק רואיק לעבן, וועלן אים צוריק-
געבן אַ נייע אַמונה, וואָס וועט אים אויפקלערן בדרך הטבע דעם סוד פון
דער יצירה, — און דאָ איז ער געבליבן שטיין פאַר דעם זעלבן „אין-

סוף", ווי אין דער אלטער אמונה, נאָר מיט דעם חילוק, וואָס נאָך דעם „אין-סוף" פון דער אלטער אמונה איז געשטאַנען אַ גרויסער גאָט, וואָס האָט געטראָגן אין זיין האַנט דעם פונדאַמענט פון דעם אַלעם, און דאָ אונטער דעם „אין-סוף" איז אַ גרויסע פּוסטקייט און אַ גרויסע אומפאַר-שטענדלעכקייט.

— וואָס קומט מיר אַרויס, אַז איר האָט מיר אויפגעדעקט אַ „טפח" פון דער יצירת אַלקים, אַז איך זע, אַז אַביסל ווייטער איז דער גאַנצער „אין-סוף" דאָ. דער מענטש זעט דאָך נאָר זיינע ד' אמות פאַר זיך, זיין שטיקעלע וועלט און די פאַר שטערן און די זונען, וואָס אונדזערע פאַר-גרעסערונגס-גלעזער קאָנען פאַרלויפיק דערגרייכן. ווייטער, אין דעם „אין-סוף" וואָס איר רופט, איז דאָך ווידער דאָ זונען און וועלטן, וואָס דרייען זיך אַרום זיי, איז דאָ דער „אין-סוף". און ווי אזוי קאָן דער מענטש לעבן אינעם „אין-סוף" אָן אַ גאָט? ס'נעמט דאָך אָן אַ שרעק? — האָט דער בחור געפרעגט מיט פחד אין די אויגן.

אויף דער דאָזיקער פראַגע האָט אים מירקין נישט געקאָנט געבן קיין ענטפער. דאָס איינציקע, וואָס ער האָט אים געקאָנט זאָגן, איז געווען: אַז די וויסנשאַפט לייקנט נישט אָפּ די עקזיסטענץ פון גאָט. פאַרקערט, די וויסנשאַפט איז אַ לאַמפּ, וואָס באַלויכט די פאַרבאָרגענישן פונעם געטלעכן שאַפן, וואָס מיר רופן „נאַטור". דעם עצם „גאָט" אַליין זענען מיר זיך נישט ביכולת, מיט אונדזערע היינטיקע דערוואָרבענע חושים, אויפצוקלערן, פונקט אזוי ווי מיר זענען נישט בכוח מיט אונדזערע ער-דישע, באַשרענקטע חושים אויפצוקלערן, אָדער צו באַגרייפן דעם „אין-סוף". דער מענטש איז נאָר די אַנטוויקלטע חיה, וואָס געפינט זיך אויף דעם קליינעם שטויבעלע ערד. אפשר געפינט זיך אין דעם אוניווערס אַזאָ וועלט, וואָס איז אָן אַן ערך עלטער פון אונדזערע, און לויט די אַטמאָספּערישע באַדינגונגען פון יענער „וועלט" געפינען זיך דאָרטן אַזעלכע אַנטוויקלטע ברואים, וואָס האָבן זיך שוין דערוואָרבן אינסטינקטן, מיט וועלכע זיי קאָנען באַגרייפן, וואָס עס הייסט „אָן-ענד", און קאָנען באַ-גרייפן, וואָס עס איז „גאָט". אונדזערע איידלסטע חושים, דורך וועלכע מיר נעמען אויף קענטענישן און איינדרוקן, אונדזערע געהירן און נערוון זענען דאָך אויך נאָר פראָדוקטן פון כעמישע שטאָפן, וואָס טראָגן שוין

אין זיך דעם טויטנדן סם „באגרענצונג“, וואָס עס טראַגט אין זיך די ערד, אויף וועלכער מיר לעבן.

דעם בחורס אומרואיקייט, זיין אייביק זוכן אין יעדער זאך, וואָס ער האָט געלערנט, דעם תכלית, האָט מירקינען אויפגעקלערט זיין איי-גענע אומרואיקייט און זיין אייגן זוכן. „דאָס איז דער כאַראַקטער-שטריך פון דער ראַסע“, — האָט ער זיך געזאָגט. „מיר קאָנען נישט לעבן אויף הפקר, אויף דערווייל: מיר מוזן וויסן אַ פאַרוואָס און אַ פאַר-ווען“.

צוליב דעם בחור האָט ער געקראָגן אַן אינטערעס צו דער יידישער פילאָזאָפיע און יידישער עטיק. ער פלעגט אַרויפקומען איצט אין די אַוונטן צום לערער הורוויץ, כדי מיט אים צו פאַרפירן געשפרעכן איבער די דאָזיקע טעמעס, צו קריגן פון אים ידיעות און איינצושאַפן זיך דורך דעם לערער די נייטיקע ספרים פון יידישן דענקען. דער לערער, וואָס האָט ביי מירקינען געפונען אַ גינסטיקן באַדן פאַר זיינע ידיעות, האָט מיט זיין גאַנצן לערער-חשק זיך גענומען מירקינען אויפצוקלערן איבער יידישער געשיכטע און מיטל-עלטערישער יידישער פילאָזאָפיע. ער האָט אים דערציילט — וואָס מירקין האָט גערן געהאַט — איבער דעם אייגן-אַרטיקן יידישן דענקען פון די שפּאַנישע און דייטשע רעליגיע-פילאָזאָפּן. דער לערער האָט דאָ געהאַט אַ געלעגנהייט אויסצולאָדן אַלע זיינע ידי-עות, מיט וועלכע זיין לערער-חשק האָט אים גענויט זיך צו טיילן. קיין זאך האָט הורוויץ נישט געקאָנט מאַכן מער גליקלעך און מער צופרידן, ווי צו געפינען אַ פאַר נייע, פרישע, אומבאַרימטע אויערן פאַר זיינע קענ-טענישן. מירקין, פאַרשטייט זיך, האָט זיך צוגעהערט מיט גרויס אויפ-מערקזאַמקייט צו זיינע געשפרעכן, אויפקלערונגען און קאָמענטאַרן, וואָס דער לערער האָט צעלייגט אויף טעלערלעך. און ווען רחל-לאה האָט היינטער דער טיר פון איר קיך דערהערט ווי איר מאַן לערנט מיט מירקינען „תורה“, האָט זיך איר האַרץ אין איר געפרייט, נישט קאָנענדיק זיך דער-קלערן די סיבה דערפון, און איר גאַנץ פנים האָט געשטראַלט מיט גליק, פונקט ווי עס וואָלט געווען איר אייגן קינד.

אַ חוץ מיטן בחור נאָטע-לייב, האָט נאָך מירקין געלערנט מיט עט-לעכע עקסטערנעס אַלגעמיינע גימנאַזיע-לימודים. פרוי הורוויץ האָט שוין איצט צוגעשיקט צו אים יעדן בחור, וואָס האָט זיך געווענדעט צו איר.

די אלע לעקציעס האָט ער געגעבן ביי זיך אין צימער צו איינצלנע אָדער צו גרופן, וואָס זענען נישט מער באַשטאַנען ווי פון צוויי, כדי זיי זאָלן נישט אַרויסרופן קיין אויפֿמערקזאַמקייט מצד דער פּאָליציי, אַז מ'גייט צופיל צו אים.

דער „זשאַכלינער" האָט אים אויך אין די אָונט־שעהען אייניקע מאָל געהאַט אַוועקגעפירט אויף פאַרשידענע וווינונגען. יעדעס מאָל אויף אַן אַנדערע, אין די אָרימסטע קוואַרטאַלן פון דער שטאָט, ווו ער האָט געלערנט מיט אַרבעטער־גרופעס עלעמענטאַרע לימודים, אָדער פאַרגע־ליענט פּאָפּולערע לעקציעס איבער פיזיק, באַטאַניק און אַנדערע אַזעלכע לימודים. די לעקציעס זיינע זענען פאַרגעקומען פאַר גרופן, וועלכע זע־נען אַממיינסטן באַשטאַנען פון דער אַרבעטער־יונגט, אָפטמאָל געמישט אויך מיט עלטערע מענטשן פון ביידע געשלעכטער, מיינסטנס אין ווערק־שטעלן, ביי אַ סטאָליער אָדער ביי אַ בייטל־נייער, כדי אין פאַל פון אַ פּאָליציי־אישן איבערפאַל, זאָלן די אָנוועזנדע זיך כאַפּן צו די מאַשינען און אַרבעט־טישן.

דאָ און דאָרט האָבן אַרויסגעקוקט צו אים פון די קאַרג־באַלויכטענע שטיבער גלאַנצדיקע אויגן אונטער אַ יידיש שוואַרץ היטל, וואָס האָבן געגאַרט נאָך עפעס; אַן אַנדערש מאָל אַ פאַר פּרעגנדיקע בליקן פון אונ־טער אַ צעשוויבערטן מיידלשן שטערן, וועלכע האָבן עפעס געוואַלט דער־ניין אַ סוד. אַ טייל עלטערע, אויסגעמאַטערטע אַרבעטער זענען איינגע־שלאָפּן אויף די ערשטע בענקלעך און הויך געכראָפּעט ביי זיינע לעק־ציעס. אַנדערע האָבן געקוקט אויף אים נאַאיוו. זייערע בליקן האָבן אַרויס־געוויזן מער נייגעריקייט איבער אים אַליין איידער איבער דער עצם־זאך, וועגן וועלכער ער האָט גערעדט. זאַכאַרי אַליין האָט געהאַט אַ דאָרשטיקן פאַרלאַנג זיך צו באַקענען מיט זיינע צוהערער, צו קענען יעדן פון זיי באַזונדער, צו רעדן מיט זיי און אויסצוגעפינען ווער זענען דאָס די, פאַר וועלכע ער שטייט.

מ'האַט אים קיינמאָל נישט איבערגעלאָזט מיט זיינע צוהערער אַליין. מירקין האָט קיינמאָל נישט געוויסט, ווען און ווו ער וועט האַלטן זיינע לעקציעס. מען איז אים געקומען נעמען, און מען האָט אָפּגעוואַרט די זאַנצע צייט פון זיין פּאָרלעזן. דערנאָך האָט מען אים אַוועקגעפירט מען האָט זיך גאַרנישט געשעמט אַרויסצוווייזן דעם אומצוטרוי, וואָס

מ'האָט נאָך צו אים. פאַרקערט, מ'האָט זיך געמיט צו געבן אים אַנצוהער-
 רעניש אויף שריט און טריט, אַז ער איז דאָ אַ פּרעמדער און באַלאַנגט
 צו אַן אַנדער וועלט, און מען באַנוצט זיך מיט זיין אָפּפּערוויליקייט
 דערפאַר, ווייל ער, מירקין, האָט דאָך סיי-ווי-סיי גאַרנישט עפעס בע-
 סערס צו טון, און מ'האַלט אים ביז מ'וועט זיך קאָנען באַגיין אָן אים.
 ער האָט נישט פאַרשטאַנען דעם אומצוטרוי, וואָס מ'האָט צו אים,
 און עס האָט אים געקערענקט אויך. קודם-כלל האָט מען אים געלאָזט צורו, ווען
 מ'האָט נאָר געקאָנט. אַ חוץ אויף לעקציעס, האָט מען אים אין ער-
 געץ נישט גערופן. ער האָט באַלד אויסגעפונען — און עס איז נישט שווער
 געווען דאָס אויסצוגעפינען — אַז מ'האָט עפעס ספקות וועגן די מאַטיוון
 פון זיין האַנדלען. שוין דאָס רעדן צו אים איז נישט געווען ווי צו אַן איי-
 גענעם. מ'האָט קיינמאָל נישט פאַרגעסן צוצוגעבן אים דעם טיטל „הער“
 צו זיין נאָמען, און דאָס האָט זיך אָנגעהויבן פון „זשאַכלינער“ ביז צו די
 תלמידים זיינע. אַלע האָבן גערעדט מיט אַ געוויסן דרך-אריז. ער האָט
 געקאָנט גלייך באַמערקן, אַז ער איז דער איינציקער זאַטער צווישן זיינע
 נייע באַקאַנטע. כמעט אַלע זיינע תלמידים זענען געקומען מיט הונגעריקע
 מאַנגט אויף זיינע לעקציעס. אַ סך מאָל האָט ער זיך געשעמט פאַר זיין
 זאַטקייט. אָבער ער האָט נישט געוואוסט, ווי זיך קעגן דעם צו העלפן.
 צוערשט האָט ער זיך זשענירט פאַרצולייגן די בחורים, וואָס זענען
 געקומען אויף זיינע לעקציעס, אַז זיי זאָלן נעמען שטיצע פון אים, מיר-
 גענדיק מיט זיין נאַאיווקייט, אַז זיי וועלן זיך דורך דעם פילן באַליי-
 דיקט. דערנאָך, אַז ער האָט דאָס געפועלט ביי זיך (אַנדערע האָבן אים
 אויף אַזוי פיל פאַרלייכטערט זיינע שוועריקייטן דורך דעם, וואָס זיי
 האָבן אַליין ביי אים געבעטן) — האָט ער באַלד איינגעזען, אַז די, וועל-
 כע ער וואָלט געוואָלט העלפן און וועלכע נייטיקן זיך אַממיינסטן, האָבן
 דווקא אויסגעמיטן זיין באַרייטוויליקייט און זיך אָפּגעזאָגט, און דאָס
 אין אַזאַ פאַרם, אַז זיי האָבן אים קלאָר געגעבן צו פאַרשטיין, אַז פון אים
 ווילן זיי קיין הילף נישט אָננעמען. אַנדערש וואָלט געווען, ווען ער וואָלט
 געווען אַן אייגענער.

זיין פאַטערס וואַכיק אויג האָט מירקינען באַגלייט דורך דעם גאַנצן
 וועג, ווו ער איז גענאַנגען, זינט ער איז אַוועק פון דער היים. יעדן ערשטן
 האָט מען אים — ווו ער האָט זיך געפונען — צו וויסן געגעבן פון אַ

געוויסן ביורא, וואָס איז געווען אַ דירעקטע פּיליע פּון זיין פּאָטערס גע-
שעפט, אַז עס זענען דאָ פאַר אים גרייט געוויסע סומעס געלט. מירקין
האָט נאָר אזוי פּיל גענומען פּון זיין ביורא, וויפּיל זיין באַשיידן לעבן
האָט געפּאָדערט. מ'האָט אים געגעבן צו פאַרשטיין, און ער האָט עס
נאָנץ גוט געוואָס, אַז מ'וועט זיך נאָר פּילן גליקלעך, ווען ער וועט אויס-
נוצן זיין גאַנצן קרעדיט, וואָס אין אָפּן פאַר אים אָדער אפילו זיין קרע-
דיט איבערצוציען. ווי יעדער פאַרזאָרגטער מענטש, וואָס האָט קיינמאָל
נישט געהאַט דאָס געפּיל פּון נאַקעט און הונגעריק, האָט ער גאָרנישט
פאַרשטאַנען די וויכטיקייט דערפּון. ער האָט אָנגענומען דעם אייזערנעם
בריק, אויף וועלכן ער איז געגאַנגען, און די וואַנט, וואָס באַשיצט אים,
פאַר אַזעלכע פאַרשטענדלעכע זאַכן, אַז ער האָט נישט איינגעזען קיין
אורזאַך, אַז צוליב דעם זאָל אים ווער קאַנען מקנא זיין, אָדער מ'זאָל
צוליב דעם נישט האָבן קיין צוטרוי צו אים. אים האָט זיך געדאַכט, אַז
דאָס איז אַזאַ נאַטירלעכע זאַך, ווי דער הימל איבערן קאָפּ און ווי די
לופט, וואָס מ'שעפּט אײַן. געוויס האָט ער זיך גאַנץ גוט אָפּגעגעבן אַ
רעכענונג, אַז די אַלע, וואָס זענען ארום אים, זענען מענטשן פּון דער
גאַס, מענטשן אָן היימען, וואָס האָבן גאָרנישט, אַ חוץ זייער איינגע-
שטיקט לעבן און זייער בלוז לייב. אָבער פאַר אַזאַ איינעם האָט ער זיך
דאָך אויך געהאַלטן, און ווי יעדער זאַטער, האָט ער נישט געוואָס, אַז
די פיזישע פאַרזאָרגונג, וואָס זיין קערפּער האָט, זאָל אויף אזוי פּיל
אויסמאַכן, זאָל אויף אזוי פּיל זיין וויכטיק, אַז צוליב דעם זאָל מען אים
אונטערשיידן פּון אַנדערע.

עס האָבן אָנגעהויבן אַרומצוגיין וועגן אים לעגענדעס, אַז ער איז
אַ מיליאָנערס אַ זון, וואָס האָט אַוועקגעוואָרפּן זיין פּאָטערס הויז און
איז געקומען לעבן צווישן די יידישע מאַסן. מ'האָט עס נאָך באַפּוצט
מיט לעגענדעס, וואָס די מענטשלעכע פּאַנטאַזיע פאַרפּעלט קיינמאָל
נישט צו וועבן אַרום אַ גינסטיקן באַדן. מ'האָט דערציילט וועגן אים
פאַרשידענע מעשיות. און עס איז גענוג געווען, אַז ער זאָל זיך ערגעץ
באַווייזן, וווּ מ'האָט אים געקענט, און מ'זאָל אויפהערן יעדעס געשפּרעך
און פּילן זיך אומבאַקוועם אין זיין קעגנוואַרט. ער האָט צוליב דעם נישט
געקאַנט מאַכן קיין נייע באַקאַנטשאַפט און געפּילט זיך אזוי איינזאַם,
אָפּגעזונדערט, ווי פּריער.

א חוץ דאָס הויז פון פרוי הורוויץ האָט ער קיין אַנדער הויז אין וואַרשע נישט געקענט. נאָר אפילו דאָרט, ביי דעם לערער הורוויץ, האָט ער דערפילט, אז די איינציקע, וואָס באַצייט זיך צו אים איינפאַך, מר־טערלעך, איז געווען די פרוי הורוויץ. אַלע איבעריקע שטוב־מענטשן, פּר־נעם לערער ביז צו די טעכטער זיינע, און מער פון אַלע זייער יינגסטער זון, דער גימנאַזיסט, האָבן זיך נישט נאָר צו אים באַצויגן קאַלטלעך, נאָר מ'האָט באַשיינפערלעך געקאָנט פילן זייער אומצוטרוי צו אים. יעדעס מאָל, ווען ער איז אַריינגעקומען און נישט געפונען פרוי הורוויץ, האָט ער נישט געקאָנט לאַנג פאַרבלייבן, אזוי ווי די בליקן וואָלטן אים אַרויסגעטריבן. דאָס ערשטע וואָרט, מיט וועלכן מ'האָט אים מכבד גע־ווען ביי דער טיר איז געווען: „די מאַמע וועט באַלד אַריינקומען“, אָדער „די מאַמע איז נישטאָ“, אזוי ווי מ'וואָלט אים מיט דעם געוואָלט געבן צו פאַרשטיין, אז אַ חוץ דער מוטער, האָט קיינער דאָ אין הויז נישט קיין אינטערעס פאַר אים. דער אומצוטרוי צו אים האָט אים וויי־געטון, און ער האָט זיך געפילט ווי פּריער איינזאַם און אַליין.

קאַפיטל 13

דער ערשטער „מי שברך“

איינמאָל האָט דער „זשאַכלינער“ אוועקגעפירט מירקיןען אויף אַ פּאַרלעזונג. עס האָט געזאָלט זיין אַ פּאַפּולער־וויסנשאַפטלעכע לעקציע איבער סאָציאַל־עקאָנאָמישע ענינים. מירקין האָט עס געזאָלט האַלטן פאַר אַרבעטסלאָזע, וואָס מ'האָט געוואָלט שטילן זייער הונגער מיט פּאַר־טראַגן. די לעקציע איז פּאַרגעקומען ערגעץ אין אַן אַנשטאַלט, וואָס מיר־קין האָט זיך נישט געקאָנט דערקלערן וואָס דאָס איז: אַ ווערקשטעל, צי אַ נאַכטלענער פאַר אַרימע. עס איז געווען אין אַ קעלער פון אַ סטאַל־ריי, אַנגעשטעלט מיט לאַנגע ווערקשטעל־טישן, מיט מכשירים, הובלעכץ, טעפּ מיט קלעבעכץ, פון וועלכע ס'האָט זיך געפילט אַ שלעכטער ריח, אזוי ווי פון אַ זייער־געוואָרענעם, איבערגעשטאַנענעם געקעכץ. פון אַלע ווינק־לעך האָבן אַרויסגעקוקט אייזערנע בעטלעך. אַ טייל זענען געווען אויפ־

געשטעלט און באנוצט געוואָרן פאַר בענט. אויף צווייפּלעהאַפטיקע בעט-געוואַנט און טונקעלע שמוציקע קאַלדרעס זענען געזעסן פאַרשידענע מענטשן, וועלכע ער האָט נישט גוט געזען אין דעם קאַרגן שיין פון דער גאַז-באַלויכטונג, מיט ראָזעווע פאַפיר באַהאַנגען, וואָס האָט באַלויכטן דאָס געוועלב-סעלער.

פון דער ערשטער מינוט אָן, ווען ער האָט זיך באַוויזן אין דעם סעלער, האָט מירקין גלייך דערפילט אַ שלעכט-אַנזאָגנדיקן אומצוטרוי צו אים, וואָס האָט אַרויסגעקוקט פון אַלעמענס בליקן אויף אים. מירקין האָט שוין דענסטמאָל גערעדט אַביסל יידיש, כאָטש נאָך זייער רוסיפיר-צירט, מיט פיל גרייזן. צו אַזעלכע לעקציעס האָט ער זיך צוגעגרייט און דווקא זיך געוואָלט אויספיינען מיט זיין יידיש. אַזוי ווי ער האָט אָבער נישט געקאָנט גוט יידיש רעדן, איז זיין שפראַך געווען אַ שלעכט דייטש (וואָס ער האָט געמיינט, אַז עס איז יידיש), געמישט מיט רוסישע ווער-טער. מירקין האָט די פאַרלעזונגען זיינע פאַר אַרבעטער גענומען זייער ערנסט און געמיט זיך צו באַלעבן זיינע ווערטער מיט ביישפילן פון זיין אייגענער דערפֿינדונג. נאָר קוים האָט זיך דערהערט באַלד ביים אָנהייב זיין פאַרדייטשט יידיש, איז געוואָרן אַ געלעכטער אין די ווינקלען. דער קאָנטאַקט צווישן דעם רעדנער און די צוהערער האָט זיך פאַרלירן. מיר-קין איז דערשטוינט געבליבן אַ וויילע, אָבער ער האָט זיך מיט אַן אומ-באַהאַלפענעם שמייכל פאַרענטפערט פאַר זיין שלעכטן יידיש און צוגע-זאָגט, אַז אין דער צוקונפט וועט ער זיך מיען אויסצובעסערן זיין לשון, און געפרווט ווייטער אָנגיין מיט זיין לעקציע. דער עולם אָבער האָט אים שוין נישט געהערט. מ'האָט גערעדט אין די ווינקלעך און נאָכגע-קרימט יעדעס שלעכט-אַרויסגעזאָגט וואָרט זיינס. מירקין, וועלכער האָט געגלויבט, אַז ער טוט אַ וויכטיקע און הייליקע אַרבעט, האָט זיך געטיט נישט צו לאָזן זיך באַאיינפלוסן פון דער גרינגשעצונג און אויפצוהאַלטן דעם פאַטעטישן טאָן, וואָס ער פלעגט שמענדיק איינשלאָגן אין זיינע לעקציעס. אָבער אין די ווינקלעך צווישן דעם צוזאַמענגעקומענעם הונד-געריקן עולם, וואָס האָט אין מירקיןס אויגן אויסגעזען ווי איין מענטש מיט אַ סך גופים, האָט מען שוין גערעדט הויך. איינער האָט איבערגע-פרעגט דעם אַנדערן: ווער איז ער, דער יאָלד? און אָפגענטפערט עפעס נישט זייער קיין חניפּהדיקס אויף זיין אַרעס. מירקין איז צוערשט גע-

וואָרן בלאַס, געהאַלטן אין איין אידיאָטיש שמייכלען, און נישט גע-
ווסט ווי אַרויסצוקריכן פון דער סיטואַציע. ער האָט געפרוּווט ווייטער
אַנגיין מיט זיין רעדן. פלוצים האָט זיך אויפגעשטעלט איינער פון הינטן,
וואָס איז געווען מרדכי דער הויקער, און געפרעגט שוין הויך:

— יאָך פאַרשטיי נישט. מיר האָבן געמיינט, אז מ'האָט אונדז דאָ
צוזאַמענגעבראַכט צו הערן עפעס אַ ריכטיק וואָרט, און דאָ האָט מען
אונדז אַראָפגעבראַכט עפעס אַ בורזשוק, וואָס וויל טון פילאַנטראָפישע
אַרבעט צווישן די מאַסן. זאָל ער גיין אין דער יידישער גמינע אַרײַן אויף
גזשיבאָווסקע.

— ער הערט דאָך, — ציט אים פון הינטן הענעך דער סטאַליאַר,
וואָס זיין ווייך האַרץ האָט נישט געקאָנט צווען דעם צער פון מירקינען.

— זאָל ער הערן, וואָס האָב יאָך מורא פאַר וועמען.

מירקין האָט אויפגעהערט צו רעדן: ער האָט זיך אַרומגעקוקט צע-
מישט, בלייך, מיט אַן אָפן מויל, געריבן זיך מיט די בלייכע הענט די
וואַנצעלעך. ער האָט געוואָלט עפעס זאָגן און נישט געווסט וואָס.

די אידעאָליסטישע מאַסע קאָן זיין אַכזריותדיק ברוטאַל, ווען זי
געפינט איר קרבן. צי איז דאָס געווען זיין אויסטיילן זיך פון די אַרומי-
קע מיט זיין בכבודיקער באַקליידונג צווישן דעם האַלבאַפגעריסענעם
עולם, וואָס האָט זיי געמאַכט אזוי ביטערלעך געשטימט קעגן אים? וואָס
מער מירקין האָט זיך פאַרלוירן און נישט געווסט ווי אַרויסצוגיין פון
דער לאַגע, וואָס בלייכער און אומבאַהאַלפענער ער איז געוואָרן, אַלץ
מער האָט עס גערייצט דעם אַנפאַל-אַפעטיט פון די פאַרזאַמלטע אויף
אים.

— יאָך וואָלט נאָר געוואָלט וויסן, ווי עס האָבן אים געשמעקט די
קאָטלעטן היינט ביים מיטאַג-עסן? — זאָגט אַ בלייכער יונגעראַן און
ווייזט אַרויס זיינע ציין-פאַרלוירענע יאַסלעס אין געלעכטער.

— גלייב מיר, וואָס דאָס אַכלט-אויף אויף איין מאַלצייט, וואָלט
פאַר אונדזערס איינעם גענוג געווען אויף דריי טעג.

— מיטן ווייב און קינד צוגעלייגט, — זאָגט אַ האַלב-פאַרשלאָפער-
נער, נישט ראַזירטער מיטליעריקער אַרבעטער, מיט רויט-באַפאַרבטע
הענט, אין אַ פלעגמאַטישן טאָן, פוילנדיק זיך אַפילו דערביי צו לאַכן.

— הערט אויף, עס איז דאָך אַ רחמנות אויף אים. זעט, ער איז אזש בלייך געוואָרן, — זאָגט אַ דערשלאָגן מיידל.

— וואָס ברענגען זיי צו אונדז אַזעלכע יאָרדן?

שפעטער, אז מירקין איז אַהיימגעגאַנגען מיטן „זשאַכלינער“ דורך די באַשנייטע גאַסן אין געלן ליכט, וואָס האָט אַרויסגעשיינט פון די עלעקטרישע לאַמפּן פון די געוועלבלעך, האָט זיי דער „זשאַכלינער“ פאַרענטפערט:

— מענטשן זענען פאַרביטערט. שוין דעם צווייטן חודש, ווי עס איז קיין אַרבעט נישטאָ ביי דער לעדער-בראַנזשע, אין די טריקאָטן-שפינע-רייען, צווישן די שאַכטל-מאַכערס. מ'דאַרף נישט פאַראיבֿל האָבן — זיי זענען הונגעריק.

— און אז זיי זענען הונגעריק, וואָס בין איך שולדיק? — פּרעגט דער ביטער געוואָרענער מירקין.

— איר האָט אַמאָל געהונגערט, פּאַניע מירקין? — פּרעגט אים דער „זשאַכלינער“, אָפּשטעלנדיק זיך אין מיטן גאַנג.

מירקין איבערלייגט זיך, קלערט אַ וויילע און גיט צו מיט שעמעוו־דיקייט:

— ניין.

— זעט איר, און זיי דערפילן דעם, וואָס האָט נישט געהונגערט.

— צוליב דעם, וואָס זיי הונגערן, איז נאָך נישט באַרעכטיקט זייער האַנדלען קעגן מיר. איך ווייס נישט, וואָס עס וועט אַרויסקומען, ווען איך וועל אויך הונגערן? נאָך-אַלעם בין איך דאָך נישט געקומען צו זיי שלעכטס-טון, אז ס'קומט מיר דעריבער אזא ברודֿך הבא.

— פּאַניע מירקין, — ענטפערט דערויף דער „זשאַכלינער“, — צוויי-שן אונדז און אייך שטייט אַן אייזערנע וואַנט, איר וועט אונדז קיינמאָל נישט קאָנען פאַרשטיין. ווי אזוי קאָנט איר אונדז פילן, אז איר האָט זיך קיינמאָל נישט געפונען אין דער סיטואַציע פון אונדזערס איינעם? וואָס ס'זאָלן נישט זיין די מאַטיוון, וואָס האָבן אייך געבראַכט צו אונדז, — זאָגט דער „זשאַכלינער“, וועלכער האָט ליב געהאַט צו רעדן און געוואַרט נאָר אויף אַ געלעגנהייט, — און איך צווייפל נישט אין דער אויפריכטי-קייט פון זיי, — וועט איר קיינמאָל נישט פילן, נישט פאַרשטיין און נישט באַגרייפן אונדז. ווייסט איר פאַרוואָס? טאַקע דערפאַר, ווייל איר האָט

קיינמאָל נישט געהונגערט, ווייל איר האָט קיינמאָל נישט איבערגעלעבט אָט דאָס, ווען איר שטייט איינער אַליין אין דער גאָס און פאַרמאָגט נאָר-נישט, נאָר אייער נאַקעט לייב. האָט איר אַמאָל געקלערט וועגן דעם, וווּ איר וועט היינט אָוונט באַהאַלטן אייער קערפער? האָט איר אַמאָל געהאַט דאָס געפיל צו גיין אין גאָס און צו זען הייזער און הייזער, באַלויכטענע פענצטער אַרויסקוקן פון אומעטום, און נישט האָבן קיין איין טיר, וווּ אַריינצוגיין? עס האָט שטענדיק ערגעץ-וווּ געוואַרט אַ וואַרים בעט אויף אייך. איר האָט קיינמאָל נישט קיין מינוט געלעבט אָן אַן אַדרעס. פאַר-שטייט איר, וואָס ס'הייסט אַרומצודרייען זיך אין די גאַסן, אָן אַן אַדרעס? ... איר האָט קיינמאָל נישט געטראַכט וועגן אייערע טאָגטעגלעכע נויטן. אייך קומט-פאַר, אַז דאָס פאַרזאָרגן מיט שפייז פאַר אונדזער קערפער, איז אַזאַ נאַטירלעכע זאַך, ווי די זון, ווי די לופט, ווי דער הימל איבער אונדזער קאָפּ. זאָל מען אייך אויף איין טאָג, אויף איין שעה אַריינזעצן אין אַ לופט-ענגן צימער, וועט איר פון גאַרנישט קלערן, נאָר ווי אַזוי אויסצו-האַקן אַ לאַך אין דער וואַנט, כדי איר זאָלט באַקומען לופט. דאָס זענען די געדאַנקען פון אַ הונגעריקן מענטש. ער קלערט וועגן גאַרנישט עפעס אַנדערש, נאָר פון עסן און וווּ צו שלאָפן. דאָס איז די וואַנט, וואָס שטייט צווישן אונדז און אייך.

— אפשר טאַקע דערפאַר, וואָס איך האָב קיינמאָל נישט געהאַט אָט די טעגלעכע זאָרגן, וואָס איר רופט-אָן דאָס זעטיקן מיינע פיזישע נויטן, איז מיינ קומען צו אייך אַרויסגערופן געוואָרן דורך אַ פיל העכערן אידעאַל, ווי די נויט, דורך אַן אינערלעכן טרייב, — זאָגט מירקין.

— עס איז נישטאָ קיין מער אינערלעכער טרייב, קיין מער אידעאַליס-טישער און העכערער מאָטיוו, ווי די נאַקעטע נויט. דאָס איז דער פאַס, וואָס די מאַסן אָנערקענען — צוצולאָזן צו זיך. און דאָס איז די איינ-ציקע גאַראַנטיע, אַז דאָס קומען איז אַן אמתדיקס און אַ שטענדיקס, גע-בונדן דורך איין גורל מיט אַלעמען. וואַרים נאָך אַלעמען, וואָס האַלט אייך, אַז איר זאָלט אין אַ שיינעם טאָג נישט אַוועקגיין פון אונדז, פונקט אַזוי ווי איר זענט געקומען צו אונדז? אייער קומען איז נישט אַרויסגע-רופן געוואָרן דורך אַ נויטווענדיקייט, נאָר דורך אַ קאַפּריז, זאָל זיין אַן אידעאַלער קאַפּריז, און מאַרגן קאָנט איר האָבן אַן אַנדערן קאַפּריז. אַ

טירל שטייט שטענדיק אָפן פאר אייך, און ערגעץ-וווּ ווארט אַ וואַרימע היים פאר אייך.

— איז דאָס די סיבה פון אייער אומצוטרוי צו מיר, דאָס, וואָס איך בין צופעליק פאַרזאָרגט מיט מיין חיונה? איך גלויב נישט, אַז דאָס איז אַ ריכטיקע מאָס צו מעסטן מענטשן, אויב זיי זענען הונגעריק אָדער זאָט. הונגעריק ווי זאָט זענען אויסערלעכע צושטאַנדן, און דער מענטש קאָן זיין אין יעדן צושטאַנד גוט אָדער שלעכט, גערעכט אָדער אומגערעכט. איברינקס, אַז מ'זאָל משפטן מענטשן דערפאַר, וואָס זיי זענען פאַרנומען נאָר מיט זייער חיונה, וואָלט מען באַדאַרפט פאַרדאַמען אַלע גאָטס באַ-שעפענישן. די גאַנצע גאָטס וועלט ווערט געפירט אין אַ ברוזשואַזער אָר-דענונג. אַלע פייגל און אַלע חיות, אַלע בלומען און געוויקסן זענען נאָר פאַרנומען מיט איין זאַך: זיי זאָרגן נאָר, ווי אזוי זיך צו באַשאַפן חיונה און ווי אזוי איבערצולאָזן דער שפעטערדיקער וועלט זייער פאַרזעצונג.

— אָבער גאָטס באַשעפענישן קלייבן נישט אָן קיין ירושות, לעבן נישט פון אָנגעקליבענע פאַרמעגנס, וואָס זייערע עלטערן האָבן אָנגעד-זאַמלט. זיי קעמפן-אויס זייערע ביסנס מיט די נעגל, קלייבן-אָן חיונה, איינצל אָדער קאָלעקטיוו, מיט אייגענע כוחות.

— דאָס איז אונדזער עודה איבער דער בהמה און חיה. פאַרלויפיק האָבן מיר דעם אָנקלייב און דער ירושה צו פאַרדאַנקען אונדזער גאַנצע ציוויליזאַציע.

— אַז איר רופט דאָס אָן „ציוויליזאַציע“, ענטפערט דער „זשאַכ-לינער“ פאַרביטערט.

— קיין אַנדערע האָט די מענטשהייט נאָך נישט אויסגעקלערט, אין כל-זמן מיר האָבן נישט קיין אַנדערן אָנהאַלט, איז דאָס אונדזער ביסל אַרימקייט, אַז נישט, וועלן מיר גאָר פאַרווילדעוועט ווערן.

— איך בין נישט אזוי געבילדעט ווי איר, — רופט זיך אָן צום סוף דער „זשאַכלינער“, — נאָר איינס ווייס איך, אַז טאַקע דאָס „אַנ-קלייבעכץ“ איז די וואַנט, וואָס שטייט צווישן אונדז און אייך, און דורך דער וואַנט וועלן מיר נישט דורכשפרייזן. זיי זענען זיך צעגאַנגען ברוגזלעך.

קאפיטל 14

איבערגעשניטן דעם נאָפֿל

דערווייל האָט זיך געמאַכט עפעס אַ זאַך, וועלכע האָט פֿון אונטער מירקינען אונטערגעשניטן די צווייג, אויף וועלכער ער איז אַזוי זיכער געזעסן, פֿיל פֿריער ווי ער האָט עס אַליין גערעכנט. ער איז אַ סך פֿריער אָנגעוויזן געוואָרן אויף זיך אַליין, איידער ער האָט נאָך צייט געהאַט זיך צוצוגרייטן דערצו. ער איז געקומען אין קאַנטאַר אַריין פֿון זיין פּאָטערס אַגענט אין וואַרשע איינצואַרדענען מיט אים וועגן די געלט-אָנגעלעגנ-הייטן אין דער צוקונפֿט. דער אַגענט האָט אים איבערגעגעבן אַ פּאַר-מאַכטן בריוו, וואָס איז אָנגעקומען פּאַר אים.

— מיר האָבן אייך אַרומגעזוכט און נישט געקאַנט געפינען. דער בריוו ליגט שוין פּאַר אייך אַ געוויסע צייט. אין האָטעל, וואָס איר האָט פּאַרלאָזט, האָט איר נישט געלאָזט אייער אַדרעס.

מירקינען האָט דער בריוו אינטריגירט. ער האָט דערקענט דעם פּאַר-טערס האַנטשריפט אויפֿן קאַנווערט. זינט ער האָט פּאַרלאָזט פעטערבורג, איז עס געווען דער ערשטער צייכן פֿון יענעם לעבן, און דאָס האָט אין אים אויפגעוועקט אַלטע דעראינערונגען. כדי אַן ענדע צו מאַכן, האָט ער בדעה געהאַט נישט צו עפענען דעם בריוו, אָפּצושיקן אים אומגעלייענט. די נייגעריקייט האָט אָבער אין אים געזיגט, ער האָט אים אויפגעעפֿנט און געפֿונען אַ קורצע ידיעה מיט זיין פּאָטערס אייגנהאַנטיקער אייליקער שריפט:

„אייך האָב געפֿונען פּאַר נייטיק צו פּאַרריכטן דאָס שלעכטס, וואָס דו האָסט אָנגעמאַכט. לעצטן נאָוועמבער האָבן מיר זיך פּאַרבונדן אין אַ חתונה-באַנד מיט נינאַ סאַלאַמאַנאָוואַ.“

דאָס בלוט האָט געגעבן אַ זעץ אין זיין פנים. די הענט האָבן אים אָנגעהויבן צו ציטערן. פּאַר כעס האָט ער זיך שאַרף איינגעביסן די ליפֿ. ער האָט געבעטן טינט און פּעדער און אָנגעשריבן אויף זיין פּאָטערס אַדרעס די דאָזיקע ווערטער:

„איר זענט אַ פּאָרליעץ, און איך וויל נאָרנישט האָבן מיט אייך וואָס צו טון.“

פארמאכט דאָס שרייבן און געבעטן דעם אַגענט איבערצושיקן עס דעם פּאָטער זיינעם.

— און וואָס טון מיט דעם געלט פאַר אייך? דער פעטערבורגער קאַנטאַר באַרעכטיקט אונדז אייך אויסצוצאָלן טויזנט רובל אַ מאָנאַט. מיט די פּריערדיקע געלטער, וועלכע איר האָט נישט אינגאַנצן אויסגע-
נוצט, האָט זיך אָנגעזאַמלט אַ היפשע סומע.

— טוט וואָס איר ווילט, פון מיינעטוועגן קאַנט איר זיי צוריקשיקן. געוויס, שיקט זיי צוריק צוזאַמען מיטן בריוו.

דער דירעקטאָר פון דער טראַנספּאָרטגעזעלשאַפט, וואָס איז געווען אין וואַרשע דער קאָרעספּאָנדענט פון זיין פּאָטערס קאַנטאַר, האָט אים אָנגעקוקט דורך זיינע פינקלדיקע ברילן, און דער איינגעלייגטער שטיי-
פער קאָלנער פון זיין געפרעסט העמד האָט זיך זייער געפינקלט. ער האָט מירקינען באַטראַכט מיט איבערלייגונג און אָפּגעענטפערט:

— יעדנפאַלס וועל איך האַלטן די געלטער צו אייער דיספּאָזיציע. מען קאָן נישט וויסן, אפשר וועט איר זיי וועלן באַנוצן.

מירקין, נישט געפינענדיק זיך קיינמאָל אין נויט, האָט נישט פאַר-
שטאַנען די וויכטיקייט דערפון און דעם גרויסן חילוק, וואָס די פּאָר
טויזנט רובל וועלן מאַכן פאַר אים, האָט ער אים אָפּגעענטפערט:

— איך האָב אייך שוין געזאָגט — טוט דערמיט, וואָס איר ווילט.

— אייער אַדרעס בלייבט דאָך פּאָרלויפיק דער זעלבער? — פרעגט

דער דירעקטאָר מיט אַ כיטרען הינטער-געדאַנק.

— צו וואָס באַדאַרפט איר דען וויסן?

— איך מיין, עס קאָן זיך אַמאָל טרעפן. אפשר קאָן אָנקומען אַ

בריוו פאַר אייך פון פעטערבורג.

— איך דערוואַרט נישט קיין בריוו פון פעטערבורג, — האָט מירקין

אָפּגעענטפערט און פאַרלאָזט דעם דירעקטאָר מיט אַ נויג.

— יעדנפאַלס שטייען מיר שטענדיק גרייט צו דינען. מיר וועלן זיין

גליקלעך, — האָט דער דירעקטאָר אָפּגעענטפערט, באַגלייטנדיק אים צו
דער טיר.

מירקין האָט זיך געדרייט איבער די וואַרשעווער גאַסן אין פּאַלנדיקן

שניי מיט אַן אַרויפגעשטעלטן קאָלנער פון זיין פּאַלמאָ און געפילט זיך
לייכטער ווי פּריער.

פארנאכט האָט ער זיך ווידער געפונען ביי פרוי הורוויץ. עס איז געווען אזא פארשטענדלעכע זאך צו איר צו גיין, ווי א קינד, וואָס גייט אהיים. ער האָט זי געטראָפן אין קיך, וווּ זי איז געשטאַנען ביי דער אויפגערוקטער פייערקע און האָט געשאַרט מיט אַן אייזן צווישן די פאַר-ברענטע קוילן, כדי אויפצולעבן דאָס פייער פון קיך. פון די צעהיצטע קוילן האָט געזעצט אַ רויטלעכער שיין און באַגאַסן דאָס שטאַרקע פנים פון פרוי הורוויץ. זי האָט זיך אַביסל פאַרשעמט ביי זאַכאַרים אַריינקו-מען און איבערגעווישט זיך מיטן פאַרטוך דעם שווייס פון איר שטערן. — מאַדאַם הורוויץ, איצט, צי איך וויל יאָ, צי איך וויל נישט, מוז איך מיר אַליין פאַרדינען מיין שטיקל ברויט, אַז נישט, וועט אויסקומען צו הונגערן.

— געמיינט, כאָטש מיט איינעם בין איך אויסגעזאָרגט, — זאָגט פרוי הורוויץ מיט אַ שמייכל, — וואָס איז דאָס אַזוינס געשען?

מירקין האָט נישט געענטפערט. אַנשטאַט אַן ענטפער, האָט ער עפעס געזוכט אין די טאַשן, צונויפגענומען דאָס גאַנצע געלט, וואָס ער האָט געהאַט ביי זיך, סיי גרויס און סיי קליינס, און געגעבן אַ וואָרף-אַריין אין פייער.

— משוגע דאַרף מען נישט זיין, — רופט אויס רחל-לאה, און פאַר געסנדיק זיך, גיט זי אים אַ פאַטש מיט איר פינגער איבער זיינע הענט. זי האָט זיך אַליין דערשראַקן פאַר איר טאַט און אַנגערופן זיך מיט אַ געלעכטער:

— זייט מיר מוחל. איך האָב זיך פאַרגעסן. איך האָב געמיינט, אַז עמיצער פון מיינע קינדער טוט דאָס. — און זי האָט זיך נאָך מער גע-רויטלט איבער דעם וואָרט, ווי איבער דעם פעטשל, וואָס זי האָט אים געגעבן.

מירקין האָט נישט געוואָגט צו קוקן איר אין פנים אַריין, נאָר בויגנ-דיק זיין בליק אין פייער, האָט ער געזאָגט ווי צו זיך:
— איך דאַנק אייך.

דעם אָונט איז ביים לערער הורוויץ פאַרגעקומען אַ גרויסע דיסקור-סיע וועגן דעם ציל פון לערנען און צוועק פון מענטשן, — ווידער אַרויס-גערופן דורך דעם בחור נאָטע-לייב. דער בחור איז געווען זייער אומגע-דולדיק; ער האָט קוים געהאַלטן ביים אַלף-בית פון זיין נייער תורה, און

שוין געוואָלט דערגיין דעם תכלית. דער תכלית האָט אַלץ דעם בחור נישט געלאָזט איינרווען. ווען ער איז אַנטלאָפֿן פֿון דער גמרא אין דער נייער וועלט אַרײַן, האָט ער געזוכט אין דער נייער תורה די צוועקלעכ־קייט און די זיכערקייט, וואָס די אַלטע אמונה האָט אים געגעבן. ער האָט עס אָבער נישט געקאָנט זען, ער האָט נאָר געפֿילט אַ פֿוסטקײט, און ער האָט זײנע ספקות אויסגעדריקט פֿאַרן לערער דעם אָונט; ס'איז אויך געווען דערביי דער „זשאַכלינער“.

— דאָרט אין דער היים, אין די אַלטע ספרים, האָט זיך אַמאָל אַנט־פֿלעקט ווי אַ ליכט די אויפגאַבע פֿון מענטשן וואָס צו טון, כדי צו פֿילן זיך אָנגעבונדן אין תכלית, אין אַ צוועק. מען איז געווען פֿאַרזיכערט. דאָ, — זאָגט ער, — אין דער נייער אמונה, וואָס ער לערנט, איז מען אינ־גאַנצן אָנגעוויזן אויף זיך אַלײַן. גוט, איך וועל שוין וויסן, אַז אַזוי פֿיל און אַזוי פֿיל אינדזלען געפֿינען זיך אויפֿן מיטללענדישן ים; איך וועל קאָנען אויסרעכענען אַלע טײַכן פֿון אַפֿריקע, אָדער האָבן אַ ידיעה אין דער נאַטור פֿון דעם בלימל אָדער פֿון יענעם פֿליגעלע. דאָס איז דאָך נאָר אײַן קלײנער פרט אין גרויסן כלל. עס גײט דאָך אַרײַן אין חשבון פֿון „ששת ימי בראשית“. עס זענען נאָר פֿרטים. וווּ געפֿינט זיך אָבער אין דעם נייעם לימוד דאָס גרויסע, וואָס שטייט אונטער דעם כלל? — דעם תכלית פֿון דעם אַלעם? אָפטמאָל נעמט מיך אַרום אַ שרעק. עס איז אַזוי ווי די ווייבער זאָגן: „איך האָב געלאָזט פֿאַלן אַ דעק, און קלײב־אויף די פֿעדערן“. מען פֿילט זיך ווי הפֿקר: מען נעמט דיך און מען שיקט דיך אײנעם אַלײַן אַרויס אין אַ ווייטן, אומענדלעכן וועג.

דער לערער הורוויץ האָט מיט אַ לערערשער געדולד אויסגעהערט די תרעומות אויף זײַן תורה פֿונעם נײַ־אָנגעקומענעם, געשלעפֿט די ברילן פֿון דער נאָז און שטאַרק זײ געריבן מיט דעם טיכל און אים אָפֿגעענט־פֿערט: דווקא דאָס, וואָס ער האָט געהאַט אין דער היים, איז געווען אַ שפֿיל אין אַ „בלינדע קו“, אַ גלױבן אויפֿן וואָרט. דער גרויסער תכלית ליגט דאָ, — ווייזט דער לערער אויף זײַן ספרים־שראַנג. — און ווילסטו זיך אָנבינדן אָן דעם גרויסן תכלית, קאָנסטו נאָר דורך דעם כוח פֿון זײ. דער פרט קאָן זיך נאָר אויפהײבן צו יענער הויך פֿון גאַנצן כלל דורך דעם כוח פֿון מענטשלעכן שכל. מיט דעם, וואָס מיר באַקענען זיך מיט אַזעל־כע גײסטער ווי ספֿענסער, דאַרווין. און זײערס גלײַכן, ווערן מיר אַ טײל

פון זיי, אונדזער אייגענער שכל גייט-ארויס פון זיינע ענגע ד' אמות און שוועבט אריין אין דעם ליכט פון וועלט-גייסט. מיר בינדן זיך דורך דעם אָן אָן דעם איינציקן און אייביקן תכלית, וואָס איז דאָס דערקענען, דאָס וויסן. צוליב דעם ווערן מיר שותפים פון „ששת ימי בראשית“. מיר זע-נען נישט קיין קליינע בלינדע קנעכט, וואָס דינען א געוויסן ריטואַל, — דער אזוי, און די אנדערע — אנדערש, כדי דורך דעם צו געפעלן עפעס אַן אויסגעטראַכטן כוח, וואָס יעדער שבט האָט אים געכאַפט אין אַרענ-דע. דאָס איז געצנדינסט, דאָס איז נישט קיין תכלית. דער גרויסער תכלית איז דער פון שפינאַזאַ: „ווען דו ווערסט אַליין א שותף אין ששת ימי בראשית“, און צו דעם תכלית קאַנסטו נאָר צוקומען דורך דעם, וואָס דו בינדסט דיך אָן אינעם גרויסן וועלט-שכל, וואָס האָט זיך אַנטפלעקט ביי די גרויסע גייסטער. „גאָט“, אָדער די „נאַטור“ איז בלינד. דער מענטשלעכער שכל האָט אים אויגן געגעבן.

— אָבער ווער האָט באַשאַפן דעם שכל? ווער האָט באַשאַפן דעם שכל? — וויל דער בחור נישט אַפּלאָזן.

רחל-לאה איז דערביי געזעסן ביים טיש. זי האָט פאַרצערעוועט א זאָק ביים מילך-שיין פונעם לאָמפּ, ווען די מענער האָבן זיך געשפּאַרט. אַז די ווערטער האָבן דערגרייכט אין די הויכע הימלען, האָט זי אויפגע-הערט צו צערעווען, אונטערגעלייגט איר שטאַרקע קין אונטער איר האַנט און צוגעהערט זיך צום געשפּרעך מיט אַן איינגעקנייטשטן שטערן. און כאַטש זי האָט נישט פאַרשטאַנען וועגן וואָס עס האַנדלט זיך, האָט זי אָבער אין איר גאַנצן אינערלעכן וועזן געפילט א דערהויבנקייט. זי האָט צוגעשאַקלט מיטן קאַפּ אויף איר מאַנס רייד, ווי זי וואָלט מסכים געווען דאַרויף.

דער „זשאַכלינער“ האָט אָבער געמיינט, אַז דאָס זענען אַלץ בור-זשאַזע רייד.

— וואָס הייסט, זיך צו פאַרלאָזן אויפן אייגענעם שכל? — האָט ער געפרעגט. — ווו קאָן דיך דער שכל פאַרפירן? דער שכל שלעפט דאָרט, ווו דער מאַגן וויל. דער שכל איז אויך נישט קיין אומאַפהענגי-קער נפש. ער איז אַ טייל פונעם גוף און ער באַדינט מיט איינפאַלן און כיטרעקייט אויסצוגעפינען די זאַכן, וואָס דער גוף וויל. ביי אַ טייל ליגט דער שכל אין מאַגן, אין טאַש, ביי אַנדערע ליגט דער שכל אין די הענט

פון א קאפריז, פון אייגענע ביזע כוחות, וואָס לעבן אין מענטש. א מענטש קאָן נאָר דענסטמאָל ווערן אויסגעלייזט, ווען ער לייזט זיך אויף אלס יחיד און שפּאַנט זיך איין אלס א קליינער טייל פון אַ כּלל. דו ווייסט, אַז דו געהערסט צו אַ כּוח, וואָס שלעפט דיך און ביסט נישט הפּקר, לויפסט נישט אַרום אַליין מיט דיין נאַקעטקייט.

מירקין האָט געמוזט שמייכלען ביי די קלאָרע און פעסטע אַנט-וואָרטן, וואָס סיי דער לערער און סיי דער „זשאַכלינער“ האָבן דעם בחור אָפּגעענטפערט אויף זיין אייביקער פּראָגע. קיין ספּקות זענען פאַר זיי נישט געווען, קיין נעפּל; זיי האָבן געזען זייער וועג קלאָר און אויף אים זענען זיי געגאַנגען.

ער האָט זיך געטראַכט:

— ווען איך וואָלט געקאָנט אזוי גלויבן ווי זיי, וואָלט איך דאָך, איינגעטלעך, געווען אַ גליקלעכער מענטש. דאָס איז דאָך, איינגעטלעך, וואָס פעלט מיר: „אַ רינג אין דער נאָז“, ביי וועלכן דער מענטש זאָל געשלעפט ווערן ווי אַן אָקס. אלע טראָגן זיי אים — דער לערער, דער „זשאַכלינער“, קעניגשטיין דער ציוניסט. נאָר ער איז הפּקר. אָבער ער איז שוין מיד געוואָרן פון זיך אַליין. און אפשר איז דאָס דער דרך. דער מענטש מוז געפירט ווערן ווי דער אָקס ביים רינג. וואָס איז דער חילוק ווער עס טוט אים אָן, אַבי דער פירער פירט אויף אַ גלויכן וועג, אויף אוועלכן ס'איז וועג, אַבי נאָר פון דעם זיג-זאָג אַרויס.

גערעדט אָבער האָט ער אנדערש. ער האָט זיך געוואָגט אַנצורופן

מיט אַ שמייכל:

— איר גיט דעם יונגמאַן אזעלכע קלאָרע אַנטוואָרטן אויף אַ פּראַ-

גע, וואָס איז אזוי אַלט ווי די וועלט און וועלכע קיינער האָט נאָך נישט פאַרענטפערט. ווי קאָנען מיר ענטפערן אויף געוויס, ווען מיר באַזיצן נישט דעם גאַנצן סכּום פון וויסן, וואָס זאָל אַריינדריינגען אין אלע פאַר-באָרגענישן, כאָטש אין די, וועלכע מיר טאַפּן-אָן אין דער פינצטער, אָדער מיר דערפילן מיט אונדזערע אינסטינקטן, שוין אָפּגערעדט פון אזעלכע, פון וועלכע מיר ווייסן נישט, נאָר זיי לויערן אַרום אונדז אין דער שוואַר-צער נאַכט, אין וועלכער מיר באַוועגן זיך. וואָס איז שכל? וואָס איז אפילו אינסטינקט, אָדער דער איידלסטער אינסטינקט, וועלכער דער מענטש באַזיצט, — אינטואַציע? ווי ווייט קאָן ער נאָר דערנייז? איז

דרויסן ליגן מיליאָנען וועלטן: אין דרויסן ליגט דער „אין־סוף“, וואָס דער יונגערמאַן רופט־אָן (ווייזט ער אויף דעם בחור), וועלכער איז פאַרהוילן פון אונדז מיט דער אייביקער נאַכט. און וואָס איז עפעס דרויסן? קענען מיר זיך אַליין? ווייסט איר אַלע אייערע פאַרבאָרגענישן? און די, וועלכע איר קענט, קענט איר זיי דערקלערן? ווייסט איר, וואָס איר וועט טון אַ מינוט דערנאָך? דער „זשאַכלינער“ האָט עס זייער באַקוועם, — שמייכלט מירקין, — ער וואַרפט די אחריות אויף אנדערע, ער רעדט וועגן מבטל זיין זיין ווילן און אַנשליסן זיך אָן כלל. — דאָס איז זייער פראַקטיש, און איך וואָלט עס אויך געוואָלט טון. אָבער ווער איז דער כלל? ערשטנס, זענען אין אונדזער לעבן דאָ פיל כללים, און ווער זאָגט מיר, אז דער כלל האָט רעכט? דער כלל ווערט דאָך אויך געפירט פון מענטשלעכן שכל, פונקט אזוי ווי דער פרט. אַפטמאָל איז דער כלל פיל מער אומגע־רעכטער ווי דער פרט. קעגן דעם פרט קאָן מען כאַטש נאָך אַמאָל מעיז־פנים זיין, פראַטעסטירן, רעוואָלוציעס מאַכן. קעגן דעם כלל קאָן מען דאָך גאַרנישט טון. מ'טאָר דאָך נישט קעגן אים מעיז־זיין, מעג ער ווי אומגערעכט זיין.

די ווערטער האָבן געווירקט, ווי אַ באַמבע וואָלט געפלאַצט. דער לערער האָט אין זיי געזען געפערלעכע אַנאַרכיסטישע געדאַנקען. דער „זשאַכלינער“ האָט אָבער געמיינט, אז דאָס איז אַ כאַראַקטעריסטישער, וויל־טעגלעכער בורזשואַזער אינדיווידועלער פּוילנצער־מיסטיציזם. אין דרויסן ליגן זיך וועלטן — זאָלן זיי זיך ליגן געזונטערהייט. וואָס גייען זיי אונדז אָן? מיר קענען נאָר דאָס לעבן און די וועלט, אין וועלכע מיר געפינען זיך, און וואָס האָבן געקאָנט פאַרוואַנדלט ווערן אין אַ גן־עדן, ווען מענטשן וואָלטן נישט אַזעלכע עגאָאיסטן געווען און געקאָנט דער־פילן דאָס גליק נישט נאָר בלוז פון אייגענעם „איך“ אָדער משפּחה, נאָר פון גאַנצן קאָלעקטיוו. דער כלל איז דער, וואָס טראָגט די זאָרגן פון קאָלעקטיוו.

— לאָזט איבער די אנדערע וועלטן פאַר די אַסטראָנאָמען, — שרייט ער אויס. — די אינערלעכע וועלטן פאַר די פּסיכאָלאָגן. איר דער־פילט נאָר די וועלט און זאָרגט נאָר, אז זי זאָל זיין אַ היים נישט נאָר פאַר אייך בלוז, נישט נאָר פאַר אייער אייגענער משפּחה, נאָר פאַר

אייער חבר אויך, דענסטמאָל וועט איר דערפילן דאָס נרויסע גליק, וואָס די וועלט גיט אייך, מער פֿון אַלע אַנדערע וועלטן.

**

שפעטער, ווען מירקין האָט געטראָפֿן דעם „ליטוואַק" אין אַ זייט, האָט ער געזאָגט צו אים מיט אַ שמויכל:

— מיינט נישט, אַז איך בין אייך נישט מקנא; גלויבט מיר, איך וואָלט אויך געוואָלט אזוי גיין אין שפּאַן. פאַר מיר איז דאָך דאָס, אייגנט־לעך, דער איינציקער אויסוועג. אפשר וואָלט איר מיך אויך מיטגענומען?
— אייך מיטנעמען? ווהיין?

— אין שפּאַן.

— איר ווילט גיין אין שפּאַן? — ווונדערט זיך דער „זשאַכלינער".
— טיילמאָל קלער איך דערפון. עס איז דאָך, אייגנט־לעך, דער איינ־ציקער אויסוועג פון זיך אַליין פטור צו ווערן.

— מיט דעם וועג וועט איר נישט ווייט דערגיין. עס גייען נאָר אין שפּאַן די, וואָס מוזן, וואָס די נויט ברענגט זיי אין שפּאַן אַריין.
— עס האַנדלט זיך נישט וועגן מוזן, עס האַנדלט זיך וועגן קאַנען,
— זאָגט מירקין.

— די קאַנען, וואָס קאַנען זיך אַליין באַזיגן. דאָס איז דער ערשטער געבאָט.

— דאָס איז עס דאָך טאַקע, וואָס איך זוך, — זאָגט זאַכאַרי, רויט זוּערנדיק, — איך בעט אייך, העלפט מיר דערין.
— די טירן שטייען אָפֿן פאַר יעדן.

זיי האָבן זיך ביידע די הענט דערלאָנגט און זיך צעגאַנגען.
שפעטער, ווען מירקין איז געגאַנגען פאַרלאָזן דעם לערערס שטוב, האָט אים פרוי הורוויץ געכאַפט אין אַ ווינקל.

— זאָגט נאָר, יונגערמאַן, האָט איר נאָך אַ פּאָר גראַשן אויף אַ טראַמוויי? איר האָט אייער גאַנץ געלט געוואָרפֿן אין פייער.

מירקין איז געוואָרן דערשטוינט פון דער פּראַגע. וועגן דעם האָט ער גאָרנישט געקלערט. עס איז אים עפעס פּאַרגעקומען אזוי מאַדנע צו געפינען זיך אין אַזאַ לאַגע.

— קיין סך האָב, איך נישט. נעמט דערווייל די פּאַר גילדן, —
 שטעקט זי אים אין האַנט אַריין זילבער-געלט.
 — אָבער פרוי הורוויץ, — ניסט זיך מירקין אָפּ מיט רויטלעכקייט
 אונטער די אויערן.

— נו, אז איר קווענקלט זיך, וועט איר גיין צופוס.
 מירקין איז אַרויס פון איר קיך אַ צעטומלטער.
 — אָבער פאַרנעסט נישט מאָרגן אויף מיטאָג צו קומען, וועלן מיר
 איבעררעדן מיטן מאַן, וואָס מ'קאָן טון פאַר אייך. איך האָב מורא, אז
 איר וועט איצט דאַרפן אויך קנעלן ווי די אַנדערע.
 ווען מירקין האָט געהאַט פאַרלאָזט איר שטוב, האָט זי זיך גענומען
 צום „זשאַכלינער“. זי האָט שוין געוויסט, אז דאָס איז זיין קאַפּ. מן-
 הסתם האָט ער אין אים עפעס אַריינגערעדט, צוליב וואָס מירקין האָט
 געטון אַ נאַרישקייט, און דעם יונגמאַן וועט אויסקומען איצט צו הונד-
 גערן, איז זי איצט אָנגעפאלן אויף אים.

— ניב נאָר אַ קוק, מיינע גאָטס סטראַפּטשעם! ער האָט עס נישט
 געקאָנט צווען, טאָמער האָט איינער וואָס צו עסן. וואָס, די וועלט וועט
 שוין דערפון אויסגעלייזט ווערן, ווען ער וועט זיך פייניקן ווי אונדזערס
 איינער? נאָך אַלעמען איז ער דאָך נישט געוויינט דערצו.
 — זאָל ער זיך צוגעוויינען. פאַרוואָס איז ער מער מורנו פאַר
 אונדז? ווען ער וויל זיין מיט אונדז, זאָל ער פילן דאָס, וואָס מיר פילן.
 — עס איז דאָך זיין געלט; ער האָט עס דאָך געירשנט פון זיין
 מוטער.

— וואָס הייסט געירשנט? פאַרוואָס קומט אים דאָס צו ירשענען?
 פאַר וועלכע מעשים טובים? און וואָס הייסט זיין געלט? געגנבעט געלט
 איז עס! געראַבעוועט געלט, געגולט, פון בלוטיקן שווייס פון זיין פאָ-
 טערס אַרבעטער. אַוועקגעריסן ברויט פון קליינע קינדערס מיילער איז
 עס! — האָט זיך דער „זשאַכלינער“ צעקאָכט. — וואָס הייסט זיין
 געלט? איר ווייסט ווי אזוי מ'זאַמלט אָן פאַרמעגנס? לייענט, לייענט און
 איר וועט וויסן. אָפּגעשפּאַרטע שעהען פון מענטשנס לעבן, נישט דער-
 שלאַפענע נעכט, נישט דערלעבטע טעג. אָנגעזאַמלט מענטשן-בלוט, מעג-
 טשן-שווייס, — צעקאָכט זיך דער „זשאַכלינער“.

— הערט נאָר, הערט נאָר, וואָס מיינט איר, אז איר רעדט פאַר אַ

פארזאמלונג פון ארבעטער? איך ווייס שוין. פיסקעווען קאנט איר שוין גוט. איך וואָלט נאָר געוואָלט זען אייך, אויב איר וואָלט זיך אויך אָפֿ-געזאָגט פֿון אַ ירושה, ווען עס וואָלט אויף אייך אָנגעפֿאַלן. דער „זשאַכלינער“ האָט זיך אַרויסגערוקט פֿון אונטער אירע הענט.

קאָפיטל 15

אַ הונגעריקער ביים טיש

— נאָך אַלעמען איז דער מענטש אַמנאָענטסטן צו זיין אייגן לייב, — האָט זיך מירקין געזאָגט. — און אפשר האָט דער „זשאַכלינער“ רעכט: דער איינציקער און אמתער פּאַקטאָר אין לעבן איז די קאַלטע גויט.

זינט ער האָט זיך געפֿילט אָפּגעשניטן פֿון נאָפֿל, — ווי ער האָט אויסגעדריקט זיין ענדגילטיק צערויסן מיט זיין פּאָטער, — און איז געוואָרן אַנטקעגנגעשטעלט זיינע באַדערפענישן צו דער נאָענטסטער צייט, האָט ער פֿון קיין זאך נישט געקאָנט קלערן, נאָר ווי אזוי זיך צו פּאַר-זאָרגן. די פּראַגע פֿון מאָרגן, פֿון נאַכטלענער, פֿון מיטאַג עסן האָט אַוועק-געשטויסן אַלע איבעריקע פּראַגעס. עס האָט אַפֿילו אויסגעלאָשן זיין אויפֿרעגונג קעגן דעם פּאָטער, פּאַרשטומט אַלץ, און זיין נאַנצער געדאַנק איז געווען קאָנצענטרירט אויף איין זאך: וווּ צו נעמען אויפֿן נאָענטסטן מיטאַג. אַלעס איבעריקס איז אָפּגעטראָטן און פּאַררוקט געוואָרן אָן אַ זייט, וואַרטנדיק אויף אַן אַנדערע צייט.

ער האָט נאָך אַפֿילו געהאַט וווּ צו וווינען. פּאַר דער דירה ביי דער אַלמנה פֿון דאָקטאָר איז געווען באַצאָלט ביז ענדע חודש. דאָך האָט ער זיך שוין געפֿונען ווי אַרויסגעשטעלט אויף דער גאַס. נישט פיזיש, נאָר גייסטיק געפֿילט אַ מינדערווערטיקייט און אַ געפֿאַלנקייט, פֿונקט אזוי ווי זיין לייב און לעבן וואָלטן מיט איינמאָל געפֿאַלן אין פֿרייז און קיינער וויל זיי נישט קויפֿן, — כאָטש זיין לאַגע איז גאָרנישט געווען אַזאַ פּאַר-צווייפֿלטע, ווי ער האָט געמיינט. מענטשן, וועלכע זענען נישט געוויינט צו זאָרגן וועגן זייערע טעגלעכע גויטן, ווערן ביי דעם פֿלוצלינגן געפינען

זיך מיטן פנים צו דער נויט, אזוי פארלוירן ווי אומבאהאלפענע קינדער, וואָס מ'שטעלט צום ערשטן מאל אוועק אין מיטן א טייך. פריער, אז ער האָט זיך נישט גענייטיקט, איז אים גארנישט איינגעפאלן, אז א מיטאָג עסן איז אזא וויכטיקע זאך, אז מ'באדאָרף זיך אויף דעם אָפּשטעלן. ווען מ'האָט אים געבעטן מיטצועסן ביי די הורוויצעס, האָט ער עס גענומען פאר אזא נישטיקייט ווי א טרונק וואסער. איצט אָבער האָט זיך אים אויסגעדאָכט, אז עס שטייט ביי אים אויפן שטערן אָנגעשריבן, אז ער איז הונגעריק, און קוים וועט ער נאָר אריינקומען צו דער פרוי הורוויץ אין שטוב, וועלן אלע שוין אראָפלייענען פון זיין פנים, צו וואָס ער איז געקומען. ער האָט זיך צוליב דעם אַרומגעדרייט אין גאָס און אָפּגעוואַרט בויז אים איז אויסגעקומען, אז דאָרט ביי די הורוויצעס האָט מען שוין לאַנג אָפּגעגעסן. קוים אָבער האָט ער געעפנט די טיר, האָט אים אַנט-קענגעשלאָגן א ריח פון א בוריקע-באַרשמש, וואָס האָט אים געבראַכט דאָס וואַסער אין מויל אַרײַן. ער האָט געפונען די פאַמיליע אַרום טיש ביי דעם אָנגעצונדענעם לאָמפּ. אלע האָבן געגעסן מיטאָג. קיינמאל האָט פרוי הורוויצעס שטוב נישט אַרויסגערופן ביי אים אזא וואַרים געפיל פון היים און צוגעהעריקייט, ווי איצט. די משפּחה זיצט אַרום דעם גע-דעקטן טיש, ווו דער שײַן פון מילך-לאָמפּ איז געפאלן איבער די פּנימער און איבער די שיסלען מיט די עסנס, א פאַמיליענדיקע וואַרימקייט האָט געהערשט אַרום דעם טיש. פרוי הורוויץ מיט איר מוטערלעך אָפּן פנים, וואָס ווייסט, דאַכט זיך, פון אַלצדינג שוין, אז ער האָט היינט נישט גע-האַט אין מויל, און אז ער איז זייער הונגעריק, איז געזעסן א באַלעכטע אַרום איר גרויסן טעלער מיט קאַרטאָפּל און קרויט און געטיילט פאַרציעס מיט א גאָפּל און א לעפל, וואָס זי האָט געהאַלטן אין אירע ענערנישע הענט. א געשמאַק צוזאַמען מיט א פאַרע זענען אויפגעאַנגען פון די טעלער און צעלייגט זיך איבער דעם טיש, איבער דער שטוב. דער גע-שמאַק פון רויטן באַרשמש און מיט פלייש-זאַפט און ציבעלע-אַנגערײ-שעכטס באַגאַסענע קאַרטאָפּלעס זענען אויך דערגאַנגען צו אים, און האָבן אויפגעוועקט און אויפגעעפנט אלע זיינע אָדערן, און אלע צעלן פון זיין הויט האָבן געזוכט צו טרינקען דעם געשמאַק און פאַרע פון עסן, כאָטש אזוי אַרום זייער הונגער צו שטילן. זיין מויל איז פול געוואָרן מיט וואַ-רימלעכן גאווער; זיינע נאָזלעכער האָבן זיך פאַרשפּרייט, און אלע זיינע

חֹשִׁים און געדאַנקען זענען פאַרנומען געווען מיט אַ ווילדן פאַרלאַנג אויך אַרײַנצושטעקן זײַן גאַפּל אין דעם טעלער, פון וואָגען עס גײט אויף די פּאַרע, און אײַנצובײַסן. מײַרקײַן האָט זײַך אַזש פאַרשעמט פאַר זײַך אַלײַן. ער האָט קײַנמאַל גאַרנישט געוואָסט, אַז עסן איז אַזאַ וויכטיקער ענין, וואָס קאָן דײַך מאַכן ווײַלד; אַז ברויט מיט קימל באַשאַטן, וואָס ער זעט אײַצט פון טיש אַראָפּ, איז אַזאַ טײַערער בײַסן, און אַז געפיקלט פּלײַש און קאַרטאָפּל, אפילו רעשטן בוריקע-באַרשטש אין אַ שײַסל, זענען אַזעל-כע געשמאַקע זאַכן, אַז עס קאָן דײַך אָן אַלצײַנג מאַכן פאַרגעסן, און אפילו אַ מײַאוסע זאָך אָפּצוטון, אַבײַ זײַ צו דערגרײַכן.

— גוט, וואָס איר זענט געקומען, מיר האָבן געוואַרט אויף אײַך מיט מיטאַג. נישט געקאַנט דערוואַרטן. קומט פּלײַנקער אַהער צום טיש, — זאָגט פּרוי הורוויץ, און מאַכט שױן גרײט פאַר אים אַ פּלאַץ, אויף וועלכן זי שטעלט שױן אוועק אַ טעלער.

אין מײַרקײַנען האָט זײַך געגעבן אַ וועק דער אַפעטיט, ווי בײַ אַ הונגעריקן הונט, וואָס דערזעט אַ בײַן. ער האָט אַראָפּגעשלאָנגען דאָס וואַסער פון מײַל און געזאָגט:

— אַ שאָד, נישט געוואָסט, אַז איר וואַרט. ערשט נאָר-וואָס אָפּ-געגעסן אין דער הײַם.

— וואָס דערצײַלט איר פאַר אַ מעשױת? איר האָט דאָך אָפּגעזאָגט אײַערע מיטאַגן אין דער הײַם. קומט אַהער צום טיש.

מײַרקײַן איז רויט געוואָרן. עס האָט זײַך אים שױן אײַצט אויסגע-ווײַזן, אַז זײַן הונגער האָט אים פאַרראַטן פאַר אַלעמען אין די אויגן. ער האָט ווי אָנגעשריגן אויף זײַנע אַפעטיט-חֹשִׁים און אָנגערופן זײַך מיט אַ זיכערן טאָן:

— אײַך וואָלט זײַך געווען געשעמט בײַ אײַך צו עסן, ווען אײַך וואָלט הונגעריק געווען? — האָט ער זײַך באַמײַט צו שמײַכלען.

פּרוי הורוויץ האָט אים אָנגעקוקט מיט אײַן אויג און געזאָגט צו אים מיט אַ גוטמוטיקן געלעכטערל:

— איז עס נאָר אמת?
— מאַמע, — האָט די עלטסטע טאָכטער געצײַגן די מוטער בײַ דער

שרײַץ.

מירקין האָט שוין באהערשט זיינע אַפּעטיטן און געקוקט ערנסט אויף זיינע שפיץ פינגער.

— איך גלויב, אז הער מירקין איז דערוואַקסן גענוג צו עסן, ווען ער איז הונגעריק, — קומט דער לערער אים צו הילף, — נאָר ווייבער זענען שוין אזוי. זיי האָבן אַ טבע דרך צו קאַרמענען, צי דו ווילסט יאָ, צי דו ווילסט נישט, — זאָגט דער לערער, און כדי אַרויסצונעמען מיר-קינען פון דער אומאנגענעמער סיטואַציע און כדי אַרויפצופירן דעם גע-שפרעך אויף אַן אנדערער טעמע, — האָט ער זיך ווייטער געווענדעט צו מירקינען:

— מיין ווייב האָט מיר געזאָגט, אז איר ווילט זיך ווידמען אונד דזער פּראָפעסיע.

— יאָ, איך ווייס נישט, אויב ס'איז מיין באַרוף, נאָר איך מיין, אז איך וואָלט עס גערן געהאַט.

— דאָס איז שוין פיל, גערן צו האָבן אַ זאך. עס וועט נישט זיין שווער. נאָך דערצו פאַר אייך, וואָס האָט געענדיקט אוניווערזיטעט. איר וועט דאַרפן אָפּגעבן אַן עקזאַמען און ווערן באַשטעטיקט פונעם אינס-פּעקטאָר, דערנאָך וועט איר קאָנען האָבן לעקציעס אין שולן.

— ער וואָלט באַלד באַדאַרפט האָבן אַ פאַר שטונדן אין פּריוואַטע הייזער אַלס קאַרעפּעטיטאָר. דאָס איז די ערשטע זאך, — זאָגט דאָס ווייב.

— נו, נו, איך קאָן נאָך וואַרטן אַביסל.

ער האָט זיך גערויטלט ביי די ווערטער, ווי ער וואָלט זיך מודה געווען אין עפעס, וואָס איז נישט ריכטיק.

— איך קאָן אויך פרעגן אין די הייזער, וווּ איך קום. איך גלויב, אז עס וועט נישט זיין שווער צו געפינען שטונדן, — זאָגט דער מאַן.

— עס איז זייער ליבנסוויירדיק פון אייך. נאָר איך ווייס ווירקלעך נישט, וואָס איר האָט זיך צו מיען; אזוי שלעכט האַלט עס נאָך נישט ביי מיר.

די לעצטע ווערטער זענען אַרויסגעזאָגט געוואָרן אין אַזאַ פּאַרלויר-רענעם טאָן, אז עס האָט פאַרראַטן זיין גאַנצע סיטואַציע, און אַלע זענען עפעס מיט איינמאַל שטיל געוואָרן ביים טיש.

אין אַ ווילע אַרום, אז אַלע האָבן שוין געשוויגן און געוואָלט שוין

איבערגיין אויף עפעס אנדערש, האָט זיך אָנגערופן די עלטסטע טאָכטער
העלענע:

— פאַרוואָס זאָל הער מירקין נישט געבן ביי אונדז אין שולע קיין
לעקציעס פון רוסיש? אונדזער רוסיש-לערער איז אַן אומוויסנדער טשיי-
נאָוויק. די קינדער מאַכן נישט קיין פראַגרעס. איך מיינ, אז ווען מען
זאָל אָנווענדן פראַטעקציע, כאַטש דורך דער דאָקטאָראָווע זילבערשטיין,
קאָן מען באַקומען די דערלויבעניש פון אינספּעקטאָר דאָרויף. מיר האָבן
שוין אַ פּאַר מאָל געהאַט אַזעלכעס.

— דעם רוסישן לערער האָט דער אינספּעקטאָר אַריינגעזעצט נישט
פאַר לערנען, נאָר פאַר כשרקייט וועגן. איך גלויב נישט, אז ער וועט צו-
לאָזן אַן אנדערן רוסישן לערער אין אונדזער שולע.

— מיר וועלן אים באַצאָלן זיין געהאַלט, און לעקציעס וועט געבן
הער מירקין. ער וויל דאָך נישט מער סיי-ווי-סיי נאָר זיין געהאַלט, —
זאָגט די ינגערע זאָשקע, וואָס איז שמענדיק געווען אין אַזעלכע זאַכן
דערפּינדעריש, — וועלן זיי דערפון כאַטש עפעס האָבן, ווען מען מוז
שוין לערנען די רוסישע שפראַך.

דער לערער האָט געשוויגן. די טאָכטער האָט אָנגערירט אַ דעלי-
קאַטע פראַגע. די שולע האָט זיך קוים אויסגעהאַלטן, און שמענדיק האָט
מען געלעבט אין זאָרגן. נאָך נעמען אויף זיך אַן איבעריקע הוצאה, וואָלט
געווען אַ שווערע זאַך.

מירקין איז די גאַנצע צייט געזעסן, ווען דאָס געשפרעך איז אָנגע-
גאַנגען וועגן אים, ווי אויף שפּילקעס. זיין נאַניץ פנים האָט געפלאַמט.
מ'האַט אָנגעזען, אז דער יונגערמאַן קאָכט זיך אין זיין אייגן בלוט. אַלע
האָבן דאָס געפילט. און דער לערער הורוויץ, כדי דערפון אַן ענדע צו
מאַכן, האָט אָנגעהויבן צו רעדן מיט זיין משפּחה וועגן הויזלעכע זאַכן.
די גאַנצע צייט, וואָס מירקין איז געזעסן און גערעדט מיט דער
משפּחה, האָט ער דערפילט אַ פאַר וואַרימע אויגן, וואָס רוען אויף אים.
ער איז געזעסן אין געהאַטע צרות און פאַרגעוואָרפן זיך זיין קינדישע
שוואַכקייט און פאַרלורנקייט. ער איז דערווידער פאַרגעקומען זיך אַליין:
— טויזנטער און טויזנטער מענטשן געפינען זיך אין דער זעלבער סי-
טואַציע, וואָס איך, און סיינער קומט זיך נישט קלאָגן. ער האָט זיך גע-
רויטלט אין זיין שוואַרצער באָרד אַריין און געזוכט אַ וועג, ווי פון דאַנען

ארויסצוקריגן זיך מיט דעם געדאנק, קיינמאל נישט מער צוריקצוקומען, צו באשטראפן זיך אליין פאר זיין אנווארפן זיך אויף פרעמדע מענטשן. — נאך אלעמען, ווער איז דאס מחויב אָנטייל צו נעמען אין מיי-נע צרות? און וואָס לויף איך דאָס אַרום און פויק זיי פאַר אלעמען אויס? ער איז זיך פאַרגעקומען נאָך ביליקער און נאָך מער געפאַלן ביי זיך, ווי ווען ער איז אַריינגעקומען, און נאָר געזוכט אַ געלעגנהייט ווי אויפֿ-צוהייבן זיך פונעם טיש און אַרויסצוקומען פון דאַנען.

און דאָ איז נאָך צוגעקומען דער וואַרימער בליק אויף אים. ער האָט דורך דער הויט פון זיין פנים דערפילט אירע וואַרימע אויגן און דעם רחמנותדיקן, כמעט ווייטיקדיקן ברען פון אירע אויגן.

— וואָס קוקט זי אַזוי? וואָס וויל זי? — האָט ער זיך געשאַלטן. ער האָט אויפגעהויבן זיינע אויגן איר אַיינמאַל פאַר אלעמאַל אָפֿ-צונענטפערן מיט געבייזער און שטאַלצקייט. זיין בליק איז פאַרשטאַרט געוואָרן. עס האָבן געקוקט אויף אים אַ פאַר קלאַרע, אָפענע, ברייטע בלויע אויגן, וואָס האָבן זיך אָנגעהאַנגען אויף אַ בלייך מיידלש געזיכט. איר בליק איז נישט געווען קיין רחמנות־בליק, נאָר אַ טיף זוכנדיק, אַן עקשנותדיק בליקן דערפאַר, ווייל זי וויל אַזוי. דערביי איז איר געזיכט אַזוי ערנסט געווען. וואָס מער מירקין האָט זי געפרווט אָפּווענדן, אַלץ ערנסטער און טיפער האָט זי אים אַריינגעקוקט אין די אויגן אַריין, אַזוי דירעקט און אַזוי בכיוונדיק, אַז ער האָט זיך דערשראָקן, ס'זאָל נישט אַרויסרופן קיין אויפמערקזאַמקייט. ער האָט פלינק אַוועקגענומען זיינע בליקן, כאַטש ער האָט געמוזט שוין קוקן אין איר ריכטונג. זיין אויג האָט איצט דערנרייכט ביז צו איר האַלדז און איז געפאַלן אויף אירע שלאַכע אַרים־מיידלשע בריסטן. אָנגעטון אין אַ שוואַרץ־ווייס געקעסטלט קליידל, וואָס האָט זיך אים אויסגעוויזן אַזוי היימיש און באַקאַנט פון ערשטן מאָל נאָך, ווען ער האָט געזען איר מיידלשע פיגור, האָט זי געשניטן אַזאַ אַרימע ליניע, אַז זי האָט דערוועקט רחמנות צו זיך ווי אַ טויב. אַלץ אין איר פיגור איז געווען מיידל־אַרים און נישט אָנרירעוודיק. דאָס געפיל פון רחמנות האָט געוועקט די פלאַכקייט פון איר ברוסט און אירע אַראָפֿ-פאַלנדיקע אַרעמס. מירקינען האָט זיך געדאַכט, אַז ער האַלט צווישן זיין נע פינגער אַ דין באַפּעדערט העלדזל און מורא געהאַט, אַז ער זאָל נישט ווייטן. ער האָט מורא געהאַט צו קוקן אויף איר, אַפילו אויף איר

קאפטאנדל, אז ער זאָל זי נישט צעקאליעטשען מיט זיינע בליקן. ער האָט זיך געמיט צו טראַכטן וועגן עפעס אנדערש, כאָטש וועגן עסן, וואָס וואַלגערט זיך אַרום אויפן טיש. נאָר דער אַפעטיט האָט זיך אַצינד ווי איינגעשטילט און ער האָט געקלערט:

— פון וואַנען נעמט זיך אין אזא מיידלשן שוואַכן קערפער אזא שטאַרקייט אין בליק? — און כדי אַפצוהאַקן, האָט ער נאָר אָפגעוואַרט ביז דאָס מיטאָג וועט זיין פאַרבוי און געקליבן זיך אוועקצוגיין. פרוי הורוויץ האָט אים פאַרהאַלטן ביי דער טיר.

— איך וועל אייך זאָגן מיט אַן אמת, פאַניע מירקין, אז אזא פירן זיך האָט אפשר געפאַסט אין יענע ערטער, פון וואַנען איר קומט, ווו מ'האַט נישט געהאַט עפעס בעסערס צו טון, נאָר צו שפילן זיך אין צע-רעמאַניעס. שוין וואַלטן מיר געווען אויסגעזען, ווען מיר וואַלטן זיך אייגער פאַרן אנדערן געשעמט מיט אזעלכע זאַכן. ווי אזוי וואַלטן מיר נטווען געלעבט? ווי אזוי וועלן מיר זיך קאָנען אַמאָל ווענדן צו אייך נאָך עפעס, ווען מיר וועלן, זיך געפינען אין אַ נויט, אז איר רעכנט זיך מיט אזעלכע קלייניקייטן ווי אַ מיטאָג אָפעסן? דאָס איז אפשר גוט פאַר ריי-כע מענטשן, מיר קאָנען זיך נישט דערלויבן אזעלכע זאַכן.

— איר האָט רעכט, — האָט זאַכאַרי זיך מודה געווען.

— אַנומלט האָב איך געהאַט אַ פאַר גילדן, האָט איר נישט געוואַלט נעמען. היינט האָב איך נישט מער ווי גראַשנס. נעמט עס און גייט אַרײַן אין אַ מילכיקן רעסטאָראַן און עסט אָפּ, — זאָגט זי, אַרויסנעמענדיק פון איר שערצן-טאַש קליינגעלט, און אים אַריינגעשטעקט. — איר זענט דאָך הונגערדיק; איך ווייס דאָך.

מירקין האָט צוגענומען די קופערנע מטבעות, וואָס זי האָט אים געשטעקט אין האַנט אַרײַן.

— אפשר דאַרפט איר עס פאַר אייך? איך וועל מיר קאָנען באַרנן ווו עס איז.

— ווו וועט איר זיך באַרנן? איך וועל זיך פלינקער אַן עצה געבן פאַר אייך.

— איך דאַנק אייך.

— שמירט אייך אויס די שיד. און נאָכאַמאָל, אז מ'בעט צו מיטאָג

און מ'איז הונגערדיק, עסט מען מיט. אז נישט, לויפט מען ארום מיט א
הונגערדיקן מאָגן.

מירקין האָט געשוויגן.

— וואָרט נאָר אַביסל. דעם עפל קאָנט איר מיטנעמען אויפן וועג,
— זאָגט זי און דערלאַנגט אים אַן עפל, וואָס זי האָט אַרויסגענומען פון
איר קיך־שענקל.

זאכאָרי האָט געשמייכלט אין זיין בערדל אַרײַן, און דעם עפל באַ-
האַלטן אין זיין טאַש.

קאַפיטל 16

אַרויסגעטריבן דעם מפונק

ווען מירקין איז אַראָפּגעקומען פון פרוי הורוויצעס טרעפּ, האָט זיין
פנים געברענגט פאַר בושע. אין דער האַנט האָט ער געהאַלטן די פּאָר
האַרטע קופּערנע מטבעות, וואָס פרוי הורוויץ האָט אים אין דער האַנט
אַרײַנגעשטופּט. אין דער טאַש — דעם עפל. ער איז זיך פאַרגעקומען ווי
אַ בעטלער, וואָס גייט איבער די הייזער. זיין גאַנצער משפּחה־שטאַלץ
האָט זיך אויפגעוועקט אין אים, און ער איז זיך פאַרגעקומען ווי ער
וואָלט באַגאַנגען אַ שענדלעכע זאַך, וואָס שטופּט אים אַרויס פון דער
דיי. פון זיין משפּחה אויף אַלע צײַטן.

ער איז ביז געווען אויף זיך פאַר די געפילן. — וואָס פאַראַ מפונק
בין איך דאָס? וואָס פאַר אַן איידעלער יונגערמאַנטשיק, — האָט ער
זיך געזידלט. — און וואָס פאַראַ שייכות האָב איך מיט דעם, וואָס איז
געווען אַמאָל?

ער האָט געוואָלט עפעס טון אַ זאַך, וואָס עס זאָל אים אײַנמאַל
פאַר אַלעמאָל אָפּשניידן פון זיין גאַנצער פאַרגאַנגענהייט. ער האָט גע-
פילט אַ באַדערפעניש זיך אַלײַן צו באַשטראַפּן, אָפּצוטויטן אין זיך די
נאַרישע, אומבאַדערפטיקע געפילן פון משפּחה־שטאַלץ, פון אײַגענעם
שטאַלץ. — וואָס איז שטאַלצקײַט? — האָט ער זיך געפרעגט. — דאָס
איז דאָך אַן איבעריקער פּוסטער באַלאַסט, אײַנגעשאַפט זיך דורך ווײַל-

טאָג. וואָס איז ערע? — אַן אינסטינקט פון פּריווילעגירטע. מיליאָנען מענטשן, וואָס מוזן לעבן מיט קאַרגניטווענדיקס, קאָנען זיך נישט דער-לויבן דאָס געפיל פון שטאַלצקייט און נישט דעם לוקסוס פון ערע. צו וואָס דאַרף איך עס? פאַרוואָס קאָן איך נישט לעבן אָן זיי, ווען איך מוז? ער האָט געזוכט אַ מיטל ווי אזוי זיך אַליין צו דערנידעריקן. ס'איז ביי אים אויסגעקומען כאַטש צו גיין און אוועקשטעלן זיך אין מיטן גאַס און אויסצושטרעקן אַ האַנט און בעטן אַ גרבה. דער שכל האָט עס מחייב געווען. מענטשן לעבן אין קאַלעקטיוו, ווי אין אַטמאָספּערע. איינצל, פאַר זיך, קאָן דער מענטש נישט עקזיסטירן. דאָס גיט דעם יחיד דאָס רעכט צו פאַדערן פון רבים. ס'זענען נאָר די רייכע, וואָס לעבן ווי איינזאַמע חיות פון דעם אָנגעזאַמלטן גוטס. די אָרימע, וואָס די נויט ברענגט זיי צו זאָרגן טאָג-טעגלעך פון שעה צו שעה איבער זייער חיונה — זיי לעבן סיי-ווייסי דורך דער קאַלעקטיווער הילף, וואָס זיי גיבן איינער דעם אַנדערן בתורת-הלואה, אָדער גמילות-חסד, מיט דער האָפּענונג, אז אין אַ שעה פון נויט וועט מען צוריקגעבן, אזוי ווי פרוי הורוויץ האָט אים היינט געזאָגט. ס'זענען נאָר די רייכע, וואָס שעמען זיך מיט זייערע נויטן איינער פאַרן אַנדערן, ווייל ס'עקזיסטירט ביי זיי נישט דאָס געפיל פון קאַלעקטיוו. די אָרימע שעמען זיך נישט מיט זייערע נויטן איינער פאַרן אַנדערן, ווייל זיי לעבן, אומבאוואוסט, אין אַ סאָציאַל-קאַלעקטיוו לעבן. אויסשטרעקן די האַנט נאָך אַ גרבה — וועט ער נישט. ער נייטיקט זיך נישט. ער האָט די פאַר קופּערנע מטבעות, וואָס פרוי הורוויץ האָט אים געגעבן אויף אַ מאָלצייט. דער אָרימאָן דאַרף נישט מער זאָרגן ווי וועגן נעכסטן מאָלצייט. דאָס געלט וועט אים גענוגן אויף אַ מילכיג עסן אין אַ מילכיקן רעסטאָראַן, וווּ ער איז איצט אַהינגעגאַנגען. אָבער טון דאַרף ער עפעס, כדי צו ברעכן זיין שטאַלץ, ניין, אַרויסצושלאָגן פון זיך דעם שפּונק — צו באַצוווינגען זיך.

ער ווייסט, וואָס ער וועט טון. ער וועט גיין פאַרביי דער ביליקער קיך.

דאָס בלוט אין אים שטראָמט, באַוועגט זיך האַסטיקער. ער פילט ווי עפעס אין אים וועט נישט צולאָזן, אַנטקעגנשטעלן זיך, — וועט מען דאַרפן זיך ראַנגלען.

אויפן וועג צום רעסטאָראַן געפינט זיך אַ שטאַמישע ביליקע קיך.

יעדעם מאָל, ווען מירקין האָט געזען די האַלברנאַקעטע פאַרפּוילטע מענטשן, ווי עס וואָלט אויף זיי שטיקער פּלייש געפּוילט, וועלכע וואַרטן אין זייערע רייען פאַר דער טיר פון דער ביליקער קיך, — האָט ער גע- מוזט שטענדיק אַרביבערגיין אויף דער צווייטער זייט טראָטואַר, כדי ער זאָל נישט דערפילן די שוויצנדיקע פאַרע, וואָס שלאָגט פון דער קיך אַרויס, אַזוי ווי פון אַן איינגעפאַרעטער באַד אַרנײַם. אין זיין מחשבה האָט ער זיך קיינמאָל נישט געקאַנט פאַרשטעלן זיך אַליין אַמאָל אין די רייען פון די, וואָס וואַרטן אויף אַ ביליק מיטאַג. עס האָט זיך אים גע- דאַכט, אַז ער וואָלט פּריער געשטאַרבן, ווען עס וואָלט אויסגעקומען דאָס צו טון. דאָס מאָל אָבער, פאַרבייגענדיק די קיך, איז אים איינגעפאַלן אַ קאַפּריז דווקא אַהין אַרײַנצוגיין, אַוועקשטעלן זיך מיט די בעטלער און אָפעסן אַ ביליק מיטאַג פאַר זעקס גראַשן. עס איז נישט געווען בלוז דער הונגער, וואָס האָט אים געשלעפט צו דער קיך. דער הונגער אויך. דער עפּל, וועלכן ער האָט שוין געהאַט אויפגעגעסן אין מיטן גאַס, האָט נאָר אויף אַ וויילע פאַרלאָשן דעם דאָרשט. אין זיין ליידיקן מאָגן האָט ער אָבער געווירקט ווי אָפּגעקאַכטער עסיג. נאָכן אויפּעסן דעם עפּל האָט ער נאָך מער איצט דערפּילט די פּוסטקייט פון זיין מאָגן און אַ לערסקייט אין זיינע געדעריים, וועלכע זענען זיך צונויפגעפאַלן; דאָס מויל האָט געוואַסערט, אַז ער האָט דערשמעקט דעם זיסלעכן שווייסגעשטאַנק, וואָס שלאָגט פון דער ביליקער קיך. נאָר ער האָט זיך איינגערעדט, אַז עס ווירקט נישט אַזוי אָפּשטויסנד און דערווידער, ווי אַן אַנדערשמאַל. פאַר- קערט, דער קיך-געשמאַק האָט גערייצט זיין הונגער. און ער האָט אָפּגע- מאַכט ביי זיך, אַז דאָס דאַרף מען טון.

מיט שרעק האָבן זיך אַלע זיינע אינסטינקטן „צוגעקוקט“, ווי מיר- קין גייט-צו צו דער ביליקער קיך. ער שטופט זיך צווישן די אַרימע. אַלצ- דינג האָט אָנגעהויבן אין אים איצט צו שרייען און צו פּראָטעסטירן. די נאָז האָט דערשמעקט די געשמאַקן. דאָס וואַסער אין מויל איז וואַרימ- לעך געוואָרן. אַ שטיקנדיקע ענגע לופט האָט אָנגעפּילט זיין האַלדז, אָבער ער האָט אויף גאָרנישט געקוקט. עס איז געווען אַן אויספרוון זיך אַליין, אַ נויטן זיך אַליין, אַ שלעפּן זיך אַליין, אַ געראַנגל מיט זיינע איינגע- בויענע נייגונגען און צוגעוויינטער באַקוועמלעכקייט. מ'מוז זיי איינ- מאַל פאַר אַלעמאָל פאַרניכטן, באַזיגן און נויטן זיי צו דער דערנידערונג.

עס האָט זיך אים געדאַכט, אז מיט דעם, וואָס ער וועט שטיין אין איין ריי מיט בעטלערס און גאַס־מענטשן, וועט ער מיט איינמאָל אָפּשניידן מיט זיין גאַנצער פאַרנאַנגענהייט. און אזוי ווי אַלע זיינע חושים האָבן נאָך פּראָטעסטירט קעגן דעם אַטענטאַט אויף זייער וויל־געבוירנקייט, וואָס ער גייט ברענגען אויף זיי, האָט ער זיי מיט גוואַלד אַרײַנגעשלאַפּט אין דער „ביליקער קיך“. ער האָט באַצאָלט זיינע זעקס גראַשן און גע־נומען אַ צינענעם טעלער און אַן אָפּגעריבענעם, שוואַרץ־פאַרדעכטיקן לעפל, וואָס ווער ווייסט, ווער עס האָט פאַר אים מיט אים געגעסן, און אוועקגעשטעלט זיך אין דער רייע. פאַר אים זענען געשטאַנען בעטלער מיט שטיקער לייבער, וואָס האָבן אַרויסגעקוקט פון זייערע שמוציקע וועש און קליידער, באַוואַקסן מיט בלאַטע און אַנדערע מיאוסקייטן. הינטער אים זענען געשטאַנען פאַרדעכטיקע פאַרשויןען מיט פאַרטרוקנטע פּני־מער, אַרויסגעזעצטע אויגן, אָנגעשוואַלענע געזער, פון וועלכע עס האָט זיך געטראָגן ריחות פון שנאַפּס און פאַרלענענעם קאָלבאַס. פון דער קיך, וווּ די קעסלען מיט עסנס האָבן זיך געקאַכט, האָט געזעצט אַ פאַרע און אַ געשטאַנק, ווי עס וואָלט זיך דאָרט נישט קיין געקעכטס געקאַכט, נאָר שמוציקע וועש און צעלאָזענע זייה. אין וואַלקן פון רויך זענען געזעסן אַרום אַ לאַנגן טיש, באַלויכטן מיט אַ רויכערנדיקן לאַמפּ, ברואים, וואָס האָבן אויסגעזען ווי דריי פּערטל מענטשן, ווי האַלבע מענטשן. די אַנ־דערע טיילן האָבן געפּעלט פון זיי... און מיט התמדה, וואָס האָט פאַר־ראטן קרענקלעכקייט, האָבן זיי אויסגעלעקט מיט די לעפל די רעשטע טראָפּנס געקעכטס פון זייערע שיסלען און אויפגעשניפּט מיט די נעזער און מייַלער יעדעס קרישל ברויט, וואָס איז אַראָפּגעפאַלן איבער זייערע קליידער.

ווען זיי האָבן דערזען אזא שײַן אָנגעטוענעם פּריץ צווישן זיך אין דער ריי, האָבן אויף מירקנים אַדרעס אָנגעהויבן צו פאַלן פאַרשידענע באַמערקונגען און געלעכטערס. מירקין האָט זיך נישט געמאַכט דערפון; געשטאַנען מיט זיין טעלער אין האַנט און צוגערוקט זיך צו דער קיך. זײַנע נע שכנים האָבן אָבער געקאַנט מאַכן אַזעלכע געשיקטע מאַנעווערס. אז ער איז יעדעס מאָל אַרויסגעשלאָגן געוואָרן פון זיין פּלאַץ און פאַררוקט געוואָרן אויף הינטן. מירקין האָט אַלץ איבערגעקומען, געשטופּט זיך לייב

און לייב מיט שמוציקע גופים, ביז ער האָט ענדלעך זיך דערשלאָגן צו דער קיך.

דער קוכער, אַ גוי מיט פּוילנדיקע וואָנצעס און קרענקלעך רויטע באַסן, האָט אים אָנגעקוקט מיט באַזויפנדע אויגן און מיט זיין קאַרטאָפּל-נאָז, געשאַקלט דעם קאָפּ אויף אים, ווי ער וואַלט עפעס געוואַלט זאָגן, נאָר פאַרשוויגן.

ער האָט אים געגעבן אַ גרעסערע פּאַרציע זופּ און אויסגעזוכט אין קעסל אַ וואָגעדיקן בייז, געזוכט אויך אַ גרעסער שטיק ברויט און דער-לאַנגט אים. מירקין האָט זיך צוזאַמען מיט די אַנדערע, אַוועקגעזעצט ביים טיש, גענומען עסן די זופּ מיט ברויט, כאַטש ס'איז נישט געקראָכן אין מויל אַרײן. ער האָט זיך געגויט צו קריגן אַפעטיט צו זיי, צו וואָס דער הונגער האָט אים אויך צוגעהאַלפּן; געמאַכט זיך עסן מיט געשמאַק און זיך אײנגערעדט, אַז ס'איז גאָרנישט אַזוי שלעכט. פאַרקערט, עס האָט אים זייער געשמעקט.

געשטילט זיין הונגער, איז ער געוואָרן צופרידן פּון זיך ווי אַ ינגל, וואָס האָט אויסגעהאַלטן דעם עקזאַמען. ער האָט זיך געזאָגט: נאָך אלעם, איז עס גאָרנישט אַזאַ שווערע זאַך צו הונגערן. דאָס זאָל עס זיין אינע-גאַנצן?

ער איז אַרויסגעקומען אין גאַס. דער פּרישער, קילער ווינט האָט אים גוט געטון. ער האָט געשמאַק געאַטעמט די לופט. פּלוצים איז גע-קומען עפעס איבער אים פון אינעווייניק אַרויס, וואָס איז שטאַרקער גע-ווען פון זיינע פּילאָזאָפּיעס, און מעכטיקער פון זיין קאַנטראָל. פאַר די אויגן האָט אים אָנגעהויבן צו שווינדלען, אין מויל איז אָנגעקומען אַן אָנגעוואַרימט שפּייעכץ. ס'האַט אים אָנגעהויבן נישט גוט צו ווערן, און ווי אַן אומבאַהאַלפּן קינד, האָט ער צוריקגעגעבן אין מיטן גאַס אַלצדינג, וואָס ער האָט גענאָסן אין דער ביליקער קיך...

מענטשן זענען פאַרבייגעגאַנגען און אַפּגעטראָטן דעם וועג פון אים, געשאַקלט אויף אים מיטן קאָפּ.

— אַזאַ פּיינער מענטש, אַזוי שייז אָנגעטון און שעמט זיך נישט צו שכורן, — זאָגט אַ פאַרבייגייענדיקע יידענע.

אַנדערע פאַרבייגייער האָבן אים אויסגעמיטן אַפּטרויסלענדיק זיך.

מירקין האָט זיך פֿאַרשעמט, פֿלינק זיך געבראַכט אין אָרדענונג און אַנטלאָפֿן פֿון דעם אָרט ווי אַ ננב. — וואָס פֿאַר אַ פֿאַרשאַלטענער מִפּונק איך בין דאָס? — האָט ער זיך געזידלט. — אַ נדבּה נעמען געקאָנט, קהלשן אַנשטאַלט באַנוצן גע- קאָנט, נאָר נישט אויסגעהאַלטן. אַ יאָושדיק, אומבאַהאַלפֿן געפֿיל האָט אים ווידער אַרומגענומען. — וואָס קומט אונדז אַרויס פֿון אַלע אונדזערע טעאָריעס, וואָס מיר מאַכן זיך, און פֿון אַלע אונדזערע באַשלוסן, וואָס מיר נעמען אָן, אַז מיר זענען אָנגעבונדן אין אונדזער חיוּגה, ווי די קו צו דעם גראָז? אַ ליאָדע וואָס — און מיר פֿאַלן ווי צום טויט־פֿאַראַרטילטע פֿלינגן. אַלע זע- נען מיר אָנגעבונדן מיט אַ שטריק ערגעץ צו אַ דרענגל. מיר קאָנען פֿליען, לויפֿן איין צאָל, צוויי צאָל — אַזוי לאַנג, ווי ס'איז אין אונדז דאָ דאָס ביסל חיוּגה. באַלד שלעפט מען אונדז צוריק צו דעם דרענגל, צו וועלכן מיר זענען צוגעבונדן דורך אונדזערע קהלשע שטריק... פֿאַרשעמט זיך פֿאַר זיך אַלײן פֿאַר דער אומבאַהאַלפֿנקייט, וואָס איז אים איבערפֿאַלן, האָט ער צוגעלייגט: — אויף אַלע אופנים וועט מען דאַרפֿן דעם מִפּונק פֿון זיך אַרויס- שלאָנגן, מיט אַ קלין אַרויסשלאָנגן, ווען עס וועט נישט גיין אַנדערש.

קאַפיטל 17

איינגעקויפט זיך אין מילכיין רעסטאָראַן

אינעם מילכיין רעסטאָראַן האָט ער אָנגערטראָפֿן זיינע באַקאַנטע. עס איז געווען נאָך דער געווענלעכער עס־שעה, נאָך דער צייט, ווען דער רעסטאָראַן איז באַזעצט מיט פרעמדע מענטשן. עס איז שוין געווען שפּעטלעך. אין רעסטאָראַן זענען געבליבן די פֿאַר אינטעליגענטן. האַלבע אָדער גאַנצע פֿאַליטישע טוער, אַ פֿאַר לע- רער־עקסטערנעס, אָדער גלאַט אַזוי יונגעלייט, וואָס האָבן נישט געהאַט קיין וואַרימע היים, קיין איינגעהייצטע שטובן און קיין ליכטיקע טישן,

ארום וועלכע זיי זאָלן זיך באהאַלטן פון דער נאַסנדיקער קעלט. זיי אַלע האָבן זיך באַנוצט מיט דער נאַסטפריינטלעכקייט פונעם באַלעבאַס פון רעסטאָראַן, וואָס איז אַליין געווען אַן אייגענער מענטש, אַן אינטעליגענט און אַ שטיקל ליטעראַט. אינעם רעסטאָראַן איז געווען האַלב־טונקל. אַ שאַד געווען ליכט אויסצוברענגען פאַר די ווייניק פרנסה-ברענגענדיקע קונדן, האָט דער באַלעבאַס אויסגעלאָשן די אַלגעמיינע ליכט און גע-לאָזט נאָר ברענגען די עלעקטריע אַרום טישל, וואָס איז געווען באַזעצט מיט מירקנס נייע באַקאַנטע.

דער באַלעבאַס, אַ שיינער ייד, מיט אַ ברייטער גראַער באַרד, אַ הדרת־פנים פון אַ געלערנטן, אויף וואָס עס האָבן עדות געזאָגט זיין הוי-כער גלאַנצנדיקער שטערן און זיינע בריילן אויף דער נאָז, איז געווען פאַרנומען הינטערן קאַנטאַר, ביי זיין גרויס ווערק, אויף וועלכן ער האָט געאַרבעט אַ העלפט פון זיין לעבן. אַ ווערק, וואָס האָט געזאָלט פאַרשוידן נען די מענטשהייט פון מלחמות. ער האָט יעדעס מאָל אויפגעהויבן זיין בליק פון הינטער די ברייטע ברעמען, אַרויפגעשאַרט די בריילן אויפן שטערן און אָנגעקוקט די קעזלעך, די טעלעראַלעך סמעטענע, רעטער, הע-רינג און אַנדערע עסנוואַרג, וואָס זענען געשטאַנען פאַר אים אויפן קאַנ-טאַר, ווי ער וואָלט געוואָלט פון זיי אַרויסזויגן די אידעע, דעם געדאַנק פון אייביקן שלום, פאַר זיין ווערק. אַלץ איז שוין געווען ביי אים אין בוך פיקס־און־פאַרטיק: דאָס וועלט־געריכט, וווּ די מלוכות זאָלן זיך קענען משפטן, די אַרגאַניזאַציע פון דער וואָלונטיר־אַרמיי, וואָס זאָל האָבן די אויפגאַבע צו נויטן די מלוכות אויסצופירן דעם פסק־דין פונעם פעל-קער־משפט (ער האָט שוין אַפילו אָנגעהויבן צו ווערבירן וואָלונטירן פאַר דער אַרמיי צווישן די אינטעליגענטן, וואָס פאַרקערן אין זיין קאַפע). עס האָט נאָר געפעלט אַ קלייניקייט — ווי אזוי צו נויטן די פעלקער און די מלכים אָנצונעמען דעם יידנס שלום־פראַיעקט, אזוי ווי ער האָט אים אָנגעוואַרפן אין זיין ספר. ער האָט אַרויפגערוקט זיינע בריילן איבער דעם הויכן גלאַנצנדיקן שטערן און טיף און לאַנג זיך איינגעקוקט אין זיין מילכיקס, וואָס איז געשטאַנען פאַר אים, ביז ער האָט דערזען מירקניען אַריינקומען, און גוטפריינטלעך צוגעשמייכלט צו אים. מירקין, כאַטש ער האָט זעלטן זיך באַוויזן אין רעסטאָראַן, איז שוין אָבער געווען גוט באַקאַנט און גוט אָנגעזען צוליב זיין יחוס, וואָס אַלע האָבן שוין גע-

זווסט דערפון, און איבער דער געהיימניש פון זיין אויפטויכן צווישן די קרייזן.

ביים טישל איז אָנגעגאַנגען אַ הייסער וויכוח, ביי וועלכן דער באַ-
לעבטסטער אָנפירער איז געווען דער „פּילאָזאָף“. דאָס איז געווען אַ
זעלטענער מענטש, וואָס האָט שוין לאַנג געהאַט צוגעצויגן מירקינס אויפֿ-
מערקזאַמקייט. ער פלעגט זיצן אינעם קאַפּע-הויז און גערן האָבן צוצו-
הערן זיך צום „פּילאָזאָפּס“ רייד. נישט שטענדיק אָבער פלעגט דער
„פּילאָזאָף“ זיך אַריינלאָזן אין געשפרעכן אָדער אָנטיילנעמען אין דיס-
קוסיעס, וואָס פלעגן אָפטמאָל אין די אָונט-שעהען זייער הייס אויסדע-
באַטירט ווערן אינעם רעסטאָראַן, מיטן אָנטייל פונעם באַלעבאָס. מייסטנס
פלעגט ער זיצן, דער „פּילאָזאָף“, איינער אליין פאַר זיך ביי אַ טישל ביי
זיין וואַרים גלעזל מילך מיט אַ סוכאַרקע און אַריינקוקן אין אַ ביכל ביים
קאַרגן עלעקטרישן ליכט פון זיין טישל, אָדער פאַרקלערן זיך, קוקנדיק
אויף איין פונקט פונעם באַלקן שעהען-לאַנג. דער בייניקער יינגלשער
גוף פון דעם מיטליאַריקן מענטש האָט זיך אין זיך אליין איינגעקאָר-
טשעט, ווי ער וואָלט געוואָלט זיך אליין אַרומנעמען. פאַרלייגט אַ פּוס
אויף אַ פּוס, — וואָס ער האָט זיי געקאָנט אַקראַבאַטיש צוזאַמענפלעכטן
זוי קיין אַנדערער נישט, — אזוי אויך אַרומגעוויקלט זיינע דאַרע
שטעקלדיקע הענט אַרום זיין שמאַלן, כמעט קינדישן קערפער, האָט ער
אזוי געקאָנט אָפּזיצן שעהען-לאַנג, פאַרקוקט אין איין פונקט ווי אַן אינ-
דישער פרוש. דערביי פלעגט אויף זיין אויסגעבלייכט פנים אָפּשפיגלען
זיך אַ קינדישער גוטער שמייכל, וואָס ער האָט אַרויסגעהויבן פון די
וועלטן, אין וועלכע ער האָט זיך איצט געפונען... אַן אַנדערש מאָל
פלעגט ער יאָ נעמען אַן אָנטייל אין געשפרעך, אָבער שטענדיק מיט אזאַ
פּילאָזאָפּישער רואיקייט, אַז עס האָט נישט האַרמאָנירט מיט די באַ-
לעבטע הייסע דיסקוסיעס, וואָס האָבן זיך געפירט אַרום אים, און עס
האָט דענערווירט מיט דער איינגעהאַלטנקייט און נעימותקייט. קיינער
האָט נישט געוואוסט, פון וואָס עס לעבט דער „פּילאָזאָף“, וווּ ער וווינט,
און פון וואָס פאַראַ פאַרהעלטענישן און אומשטענדן ער קומט אַרויס. ער
האָט קיינמאָל ביי קיינעם קיין קליינגעלט נישט געבאַרגט, כאַטש מ'האָט
געוואוסט, אַז ער נייטיקט זיך אָפט, און ער האָט קיינמאָל נישט אָפּגע-
זאַגט, ווען עס האָט זיך ווער געווענדעט צו אים וועגן אַ גמילות-חסד.

מ'האָט נישט געוואָסט, פון וואָגען ער נעמט עס. מ'האָט זיך אָנגעשטויסן, אז ס'מוז ווער זאָרגן פאַר אים. וואָרום, ווי קליין זיינע באַדערפענישן זענען נישט געווען, האָט ער דאָך געהאַט די מעגלעכקייט אויסצובאַרגן קליינגעלט, ווען עס האָט זיך ווער געווענדעט צו אים, — וואָס האָט באַ-וויון זיין אומאַפהענגיקייט. דאָס האָט אים געמאַכט פאַר אַן אויסנאַם אינעם קרייז, און מען מוז צוגעבן — פאַר נישט קיין זייער סימפּאַטישן אויסנאַם.

דעם אָונט האָט ער יאָ גערעדט. אין רעסטאָראַן, ווי געזאָגט, איז כמעט, אַ חוץ דער קליינער גרופע, קיינער נישט געווען. אָנגעלענט אויף אַ טישל אין אַ ווינקל, איז אַ קעלנערקע געשלאָפן. די צווייטע איז גע-שטאַנען, די הענט פאַרלייגט אין די טאַשן פון איר ווייסער שערץ און זיך צוגעהערט צום געשפרעך פונעם „פּילאָזאָף“ צוזאַמען מיט דער גרופע. ביי מירקיןס אַריינקומען האָט דער „פּילאָזאָף“ גערעדט וועגן האַר-מאַניע פון נשמה און גוף; אז דער מענטש איז דער פאַרמיטלער צווישן זיין נשמה און גוף, און ער דאַרף נויטן זיין נשמה, אז זי זאָל זיך נישט גרויסן קעגן זיין גוף, נאָר לעבן אין האַרמאַניע מיט אים, אונטער וואָסערע אומשטענדן דער מענטשלעכער חומר זאָל זיך נישט געפינען, ווייל מיינסטנס איז דאָס די נשמה, וואָס בריקעוועט זיך און רייסט זיך. דער גוף קאָן פיל מער איבערטראָגן, ווי די נשמה — סיי גוטס, סיי שלעכטס. ער אַליין האָט שוין געמאַכט דעם גרויסן שלום אין זיך. דורך דעם האָט ער געפונען די מנוחה און האַרמאָניע.

— און וואָס טוט מען, ווען מ'הונגערט? — האָט ווער געפרעגט אויפגערעגט איבער דעם „פּילאָזאָפּס“ רואיקייט.

— עס איז נישטאָ אַזאַ זאַך ווי הונגער, — האָט דער „פּילאָזאָף“ דערקלערט געלאָסן, איבערציענדיק מיט זיין דאַרער האַנט איבער זיינע קאַרגע וואָנסעלעך. — הונגער איז אַ צושטאַנד פונקט אַזוי ווי זאַטקייט, און עס איז נישטאָ קיין צושטאַנד, וואָס דער מענטש זאָל נישט זיין ביכולת צו נויטן זיין נשמה צוצוגעוויינען זיך צו אים. עס איז נישט דער גוף, וואָס ליידט, עס איז די נשמה, — און די נשמה קאָן מען אָפּ-ווענדן פונעם צושטאַנד, אין וועלכן זי געפינט זיך אומבאַקוועם און זי אַריינאַרבעטן אין אַ העכערן צושטאַנד. נעמט, למשל, הונגער. ווייסט איר, אז הונגער האָט אַ מוזיק? יעדער צושטאַנד האָט אַ שאַטן, וואָס

באגלייט אים, פונקט אזוי ווי דער שאַטן — דעם מענטש. איך וואָלט
 עם אָנרופן די מוזיק פון צושטאַנד. און פונקט אזוי ווי אָריענטאַלישע
 חכמים האָבן זיך באַהאַלטן פון דער זון אין שאַטן אַרײַן, כדי דאָרט
 רואיקער צו קאָנען געפינען דעם צוזאַמענהאַנג מיט דער נשמה, אזוי
 דאַרף דער מענטש אַנטלויפן פון דעם צושטאַנד, אין וועלכן ער געפינט
 זיך — אין זײַן שאַטן אַרײַן. וואָרום צושטאַנד איז אַ קאָכעדיקע זאַך. עם
 ברענט, עם עסט דיך, עם וואַרימט דיך, אָדער קילט דיך. מיט איין וואָרט
 — דערקוטשעט דיר. דער שאַטן פון צושטאַנד איז שוין אָפגעקילט.
 דאָרטן, אין אים, קאָנטו מער אים תופס זײַן און מער באַהערשן. די
 חכמים געפינען זיך קיינמאָל נישט אין עצם צושטאַנד, נאָר שטענדיק
 נעבן אים. דורך דעם באַהערשן זיי די אומשטענדן, אונטער וועלכע זיי
 זאָלן זיך נישט געפינען.

דער באַלעבאָס, וואָס איז געזעסן הינטער דעם קאַנטאָר, האָט אַרויפ־
 גערוקט די ברילן איבערן שטערן, וואָס איז געווען אַ סימן, אז ער האָט
 אויפגעהערט צו שרייבן און געוואָלט עפעס פרעגן פון זײַן אָרט אַרום
 דעם „פּילאָזאָף“. נאָר עם האָט אים ווער אויסגעכאַפט צופרי:

— איך בעט אייך איבער, וואָס איך וועל אייך עפעס פרעגן, —
 האָט זיך דער „זשאַכלינער“ געווענדעט צום „פּילאָזאָף“. — איר האָט
 שוין ווען ס'איז אַמאָל געהונגערט, אמת געהונגערט, נישט וואָלונטע-
 ריש, נאָר דערפאַר ווייל איר האָט פשוט נישט געהאַט מיט וואָס אייער
 הונגער צו שטילן, איר האָט זיך אַרומגעדרייט אין גאַס און פשוט נישט
 געהאַט אויף קיין זעמל?

— איך קאָן אייך נישט ענטפערן אויף דער פראַגע, — האָט דער
 „פּילאָזאָף“ אָפגעענטפערט אויף זײַן רואיקן שטייגער. — איך ווייס
 נישט וואָס עם הייסט זאַטקייט. ווי איך האָב שוין דערקלערט, געפין איך
 זיך קיינמאָל נישט אין עצם צושטאַנד, נאָר אַרום אים.

— איך האָב פונקט אזוי אַמאָל פּילאָזאָפּירט וועגן צושטאַנד, ווען
 איך בין זאַט געווען. היינט אָבער, ווייס איך, אז ס'זענען נישטאָ קיין
 זייטיקע שאַטנס. ס'איז דאָ „אמתער צושטאַנד“ און דאָס איז: „זאַט אָדער
 הונגער“. און די וועלט איז צעטיילט צווישן אָט די צוויי צושטאַנדן.
 מ'האַט זיך אומגעקוקט אויף דעם, וואָס האָט גערעדט די ווערטער.

מ'האָט זיך די אייגענע אויגן נישט געוואָלט גלויבן — ס'איז געווען מירקין, וואָס האָט עס געזאָגט.

נאָר מירקין האָט שוין איצט אַלעמענס בליקן איבערגעטראַגן. און — ווונדער איבער ווונדער: ער האָט זיך מער נישט גערויטלט ווי אַ כלה־מייַדל. ס'האָט ביי אים גאָרנישט מער אויסגעמאַכט, וואָס מ'קוקט אויף אים. ער האָט שוין געהאַט פאַרלוירן די בושע...

דער עולם האָט פאַרשטאַנען, אז ס'איז עפעס־וואָס געשען מיטן יונגמאַן. מ'האָט זיך גענומען רעדן וועגן אַנדערע טעמעס.

נאָכן געשפרעך מיטן „פילאָזאָף“ — האָט זיך צו מירקין צוגע-שאַרט דער „זשאַכלינער“. ער איז עפעס געווען אויסגעווענלעך פריינט-לעך צו אים. ער האָט אים געפרעגט:

— וואָס הערט מען עפעס ביי אייך, מירקין?

מירקין האָט אים אָנגעקוקט פאַרווונדערט.

— גאָרנישט, קיין אויסטערלישעס, — האָט ער אים אָפגעענט-פערט מיט אַ שמייכל.

— טאַקע נישט? — ווונדערט זיך עפעס דער „זשאַכלינער“ און פּרעגט מירקין אין דער שטיל:

— זאָגט נאָר, מירקין, האָט איר שוין היינט געגעסן?

דאָס נאָך נישט צוגעוויינטע בלוט אין מירקיןס אָדערן האָט זיך ביי דער דאָזיקער פּראַגע געגעבן אַ וועק-אויף פאַר אויפּרעגונג און גע-קומען צולויפן מירקיןען אין פנים אַרײַן. אויך האָט נאָך זיין נישט גאַנץ באַזיגטער משפּחה-שטאַלץ געגעבן אַ פּראָטעסטיר אין אים. מירקין האָט זיי אָבער באַלד באַרוואַיקט ווי מען באַרוואַיקט נאָכגעגעבענע קינדער, און ער האָט צו זיך אַליין געזאָגט: וואָס איז דאָ געשען? און ווי להכעיס זיי, און ווי זיי צו באַשטראַפן, צו צוגעוויינען זיי צו עפעס, האָט ער דעם „זשאַכלינער“ אָפגעענטפערט: יאָ, איך האָב געגעסן אין אַ שטאַטישן אַנשטאַלט.

אַ נערוו האָט אַ ציטער געגעבן אין „זשאַכלינערס“ אינערן: מירקין אין אַ שטאַטישן אַנשטאַלט, מיט בעטלערס צוזאַמען! ער האָט גאָרנישט געזאָגט, פאַרשטייט זיך, נאָר אָנגעקוקט אים פאַרווונדערט און אַזוי ווי מירקין וואָלט פאַרשטאַנען זיין פּרעגנדיקן בליק — האָט ער געזאָגט צו דעם „זשאַכלינער“:

— וואָס ווונדערט איר זיך אזוי? וואָס, דאָרט, מיינט איר, עסן
נישט קיין מענטשן?

— ניין, ניין. איך ווונדער זיך נישט, — ענטפערט דער „זשאַכלי-
נער“. — איך האָב אייך נאָר געוואָלט פרעגן: איר זענט שוין געוואָרן
פאָרגעשטעלט פאָרן באַלעבאָס פון דאַנען, פאַר דעם הער שניאורזאָן?
— ניין, — זאָגט מירקין.

— קומט, וועל איך אייך פאָרשטעלן פאַר אים. עס איז אַן אייגענער
מענטש. עס וועט אייך צונויף קומען. טאָמער וועט איר אַמאָל נישט האָבן
קיין געלט, קאָנט איר נעמען אויף באָרג. מיר אַלע טוען אזוי. פּאַניע...
שניאורזאָן — דאָ האָט איר נאָך אַ וואָלונטיר פאַר אייער אַרמיי פון
שלום. איר קאָנט שוין אונדזער נייעם פריינט. דאָס איז מירקין, זאַכאַרי
מירקין.

— אפשר פון די רייכע פעטערבורגער מירקינס? — פרעגט דער
באַלעבאָס און גיט זיך מיט די פינגער אַ קעס דורך די לאַנגע שפיצן פון
זיין באָרד. געווען דער באַלעבאָס אַ גרויסער קענער פון אַלע יידישע גביר-
רים פון רוסלאַנד.

— ניין, — שאַקלט זאַכאַרי מיטן קאָפּ.
— אַ, ווי קומט ער צו זיי? — זאָגט דער „זשאַכלינער“. — אַן
אייגענער מענטש.

— איך האָב נאָר געמיינט, — זאָגט דער באַלעבאָס.
— איר פאַרשטייט דאָך וועגן וואָס עס האַנדלט זיך, פּאַניע שניאור-
זאָן. הער מירקין זוכט באַשעפטיקונג. לעקציעס אַוודאי. ער וועט זיי
קריגן היינט, מאָרגן. דערווייל, איידער ווען און וואָס, נייטיקט ער זיך
אין אַביסל קרעדיט.

— מילא, וואָס קאָן מען מאַכן? — גיט דער באַלעבאָס אַ טיפן
קרעכץ, לאָזט אַראָפּ די ברילן פון שטערן איבערן נאָז און נעמט זיך ווי-
דער צו זיין ווערק וועגן „אויביסן שלום“.

— חברטע מאַניע, דערלאַנגט דאָ אַהער אַ טעצל מיט קעז און סמער-
טענע. דער באַלעבאָס ווייסט דערפון, — רופט דער „זשאַכלינער“ צו דער
קעלנערקע.

— ניין, אַ גלעזל טיי, — זאָגט מירקין פאַרשעמט. — איך האָב
אַזאַ ביטערן טעם אין מויל.

— דאָס קומט פון לאַנגן תענית. דאָס איז דער הונגער-געשמאַק.
איך קאָן אים, — זאָגט דער „זשאַכלינער“ אין געלעכטער.

**
*

פון דענסטמאַל אָן האָט זיך זאַכאַרי איינגעקויפט אין חברה פון
„מילכיין רעסטאָראַן“. ער איז דורך דעם דער חברה אָן אַן ערך געפעלן
געוואָרן. ער איז אויס מיוחס געוואָרן. מ'האָט זיך אויפגעהערט מיט
אים צו אינטערעסירן און פאַררעכנט אים פאַר אַן אייגענעם.

קאַפיטל 18

אין דער שולע

פרוי הורוויץ האָט שוין געהאַט פאַר אַלצדינג געוואָרגט. צו אירע
טאָג-טעגלעכע נויטן איז נאָך צוגעקומען נאָך אַ קלאַפּאַט — דער יונג-
גערמאַן פון פעטערבורג (ווי זי האָט אים גערופן). עס איז איר געלונגען
צו באַקומען פאַר אים ביי אַ בעסערן שניידער אַן אומזיסטע דירה אַלס
סובלאַקאָטאָר — פאַר לעקציעס, וואָס ער האָט געגעבן זיינס אַ יינגל אַ
גימנאַזיסט (אַרויסהעלפנדיק אים אין רוסיש און אַריטמעטיק). מיטאַנגן
האָט ער דערווייל געגעסן ביי איר און פון איר האָט ער אויך פאַרלוויפיק
באַקומען דאָס טאָג-טעגלעכע קליינגעלט, וואָס ער האָט באַדאַרפט אויף
הוצאה, ביז די ערשטע באַצאלונגען פאַר צוויי פריוואַט-לעקציעס, וואָס
דער לערער הורוויץ האָט פאַרשאַפט, וועלן איינפליסן. דערפאַר האָט זאָ-
כארי מירקין אויסגעפרווט זיינע כוחות אַלס לערער ביי הורוויצן אין
דער שולע. ער איז אויך צונאָך געקומען. די שולע האָט סיינמאַל נישט
געהאַט גענוג לערער. די לערער, וואָס די שולע-אינספּעקציע האָט באַ-
שטימט אָדער אַריינגעזעצט, זענען געווען מער טשינאַוויקעס און שפּיאָ-
נען, ווי לערער. אזוי ווי מירקין איז געווען אַ „געענדיקטער“ מיט אַן
אניווערזיטעט-דיפּלאָם, האָט אים דער אינספּעקטאָר גאַנץ לייכט באַ-
שטעטיקט מיטן תנאי. אַז דער אַלטער רוסישער לערער זאָל ווייטער
באַקומען זיין געהאַלט.

ער האָט געלערנט אלצדינג: די רוסישע שפראך, פיזיק, מאטעמאטיק און נאטור-וויסנשאפט. דער לערער הורוויץ האָט אפילו באמערקט, אז מירקינען וועט אין אָנהייב זיין שווער צו באהערשן די קינדער פון זיין שולע. ער האָט זיך נישט געהאלטן גענוג חשוב פאר די קינדער ביי די לעקציעס און צופיל זיך אריינגעלאָזט מיט זיי אין דיספוטן. דורך דעם האָט ער צעבראָכן די דיסציפלין, וואָס דער לערער הורוויץ האָט איינגע-פירט אין זיין שולע. ער האָט זיך אָפטמאָל פארלוירן, ווען דער כיטראַק, משהלע „לויו“, א ינגל אַ קונדס, וואָס איז געווען באַקאַנט איבער זיינע שטיקלעך, וואָס ער האָט אָנגעטון די לערער, האָט אים אונטערגערוקט כיטרע פראַגן. דער לערער הורוויץ האָט מירקינען אין אַן אַוונט גענומען אַז אַ זייט און אים געגעבן אַ לעקציע אין פּעדאַגאָגיק: „אַנדערש איז אַ חברישער שמועס, וואָס מ'פירט מיט דערוואַקסענע, און אַנדערש זע-נען לעקציעס פאַר קינדער.“ דערביי האָט פאַר אים דער לערער הורוויץ געהאלטן אַ גאַנצן פאַרטראַג מכוח פּעדאַגאָגיק: אַז אַ לערער מוז שטענ-דיק אין אַלע פאַלן אויסקוקן ביי די קינדער אַלס אַן אויטאָריטעט. ער טאָר קיינמאָל נישט לאָזן באַמערקן זיין שוואַכקייט. קינדער זענען קליי-נע טיראַנען, וואָס וואַרטן נאָר אויף דער מינדסטער געלעגנהייט, אַז זיי זאָלן קאָנען אָנפאַלן אויף דיר און דיך אַרויסשטעלן פאַר אַ נאַר. צוליב דעם דאַרף דער לערער, אין דער קעגנוואַרט פון קינדער, שטענדיק זיין אויף דער וואַך, שטענדיק זיין באַוואָפנט. — גרייט אויף אַ קעגן-אָנגהיה. — מירקין האָט אויסגעהערט, גענומען זיך אין קאַפּ אַרײַן, אָפּגעמאַכט ביי זיך אַזוי און אַזוי. אָבער שוין ביי דער ערשטער לעקציע, וואָס ער האָט געגעבן אַליין פאַר די קינדער, האָט ער איינגעזען, אַז ער וועט זיי נישט קאָנען באהערשן און האָט זיך געשראַקן, אַז ער וועט זיך דערפאַר אָפּזאָגן פון זיין נייעם באַרוף און זוכן עפעס אַנדערש.

די קינדער פון לערער הורוויצעס שולע זענען באַשטאַנען פון די אַרימסטע שיכטן פון דער אַרימסטער יידישער געגנט. אַ סך פון זיי זע-נען געוואָרן — צוליב די אַרימע אומשטענדן, אין וועלכע זיי האָבן זיך געפונען — באַפרייט פון שכר-לימוד. פאַר זיי האָט באַצאָלט אַ קאָמי-טעט, וועלכער האָט אין געהיים פונעם אינספּעקטאָר אונטערגעשטיצט די שולע, וואָס האָט געהאַט דעם צוועק צו פאַרשפּרייטן בילדונג צווישן די אַרימע יידישע שיכטן. מיט די קינדער איז נאָך געווען אַ האַלבע

צרה: נידערגעשלאָגן פון אַרימקייט, שטענדיק הונגעריקע, פריירנדיקע אין די קאלטע היימען, האָבן זיי באַטראַכט די שול ווי אַ גן־עדן, און דער לערער הורוויץ איז פאַר זיי געווען אַ גאָט. זיי איז געווען גרינג צו באַהערשן. שווער איז אָנגעקומען מיט די האַלב־פאַרמעגלעכע. דאָס זענען געווען אומדערצויגענע קינדער פון גראַבע עלטערן, פון פיש־הענדלער און קצבים, מאַרק־זיצערינס און אַנדערע קרעמער. דאָס שכר־לימוד איז געווען זייער שווער פון זיי אַרויסצוקריגן און עס איז אָנגעקומען רחל־לאהן מיט ביטערער נויט אָפּצונעמען דאָס שכר לימוד אין נאַטור: מיט פיש אויף שבת, מיט פלייש און מיט גרינוואַרג. די עלטערן פון די קינדער האָבן געמיינט, אז נישט דער לערער זיי, נאָר זיי דעם לערער טוען אַ גרויסע טובה, וואָס זיי לאָזן זייערע קינדער גיין אין שולע, און מען דאַרף זיי דערפאַר נאָך צוצאָלן. און די קינדער, דערפאַר וואָס זייערע עלטערן באַצאָלן שכר־לימוד פאַר זיי, האָבן זיך געהאַלטן פאַר פרייווי־לעגירטער פון די אַנדערע קינדער און דערלויבט זיך פרייהייטן. עס איז נאָר אַ דאַנק דער געניטקייט און דער אומדעהערטער געדולד פון לערער הורוויץ, וואָס ער האָט געקאָנט צווישן זיי אַריינברענגען ווי עס איז די־סיפּלין און אָרדענונג.

די ערשטע לעקציעס, וואָס מירקין האָט געגעבן אין שול, זענען מער אַדער ווייניקער דורכגעאַנגען רואיק און נאָרמאַל. די קינדער האָט נאָך גערייצט די נייגעריקייט צו באַקענען זיך מיט דעם נייעם לערער. כאָטש דאָ און דאָרט האָט די די־סיפּלין זיך שוין באַשיינפערלעך געבראַכן דורך די כיטרע שטיקלעך פון משהלע „לויז“ און פון חיימל „מאָנדראַס“, וואָס זענען געווען די ראשי־בריונים אין דער שול. זיי האָבן אונטערגעשטעלט חזירישע פיסלעך און פאַרשידענע שטיקלעך מיר־קינען, — וואָס ער האָט נאָך נישט באַמערקט. די קינדער האָבן געלאַכט. ער האָט געוואוסט, אז דאָס לאַכט מען איבער אים און נישט געוואוסט ווי אזוי דאָס צו פאַרמיידן.

מירקין האָט זיין פראָפעסיע גענומען זייער ערנסט. קודם־כל איז ער געווען אַן ענטוואַסט. איבערגעניענדיק מיט די קינדער דאָס עלע־מענטאַרע וויסן וועגן פיזיק און נאַטור־פאַרשונג, האָט ער זיך נאָך אַמאָל באַנייטערט און איצט דערינען דערזען די דעהויבנקייט און די ווונדער פון דער נאַטור פיל מער, ווי ווען ער האָט עס געלערנט אַליין. ער האָט

נאך אמאל איבערגעלעבט זיינע קינדערשע יאָרן. ביי די לעקציעס איבער הימל־קענטשאפט האָט ער זיך אזוי באַגייסטערט, אז ער האָט פאַרגעסן, אז ער האָט צו טון מיט שול־קינדער, וועלכע וואַרטן נאָר אויף אַ געלעגנ־הייט אַוועקצושטעלן זייער לערער אין אַ קאָמישער לאַגע און דורך דעם זיך אויסצוברעכן פון זיין דיסציפּלין און אָרדענונג. די קינדער האָבן גערופן דעם נייעם לערער מיט אַ צונאַמען: „די טשערעפּאַכע“, דערפאַר ווייל מירקין האָט ליב געהאַט פאַר די קינדער צו דערקלערן נאַטור־דער־שיינגען מיט גרויס באַגייסטערונג און אַריינגעלאָזט זיך אין ענטוויאַזם. ביי יעדער געלעגנהייט האָבן זיי אים עפעס געפרעגט וועגן אַ „טשערע־פּאַכע“. אין מיטן דער לעקציע וועגן דער צוציאונגס־קראַפט פון דער ערד, ווען ער האָט געהאַלטן אין מיטן בעסטן דערקלערן וועגן ניוטאָנס עקספּערימענטן, הויבט זיך אויף משהלע און שטעלט אַרויס צוויי פינגער פון דער האַנט, אז ער האָט עפעס צו פרעגן.

— וואָס האָסטו צו פרעגן?

— פּאַניע לערער, וויפיל פיס האָט אַ טשערעפּאַכע?

זאַכאַרי איז בלייך געוואָרן פאַר כעס. די פּראַגע איז געוואָרן גע־שטעלט אזוי אומשולדיק. משהלע האָט דערביי אַרויסגעשטאַצט זיינע תּמעוואַטע שוואַרצע אייגעלעך, אז מ'האָט איינגטלעך גאַרנישט געקאַנט האָבן קעגן אים. נאָר דער גאַנצער ענטוויאַזם איבער די ווונדערלעכע דערשיינגען פון דער צוציאונגס־קראַפט פון דער ערד, וועגן די אַלע פאַרבאָרגענע כוחות פון דער נאַטור, אַלע אויסטערלישע וועלט־דערשיי־נונגען — אַלץ האָט געפּלאַצט מיט איינמאַל און עס איז געבליבן ליגן אויפן טיש — אַ טשערעפּאַכע.

— ווי קומט דאָ אַהער אַ טשערעפּאַכע אין מיטן דערניצען? — פרעגט

זאַכאַרי ביזן.

— איך האָב זיך געשפּאַרט מיט חיימען וועגן דעם. איך האָב גע־

זאַגט, אז אַ טשערעפּאַכע האָט פּערצן פאַר פיס און ער זאָגט נאָר אַכט פאַר — האָב איך געמיינט, אז אַמבעסטן — איך וועל דעם לערער פרעגן.

מירקין האָט פאַרביסן די ליפּן און ווייטער זיך געלאָזט אַרײַן אין

זיינע באַשרייבונגען וועגן די שטערן, כאָטש דער ענטוויאַזם און די גאַנ־צע פּאַעזיע זענען שוין פאַרשווונדן.

— פאניע לערער, א „בראבאָנזש“ האָט איין קאָפּ צי צוויי קעפּ?
— האָט איצט געפרעגט היימל, וועמענס ריי עם איז געווען, לויט דער
אָפגעמאַכטער זאך צווישן זיך, כדי דעם לערער צו דערקומטשען.

דאָס איז שוין געווען צו פיל, מירקין האָט זיך פאַרלוירן, איז צו-
געלאָפּן מיט דער נאַקעטער האַנט צום יונג. דער יונג איז אַרויסגעשפרונג-
גען פון דער באַנק. אין אַ מינוט אַרום האָבן זיך שוין לערער און שילער
צוזאַמענגעפלאַכטן אין איין קנויל, און דער גאַנצער קלאַס איז געגאַנגען
באָדאַראָם.

אין צווייטן צימער, ביי די מיידלעך, האָט געגעבן פּוילישע לעקציעס
די עלטערע מאַכטער העלענקע. דערהערט אַ גערודער אין דעם קלאַס פון
די עלטערע יינגלעך (דער פּאָטער איז נישט געווען), האָט זי פאַרשטאַ-
נען, אַז עם איז עפעס געשען מיטן נייעם לערער. נאָך אַ קליינעם ישוב-
הדעת מיט זיך אַליין האָט זי איבערגעלאָזט איר קלאַס אונטער דער אויפ-
זיכט פון אַן עלטסטער און איז אַריין אין קלאַס פאַר יינגלעך געוויר
ווערן וואָס עם האָט געטראָפּן.

פון דער גאַנצער וועלט איז זי געווען די יעניקע, פאַר וועלכע מיר-
קין זאָל אַמווינציקסטן וועלן זיך נאַקעט-שטעלן אין זיין גאַנצער אומבאַ-
האַלפּנקייט. ווען אַ גרוב וואָלט אָפּן געווען פאַר אים, וואָלט ער געוויס
אַריינגעשפרונגען. ס'האָבן זיך אים געשטעלט טרערן אין די אויגן, וואָס
ער האָט זיי קוים באַהערשט. ער איז געבליבן שטיין בלייך, אומבאַ-
האַלפּן, און נאָך אַ פיל מער דערשראָקענער, ווי די קינדער אַרום אים.

— אַנטשולדיקט, — האָט מירקין געשטאַמלט בלייך.

— פאַני לערערין, פאַני לערערין, דער נייער לערער האָט אונדז
געשלאָגן און דער פאַן דירעקטאָר האָט פאַרווערט אונדז צו שלאָגן, —
האָבן די יונגען געשריגן.

— אויף די ערטער, די מינוט אויף די ערטער, — האָט זי קאָמאַנ-
דעוועט. און אַ ווונדער: די יינגלעך האָבן ווי געצוימטע לייבלעך צוגע-
הערט זיך צו איר באַפעל און צעזעצט זיך צוריק אויף די ערטער
זי האָט זיך געווענדעט צו דעם בלייבן, פאַרלוירענעם מירקיןען מיט
אַ באַרואיקנדיקן שמייכל און צוגעוואָרפּן אים אַ וואָרט.

— דאָס טרעפט זיך.

— איך בין שולדיק, — זאָגט מירקין פאַרלוירן.

זי האָט געגעבן אים א געהיימען ווונק, אז די קינדער זאָלן נישט זען, אז ער זאָל נישט רעדן. דערנאָך האָט זי זיך געווענדעט צו די קינדער מיט אַן אויטאָריטעטן-באָפעל, וואָס מירקין האָט זיך געוונדערט, פון וואָנען עס נעמט זיך צו איר.

— דער גאַנצער קלאַס דאַרף דעם לערער איבערבעטן. אויפגע-
שטעלט זאָל ווערן! — האָט זי געגעבן אַ קאָמאַנדע.

די יינגלעך האָבן זיך אויפגעשטעלט אין איין רייע.

— דעם לערער איבערבעטן! — האָט זי ווידער געגעבן אַ קאָ-
מאַנדע.

די יינגלעך האָבן געבויען די קעפּ צו דער ערד, און אַלע אין איין
קול:

— מיר בעטן איבער דעם לערער מירקין.

— און פאַר אַ שטראָף ווערט היינט מער נישט געלערנט. די ביי-
כער פאַקן און אַהיים!

— פאַני לערערין, מיר זענען נישט שולדיק. דאָס האָבן משהלע און
חיימל געטון, נישט מיר, — האָבן זיך אַ טייל אָנגעהויבן צו בעטן. —
מיר ווילן ווייטער זיך לערנען. דער לערער האָט אַזעלכע שיינע מעשיות
דערציילט וועגן דער ערד און שטערן.

— נישט גערעדט זאָל ווערן, אַהיים די מינוט, — האָט זי געהייסן.
די קינדער האָבן מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ די ביכער איינגעפאַסט
און ווי קליינע גנבימלעך אַרויסגעגנבעט זיך פון שול.

מירקין איז נאָך אַלץ געשטאַנען לידערגעשלאָגן און נישט געוואוסט
וואָס צו טון. ענדלעך, ווען זיי זענען געבליבן אַליין, איז זי צוגעגאַנגען
צו אים און האָט אָנגעהויבן צו קוקן אין זיינע אויגן מיט ערנסטקייט,
אַזוי ווי זי האָט עס געטון ביים טיש.

— עס איז מיין שולד. איך האָב מורא, אז איך בין נישט פעאיק
צו דער פּראָפעסיע. איך וועל מוזן אייער פּאַטער זאָגן.

— דעם פּאַטער זאָגט נישט.

— פאַרוואָס?

— מ'דאַרף נישט. איך וועל שוין זאָגן.

— איך האָב מורא, אז איך וועל קיינמאָל נישט קאָנען מיט קינדער

לערנען.

— איר וועט קאָנען, — זאָגט זי און שטרעקט־אויס צו אים איר האַנט און ציט אים נאָך זיך, — קומט אַרײַן מיט מיר אין מיין קלאַס. איר וועט זען, ווי אַזוי איך טו עס.

אַנגענומען אים ביי דער האַנט, האָט זי אים אַרײַנגעברענגט אין איר קלאַס און פאַרגעשטעלט אים פאַר די קינדער.

— קינדער, דאָס איז אונדזער נייער לערער, הער מירקין. הויבט אײך אויף, קינדער!

די מיידלעך האָבן זיך אַלע אויפגעהויבן מיט אײנמאַל און באַ- גריסט זאכאַרין.

זי האָט אים אַוועקגעזעצט נעבן איר לערער־טיש און גענומען זיך ווייטער צו איר איבערגעריסענער פּוילישער לעקציע.

מירקין האָט נאָך אַלץ נישט געקאָנט קומען צו זיך פון דער פּריער־ דיקער געשעעניש. ער האָט זיך געטראַכט:

— וואָס פאַראַ שלים־מזל בין איך! און פאַרגעוואָרפן זיך, אַז ער טויג איבערהויפט צו קיין זאך נישט. — פאַרפאַלן, אויפגעצויגן אַ באַ- רין" צו זיין. — דערביי אָבער האָט ער זיך נישט געקאָנט באַפּרײען פון אַן אַנדערן אײנדרוק, וואָס ער האָט ערשט נאָר וואָס איבערגעלעבט. עס איז געווען דער אײנדרוק פון דעם מיידלס האַנט. ער פילט נאָך איצט די קאַלטקייט און די גלאַטיקייט, אַזוי ווי זיין האַנט וואָלט זיך געווען געוואַשן אין שניי, אין פּריען ערשטן שניי.

נאָר באַלד האָט ער אָן אַלעם פאַרגעסן. פון אַלע ווינקלען האָבן צו אים אָנגעהויבן צו קוקן קינדערשע אויגן. קיין גאָטס באַשעפּעניש קאָן נישט אַזוי טרויעריק, אַזוי אָן האַפּענונג פאַרלוירן קוקן, ווי קינדער. עס זענען געווען מיידלעך פון די אַרימסטע יידישע שכנים, וווּ הורוויצעס שולע האָט זיך געפונען — מיידלעך צווישן אַכט ביז צוועלף, ביז פּערצן יאָר. אָבער ווער האָט געקאָנט ציילן יאָרן אין זײ? פאַרלוירענע אייבי- קייטן האָבן אַרויסגעקוקט פון זייערע שוואַכע צעקאַליעטשעטע אויגן, וואָס זענען אײנגעפאַסט אין שאַרפע קינדערשע באַקן־ביינער... ווי זי וואָלטן געטראָגן אין זייער בליק די גאַנצע אומנוצלעכקייט און אומבאַ- דערפּעניש פון זייער געבוירן־ווערן. נאָך וואָס האָט מען זיי אַרויסגערופּן פון דעם אייביקן שווייגנדיקן נישט־זיין אין דעם לײדיקן לעבן אַרײַן? אָבער ניין, זייער בליק האָט נישט געפּרעגט. זיי האָבן געקוקט רעזיגנירט

און גלייכגילטיק. נישט זייערע פאָטערס אייביק מאַטערן זיך, נישט די מוטערס אייביקע פאַרזאָרגטע פנימער, נישט קיין קאַלטע היימען, נישט קיין הונגעריקע טיש און בענק, נישט קיין צרות פון קראַנק זיין, אָרים זיין און פאַרלאָזן, האָבן געקאָנט אַרויסברענגען די טרויעריקייטן פון די קינד-דישע בליקן. עס איז געווען אַ טיפע, אַן אייביקע, אַן אָן-סיבהדיקע טרויע-ריקייט, אַזוי ווי אויף די ראַנדן פון זייערע אויגן וואָלט נאָך געווען גע-האַנגען די שרעק פאַר דער אייביקער נאַכט, וואָס זיי האָבן מיטגעבראַכט מיט זיך פון אַן אַנדערער וועלט, פון וועלכער זיי זענען ערשט נישט לאַנג געקומען...

אַנגעטון אין טאַטע-מאַמעס איבערגעמאַכטע קליידער, טייל מיט פאַרבונדענע אויערן, געשוואָלענע הענטלעך, אַנדערע מיט קינדערשע ליבלעך, אַרויסלאַכנדיקע פון אומגעלומפערטע, קאָמיש-צוזאַמענגעשטעל-טע קליידלעך. מיט שפּילציג-פּיסלעך, אומבאַהאַלפענע פּויגלדיקע קעפ-לעך, רחמנות דערוועקנדיקע טויבן-העלדזלעך, ווי דאָס וואָלט זיך געבע-טן: „ווערג מיך נישט“. פּנימלעך פאַרשווינדן, קינדערשע ליבלעך אין טאַטע-מאַמעס איבערגעמאַכטע קליידלעך פליען-אוועק — און עס בלייבן זיצן אַרום די לערן-בענק נאָר אויגן און אייגעלעך...

און צווישן די אויגן שטייט זי, די לערערין. זי איז פאַרוואַנדלט גע-וואָרן אין איינע פון זיי. דאָס שוואַרץ-ווייס-געקעסטלטע קליידל, אין וועלכן עס איז אַריינגעגאַסן איר דינער קערפּער, זעט אויך אויס ווי פון טאַטע-מאַמעס אַן איבערגעמאַכט מלבוש. און פּונקט אַזוי ווי איבער די קינדער, אַזוי ליגט אויך איבער איר גאַנצן קערפּער, פון שייטל-קאָפּ ביז צו די פּיס, — די צוויי גלייך-האַלטנדיקע פּיס, — אַ פּריש-מאָרגנדיקער טוי, ווי איבער אַ פּלויס, וואָס לאָזט זיך נישט אָנרירן. איר קעפל אויף איר דינעם האַלדז בויגט זיך אויך אַזוי הילפּלאַז און מאַכטלאַז איין אַן אַ זייט.

זי הייבט אַן אַרומצושפּרינגען פון איין אָרט צום אַנדערן, רופּט-אַן יעדעס מאָל אַן אַנדער מיידל ביים נאָמען. ער הערט איר היימישע לאַכנ-דיק-פּליסענדיקע שטימע ווי אויס אַ פּרישן, אומבאַריטן קוואַל. און מיר-קין באַמערקט שוין ווי איינציקווייז פאַרשווינדט און פאַרגייט די טרויע-ריקייט פון די קינדערס אויגן און אַנשטאַט דעם הייבן זיך אַן אַנצווינדן לאַכנדיקע פייערלעך אין זיי. די פּנימלעך ווערן באַלעבט, רויטלעכער,

פרישער. זיי הייבן שוין אָן אויסצווען שטיפּערישער, מונטערער. די גופ-
לעך באַוועגן זיך שנעלער. קינדישער, און אפילו די טאַטע-מאַמעס אומגע-
לומפּערטע קליידער אויף זיי נעמען-אָן אַ קינדישן חן, ווי אַ צויבער וואָלט
אַריינגעקומען צווישן זיי. דאָ און דאָרט הייבט אָן צו מורמלען אַ שטראַמל
וואַסער צווישן פאַרשטעלטע צווייגלעך און באוואַקסן גראָז. דאָס לאַכט
אַ קינדישע וויינענדיקע שטימע: קינדישע הענטלעך הייבן-אָן אויפצו-
פלאַמען ווי ליכטלעך, צעפלעכטן זיך ווי יונגע באַבלומטע צווייגן. דער
גאַנצער קלאַס ווערט מיט איינמאַל אָנגעפילט מיט קינדישער פרייד און
מיט קינדישן שפּיל...

— ווי אזוי מאַכט זי דאָס? — טראַכט ער זיך, און ער זעט נישט
און באַמערקט נישט ווי אין דעם כשוף-קלאַנג פון קינדישע שטימען איז
ער אַליין אַריינגעכאַפט געוואָרן, און ער אַליין לאַכט-מיט אינעם כאָר,
און פאַרשפּילט זיך ווי אַ קינד. אלע זאָרגן ווערן אויסגעלאָשן. דאָס גאַנ-
צע דערוואַקסענע לעבן פאַרשווינדט ערגעץ אין אַ כּה-הקלע. אויך ער
זיצט אויף דער לערן-באַנק.

— ווי אזוי מאַכט איר דאָס? ער באַמערקט נישט, ווי אָן זשענערן
כאַפט ער זי אָן ביי איר קליינער האַנט, ווען זי דרייט זיך אויס צו אים.
— וואָס מיינט איר?

— איר לאַכט, איר שפּילט, איר טאַנצט — און זיי לאַכן מיט.
— דאָס זענען מיינע פריינט, — זאָגט די לערערין ערנסט. — גיר-
טעלע און מרים, — ווייזט זי אויף קינדישע קעפלעך. — חוהלע טויבענ-
שלאַג און מאַטעלע פאַמעראַנץ, — מיר קאַנען זיך שוין פון לאַנג, — זאָגט
זי נישט אָן שטאַלץ, — פון ערשטן טאָג אָן, ווען זיי זענען אין שולע
געקומען, זענען מיר באלד גוטע פריינט געוואָרן. מיר האָבן איינע פאַר
די אַנדערע קיין סודות נישט. — נישט וואָר, חוהלע? — ווינקט זי צו אַ
מיידל.

אַ קינדיש קעפל פון הינטער אַ באַנק שאַקלט מיטן קאַפּ אויף יאָ.
— אָבער ווי אזוי מאַכט איר דאָס?

— דאָס קומט שוין אַליין פון זיך. קינדער דערפילן באלד, ווער עס
ווייל זיין מיט זיי גוט-חבר און זיי שליסן באלד פריינטשאַפט. אַט האָב
איך דאָ אַ פריינדין, מירעלע, אַ מיידל פון אַכט יאָר. ווען זי איז געקומען
אין שולע אַריין, האָט זי פאַר אַלעמען מורא געהאַט. מ'האַט זי געשלאָגן

אינדערהיים. פאר יעדער קלייניקייט האָט מען זי געשלאָגן: דער טאַטע, די מאַמע, די ברידער, די שוועסטער, און זי האָט זיך געהאַלטן שטענדיק אין איין באַשיצן מיטן הענטל פון קלעפּ. זי האָט געמיינט, אז יעדער איינער וויל איר וויי טון. עס האָט מיר לאַנג גענומען, ביז איך האָב זי איבערצייגט, אז איך וויל איר נישט קיין שלעכטס טון, אז זי דאַרף זיך נישט פאַר מיר באַשיצן. זי האָט מיר אַלץ נישט געוואָלט גלויבן, ביז איינ-מאַל האָב איך גערעדט צו איר און געקוקט איר אין פנימל אַרײַן און געזאָגט צו איר: מירעלע, איך וועל דיך נישט שלאָגן, קיינמאַל נישט, קיינ-מאַל נישט, קיינמאַל נישט. זי האָט מיר געקוקט אין פנים אַרײַן און גע-גלויבט מיר. און פון דענסטמאַל אָן האָב איך זי אָפּגעוויינט פון באַשיצן זיך פאַר מיר. איר ווילט זי זען? מירעלע, מירעלע, קום נאָר אַהער! — רופט זי צווישן די שפּילנדיקע, רוישנדיקע קינדער.

פון אַ קנויל קינדער שײַלט זיך אַרויס איינס מיט שווערע שײַך אויף דינע שטעקן-פּיסלעך, גייט-צו צו דער לערערין. זי איז אָנגעטון אין אַ קאַפּטנדל, וואָס איז איבערגעמאַכט פון אַן אַלט קלייד, וואָס פאַרקליידט זי ווי אַ פאַרשטעלטע יידענע. צוערשט איז זי געגאַנגען פּריילעך, נאָר קומענדיק נענטער צו דער לערערין, האָט זי דערזען דעם פּרעמדן. האָט זי זיך אָפּגעשטעלט אין פאַמעלעכן גאַנג, ווי זי וואָלט פאַר וועמען מורא געהאַט און אויסגעשטאַרצט אירע שרעקנדיקע גרויסע אויגן פון דעם די-נעם שוואַרץ-באַשטענעם פּנימל, אזוי שאַרף, אז עס האָט זיך געדאַכט, זיי בלוטיסן זיך אין זייער קוק.

— מירעלע, האָב נישט קיין מורא, קום צו מיר נענטער.

מירעלע האָט אַלץ געהאַלטן אין איין קוקן מיט אומצוטרוי אויף זאַכאַרין און זיך צוגעגרייט זיך צו באַשיצן מיט איר הענטל פאַר אַ קלאַפּ. דערביי האָט זי אזוי געלענקט אירע טריט, אז זי זאָל שטענדיק זיין נענ-טער צו דער לערערין. מירעלע איז געשטאַנען ביי איר לערעריןס קני נאַטירלעך ווי יעדעס אַנדערע קינד, מיט די הענטלעך אַראָפּ. נאָר קוים האָט זי די לערערין געהייסן זיך באַגריסן מיט זאַכאַרין, צוגעשטופט זי נענטער צו אים, האָט מירעלע אויפּגעהויבן דאָס אַרעמל און פאַרשטעלט זיך מיטן הענטל איר באַק. אירע שוואַרצע גרויסע אייגעלעך האָבן אומד-דואיק אָנגעהויבן זיך צו וואַרפן, יעדן אויגנבליק געשלאָסן די הייטלעך איבער זיי, ווי זי וואָלט זיך געריכט אויף עפעס בייז.

— מירעלע, דאָס איז אונדזער נייער לערער, און ער איז אַ גוטער מענטש. ער וועט דיך נישט שלאָגן, מירעלע. קיינמאָל נישט, קיינמאָל נישט. נעם-אַראָפּ דאָס הענטעלע פון באַק.

מירעלע האָט געקוקט אויף מירקינען מיט אומצוטרוי און נישט גע-טרויט זיך צו דערנענטערן זיך צו אים מיט דער אומבאַשיצטער באַק.

— מירעלע, אַז דו האָסט מיך ליב, נעם-אַראָפּ דאָס הענטעלע פון באַק, אַז נישט וועל איך זיין ברוגז מיט דיר, — זאָגט די לערערין צום קינד.

מ'זעט, אַז דעם קינד קאָסט אָנשטרענגונג, צו געהאָרכן איר לערע-רין. זי פרוווט צו אַנטבלויזן איר בעקל. אָבער זי האַלט איר הענטל גרייט אויף אַלע אופנים.

זאָכאָרי נעמט דאָס קינד אויף זיינע קני. דאָס קינד קוקט אים אין די אויגן אַריין, וויל אויספאַרשן זיינע אַבזיכטן, און האַלט שוין ווידער דאָס הענטל נעבן איר בעקל.

— מירעלע, דאָס איז אַ גוטער מענטש. איך האָב דיר געזאָגט, אַז ער וועט דיך קיינמאָל נישט שלאָגן, קיינמאָל נישט, קיינמאָל נישט. גלויבסטו מיר נישט?

מירעלע איז געשטאַנען ביי זיינע קני און געקוקט דער לערערין אין פנים אַריין. זי האָט געגלויבט איר לערערין און אַראָפּגענומען דאָס הענטל פון איר בעקל.

— ווי אַזוי טוט איר דאָס? — רופט אויס מירקין גערירט.

— עס איז גאַרנישט אַזוי שווער. מען דאַרף זיי נאָר ליב האָבן.

— איך פאַרשטיי אייך; איך וועל עס קיינמאָל נישט קאַנען.

— אַ, אַ, איר וועט עס קאַנען, איר קאַנט עס שוין. האָט איר זיי דען נישט ליב אַזוי ווי איך, אַזוי ווי מיר אַלע? — קוקט זי אים אין די אויגן אַריין.

— געוויס, וואָס דען אַנדערש האָב איך אין מיין לעבן?

העלענקע קוקט אים ווידער אָן אַ לאַנגע ווילע מיט איר עקשנות-דיקן בליק. דאָס מאַל אַזוי ווי עס וואָלט געאַנגען אין אַ געוועט, צי האַלט ער אויס איר בליק.

— ווער זענט איר דאָס אַזעלכעס? — פּרעגט זי אים פּלוצים.

מירקין איז פאַרוונדערט געוואָרן פון דער פּראַגע.

— איר זעט נישט, א מענטש! ווען מען קאן אזעלכן אַנרופן, —
שמיכלט ער.
— עס איז עפעס אזא געהיימניש אַרום איך, — זאָגט דאָס מיידל.
— ווי מיינט איר דאָס?
— עס קוקט עפעס אזעלכעס פון אייערע אויגן אַרויס, ווי איר
זואַלט קיינעם נישט געהאַט אין דער וועלט, נאָר זיך בלויז אליין.
ער איז דערשטוינט געוואָרן פון אירע רייד. ער האָט זיך געוואַלט
אויפהויבן און פאַרלאָזן זי. עס איז זיך נישט געווען וואָס צו בייזערן. זי
האַט עס געזאָגט מיט אזוי פיל אַנטייל, מיט אזוי פיל ליבע, אז ער האָט
זיך נישט געקאָנט העלפן. ער האָט געפילט ווי ער ווערט מיט איר אַריין-
געוועבט.
— פאַרוואָס קוקט איר מיך אזוי אָן? — פרעגט ער זי, ווען זי האָט
נישט אוועקגענומען דעם בליק פון אים.
זי האָט אים דערויף נישט אָפגעענטפערט. אַנשטאָט דעם, האָט זי
געזאָגט צו אים:
— קומט מיט מיר שפעטער אין גאַרטן אַריין; איך גיי דאָרט דורך
אויף מיין לעקציע, יאָ?

קאַפיטל 19

יינגליש און מיידליש

מען קאן נישט זאָגן, אז מירקין האָט ביז איצט געשאַנקען זייער פיל
אויפמערקזאַמקייט די טעכטער פון דעם לערער. האָט ער דאָס געטון אין
א געוויסער מאָס, וויפיל זיין צוריקגעהאַלטענע נאַטור האָט אים דער-
לויבט, — האָט ער עס געטון בנוגע צו דער יינגערער, צו זאַשקען. זאַשקע
איז געווען מיט א פאָר יאָר יינגער פון איר שוועסטער, דאָך האָט דאָס
ווייב שוין אַרויסגעקוואַלן פון איר קערנדיקן, אין מיטל דורכגעקענטע-
נעם קערפער. פאַר מירקיןען האָט זי באַזיצן גאָר א באַזונדערן רייז. זי
האַט דערמאָנט אין איר מוטער. שוין די הויט פון איר לייב, ווי זי האָט
זיך גאָר באַוויזן, האָט געשימערט פון העלקייט — ווי איר מוטערס, דער-

ביי אזוי יונג, און נאך איינגעהילט אין זיין מיידלשן חלום.. ווו איר האלדז
האָט נישט געשטעקט — האָט ער דאָך באַזיצן יענע אויסגעבעמענע קילע
ווייבקיט, אין וועלכן עס גלױסט זיך דאָס פּנים איינצונאַרען. זי איז נע-
ווען נאָך אירע יאָרן אויסערגעווענלעך אַנטוויקלט נישט נאָר אין איר מוט
און כאַראַקטער, נאָר אויך ריין קערפּערלעך. די ברוסט — שטראַמפּ און
מעכטיק, אירע הענט האָבן געלאָזט פּילן זייער מוסקולירטע קראַפט ביי
יעדער באַוועגונג. און נישט איינמאַל ווען מירקין האָט זי געטראָפּן מיט
באָרוועסע פּיס וואַשן מיט נאַקעטע אַרויפגעשאַרטע אָרעמס די פּאָדלאָגע
פון שטוב — האָט אים אַ שטראָם בלוט געשלאָגן אין פּנים, — וואָס
דאָס אויסערגעווענלעכע העלסקייט פון די אַנטפלעקטע טיילן פון איר נאָ-
קעט לייב האָבן אויפגעוועקט אין אים...

די קליינע זאָשקע האָט, איברינקנס, נישט נאָר בלוז מיט איר אוי-
סערלעכקייט דערמאָנט אין איר מוטער. זי האָט פאַרמאָנט יענעם באַ-
פעלנדן טאָן — וואָס מ'האַרכט פון איר מוטער. זי האָט קיינמאַל נישט
געבעטן. — נאָר געהייסן. באַפוילן, — נישט נאָר אירס גלייכע, נאָר על-
טערע פון איר. די מוטער איז נישט איינמאַל אויסגעקומען איר צו וויסן
לאָזן, אַז הערשן קומט איר גיכער. דערפאַר אָבער האָט זי אינגאַנצן באַ-
הערשט די עלטערע שוועסטער.

זי האָט די עלטערע שוועסטער געמאַכט אַרבעטן פאַר איר, — צו-
גרייטן איר די אויפגאַבן פון דער שול, אויסגענוצט די שוועסטערס נאָכ-
גיבסקייט און צוגענומען איר די קליידלעך, אַן איבריסק שטיקל בענדעלע,
אָדער די בעסערע פאַר שיד, וואָס איז געקומען לויט די יאָרן — דער
עלטערער צו טראָגן.

פאַרשטייט זיך, ווי אויף יעדן שוואַכן כאַראַקטער, האָט די יינגערע
שוין מיט איר ענערגיע און לעבנס־קראַפט געצויגן זאַכאַרים אויפּמערק-
זאַמקייט. פאַרקערט, די עלטערע, העלענקע — האָט ער נאָרנישט באַ-
מערקט.

איבערהויפּט איז העלענקע געווען פון יענע נאַטורן, וועלכע קאָנען
אַדורכגיין דורך דעם לעבן אומבאַמערקט. עס זענען דאָ פּערזענלעכקייטן,
וועלכע קאָנען זייער עקזיסטענץ פאַרוואַנדלען אין לופּט. זיי זענען מיט
אונדז — און דאָך קאָנען זיי זיך באַהאַלטן פון אונדזערע אויגן. זיי היילן
זיך איין אין אַ שאַטן, וואָס באַגלייט זייערע פּערזענלעכקייטן — און

גייען-אדורך פאר אונדז אומבאמערקט. אָבער טאָמער אַנטדעקט מען אַזאָ פּערזאָן און מען ווייסט אים ווי אַרויסצולאָזן פון זיין באַהעלטעניש, ווּנ-דערט עס אונדז — ווי אזוי איז עס געווען, אַז מיר האָבן נישט באַ-מערקט די פּערזענלעכקייט ביז איצט?

העלענקע האָט זיך געקאָנט באַהאַלטן. באַהאַלטן זיך — אַ געפונע-גע. פאַרהוילן זיך — אַ געזעענע. ערשטנס, האָט זי זיך מיט קיין זאַך נישט אויסגענומען. זי האָט געקאָנט שטיל זיין, אַז עס איז מעגלעך גע-ווען אין איר קעגנוואַרט צו פילן זיך אליין. אלעס, האָט זיך געדאַכט, אין איר שלאָפּט. דער שלאָף האָט געוועבט אַ הילע אַרום איר יונגן אומרייפן מיידלשן קערפּער. איר שמאַלער פּויגלדיקער פּנים-קאָפּ איז געשלאָפּן צווישן אירע רונדיקע פלייצעס. נאָר אַממערסטן, האָט זיך געדאַכט, שלאָפּן אירע פלייצעס, — מען האָט געקאָנט אַנרירן דעם שלאָף, וואָס ליגט אויס-געשפּרייט אויף זיי. דער שלאָף ליגט אויף איר שייטל האָר. אירע הענט האָט זי געהאַלטן נעבן זיך — איינגעוויקלט אַרום זיך — ווי אַן עמבריאָן אין דער מוטערס בויך — זי האָט זיי מורא געהאַט אַרויסצושטעלן פאַר זיך. דער שלאָף איז געלעגן איבער איר דינעם בויך — איבער אירע אומ-אַנטוויקלטע, כמעט יינגלישע ברוסט — זי איז געגאַנגען, זי האָט זיך באַווויגן אין אַ שלאָף...

זי האָט גאָרנישט געהאַט אַזעלכעס, מיט וואָס אַרויסצורופן זאַכאַ-רים אויפּמערקזאַמקייט אָדער וועמען עס איז אַנדערנס. דאָך קאָן מען נישט זאָגן, אַז זאַכאַרי האָט זי נישט באַמערקט — ער האָט זי, איינגע-לעך, יאָ דערזען, אָבער מען קאָן נישט זאָגן, אַז איר דערשיינונג האָט אַרויסגערופּן ביי אים עפעס חשקדיקס און דערפרייענדיקס. גיכער מורא. ער האָט אַנגסט געהאַט פאַר איר. און דאָס איז געווען דורך דעם, וואָס העלענקע האָט אים אין אַ געוויסער הינזיכט דערמאַנט אין זיין מוטער. ער האָט זיך פאַרגעשטעלט אין זיין פאַנטאַזיע, אַז זיין מוטער האָט גע-מוזט מיידלעווייז אזוי אויסזען, פאַרהוילן זיין אין אַ שלאָף-וואַקסן. דאָס איז אים, עפעס צוליב נישט קיין אויפגעקלערטער אורזאַך, פאַרגעקומען אומאַנגענעם. ער האָט נישט גערן געהאַט, ער האָט פיינט געהאַט אַלץ-דינג וואָס האָט אים דערמאַנט אין זיין מוטער. די דעראינערונג אין זיין מוטער — האָט זיך איצט פאַרוואַנדלט ביי אים אין עפעס אומאַנגענע-מעס. ער קאָן עס זיך נישט קלאָר דערקלערן, פאַרוואָס דאָס איז אזוי. —

נאָר אזוי איז עס געווען. זיין מוטערס וועזן, וואָס האָט אין זיינע קינדישע יאָרן באַהערשט זיין לעבן — האָט אַרויסגערופן אין די איצטיקע יאָרן ביי אים פאַרדריסלעכקייט און ווידערווילן — ער האָט עס געמוזט מודה זיין, אַז עס איז אזוי... עס האָט זיך אים אויסגעוויזן, אַז אין זיין גורל איז שולדיק זיין מוטער. איר נאָר אַליין האָט ער צו פאַרדאַנקען דעם שוואַכן כאַראַקטער זיינעם און די אומזיכערקייט זיינע. און אזוי ווי ער האָט זיין אייגענעם כאַראַקטער געהאַסט, אזוי האָט ער געהאַסט זיין מוטערס וועזן איצט, און אַלעס וואָס דערמאָנט אים אין איר.

**

קיין גרויסן חשק צו באַגלייטן העלענקען דורך דעם גאָרטן אויף איר לעקציע, — ווי זי האָט אים געבעטן צו טון — האָט זאַכאַרי נישט גע- האָט. אין אַ געוויסן זין איז עס אים געווען אויך דערווידער; דאָך איז ער געגאַנגען, געצוונגען דורך אַן אומפאַרשטענדלעכן און מעכטיקערן כוח ווי ער איז, ווי ער וואָלט באַפוילן געוואָרן דורך זיין גורל. אומבאַווסט האָט ער געהאַט אַן אַנגונג — ווען עס וועט אים באַשערט זיין צו טיילן מיט וועמען זיין לעבן, וועט עס נישט זיין פון די פערזענלעכקייטן, נאָך וועלכע ער בענקט — ענלעך עפעס צו פרוי הורוויץ, — אונטער וועמענס כוח ער זאָל אויפגיין, נאָר דווקא פון יענע נאַטור, וואָס טראָגן אין זיך אונטערטעניקייט און שוואַכקייט, ווי ער איז אַליין — ווי זיין מוטער איז געווען. ער האָט זיך אויסגעהיטן און מורא געהאַט דערפאַר.

און דאָך איז ער געגאַנגען. ער האָט זיך, פאַרשטענדלעך, נישט אזוי ווייט די זאַך פאַרגעשטעלט, ער האָט זיך גאָרנישט פון דעם אומשולדיקן שפאַצירגאַנג פאַרשפראַכן. נאָר דאָס קוקן אין די אויגן אַריין, די געהיימע בליקן — און די פאַסירונג היינט פאַר מיטאַג ביי דער לעקציע אין שול — זענען גענוג געווען, אַז ער זאָל זיך פאַר עפעס שרעקן. ווי יעדע שוואַכע נאַטור, האָט ער דעם שאַטן אַנגענומען פאַרן קעגנשטאַנד, פיל פאַרגרע- סערט די געפאַר. — און אייגנטלעך, וואָס וואָלט געווען איינפאַכער און לייכטער, ווי פשוט נישט אויסצופירן דעם פאַרלאַנג, וואָס אַ שוואַך מיידל האָט אים געבעטן טון? נאָר דאָך מיט פראַטעסט און געבייזער אויף זיך אַליין — האָט ער דאָך אויסגעפירט דאָס, וואָס זי האָט אים געבעטן.

**

ווען העלענקע איז אראָפּגעקומען פון שטוב, נאָכן עסן, צו גיין אויף אירע נאָכמיטאָנדיקע שטונדן, האָט זי שוין מירקניען אָנגעטראָפּן אויפן גאָס. זי איז געווען אָנגעטון אין איר געווענלעכן טאָג־טעגלעכן מאַנטל, וואָס האָט פאַרלוירן דעם קאָליר צוליב אַלטיקייט, מיטן אויסגעקראַכענעם געלן פּוקסענעם קאָלנער, אין אַ טוכענעם, ברייטראַנדיקן אַראָפּפאַלנדיקן הוט, וואָס זי האָט זיך אַליין אויסקאַמבינירט פון אַן אַלטן מענערשן טור־כענעם קאַפּעליוש. מירקין האָט זי אַזוי געזען טאָג־טעגלעך. די האָר פאַר־דעקן די אויערן, די באַלעבטע, שאַרף־אונטערנעצייכנטע ברעמען, דאָס שאַרף־אַרויסשניידנדיקע געזל און די צוויי אַרויסשטאַרצנדיקע קינ־באַקן — נאָר מיידליש און שוואַך. יעדן טאָג האָט ער זי געזען אַזוי. אָבער היינט איז אים דער גרויער, האָר־שטעכיקער מאַנטל פאַרגעקומען אַזוי זוי ער וואָלט אים צום ערשטן מאָל געזען. דער מאַנטל האָט געלעבט. ער האָט אין זיך געהאַט אָפּגעגאַסן אַלע באַווענונגען פון איר מיידלשן קער־פער, די גאַנצע מיידלשע נשמה. דער איבערגעמאַכטער מענערשער קאַפּעליוש איז אים פאַרגעקומען אַריגינעל. אַ מיידלשע קאַקעטישקייט, וואָס ער האָט נאָך קיינמאָל גישט געזען. אפילו די וואָלענע געשטריקטע הענטשקעס אויף די הענט, מיט וועלכע זי האָט געהאַלטן אַ פאַק ביכער אונטערן אַרעם, האָבן געהאַט דעם מיידלשן אָנבליק פון איר. ער האָט געוואָלט עפעס זאָגן. זי האָט אים שטיל געמאַכט מיט אַן אויסטערלישן גליקלעכן בליק און אַ פליסטער אין אַן אויער.

— נישט אויף דער גאָס, קומט אין גאַרטן. איך האָב אַ האַלבע שעה צייט.

דער ווינטער האָט זיך שוין געהאַט געשטעלט. די פרעסט האָבן צור־געפרוירן די בלאָטעס אויף די טראָטואַרן און ברוקן. עס איז געווען שליט־וועגס, ווינטער פאַרנאַכטלעך. פון די געוועלכער האָבן אַרויסגעשוינט די עלעקטרישע לאַמפּן און פאַרוואַנדלט די שניי־באַהויכטע לופט אין אַ געלן וואָלקן, אין וועלכן אַלץ האָט זיך באַווויגן און געפינקלט...

ווען זיי זענען אַריינגעקומען אין גאַרטן, האָט זיך אויפגעעפנט אַ נייע וועלט פאַר זיי. דאָ איז דער שניי געלעגן איבער די ביימער און אָפּגעצאַמטע פעלדער־בייטן, כמעט אומבאַרירט, אָפּגעטאַקט, אָנגעשאַטן. נאָרנישט האָט געפעלט פון זיין וואַג און מאַס, אַזוי ווי נאָט האָט אים געגעבן. אין דער פאַרנאַכטלעכער, שימערירנדיקער לופט האָט אַלץ אויס־

געקוקט וואָר און נישט-וואָר. די עלעקטרישע לאַמפּן, באַלויכטנדיק דעם ווייסן שניי, האָבן נאָך מער צוגעגעבן אַ פּאַנטאַסטיש אויסזען דער וועלט אין נאָרטן. אַ קאַלטער ווינט האָט אויפגעהויבן דעם שנייפּוך פון דער אויבערפלאַך און צעטראָגן צעפלאַשעטע שניי-שפּרינקעלעך פאַרביי די עלעקטרישע ליכטער, אין וועמענס שיין זיי זענען פאַרוואַנדלט געוואָרן אין צעשאַטענע, פליענדיקע בריליאַנטן-נעצן. די לופט איז געווען פול אַנגעזאַפט מיט עלעקטרישע שטראַמען, אין וועמענס געווייבלע עס האָבן זיך אַנגעצונדן און אויסגעלאָשן מיליאָנען קרישטאַלענע פינטעלעך, ווי גאַנצע וואַלקנס פון גלידווערים וואַלטן זיך געטראָגן אין דער לופט... היימישע שטימען האָבן פריילעך אָפּגעקלונגען פון ווינטערלופט. באַלעב-טע מענטשן אין פאַרנעפּלמע אלעען. קיין זאך און מענטש האָט מען אָבער נישט געזען בולט. פאַרמען זענען פאַרווישט געוואָרן, נאָר טונקעלע סיל-וועטן. מען האָט נאָר געהערט שטימען, מ'האַט נאָר געפילט אין דער לופט זייער באַוועגונג. בוים און מענטש זענען געווען פאַרטראָגן אין שר-מערינדיקע ווינטער-נעפלען...

ער האָט דערפילט איר קאַלטע מיידלשע האַנט אין זיינער, וואָס עס האָט אים געוואַרימט. נישט קיין וואָרט אויסצורעדן, האָט זי אים פאַרפירט אין אַן אָפּגעלעגענע קליינע אלעע, וווּ זי האָט זיך אוועקגעזעצט מיט אים אויף אַ באַנק.

עס האָט זיך אויפגעעפנט פאַר זיי, פון דעם אָרט, וווּ זיי זענען גע-זעסן, אַ הערלעכע פאַנאָראַמע אויפן גליטש, וועלכער איז איצט באַלויכטן געווען, און עס האָבן זיך פון אים געטראָגן פריילעכע שטימען פון מענ-טשן, וואָס האָבן זיך געגליטשט אויף אים. ווייטע אויסגייענדיקע פרייד-געשרייען, ווייט פאַרפלאַכטענע ליכט, וואָס גייט-דורך דורך זיפן פון נאַקעטע צווייגן. די באַלייכטונג פון דעם גליטש האָט זיי געגעבן די מענ-לעכקייט צו זען די רויטע קרוינען-באַשיינטע צווייגן-ביימער, וואָס האָבן פון דעם שימערירנדיקן פאַרנאַכטלעכן וואַלקן-ליכט אַרויסגעקוקט ווי פאַנטאַסטישע פאַרזיכלערטע חלומות-געשטאַלטן. זיי זענען געזעסן זייט ביי זייט, געקילט צוזאַמען פון איין ווינט, באַהויכט צוזאַמען פון איין הויך: זיי האָבן זיך דורך דעם געפילט ווי זיי וואַלטן ביידע פון איין דעק געוואָרן צוגעדעקט. ער איז שוין צוריק אַ סינד געוואָרן ווי זי. פאַרגעסן וועגן אלעס און דווקא געוואַלט וויסן, וואָס זי האָט געפונען אין זיינע

אויגן אזעלכעס, וואָס זי האַלט אין איין זוכן מיט איר בליק. דערפאַר, ווייל ער איז אזוי נייגעריק געווען צו וויסן וועגן זיינע אויגן, האָט זי נישט געוואָלט דערפון רעדן. זי האָט געוואָלט רעדן וועגן די ביימער.

— זי האָט ליבער די ביימער, — זאָגט זי, — אין ווינטער פיל מער, ווי אין זומער. אין זומער פאַרשטעלן זיי זיך, באַבלימען זיי זיך און ווייזן נישט אַרויס זייערע פנימער... אין ווינטער שטייען זיי נאַקע-טע. עס דאַכט זיך, אַז ביימער זענען פאַרוואַנדלטע מענטשן, וועלכע מען האָט צוגעבונדן, צוגעשמידט צו זייערע ערטער אויף שטענדיק און שטענ-דיק. זיי שטעקן-אַרויס צום הימל זייערע פינגער. — זעט, וויפיל פינגער זיי האָבן, — ווייזט זי אים אויף די נאַקעטע צווייגן.

ער האָט געפילט איר נאַקעטע נאָענטקייט דורך דעם, וואָס ער האָט זיך צוגערירט מיט זיין נאַקעטער האַנט צו איר קאַלט-האַריק מאַנטעלע.

— צי ער ווייסט נישט, וואָס ביימער טוען ביינאַכט, ווען קיינער זעט זיי נישט? — פרעגט זי אים פלוצים.

— ניין, ער ווייסט נישט, — שמייכלט ער.

— דער טאַטע זאָגט, אין די פרומע יידישע ספרים שטייט געשריבן, אַז ביימער דאווענען ביינאַכט, ווען קיינער זעט זיי נישט. נאָר איר דאַכט זיך, אַז זיי רייסן זיך דענסטמאָל אַרויס פון זייערע צוגעשמידטע פלע-צער, גייען איינער צום אַנדערן מיט אַ ווייזט, — לאַכט זי אים דערביי אין פנים אַרײַן, — יעדער צו זיין באַשערטער און רעדן וועגן דעם לעבן, וואָס זיי האָבן געפירט אַמאָל. — מיינט ער נישט אַזוי?

— ער האָט קיינמאָל נישט געקלערט וועגן דעם. וואָס גייען אים ביימער אָן? דאָס איינציקע, וואָס ער וויל וויסן, איז, פאַרוואָס זי קוקט

אים אַזוי טיף אין די אויגן אַרײַן? וואָס וויל זי דאָס דערגיין?
— זי האָט זיך ליב אַרײַנצוקוקן אין זיינע אויגן. ווייל זיי זענען קינדיש.

זאַכאַרי קאָן עס נישט פאַרשטיין און פרעגט אַ נאַרישע פראַגע:

— קינדיש? — פרעגט ער איבער.

— איך האָב געמיינט, אַז איר זענט אַזוי זיכער אין זיך, אַזוי ווי אייך קאָן גאָרנישט געשען. נאָר אַנומלט האָב איך געגעבן אַ קוק אויף אייך, דאָס איז געווען דענסטמאָל, ווען איר זענט אַרײַנגעקומען צו אונדז, ווען מיר האָבן געגעסן מיטאַג. אייערע אויגן האָבן געציטערט ביי אייך

אזוי שוואך, ווי ביי א קליין קינד, און אייערע ליפן האָבן געציטערט. עס האָט זיך מיר געדאַכט, אז איר זענט נאָך גאָר א קליין קינד. וואָס האָט זיך פאַרבלאַנדזשעט...

ער האָט געמוזט שמייכלען אין זיין בערדל אַרײַן ביים וואָרט „קינד“. וואָס איז דאָס אין אים אזוינס קינדיש, אז אַלע פילן עס אַרויס פון אים?

— און איר זענט שוין א דערוואַסענע? — פרעגט ער זי און נעמט איר האַנט אין זיינע.

זי קוקט אים אָן פאַרווונדערט.

— וואָס דען בין איך, א קינד? איך האָב דאָך שוין אַן אייגענעם קלאַם.

— פאַרוואָס האַלט איר מיך דאָס פאַר א קינד? איך בין דאָך עלטער פון אייך, און מער געלעבט פון אייך.

— איך ווייס נישט פאַרוואָס, — זאָגט זי, — נאָר אז מ'קוקט אויף אייך, דאַכט זיך, אז איר זעט-אויס ווי א פאַרלוירן יינגל, ווי איינע פון מיינע מיידלעך, וואָס קומען צום ערשטן מאָל אין שולע אַרײַן, אפילו מיט אייער בערדעלע.

— זעט זיך אויס, אז עס מוז זיין זייער פיל נאַרישעס אין מיר, אז אַלע דערזעען אין מיר נאָר דאָס „קינד“.

— קינדער זענען נישט נאַריש, — זאָגט זי ערנסט. קינדער זענען די קלינסטע גאָטס באַשעפענישן. ווען קינדער ווילן עפעס — וועלן זיי שטענדיק באַקומען.

— איר זענט עס. — און זי נעמט איר האַנט אַרויס פון זיינע און הייבט אים אָן צו גלעטן איבער זיין פנים.

זאַכאַרי ווערט בלייך. ער כאַפּט אָן איר האַנט און פרעגט אין דער שטייַל:

— וואָס טוט איר?

— איך ווייס נישט וואָס איך טו.

דערויף ווערן זיי ביידע שטייַל.

— קינדער זענען שטאַרק, — זאָגט זי ווי פאַר זיך.

— דאָס שוין נישט, — זאָגט זאַכאַרי.

— א, יא, איך ווייס עס, זענט איר נישט שטאַרק?

זאכארי שמיכלט. — איך?

— איך ווייס אלץ וועגן אייך. איר האָט דאָך מיט אלעמען אָפּגע-
שניטן, און אָנגעהויבן פון זיך אַליין.

דאָס איז געווען אַן אַנטדעקונג פאַר אים.

— פון מיר אַליין, זאָגט איר?

— געוויס, איר האָט אַלצדינג איבערגעלאָזט נאָך זיך, און זענט
אָוועק אָנצוהייבן פון זיך אַליין. פיל וואָלטן עס געטון אויף אייער אָרט?

— איך ווייס גאָרנישט, אויב דאָס איז געווען אזא וויכטיקייט. מען-
טשן טוען נישט זאכן, ווייל זיי זענען גוט אָדער שלעכט. מענטשן טוען
דאָס, וואָס די אומשטענדן, די נויט צווינגט זיי צו טון.

— באַדויערט איר דאָס, וואָס איר האָט געטון? — פרעגט זי אים.

— איך באַדויער נישט, נאָר איך זע נישט די וויכטיקייט דערפון,
אפשר אויך נישט דעם ציל.

ער האָט אָפּגעהאַקט אין מיטן.

זי האָט איצט גענומען זיין האַנט אין אירער.

— פאַרוואָס מיינט איר אזוי?

— איר זאָגט, איך בין אין אָנהייב, און מיר דאַכט זיך, איך בין
אין ענד. אָנהייבער ווייסן וואָס זיי ווילן און גייען דירעקט צו זייער ציל.
זיי האָבן קיין ספקות נישט, זיי זעען קיין שאַטן נישט. אייער פּאָטער
איז אין אָנהייב. זיין פריינט, דער ציוניסט, דער „זשאַכלינער“, אייער
מוטער — געוויס. זיי זעען אזוי קלאָר און דייטלעך זייערע וועגן פאַר
זיך. אַנדערש איז עס מיט מיר. קוים שליס איך זיך אָן צו איין זאַך, זע
איך באַלד דעם שאַטן דערפון. און איך הייב אָן צו צווייפלען. מיר דאַכט
זיך שטענדיק: אפשר האָט דער צווייטער אויך רעכט? ביי אייך זענען
אַלע אזוי זיכער אין דעם, וואָס זיי זאָגן. איך בין קיינמאָל נישט זיכער.
— וואָס איז דאָ שלעכטס? — פאַרקערט.

— דאָס איז אפשר גוט פאַר אַזעלכע, וואָס ווילן שטיין אָן אַ זייט,
אַבער נישט פאַר די, וואָס ווילן זיך איינוועבן אין לעבן, וואָס ווילן נוצן
ברענגען.

— און פאַרוואָס קאָגט איר נישט גיין אייער וועג איינער אַליין
אזוי, ווי איר זעט אים?

— דאָס איז גוט פאַר שטאַרקע. שוואַכלינגען מוזן האָבן אַ רינג אין

דער נאָז און אַ קאַנטשיק איבערן לייב, אַז נישט ווערן זיי פאַרשלעפט פון זייערע אייגענע רוחות רעות, די גוטע יאָרן ווייסן וווהין.
עס איז מער געווען דער ווייטיק אין דעם טאָן פון זיין שטימע, ווי די ווערטער אַליין, וואָס האָט איר האַרץ אַ טרייסל געגעבן. זי האָט דער-פילט דעם אומדערקלערלעכן צער, וואָס האָט זיך אַרויסגעריסן פון אים. זי האָט אָנגענומען זיין האַנט, צוגעטוליעט זיך צו אים מיט איר גאַנצן קערפער און געקוקט אים אין פנים אַרײַן און געפרעגט מיט בעטנדיקע אויגן.

— וואָס איז אייך? פאַרוואָס רעדט איר אַזוי?

— וואָס זאָל מיר זיין? גאַרנישט איז מיר.

— ניין, אייך איז עפעס, פון אייך רייסט זיך אַרויס אַזאַ צער. אָפטמאָל דערהער איך פון אייך אַזאַ ווייטיקדיקע מעלאָדיע. וואָס איז אייך? זאָגט מיר!

— אפשר זיצט אין מיר אַן אַרסעסטער, וואָס שפילט, נאָר איך ווייס נישט דערפון? — לאַכט זאַכאַרי.

— רעדט נישט אַזוי, איך בעט אייך, רעדט נישט אַזוי. איר ליידט!

— עס איז זייער פֿיין פון אייך, נאָר איך פאַרזיכער אייך, אַז מײַן לייד איז נישט ווערט אייער מיטלייד.

— פאַרוואָס רעדט איר אַזוי? פאַרוואָס רעדט איר אַזוי? — און זי האָט פלוצים צוגעבויגן איר קאַלט פנים צו זיינעם, און זאַכאַרי האָט דערפילט אויף זיין מויל, אין זיינע אויגן דעם טוי פון איר אָטעם, וואָס האָט זיך געטראָגן פון איר אָפן וואַרים מויל.

— פאַרוואָס טוט איר דאָס? — פּרעגט זאַכאַרי דערשראָקן.

— איך ווייס נישט, איך ווייס נישט, — זאָגט דאָס מיידל מיט פאַרמאַכטע אויגן, טוליענדיק זיך צו אים און אויסשטרעקנדיק אירע פאַרחלשטע ליפן צו זיין פנים.

— טוט דאָס נישט, טוט דאָס נישט.

— איך וויל... איך וויל... — האָט זי געשעפּטשעט און אַלץ גע-האַלטן אויסגעבויגן אירע אָפענע פאַרחלשטע ליפן צו זיין פנים.

— טוט דאָס נישט.

— איך וויל!...

זאַכאַרי האָט געפילט די פאַסן האָר, וואָס האָבן זיך אַרויסגעריסן פון

איר מענערשן הוט איבער אירע אויגן; ער האָט געזען דעם נאָקעטן קאַרק, וואָס האָט זיך אונטערגעהויבן פון איר פּאַלנדיקן קאַפּ. ער האָט אויפגע-
הויבן זיין האַנט און אַרויפגעלייגט אויף איר דינעם אַקסל.
אַ פּאַר אויפגעריסענע אויגן, אַזוי פּריש און פּייכט, ווי מען וואָלט
זיי געווען אויפגעשניטן צום ערשטן מאָל, האָבן אים געקוקט מיט ווייטיק-
דיקער פּאַרציקטקייט אין פנים אַרײַן...

קאַפיטל 20

מיטן קאַנטישק אויפן לייב

וויילן, צי נישט וויילן — שרעק און גלוסטונג האָט זיך אויסגעמישט
צוזאַמען.

זיי האָבן זיך אָנגעהויבן אַרומשלעפּן און אַרומואַלגערן איבער
בלאָטיקע גאַסן, זיצן אין גאַרטן ביי פּראָסטיקע ווינטן און האַלטן זיך
ביי די הענט, ווי אַ יינגל מיט אַ מיידל. מירקין איז, נישט נאָר יונג גע-
וואָרן; מירקין איז, ווי יעדער פּאַרליבטער, נאַריש געוואָרן. אַז זי איז
געגאַנגען אויף די לעקציעס, האָט ער זיך נאָכגעשלעפּט, אַבי צו האָבן
די געלעגנהייט צו זיין נעבן איר. אויף דער נאָקעטער גאַס אָפּגעשטאַ-
נען אַ שעה אַ לאַנגע אין אַ טויער קעגנאיבער דעם הויז, ווי זי איז פאַר-
שוונדן, כדי אָפּצוואַרטן ביז זי וועט צוריק אַרויסקומען. עס האָט נישט
נעהאַלפּן קיין וואַרעניש פאַר פּאַרקילן זיך. דאָס זיין נעבן איר, זען אירע
קאַלטע באַקן אַרויסקוקן פונעם פּוקסענעם קאַלנער מיט דעם ווייסן מע-
נערשן הוט, וואָס האָבן פּאַרטרונקען איר פנים, איז געווען אַזאַ הויכער,
וויכטיקער ציל, אַז ער האָט פאַר דעם פּאַרנאַכלעסיקט אפילו זיין באַשעפּ-
טיקונג. דאָס באַרירן איר האַריק-שטעכיקן, ווינט-אויסגעשאַרטן מאַנטל
— האָט געהאַט דעם רייז פון גלאַטיקן נאָקעטן לייב... דאָס רוען פונעם
בליק אויף איר שייטל גלאַטיקן קאַפּ — דאָס גליק פון דער דעהויבנס-
טער שלימותדיקער האַרמאָניע...

עס איז טאַקע ביים טיש אָנגעגאַנגען אַן איבערקוקן זיך, איצט נישט
אַזוי דרייסט אָפּ, נאָר באַהאַלטן, גנביש. נאָכן רעגעל: „אויפן גנב ברענט

דער הוט" — האָבן זיי געמיינט, אז אלע באַמערקן, ווייסן און קאָנען לעזן זייערע געדאַנקען. איז דאָס קוקן אָנגעגאַנגען מיט הפסקות, מיט מורא; כאָטש דאָס האָט אַרויסגערופן מער חשד ווי פריער, און דער טאַטע טע איז שוין טאַקע אַמאָל אין אַ פרייטיק-צורנאַכטס, ביי אַ פאַרלעזן, אויפֿ-מערקזאַם געוואָרן אויף דעם אָנקוקן זיך און גענומען דערנאָך די טאַכטער אויף אַ פאַרהער. רחל-לאַה מיט איר קלוגן קאָפּ האָט אַרויסגעראַטעוועט פון דער סיטואַציע; זי איז אָנגעפאַלן אויפן מאַן — „וואָס טשעפעט ער זיך צום קינד, וואָס ווייסט נישט פון קיין שום שלעכטס, און צו אַן אַנר-שטענדיקן יונגמאַן, וואָס ווייסט נישט פון וואָס צו זאָגן“.

— וואָס ווילסטו, וואָס? אַ בחור מיט אַ מיידל, זיי האָבן אויגן — קוקן זיי. דו האָסט אויך געקוקט, ווען דו ביסט געווען אַ יונגערמאַן, — האָט זי געמאַכט פון דער נאַנצער מעשה אַ חוזק און אויסגעלאַכט דעם מאַן.

ער וואָלט שוין לענגסט געווען אונטערגענומען דעם נויטיקן שריט, וואָס זיין ווילן און געוויסן האָבן אים דיקטירט צו טון און דערקלערן זיך פאַר אירע עלטערן, ווען זיין גוט-בירגערלעכע דערצויגנקייט וואָלט אים נישט געווען אונטערגעזאָגט, אז ער האָט נישט קיין רעכט דאָס צו טון. זיין גוט-בירגערלעכע דערצויגנקייט האָט אים געלערנט, אז אַ מענטש קאָן נישט נעמען אויף זיך קיין התחייבותן, סיידן ער קאָן זיי באַצאָלן. זי, די גוט-בירגערלעכע דערצויגנקייט, וואָס האָט זיך אים נאָכגעשלעפט ביז צו די טרעפּ פון די הורוויצעס הויז, און וואָס אפילו זיין „ביליקע-קיך“ מיטאַג האָט נישט געקאָנט אַרויסשלאַגן פון אים, האָט אים גע-פרעגט: וואָס פאַראַ רעכט האָט ער צו קלערן פון נעמען אַ ווייב, ווען ער קאָן זי נישט באַזאָרנן מיט אלעם נויטיקן? וואָס פאַראַ רעכט האָט ער צו קלערן וועגן גליק, ווען ער האָט נישט קיין אייגענע שטוב, וווּ אַריינצוברענגען זיין גליק? קיין קאָלדרע זיין גליק צוצודעקן, און אויף קיין פּוד קוילן נישט זיין גליק אַנצוואַרימען? זיין גוט-בירגערלעכע דער-צויגנקייט האָט נאָך נישט געוויסט, אז גליק איז אַפּטמאָל היימלאַז און געפרוירן, כאָטש זאכאַרי אַליין האָט שוין געהאַט געמאַכט די אַנטדע-קונג...

עס איז אים שפעטער געקומען אויפן געדאַנק, אונטערגעזאָגט פון זיין ענאָאיזם, אז ער זאָל צוריקפאַדערן דאָס, וואָס ער האָט זיך אַזוי

לייכט אָפּגעזאָגט — פון זיין מוטערס ירושה. דער געדאַנק איז נאָך נישט געווען גענוג רייה, אז ער זאָל אַרויסרופן די טאַט. ער איז נאָר געווען אויף אזוי פיל רייה, וואָס ער האָט איינגעזען, אז זיין שריט אזוי ווילי־ונגע-ריש אָפּצושיקן זיין פאָטער דאָס געלט, וואָס באלאַנגט צו אים, איז גע-ווען איבערגעאיילט און אַרויסגערופן פון ערשטן אימפּולס: „יעדנפאַלס איז אים, דעם טאַטן, פאַר דער מעשה, וואָס ער האָט חתונה געהאַט, נישט געקומען מיין מאַמעס זאַס געלט אין קאַפּ אַרײַן“, — האָט ער זיך גע-זאָגט. „רעאַגירן דערויף האָב איך באַדאַרפט, נאָר אויף אַן אַנדערן אופן.“ נאָר באַלד האָט זיך אין אים זיין כעס אָנגעצונדן. ער איז ביז גע-וואָרן אויף זיך, וואָס ער האָט געקאַנט וועגן דעם גאָר קלערן. אַן עקל און אַ דערווידער האָט אים אָנגענומען פאַר אַלץ, וואָס שטינקט מיט פעטער-בורג, מיט דעם הויז, פון וואַנען ער קומט, מיט זיין נאַנצער דערציאונג, מיט זיין גאַנצן פּריערדיקן לעבן.

— נאָר נישט דאָס, נאָר נישט דאָס! — האָט ער זיך דערפון אָפּגע-שאַקלט מיט עקל, ווי ער וואָלט זיך געהאַט אָנגערירט אַן עפעס נישט-אָנגענעמס.

נאָר איינמאָל איז געשען אַ זאַך, וואָס האָט אים געמאַכט אַנדערש קלערן.

זייער ביז-איצטיק נאָענט באַגעגענען זיך איז שטענדיק פאַרגעקומען אויף דער גאַס, אין גאַרטן, אין קאַלטן ווינט. ער איז נישט גענטער גע-קומען צו איר, ווי צום האַריק-שטעכנדיקן מאַנטל, וואָס כאַטש ער האָט זיך זאַכאַרין אויסגעוויזן, אז ער טראָגט אין זיך אַלע חן-גריבעלעך און מיידל-קנייטשעלעך און לייב-געשמאַק פון העלענקעס פיגור — האָט ער אָבער אויך איינציטיק געטראָגן אין זיך די ווינטן און די קעלט פון דער גאַס... דער אָפּעטראָגענער, אויסגעפליקטער געלער פּוקס איז שוין נעג-טער געווען. ער האָט אין זיינע צעקנייטשטע האַר געטראָגן די וואַרימ קייט פון איר מיידל-האַרדז. נאָך גענטער איז געווען דאָס מענערשע ווייכע קאַפּעליושל. עס האָט געהאַט אין זיך „אויגישעס“ פון איר אויג און „האַ-ריקעס“ פון אירע האַר. אָבער אַלץ איז געווען גאַמיש און קאַלט.

ער האָט שוין געהאַט געווינט אין זיין נייער ווינונג, אין אַ קליין אַלסקערל, פון וועלכן אַ פענצטער איז אַרויסגעגאַנגען אויף אַ באַלויכטע-נעם הויף, און וואָס ער האָט געהאַט באַקומען פאַר די לעקציעס, געגעבן

צו א גימנאזיסט, א יינגל פון א רייכן פריוואט-שניידער. זיין שטיבל איז געווען קליין, נאָר גענוג זויבער און סטודענטיש געהאלטן. זי איז נאָך קיינמאָל נישט געווען ביי אים. זיין גוט-בירגערלעכע דערצויגנקייט האָט אים פאַרווערט אפילו צו טראַכטן וועגן דעם...

אין א פאַרנאָכט, ווען ער איז געזעסן ביים לאַמפּ-באַלויכטענעם מיט איבער אַ בוך, הערט ער, ווי עס פרעגט זיך ווער אויף אים אין קאָרי-דאָר. איידער ער האָט נאָך צייט געהאַט זיך אויפצוהויבן, באַווייזט זי זיך, אָן אַ קלאַפּ אין דער טיר.

זי איז געווען אָנגעטון, ווי שטענדיק, אין איר האָריק-שטעכעדיק מאַנטעלע, אינעם פּוסטענעם קאַלנער און אין מענערשן הוט. אונטער איין אָרעם האַלט זי די פּאַר העפטן און לערן-ביכלעך פון דער לעקציע, אין אַ צווייטער האַנט — אַ קליין בינטל פּיילכן, פון וועלכן עס שטאַרט אויך אַרויס אַ שטיקעלע געלע מימאָזע.

— איך האָב געוואָלט זען אייער צימער, ווי איר וווינט, — פאַר-ענטפערט זי זיך מיט אַ שולדיק,מודהדיקן טאָן אויף זיין פּריילעך-איבער-ראַשנדיקן בליק.

ער נעמט די ביכער און די העפטן פון איר אָרעם. די פּיילכן מיט דעם שטיקעלע מימאָזע-צווייגל האַלט זי נאָך אין דער האַנט און ווייסט נישט וואָס צו טון דערמיט. ענדלעך מאַכט זי זיך מוט און לייגט עס אַרויף אויפן אָפּענעם בוך, וואָס ליגט פאַרן לאַמפּ.

קיין סך בענקלעך זענען נישטאָ אין דעם שטיבל, בלויז דאָס איינע, פון וועלכן ער האָט זיך אויפגעשטעלט. דערפאַר שטייט אַ בעט, איבער-געדעקט מיט אַ וואַלענער געקעסטלטער דעקע, וואָס ער האָט זיך מיטגע-בראַכט פון דער היים — דער איינציקער אָנדענק פון זיין רייכן הויז.

ער זעצט זיך אויפן בעט און רוקט צו דאָס בענקל פאַר איר: צי זי קאָן נישט אויף אַ מינוט אויסטון דעם מאַנטל? זי וועט זיך צוקילן.

אין שטיבל איז וואַרים, און עס באַהאַלט זיך אין וואַרימען פאַר-מעט-שאַטן פון דעם גרינעם אַבאָזשור פונעם טיש-לאַמפּ.

— צי ער קאָן נישט אַריינברענגען אַ גלאָז אָדער אַ טעפעלע מיט וואַסער פאַר דעם בינטל פּיילכן? זיי וועלן פאַרטריקנט ווערן.

ער גייט אין סיד אַריין בעטן דאָס גלאָז וואַסער. אַז ער קומט צו-ריק, געפינט ער זי שוין אינעם שוואַרץ-ווייס געקעסטלטן קליידל, אין

נאקעטן קאָפּ, מיט די צעפּ האָר פאַרלייגט איבער די אויערן, און — אַנשטאָט אויפן האַרטן בענקל, זיצט זי אויפן בעט ביי אַ ווינקל און האַלט זיך צו מיט ביידע הענט ביי דעם בעטלייסטל.

ער רוקט צו דאָס בענקל צו איר, האַרט ביז צו אירע קינדערשע קני. אַ יונגל-מיידל — קוקן זיך אין די אויגן.

אַנשטאָט דאָס גאַסן-מאַנטעלע — דאָס שטוב-קליידל; אַנשטאָט דאָס דרויסנדיקע מענערשע קאַפּעליושל — דער נאָקעטער קאָפּ מיטן גאַנצן אויפגעדעקטן פנים, מיט די אויפגעשניטענע ווייטיק-קונדיקע אויגן. בלאָע קאָכנדיקע פינטלען באַדן זיך און שווימען אַרום אין בלוט-אַדערן באַצויגענע אויג-אַפּלען. קאַלטע פּרישע כלהדיקע באַקן, אַן אויפגעשניטן פאַרחלשט מויל, וואָס זוכט עפעס, און אַ דינער מיידלשער האַלדז, וואָס ציט זיך אַ נאָקעטער אַרויס פונעם קליידל און בעט זיך צו האַלדזן.

אַ שטום יונגל-מיידליש שפּילן זיך מיט הענט, מיט פינגער, אַ שטום יונגל-מיידליש קוקן זיך אין די אויגן.

באַלד זוכן זיך די ליפּן און טרינקען איינס דאָס אַנדערע.

אין האַלדזן דערפילט ער איר קיילעכדיק-קנאַקנדיקן קערפּער אונטער דעם קליידל. ער האָט נישט געוואוסט, אַז אַ מיידליש לייב קאָן זיין אַזוי האַרט קיילעכדיק. ער האָט גאַרנישט געוואוסט, אַז אַזעלכע דינע מיידלשע גלידער קאָנען אַזוי בחוריש מעכטיק קלאַמערן. דאָס גאַנצע אָנ-געצויגענע מיידלשע לייב שפּראַצט-אַרויס זיין גלוסטונג דורכן שוואַרץ-זויים נעקעסטלען קליידל...

מיטן האַלדזן זיך רוקט זיך אַראָפּ דער אויסשניט פון איר קליידל. עס אַנטבלויזט זיך אַ רונדיק-מיידלשע פּלויצע ווייס, טויאיק, נישט אָנ-צורירן. עס אַנטפלעקט זיך אַן אויסגעהעפט שטיקל העמד, וואָס זוימט-אַפּ אַ מיידליש בריסטן-ברעטל. פון דעם שטיקל אָפּגעזוימטן העמד אַנט-פלעקן זיך אַז אַ שיעור מיידלשע סודות.

זאַכאַרי ווערט שכור און טרינקט דעם מיידל-קערפּער מיט מויל און אויגן.

עס געדויערט אַ מינוט — אייביקייט. און לייב באַרירט לייב. באַלד רייסן זיך פון ווילן אָנגעגאַסענע הענט. מיט שמערץ און פּיין צעשיידט זיך לייב פון לייב. און אַ פאַר רויטע אויגן, אין שרעק נע-פּלאַגט, קוקן אויף איר:

— העלענקע, קום אין גאס ארויס.
 אירע אויגן ווערן גרויס. איר פנים בלייך. אין דער לופטן בלייבן
 הענגען די מיט קראפט אָנגעגאָסענע אָרעמס.
 — פארוואָס, זאכאָרי?
 דאָך טוט זי אָן געהאָרכזאָם דאָס האָריג מאַנטעלע, וועלכעס ער
 האַלט פאַר איר.

קאָפיטל 21

א וואַרשעווער פאַבריקאַנט

אין שכנות, אויפן זעלבן הויף, ווו עס האָט געווינט פרוי הורוויץ,
 האָט זיך געפונען אַ טריקאָטן־פאַבריקל, מיט וועלכע עס ווימלען אַלע
 הויפן אין וואַרשע. דאָס פאַבריקל איז געווען אַ חסידיש, דאָס הייסט, אַז
 אַלע פּערזאָנען, וואָס האָבן דאָרט געאַרבעט, זענען געווען פרומע יידן.
 דאָס פאַבריקל האָט באַלאַנגט צו אַ באַלעבאָס, וועמען מ'האַט גערופן אין
 הויף „בערל פאַבריקאַנט“. די געשיכטע פון „בערל פאַבריקאַנט“ איז גע-
 ווען פּאָלנדיקע:

אַמאָל איז בערל געווען אַ חסידישער יונגע־מאַן, געטראָגן אַ גע-
 האַקטע וואַרשעווער קאַפּאַטע און אַ וואַרשעווער קליין היטעלע מיט אַ
 קליינטשיק, קליינטשיק דעניקל און דאַשיקל, וואָס די פירמע „ברייפּטרע-
 גער“ פון די נאַלעווקעס אַרבעט־אויס פאַר די וואַרשעווער פּראַנטן. דע-
 מאַלט איז בערל נאָך געווען אַ חסידישער בחור, געקאָנט אַביסל לערנען,
 און צוליב דעם פּאָטערס שלעכטע געשעפטן איז ער געצווונגען געווען צו
 ווערן אַ בעל־מלאכה. אַ בעל־מלאכה נישט, נאָר זיך אויסגעלערנט שטריי-
 קן אויף אַ מאַשין טריקאָטן, — וואָס עס איז דעמאָלט געווען זייער „מאָד-
 דערן“ פאַר חסידישע בחורים, וואָס ווילן זיך נישט אַראָפּלאָזן און ווערן
 פּראַסטע „שניידערס און שוסטערס“... בערל האָט געאַרבעט ביי אַ ייד,
 וואָס האָט געהאַט אינגאַנצן צוויי מאַשינען. אויף איינער האָט ער גע-
 שטריקט, און ביי דער צווייטער איז געווען פאַרנומען דעם יידס אַ טאַכ-
 טער, אַ בוגרתדיק מיידל, וואָס האָט גענאַרט, ווי איר פּאָטער, אַ שידוך צו

טון. זי האָט זיך טאַקע אָנגעזאַמלט נדן דערמיט, וואָס זי האָט אויסגע-
צאָלט די מאַשין, אויף וועלכער זי האָט געאַרבעט, און אַ האַלב „פּאַב-
ריקל“ איז געווען אירס. בערל, וואָס האָט זיך ביי דעם ייד (אנב אויך אַ
חסיד, — שמואל פינטשעווער, האָט געדאוונט מיט זיין פּאַטער אין
איין שטיבל) אויסגעלערנט די מלאכה, איז באַלד געוואָרן דער אַרבע-
טער און דער פירער פונעם פּאַבריקל. בערל האָט נישט נאָר געקאָנט
נוט די מלאכה; בערל האָט געוויסט ווי אזוי צונויפצושטעלן קאָלירן,
אַז זיי זאָלן געפעלן די ווייבער...

בערל האָט באַלד איינגעשלונגען דאָס פּאַבריקל און איז געוואָרן דער
פירער דערפון. אויף דער טאַכטער פון דעם „פּאַבריקאַנט“ האָט ער גע-
מאַכט אַ גרויסן איינדרוס פונעם ערשטן אויגנבליק אָן. זי איז געווען אַ
פליישיקע בלאַנדיקע מיט אַ רייפן פולן האַלדן, וואָס האָט פון איר רייפן,
ווייסן לייב אַרויסגעשריגן דעם באַנער נאָך אַ מאָן (און, אנב, איז שוין
צייט געווען אויך...). עס האָט זיך איר אויפן פנים, פון אויפגעקאַכטן,
אויפגעוואַכטן בלוט, אַרויסגעזעצט פרישצעס און געשווירלעך.

די יונגע מענטשן האָבן זיך שוין לאַנג געהאַט דורכגעווינקען, און
איידער דעם ערשטן שדכן איז איינגעפאלן וועגן דעם שידוך, האָבן זיי
שוין אין די שבתדיקע פּאַרנאַכטן שפּאַצירט איבער די וואַרשעווער גאַסן:
ער איז, צוליב דער לאַנגער קאַפּאַטע, געגאַנגען פּאַראַויס און זי נאָך
אים, ביז זיי זענען אַרויסגעקומען אויף די פּעלדער ביים יידישן שפּי-
טאָל, פּאַרקראַכן אין די ראָוון און אָפּגעטון אַנדערע זאַכן אויך...

אַז דער שדכן איז אונטערגעקומען (וואָס, אנב, בערל און דאָס
מידל האָבן אונטערגעשיקט צו זייערע עלטערן) רעדן וועגן שידוך,
האָבן בערלס עלטערן נישט אַנדערש געוואָלט, נאָר די צוויי מאַשינען
פון פּאַבריקל אין נדן, אי דער טאַכטערס (די נדן-אויסגעצאָלטע), אי דעם
טאַטנס — אזוי איז דאָס טאַקע פון חתן-כלה אָפּגערעדט געוואָרן אויף
זייערע געהוימע שפּאַצירן. בחנם האָט דער טאַטע זיך געצאָפּלט אונטער
בערלס הענט: „און וואָס זאָל איך טון? איך דאַרף דאָך אויך עסן.“ בערל
האָט געהויבן מיט די אַקסלען, די כלה האָט זיך געמאַכט תּמעוואַטע.
דער סוף איז געווען, אַז די פרומע טאַטע-מאַמע, וואָס זייער איינציקער
זונט אין לעבן איז געווען זייער טאַכטער צו זען אונטער דער חופּה,
האָבן געמוזט נאָכגעבן (אנב, האָט אים די טאַכטער אָנגעוויינט דעם קאַפּ

אויך גענוג) — בערל האָט געקראָגן אין נדן ביידע מאַשינען — אי דער כלהם און אי דעם טאַטנס, — און דער טאַטע, דער „פאַבריקאַנט“, האָט זיך אַוועקגעשטעלט נאָך דער חתונה אַרבעטן אַליין ביים איידעם אויף וואַכן-געלט...

נאָך דער חתונה האָט זיך בערל גענומען „מעלקן“ זיינע מאַשינען. ער האָט אַריינגענומען נאָך אַ לערן „יינגל“ — אַ דערוואַקסענעם ייד מיט אַ בערדל, וועלכער האָט שוין געהאַט אַ ווייב מיט אַ קינד, און וואָס האָט זיך געוואָלט אויסלערנען די מלאכה. צוגענומען אַ פּאָר יינגלעך, וואָס האָבן געוויקלט אין די האַלבע נעכט אַריין די וואָל אויף די שפּולערס. בערל איז געווען אַ מוזיק. ער האָט געקאַנט צוזאַמענשטעלן מוסטערן ווי קיינער נישט, געווסט וואָס פאַראַ קאַלירן עס זענען מאָדערן. בעזש מיט אַראַנזש — פאַר יונגע, און דאָס ערנסטע גראַע מיט שוואַרץ געוואָרפן — פאַר עלטערע. געווסט אויסצוטראַכטן פאַרשידענע חנעוודיקע קעלנערלעך, פאַסיקלעך, אָפּצוזיימען מיט אַנדערע פאַרבן די קאַנטן, אָנצופאַלעכטן פראַנזן, וואָס זענען ווייבער זייער געפעלן. די סחורה האָט מען ביי אים געריסן פון די הענט און באַוואָרפן אים מיט וועקסלעך, וואָס ער האָט פאַר אַ גרויסן פראַצענט איינקאַסירט אין אַ קליין חסידיש בענקל.

אין אָנהייב האָט ער נאָך אַליין געאַרבעט, אָנגעטריבן מיט זיין ענערגיע און אַרבעטזאַמקייט דעם אַלטן שווער, וואָס איז איצט געשטאַ- נען איינגעשפאַנט צו איין מאַשין; דעם יונגמאַן, דעם חסיד, וואָס ער האָט אַריינגענומען אויף די לער, און די לערן-יינגלעך, וואָס האָבן געאַר- בעט ביי די שפּולערס. ער האָט פאַר זיי „געהויבן די אויגן“, מיט אַן אומדערהערטער געשיקטקייט געשפאַנט די פעדים, צוגעוואָרפן די שפּאַ- לערס פאַרשידנפאַרביקע וואָלן, וואָס זיי האָבן באַדאַרפט דורכשיסן דורכן „פאַך“ מיט פאַרשידענע פאַנטאַזיעס, אַביעס זאָל זיי נאָר פלינקער נעמען. באַלד אָבער האָט ער אַריינגעשטעלט נאָך אַ פּאָר מאַשינען אינעם קליינעם שטיבל, וואָס ער האָט איבערגענומען פונעם שווער, און צוגענו- מען נאָך אַ פּאָר חסידישע יונגעלייט אויף דער לער. ער האָט געהאַט אַ גוטן שם אין גאַס. זיין סחורה האָבן די אַגענטן, וואָס זענען געקומען איינקויפן פאַר דער פראַווינק, געריסן פון די הענט — האָט ער געקראָגן קרעדיט ביים מאַשינען-אַגענט, ביי די וואָל-סוחרים און אין קליינעם חסי- דישן בענקל פאַרן „אייזערנעם טויער“. ער האָט שוין אויפגעהערט אַליין

צו ארבעטן און ער האָט נאָר אַכטונג געגעבן און צוגעיאָגט זיינע לערן-
 יידן. ער האָט נאָר אָנגעוווּן מיט וואָס פאַראַ קאָלירן צו מאַכן, וואָס
 פאַראַ פּאַנטאַזיעס צו באַנוצן. אזוי האָט זיך בערל איצט נאָר אָפּגעגעבן
 מיטן געשעפט, מיט די וועקסעלעך, וואָס ער האָט שוין איצט אָנגערופן
 מעשה גרויס-סוחר: „מײן פּאַרטפּעל“. ער האָט אָנגעהויבן ביסלעכווייז
 שניידן די קאַפּאַטע און צו טראָגן געפרעסטע קאָלנערס און אַביסל פאַר-
 גלייכן דאָס בערל. היינט גייט ער שוין אינאַנאַצן קורץ געקליידעט, מיט
 אַן אויפגעשטעלטן קאָלנער און אַ קאַפּעליוש. דאָס בערל געשוירן מיט אַ
 שפיצל „אַלאַ נאַפּאַלעאָן דער דריטער“, מיט אַ פאַר אָנגעדרייטע וואָנצע-
 לעך. דאָס ווייב האָט זיך באַלד נאָך דער חתונה אָנגעהויבן צו פאַר-
 שפּרייטן אין דער דיק. איר ווייס, פּליישיק לייב, וואָס האָט ביז צו דער
 חתונה זיך נאָך געהאַלטן אין מיידלשע ראַמען, האָט באַלד נאָכדעם ווי
 זי האָט געקראָגן אַ מאַן, ווי עס וואָלט איר איצט שוין דערלויבט געווען,
 אָנגעהויבן אַרויסצווויערן מיט דער גאַנצער פּרייהייט פון איר מיידלשן
 צוים... און צום מייסטן — פונעם האַלדז און פונעם ברוסטן-ברעט... פאַר
 יוצא-וועגן טראָגט זי נאָך אַ שייטל, אָבער עס ווערט וואָס אַמאָל מער
 קלענער און פאַרטרונקען אין די אייגענע האָר, וועלכע זי ווייסט אזוי גער-
 שיקט אַרויפצוקעמען אויפן שייטל, אַז מען זעט עס גאַרנישט אָן. טראָגט
 טריקאַטאַזשן פון דער אייגענער „פאַבריק“, מיט פּאַנטאַזיעס, און סיי
 זומער, סיי ווינטער — מעשה נגידיתמע פאַר קרעדיט וועגן — אַ ברייטן
 קאַראַקולענעם מאַנטל...

דאָס פאַבריקל האָט אין דער חסידישער וועלט געהאַט אַ שם פאַר
 אַ פרומס נאָך פון שווערס צייטן אָן. קיין ווייבער האָבן דאָרט נישט גע-
 אַרבעט, נאָר בלויז מאַנספּערשווינען, און דער באַלעבאָס האָט געלאָזט
 דאוונען מנחה אין די זומער-טעג און מנחה-מעריב אין די ווינטער-טעג.
 זענען דערפאַר פרומע חסידישע מענטשן, וואָס די גויט האָט געבראַכט
 צו דער שוועל פון אַ מלאכה, גערן דאָרט אַהין געגאַנגען אויף דער לער.
 אויף די אַרבעטס-בירושעס זענען רי חסידישע יידן נישט געגאַנגען,
 מאַרקס האָט נאָך נישט עקזיסטירט פאַר דעם „פאַבריקל“ און די „חברה
 אַחדות“, די יונגען מיט די מוידן, וואָס בונטעווען זיך קעגן סייסער, האָבן
 דאָרט קיין צוטריט נישט געהאַט. מען האָט געאַרבעט אָן אַ צייטרעכע-
 נונג, ווי לאַנג מען האָט געוואָלט. מ'איז אַנידערגעפאַלן אויף דער מאַשין,

א דרימל געכאפט און ווידער זיך אויפגעכאפט און געקלאפט מיט דער „קאלבע“.

היינט איז עס שוין טאקע א גרויסע פאבריק. מ'וווינט נאך אלץ אין שווערס דירה, צוליב מזל ברכה. ווייל דאָס געשעפט איז גוט געגאנגען, האָט מען מורא צו בייטן די ווינונג (פאר אַן „עין הרע“). מ'האָט צו-גענומען דאָס קיכל — דעם שווער אַרויפגעזעצט אויף אַ בויך-עם-שטיבל — און עס פאַרוואַנדלט אין אַ „פאַבריקל“.

צוועלף מאַשינען שטייען אָנגעשמעלט איינע אויף די אַנדערע, אַז עס איז זיך נישט אַ ריר צו געבן. צופוסנס די מאַשינען שטייען די שפּאַל-רעדלעך, ביי וועלכע עס זיצן אונטער די יידנס קאַפּאַטעס לערן-יינגלעך און שפּאַל-אַן די וואָל אין יעדער פינצטער, באַנוצנדיק דערביי די אויגן אי פאַר זען, אי פאַר באַליכטונג... צוועלף יידן אין לאַנגע קאַפּאַ-טעס מיט פאַרפּעדערטע בערד, שטייען ווי צוגעקייטלט צו די שטריק-מאַשינען און בויגן זייערע הויכע שטעקענע קערפּערס איבער די „אויגן-אויפכאַפּערס“. מ'זעט קיין פּנימער נישט, נאָר שוואַרצע פּלייצעס און שוואַרצע היטלעך ווי שוואַרצע שאַטנל. פון ביידע זייטן רוקט זיך אַרויס אַ לאַנגער אייזערנער שטאַנג מיט העקעלעך, אַז עס דאַכט זיך, אַז דער אייזערנער שטאַנג איז אַ טייל פון דעם מענטש. האַלב מענטש, האַלב אייזערנע מאַשין — אַזוי זענען מענטשן-קערפּער און מאַשין-קערפּער צו-זאַמענגעפּלאַכטן, צוזאַמענגעשמידט. פון הינטער דעם מענטשלעכן קער-פּער הערט זיך אַ ווייכער אייל-באַשמירטער מאַשין-גערויש פון צאַפּלדי-קע העקעלעך אַרויפּשפּרינגען, אַראַפּשפּרינגען. אַ פּלעמל קאַלירטע וואָ-לענע שנור שיסט אַ סעקונדע דורך ווי אַ פּלינג מייזל, אויפכאַפּנדיק די אויגן-העקעלעך. מענטש און מאַשין זענען אין דער טונקלקייט פון קאַפּאַ-טע און שטוב אַזוי צוזאַמענגעגאַסן, אַז עס דאַכט זיך, אַז דער אייל-באַשמירטער מאַשין-גערויש איז זיין אָטעם און די הונדערטער אויגן-העקעלעך, וואָס שפּרינגען אַרויף-און-אַראַפּ, זענען אומגעזיילטע נעגל פון פינגער. אָבער אָפּטמאָל ווערט אין דער טונקלקייט אינגאַנצן פאַרלוירן די מאַשין הינטער די שוואַרצע געבויגענע רוקנס. עס דאַכט זיך, אַז יידן שטייען איינגעהויקערט איבער גמרא-מאַשינען און שאַקלען זיך ווי זיי וואָלטן געשטאַנען און געדאַוונט טעג און נעכט, אָן אַן אויפהער, אָן אַן ענד...

דאָס פאַבריקל איז איינצייטיק אויך דער סקלאַד פאַר די סחורות און דער קאַנטאָר. איבער דעם האַלכן באַלקן פאַרהאַקט, איבער די אוי-בערשטע פענצטער געשטעלט, וווּ נאָר אַ ווינקל, וווּ נאָר אַן עק, וווּ נאָר אַ שפאַרע, שטאַרצן-אַרויס פאַרשטויבטע וואַלענע סחורות אין פאַפירן גע-פאַקט, אויף פאַליצעס פאַרשטעקט און הינטער די פאַרהענגלעך גערוקט. פון מאַשינען און שפאַלערס טראָגן זיך וואַלענע פעדים, באַפעצט מיט איי-ל-שמירעכץ, אין דער לופטן: זעצן זיך אויף מענטשישע פנימער, פלעכטן זיך איין אין בערד, פאַרקנוילן זיך אין וואַל-באַלעמס און פאַר-קלעבן דעם באַלקן, די פענצטער, דאָס עלעקטרישע ליכט, יעדע שפאַרע, יעדעס ווינקל, יעדן געזימס — פילן-אַן דעם גאַנצן חלל. אַז דו אַטעמסט, און אַטעמסט מיט וואַל-פעדים, און אַז דו עסט, עסטו די וואַל-פעדים, און אַז דו רעדסט, רעדסטו מיט וואַל-פעדים... די גאַנצע וועלט לעבט אין וואַל-פעדים.

אין דעם וואַל-שניי שטייט בערל הינטער דעם „קאַנטאָר“. דער „קאַנטאָר“ איז אַ קונציקער אויפטו; אַוועקגערויבט אַ שטיקל פּלאַץ פון דער טיר-עפּענונג און דעם איבריגן פּלאַץ גענומען פון אַ מאַשין-באַ-שטאַנד, — אַזוי, אַז דו קומסט אַריין אין פאַבריקל, פאַלסטו גלייך אַרויף אויפן „קאַנטאָר“-טיש. הינטער דעם טיש, וואָס איז אַזוי קונציק געוואָרן אַריינגעקנייטשט אין דער טיר-עפּענונג, שטייט בערל מיט דעם שפיציקן בערדל „אַלאַ נאַפּאַלעאַן דער דריטער“, אינעם שטייפן קאַלנער מיט די אָפּגעבויענע שפיצן, צווישן וועלכע זיין דין העלדזל פייניקט זיך, און האַנדל-ט-אונטער מיט די קונים פון דער פּראָווינץ, וואָס געפינען זיך אויף יענער זייט טיר אין קאַרידאָר. (צוליב דעם קומט-פאַר אַ שטענדיקע מח-לוקת מיטן אויפזעער פונעם הויז. דער אויפזעער פונעם הויז טענהט, אַז בערל האָט נישט קיין רעכט צום קאַרידאָר, און בערל זאָגט: וואָס אַרט עס אים, אַז די סוחרים שטייען אין קאַרידאָר? עס קאַסט אים טיערער?)

ביז איצט איז דאָס געשעפט גענאַנגען גלענצנד. בערל איז געווען אַ קנאַקער אויף האַלב וואַרשע. גרעסערע פון אים האָט ער צוערשט געזאָגט „גוט-מאַרגן“, קלענערע פון אים האָבן צוערשט אים געזאָגט „גוט-מאַרגן“. בערל האָט געפירט אַ גרויס געשעפט. מ'האַט אים טיטולירט „פאַניע פאַבריקאַנט“. אַרומגעטראָגן ביי זיך אַ פּוילן טייסטער מיט וועקסלען,

וואָס ער האָט אָנגערופן „פּאַרטפעל“, און אזוי איז עס שוין געווען און אַנדערש האָט עס גאָרנישט געקאָנט זיין.

קומט איינמאָל בערל ברייט, אין פּוטערנעם פעלצל, אינעם חסידישן בענקל פּאַרן „אייזערנעם טויער“, מיט וועלכן ער האָט געמאַכט געדשעפטן, אָפּגעבן זיין „פּאַרטפעל“ וועקסלען און נעמען געלט, וואָס ער האָט באַדאַרפט אויף אויסצוצאָלן זיינע אַרבעטער. האָט אים הער גריצ-הענדלער, דער באַנקיר, אין דער געשניטענער באַלעבאַטישער קאַפּאַטע, מיט דער שוואַרצער געקעמטער באָרד, צוריק אָפּגעגעבן דעם „פּאַרטפעל“ און ער האָט זיך געזאָגט מיט אַ נגידיש-גלייכנילטיק נעימותדיקער מינע, זיך נישט שטערנדיק ווייטער צו רויכערן זיין אינלענדישן פינה-קאַפּיקן ציגאַר:

— פּאַניע קאָרנגאַלד (בערל האָט געהייסן קאָרנגאַלד), מיר וועלן עס נישט מאַכן.

— פּאַרוואָס? — ווונדערט זיך בערל באַליידיקט. — בלויז קונדישע וועקסלען און „פּרימאַ“.

— אפילו פּאַזנאַנסקיס, — ענטפּערט דער באַנקיר און מאַכט-אַפּ, מעשה נגיד, מיט דער האַנט די אַש, וואָס איז געפּאַלן אויף זיין ברייטער באָרד.

— וואָס? נאָך אַ האַלבן פּראָצענט? עס וועט נישט גיין, פּאַניע גריצהענדלער. איך קאָן נישט, בנאמנות, — זאָגט, מעשה סוחר, בערל.
— אפילו פּאַר צוויי נישט, — זאָגט יענער און שאַקלט ווידער מיט די פינגער איבער דער באָרד און אויף די ברייטע ברוסט-קלאַפּעס.
ווערט דאָך בערל אומרואיק.

— וואָס איז געשען?

— אַ קרויז, נישטאָ קיין געלט.

— אָבער, פּאַניע גריצהענדלער, איך דאַרף דאָך מינע אַרבעטער שכירות צאָלן.

— יונגערמאַן, איר זעט דאָך, אַז איך האָב קיין צייט נישט, — זאָגט שוין פּאַניע גריצהענדלער אומגעדולדיק און ווערט פּאַרפּאַלן צוויי-שן די שווערע טויערן פון זיין אייזערנער קאַסע.

לויפט בערל אין אַן אַנדערער באַנק, אין אַ דריטער, באַט אָן איין פּראָצענט אַ חודש, צוויי, פינף — אומעטום דער זעלבער ענטפּער:

— א קריוזים.

בערל ווונדערט זיך: וואָס הייסט אַ קריוזיס? ביי אים אַרבעט מען, נאָט צו דאַנקען. אַ פּולער לאַנער מיט סחורה, סוחרים פון דער פּראָווינץ רייסן די טירן, שטופן וועקסלען אין האַנט אַרײַן. ער פאַרשטייט נישט דעם טעם.

— וואָס איז דאָ געשען אַזעלכעס? ווער האָט עס געמאַכט?

אויף דער „שוואַרצער בערזע“, וווּ ער באָט אָן צען פּראָצענט און אויף משכנות, כדי זיך נאָר צו ראַטעווען פונעם חלף, וואָס ליגט אויפן האַלדז (וועקסלעך פּעליק פאַר רוי־מאַטעריאַל), דערקלערט מען אים:

— פאַרשטייט, די גרויסע בענק האָבן צוריקגעצויגן דעם קרעדיט פון די קליינע, און אז די גרויסע גיבן נישט, פון וואָנען האָבן די קליינע? בערל קאָן נאָך באַזן אופן נישט פאַרשטיין די „עקאָנאָמיקע“.

— ביזן יאָך, בערל, שוין צוליב דעם נאָרנישט ווערט? מיינע וועקס-לען זענען קיין וועקסלען נישט? מיין סחורה קיין סחורה נישט? מיינע מאַשינען זענען קיין מאַשינען נישט? וואָס איז דאָ געשען אַזעלכעס, צו אַלדי גוטע יאָר? — ציט זיך בערל ביים „נאַפּאָלעאָנישן“ בערדל און קאָן בשום אופן נישט פאַרשטיין די „עקאָנאָמיקע“.

בערל איז אַהיימגעקומען פון די „בענק“ — ווי עס האָט שטענדיק געהייסן פאַר די קונים, ווען בערל איז געגאַנגען אין גאַס אַרײַן („מיין מאַן איז אין די בענק“, האָט דאָס ווייב יעדעס מאָל געגעבן אַן ענטפּער, ווען מ'האַט געפּרעגט אויף בערלען; עס האָט געטויגט צום געשעפט). דעם טאָג איז בערל אַהיימגעקומען פון די בענק ווי אַן אָפּגעפּליקט הינדל. שוין נישטאָ די רויטע בעקעלעך. די געדרייטע וואָנצעלעך אַראָפּגעלאָזט, דאָס קאַפּעליושל, וואָס איז שטענדיק געזעסן אויפן קעפל, אָן אַ קנייטשל (אַ גרויסער עלעגאַנט געווען, בערל), איינגעקנייטשט. ער פּאַכעט שוין נישט מיטן שטעקלע, גנבעט זיך אַרײַן אין זיין אייגן פאַבריקל און זאָגט צו זיינע מענטשן, צוערשט אַביסל פאַרשעמט, מיט שולדיקייט, דערנאָך דרייסטער:

— וואָס קאָן יאָך מאַכן. אז די בענק געבן קיין געלט נישט? יאָך קאָן נישט צאָלן קיין שכירות די וואָך.

— ווי הייסט? און וואָס וועלן מיר עסן? — פּרעגט אַ חסידישע שטימע מיט אַ נמראַנגון פון הינטער אַ מאַשין אַרויס.

— וואָס קאָן יאָך טון, אז ס'איז אַ קריוויס?

— און וואָס זענען מיר שולדיק?

— און וואָס בין יאָך שולדיק? — נאָט אייך וועקסעלעך. מ'ניט מיר וועקסעלעך — גיב איך אייך וועקסעלעך, — וואַרפט בערל אַרויס די וועקסעלעך פון זיין „פאַרטפעל“.

— די וועקסעלעך וועלן מיר קאָכן? — פרעגט שוין דער חסידישער אַרבעטער, אָנגענומען מיט מוט, נישט אויפהערנדיק דערביי פאַר כעס ענערנישער צו קלאַפן מיט דער „קאַלבע“.

בערל האָט נאָך אַביסל זיך געוואָרפן, געצאָפלט ווי אַ פיש, וואָס איז אוועקגעטראָגן געוואָרן פון די ים-וועלן אויפן זאַמד-ברעג. דעם ווייבס קאַראָקולענער מאַנטל, דער גאַלדענער זיינער, אַ פאַר לייכטער פון שטוב אַרויס, עטלעכע פעק מיט סחורה האָבן די נאָענטסטע נויטן פאַרענטפערט. באַלד איז אָבער בערל „קאַלט“ געוואָרן.

היינט שטייען שוין די מאַשינען אין די צוויי שטובן און שווייגן. קיין אַטעם הערט זיך נישט פון זיי, קיין באַוועגונג, קיין ריר, אַזוי ווי ס'וואָלט פון זיי דאָס חיות אַרויס. זיי זענען גענאָנגען אין בראַך, געוואָרן צוריק טויטע אייזנס. און די וואָלענע פעדים פאַלן ווי שניי און זעצן זיך אויף די מאַשינען און פאַרשטאַפן די „אויגן“ און פאַרשפינעווען די הע-
קעלעך, ווי שפינען טויטע פליגן.

בערל דרייט זיך אַרום אין זיין פאַבריקל, וואָס איז שטענדיק אַזוי באַלעבט געווען, ווי אין אַ טויטן-שטיבל, קוקט אויף זיינע שטילשטייענ-דיקע מאַשינען ווי אויף פגרים, וועלכע מ'דאַרף אַרויסוואַרפן און אויף די נרויסע פעק מיט סחורות, וואָס האָבן שטענדיק אויסגעוויזן אין זיינע אויגן, אַז דאָרט ליגט זיין פאַרמעגן — קוקט ער ווי אויף בערג מיט שמאַ-טעס, וואָס קיינער וויל נישט אין די הענט נעמען. זיין פולער „פאַרט-פעל“ מיט וועקסעלעך, וואָס זענען דאָכט זיך, אַזוי קוראַנט ווי גאָלד — שטיקער פאַפיר, און ער אַליין, מיט אַלע זיינע סונציקע קעלנערלעך, פאַ-סיקלעך, טראָלדעלעך און מיט זיין „בעזש“ און „אַראַנזש“, נאָך וועלכע די ווייבער חלשן אַזוי — ווי אַ קליין ווערימל, וואָס איז דאָרט, אומבאַ-מערקט און אומגעזען, צעטראָטן געוואָרן צווישן די פיס פון קליינע און נרויסע באַנקירן.

און יעדן טאָג זעט רחל-לאַה — ווען זי קומט-אַראַפּ אויפן הויף —

ווי די שווארצע שפּאָטנס שטייען אויס געווינהייט און פּרירנדיק, אין זייער-
רע דינע, שווארצע כאַלאַטלעך — די חסידישע יידן, בערלס אַרבעטער,
וואָס קומען, אויס געווינהייט, און שטעלן זיך אַנידער אַויף די טרעפּ,
וואָס פירן צו בערלס פּאַבריקל, שטייען-אַפּ אַ גאַנצן טאַג אין פּראָסט און
גייען פּאַרנאַכט צוריק אַהיים.

און אז בערל קומט אַראָפּ פּונעם פּאַבריקל, וואַרפט ער זיי צו אַ ביי-

זערדיקן בליק:

— וואָס שטייט עטץ, וואָס?

ענטפּערן זיי אים פּאַרשעמטע:

— וואָס דען זאָלן מיר טון?

און אזוי ווי ס'איז געגאַנגען בערלען אין דער טריקאָטן-בראַנזשע,
אזוי איז עס געגאַנגען שמואלן אין דער לעדער-בראַנזשע, חיימען און
יאָסלען אין דער קאַנפּעקציע און שאַכטל-אַרבעט.

קייער האָט נישט געוואָסט וואָס עס איז געשען. פּאַבריקאַנט און
אַרבעטער זענען אַרומגעגאַנגען מיט אַרויסגעזעצטע, דערשראָקענע אויגן.
ערגעץ-ווי איז געלעגן אַ פּנר, וואָס האָט פּאַרשטונקען די גאַנצע שטאָט.
דעם פּנר האָט מען גערופן „דער קריזיס“.

און דאָ זענען אונטערגעקומען די פּרעסט, וואָס האָבן גענומען די
שטאָט אין זייערע אייזאַרעמס אַרײַן...

קאַפיטל 22

אין די אַרעמס פון נויט און פּראָסט

די נויט האָט באַלד מוטערלעך-געטריי אַרײַנגענומען אין אירע
אַרעמס די אַרימע באַפעלקערונג. אין די שטובן-לעכער פון די וואַרשע-
ווער הויפּן, פון וואַנען עס האָט זיך געהערט אַ באַשטענדיק רוישן פון
מאַשינען און קלאַפּערגעצייג, איז איצט אויפגעגאַנגען אַ יללה. די גאַנ-
צע יידישע פּאַבריקאַציע און הויז-אינדוסטריע, וועלכע האָבן אויסגעאַר-
בעט פּאַר די רוסישע און אַזיאַטישע מערק גאַלאַנטעריע-סחורות, האָבן
זיך אָפּגעשטעלט. זיי זענען קיינמאָל נישט געווען אַרנאַניזירט. אַלץ איז

געווען צופאל און טרעה. פון דער העלער הויט האָט זיך געקאָנט פלור-
צים מאַכן אַרבעט, נישט דערפאַר, ווייל מ'האָט די אַרבעט באַדאַרפט
אויפן מאַרק, נאָר דערפאַר, ווייל ס'איז געווען אַ געלעגנהייט צו באַקור-
מען ביליק קרעדיט אין די באַנקן. אין מיטן דערינען האָט זיך די אַרבעט,
ביי דעם קלענסטן מאַנגל פון געלט, אָפגעשטעלט.

דער קריזיס אין דער קאָנפּעקציע- און לעדער-אינדוסטריען האָט
באַלד מיטגעשלעפט מיט זיך די קליינע הויז-בעלי-מלאכות, וואָס האָבן
געאַרבעט פאַרן היימישן געברויך: שניידערס, טישלערס, בלעכערס,
טרענערס, קאַמאַשן-מאַכער און אַנדערע בעלי-מלאכות. די שטאַט איז
אָנגעפילט געוואָרן מיט אַרבעטסלאָזע, הונגעריקע, געפרוירענע מענ-
טשן, וואָס האָבן זיך אַרומגעשלעפט-ווי קראַנקע, ווי באַזעסענע, מיט
גרויסע אַרויסגעזעצטע אויגן און פון קעלט ציטערנדיקע לייבער. בלאַנ-
דזשענדיקע מענטשן האָבן אַריינגעשטעקט די נעזער אין די האַלב-פאַר-
פרוירענע שוויפענצטער פון די געוועלבער, לעכצנדיק מיט פאַרשמאַכ-
טע צינגער נאָך די וורשטן, הערינגס און אַנדערע עסנוואַרג, וואָס וואַר-
שע האָט אַזוי ליב. כל-זמן די קעלט איז נאָך געווען צו דערליידן, האָבן
זיך די אומפאַרהייראַטע אַרבעטער אַרומגעדרייט אויף די „בערזעס“,
ווי אַגיטאַטאָרן, פּאָליטישע פירער האָבן, שפּאַצירנדיק, געוואָרפן צו זיי
פאַרשידענע לאָזונגען וועגן קאַמף, וועגן שטרייקן — אין איינקלאַנג מיט
די פּראָגראַמען און טעזיסן פון זייערע פאַרטייען. אָבער ווען ס'זענען
אָנגעקומען די ערשטע גוטע פרעסט, זענען זיך אַלע צעקראַכן אין די לע-
כער, ווי מען האָט צעהאַקט און צעברענט די רעשט שטיקלעך מעבל,
געננבעט ברעטלעך פון פלוויטן. די גאַסן זענען געוואָרן טויט. אין די
עסן האָבן זיך ביי אָנגעצונדענע פייערן געוואַרימט וועכטערס און גאַסן-
פרויען. פון צייט צו צייט איז דורכגעלאָפן אַ געפרוירענע מאַמע, וואָס
איז געוואָרן אַרויסגעיאַגט פון איר נאָרע דורך דער ביטערקייט פונעם
פּראַסט, דעם קאַלטן מת, וואָס האָט זיך אויסגעשפּרייט איבער די היי-
מען. פרויען מיט האַלב-פאַרשטאַרטע קינדער, איינגעהילטע אין אַ צע-
ריסענער קאָלדדע, אין די אַרעמס, זענען געשפרונגען פון איין פּוס אויפן
אַנדערן, געהויכט אין די הענט, אַריינגעכאַפט זיך אויף אַ ווייל אין אַ
געוועלכ אַריין אַ מינוט דעם אַמעם צו דערכאַפן, דאָס פאַרשטאַרטע קינד
אָנצוואַרימען, פון וואַנען די קרעמערקע האָט אָבער באַלד אַרויסגעיאַגט.

רחל-לאה האָט שוין לענגסט געהאַט נביאות געזאָגט, אַז דער ווײַ-
טער געפעלט איר נישט. זי האָט שוין געהאַט אירע סמנים.
אזוי ווי ס'האָבן זיך גאָר געשמעלט די ערשטע פרעסט, איז אויפ-
געגאַנגען אַ יללה פון די איינוווינער פון רחל-לאהס הויף.

קודם-כל איז די אַלטע חיה, וואָס וווינט מיט איר אייניקל אין אַן
אַלסערל אויף אַ בוידעם, אַראָפּגעקראָכן פון איר הויך און זיך אויף אַ
ראָגזשע אַוועקגעזעצט אינעם טויער פונעם הויז ביים שפּייד-געוועלבל,
ווי מענטשן גייען פאַרביי. זי האָט זיך אַרומגעוויקלט אין אַלטע שמאַ-
טעס, וואָס זי האָט פאַרמאַגט, און אויסגעשטרעקט אַ האַנט, געבעמלט
ביי די פאַרבייגייענדיקע:

— גוטע מענטשן, גיט מיר אויף אַ קאָלדע!

רחל-לאה, וואָס האָט געהאַט אַן אויג אויף אַלעס, האָט זיך אָפּגע-
שטעלט ביי דער אַלטער חיה. די אַלטע חיה האָט עס ביז איצט נישט
געטון. זי האָט זיך דערנערט פון דעם, וואָס זי האָט מיט אירס אַן איי-
ניקל, פון אַ געשמאַרבענער טאָכטער, אַ מיידל פון אַ יאָר פּערצן-פּופּצן
(וועלכע זי האָט דערצויגן), אַרומגעטראָגן איבער די פאַבריקלעך און
ווערקשמעלן פּרישע בולקעס, מאַן-פּלעצלעך און אַנדערע „נאַשוואַרג“
צו פאַרקויפּן.

עס האָט זיך איר אויך איינגעקריצט אין דער מחשבה דאָס, וואָס
חיה בעמלט נישט אויף ברויט, ווי געווענלעך, גאָר אויף אַ קאָלדע.
— חיה, וואָס איז דאָס? — פּרעגט די לערערקע. — איר וועט
דאָך דערפּרוירן ווערן.

— איז דאָך בעסער דאָ. איידער אין דער שטוב. דאָרט וועט דאָך
קיין מענטש נישט וויסן דערפּון.
— וווּ איז אייער אייניקל?

— דאָס איז דאָך טאַקע דאָס גאַנצע אומגליק. ביז איצט בין איך
געשלאָפּן מיטן אייניקל, האָט זי מיך געוואַרימט. זינט זי האָט מיך
פאַרלאָזט, ווער איך דאָך דערפּרוירן. ווען איך וואָלט גאָר געהאַט אַ
קאָלדע, וואָלט איך שוין גאָרנישט געזאָגט: וואָלט איך שוין אין בעט
געלעגן. אזוי טרייבט דאָך מיך די קעלט אַרויס.

— פאַרוואָס האָט אייך דאָס אייניקל עפעס פאַרלאָזט?

— פאַרוואָס זאָל זי מיך נישט פאַרלאָזן? וואָס האָט זי געהאַט,

מ'שטיינס געזאָגט, ביי מיר? צו ווערן געפרוירן מיט מיר אין אלסקערל, אין מיין אַרימקייט? דערוואַסן איז זי דאָך שוין, וועט זי זיך שוין אָן עצה געבן אָן מיר. די שוואַרצע יאָר וועלן זי שוין נישט צונעמען.

אויפן זעלבן הויף האָט אויך חיים, "פערד" געוווינט.

חיים, "פערד" איז געווען אַ טרענער. אינעם הויף האָט מען אים גערופן נישט חיים, נאָר, "חיים פערד", דערפאַר, ווייל ער האָט געטון די אַרבעט פון אַ פערד. ער האָט געשלעפט אַ וואָגן. חיים האָט געהאַט אַ שותף, אַ צווייטן, "רעדנדיקן פערד" — משהלע, "דראָנג", וואָס האָט מיט אים בשותפות דעם וואָגן געשלעפט.

דאָס זענען געווען צוויי יונגען, שטאַרק ווי אייזן. אַז זיי האָבן זיך ביידע איינגעשפּאַנט מיט שטריק ביי זייער לאַסטוואָגן, האָבן זיי גע-קאָנט איבערפירן אַ הויז. אַ גאַנצע וואָך זענען זיי אַרומגעגאַנגען איינ-געשפּאַנטע צום וואָגן, איבערגעפירט שטויסן שניטסחורה, קאַסטנס מיט געשיר, אייזערנע שטאַנגען און וואָס נישט? צווישן קלימפערדי-קע וועגן איבער דעם ברוק, האָבן זיי ווי פערד געצויגן מיט זייערע צע-שוויצטע העלדזער און רוקנפ די שטריק פון זייער וואָגן, נאָר מיטן חיר-לוק, ווען פערד שלעפן אַ וואָגן מיט' אייזן דורך אַ בלאָטיקן ברוק, טוען זיי זייער אַרבעט און שווייגן; ווען חיים, "פערד" און משה, "דראָנג" האָבן געשלעפט די רעדער פון דער צוגעפרוירענער בלאָטע אַרויס, האָבן זיי זיך דורכגעשאַלטן, אָניאָגנדיק דערביי איינער דעם אַנדערן. זיי זע-נען געווען די טרייבערס און די פערד איינצייטיק.

— ניב אַ הויב מיט אַ לאַפּקע, בענקאַרט. וואָס שלאָפּסטו, וואָס? דו מיינסט, אַז דו ביסט ביי חנהן אויפן שטרוי-זאַק?

— זאָל דיר נישט דער קאַפּ אויסדאַרן פאַר מיינעטוועגן: איך וועל שוין הויבן, ווען מ'וועט דאַרפן.

— נאָ, זעסט ווי מ'דזשווינעט? אָט אַזוי, פענדראַק איינער.

און דער קליינער, "דראָנג" האָט זיך געגעבן אַ דרעפטשע-אַריין מיט זיינע קורצע שטאַרקע פיס אין דער בלאָטע, ווי ער וואַלט זיך דאָרט גע-ווען אָנגעקלאַמערט אָן די שטיינער, מיטן שטאַרקן נידעריקן האַלדז געגעבן אַ צי די שטריק און געהויבן דעם וואָגן פון זיין אָרט.

אַן אַנדערשמאַל, ווען די צוויי מענטשלעכע פערד זענען געגאַנגען אין שפּאַן, האָבן זיי זיך דורכגערעדט מכוּח, "פּאַשע":

— קארטאָפּלעס אַרויף מיט אַ צענערל אויף אַ פּוּד, און קרויט אויך טייערער געוואָרן, אַז די כּאָלערע זאָל עס פּאַקן! וועסט שוין באַלד נישט האָבן וואָס אין פּיסק צו נעמען.

— וואָס זאָל יאָך נאָך זאָגן, וואָס יאָך האָב אַכט פּיסקעס אָנצו-
שטאַפּן?

דאָס מאָל האָט רחל-לאַה באַמערקט, אַז חיים „פּערד“ גייט נישט ווי געווענלעך איינגעשפּאַנט אין וואָגן. דאָס „פּערד“ האָט זיך אַרומגע-
דרייט פּראַנק און פּריי אויפן הויף און געמאַכט „פּיער-אָוונט“. ער האָט זיך אויפגעפירט אַזוי, ווי ער וואָלט פון זיך דעם כּאָמעט אַראָפּ-
געוואָרפּן — און שוין! אַ שיינער פּאַרשוין איז עס נישט געווען, דאָס „פּערד“: אַן אויג, וואָס האָט ביי אים געראָפּעט פון קליינערהייט אָן, האָט זיך אים פּאַרקלעפט און איצט איז שוין אַ פּאַרטרוקנטער בלאָטער דערויף, פון וועלכן חיים אַויג שיקלט-אַרויס... אַ קורצער שטערן, וואָס רייסט זיך אַרויס מיט אַ שטיק שוואַרץ-האַריקער גזשווע פונעם אָפּגע-
ריבענעם לעדערנעם דאַשעק. ער קוקט דיך אָן פון דאַשעק, אַ פיר מיט דעם איינעם פּאַרקלעפטן אויג און מיטן צווייטן, מיט דעם אָפּגענעם, מיט אַזאַ מינע, ווי ער וואָלט נאָר אָפּגעוואָרט אויף אַ געלעגנהייט דיך צו פּאַקן אין אַ ווינקל, ביים גאַנגל אָנצוכאַפּן און צו באַצאַלן דיר פאַר די נאַסע קעלערס, פאַרן שמוץ און די אַרימקייט פון זיינע קינדישע היימען, וואָס האָבן איבערגעלאָזט שפורן אין די גרויסע שטופּלען פון זיין פנים... חיים „פּערד“ זעט אויס ווי אַ חיה, וואָס האָט זיך דורכגע-
ריסן אַ וועג דורך פּאַרפלאַנטערטע צווייגן און דערנער, אויסגעביסן זיך מיט ציינער און נעגל פון ברודער-חיות. קיין איין אבר איז אויף אים נישט גאַנץ: אַ צעבראַכענע נאָז, אַ געשפּאַלטן אויער און אַ צוגענייטער האַלדז פון אַ לאַנגן שניט. די הענט אין די הויזן-קעשענעס, אויפגע-
פּראַלט דאָס צעריבענע שעפּסן-פעלצל, אַ קאָלירטער שאַליס איבערן ברוסט-ברעט, וואָס רייסט זיך מיט העמד און וועסט אַרויס פונעם פעלץ, — גייט ער אַזוי, וואָסלענדיק זיך אויף איין זייט ווי שכורלעך אַביסל. שכור איז ער נישט. ער קלאַפט פאַר כעס מיט די געפאַדקעווע-
טע שטייַוואַלעס אינעם געפרוירענעם אייז, שעלט און שפייט אויף וואָס די וועלט שטייט.

נאָך אים, אין אַ געוויסער דיסטאַנץ, גייט נאָך מיט מורא אין די

אויגן, כאשיצנדיק זיך פאר א קלאפ מיט דער האנט, זיין ווייב. פון איר שמאטע-טוך, פון וועלכן עס שטעקט זיך ארויס א שמוציק קינדער-קעפל, הויבט זיך ארויף, ווי א פולע לבנה, א ניין-חדשימדיקער רייפער בויד, און זי ווארטשעט נאך אויפן הויכן קול פאר די איינווינער: „חיים בענקארט, וואס ווילסטו מיך פארהונגערן מיט מיינע קינדער?“

חיים ענטפערט נישט אפ. פון זיינע אויגן אונטער דעם לעדערנעם דאשעק פינקלט עפעס ארויס נישט גוטס. ער גיט זיך א צופ מיט זיינע נעגל אין זיין קורצער הארטער נאז אריין ווי א קראץ, שפייט-אויס מיט א פלעק אויפן ברודיקן שניי, און גיט א קאפע אין א שטיק איין, וואס האט זיך אים געוואלגערט פאר די פיס אזוי, אז עס האט געגעבן א פלי און אָנגעהאקט אין א טיר.

— מיר ווערן דאך געפרוירן, דאָס לעצטע בענקל שוין צעהאקט און געפאקט אין אויוועלע אריין. וואָס זאָל איך ווייטער טון? — האָט דאָס ווייב זיך געווענדעט צו די פאַרבייגייענדיקע מענטשן אינעם הויף. — אויפהענגען זיך! — האָט אַרויסגעברומט איין וואָרט פון זיי-נע צוזאַמענגעביסענע ציין חיים „פערד“.

— און די קינדער?

— מיט די בענקארטעס צוזאַמען.

רחל-לאה, וואָס האָט זיך געפונען אויפן הויף, איז קעגן איר ווילן געוואָרן אַריינגעשלעפט אינעם סכסוך צווישן מאַן און ווייב דורך דעם ווייב, וועלכע האָט זיך געווענדעט צו איר.

— זאָגט אַליין, באַלעבאַסטע-לעבן, קאָן מען נישט צעזעצט ווערן? אין דער מיטנוואַך אַ יום-טוב זיך געמאַכט, אין שטוב איז קיין פייער-קויל נישטאָ, איך ווער געפרוירן מיט מיינע שוואַלבן, און ער האָט גע-נומען און אַראָפּגעוואָרפן פון זיך דעם כאַמעט, וויל נישט גיין צו דער אַרבעט.

פאַר רחל-לאהן האָבן זיי אַלע דרך-אַרץ געהאַט, אפילו חיים „פערד“ האָט געפונען פאַר נויטיק צו פאַרענטפערן זיך פאַר איר.

— אַז וואָס קומט אַרויס פונעם שלעפן דעם וואָגן, פון די נאַלעוור-קעס אויף טוואַרדע און צוריק, אַז דו ווערסט אויסגעכאַליעט פון הונ-גער און קעלט, אַז די באַקעס ווערן מיר געשוואַלן. שלעפּ זיך אָן, און

אויף קיין קוילן איז נישטאָ. דאָס לעצטע בענקל שוין צעהאַקט — זאָל
עס די כאַלערע פּאַקן סיי-ווי-סיי!

חיים האָט אויסגעקוקט ווי אַ צעבריקעוועט פּערד. עס האָט נישט
געהאַלפּן רחל-לאַהם מילדער בליק אויף אים, וואָס האָט געפרוווט אים
איינצושטילן און אַריינצונאַרן אים צוריק אין כאַמעט אַרײַן.

— וואָס קאָן איך זיי העלפּן? — נעכטן אַ גאַנצן טאָג אַרומגע-
שלעפט דעם כאַמעט, אַהיימגעבראַכט צוויי גילדן, האָט זי זיי אַריינגע-
בראַקט אין קוילן. כ'הויב זיך אויף אינדערפרי, האָט זי מיר נישט
צו געבן קיין שטיקל ברויט אויפן ערשטן ביסן. זאָגט אליין, באַלעבאָס-
טע-לעבן, — ווענדעט ער זיך צו רחל-לאַהן, — ווי אזוי זאָל איך שלעפּן
דעם וואָגן מיט אַ לײדיקן מאָגן?

— וואָס זאָל איך טון, די קינדער ווערן דאָך געפרוירן? — פאַר-
ענטפּערט זיך דאָס ווייב. — וואָס האָב איך מיר געקאָנט פאַר אַן עצה
געבן? אַ שטיקל קויל מוז איך דאָך קויפּן. זאָל איך זיי לאָזן געפרוירן
ווערן?

— זי האָט דאָך רעכט. צוערשט מוז זי דאָך דאָס לאַך דערוואַר-
מען, — מישט זיך אַרײַן רחל-לאַה.

— אַ פּערד קריגט אויך זיין „פּאַשע“, אָן האַכער קאָן עס נישט
שלעפּן, — זאָגט חיים. — האָב איך רעכט, צי נישט?

אויף דער טענה פון דעם „רעדנדיקן פּערד“ האָט רחל-לאַה שוין
נישט געהאַט מיט וואָס צו ענטפּערן. זי האָט אָפּגעקרעכצט און איז
אַרויף צו זיך אין שטוב אַרײַן צו אירע אייגענע צרות.

נאָר דעם טיפּסטן ריס אין האַרץ האָט איר געגעבן איר שכן הענעך
סטאַליאַר. זי האָט אים שוין געטראָפּן אין דער קיך, וואַרטנדיק אויף
איר. ער האָט זיך געקראַצט אין בערדל אַרײַן אַ פאַרזאָרגטער און גע-
שוויגן.

— וואָס איז, הענעך? — פּרעגט רחל-לאַה אַ פאַרווונדערטע, דער-
זעענדיק אים. הענעך האָט קיינמאָל ביי איר גאָרנישט נישט געבעטן.

— איך האָב מורא, אַז איך וועל עס מוזן טון. עס איז נישטאָ קיין
אַנדערע עצה, — האָט הענעך געזאָגט ווי פאַר זיך און נישט געוואַנט
די אויגן אויפצוהויבן.

— וואָס איז געשען?

— איך מײן מיט דער „דלאַטע“. נעמען דאָס אײזן און אַרױסגײן מיט מײן שױאַגערל צו דער נאַכט-אַרבעט.

— װאָס רעדט איר, הענעך? — װאָס איז אײך געשען?

— פּאַני הורױז, אײך האָב נישט קײן אַנדערע עצה, אײך װעל עס. מוזן טון, — זאָגט ער אַ פּאַרצױיפּלעטער.

רחל-לאַה איז צוגעגאַנגען נענטער צו אים און אים אָנגעקוקט. זי האָט הענעכן כּמעט נישט דערקענט. דאָס שטענדיק לאַכנדיקע קינדישע פנים פונעם בעל-מלאכה, װאָס האָט געקאָנט זײן גורל טראָגן אזױ לײכט ווי אַ קינד, האָט זיך געענדערט. עס איז געװען בײז און בלײך. ער האָט געביסן דאָס אויבערשטע װאַנצל אין זײנע צײן, און די אויגן האָבן נישט געװאָגט צו קוקן גלײך אין אַ מענטשנס פנים אַרײן.

— װאָס איז געשען? — פּרעגט איבער רחל-לאַה נישט אָן שרעק.

— כל-זמן די קינדער זענען מיר געזונט געװען, האָב אײך גאָר נישט געזאָגט, האָב אײך אַלצדינג געקאָנט אַריבערטראָגן. נאָר װען די קינדער לײגן זיך מיר װי די פּלײגן, איז נישט גוט, װעל אײך עס מוזן טון.

— װאָס װעט איר טון? — פּרעגט רחל-לאַה.

— אזױ װי מײן שױאַגער זאָגט: נעמען די „דלאַטע“ און אַרױס-גײן — שלעסער דרײען, — קײן אַנדערע עצה איז נישטאָן.

— הענעך, װאָס רעדט איר?! שעמט איר זיך נישט?! — קוקט אים אָן די לערערקע דערשטױנט.

הענעך גיט זיך אַ דרױ-אױס, װי ער װאָלט געװאָלט אײנגראַבן דאָס פנים אין דער װאַנט, געכאַפט די טיר און אַ לױף-אַרױס אָן אַפּצו-ענטפּערן אַ װאָרט.

האָט דאָך רחל-לאַה אײנגעזען, אז זי מוז זיך נעמען צו טון. װאָס, האָט זי נישט געװוסט. אז זי האָט נישט געקאָנט זיך עפעס אױסגע-פּינען, איז זי געזעסן אַ פּאַרזאָרגטע און געזוכט עפעס אָן עצה. ס'איז אַרײנגעקומען דער „זשאַכלינער“. געװען לעצטנס פּאַרזאָגט גאַנצע טעג, מ'האָט אים כּמעט אין שטוב נישט אָנגעזען. באַװיזן זיך און פּאַר-שוונדן, באַװיזן זיך און פּאַרשוונדן, און געענדערט זיך לעצטנס, אַד עס איז אים גאָרנישט צו דערקענען. עס איז נישט מער איר „זשאַכ-לינער“. גײט אַרום אַ פּאַרמרהשחורטער און שױיגט שױן. ער איד

אריינגעקומען פונקט דענסטמאָל, ווען רחל-לאה איז געזעסן אין איר גוינסל אין סיד און געביסן זיך די נעגל פאר כעס און געשאַלטן אויף וואָס די וועלט שטייט:

— א וועלט, א וועלט, אז אויסגעכאפט זאָל ווערן אזא וועלט, —
האָט זי געהאַלטן אין איין רעדן צו זיך.

אז עס איז איר אונטערגעקומען דער „זשאַכלינער“, האָט זי אויס-
געלאָזט איר ביזן האַרץ צו אים:

— מיינע פאַרזאָרגערס, פּיסקעווען קאָנען זיי נאָר. מענטשן פאַלן
ווי די פליגן און דאָס זאָל עפעס זיך נעמען צו טון.

— וואָס צו טון? — אוועקלייגן זיך אין די לעכער און כאַליען,
אז עס זאָל פאַרשטינקען מיט די לייבער די גאַנצע שטאָט, — האָט זיך
געשאַלטן דער „זשאַכלינער“ און צוגעמאַכט מיטן לאַמען הענטל. —
די לאַגע ווערט וואָס אַמאָל ערגער. דאָס האָבן זיי, די קאַפיטאַליסטן,
אויסגעקלערט א „קרויז“ דווקא אין די גרויסע פרעסט, כדי אָנצו-
לערנען די אַרבעטער, — האָט דער „זשאַכלינער“ אויסגעלאָזט זיין כעס
צו זיין כפרה-הינדל. — די אַרבעטער קומען זיך בעטן צו אַרבעטן, אבי
זיי זאָלן נאָר האָבן וווּ אָנצוואַרימען זיך, פאַר טרוקן ברויט. ביז איצט
האָבן מיר זיי נאָך געקאָנט איינהאַלטן אויף דער „בערזע“, אָבער זינט
די קעלט איז אָנגעקומען, פאַרלירן מיר זיי אין גאַנצן פון די אויגן. סײַן
לאַקאַלן האָבן מיר נישט, וווּ מיט זיי זיך דורכצורעדן.

— און וואָס טוט איר?

— וואָס זאָלן מיר טון? אדרבא, אפשר קאָנט איר געבן אַן עצה?

— שוין-פענצטער דאַרף מען אויסהאַקן, א פאַר בלייערנע שטיינד-

לעך אין די וואַרימע שטובן אַריינשיקן, אין די רייכע האַטעלן, אין די
בענק אַריינוואַרפן, נישט ווערטער.

רחל-לאה האָט זיך אַרומגעקוקט און דערזען איר גימנאַזיסט. ער
האַלט זיין בוך אין דער האַנט, פאַרשמעלט זיך דערמיט דאָס פנים,
קוויטשעט אַרויס די ווערטער פון הינטערן בוך, אז דער פאַטער, וועל-
כער געפינט זיך אין דער צווייטער שטוב, זאָל נישט דערהערן.

רחל-לאה איז בלייך געוואָרן נישט צוליב די ווערטער, וואָס זי
האַט געהערט פון איר זון, נאָר איבער זיין בלייך געזיכט און איבער די
ציטערנדיקע ליפן, פון וועלכע די ווערטער זענען אַרויסגעגאַנגען. דאָס

יינגל האָט פאַר כעס און פאַר ווייטיק געקראָגן אַ שוים אויף זיין מויל.
 — הער נאָר, וואָס זענען דאָס פאַראַ „פּראָקלאַמאַציעס“, וואָס דו
 ברענגסט אַהיים? — פּרעגט פּלוצים רחל-לאַה אַ דערשראָקענע.
 — גוטע... וואָס רופן צו מעשים, נישט צו קיין פּיסק-מלאַכות, ווי
 אייערע יידישע פּאַרטייען, אָ! קראַנק בין איך שוין פונעם בלויוזן הערן.
 מענטשן הונגען, ווערן געפּרוּרן אין קעלט — און זיי שטייען און
 קלערן פון וואַנען קוילן צו נעמען?! נוצט אויס די אומצופּרידנקייט פון
 די מאַסן, לאַזט זיי אַרויס אין גאַס, זאָל יעדער נעמען די סיטואַציע אין
 זיינע אייגענע הענט, — שרייט דאָס יינגל אויס פון כעס.
 — הער נאָר, דו וועסט נישט אויפהערן, דו ראַצער איינער, מיט
 דינע אַנאַרכיסטישע רייד? איך וויל עס נישט הערן אין מיין שטוב.
 איך וועל דיך אַרויסוואַרפן מיט דינע פּראָקלאַמאַציעס אין איינעם.
 — וואָס פאַר אַן אַנדערע עצה האָט איר? אפּשר אַרומגיין שנאָד-
 רען, נדבות צונויפנעמען, ווי די מאַמע טוט שטענדיק.
 — דו גייסט מיך לערנען, וואָס איך האָב צו טון, דו ראַצער. ווי
 ווייט וועסטו דערגיין מיט דינע רייד? — אַט אַזוי ווייט, — ווייזט אים
 די מוטער אויפן האַלדו.
 — לאַז עס. די מאַמע וועט מיך נישט אַפּשרעקן דערמיט. איך קאָן
 עס נישט צווען, נישט הערן. די אייביקע שוואַכקייט און דאָס אייביקע
 רעדן. ווערטער, ווערטער, ווערטער — און ווייטער גאַרנישט.
 — האָסט שוין געהערט אַזעלכעס? — ווענדעט זי זיך פּלוצים צום
 „זשאַבלינער“. — וואָס האָט ער זיך נאָך אָנגעזעצט אויף מיין קאַפּ?
 ווייניק האָב איך, דאַרף איך נאָך אויסהערן זיינע רייד. דו וועסט
 שווייגן, דו? אַז נישט פּאַטש איך דיך אויס, — און רחל-לאַה האָט אויפ-
 געהויבן די האַנט צום יינגל.
 — די מאַמע ווייסט נאָר דאָס. ווען איך האָב רעכט און די מאַמע
 האָט נישט וואָס צו ענטפערן, פּאַטשט זי מיך שטענדיק אויס, — זאָגט
 דאָס יינגל. — די מאַמע אַליין ווייסט דאָך אויך, אַז איך האָב רעכט.
 די מאַמע אַליין וואָלט דאָך אויך דאָס געטון!
 — געוואַלט! דו וועסט נישט אויפהערן? וואָס זאָל איך מיט דעם
 יונג טון? וואָס האָט ער זיך נאָך אָנגעזעצט אויף מיין קאַפּ? דער טאַטע
 וועט עס דאָך דערהערן.

דאָס יינגל האָט צוריק אָנגעהויבן צו מורמלען זיין לעקציע, און רחל-לאה האָט זיך אוועקגעזעצט אויף איר קיך-בענקל, דעם קאָפּ אין די הענט. איר פנים האָט זיך געקנייטשט אין אַ גרימאַסע פון וויינען. אירע ליפן, אירע נאָזלעכער האָבן זיך ציטערנדיק באַווויגן, ווי זי וואָלט שווער געאַטעמט. פון די אויגן האָט געשלאָגן אַזאַ פייכט פייער, ווי עס וואָלט זיך דאָרט אין זיי געברענט דער צער און דער ווייטיק צוצווען ווי מענטשן ליידן און נישט קאָנען זיי העלפן.

פּלוצים האָט זי זיך אויפגעכאַפּט:

— איך ווייס, וואָס איך וועל טון. מ'דאַרף צונויפנעמען אַ פּאָר צענדליק הונגעריקע אַרבעטער מיט די ווייבער און קינדער און גיין אין דער יידישער גמינע נאָך קוילן. אַז נישט, וועלן מיר שוין האַקן.

— כא, כא, כא, — לאַכט דאָס יינגל.

— וואָס לאַכסטו?

— פּילאַנטראָפּיע.

— העי, פּאַניע סאַציאַליסט, ווענדעט זיך דאָס יינגל צום „זשאַכ-לינער“, — גייט נעמט די הונגעריקע אַרבעטער און פירט זיי אין דער יידישער גמינע. שטעקט-אויס אַ בעטלענדיקע האַנט צו די דאָזאַרעס. דאָס פּאַסט זיך פּונקט פאַר אייך.

דער „זשאַכלינער“ איז בלייב געוואָרן, געביסן די ליפן און געענט-גערט:

— לאַמיך נאָר וויסן, אַז איך קאָן דערמיט עפעס העלפן; איך וועל אפילו שנאָרען גיין פאַר אַרבעטער, וועלכע ווערן געפרוירן.

קאַפיטל 23

אַ שמורעם אויף דער גמינע

מ'ווייסט נישט, ווער עס האָט פאַרשפּרייט דעם קלאַנג אין די קאלטע היימען, אַז מ'גייט צו דער „גמינע“ פּאָדערן קוילן. אלע זענען געקומען צו דעם געדאַנק, פשוט דערפאַר, ווייל דאָס איז געווען דער איינציקער אַדרעס, וווּ די אַרימקייט אין וואַרשע ווייסט זיך צו ווענדן

אין א שעה פון נויט. ווען רחל-לאה איז מיט די שכנים פון איר הויף אָנגעקומען צו דער יידישער גמינע אויף גושיבאָווסקע, האָט זי שוין דאָרטן אָנגעטראָפן מחנות אַרבעטסלאָזע בעלי-מלאכות פון אַלע טיילן שטאָט. דאָס נאַנצע „פּאַבריקל“ פון בערל „פּאַבריקאַנט“ איז דאָ גע-ווען. מען איז געקומען אויך פון אַנדערע ווערקשטעלן. מ'האָט געשמו-רעמט די טירן פון דער גמינע. די צוויי דינער מיטן איינציקן סטראַזש-ניק, וואָס זענען דאָרטן געשטאַנען ווי די נאַראַנים, כדי צו באַשיצן די שטאַרקע טיר פון דער פּאַרמאַכטער קהילה, האָבן זיך נישט געקאַנט קיין עצה געבן קעגן דער מאַסע מענטשן, וואָס האָבן זיך מיט זייערע גע-פרוירענע לייבער צוזאַמענגעקוועמט אין איין טייג און זיך געדריקט צו דער טיר. ענדלעך, האָבן די טיר-היטערס אָפּגעטראָטן מיט אַ מאַך מיט דער האַנט, און די אַרימקייט האָט זיך אַריינגעלאָזט אינעם גרויסן גערוימלעכן זאַל פון דער קהילה. אַלע טירלעך פון די פענצטער פון די באַאָמטע זענען פאַר אימה געווען צוגעקלאַפט. אַלע טירן, וואָס האָבן געפירט צו דער דאָזאַר-שטוב, — פּאַרמאַכט.

דער עולם האָט געמיינט, אז ער דאַרף זיך נאָר אַריינרייסן אינעם זאַל פון דער גמינע, וועט ער שוין געהאַלפן ווערן. זיי זענען שוין דע-רינען, וואָרפן זיך צו די פּאַרמאַכטע פענצטערלעך, רייסן זיך עפעס צו אַ פּאַרמאַכטער טיר, שטייען פאַר פיר נאַקעטע ווענט און ווייסן נישט וואָס צו טון: אַ געפילדער, אַ גערויש, אַן אויסמישעכטס, אַ פאַרשלינג-געכטס פון רייד און געשרייען. די מידע מוטערס, מיט די קינדער אויף די הענט, וואָרפן זיך אויף די לאַנגע בענק; אַנדערע, ווידער, מיט פאַר-פרוירענע פיס פון לאַנג שטיין אין דער קאַלטער גאַס, וואָרפן זיך אויף דער ערד, דערקאַפן דעם אָטעם מיט די ערשטע הויכן פון וואַרימקייט, וואָס שלאָגט פון גוט-אונטערגעהייצטע אויוונס. מ'שטופט זיך צו די וואַרימע אויוונס, אזוי ווי צו אַ זון. אָבער קיינער ווייסט נישט וואָס צו טון, צו וועמען זיך צו ווענדן, מיט וועמען צו רעדן.

פון דער מאַסע אָנגעפּראַכטע לייבער רוקט זיך אַרויס רחל-לאה. מען לאָזט זי; מען טרעט איר אָפּ אַ וועג. טייל קענען זי; ביי טייל רופט זי אַרויס אַ רעספּעקט דורך דעם, וואָס זי גייט פאַרהעלטנישמעסיק בע-סער אָנגעטון ווי די אַנדערע: אין אַ שוואַרצן זשאַקעט מיט עפעס אַ פוטערנעם קאַלנער, נישט אין קיין טוך איבערן קאַפּ, ווי אַלע ווייבער,

נאָר אין אַ מין קאָפּעליוש. מ'רופט פון אַלע זייטן: „לאָזט-צו די באַלע- באַסטע, זי וועט שוין פּוּעלן פאַר אונדז“. „לאַנג לעבן זאָלט איר, באַלע- באַסטעלע, וואָס איר נעמט זיך אָן פאַר אונדזערע „קושיודעס“. אדרבא, אדרבא, טוט-עפעס אויף פאַר די אָרימעלייט. עס איז דאָך טאַקע סכּנות- גפּשות“.

זי האָט מיטגעשלאָפּט ביי די הענט אַ פאַר קינדער פּוּן דעם סוכּאָט- ניטשן ווייבל. אַרום איר זענען געווען אַ פאַר שכנים פון איר הויף, וועל- בע זענען מיטגעגאַנגען העלפּן. קודם-כל הענעך דער סטאַליאַר. חיים „פּערד“ האָט זיך אויך מיטגעשלאָפּט. געהערט, אז מ'גייט צו דער גמיר- גע נאָך קוּילן האָט ער געכאַפּט אַ דראַנג און איז מיטגעגאַנגען: „זאָל זיך נאָר מאַכן עפעס טוּן“. עס איז אויך מיטגעקומען מרדכי דער „הוי- קער“, וואָס האָט ליב צו זיין אומעטום, וווּ עס איז נאָר אזא שטיקל חתונה. דער „זשאַבלינער“ איז נישט געגאַנגען. אין די לעצטע מינוטן האָט ער חרטה געקראָגן, דערשראָקן זיך, זעט אויס, פאַרן וואָרט „פי- לאַנטראָפּיע“, וואָס דער גימנאַזיסט האָט אים צוגעוואָרפּן. דערפאַר איז אויס ריינער סימפּאַטיע פון הויף מיטגעקומען וועלוול קעלכאַס. ער אַליין ברויכט עס נישט. פאַרקערט, אין די שווערע טעג האָט ער נישט איינמאַל מיט אַ וורשט רחל-לאַהן אַרויסגעהאַלפּן. נאָר ער האָט אויך געוואָלט צולייגן אַ האַנט. ערשטנס, טראַגט ער שוין פון לאַנג אַ כּעס אויף דער גמינע צוליב דעם, וואָס מ'האָט אים שוין נישט איינמאַל גע- טרפּעט די וורשטן, און צווייטנס, האָט ער זיך לעצטנס געוואָלט איינ- שאַפּן עולם-הבא און העלפּן אָרימעלייט, כאַטש נעכע, זיין יידענע, האָט אים געוואָרנט: „וועלוול, רוק זיך נישט, ס'איז נישט דין עסק, זאָל גיין דער, ווער עס באַדאַרף“. וועלוול האָט איר נישט געהאַרכט, אָנגע- טון זיך דאָס פּעלצל, אַרויפגעצויגן אַ קאַשקעטל און גענומען אַ שפיץ- דוט אין האַנט אַריין, וואָס איז געווען געמאַכט פון אַ פאַרטריקנטן אַקסן-עק, אזוי ווי ער וואָלט גרייט געווען אויף אַ מלחמה. רחל-לאַה האָט אויך מיטגעשלאָפּט מיט זיך זעליג בעקערן, וועלכן זי האָט צוגע- כּשופּט מיט אַ וונק און מיט אַ קלאַפּ אין פּלייצע: „זעליג, קום מיט, טאַמער וועט מען דיך דאַרפּן“. זעליג דער „קאוואַליער“ האָט נישט געקאַנט אָפּזאָגן אַ דאַמע, נאָך דערצו דער לערערקע, צו וועלכער ער האָט שוין פון לענגסט אַ שוואַכקייט. שטייען זיי אַלע, רחל-לאַה אין

מיטן פון אירע „סאוואליערן“ צווישן דער מאסע ארבעטסלאָזע, אָרי-מעלייט, און גלאַט נאָכלויפערס. עס איז זיך נישטאָ צו וועמען צו ווענדן, אלע טירן פארמאכט און פארקלאפט, און אלע פענצטערלעך צוגעשלאָגן. רחל-לאה קלערט נישט לאַנג און הייבט אָן מיט ביידע הענט צו קלאַפן אין אַ פארמאכטער טיר אַרײַן:

— קוילן, קוילן! מיר ווילן קוילן!

מער האָט מען נישט באַדאַרפט. עס איז געווען ווי אַ צייכן. די גאַנ-צע מאַסע האָט אַרויסגעריסן איין יללה־געשרני פון זיך: „קוילן!“ עס איז געוואָרן אַ האַמעריי מיט די הענט אין די ווענט און די פארמאכטע פענצטערלעך, וועלכע די באַזאָמטע האָבן פארקלאפט הינטער זיך פאַר אימה. אַ טופעריי מיט די פיס: „קוילן גיט! קוילן! מיר ווערן געפרוירן, קוילן!“

די געוואַלדן און די געשרייען זענען געוואָרן וואָס אַמאָל העכער. דאָ און דאָרט האָט מען שוין אָנגעהויבן צו רייסן ביי די באַזאָמטע-פענצ-טערלעך. אַ ברייט־בייניקער ייד, ווי אַ שטיק מויער, האָט זיך אַרויס-געשטופט פונעם צונויפגעפרעסטן עולם און געשריגן: „לאָזט מיך נאָר צו!“ צוגעקומען צו דער פארמאכטער טיר, ביי וועלכער רחל-לאה איז געשטאַנען, און זיך געגעבן מיטן גאַנצן געוואָג פון זיין ברייטן קערפער אַ וואַליע־אַרויף אויף דער טיר. חיים „פערד“ האָט געגעבן אַ קאַפע מיט די פיס און וועלוול קעלבאַס האָט צוגעהאַלפן מיט אַ לאַפע — און די טיר האָט נאָכגעגעבן.

פון דערינען, זעט זיך אויס, האָט מען זיך געריכט אויף נישט גוטס. אַלץ איז פאַרשוונדן, ווי אויסגעשטאַרבן. נאָר איינער, אַ מו-טיקער, האָט געוואָגט פאַר אַלעמען צו באַווייזן זיך אין דער אויפגע-פראַלטער טיר מיט אַ מינע: „אָט בין איך דאָ, און זעט — איך האָב נישט קיין מורא פאַר אייך.“ עס איז געווען אַ בכבודיקער ייד, אין אַ שיינער געשניטענער קאַפּאַטע, פון וועלכער עס האָט אַרויסגעשטאַרצט אַ פעט בייכל און אַ יידיש קליין היטעלע, פון אונטער וועלכן מ'האַט נאָר צוערשט אַרויסגעזען אַ לאַנגע, ברייטע, געלע באָרד.

ער האָט זיך נישט דערשראָקן. די רויטקייט פון זיינע איבערנע-לאַפענע, מיט גריוונס אויסגעפאַשעטע באַסן, איז נישט פאַרשוונדן.

ער איז געשטאנען א רואיקער, א קילער, אָנגענומען מיט זיינע
פעטע פינגער די שיינע, געלע באָרד און געפרעגט גאַנץ געלאָסן:

— וואָס ווילט עמיץ?

דער צודרינגלעכער עולם, וואָס האָט ערשט פאַר אַ מינוט פריער
געשטורעמט די טיר, האָט ביים אָנבליק פונעם בכבודיקן דאָזאַר זיך
איינגעשטילט און זיך אָפגערוקט. אפילו דער ברייטבייניקער און ברייט-
באָרדיקער ייד, וואָס האָט אַרויסגעזעצט די טיר, האָט זיך אויך דער-
שראַקן, און אָפגעטראָטן אַ טריט. אפילו חיים „פערד“ און וועלוול קעל-
באַס.

רחל-לאה האָט אים געקוקט אין די אויגן אַריין און געענטפערט
פאַרווונדערט:

— איר ווייסט נישט וואָס מיר ווילן? איר ווייסט גאַרנישט וואָס
עס טוט זיך אין שטאָט?

— ווער זענט איר דאָס? — ווייזט דער דאָזאַר מיטן פינגער אויף
רחל-לאהן גלייך אין פנים אַריין. — אַ גבאיטע אזעלכע? קיין אַרימע
זענט איר דאָך נישט. דאָס זעט מען דאָך אָן אייך.

— און אז אַ גבאיטע, געפעלט אייך נישט? — פרעגט זי אים.
— ניין, ניין. פאַרקערט, אדרבא, מיר געפעלט עס דווקא זייער.
קומט אַריין דערינען אין דאָזאַר-שטיבל, וועלן מיר זיך דורכרעדן ביים
טיש.

— פאַניע לעבן, האָט רחמנות אויף אונדז, מיר גייען דאָך אויס
מיט אונדזערע קינדער פאַר קעלט, — וויינט אַרויס אַ יידענע פון
עולם.

דאָס איז געווען אַ צייכן פאַר די אַנדערע.

— די בעבעכעס אין אונדזערע לייבער ווערן דאָך געפרוירן.
— עס איז דאָך ממש סכנות נפשות. מען ווערט דאָך דערפרוירן
גלידערווייז, — קלאַנט פון דער מאַסע אַרויס מיט אַ גמראַנגון אין
אן איכהיטאָן אַ חסידישער ייד.

— דאָזאַר, אזוי ווייטער קאָן עס נישט גיין. ס'איז „באו מים עד
נפש“, — מאַכט מיט דער האַנט אַ בכבודער חסידישער ייד אין אַ
צעריסענער קאַפּאַטע.

— וואָס רעדט ער מיט אים — קוילן! מיר האָבן נישט מיט וואָס
צו הייצן — קוילן!

— מיט געשרייען וועט איר גאָרנישט מאַכן, — זאָגט דער דאָזאָר
בנחת-רוח, — איר האָט דאָך דאָ אייערס אַן אייגענעם מענטש. זאָל זי
אַרויפגיין מיט אונדז, זיך אַוועקזעצן ביים טיש, וועלן מיר זען, וואָס מיר
קאָנען טון.

— גייט, גייט, גוטער מענטש, גייט, — האָבן איר שטימען צו-
געגעבן מוט.

פונעם עולם האָט זיך אַרויסגערוקט מרדכי דער „הויקער“. וווּ נאָר
מ'דאַרף אַ דעפוטאַציע, איז ער דאָ, און רופט זיך אָן צו רחל-לאַהן:
— פאַני הורוויץ, קומט אַרויף, וואָס האָבן מיר מורא פאַר זיי?
ווען רחל-לאַה און מרדכי „הויקער“ זענען אַריין אין דאָזאַר-שטיבל,
האָבן זיי קיינעם נישט אָנגערטראָפן. זעט זיך אויס, אַז מ'איז זיך צע-
לאָפן און איבערגעלאָזט בלוז דעם מוטיקן געלן דאָזאַר. דער לאַנגער
גרין-באַדעקטער טיש איז געשטאַנען ליידיק.

— און וווּ זענען די אַנדערע? — פּרעגט רחל-לאַה.

— וואָס דאַרפט איר די אַנדערע? — איך וועל רעדן מיט אייך.
זעצט אייך, — ווייזט דער דאָזאַר אָן אויף שטולן ביים גרין-געדעקטן
טיש.

— זיי האָבן זיך דערשראָקן פאַר דער רעוואָלטירטער מאַסע! —
רופט אויס דער הויקער מיט אַ טריאומפּירנדיקער שטימע און גיט אַ
טריאומפּירנדיקן ווונק צו רחל-לאַהן.

— פאַרוואָס זאָלן זיך זיי דערשרעקן, — וואָס, איר זענט נישט
אַזעלכע יידן ווי מיר זענען? וואָס, גולנים זענט איר? — זאָגט דער כּיט-
רער דאָזאַר בנחת-רוח. — זעצט אייך, יונגערמאַן, — ווייזט ער דעם
הויקער אויף אַ שטול, — זיי האָבן מיך אויסגעקליבן צו אונטערהאַנד-
לען מיט אייך.

— אַהא! — רופט ווייטער אויס דער הויקער מיט אַ פּיל באַדיי-
טנדיקן ווונק צו רחל-לאַהן, און צום געלן דאָזאַר גיט ער אַ מאַך מיט
דער האַנט: „יאַך קאָן שטיין“.

— אַלזאָ, וואָס וועט איר זאָגן גוטס? וואָס ווילט איר דאָס אייגנט-

לעך? — פרענט דער דאָזאָר, אזוי ווי ער וואָלט פון הימל אַראָפּגע-
פאלן.

ביי רחל־לאהן פלאצט שוין דאָס געדולד ביים אָנהייב.

— איר ווייסט נישט וואָס מיר ווילן? איר זענט אַ פרעמדער? איר
ווייסט נישט וואָס ס'טוט זיך אין שטאָט? מענטשן ווערן געפרוירן!
— נו, און אז מ'ווערט געפרוירן, איז וואָס? שרייט מען שוין אזוי,
מאכט מען שוין אזעלכע געוואָלדן, רייסט מען שוין איין אַ וועלט? ביי
מיר אינדערהיים ווערט מען אויך געפרוירן. ווער ווערט דאָס נישט גע-
פרוירן אין ווינטער? ס'איז דאָך אַ באַווסטע זאך. מיר זענען דאָך מענ-
טשן, נישט קיין ווילדע חיות. ס'איז דאָך גלאַט נישט שוין פאַר גוים.
געמאכט אַן אָנגעלויב, גאָט ווייסט וועגן וואָס, — זאָגט דער דאָזאָר
מוסר־רייד.

רחל־לאה איז נישט געווען קיין גוטע דיפּלאָמאַטין. ביי אזעלכע
אונטערהאַנדלונגען האָט זי גלייך פאַרלוירן איר געדולד. זי האָט שוין
נישט געקאָנט איבערטראָגן זיינע אויסגערוטע פולע בעקלעך, פון וועלכע
עס האָט אַראָפּגעגלאַנצט דער שמאַלץ פון חנוכה־גריוונס. עס האָט זי
גערייצט זיין רואיקער, נחתדיקער טאָן, ווי ער וואָלט גרויס הנאה גע-
האַט צו הערן זיין אייגענע שטים, און דאָס קעמען זיך מיט די פינגער-
לעך די געלע באָרד. זי האָט שטאַרק חשק געהאַט אָנצוכאַפּן אים אזוי
ביי דער באָרד און זי פעסט צו האַלטן אין אירע הענט און שרייען צו
אים:

— איר ווייסט, וואָס עס הייסט ווערן געפרוירן פאַר קעלט? איר
ווייסט?

זי האָט זיך געביסן די ליפּן, כדי זיך אַליין צו קאָנטראָלירן.

— רעדט איר מיט אים, מרדכי, רעדט; איך קאָן נישט.

— הכלל, איר וועט געבן קוילן צי ניין? — מאכט זיך דער הויסקער
מוט און ווערט ווייס ווי די וואַנט.

— פון וואַנען זאָלן מיר נעמען? וואָס, מיר האָבן אייגענע קוילן-
גריבער? אדרבא, נעמט איר די שליסלען פון דער קאַסע, צעטיילט איר;
זייט איר דאָזאַרעס, וועלן מיר דענסטמאַל זען, אויב איר וועט אויך זיין
אזעלכע גוטע מענטשן. איר מיינט, אז איר אַליין האָט נאָר אַ מאָנאָפּאָל
אויף רחמנות? איך האָב אויך רחמנות; איך בין אויך אזא גוטער

מענטש ווי איר. זיי מיינען, אז זיי אליין האָבן אויסגעכאַפט דאָס גאַנצע גוטסקייט.

— איר ווייסט, וואָס עס הייסט צו ווערן געפרוירן? — מענטשן קאָנען נישט אַרבעטן פאַר קעלט. זיי פאַרברענגען די לעצטע שטיקלעך מעבל פון די שטובן, האָבן זיך נישט וווּ צו באַהאַלטן, ווייסן נישט וווּ צו אַנטלויפן. איר ווייסט? איר ווייסט? — ישרייט אים רחל־לאה אין פנים אַרײַן.

— אוודאי ווייס איך. וואָס דען, איך ווייס נישט? אדרבא, גיט טאַקע אַן עצה דערויף, וואָס צו טון.

— וואָס, די גמינע האָט קיין געלט נישט?

— איך האָב דאָך אייך געזאָגט, נעמט איר די שליסלען און צע-טיילט איר. זייט איר דאָזאַרעס.

— מיט אייך קאָן מען נישט רעדן. מיט אייך קאָן מען נאָר אָט וואָס... — און רחל־לאה הויבט אויף אַ פויסט און פאַרלאָזט דאָס דאָ-זאָר-שטיבל.

— אַ, דאָס איז נישט שײַן. איר זענט דאָך עפעס אַן אָרנטלעך מענטש, — זאָגט דער דאָזאַר.

דער עולם, וואָס האָט מיט אומגעדולד געוואַרט אויפן רעזולטאַט פון די אונטערהאַנדלונגען, האָט זיך דערווייל געמאַכט אילוזיעס — אז נישט נאָר קוילן, זיי וועלן אויך באַקומען קאַרטאָפּלעס, קרויט און אפילו ברויט פון דער גמינע. ס'האָט זיך זיי געדאַכט, אז דאָס ווערט איצט דאָרט דערנינען פאַר זיי באַשאַפן, געצויגן פון דער ערד אַרויס. און כאָטש מיט די מײַלער האָבן זיי אַנדערש גערעדט און געברומט: „עס וועט גאָרנישט זײַן“, אָבער אינעם געדאַנק האָבן זיי געהאַט פיל האָפּע-נונג און באַפייכט זייערע אויסגעליידיקטע מאַגנס מיט טעמען פון שפּײַזן.

קאָן מען זיך פאַרשמעלן די נידערגעשלאַנגקייט, וואָס האָט גע-הערשט אין דער ערשטער מינוט, און באַלד דערנאָך דער כעסדיקער אויסגעשרײַ, ווען רחל־לאה איז אַראָפּגעקומען און געוואָרפן אין די אויפ-געפנטע אויגן און מײַלער פון דער מאַסע דאָס אָפּטױטנדיקע וואָרט:

— מען קאָן גאָרנישט מאַכן, אַ האַרץ פון אַ שטיין.

דער עולם האָט אַ מינוט געשוויגן אין זיין פאַרלוירנקייט. באַלד

האָט ווער אויסגעשריגן. ס'איז געווען מרדכי דער הויסקער, וואָס איז נאָכגעגאנגען נאָך רחל-לאַהן:

— נאָר דאָ איין וועג: צו נעמען „בגראַנדע“ (מיט געוואַלד). דערהערט דאָס וואָרט „בגראַנדע“, איז אַ פּלאַקער פּייער אַרײַן אין דער אויפגערגטער מאַסע. אויגן האָבן זיך אָנגעצונדן. אפילו די חסידישע יידן האָבן אָנגעהויבן צו שאַקלען זיך ווי ביי אַ פּרום געבעט; געביסן די פאַרפוילטע, פאַראייזטע וואַנצעס אין די ציין, געביסן זיך ביי די בערד, געשאַקלט זיך און געברומט מיט אויפּרעגונג: — עס איז דאָך אומדערהערט.

— אַ האַרץ פון אַ טאָטער, מענטשן לאָזן אונטערגיין אין אַזאַ צייט, — האָבן וויבער געיאָמערט.

פונעם עולם האָט זיך אַרויסגערוקט היימל „פּערד“. די הענט טיף פאַרשטעקט אין די הויזן-קעשענעס, איז ער געגאנגען באַוועגנדיק מיט די אַקסלען. זיינע אויגן, און נאָך מער דאָס האַלב פאַרקלעפטע אויג מיטן בלאָטער, האָבן פון אונטער דעם לעדערנעם דאַשעק אָנגעזאָגט אויף נישט קיין גוטס. ער האָט זיך צוגערוקט צו רחל-לאַהן און אַ ברום גע-טון:

— וואָס הייסט איר טון, באַלעבאַסטע?

— ווייסט נישט וואָס צו טון? — זאָגט וועלוול. — זאָל ער נאָר קומען אין מיינע הענט.

די אויפּרעגונג איז וואָס אַמאָל מער געוואקסן צווישן דעם עולם. ס'האָט זיך געדאַכט, אַז ווען דער געלער דאָזאָר וועט זיך באַווייזן, אַזוי וועלן זיי אים צעטראַגן נאָר אויף איין ווונק, נאָר אויף איין וואָרט פון רחל-לאַהן.

און דער דאָזאָר האָט זיך באַווייזן אין דער טיר. ער האָט אויס-געקוקט זייער פרום, מיט אַ כשר-חזיר-פנים, צושאַקלענדיק זיך און רייבנדיק זיך דערביי די הענט. עס זענען געוואָרן געווענדט צו אים אויגן, פול מיט פאַספאַר-פּייער, ווי אָנגערייבענע שוועבל, וואָס וואָרט נאָר אויף אַ פונק, — כאַטש דער עולם האָט דערווייל געשוויגן פאַר אויפּרעגונג און נייגעריקייט צו הערן, וואָס ער האָט צו זאָגן. דער דאָ-זאָר האָט זיך אָבער גאָרנישט געמאַכט פון די בייזע מינעס און בליקן. ער האָט זיך אָנגעהויבן פרום צו שאַקלען און געפּרעגט פרום:

— צי ווילט איר קוילן, צי ווילט איר עפעס אנדערש?
 — אוודאי ווילן מיר קוילן.
 — אזוי זאגט. די גמינע האָט שוין טאָקע געזאָרגט דערפאַר. מ'הייבט שוין אָן אַרויסצונעבן די קוויטלעך אויף קוילן.
 דער עולם האָט אָנגענעם איבערראַשט אָפּגעאַטעמט.
 — און קאַרטאַפּלעס, פּאַניע-לעבן? — האָט געפרעגט אַ פּריילעך-פאַרווונדערטע, האָפּענונגס-זינגענדיקע שטימע פון אַ מאַמען.
 — און קאַרטאַפּלעס וועלן מיר אויך צעטיילן, — זאָגט דער דאָזאַר, — מיט דער צייט וועלן מיר צעטיילן. וואָס דען, זיי וועלן אייך עפעס געבן? — ווייזט ער אויף די פאַרווונדערט-שטייענדיקע רחל-לאַהן מיטן הויקער. — זיי מיינען דען אייערע קוילן? זיי מיינען דאָך עפעס אַנדערש... — זאָגט דער דאָזאַר אַרויס דעם „עפעס אנדערש“ מיט אַ פּיל-באַדייטנדיקן גמרא-נגון, און ווינקט-צו מיט די אויגן. — הע, הע, הע.
 דער עולם וואָס איז פאַר אַ מינוט פּריער, אויף איין ווונק פון רחל-לאַהן, גרייט געווען דעם דאָזאַר צו צערייסן, האָט ביי די האָפּענונג-געבנדיקע ווערטער פונעם דאָזאַר שוין זי אינגאַנצן פאַרלאָזט און אַרי-בערגעגאַנגען צו אים. כּדי צו געפעלן דעם דאָזאַר, האָבן זיי תּיכּף אויפֿ-געכאַפט דעם מיין פון זיין זינגענדיקן „עפעס אנדערש“ און טייל האָבן אונטערגעכאַפט דעם „הע, הע, הע“.
 רחל-לאַה איז געשטאַנען אַ פאַרווונדערטע. זי האָט נישט געוואָסט, וואָס עס איז געשען. זי האָט דערפּילט ווי אַ קאַלטער ווינט וואָלט זי אַרומגענומען. לעבן איר זענען נאָך געשטאַנען אירע געטרייע באַגליי-טערס: דער הויקער, הענעך סטאַליאַר, וועלוול אפּילו. נאָר חיימל „פּערד“ האָט זיך שוין מיטן איבריגן עולם, מיט די פרומע יידן, מיט די ווייבער און קינדער, מיט גלאַט אַרימעלייט זיך געוויקלט אַרום דעם דאָזאַר, וואָס אַלע האָבן איצט אַרומגערינגלט מיט אויסגעשטרעקטע הענט. טייל האָבן געהויבן צו אים די קינדער, אנדערע האָבן געוויזן טיילן פון זייערע נאָ-קעמע לייבער, די אויסגעפּראַלטע כּריסטן פון די צעריסענע קליידע-ר.
 — דאָזאַר-לעבן, הונדערט יאָר זאָלט איר לעבן, ווען וועט מען אָנ-הייבן צו טיילן?
 — טאָקע באַלד, טאָקע באַלד, קיין איין מינוט נישט פאַרשפּעטיקן. וואָס דען, פון זיי וועט איר עפעס האָבן? — ווייזט ער שוין איצט מיט

דרייסקייט אויף דער אין ווינקל שטייענדיקער רחל-לאהן. — עם לינט זיי, מיינט איר א סך אין זינען אייערע קוילן, אז זיי מיינען גאָר עפעס אַנדערש. הע, הע, הע.

און פאַרכיפּעטע הייזעריקע סוכאַטנע קולות האָבן שוין איצט משוגעדיק מיטגעלאַכט הויך אויפן קול: „הע, הע, הע — זיי מיינען גאָר עפעס אַנדערש“.

— דאָזאַר-לעבן, איר זענט דאָך אונדזער איינציקער שפייזער, — שטרעקט אַ יידענע אַ ברודיק קינד צו אים אַרויס.

— דאָזאַר-לעבן, איר זענט דאָך אַ פּאַטער צו אונדזערע קינדער.
— גאָט צוערשט, דערנאָך ער! — ווייזן די ווייבער אויפן דאָזאַר.
רחל-לאַה מיט איר קאָמאָנדע האָבן זיך אָפּגעטראָגן פאַרשעמטע.

ווען זי איז דערנאָך אַהיימגעקומען אַ צעבראַכענע, אַ קראַנקע פאַר אָנמאַכט, האָט זיך פרוי הורוויץ אַוועקגעזעצט אין איר ווינקל, אָנגע-לענט איר קאָפּ אויף ביידע הענט, געביסן די ליפּ און עפעס געמורמלט ווערטער, צעקייענדיק זיי אינעם ביסן.

פון דער צווייטער שטוב איז דער גימנאַזיסט אַרויסגעקומען. דערזען דער מאַמען אין דער שטימונג, האָט ער שוין אַלץ געוואוסט, אָנגערופן זיך מיט אַ שמייכל:

— איך האָב דער מאַמען באַלד געזאָגט, אז זי זאָל זיך נישט אָפּ-געבן מיט פּילאַנטראָפּיע. עם איז גאָר דאָ איין עצה...

רחל-לאַה, וואָס האָט איצט דאָס זעלבע געקלערט, וואָס איר יינגל און מורא געהאַט עם צו דערקלערן, האָט איצט באַמערקט אַ נייעם רים אין זיינע הויזן. האָט זי זיך אָן דעם אָנגעכאַפט:

— הער גאָר, דו וועסט אויפהערן? קוק בעסער אָן דיינע הויזן. איך האָב שוין מער קיין כוחות נישט צו זיי...

קאַפיטל 24

„רחל-לאַה בראַקט-איינ די זופּ“

רחל-לאַה איז געזעסן דעם קאָפּ אָנגעלענט אויף אירע ביידע הענט. אין איר האָט זיך אַלצדינג געקאַרטשעט פאַר צער און-שאַנד. יעדעס מאָל. ווען זי קומט אין באַרירונג מיט נויט, קאָן זי עם נישט איבערטראָגן.

כאַטש עם איז איר טאַגטענלעך ברויט. דאָס, וואָס זי האָט זיך אָבער אָנגעהערט און אָנגעזען אין די לעצטע טעג, האָט איבערגעשטיגן אַלצדינג, וואָס ביז איצט. זי האָט זיך שוין געהאַט גוט אָנגעגעסן מיט צרות, וואָס אירע שכנים האָבן איר געגעבן צו פאַרזוכן אין די טעג. אָבער די סצענע אין דער יידישער קהילה, דאָס פאַרלוירנקייט און די דערשלאַנגקייט פון די מאַסן, דאָס כורעים־פאַלן פאַרן דאָזאַר צוליב אַן עמער קוילן, האָט זי אזוי פאַרביטערט, אַז זי האָט פאַרלוירן איר גלויבן. עם האָט זיך אָנגע־הויבן צו וואַקלען איר שטאַרקער ווילן, וואָס זי האָט שטענדיק געהאַט אין יעדער עת־צרה. ס'איז געווען אזוי ווי טראַפּנס בלוט וואַלטן זיך פאַר שאַנד באַהאַלטן אין די צעלן פון איר קערפּער און נישט געוואַלט מער זיך באַווייזן אין אירע אָדערן. זי האָט נישט געזען קיין צוקונפּט. יעדע האַפענונג איז פאַרווישט געוואָרן, און זי האָט זיך געטראַכט:

— אזוי וועט עם שוין שטענדיק זיין, שטענדיק — ביז אונדזער טויט און נאָך אונדזער טויט.

דאָס פאַרווייטיקטע צוזאַמענקאַרטשען פון איר האַרץ האָט מען אָנגעזען אויף איר פנים. איר פנים, וואָס איז דאָך שטענדיק געווען אָפּן, פריי און לאַכנדיק, איז פינצטער געוואָרן. אירע גרויסע אויגן זענען קליין געוואָרן, איינגעקאַרטשעט באַהאַלטן צווישן די פילע קנייטשן, וואָס האָבן זיך מיט איינמאַל באַוויזן אויף אירע באַקן.

זי האָט טיף פאַרביסן די ליפּן. פאַר כּעס זענען זיי אַזש בלוי גע־וואָרן און אַ ווייס־פאַרטריקנט שפייעכץ האָט זיך אויפּגעהאַלטן אין זייע־רע ווינקלען. זי האָט געשאַקלט מיטן קאָפּ און געקייט קללֹות, וואָס זי האָט עם שוין איצט געטון אָפּן פאַר אַלעמען, אַן מורא אַפילו פאַרן מאַן.

— און אַ וועלט זעט־צו, ווי מענטשן גייען־אויס און שווייגט. אויס־געריסן, אויסגערונגען זאָל אַזאַ וועלט ווערן!

מיט איינמאַל האָבן זיך איר אַ זעץ־ארויס געגעבן פון אירע אויגן פילע טרערן־טראַפּנס, וואָס זי האָט אָפּגעווישט מיט איר טיכל. איר פשוטער שכל האָט קיין אַנדערן אויסוועג נישט געקאָנט געפינען, נאָר עם זאָל עפעס געשען, אַז זי זאָל האָבן די מאַכט און די מעגלעכקייטן פעטש צו געבן, קלעפּ איינצוטיילן און צו באַפעלן: אזוי און אזוי! פאַר־וואָס האָט זי נישט די מעגלעכקייט דאָס צו טון? פאַרוואָס האָבן זי דווקא

די ערגסטע און נידערטרעכטיקסטע, וואָס דאַרפן זי נישט און ווייסן נישט וואָס צו טון מיט דער מאַכט.

יענעם טאָג האָט מען ביי דער לערערקע קיין מיטאָג נישט געקאָכט. דער מאַן אירער, אַז ער איז אַהיימגעקומען, האָט גאָר מורא געהאַט אין קיך אַרײַנצוגיין. רחל־לאַה האָט געהאַט אירע קאַפּריזן און שטימונגען. איז זי געווען גוט, האָט זי געלאָזט טרעטן אויף זיך. אָפּגעהויט זאָל מען אָבער ווערן, ווען זי איז אַרײַנגעפאַלן אין אַזאַ שטימונג ווי היינט. אַ טיגער איז געזעסן אין דער קיך. אַלע האָבן זיך דענסטמאַל פון איר גע-קאַנט אויסריכטן. נישט נאָר די קינדער, אַפילו דער מאַן האָט געקאַנט אַרײַנכאַפּן דאָס זײַניקע.

אין אַזעלכע מאָמענטן האָט מען זי אויסגעמיטן. העלענקע האָט אָפּ געקאָכט מיטאָג פון וואָס עס האָט זיך נאָר געלאָזט. געבראָטן אייער און פאַרשטאַפט די מײלער. אַזוי ווי עס וואָלט אין שטוב אַ גרויס אומגליק געווען געטראָפּן.

— פאַרוואָס פײַניקט זיך די מאַמע? ס'איז ביי דער מאַמען אַ נייעס? — טענהט צו איר איר עלטסטע טאָכטער בשעת זי שטייט ביי דער קיך און רײשט־אָן די קאַרטאָפּלעס.

— איך בעט דיך, לאָז מיך אָפּ, — שרײט־אָן די מוטער. און דער גימנאַזיסט פייפט פאַר זיך אַ לידל, קומט יעדעס מאָל אַרײַנצוגיין אין קיך, וווּ די מאַמע זיצט, און גיט אַ ברום, אַז דער טאָטע זאָל דערינען נישט הערן:

— איך האָב דער מאַמען באַלד געזאָגט, אַז ס'וועט זיך אַזוי אויס-לאָזן.

זי האָט שוין געשוויגן.

נאָר ווער ס'האָט זיך פון איר דעם טאָג אַממײנסטן אויסגעריכט, און וועמען זי האָט נישט געלאָזט אויף די אויגן — דאָס איז געווען דער „זשאַכלינער“.

— מאַכערס מײַנע! ביי רחל־לאַהן אין קיך קאַנען זיי זיין גרויסע העלדן!

זאַכאַרי איז אַרײַנגעקומען און זי אָנגעטראָפּן אין דער שטימונג. ער האָט גאַנץ גוט געוויסט, אין וואָס עס גײט. צום ערשטן מאָל האָט ער זיך באַקענט און געזען, וואָס עס הייסט נויט, און איז לעצטנס

דערציטערט און פארשוויגן געוואָרן, געקלערט וועגן זיין שריט, וואָס ער האָט געטון אפשר צורנעאייילט.

זינט רחל-לאה האָט זיך באַקענט מיט דעם, וואָס עס קומט פֿאַר אין גאָס. האָט זי מירקינען כמעט נישט געזען. און ווען זי האָט אים יאָ באַ- מערקט, האָט זי אים באַשאַנקען מיט אזא אומפריינטלעכן בליק, אז זאָ- כאַרי האָט זיך דערפילט אין עפעס שולדיק. ער האָט פאַרשטאַנען, אז זי טראַגט אויף אים עפעס אַ ביזו האַרץ, וואָס ער האָט זיך נישט גע- קאָנט דערקלערן די סיבה דערפון. ביי זיין אַריינקומען האָט זי אים ווי- דער באַשאַנקען מיט דעם אומפריינטלעכן בליק און געברומט ווי צו זיך: — און דער וואָלט שוין יאָ געקענט עפעס טון, נעמט ער און שיקט צוריק זיין רייכן טאַטן דאָס געלט, אזוי ווי ער וואָלט מורא געהאַט, אז ער וועט דאָרט האָבן ווינציק.

מירקין איז בלאַס געוואָרן. איר האָט אויך באַנג געטון פֿאַר די רייד, און כדי צו קילן זיך, איז זי אָנגעפאַלן אויפן „זשאַכלינער“.

— דאָס אַלץ זענט איר שולדיק. איר האָט אים צוגערעדט, ער זאָל זיך נישט באַנוצן מיט זיין פֿאַטערס געלט, און איר זאָג — אפילו פון אַ חזיר, אז מען קאָן העלפן, זאָל מען העלפן. וואָס זענט איר אַזעלכע איי- דעלע מענטשן, אָפגעהיטע צדיקים? זיי דאָרט אין דרויסן, וואָס ווערן געפרוירן אין די לעכער און גייען-אויס פֿאַר אַ שטיקל ברויט — זיי קאָ- נען נישט זיין אַזעלכע פיינע לייט, ווי איר זענט. פונעם רינשטאַק זועלן זיי אויפהייבן, ווען דו וועסט זיי אַהין עפעס אַריינוואַרפן. דו וואָלסט געזען ווי זיי האָבן זיך געלעקט צום געלן דאָזאַר דערפֿאַר, וואָס ער האָט זיי נאָר צוגעזאָגט אַן עמער קוילן — און איר דערלויבט זיך צו זיין אַזעלכע דעליקאַטע מענטשן.

— מאַדאַם הורוויץ, איר באַדאַרפט האָבן געלט? — פרעגט פלוצים מירקין.

— גיט נאָר, אַ קוק אויף דעם, פון הימל איז ער אַראָפּגעפאַלן. ווען מיר האָבן אַביסל געלט, עפענען מיר דאָך אויף אַ „ביליקע קיך“, אַ טיי- הויז, ווו מענטשן וואָלטן אַריינגעקומען און זיך אָנוואַרימען כאַטש די בעבעכעס. ווען מיר וואָלטן געהאַט אַביסל געלט, וואָלטן מיר געמאַכט איין קיך, צוויי, אַ פֿאַר טיי-הייזער. דערנאָך וואָלט עס זיך שוין גע- שלעפט פון זיך אַליין.

דערמוטיקט דורך אירע אייגענע רייד, האָט זיך אין איר אויפגע-
 זעקט איר אַלטע ענערניע. זי האָט זיך פלינק אויפגעהויבן פון איר אָרט
 און געזאָגט צו אירע צוויי שמשים, צום „זשאַכלינער“ און צו מירקינען:
 — וואָס וועל איך רעדן מיט אייך, איר זענט אויך מענטשן? —
 און געכאַפט דאָס טוך איבערן קאַפּ און געלאָזט זיך אַראָפּ אין הויף אַריין.
 זאַכאַרי איז נאָך איר אַוועק אין אַן אַנדערער ריכטונג.
 זי איז אַריין אין דער בעקעריי, וווּ זעליג איז געשטאַנען ביים איינ-
 געהייצטן אויוון און איז אינגאַנצן געווען פאַרפלאַמט פון די פייערן, וואָס
 האָבן געשלאָגן פונעם אויפגעפנטן פייער-טיירל.
 — זעליגשי, איך דאַרף דיך האָבן. מוזט איבערלאָזן דעם אויוון און
 גיין מיט מיר.

— איין מינוט, איך וועל נאָר די זעמל אַרויסכאַפּן. — און ער האָט
 אַרויסגעכאַפט מיטן לאַנגן שאַוול דאָס ברעט מיט זעמל פון אויוון אַרויס.
 רחל-לאה האָט זיך אַוועקגעזעצט ביים אויוון, נישט געקוקט וואָס זי
 האָט איינגעשמוצט איר קלייד (דאָס איינציקע יום-טובדיקע קלייד, וואָס
 זי האָט פאַרמאַגט, אין וועלכן זי איז היינט געווען אין דער גמינע), אַרויפ-
 געלייגט אַ האַנט אויף זעליגס באַמעלטע פלייצעס און אזוי זיך צו אים
 אָנגערופּן:

— זעליג, דו ביסט דאָך אַ גוטער יונג, דו האָסט דאָך אַ גוט האַרץ;
 איך קאָן דאָך דיך. זע, אזוי פיל מענטשן הוננערן, קאַנען נישט טון קיין
 שטאָך אַרבעט, ווייל ס'איז קאַלט אין די שטובן. מ'נייט-אויס פאַר אַ
 שטיקל ברויט.

— איר דאַרפט עס מיר דערציילן? — זאָגט זעליג אַ פאַרזאָרגטער,
 דאָס קאַפל פאַררוקט אויפן שפיץ קאַפּ און אָנגעלענט אַ האַנט אויפן
 לאַנגן שאַוול. — איך ווייס עס בעסער פון אייך. די קינדער פון סוכאַט-
 ניטשן ווייבל, פונעם סטאַליאַר, פונעם „פערד“ קומען דאָ אַהער ווי די
 געפּרוירענע פייגל, בעטן זיך, אז איך זאָל זיי צולאָזן צום אויוון אָנוואַ-
 רימען זיך. וואָס זאָל איך טון? איך בין אַליין אַן אַרימאַן, וואַרף איך
 זיי צו אַ זעמל, מער קאַן איך נישט.

— דאַרף מען דאָך עפעס זען צו טון.

— אַוודאי דאַרף מען עפעס טון. וואָס טוט מען?

— אַ ביליקע קיך אויפגעפענען!

— פון וואנען וועט איר נעמען געלט, באַלעבאַסטע? די גרויסע וועלן נישט געבן, און די קליינע האָבן נישט.

— די גרויסע זאָלן ברענען, און אז די קליינע וועלן נישט טון, וועט עס נישט זיין געטון. איך מיינ, אז מיר אליין זאָלן אָנהייבן. צוערשט פאַר אונדזער הויף. אז מיר וועלן נאָר איינפערעמען, וועלן מיר שוין דערנאָך שלעפּן פון טויט און פון לעבעדיק.

— אוודאי וואָלט עס גוט געווען... ניט מיר מעל מיט האָלץ, שטעל איך זיך אוועק באַסן פאַר אַרימעלייט גאַנצע נעכט. איך גיב מיינ אויוון. נאָר מעל און האָלץ. קיין אַרבעט וועל איך נישט זשאַלעווען. מ'קאָן דען צווען דאָס רחמנות? דאָס האַרץ קאָרטשעט זיך סיי ווי סיי צוועענדיק דאָס, — רופט אויס זעליג.

— זעליג לעבן, קום מיט מיר. איך האָב שטענדיק געווסט, אז דו ביסט אַ גוטער יונג, — לייגט רחל־לאה ארויף אַ האַנט אויף זיין אַקסל.

— וואַרט נאָר, פאַני הורוויץ. איך וויל נאָר דעם אויוון פאַררוקן. זעליג האָט דעם אויוון פאַררוקט, געגעבן מיט צוויי האַנט־קלעפּ אַ שאַקל אָפּ דאָס מעל פון די הויזן און פון דער האַר־באַוואַקסענער ברוסט, אַרויפגעוואָרפן אויף זיך ווילעריש דאָס פעלצל, דאָס היטל אויף דער גושווע, און פרענט:

— ווו ווילט איר דאָס מיך פירן?

— קום נאָר אַריין מיט מיר צו וועלוול קעלבאַס, — זאָגט רחל־לאה.

— גייט שוין, ער איז אַ חזיר, שלאַפּט אויף אַן אָנגעשטאַפּטן שע־ניק מיט געלט. אַרזיסגעוואָרפן די רייד.

— שאַרט נישט, מיט וועלוולען קאָן מען רעדן.

אַריינגעקומען אין דער וורשטן־מאַכעריי, האָט זיי אַרומגעכאַפּט אַ רויך, וואָס האָט געזעצט פון אַ רויכער־אוייוון, אז עס האָט זיי אַזש פאַרפעלט אַטעם, און אָנגעהויבן צו הוסטן.

— וועלוול, מיר קומען צו אייך מיט אַן עסק, — זאָגט רחל־לאה צו אים. — איר ווייסט, וועלוול, וואָס עס טוט זיך אין דרויסן?

וועלוול, וואָס האָט מיט נאַקעטע אַרויפגעשאַרצטע הענט געקנאַטן אין צעהאַקטע פלייש, ווי אין אַ טייג, האָט אויפגעהויבן זיינע דראַטן־

הארטע אראפהענגענדיקע ברעמען. פון זיי האָבן זיך אַפּערגעגנבעט אַ פּאָר
אויגן און געפרעגט:

— הע?

— וועלוול, איר ווייסט, וואָס עס טוט זיך אין גאָס?

— פאַרוואָס זאָל איך נישט וויסן, וואָס בין איך אַ הונט? איך
האָב אייך שוין אָנגעגרייט אַ פּאָר וורשטן מיט אַ גאַנצן זאַס אָפּפאַ-
לעכטס. נעמט עס, פּאַני.

— וואָס טויג מיר דיין אָפּפאַלעכטס? דאָ דאַרף מען עפעס אַנדערש,
גוטער ברודער. די פּאַני הורוויץ וויל מאַכן אַ „טאַניע קוכניע“ (אַ בילי-
קע קיך). דו שלעפּ בעסער אַרויס דינע שעניקעס און גיב אונדז די קליני-
גערס, — זאָגט דער בעקער.

שעניקעס? — נעם זיי פון מיינעטוועגן, — זאָגט וועלוול מיט אַ
הייזעריקער שטימע. — נעכע כאַליעט אויף זיי.

— ניין, וועלוול. מיר ווילן פון אייך פלייש און ביינער — די זופ
יערן טאָג צו פאַרפעטן, ווען מיר וועלן זיך אוועקשטעלן קאָכן.

— פלייש? פלייש? פון וואַנען וועל איך נעמען פלייש? ביינער קאָן
איך געבן וויפיל עטץ ווילט, כאַטש עס קאָסט געלט.

— וואָס טויגן מיר דינע ביינער? ביינער פרעס אַליון, — שעלט
דער בעקער. — אַרימעלייט גיט ער ביינער!

— נו, וועל איך אייך געבן אַ שטיק אָפּפאַלעכטס יערן טאָג מיט
פעטס, — זאָגט וועלוול אין דער שטיף, אַז די יידענע זאָל נישט דער-
הערן. ווייזט אויף דער אַנדערער טיר: — זי וועט מאַכן געוואַלדן, —
לייגט ער צו הייזעריק. — וואָס בין איך, אַ הונט? איך ווייס דען נישט
אַליון, וואָס איך האָב צו טון?

ס'איז באַלד פאַררופן געוואָרן אַ „מלחמה“-באַראַטונג ביי וועלוולען
אין דער וורשטן-מאַכעריי. רחל-לאַה האָט געשיקט נאָך הענעך דעם סטאָד-
ליאַר. עס איז אויך געקומען חיימל „פּערד“. עס זענען מיטגעקומען וויי-
בער און מען האָט זיך גענומען צום עסק, דורכצורעדן זיך וועגן דער בי-
ליקער קיך. הענט צו העלפן זענען געווען אַ סך. אַלע האָבן געוואַלט עפעס
טון. די ווייבער האָבן געוואַלט קאָכן. דער בעקער האָט געוואַלט באַקן.
וועלוול האָט צוגעזאָגט ביינער און אָפּפאַלעכטס און בנגבה פון דעם

ווייב א שטיק אָפּפאלעכטס מיט פעטס. חיים, "פערד" האָט גענומען אויף זיך האָלץ צו צושטעלן.

— וועגן האָלץ צו ברענען זאָלסטו זיך נישט זאָרגן, — האָט חיים געזאָגט צום בעקער. — איך וועל דיר צושטעלן פלויען וויפיל דו דארפסט, און טונען פעלן אויך נישט אויפן הויף, — האָט ער צוגעלייגט, ווייזנדיק מיט א קורצן פינגער אויפן סקלאד מיט הערינג. — און טאָמער וועט מען דארפן נעמען, "בנראַנדע", שרעק איך זיך אויך נישט. אז דער לעדער-סוחר האָט זיך אָנגעגרייט א פולן קעלער מיט קוילן!

ס'האָט אויפגעפלאַמט א געוואַלדיקער ענטזיאַזם ביים עולם עפעס צו טון, — וואָס רחל-לאה האָט אונטערגעצונדן. זי איז געווען אין איר עלעמענט. אלע האָבן געוואַלט עפעס טון. עס זענען געקומען ווייבער, אַרימע יידן. בערלס גאַנצע פאַבריקל האָט זיך צוזאַמענגעקליבן. פון זיין ווייונג איז אפילו אַראָפּגעקומען דער "פאַן קוויאַטקאָוסקי" אויף דער באַראַטונג. ער האָט עפעס געהערט אויבן, אז יידן קלייבן זיך צו טון, איז ער נייגעריק געוואָרן און איז אַראָפּגעקומען. א מאָדנער גוי געווען. ווי ס'האָט זיך נאָר עפעס געטומלט ביי יידן אין הויף, האָט ער געוואַלט זיין אין מיטן. אז יידן נעמען זיך צו עפעס, ווייסן זיי שוין וואָס זיי טוען. אַראָפּגעקומען איז ער מיט א געבייזער, פאַרוואָס מ'האָט אים נישט באַלד גערופן, און אז יידן באַהאַלטן עפעס דאָ פאַר אים.

— וואָס, בין איך נישט קיין שכן? — האָט ער געמענהט האַלב גויאיש, האַלב יידיש. — פאַרוואָס האָט מען מיך נישט גערופן? יידן האָבן שטענדיק גערן צו באַהאַלטן פאַר זיך, פאַר זיך אליין, "שבת צו מאַכן". דאָס איז נישט גוט, — האָט דער פאַן קוויאַטקאָוסקי זיך גע-בייזערט. — אין איינעם באַדאַרף מען זיין! אלע אין איינעם, דענסטמאַל וועט אונדזער ספּראַווע (זאָך) געווינען. איך פאַרשטיי דאָס, "עסק", איך פאַרשטיי, — האָט ער געזאָגט מיט א ווונק, ווי עס וואַלט זיך געווען געהאַנדלט וועגן א וויכטיקער באַהאַלטענער זאָך.

— וואָס פאַרשטייסטו, פאַניע לעבן? — זאָגן די יידן דערשראָקן. — א "ביליקע קיך" ווילן מיר מאַכן פאַר אַרימעלייט. — א "ביליקע קיך"? זאָל זיין א ביליקע קיך, וויל איך אויך זיין דעריןען. איך בין אויך א שכן. — פּראַשע, פּראַשע (ביטע), — זאָגן די יידן.

— און מיין גאָספּאָדיניע וועט אויך העלפן קאָכן, און וואָכן-געלט וויל איך אויך צאָלן פאַר דער „טאָניע סוכניע“, ווי אַלע שכנים, נישט „מאָכן שבת פאַר זיך“, — האָט דער נוי איבערגעחזרט דאָס ווערטל, וואָס ער האָט געקאָנט און זייער גערן געהאַט. — איך וויל אויך זיין דערינען, איך בין אויך אַ שכן.

— פּראָשע, פּראָשע, פּראָשע, — האָבן די יידן אים איינגעלאָדן מיט פּאַרנייגונג.

אַבער צו קיין געלט איז עס נישט געקומען. די, וואָס האָבן געקאָנט צאָלן וואָכן-געלט, זענען געווען געציילטע: דער לעדער-סוחר, אַ פּאַר קרעמערס און דער „פּאַן קוויאַטקאָוסקי“, וואָס האָט געהאַלטן אין איין שרייען: „וויפיל אַלע יידן צאָלן, וויל איך אויך צאָלן, איך בין אויך אַ שכן“.

די אַנדערע שכנים, „פּאַבריקאַנטן“, פּונקט אזוי ווי בערל, זענען געווען קאַלט. געשטאַרבן פּונעם קרויזס, און מען האָט זיי באַדאַרפט אַליין העלפן.

איז פון די וואָכן-צאָלונגען קיין געלט נישט געווען. מ'האַט באַ-דאַרפט האָבן געלט אויף עטלעכע זעקלעך מעל — „איינצופּעדעמען“. זעליג בעקער האָט געהאַלטן אין איין טענהן: „גיט מיר כלים צו אַרבעטן, וועל איך אַרבעטן“.

מ'האַט באַדאַרפט האָבן געלט אויף נריצן, אויף קאַרטאָפּליעס, אויף ברויט, אויף כלים, אויף טישן און בענק און דער עיקר אויף אַ וווינונג. אין הויף זענען אפילו געשטאַנען ליידיק צוויי שטובן מיט אַ קיך, נאָר דער פּאַרוואַלטער, צו וועלכן מ'האַט זיך געווענדעט, האָט דווקא גע-וואָלט פאַר דריי חדשים פּאַראַוים. מורא געהאַט זיי אַריינצולאָזן. חַיִּים „פּערד“ און אַנדערע האָבן אפילו פּאַרגעלייגט צו געמען די וווינונג מיט געוואַלט, אויפברעכן די טיר — און אַן עק. האָט מען אָבער מורא גע-האַט פאַר פּאַליציי. ווילן איז געווען אַ סך, נאָר ס'איז נישט געווען מיט וואָס די „זופּ צו פּאַרבּראַקן“, גוי רחל-לאַה האָט זיך אויסגעדריקט.

— גייט שוין, גייט. מיט אַרימעלייט קאָן מען נישט גיין צום טיש. אַז די גרויסע וועלן זיך נישט געמען דערצו, וועלן די קליינע אוודאי נאָרנישט אויפטון, — האָבן אַלע צום סוף געזאָגט און געלאָזט פּאַלן די הענט. פון דער גאַנצער „ביליקער קיך“ האָט זיך שוין געזאָלט אויסלאָזן

א בוידעם. מען האָט איינגעזען, אז מיט אייגענע קרעפטן קאָן מען גאָר-
נישט מאַכן, און קיין אַנדערע זענען נישט געווען.

רחל-לאה איז שוין געהאַט צוריק אַרויפגעקומען אין איר שטוב
אַרײן אַן אַנטױשטע. די האָפּענונג האָט זי אָבער נאָך נישט אויפגעגעבן.
זי האָט געױוסט, אז זי װעט עפּעס אויסגעפּינען אַ פּאַרטל, װוּ זיך אײנ-
צושאַפּן דאָס ערשטע געלט אויף פּאַרבּראַקן, אָבער װי אזױ האָט זי נישט
געױוסט. נאָר רחל-לאה האָט געהאַט בטחון, און קױם האָט זי זיך גענומען
צו אַ זאַך, האָט זי שױן נישט אָפּגעלאָזט. אירע אַלע קרעפטן האָבן זיך
צונױפּגענומען. אַלע טראָפּנס בלוט פּון די צעלן האָבן צוגעאײלט מיט
אימפעט אין אירע גלידער, װי זײ װאָלטן איר אַלע געװאָלט צוהעלפּן
אױסצופירן איר פּלאַן. זי האָט געקלערט, געקלערט פּון װאַנען דאָס ערש-
טע געלט צוזאַמענצושלעפּן און זיך נישט געקאָנט קײן עצה געבן. פּון דער
שטוב איז גאָרנישט געװען װאָס צו פּאַרקױפּן, אַ חוץ דעם מאַנס ביכער,
װאָס זענען שױן געװען באַשטימט פּאַר אַן אַנדערער זאַך...

נאָר װי ס'טרעפט זיך בײ רחל-לאה, איז דאָס מאָל אויך די הילף
געקומען אומגעריכט און אויף אַ מאַדנעם אופן.

װען זי איז אַרויפגעקומען אין איר קיך, אַ באַזאָרגטע און אַן אַנ-
טױשטע, איז צו איר צוגעגאַנגען אין דער טונקלקײט, װאָס האָט שױן אָנ-
געהױבן אַרײנצושלאָגן, זאַכאַרי מירקין, אַ פּאַרשעמטער, און אַרײנגע-
ברומט אין זײן בערדל אַרײן:

— איר האָט געזאָגט, אז איר דאַרפט געלט. איך בעט אייך, נעמט
דאָס צו, — און געלאָזט פּאַלן אין אירע הענט אַ רינג.
— װאָס איז דאָס?

— איך האָב עס נאָך פּון „דאָרט“, — זאָגט זאַכאַרי האַלב פּאַר-
שעמט, רױטלענדיק זיך — און װי ער װאָלט זיך געװאָלט פּאַרענטפּערן
פּאַר עפּעס, לײגט ער צו: — נישט געױוסט, אז איך האָב עס.
— איך װעל עס נישט נעמען. איר װעט עס אפּשר באַדאַרפּן אויף
עפּעס אַנדערש.

— איך װעל עס אויף גאָרנישט באַדאַרפּן.
— מען קאָן נישט װיסן, — שמײכלט שעלמיש רחל-לאה צו אים.
— איז גלײכער אויף דעם, — לײגט ער צו אַ פּאַרשעמטער.
— מיר קאָנען עס גוט געברױכן, — זאָגט רחל-לאה, — און אויב

עם איז באשערט פאר דער, וואָס איך מײן, וועט זי זיך באַניין אָן דעם.
 — זאַכאַרי האָט רירנד געכאַפט איר האַנט. זי האָט אים נאָר בלוז
 אַ פלינקן גלעט געגעבן איבער זיינע האַר, געכאַפט דאָס טוך, אַראָפּ אויפן
 הויף, אַרײַן צו אירע פריינט מיט אַ פריידיקן אויסרוף:
 — קינדער, עס איז דאָ מיט וואָס די זופּ איינצובראַקן.
 נאָך דעם ווי דער רינג איז פאַרשווונדן אין רחל-לאהס האַנט, האָט
 זיך זאַכאַרי געפילט דערלייזט. עס איז געווען דאָס לעצטע, וואָס איז אים
 איבערגעבליבן פון זיין מוטער...

צווייטער טײל

קאפיטל 1

פריער פרילינג

אן ענדערונג איז פאָרגעקומען אין דער וועלט. וואָס איז געשען? — מען האָט נאָך גאָרנישט אָנגעזען. אויף די טראַטואַרן איז אַלץ געלעגן די בלאַטע, וואָס האָט פאַרשווערט די טריט, און איבער די ברוקן — דער טייגיגער שמוץ, אין וועלכן עס האָבן געזונקען פּערד און רעדער. נאָר דאָך האָט זיך יעדערער געפילט באַפרייט פון אַ יאָך, און גליקלעך, ווי ער וואַלט וואָס געוונען. די וואַלענע וועש אויפן לייב איז איבערדריסיק גע- וואָרן. פאַרמיאַסט איז געוואָרן דער וואַכעדיקער ווינטער-הילוך. און עס האָט זיך געגלויסט צו טובלען זיך, אַ ניי העמד איבערצוטון, און צו שוועבן איבער די גאַסן. דער הימל איז געווען טיילווייז פאַרכמורעט און טייל- ווייז ליכטיק — בלוי-קלאָר. אַ רעגן, צי אַ האַגל, האָט צייטנווייז געקלאַפט, אַ גוט איז טריב געוואָרן. אַ שעה ווינטער. אין דער לופט איז געשטאַנען אַ געראַנגל פון די עלעמענטן. דער געראַנגל איז אָבער אָנגעגאַנגען נישט בלויז אויפן הימל, נאָר איז פאַרגעקומען אויך אין האַרץ, אין געמיט פון יעדער באַ- שעפעניש. אַלץ, וואָס לעבט, האָט מיטגעמאַכט דעם קאַמף פון ווינטער און זומער, וואָס גייט-אָן אין דער וועלט.

אינעם זאַקסישן גאָרטן האָבן זיך פּלוצלינג אָנגעהויבן צו אַנטפּלעקן פון דער געפרוירענער פּלאַכטע שניי שטיקער שוואַרצע ערד — היימישע, פרישע, געזונטע און גוט-באַקאַנטע קלעפּעדיקע ערד. די ערד האָט זיך געשפּאַלטן, אַזוי ווי זי וואַלט הינדערט מיילער געעפנט צו טרינקען, אַריינצווינגן און אַריינצואַטעמען מיט אַלע געעפנטע מיילער דעם פרי- לינגס-עטער, וואָס פליט-אַרום אין דער לופט. עס איז געווען דער ערדס

שוואַרץ-קלעפּעדיק-היימיש פנים, וואָס מ'האַט געמיינט, אז מען וועט עס שוין קיינמאָל, קיינמאָל מער נישט אַרויסזען פונעם ווייסן איבערדריס-לעכן, צום טויט פאַרלאַנגוויליגנדן שניי. גאָט, וואָס פאַר אַ פרייד האָט די שוואַרצע, קלעפּעדיקע ערד אַרויסגערופן ביי די מענטשן! ביימער זע-גען געשטאַנען פייכטע, פאַרלאַזענע, פאַרשוואַרצטע מיט געשפּאַלטענער קאַרע, געציטערט און געשאַקלט זיך פאַר פרישקייט. נאַסע ביימער, באַר-וועסע און נאַקעטע — קיין איין בלעטל נישט אויף זיי. זייערע צווייגן זענען שוין אָבער געווען אַ געוועב פון פול מיט ענערגיע אָנגעגאַסענע גלי-דער און מוסקולן, ווי שטאַרקע, קערנדיקע פאַרצווייגטע פינגער פון אַ ריזן-האַנט. אַרום די ביימער-קעפּ האָבן זיך געטראָגן וואַלקנס רויט-פּיאַ-לעטענע געדיכטן, וואָס זיי האָבן אַרויסגעהויכט פון זיך. און, גאָט! דורך דעם געוועב פון די פריש-אָפּגעצוואַנגענע צווייגן האָט זיך צום ערשטן מאָל אַנטפּלעקט דאָס ריכטיקע פנים פון דער וועלט, דאָס טיפע, אומבאַפּלעק-טע, געלייטערטע בלויקייט פון הימל; די היימישע רויטקייט פון דעכער, וואָס זענען מיטאַמאָל פון ערנעצ-ווי געקומען צו שווימען פון צווישן די צווייגן אַרויס. אַ ווייס אָפּגעקאַלכטע וואַנט, וואָס מ'האַט קיינמאָל נישט אָנגעזען, האָט זיך פון ערנעצ-ווי מיט אַמאָל אַנטדעקט. פענצטער האָבן געגלאַנצט. אזוי ווי די לופט וואַלט געוואָרן באַפרייט פון אַ בלייענער נעץ, וואָס האָט זיך דורך דעם לאַנגן ווינטער פאַרשטעלט, האָבן זיך מיט אַמאָל באַוויזן די ריכטיקע קאָלירן פון יעדער זאך באַזונדער. מענטשן האָבן פנימער געקראָגן, זאַכן — קאָלירן, ווי דער וועלטס פנים וואַלט געוואָרן אויפגעדעקט פון אַ שליער, וואָס האָט עס געהאַלטן איינגעהילט דורך דעם גאַנצן ווינטער.

דעם גאַנצן היינטיקן טאָג האָבן זיך מירקין און העלענקע אַרומגע-שלייכט איבער די גאַסן. וווּ זענען זיי נישט אויסגעווען! וועלכע בלאַטעס האָבן זיי שוין נישט אויסגעמאַסטן! שעהען לאַנג האָבן זיי זיך אַרומגע-שלעפט אין די אַלעען, אין אויאַדאָווסקי פאַרק, צוגעקוקט זיך צו די קאַל-טע, שוואַרצע וואַסערן פון ערשט גאַר-וואָס פונעם אייז-באַפרייטן טיך, געדערעפטשעט אין די צעגאַנגענע שנייען. זייערע פיס זענען ביז העלפט קני פאַרבלאַטיקט געווען; אַרומגעזעסן אויף נאָך פייכטע בענק. זייערע קליידער זענען אויסגעשמירט געוואָרן מיט צעווייקטן, פאַרושאַווערטן גרינס. זיי האָבן זיך ביי די הענט געהאַלטן, אין פנימער זיך געקוקט.

א וואָרט נישט גערעדט — יינגליש און מיידליש. זייערע הערצער האָבן געקלאַפט פאַר מורא. זיי האָבן געוויסט, אז עס וועט עפעס-וואָס היינט מיט זיי געשען...

קיין שולע איז נישט געווען. מירקין האָט עס אויפגעגעבן. געזען, אז ער איז נישט פעאיק דערפאַר. ער האָט באַקומען באַשעפטיקונג ביי אַ באַרימטן אַדוואָקאַט אין וואַרשע, וועלכער האָט ווינציקער זיך אָפּגע-געבן מיט קרימינעלע, און מער מיט סוחרישע ענינים. מירקין האָט מען מיטאַמאָל איבערגעגעבן אַ גאַנצע אָפטיילונג מיט אַן אָנשטענדיקן לויין. די דאָזיקע באַשעפטיקונג האָט ער באַקומען דורך אַ צופאַל. עס האָט גע-הייסן, אז אַן אַלטער באַקאַנטער, פון די פעטערבורגער צייטן, האָט אים אויפגעזוכט, פאַרפירט אים אין אַ רעסטאָראַן, און אים דאָרט באַקענט מיטן אַדוואָקאַט, וועלכער האָט אים באַלד פאַרגעלייגט, אז ער זאָל אַריי-טרעטן צו אים אין ביוראָ. פאַרשטייט זיך, אז מירקין האָט נישט גע-וויסט, אז דאָס אַלעס איז געווען אַראַנזשירט פון פעטערבורג. דעם פאַ-טערס אויג האָט אים באַגלייט פון דערווייטנס און איבער אים געוואַכט. און אפשר האָט מירקין יאָ זיך אָנגעשטויסן און ער האָט נישט געוואַלט אויף קלאָר וויסן. צום פאַטער האָט ער שוין קיין האַס נישט געטראָגן, זיך נישט געקאַנט מוחל זיין זיין איבערגעאיילטן שריט און זיין באַליי-דיקנדיקן בריוו צו אים.

— וואָס אַרט עס מיך, מיט וועמען ער האָט חתונה?

ער האָט אויך אָנגעהויבן צו דענקען זעלבשטענדיק און איז שוין נישט מער אַרונטערגעפאַלן אזוי לייכט אונטער דעם איינפלוס פון „זשאַכלינער“.

— איך אַליין קאָן די וועלט נישט איבערמאַכן, און אזוי לאַנג זיי אונדזער אָרדענונג איז אזעלכע, זע איך נישט איין, פאַרוואָס איך זאָל נישט געניסן פון דעם, וואָס דאָס מזל און דער טרעף האָבן פאַר מיר אָנ-געגרייט.

ער ווייסט, אז קיין גוטער תירוץ איז עס נישט, און ער שעמט זיך אַביסל דערמיט. דאָס ענאָאיסטישע געפיל איז אָבער שטאַרקער פון די סקרופולן, פון ספקן זיך, צי עס איז רעכט אזוי. מיט איין וואָרט. ער האָט שוין דאָרט ביי זיך כשר געמאַכט, זיך גערעכטפאַרטיקט. און דער עיקר, קיין אַנדערער אויסוועג איז נישט געווען.

פיל צייט האָט ער דורך דעם געהאט, האָט ער אָנגעהויבן באַלעמוֹ-
 טשען העלענקען, זי אַראָפּצונעמען פון די לעקציעס אין העלן טאָג, זי
 אַרומצושלעפּן איבער די גאַסן, אין גאַרטן אַרײַן. דאָס מיידל האָט טאַקע
 יעדעס מאָל פאַרן אַרומשלעפּן זיך מיטן בחור געמוזט באַצאָלן מיט אַ
 פאַרציע פונעם טאַטן. עס האָט זיך געטון חושך. די מאַמע האָט פאַר-
 דעקט, פאַרשטעלט, ווי ווייט זי האָט געקאָנט, אויסגעטראַכט פאַרשידע-
 נע תירוצים, און נישט איינמאָל מיט איר דערפּינדונגס-פאַנטאַזיע פאַר-
 וונדערט און דערשטוינט דער טאַכטער און מירסינען.

ביי די הורוויצעס (און דער עיקר, דער פאָטער און דער זון) האָמ
 מען אָנגעהויבן קרום צו קוקן אויף מירסינען. נישט געווסט, אייגנטלעך,
 וואָס ער וויל. דער טאַטע האָט געמאַכט סקאַנדאַלן, פאַרגעוואָרפן דער
 מוטער, אַז זי איז אין אַלצדינג שולדיק. זי האָט אַריינגעפירט דעם יונג-
 מאַן אין הויז. מירקין האָט אויסגעמיטן דעם לערער, אַביסל אויס שע-
 מעוודיקייט, אַביסל אויס מורא. דערפאַר האָט ער אָפּגעוואַרט די טאַכ-
 טער פאַר דער טיר, ווען זי איז געגאַנגען אויף לעקציעס נאָך די שול-
 שעהען. די טעג זענען אַביסל לענגער געוואָרן — האָט זי מער צייט גע-
 האַט. היינט האָט ער זי פשוט אַראָפּגענומען פון דער לעקציע. דער טאָג
 איז געווען אַ נייער, אַ יום-טובדיקער. עס האָט אים פשוט געהויבן. עס
 האָט זיך אים געגלוסט לויפן איבער די גאַסן ווי אַ יינגל, וואָס מען לאָזט
 אַרויס פון חדר. צום ערשטן מאָל האָט ער דערפילט דעם פּרילינגס-הויך.
 און עס האָט אים פאַר גאַרנישט באַנגגעטון. צום ערשטן מאָל האָבן אים
 פאַרלאָזט די זעלבסטמאָרד־שטימונגען, וועלכע האָבן באַגלייט יעדן פּרי-
 לינג זיינעם פון זיין קינדהייט אָן. ער האָט נישט מער געפילט יענע אַנגס-
 טיקע אומרואיקייט, יענע נאָגנדיקע בענקשאַפט און חרטה־געפילן, וואָס
 זענען אים באַפאַלן יעדעס מאָל אין דער צייט, אַזוי ווי ער וואָלט גע-
 טראָגן אויף זיין געוויסן אַ מאָרד — זיינע פעטערבורגער שטימונגען. צום
 ערשטן מאָל האָט דער פּרילינגס־ווינט געבלאָזן אין זיין פנים, און ער
 האָט אים אויפגענומען מיט יוגנטלעכער פּרייד, און עס האָט אים פאַר
 גאַרנישט באַנגגעטון, און ער האָט אויף גאַרנישט חרטה געהאט. פאַר-
 קערט, ער האָט דערפילט ווי אַ קינד, וואָס וואַרט אויף אַ יום־טוב —
 אַז ער איז גרייט פאַרן פּרילינג.

עס האָט זיך אים געגלוסט היינט צו לויפן איבער די גאַסן, אַ גאַנצן

טאָג אונטער דעם הימל צו זיין, צו זען די שטיקער שוואַרצע, באַפֿרייטע ערד, די נאַקעטע ביימער, וואָס ציען אויס זייערע קרעפטיקע צווייגן. ער האָט נישט געקאָנט זיין אַליין. עס האָט זיך אים געגלֹוסט צו גיין אין שאָטן פֿון העלענקען, צו באַרירן מיט זיין אַקסל איר אַקסל, אָנצורירן זי, צו פֿילן און צו טרינקען איר הויך און לופֿט.

ער איז פשוט אַרויפגעקומען אין שול אונטער געפֿאַר אָנצוטערעפֿן דאָרטן דעם לערער, און אַ פֿאַרציע אַרײַנצוכאַפֿן. עס איז אַלץ ווערט געווען. ער האָט זי אַרויסגערופֿן אין קאָרידאָר און איר פֿאַרגעשלאָגן, אז זי זאָל גיין מיט אים איבער די גאַסן, אין די גערטנער, אפשר הינטער דער שטאָט אַרויס. זי איז געווען מאָדנע געשטימט. זי האָט אויסגעמיטן זיין בליק און האָט עפעס פֿאַרשוויגן פֿאַר אים. ער האָט עס גלייך דער-פֿילט. ער האָט זי אָנגענומען ביי דער האַנט און געפרעגט:

— וואָס איז געשען?

דאָס קאָן זי אים נישט זאָגן. גיין קאָן זי אויך נישט. זי האָט שוין אַזוי אויך גענוג סקאַנדאַלן פֿון פֿאַטער.

ער איז געוואָרן פֿאַרשטומט און טרויעריק. זיין פֿרייד, זיין חלֹוש-דיקער באַגער איז מיט איינמאָל אויסגעלאָשן געוואָרן, און ער איז גע-בליבן שטיין אומבאַהאַלפֿן און טרויעריק. זי האָט נישט געקאָנט העלפֿן. זי האָט געקוקט אויף זיין פֿנים, וואָס איז מיטאַמאָל אַזוי טרויעריק גע-וואָרן, אויף די לײַפֿן וואָס האָבן זיך פֿאַרקרומט, און זי האָט געמוזט שמייכלען. זי האָט רחמנות געקראָגן אויף אים און אים נישט געקאָנט אָפֿ-זאָגן, ווי מען קאָן נישט אָפּזאָגן אַ קינד.

— גוט, זי וועט גיין. און זאָל געשען, וואָס עס וועט געשען.

זי האָט אים געהייסן וואַרטן אויף דער גאַס. ער האָט געוואַרט אַ האַלבע שעה, אַ שעה. ענדלעך איז זי דאָך אַרויסגעקומען. נאָך אין וויי-טערדיקן זשאַקעטל, מיטן געלן פּוקס. אָבער דאָס קאַפּעלֹושל איז שוין געווען אַן אַנדערס. דאָס הייסט, דאָס זעלבע, נאָך אַנדערש פֿאַרבוּיגן, מיט אַ נייעם באַגד. און מיט איינמאָל האָט זי זיך געענדערט, אין גאַנצן עפעס זיך געענדערט. זי האָט זיך פֿאַרענטפֿערט, וואָס זי האָט אים געלאָזט וואַרטן, און דערביי אויסגעמיטן זיין בליק, וואָס זי האָט קיינמאָל פֿריער נישט געטון.

זי האָט געמוזט אָפּוואַרטן דעם רוסישן לערער, ביז ער וועט זי פאַר-
טרעטן.

איבערן וועג, איבער די גאַסן, איז ער געוויר געוואָרן וואָס די
מעשה איז:

דער פּאָטער האָט איר נעכטן אַ פּאַטש געגעבן. יאָ, יאָ, אַ פּאַטש.
דערפאַר וואָס זי שלעפט זיך אַרום מיט אים און פאַרנאַכלעסיקט איר אַר-
בעט.

— אַ פּאַטש געגעבן? — ווונדערט זיך מירקין.

— יאָ, ער האָט זיך שרעקלעך צעקאַכט און פאַרגעסן אינגאַנצן אָן
זיין פּראָגרעסיווקייט.

נאָר מירקין האָט מיטאַמאָל אָנגעהויבן לאַכן, היסטעריש זיך פּונאַנ-
דערגעלאַכט. זי האָט נישט פאַרשטאַנען, פאַרוואָס. ער איז איר פאַרנע-
קומען פרעמד.

— עס איז גאָרנישט, — האָט ער געזאָגט, — איך האָב זיך אָן עפעס
דערמאַנט, און ער האָט זי אָנגענומען ביי דער האַנט און געשלעפט זי
נאָך זיך.

שפעטער האָט ער געזאָגט ווי פאַר זיך:

— דו ווייסט, אַז מיר זענען ביידע געפּאַטשטע? — און ער איז
זייער בלייך געוואָרן, אַזוי ווי ער וואָלט זיך דערשראָקן פאַרן וואָרט, און
איז אַנטשוויגן געוואָרן.

**

זי האָט אים אָנגעקוקט פאַרווונדערט.

ער האָט געשוויגן...

אונטער דעם איינדרוק פון זיין וואָרט זענען זיי געגאַנגען דעם גאַנצן
וועג אין שוויגן, פאַרנומען מיט זיך, ווי זיי וואָלטן זיך אין אַן אַנדערער
וועלט עפעס אָפּגערעדט. צווישן זיך האָבן זיי זיך פאַרשטאַנען און זענען
געקומען צו איין באַשלוס, אַז זיי מוזן איצט עפעס טון אַזעלכעס, וואָס
זאָל זיי פאַראייניקן אויף שטענדיק, און דאָס באַלד. היינט נאָך מוז עס
געשען, איידער זיי צענייען זיך. אַ פּרייד, וואָס האָט אַרויסגעקוואַלן פון
אַ פּחד, האָט זיי אַרומגענומען. זייערע הערצער האָבן האַסטיס געקלאַפט,
ווי זיי וואָלטן ביידע זיך אָפּגערעדט צו באַגיין אַ פאַרברעכן. זיי האָבן
מורא געהאַט זיך צו טרעפן מיט די בליקן.

אזוי זענען זיי געגאנגען גאס־אויס גאס איין, ווי צוויי ארויסגע-
וואַרפענע אין נאָקעטן פּרילינג אַרײַן.

עס האָט זיי אָנגעהויבן צו פּרירן, און מירקין האָט פּאַרגעלייגט
אַריינצוגיין אין אַ רעסטאָראַן, וואָס זיי האָבן אָנגערטראָפּן אויפן וועג. זי
האַט שטילשווייגנדיק אים נאָכגעשפּאַנט. וואָס ער וואָלט געהייסן, וואָלט
זי שוין געטון. זי האָט שוין מער קיין אייגענעם ווילן נישט געהאַט. צום
ערשטן מאָל איז זי מיט אים אין אַ פרעמדן רעסטאָראַן. עס געפעלט איר.
זי עסט מיט גרויס אַפּעטיט דאָס ברויט און פּוטער, זויער־מילך, אייער,
עס האָט איר קיינמאָל אזוי נישט געשמעקט די קאווע מיט שמאַנט. אָפּ-
געגעסן, אָנגעוואַרימט זיך, לויפט מען ווידער איבער די גאַסן. ווי לאַנג
איז דער שיעור? מען וועט זיך דאָך מוזן אָפּשטעלן, פאַרנאַכט געפינט
מען זיך ווידער אין זאַקסישן גאַרטן, וואָס וועט דער סוף זיין? זי דער-
מאַנט נישט אַהיים צו גיין. זי גייט נאָך אים שטיל. מען וואַרט אויף
עפעס. מען שרעקט זיך, און מען וואַרט, און מען ווייסט אַליין נישט אויף
וואָס.

ערגעצווו גייט די זון אונטער און דער אָפּשיוין שפּילט אין גאַרטן,
אויף די ביימער, אויף די צווייגן, און אויף דעם ווייסן שניי. די שפיצן
צווייגן ווערן מער פּיאָלעטנדיק. די גאַנצע וועלט ווערט רויטלעך. לייכט-
טע שאַטנס שפּרייטן זיך אויס איבערן גאַרטן, שאַטנס פון נאָקעטע ביי-
מער, און זיי גייען צווישן שאַטנס אַרום.

מיטאַמאָל קומט פּאַר די וועלט אזוי פרעמד. עס הייבט אָן צו טונקל-
לען. די שאַטנס פאַרשווינדן. די קרוינען פון די ביימער באַהעפטן זיך
מיט דער נאַכט, וואָס איז אַרום זיי. זיי, די ביימער און די נאַכט, ווערן
איין מאַסע און פאַרשטעלן ווי מיט אַ באַלקן און ווענט די אַלע. די גאַנ-
צע אויסערלעכע וועלט ווערט מיטאַמאָל ווי אַ שטוב.

עס איז געווען זי, וואָס האָט געזאָגט די ערשטע:

— קום־אַרויף צו דיר. עס איז מיר קאַלט.

זייערע טריט טרעטן אין דער ריכטונג פון זיין שטיבל.

דורכן טויער, דורך די טרעפּ גנבענען זיי זיך אין שטיבל אַרײַן,
זוי זיי וואָלטן געוואוסט, אז זיי גייען טוען אַ שלעכטע זאַך. זייערע הער-
צער קלאַפּן, און די מײלער שווייגן. זיי קומען אין שטיבל און מאַכן צו
די טיר הינטער זיך. אין שטיבל איז טונקל. זיי מאַכן נישט קיין ליכט. זיי

זיצן ביידע אין טונקל־קייט. זי אויפן בעטל, ער — אויף דער שטול, ביים טיש.

צוויי פּאָר אויגן קוקן זיך אָן, שפּיגלען זיך איינע אין דעם אנדערנס גלאַנץ, פּרייד אויסגעמישט מיט אימה. ער מיידט-אויס דעם בליק. זי, פּאַרקערט, זי זוכט אים, און זי איז די ערשטע, וואָס קוקט אים אין פנים אַריין דרייסט, אויפפאָדערנדיק. און אַ קראַפט ליגט אינעם בליק, ווי זי וואָלט איר גאַנץ ביסל כוחות און ענערגיע אין אים אַריינגעטון. ער פאַר-שטייט און ווייסט אַלץ. דער סוד, וואָס זיי האָבן זיך אָפּגערעדט אין אַן אנדערער וועלט, ווערט אויפגעדעקט אַן געזאָגטעס... קראַמפּהאַפּטיקע, ציטערנדיקע פינגער זוכן איינער דעם אנדערן. פון וואַנען נעמט זיך אַזאַ קראַפט אין אירע דינע ווייכע פינגער? פאַרשטיקטע קרעכצן שטאַרבן-אָפּ אין מיטן אַ פּחדיקן אויסגעשריי.

נאָר איידער צוויי יונגע לייבער באַרירן איינע דאָס אנדערע — וואָס לעכצן איינס נאָך אנדערן — רייסט מירקין מיט דער גאַנצער מענ-לעכער קראַפט זיין אָנגעצויגענעם קערפּער אָפּ פון אירן, באַרירט מיט זיינע הייסע ליפּן איר אַנגסטיקן, שטערן און ברומט ווי פאַר זיך:

— ניין, ניין, העלענקע, ניין.

אַ מיידלש געשריי ווערט פאַרשטיקט דורך טרערן אין טיפּן קישן.

קאַפיטל 2

אַ קאַפּע-געוועלכ אויף דזשיקאַ גאַס

אין דער פּאַרטיי איז ער נישט אַריינגעטראָטן. מירקין האָט גלייך דערפילט די ענגשאַפט, דאָס סדום-בעטל פון דיסציפּלינירטן פּאַרטיידענ-קען. ער האָט זיך שוין אָבער אויף אַזוי פיל געפילט אויסגעהיילט און זיכער אין זיין באַשטאַנד, אַז ער האָט זיך געלאָזט גיין אין לעבן אָן אַ כאַמעט. ער האָט מוט געקראָגן נישט נאָר בלוז צו האָבן זיין אייגענע מיינונג, נאָר זי אויך אַרויסצוזאָגן פריי, צו שטעלן זיך אויף איר און זי צו פּאַרטיידיקן.

דאָס האָט אים, זעלבסטפאַרשטענדלעך, באַלד געבראַכט אין אַ

קאָנפליקט מיט זיין אומגעבונג. א גרינגשעצונג האָט זיך שטענדיק גע-
פילט צו אים איבער דער נאַאיווקייט, וואָס ער האָט אַרויסגעוויזן, איבער
זיין נעמען בלוט־ערנסט זאָכן און ווערטער. מען פלעגט אים אויסלאַכן אין
די פּוּיסטן, פאַרשפּאַטן זיין נאַאיווקייט, חוּק־מאַכן פון זיין אומשולדי-
קייט און האַלטן אים פאַר אַ נאַרישן תּם, וואָס מען שלעפט זיך אַרום מיט
אים, דער גוטער יאָר ווייסט פאַרוואָס.

לעצטנס איז צוגעקומען אויף אים דאָס שרעקלעכע זידל־וואָרט
„קליינבירגער“.

— איר ווייסט, פּאַניע מירקין, איר זענט אַ טיפּישער פאַרשטייער
פונעם קליינבירגערלעכן קלאַס. אייער גאַנצע פּסיכאָלאָגיע, אייער גאַנ-
צער געדאַנקען־גאַנג איז אַ קליינבירגערלעכער.

ער האָט איינגעטלעך נישט פאַרשטאַנען, וואָס פאַר אַ שימפּ־וואָרט
דאָס איז, פאַרוואָס איז דער קליינבירגער ערגער פון גרויסבירגער? און
וואָס איז עס איבערהויפּט פאַר אַ שימפּ־וואָרט? נאָר דערפאַר, ווייל
אַלע האָבן עס פאַר אַזעלכעס געהאַלטן, האָט ער דאָס אזוי אָנגענומען.

נאָר נאָך מער האָט זיך דער קאָנפליקט צווישן מירקינען און זיין
אומגעבונג צעפלאַקערט אַרום קאָנקרעטע פּראָגן, ווי לַמשל, אַרום דער
אַרבעט פאַר די יידישע מאַסן.

די פּאַרטיי האָט געהאַט אַ געוויסן פּראָגראַם, אַ פּראָגראַם צוגע-
שניטן אויף אַן אַלגעמיינער מאַס פאַרן גאַנצן וועלט־פּראָלעטאַריאַט. און
זי האָט דאָס געפרוווט אַרויפציען אויף דעם אַרימען, צעבראַכענעם גוף פון
די יידישע מאַסן. דאָס קלייד, אַבער, וואָס איז געווען אויסגענייט אויף
דער מאַס פון אַ שטאַרקן מעכטיקן קערפּער, פונעם פּראָדוקטיוון וועלט-
פּראָלעטאַריאַט, איז געווען צו גרויס פאַר דעם דאַרן קראַנקן יידישן גוף...
יעדנפאַלס האָט די מאַס געמוזט זיין אַן אַנדערע.

וואָס מער מירקין האָט זיך צוגעקוקט צו דער יידישער נויט און איז
אַריינגעדונגען אין די באַדרעפּענישן פון די יידישע מאַסן, אַלץ מער איז
אים אויסגעקומען לויט זיין פּראָסטן, נאַ יוון שכל, אַז דאָ געשטעט עפעס אַ
טעות, קיינער זעט נישט, קיינער הערט זיך נישט איין צו דער אמתער
נויט און קיינער קלערט נישט וועגן דעם, וואָס מען דאַרף.

עס האָט אים אַרומגערינגלט די יידישע נויט. זי האָט אַרויסגע-
שריגן פון יעדער טיר, פון יעדן פענצטער, פון יעדן פּנים, פון יעדן לייב.

ער האָט געהאט דאָס געפיל, אז ער געפינט זיך צווישן קראַנקע אין אַ גרויסן קאָדש. צוערשט דאַרף מען דאָך זיי געזונט מאַכן, דערנאָך קאָן מען רעדן וועגן אַ תּכּלית פאַר זיי. אָבער זיי זענען דאָך קראַנק. אַלע, אַלע זענען קראַנק.

ער האָט געלעבט אין איינער פון די גרעסטע שטעט אין אייראָפּע, און דאָך האָט ער געהאט דאָס געפיל, ווי ער וואָלט זיך געפונען אין אַ פאַרוואַרפענעם אַזיאַטישן מדבר, וואָס איז פאַרגעסן פון דער וועלט. אין דרויסן טרעט די וועלט מיט ריזיקע טריט אין דער צוקונפט אַריין, צו אַ ליכטיקערן מאָרגן, צו צילוויוואַציע, צו פּראָגרעס און זיי האָט מען איר בערגעלאָזט שטעקן אין אַ בלאָטע. אַ גאַנץ פּאָלק איז איבערגעבליבן אין אַ זומפּ. און מען מערט זיך און מען פּרוּכפּערט זיך אין דעם זומפּ. קיינער קלערט נישט, ווי אזוי זיי אַרויסצונעמען פון דאָרט און אַנשליסן זיי צו די גרויסע טיילן פון דער מענטשהייט, וואָס גייט מיט אַ מעכטיקן גאַנג פאַראַוויס. עס רייסן זיך אָפטמאָל אַרויס איינצלנע און אַנטרינען, ראַטע-ווען זייער לעבן. אָבער די מאַסן, די גרויסע מאַסן בלייבן ווייטער אויף שטענדיק שטעקן אין זומפּ. ווי קאָן מען דאָ רעדן וועגן אָרגאַניזירן די מאַסן צו אַקטיווע טאַטן, אַנשליסן זיי צו דער איבריקער אַרבעטנדיקער מענטשהייט, ווי ער פלעגט עס אָפט הערן אין זיין אומגעבונג? וועמען וועט איר אָרגאַניזירן? כדי צו באַשאַפן, אויסצוהאַמערן פון די מאַסן איין קאָלעקטיוון כּוח, מוזן דאָך די מאַסן מיט זיך עפּעס פאַרשטעלן: באַך אַרבעטער, פאַבריק-אַרבעטער, ערד-אַרבעטער. אָבער וועמען וועט איר דאָ צוואַמענעמען? די קראַנקהייט, די נויט? ווער וועט עפּעס פאַרלירן, ווער וועט עפּעס אָנזען, ווען אַט די דאָזיקע מאַסע האַלב-פּוילנדיקע וועט אַזוי דערלייגן איר טעטיקייט?

אין וואָס באַשטייט איר טעטיקייט?

— אין רעש, אין געפילדער, אין אַרומלויפּעניש, אין יאָגעניש, אין שאַכער-מאַכער. און אפילו די, וואָס זענען שוין יאָ, מ'שטיינסגעזאַגט, טעטיק ביי קליין-אינדוסטריע, זענען זיי דאָך ווי אַ פליסיקע מאַסע, וואָס ענדערט יעדעס מאָל איר צושטאַנד... היינט איז זי ווייך און מאָרגן ווערט זי פאַרגליווערט. היינט איז מען אַן אַרבעטער, מאָרגן אַ סוּחר...

צוערשט געזונט מאַכן די מאַסן, אַנשליסן זיי צו דער אַרבעטנדיקער, פּראָדוקטיווער וועלט. דאָס איז די איינציקע און מעגלעכע אויפגאַבע. אַ

לאנגער און שווערער וועג, טריט-ביי-טריט. נאָר דאָס איז דער איינציקער וועג. נישטאָ קיין חילוק, ווער עס טוט עס און ווו מען טוט עס. אין אלע לענדער, אין אלע וועלט-טיילן, אויף פאַרשידענע אופנים. סיי דאָ, סיי ערגעץ-אַנדערשוו: אין אַמעריקע, אין רוסלאַנד, אין פּוילן, אין ארץ-ישראל — אומעטום, ווו עס ווערט געטון די אַרבעט געזונט צו מאַכן די יידישע מאַסן, פרוכטבאַר צו מאַכן דאָס יידישע לעבן, סיי פאַר זיך און סיי פאַר אַנדערע — אַנצושליסן די יידישע מאַסן צו דער איבריקער אַרבעטנדיקער וועלט — דאָרט איז יידיש שאַפן, דאָרט דאַרף מען העלפן, א האַנט צולייגן.

ער האָט געזען דאָס יידישע פּאָלק צעשפּרייט איבער דער וועלט, ווי אַ שטיק רוי, אומבאַאַרבעט וויסט פעלד, איבער וועלכן עס וואַקסן ווילדע גראַזן מיט אַפּגעשטאַנענע שימלדיקע זומפן. פון פאַרשידענע עקן פירן גוטע הענט אַקערס אַרויס אויפצושניידן די וויסטע, פאַרהאַרטעווע-טע ערד. אַ מינוט דאַכט זיך, אַז די דאָזיקע אַקערס, געפירט פון פאַרשי-דענע הענט, פון פאַרשידענע ריכטונגען, גייען זיך פונאַנדער אויף אַנט-קעגנעזעצטע וועגן. נאָר זיי וועלן זיך אלע צונויפקומען... אלע, וואָס אַקערן-אויף דאָס פעלד, פון וואָס פאַר אַן עק זיי זאָלן עס נישט אָנהייבן און מיט וואָסערע הענט דער אַקער זאָל נישט ווערן אָנגעפירט, — איז גע-בענטשט די אַרבעט.

ער האָט שוין געזען זיין וועג קלאָר, די מעטע אויף וועלכער ער דאַרף שטענדיק שטיין, דאָרט, ווו דער אַקער ווערט אָנגעפירט אויפן יידישן פעלד, אָן חילוק פון ריכטונגען. באַפרייען זיך פון אלע אַרויפגע-וואַרפענע טעאָריעס, אויספירונגען, פראַגראַמען אָדער אבערגלויבנס, באַ-פרייען זיך פון פרעמדע געטער און זיין זיך אַליין, און האָבן דעם מוט צו זיין זיך אַליין.

דאָך האָבן דער „זשאַכלינער“ און די אַנדערע נישט איבערגעריסן מיט מירקינען. זיי האָבן אים געהאַלטן פאַר אַ פאַרפאַלענעם, אָבער גע-אַמפערט האָבן זיי זיך ווייטער מיט אים.

— ווי אזוי וועט איר געזונט מאַכן די יידישע מאַסן?

— אין פאַבריקן זיי אַרייננעמען. זיי זאָלן פראָדוקטיוו ווערן.

— אַרדבה, אפשר וועט איר פועלן ביי די יידישע בורזשאַקעס, אַז זיי זאָלן צונעמען יידישע אַרבעטער אין זייערע פאַבריקן? איר זענט דאָך

עפעס זייערער אן אייגענער מענטש, אפשר וועט איר א רעדטון מיט זיי?

— פארוואס נישט? געוויס. נישט נאָר רעדן, נאָר אויך טון. איך וועל מיט פארגעניגן אוועקגעבן אלץ, וואָס איך האָב, צו רעאליזירן דעם אידעאל.

— מיר וועלן אייך האַלטן ביים וואָרט, — זאָגט דער „זשאַכלינער“.
 — נישט נאָר ביים וואָרט. איך שטיי גרייט מיט אַלעם אייך צו די-נען, וואָס איר וועט פון מיר פאַרלאַנגען צו טון אין דער ריכטונג.
 אין אַ פּאָר טעג אַרום איז געקומען צו אים דער „זשאַכלינער“ און האָט צו אים געזאָגט אין אַ זייער וואַזשנעם טאָן, מיט אַ וואַזשנער מינע, אז חבר אַנאַטאָל וויל זיך מיט אים זען.

מירקין האָט שוין געהערט פון דעם נאָמען. עס איז געווען איינער פון די באַהאַלטענע פירער. ער האָט אָבער נאָך קיינמאַל נישט געהאַט די זכיה מיט דעם דאָזיקן באַרימטן נאָמען, וואָס איז אַרומגעגאַנגען ווי אַ לעגענדע אין זיין אומגעבונג, צוזאַמענצוקומען זיך, און ער איז זייער געשפּאַנט געווען אויף דעם טרעפן זיך מיט אים.

אוינמאַל האָט אים דער „זשאַכלינער“ אוועקגעפירט אין קאַפּע-גע-וועלבל צו שלמה „בחור“.

דאָס קאַפּע-געוועלכל האָט זיך געפונען אויף דזשיקער גאַס. שלמה „בחור“ איז שוין דווקא געווען אַ באַווייבטער און אַ באַקינדלטער, נאָר דאָס האָט אים דאָס ווייב זיינס אזא נאָמען געגעבן דערפאַר, ווייל, כאָטש ער איז אַ באַווייבטער און אַ באַקינדלטער, האַלט ער זיך נאָר אין איין חברן מיט בחורים, מיט דער חברה, צו וועלכער שלמה האָט באַלאַנגט אין זיינע בחורשע יאָרן. דאָרטן, אין דעם קאַפּע-געוועלכל, פלעגן פאַר-קערן די סאַמע קאַרפּן-קעפּ, די מיטגלידער פון „צענטראַל-ראַט“, וואָס נאָר געצויילטע האָבן זיי געקענט. לעבן דעם קאַפּע-געוועלכל איז געווען אַ קיכל, פון וועלכן אַ פענצטער איז אַרויסגעקומען אין הויף אַריין. דאָרטן אין קיכל, ביי די זוּדיקע טעפּ הייסע וואַסער און קאַווע-קענדלעך, זענען אָפּגעהאַלטן געוואָרן באַראַטונגען, באַשטימט געוואָרן שטריקן און מען האָט אַרויסגעשיקט וויכטיקע לאָזונגען אויף די בערזעס, אויף די נאַלעוור-קיס און נאָוואַליפיע, אין די ערגסטע יאָרן פון דער פינצטערער רעאַק-ציע. קיין שום פאַפּירל, וואָס האָט געקאָנט קאָמפּראַמיטירן איז נישט

דערלויבט געווען אריינצוברענגען אין קאפע-געוועלבל, בכדי ביי אן איי-
 בערפאל פון דער פאליציי זאל גארנישט אריינפאלן אין די פאליציי-אי-
 שע הענט. די פאליציי האט געהאט אן אויג אויף דעם קאפע-געוועלבל,
 און נישט איינמאל האט זי דא געמאכט איבערפאלן. אמאל איז געלונגען
 צו אנטריגען דורך דעם קיד-פענצטערל. אן אנדערשמאל איז מען טאקע
 „פארשיט“ געווארן. נאר יעדעס מאל האט מען שלמהלע „בחור“ געשלעפט
 אין ראטהויז. קיין באווייזן קעגן אים זענען נישט געווען, האט מען אים
 געמוזט אין א פאר וואכן ארום ארויסלאזן. נאר ארויסגעלאזט פון וואך
 האט מען שלמהלען שטענדיק מיט א פאר ציין ווינציקער, מיט א פאר
 שווארצע רינגען אונטער די אויגן, מיט אונטערנעהאקטע זייטן, מיט וואס
 די פאליציי, אדער קרימינעלע ארעסטאנטן, צו וועלכע מ'האט אים אריינ-
 געלאזט, פלעגן אים מכבד זיין. שלמהלע „בחור“ האט זיך אבער ווייניק-
 וואס געמאט דערפון. ארומגעדרייט זיך מיט א פארבונדן פנים, פון דער
 באוואנסטער ליף האט ארויסגעשטארט די צעבלוטטיקטע יאסלע פון די
 אויסגעהאקטע ציין, ווי א פענצטער אן שויבן. א שייגענדיקער, א פריי-
 לעכער, ווי עס וואלטן גארנישט געווען זיינע באקן, אויף וועלכע מען האט
 געפאטשט, פלעגט ער אונטערשמייכלען צו חברה מיט קוראזש:

— מיר וועלן זיי נאך ווייזן!

נאך דעם, ווי אין ביאליסטאק האט זיך, נישט אן א פארביטערטן
 קאמף, דאך איינגעגעבן דורכצוברעכן די וואנט און צוצולאזן יידישע
 ארבעטער אין די טעקסטיל-פאבריקן, איז דער דאזיקער פרוו אויך אין
 לאדזש געמאכט געווארן. אין לאדזש אבער איז דער קאמף געווען פיל
 שווערער. עס איז געווען גארנישט איינצובעטן די יידישע פאבריקאנטן,
 צו וועמען עס באלאנגען די דאמף-פאבריקן, אריינצונעמען יידישע אר-
 בעטער. צוזאמען מיט די רעאקציאנערע הויליש-קריסטלעכע ארבעטער
 האבן זיי אויפגעשטעלט א שטעכנדיקע צוים ארום די פאבריקן, און אזוי
 ווי דער מלאך מיט דער אויסגעשטרעקטער שווערד געהיט די טויערן
 פונעם דאמף-גן-ערדן קעגן די יידישע ארבעטער. זיי האבן איינפאך פאר-
 ארטיילט די יידישע וועבער צו זיין זייער גאנץ לעבן איינגעשפאנט אין
 מיטל-אלטערנישן טרעט-שטול און אונטערצוגיין און צעריבן ווערן צו
 זאמען מיט דעם אפגעלעבטן מיטל-אלטערנישן טרעט-שטול דורך די ציין
 פון דער צייט.

די יידישע ארבעטער־פירער האָבן אָבער דעם קאמף נישט אויפגע־
געבן. און הערנדיק פונעם „זשאַכלינער“ וועגן מירקנס גרייט זיין צו־
צוהעלפן, האָבן זיי געשיקט אים רופן. מען האָט אויף מירקנען געלייגט
אן אומבארעכטיקטע האָפענונג, ווייל זיין אָפּשטאַם און די לעגענדע
וועגן זיין פּאָטערס רייכקייט האָבן געשפייזט דעם גלויבן, אז ער קאָן
עפעס טון אין דער זאַך, צום ווינציקסטן ביי יידישע קאפיטאַליסטן ביי־
הילפיק זיין. מען האָט אים צוליב דעם צום ערשטן מאָל אַריינגעפירט אין
קרייז פון שלמה „בחורס“ קאפּע־געוועלבל.

מירקין האָט שוין פון דעם דאָזיקן קאפּע־געוועלבל געהאַט געהערט.
עס איז געווען אָוונט־צייט, ווען מען האָט אים אַהין פאַרפירט. אַ
רעגנדיקע ראָסע, וואָס איז געקומען פון דער פאַרע און וואַרימקייט, וועל־
כע האָט געהערשט אינעווייניק, האָט זיך געזעצט אויף די מיט שמוציקע
פאַרהענגלעך באַהאַנגענע שוויבן־טירן. אינעם געוועלבל זענען, ווי אין
יערן אַנדערן קאפּע־שטיבל אין וואַרשע, געזעסן ביי נישט איבריג ריינע
טישלעך, באַדעקט מיט צייטונגס־פאַפיר, איינצלענע מענטשן און האָבן זיך
אָנגעוואַרימט ביי גלעזלעך קאווע, ביי קאַרנע זעמל מיט הערינג, פון דער
גאַס־נאַקעטקייט און דער גאַס־קעלט. הינטער דעם פון פליגן באַקלעפּטן
בופעט, וועלכער איז געשטאַנען אַן אָנגעשטעלטער מיט געבעקס און
צווייפּלחאַפטיקע קעז־קיכלעך, איז געשטאַנען אַ הויכער ייד־יונג, מיט אַ
פאַרבונדן פנים, וואָס האָט געקאָנט זיין צוליב ציין־ווייטיק. פון די וואַגן־
סעס האָט אַרויסגעקוקט אַן אויסגעהאַקטער פּראָנט. פֿון אַ דערבייאיקן
קיכל, וואָס איז געווען אָפּגעטיילט פונעם קאפּע־געוועלבל מיט אַ שיינלע־
דיקן טאַפּעטן ווענטל, האָט זיך געהערט אַ הויכע קריגערישע ווייבערשע
שטימע. דער ייד־יונג הינטערן בופעט איז אומרואיק געוואָרן ביי מירקנס
אַריינקומען און האָט אָנגעהויבן צו וואַרפן אויף אים שרעקנדיקע אויגן.
ער האָט זיך באַלד אָבער איינגעשטילט, ווען ער האָט געזען — אין ווע־
מענס באַגלייטונג ער קומט.

מירקין האָט זיך פאַרווונדערט. דאָס זאָל עס זיין אינגאַנצן? ער
האָט זיך פאַרגעשטעלט מער ראַמאַנטיש, אין אַ קעלער, דורך טונקעלע
טרעפּ. עס האָט אים באַליידיקט די נאַסיקייט און די נאַקעטקייט פונעם
געוועלבל.

דער „זשאַכלינער“ האָט אים צוגעפירט צו אַ טישל, אַרום וועלכן

עס זענען געזעסן עטלעכע יונגעלייט. טייל פון זיי זענען געווען אין גע-
ווענלעכע ארבעטער־קליידער. נאָר איינער פון זיי האָט אויסגעזען ווי אַן
אַנשטענדיק מעקלערל פון קליינע בכבודע געשעפטן, אָדער ווי אַ היימ-
שער העברעאישער לערער אין אַ משכיליש רייך הויז. אַ קורץ געשוירן
בלאָנד בערדל, און נישט ווי די אַנדערע, אין אַ שוואַרץ העמדל, נאָר
אין אַ גענוג זויבערן פאַרלייגטן קאַלנער. און, פאַרשטייט זיך, אין
ברילן. מירקין האָט באלד פאַרשטאַנען, אַז דער דאָזיקער מעקלערל
לויטן אויסזען איז דאָס דער באַרימטער אַנאַטאָל, דער טעאָרעטיקער, דער
פירער פון דער פאַרטיי, דער פיל מאָל פון סיביר אַנטלאָפּענער, דער פיל-
געזוכטער.

פאַרשטייט זיך, אַז דאָס געשפרעך, וואָס מען האָט געפירט אַרום
דעם טישל, האָט מען ביי מירקינס דערשיינען באלד איבערגעהאַקט. מיר-
קין מיטן „זשאַכלינער“ האָבן זיך, אָן צו באַגריסן, אַוועקגעזעצט נעבן
שכנדיקן טישל. פונעם צווייטן טישל האָט מען איבערגעפרעגט, צי ער
ווייסט, וועגן וואָס עס האַנדלט זיך, און וואָס ער קאָן ביי דעם דאָזיקן
געני העלפן?

מירקין האָט פון זיין טישל אָפּגעענטפערט, אַז ער ווייסט נישט.
— איר האָט אַרויסגעזאָגט אייער גרייטוויליקייט אונדז צו העלפן
אין איבערפירן די יידישע טעקסטיל-אַרבעטער פון דער פאַרעלטערטער
האַנט-אַרבעט צו דאַמף. מיט וואָס קאָנט איר אונדז דאָ העלפן?
— איך ווייס נישט. איך וואַרט פון אייך דאָס צו הערן, — האָט
מירקין צוריק אָפּגעענטפערט נישט דירעקט צום פּרעגער, נאָר צום „זשאַכ-
לינער“, צו וועמען די פּראָגע איז אויך פונעם צווייטן טישל געשטעלט
געוואָרן.

— איר קאָנט אונדז דערביי אַ סך צוהעלפן, — האָט מען אים גע-
זאָגט פונעם צווייטן טישל.

— איך בין נייגעריק צו וויסן, ווי אַזוי? איך זאָג זיך נישט אָפּ פון
קיין מיר. איך בין גרייט אלץ, אלץ צו טון, וואָס מען וועט פאַרלאַנגען פון
מיר. כאַטש איך מוז אייך אין פאַראויס זאָגן, אַז מיינע מעגלעכקייטן זע-
נען זייער באַגרענעצטע, — טענהט מירקין אַריין צום „זשאַכלינער“, אַזוי
ווי ער וואַלט אים דאָס געשטעלט די פּראָגע.

— דאָס וועלן מיר זען, — ענטפערט מען אָפּ פון צווייטן טישל.

— אייערע מעגלעכקייטן זענען שוין גארנישט קיין באגרענעצטע. איר קאָנט אונדז אַ סך, אַ סך העלפן. עס הענגט נאָר אָפּ פון אייך.

— זאָגט מיר, מיט וואָס און ווי אזוי?

— אָט זיצט מיט אונדז אַ הבר פון לאָדזש. לויט ווי ער גיט איבער,

איז די לאַגע קריטיש, זייער קריטיש.

— איך ווייס עס. אָבער זאָגט מיר, וואָס איך זאָל טון?

פון צווייטן טישל האָט מען זיך גענומען אים צו דערקלערן:

— עס האַנדלט זיך וועגן באַאיינפלוסן די יידישע פּאַבריקאַנטן,

אויסצופירן אויף זיי אַ דרוק, אַז זיי זאָלן אויפגעבן זייער קאַמף קעגן

די יידישע מאַסן. און דאָס מוז קומען פון אַ גאַנץ אַנדערער זייט. דאָס

מוז קומען דורך דעם יידישן גרויס־קאַפיטאַל. עס מוז ווערן אַ מאָדע־

זאַך, אויב איר ווילט, אַ נאַציאָנאַלער ענין ביים יידישן פּאַבריקאַנט צו־

צונעמען יידישע אַרבעטער. זאָל עס זיין צוליב וואָס פאַראַ מאַטיוון זיי

ווילן, אפילו נאַציאָנאַלע. אונדז איז נישט קיין חילוק, אַבי דורכצוברעכן

די וואַנט. מיט די קריסטלעכע פּוילישע אַרבעטער וועלן מיר זיך שוין אַן

עצה געבן. עס איז אַ פּראַגע פון אויפקלערן, פון פאַרשטענדיקונג. נאָר

צו די יידישע פּאַבריקאַנטן האָבן מיר נישט קיין צוטריט, מוזן מיר זוכן

אַנדערע וועגן. אפשר איז דאָ אַ מעגלעכקייט דורך אייער פּאָטער, דורך

די קרייזן פון אייער פּאָטער? קאַפיטאַל האָט גרויס דרך־אַרץ פאַר קאַפּי־

טאַל. און דער דרוק מוז קומען פון אויבן, פון סאַמע פעטערבורג. אפשר

וואַלט נאָר געווען אַ מעגלעכקייט צו באַוועגן אייער פּאָטער אַריינצולייגן

אַ געוויסע סומע געלט און אַליין אויפצופענען אַ טעקסטיל־פאַבריק אין

לאָדזש און אָנשטעלן יידישע אַרבעטער? מיט דעם זאָל ער דינען פאַר אַ

ביישפּיל פאַר אַנדערע. אָדער, ווען איר אַליין האָט די מעגלעכקייט דאָס

צו טון. מיר דערוואַרטן נישט פון אים, אָדער פון אייך, קיין באַזונדערע

הנחות. דאָס איינציקע, וועגן וואָס עס האַנדלט זיך, איז — אַז עס זאָל

ווער מאַכן דעם אָנהייב, צו באַזווייזן, אַז יידישע אַרבעטער לאָזן זיך פונקט

אַזוי גוט עקספּלאַטירן, ווי נישט־יידישע. וועגן דעם האַנדלט עס זיך

וואָס קאָנט איר אונדז דערביי העלפן?

מירקין איז דערשטוינט געוואָרן פון דער פּראָפּאָזיציע, וואָס איז

אים געמאַכט געוואָרן. ער האָט זיך דורך איר געפונען אַכיסל באַליי־

דיקט. הייסט עס, אַז מען האַלט אים נאָך פאַר דעם נגידס זונדל? ער,

וואָס האָט געמיינט, אז ער איז שוין אינגאנצן געבוירן געוואָרן אן אנדער-
רער און איז איינער פון זיי; וואָס פאַר אַ שייכות האָט ער מיט זיין פאָר-
טערס פאַרמעגנס? אָבער צו באַליידיקן זיך איז נישט געווען אויף וועמען.
דער דאָזיקער אַנאַטאָל האָט זיך צו אים געווענדעט אזוי אויפריכטיק,
אָן יעדן הינטער-געדאַנק, אז מירקין האָט זיך געמוזט ווונדערן וועגן דער
נאַאיווער פאַרשטעלונג, וואָס זיי האָבן וועגן יידישע גבירים.

מירקין האָט זיך גערויטלט און אָפגעענטפערט מיט פאַרשעמטסקייט:
— מיט מיין פאַטער האָב איך נישט קיין שום פאַרבינדונג, איך האָב
איבערגעריסן מיט אים אַלע באַציאונגען.

— דאָס איז אַ פראַגע פון טאַקטיק, — האָט אַנאַטאָל אים אָפגע-
ענטפערט מיט אַ שמייכל אין זיינע וואַנסעס אַרײַן. — אז מ'האָט באַ-
דאַרפט, האָט איר איבערגעהאַקט די באַציאונגען, און אז מען וועט באַ-
דאַרפן, וועט איר צוריק באַנייען די באַציאונגען.

מירקין האָט אים אָנגעקוקט פאַרווונדערט, מיט אומצוטרוי. עס האָט
אים געגרילצט דער צינישער קלאַנג. אַנאַטאָלס אויגן זענען געווען געריכ-
טעט צו אים מיט אַן אָפגענער פאַרשטענדלעכקייט, און יעדער בייגעשמאַק
פון ציניזם איז פאַרשווונדן.

אַנאַטאָל, זעט-אויס, האָט געוואוסט, וואָס עס קומט-פאַר אין די
געדאַנקען פון דעם דאָזיקן יונגמאַן, און ער האָט זיך געאייילט אים צו
דערקלערן.

— יעדער איינער פון אונדז העלפט דער זאך לויט זיינע מעגלעכ-
קייטן, אויף דעם אופן, ווי ער קאָן עס צום בעסטן טון. עס וואָלט דאָך
זייער נאַריש געווען נאָר צוליב אַ קאַפּריו נישט אויסצונוצן די מעגלעכ-
קייטן, וואָס מיר קאָנען האָבן דורך אייער פאַטערס איינפלוס, דורך זיין
אָנגעזאַמלטן פאַרמעגן. מיר האָבן נישט קיין צייט צו שפּילן זיך אין
קינדערשע ברוגזן. מעגלעכקייטן פאַר אַנדערע זאַכן האָבן מיר פיל. אין
דער דאָזיקער זאך קאָנט איר אונדז נאָר אַליין הילפּיק זיין.

— און דאָס לייגט איר מיר פאַר, איר, — אז איך זאָל אַריינטרעטן
אין קאָנטאַקט מיט מיין בורזשואַזן פאַטער? — ווונדערט זיך מירקין.

— פאַרוואָס נישט? פון אַ נגב, אַבי צו העלפן אונדזער זאך, —
זאָגט דער חבר מיט אַ שמייכל.
מירקין קלערט נאָך אַ ווייל.

— דאָס, וואָס איר לייגט מיר פאַר, איז אינגאַנצן אין איינקלאַנג מיט מיינע געדאַנקען. דאָך, די דירעקטע פּראָפּאָזיציע, וואָס איר מאַכט מיר, צו פאַרשטענדיקן זיך מיט מיין פּאַטער, — דערלויבט מיר דאָס זיך איבערצולייגן. איך וואָלט אָבער זייער גערן געוואָלט מיט אייך זיך דורכ-רעדן, — האָט מירקין געזאָגט כמעט אין אַ קינדישן, כעטנדיקן טאָן.

— מיט פאַרגעניגן. איך וואָלט זיך מיט אייך אויך געוואָלט דורכ-רעדן, און דאָס ווי צום געשווינדסטן. דער חבר, — ווינקט ער מיטן קאָפּ אויפן „זשאַכלינער“, — ווייסט, וווּ מען געפינט מיך. און מיר וועלן זיך דורך אים פאַרשטענדיקן, — האָט דער חבר אַנאַטאָל פאַרענדיקט און אויפגעהויבן זיך פון טישל צו גיין. ער האָט באַמערקט, אז אַ פאַר „אויגן“ קוקן אויף אים פון אַ ווינקל אַרויס...

קאַפיטל 3

חבר אַנאַטאָל

מירקין איז געווען פון יענע נאַטורן, וואָס נויטיקן זיך תמיד אין אַ רבין, אין אַ וועג-אַנווייזער, אַרויפצוקוקן צו אַ העכערן פון אים און פון דאָרט, פון דער הויך, צו באַקומען אַ הסכמה, צו שעפּן אַ דערמוטיקונג און אַן אָנווייז אויף זיין פירן-זיך און דענקען. אין חבר אַנאַטאָל האָט מירקין דערזען דעם יעניקן, פאַר וועלכן ער קאָן אַלע קשיות אויספּרעגן, אַלע ספּקות אויסשיטן, און ער האָט געגלֹוסט גענטער זיך צו באַקענען מיט אים.

קיין אַדרעס האָט דער חבר אַנאַטאָל נישט געהאַט. געלעבט קאָנספּיר-ראַטיוו — וווּ גענעכטיקט, נישט געטאַגט. מירקין האָט שוין עטלעכע מאָל געהאַט די געלעגנהייט זיך צונויפצוקומען מיטן חבר אַנאַטאָל, נאָר יעדעס מאָל איז דאָס זען זיך צוליב „נישט פאַראַוויסגעזעענע סיבות“ אָפּגע-לייגט געוואָרן. ביז דער „זשאַכלינער“ האָט אים איינמאָל געכאַפט און אים פאַרפירט אין אַ ווינונג פון אַן ערשט-חַתונה-געהאַטן פאַר-פּאָלס. אין נייעם מעבלירטן שטיבל האָט שוין געוואַרט אויף אים דער חבר. דער „זשאַכלינער“ האָט זיי געלאָזט אַליין.

אנאטאָל האָט אים באַגריסט, ווי אַז אַלטן באַקאַנטן. דעם חברים פנים איז באַשטאַנען פון צוויי באַזונדערע טיילן: די ערשטע העלפט — די אויגן, די צווייטע — דאָס מויל זיינס. דאָס מויל איז געווען פון אַן אַלטן מאַן. די גאַנצע ביטערקייט פון זיין שווערן, מיט יסורים באַלאַדע־נעם לעבן איז געלעגן איבערן מיאוסן אויסגעקרימטן און שטענדיק ציניש־לאַכנדיקן מויל. אַז ער האָט גערעדט, אַז ער האָט געקוקט, אַז ער האָט געשוויגן — האָט ער שטענדיק געשמייכלט. מען קאָן נישט זאָגן, אַז דער שמייכל זיינער איז געווען אָנגענעם. ער איז געווען בייסיק, אַזוי ווי אויף די ראַנדן פון זיינע ליפן און אַזוי ווי אויף זיינע גוט באַזאָרגטע, אויסגע־קעמטע בלאַנדע וואַנסעלעך וואַלט זיך אויפגעהאַלטן די פייכטע טוכלע־קייט פון פאַרמאַכטע געפענגענישן, אין וועלכע עס איז אים אויסגעקומען זיינע בעסטע יאָרן צו באַגראָבן. אין זיין שמייכל איז געלעגן אַ שטענדיקער פאַרווורף פאַר די, וואָס טוען אים נישט נאָך. דערפאַר אָבער האָט זיך אויף דער אויבערשטער העלפט פון חברים פנים, דאָס הייסט, אין זיי־נע אויגן, אויפגעהאַלטן אַן אייביקע קינדהייט. זיינע אויגן האָבן קיינ־מאַל נישט געהאַט דעם מוט אייך אָפן אָנצוקוקן. ווי פאַרשעמט, האָבן זיי זיך שטענדיק האַלב געהאַלטן אין די אויסגעבויגענע דעקלעך, און פון דאָרט האָבן זיי אַרויסגעקוקט מיט אַן אַנבליק פון שולדיקייט, פון אַ וויי־גענדיק רחמנות־בעטן. עס איז נישט געווען קיין גוטסקייט, וואָס איז געלעגן אין זיין בליק. עס איז געווען אַ פשוט רחמנות־בעטן, מוחל צו זיין די ביטערקייט, וואָס דער גורל האָט אָנגעחתמעט אויף זיינע ליפן... אַז מען האָט גערעדט מיט אים, איז מען שטענדיק אַיטרוגען פונעם אָנ־בליק פון זיין פאַרפאַלנדיקן שמייכל, וואָס איז אים געלעגן אויף די ליפן, צו דער מענטשלעכער וואַרימקייט פון זיין אויגן־אַנבליק. און דאָס האָט אויך מירקין איצט געטון.

— נו, יונגערמאַן, האָט איר אייך באַשלאָסן צו דעם שריט, וועגן וועלכן מיר האָבן דאָס פריערדיקע מאַל גערעדט?

מירקין האָט אים נישט באַלד אָפגעענטפערט. ער איז געבליבן אין זיין שעמעוודיקייט, צוריקגעשאַגן דורך דעם אַנבליק פון חבר אנאטאָל. ער, וואָס האָט נאָך נישט געהאַט פאַרלוירן זיין אימבאַריטע נייגערי־קייט צו אַלעם יידישן, וואָס ער האָט מיטגעבראַכט מיט זיך פון דער פּרעמדער סביבה, פון וועלכער ער קומט, איז שוין דערשטוינט געבליבן

פאר יעדער יידישער באָרד, אין וועלכער, עם האָט זיך אים געדאַכט, עם האַלטן זיך אויף טיפע סודות פון יידישער געטלעכער מיסטיק. ביי א באַ-
רירונג מיטן יידישן אידעאָליזם, ווי ער מאַניפעסטירט זיך — צי אינעם
אַלטן דור, צי אין דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג פון יונגן, — איז ער
פשוט דערציטערט געבליבן. עם האָט זיך אים געדאַכט, אז ער שטייט
ביי אַן אומאויסגעשעפטן קוואַל, פון וועלכן ער קאָן שעפן תשובות אויף
אַלע זיינע פייניקנדיקע פראַגן.

ער איז געשטאַנען פאַרן חבר אַנאַטאָל, ווי אַ תלמיד פאַר אַ רבין.
עם האָט גענומען אַ צייט, ביז ער האָט געפונען לשון.

— נישט וועגן דעם האַנדלט עם זיך, נישט וועגן דעם וויל איך איצט
מיט אייך רעדן. דאָס איז דאָך אַ קלייניקייט. וואָס איך וואָלט געוואָלט
פון אייך זיך דערוויסן, איז וועגן גאַנצן, וועגן גרויסן, — און ער האָט
אַפגעהאַקט אין מיטן.

חבר אַנאַטאָל האָט אים אָנגעקוקט פאַרווונדערט און געשמייכלט.
— וועגן וואָס ווילט איר מיט מיר רעדן? — פרעגט ער אים איבער
אין פאַרווונדערונג, אָבער דערביי דערמוטיקנדיק אים מיט אַ פריינט-
לעכן אָנבליק.

— וועגן דעם גאַנצן ענין — שטאַמלט מירקין.
— וואָס דריקט אייך? — זעצט זיך אוועק חבר אַנאַטאָל ביים טיש
און לייגט אַרויף זיינע בלייכע, ווייסע הענט אויפן טישטוך. מירקין נאָך
אים. — מיינט נישט, ווידער, אז אַלץ איז שוין ביי מיר קלאָר. נו, אדרבה,
לאַמיר זיך פרווון דורכרעדן.

געשטאַרקט דורך דעם שוואַכן מענטשלעכן בליק, וואָס האָט גערוט
אויף אים פונעם חכרם אויגן, וועלכע זענען מיטאַמאָל ליכטיקער און
ברייטער געוואָרן, האָט זיך מירקין אָנגערופן:

— אזוי לייכט וועט עם מיר נישט אָנקומען. איך ווייס נישט, אויב
איך וועל עם אייך קאָנען דערקלערן, אויב מיינע אפיקורסישע געדאַנ-
קען וועלן אייך נישט אויפרעגן. איך בין דאָס, וואָס מען רופט מיטן
שימח-וואָרט: „אַ קליינבירגער“, צי „אַ גרויסבירגער“. איך האָב עם גע-
פרווט אַרויסשלאָגן. עם לאָזט זיך אָבער נישט. די הויט וועסטו נישט
איבערמאַכן. איך בין נישט געקומען צו אייך, געיאָגט דורך וועלכע עם איז
אויסערלעכע סיבות, נאָר דורך אַן אינערלעכן דראַנג געטריבן, אזוי ווי

פילע אנדערע פון אונדזער דור, צו זוכן א נייעם אינהאלט, אויב איר ווילט — א גלויבן. עס איז שווער צו לעבן אן אים. אייך „קלאסן-מענש-טשן“, איז עס לייכטער. ביי אייך איז די ענדערונג פון די אומשטענדן פאר זיך אליין א צוועק. טייל אויס נקמה, טייל צוליב נוצן. פילע פון אייך פארלירן זיך, פארבלאנדזשען אין די „מיטלען“, אז זיי זעען שוין גאר-נישט און באדארפן שוין גארנישט עפעס אנדערש. מיר אָבער, קליינ-בירגער, וואָס מיר קומען נישט צוליב נקמה, נישט צוליב נוצן, נאָר צו-ליב דעם שלמות, וואָס מיר זוכן, מיר קאָנען נישט לעבן אָן דעם גרויסן צוועק, אין וועלכן מיר גלויבן, אז ער שטייט ווי אַ שכר ביי דעם אויס-גאנג פון אלע מיטלען. אָבער וואָס איז ער? וואָס איז ער דאָס, וואָס זאָל אונדז פארטרעטן די צווייטע וועלט פון אונדזערע אבות? טיילמאָל זע איך עס. נאָר טיילמאָל דאָכט זיך מיר, אז עס איז גאָר נישטאָ. עס איז נאָר איין לאַנגער, טונקעלער קאָרידאָר, אין וועלכן מיר קוילערן זיך, און אויף יענער זייט איז גארנישטאָ. מיר בלאַנדזשען נאָך פון „מיטל“ צום „ציל“ אָן אַ צוועק. אפשר וועט איר מיך אויסלאַכן, ווי די אנדערע, אפשר נישט. איך קום צו אייך, ווי צו איינעם, וואָס איך גלויב, אז איר ווייסט און זעט עס. זייט מוחל מיין נאָווייטעט. זאָגט איר מיר, וואָס איז דאָס, וואָס דערוואַרט אונדז ביים אויסגאַנג, כדי מיר זאָלן פון אים כוחות שעפן דורכצודרעפטשען דעם בלוטיקן וועג...

הבר אַנאַטאָל האָט אים געלאָזט אויסרעדן געדולדיק, און מירקין האָט זיך נישט געקאָנט באַפרייען פון דעם טאַפלטן שפּיל, וואָס האָט זיך אָפגעשפּיגלט אויפן חכרם פנים ביי זיינע רייד. דעם חכרם אויגן זענען געווען ערנסט, און עס האָט זיך געדאַכט, אז זיי זאָפן איין אין זיך, מיט אַנטייל און וואָרהאַפטיקייט, מירקיןס דורשטיקע ווערטער. דערביי אָבער האָט נישט אויפגעהערט צו דערקוטשען דאָס צינישע שמייעלע, וואָס האָט מיט ביטול און מיטלייד חזק געמאַכט פון דעם יונגמאַנס נאָווייטעט דייד.

— און וואָס ווילט איר דערמיט זאָגן? ווער זאָגט דאָס, אז מען באַדאַרף אַ „צוועק“, כדי צונעצויגן צו ווערן דורך אים אין אונדזער גאַנג? דער גאַנג צו דער סאַציאַלער רעוואָלוציע איז נישט קיין אויסגע-פלאַסטערטער מיט שטייגער, באַזעצט מיט ביימער, כדי מיר זאָלן דורך אים אונדזער פּילאָזאָפּישן שפּאַציר מאַכן. דער וועג צו דער סאַציאַלער

רעוואָלוציע איז אַ לאַך, דורך וועלכן מיר גיסן זיך אַלע אַרײַן, צי מיר ווילן, צי מיר ווילן נישט, געיאָגט דורך דעם אימפעט פון דער צײַט, פון די געשעענישן. דאָס איז נישט קיין וואָלונטירן-גאַנג, וואָס מיר מאַכן-דורך. דאָס איז אַ „מוז“ — פעסטגעזעצט דורך אײַזערנע געזעצן. טײל פרווון זיך אַנטקעגנשטעלן. זײ זענען נאַראָנים. מיר זענען נאָר אַ ביסעל לע קליגער, און מיר קומען אַלײן, מיר העלפן נאָר אונטער אַביסעלע די געזעצן פון די געשעענישן, כדי דער פּראָצעס זאָל געשען פּלינקער. מיר טוען אונדזער חוב פאַר די שפּעטערדיקע דורות, פונקט אַזױ ווי די פּרײער-דיקע האָבן געטון פאַר אונדז. אָבער „צוועק“ — ווער ווײסט, ווער קאָן רעדן פון „צוועק“? ווער ווײסט איבערהויפּט, צי עס איז דאָ אַ צוועק? מירקין איז געבליבן אָפהענטיק. ער האָט אָנגעקוקט דעם חבר אַנאַ-טאָל מיט גרויסע, אויפגעריסענע אויגן, ווי אַ פאַרלוירן קינד, בײ וועלכן מען האָט אַרויסגענומען דאָס צוקערל פון דער האַנט, און ער ווײסט נישט פאַרוואָס...

— און דאָס איז אַלץ? — האָט זיך פון אים אַרויסגעריסן די פּראַ-גע מיט אַ זיפּ.

— יאָ, חבר, — האָט אַנאַטאָל אָפּגעענטפּערט, — די אַלע גוטע זאַכן, ווי אידעאָליזם, צוועק, גלױבן — דאָס האָבן מיר נאָר אויסגע-קלערט, מיר אינטעליגענטן, אַביסל אָנצוזײַפן דעם וועג, כדי ער זאָל זײן גלײטיקער צו גײן. מיר, קרענקלעכע און שוואַכע, דאַרפן האָבן אָט דעם דאָזיקן בוּמאָייל פאַר אונדזערע קראַנקע לײבער. די מאַסן, איך מײן די פשוטע אַרײמע געדריקטע אין דרויסן, וואָס טראָגן דעם יאָך פונעם לעבן — זײ דאַרפן נישט האָבן קיין אידעאָליזם, זײ דאַרפן נישט האָבן קיין גלױבן. זײ האָבן אַ פּיל שטאַרקערן און ווירקזאַמערן כוח. דאָס איז צו באַפּרידיקן זײערע אײגענע נױטן, ווי עס טוט יעדע באַשעפּעניש. אינעם אמתן לעבן איז נישטאָ קיין אידעאָליזם. דאָס אמתע לעבן ווערט געפירט דורך די גרויזאַמע געזעצן, וואָס די חיות האָבן אויסגעאַרבעט אינעם וואַלד דורך דער נױטווענדיקייט. איר מײנט, אַז די מאַסן ווילן פאַרכאַפן די מאַכט צוליב גאַט-זוכעריי? דאָס איז אַן עסק פאַר אונדז, אינטעל-גענטן. די מאַסן מאַכן רעוואָלוציע, ווײל זײ ווילן זײן די פירער פונעם לעבן און קערעווען דעם דישל אַזױ, אַז ער זאָל זײ שלעפן פאַר אײגע-נע, ענאָאיסטישע נוצן. יאָ, יאָ, דאָס איז דער אמתער און אײביקער פאַקט

טאָר. אלעס איבריסקס איז אַ באַלעמוטשען, אויסגעטראַכט פון אונדז לוי-
דיק-גייער. דער גאַנצער מענטשלעכער אירעאַליזם איז אַ באַלאַסט, אַ
שפּילעכל פאַר אונדז, אינטעליגענטן. די מאַסן ווייסן נישט דערפון. זיי
זענען רוי, גראַב, אָן רחמנות. אזוי ווי זייער נויט.

אין די לעצטע ווערטער פון חבר אנאטאָל האָט מירקין אַרויסגע-
פּילט עפעס אַ ווייטיק און אַן אומצופרידנקייט. און די דאָזיקע ווערטער
האַבן אויפן יונגמאַן געמאַכט אַן איינדרוק, ווי דער חבר אַנאטאָל וואָלט
זיין פנים געוואָלט פאַרשטעלן הינטער עמיצנס פּאַלע, כדי זיך נישט
אַרויסצוווייזן.

— אָבער איר קאָנט דאָך דאָס נישט ערנסט מיינען, — זאָגט מיר-
קין אַנטוישט, — אז דאָס איז אַלץ אָן אַ צוועק, נאָר צוליב נויט. דורך
דער רויער מאַכט פון די מאַסן? וואָס איז, אייגנטלעך, „מאַסע“? וואָס
איז דער נייער אָפּגאַט, וואָס איר האָט זיך געמאַכט? דאָס איז אַן אַנאָ-
נימער צאָר מיט אַ טויזנט-פאַרביקן קאַפּ. די מאַסע איז נישט קיין זאָך
פאַר זיך, זי איז נאָר אַ צופעליקע דערשיינונג. אין געוויסע דערהויבענע
מאָמענטן האָט זי אפשר איר אייגענע פּסיכאָלאָגיע. איר האָט אָבער נאָך
נישט געפונען דאָס פייער, וואָס זאָל אויסשמידן די מאַסן אַלס אייגענעם,
באַזונדערן קערפּער. ביים קלענסטן נסיון צעפאַלן זיי זיך צוריק אין יחי-
דים, וואָס באַצוועקן נאָר זייערע אייגענע עגאָאיסטישע צילן. און דאָס
איז דאָך טאַקע, וואָס איך זוך, נאָך וואָס איך בין געקומען: ביי אייך
פרעגן וועגן יענעם הויכן צוועק, וואָס זאָל אונדז אַלע פאַרוואַנדלען אין
איינ קערפּער, ווי דער גלויבן ביי די ערשטע קריסטן, פון וועלכן מיר
זאָלן שעפּן די קראַפט פאַר אונדזערע מעשים?

— דאָס איז די נויט, — האָט דער חבר אַנאטאָל רואיק אָפּגע-
ענטפּערט.

— אויב די פיזישע נויט איז, ווידער, די איינציקע אַרויסרופּערין
פון איינזערע מעשים, און קיין אַנדערער מאַראַלישער כוח-איז נישטאָ.
טאָ וואָס וועט זיין די טרייב-קראַפט פון אונדזערע מעשים ביים זעטיקן
די פיזישע נויטן, ווי איר גלויבט, דורך דעם פאַרווייךלעכן פונעם סאָ-
ציאַליזם?

— זאָל די וועלט דאָן זאָרגן וועגן אַן אַנדערן פאַקטאָר. פאַר אונ-
דזער דור וועט פאַרלויפּיק זיין גענוג די נויט, — האָט זיך דער חבר

אנאטאָל באַהאַלטן הינטער אַ שפּאַניש ווענטל. אָבער מירקין האָט נישט נאָכגעגעבן. ער האָט אים דווקא געוואָלט פון דאָרט אַרויסבאַקומען.

— אויב איר פאַרלייקנט, ווידער, יעדן אידעאָליזם, דערלויבט מיר אייך צו פרעגן גאַנץ אָפּ, חבר אנאטאָל. איך בעט אייך איבער, וואָס די פּראַגע איז אַ פּערזענלעכע. נאָר ווי אזוי פאַרענטפּערט איר אייער אייגן לעבן? וואָס טוט איר דאָ? איך קאָן אייך. איך האָב געהערט פון אייער לעבן, פון אייער פאַרגאַנגענהייט. עס איז איין קייט פון יסורים. און דאָס איז נישט געוואָרן אַרויסגערופן דורך נויט, נאָר דורך עפעס אַנדערש, וואָס איר האָט מורא עס אָנצורופן. מיט וואָס באַרעכטיקט איר דאָס?

— אַ, דאָס מיינט איר? — שמייכלט אנאטאָל. — מיר טוען דאָס נישט פאַר קיינעם, נאָר פאַר זיך אליין. און פאַרשידן זענען די מאַטיוון. אַ טייל פון אונדז זענען „פּראַפעסיאָנעלע“. אין דער מענטשלעכער נאַטור האָט זיך אָנגעזאַמלט אַן אָנקלייבעכץ פון דורות, אַ נייגונג צו מאַכען ניפעסטירן העלדישקייט. די, וואָס האָבן נישט קיין מעגלעכקייט ערגעץ אַנדערשוו צו גיין, קומען דאָ אַהער. דאָס איז דער טיפּ פונעם „פּראַפעסיאָנעלן“ רעוואָלוציאָנער, אָדער ווי עס איז דער פּאַל ביי אונדז יידן. דאָ איז עס אויס ירושה-נייגונג פון אונדזערע פּאַטערס: קדושה-שם. אויך אַ מין אָנקלייבעכץ פון דורות. אַ באַדערפעניש אין אונדזער נאַטור זיך מקריב צו זיין פאַר אַמונה, אַ מין ראַמאַנטיק. האָט מען די אַלטע אַמונה פאַרלוירן, באַשאַפט מען זיך אַ נייעם גאָט, פאַר וועמען זיך מקריב צו זיין. אָבער זייט זיכער, אַז ביים ערשטן נסיון וועלן זיי זיך אָפּשטויסן, ווי די אינטעליגענטן נאָכן 1905טן יאָר. די מאַסע האָט נישט קיין צייט פאַר אַנטווישונגען. זי איז געקומען נישט צוליב ראַמאַנטישער אָנקלייבעכץ, וואָס האָט זיך אויפגעהאַלטן אין זייערע נאַטורן. די מאַסע האָט נישט קיין ירושות. זי איז געקומען צוליב דעם בלוטיקן היינט. זיי פון דער מאַסע זענען נישט קיין „פּראַפעסיאָנעלע“ רעוואָלוציאָנערן. זיי ווערן געטריבן דורך די אומשטענדן, און אזוי לאַנג ווי די אומשטענדן וועלן אָנהאַלטן — — —

מירקין איז אָבער אומגעדולדיק געוואָרן, און ער האָט אים איבערגעשאַקט אין מיטן.
— דערלויבט מיר צו צווייפלען, חבר אנאטאָל, אַז אייער אוועקגעבן

זיך דער באוועגונג איז אויס נייגונג צו העלדישקייט, אָדער אַפילו אויס ירושה-אַנקלייבעכץ. איך גלויב, אז עס זענען דאָ טיפערע און ווירקזאַר מערע מאַטיוון, וואָס איר האָט אפשר אַליין מורא זיך צו דערקלערן.

חבר אַנאַטאָל האָט געשוויגן אַ מינוט. ער איז פּלוצלינג געוואָרן ערנסט. דער שמייכל פון זיינע ליפן איז פאַרשווונדן. ער האָט האַלב פאַרגלייזט די אויגן, ווי ער וואָלט געוואָלט אויסמיידן אינגאַנצן מיר-קינס בליק, און ער האָט אים אָפּגעענטפערט:

— דאָס איז אונדזער גורל. מיר ווערן געטריבן דערצו דורך דער אמונה, וואָס מיר האָבן אין דער זאך. אפשר האָט איר רעכט, אז דאָס אַלץ, וואָס מיר טוען, איז נאָר אַ מיטל. אָבער איך גלויב, אז עס איז דאָ אַ גרויסער און אַן אמתער צוועק, וואָס שטייט נאָך דעם מיטל, און דאָס איז דאָס בשותפותדיקע לעבן און בשותפותדיקע שאַפן. מיר פּלאַנצן זיך דאָ איין אין דעם אייביקן לעבן דורך דעם, וואָס מיר לייזן זיך אויף אַלס יחידים און ווערן צוריקגעבוירן אין כלל אַרײַן. דער איינצלנער איז דורכ-גענגלעך. די מאַסע איז די אייביקייט. די מאַסע — דאָס איז דאָס פעלד, אויף וועלכן מיר, יחידים, וואַקסן. די זאַנגען בייטן זיך יעדעס יאָר — דאָס פעלד איז אייביק!

חבר אַנאַטאָל פנים האָט זיך פאַרענדערט און איז באַגלאַנצט גע-וואָרן פונעם ליכט, וואָס האָט געשלאָגן פון זיינע אויגן. ער האָט זיך אָנגעהויבן צו שאַקלען ביי די פּריערדיקע ווערטער, ווי אַ פרומער ייד ביים לאַזונען און זאַמלען כוונות, און ער האָט געזאָגט מיט אַ דערהויבענער ערנסטקייט:

— אָט דאָס באַוווסטזיין, אז איך בין איינער פון פילע, באַשאַפּט אַ בשותפותדיקע פּרייד. מען דאַרף פילן אָט יענע מעזטשלעכע פּרייד, וואָס שטראַלט-אַרויס פון רבין. מען דאַרף זיין אַ חסיד, — לייגט ער צו מיט אַ שמייכל, — כדי דאָס צו דערפילן. מען הייבט זיך דעמאָלט אויף צו די העכסטע הויכן. דער יחיד קריגט די גאַנצע קדושה אין זיך און פילט דעם גאַנצן כוח פון רבין אין זיך און איז דערנאָך ביכולת צו טון גרויסע זאַכן. יאָ, איך גלויב, אז אָט די דאָזיקע בשותפותדיקע פּרייד קאָן אויספילן אַלע אונדזערע וועלטן און געבן אַ טעם צו אונדזער לעבן. איך קאָן אייך דאָס נישט גענוג געבן צו פאַרשטיין מיט ווערטער, נאָר מ'באַ-דאַרף דאָס דערפילן.

מירקין איז געבליבן זיצן. א ציטער איז דורכגעגאנגען דורך זיין לייב, און ער האָט געטרונקען מיט דורשט דעם חברים ווערטער. נאָר דער חבר אַנאַטאָל, זעט אויס, האָט זיך באַלד פאַרשעמט פאַר זיינע סענטימענטן. און אזוי ווי ער וואָלט חרטה געקראָגן אויף דעם, וואָס ער האָט זיך געלאָזט מיטרייסן פון אידעאָליזם, האָט ער צוגעלייגט מיט אַ ביטולדיקן שמייכל:

— אָבער זייט דערויף גרייט, יונגערמאַן, אַז אונדזער ראַלע, איך מײן די ראַלע פון די אינטעליגענטן, פון די, וואָס ווערן צוגעצויגן צום קאַמף דורך אידעאָליזם, ווי איר רופט עס — איז אַ קלעגלעכע און איז באַשטימט אונטערצוגיין. ווען דער גרויסער מאַמענט וועט קומען, וועט זי אונדז צעטרעטן, די רעוואָלוציע, ווייל מיר וועלן זיך נאָר פלאַנטערן אונטער אירע פיס מיט אונדזער אומנוצלעכן באַגאַזש, מיט אונדזער איר-דעאָליזם און ראַמאַנטיק. מיר מוזן דערווייל זיין צוגעגרייט, אַז מיר זע-נען די, וואָס מען דערוואַרט פון אונדז אונדזער אַרבעט, אזוי לאַנג ווי מיר קאָנען זיין נוצלעך, און דערנאָך זיך אַפצוטראַגן. אָבער עס זענען ביי יידן פאַראַן צדיקים, וואָס זאָגן זיך אָפּ פון יעדן שכר. דאָס באַדאַרף זיין אונדזער ראַלע. מיר מוזן זיך געבן, צי מיר ווילן יאָ האָבן שכר, צי נישט. און פאַרלויפיק ווייסן מיר נאָר פונעם „מיטל“, און דעם „מיטל“ באַ-דאַרף מען זיך שענקען אינגאַנצן, אינגאַנצן מיט דער אַמונה. אין דער

בשותפותדיקער פרייד וועלן מיר האָבן אַ חלק סיידווייסיי.
מירקין האָט געשוויגן אַ וויילע, און דערנאָך זיך אָנגערופן, אויך מיט אַ שמייכל:

— וואָס ווילט איר, אַז איך זאָל טון?
— פאַרט קיין לאַדזש, באַקענט זיך מיט דער לאַגע. דערנאָך וועט איר אַליין וויסן, וואָס איר האָט צו טון.
— נוט, איך בין גרייט. צו וועמען זאָל איך זיך ווענדן?
— אונדזערע חברים וועלן אייך שוין דאַרטן אָפּוואַרטן.

קאפיטל 4

ל א ד ז ש

איבער די פעלדער איז נאך אלץ געלעגן דער שניידעק. נאך דאָ און דאָרט האָט שוין די ערד, ווי א פריש אויסגעשלאָפענע יונגע פרוי, צרויסגעקוקט ווי א געפאָנגענע פון די ריסן פון איר דעק. נאָר אויף פיל ערטער האָט זי שוין געהאט אַראָפגעוואָרפן פון זיך דאָס אייז און איז געלעגן אַן אָפענע, א פרייע — ווי אַן אויפגעדעקטע פרוי, מיט איר גאַנצן לייב אין דרויסן.

וועלדער זענען געשטאַנען יונגע. צווייגן, ביימער האָבן געציטערט פאַר פרישקייט. הייזער זענען געשטאַנען, קליינע מיט שטרוידעכער דורכגעווייקטע דורך דעם ווינטער, און דורכן ווינטער פאַרשוואַרצטע ווענט און פלויטן, פאַרשטעלט אין א געוועב פון רויטלעכע בעזימדיקע צווייגן. פויערים אין גרויסע שטיוול האָבן אין דער פייכטער, דורכגעקנאָט טענער ערד געדערפטשעט און צוגעקוקט זיך ווי זייערע באַרוועסע וויי-בער שלעפן פון די „זשעמליאַנקעס“ קאַרטאָפֿל-זעק אויף זייערע פליי-צעס. טיילמאָל האָט זיך א וואַגן געשלעפט איבער א וועג, טיילמאָל האָט מען א יונג פערד שפרינגען געזען. אויף די סטאַציעס האָבן לאַנגבאַ-קליידטע יידן מיט פאַרטריקנטע, בלאַטיקע שלומפערס, זיך געריסן מיט אימפעט און קאָך אין די וואַגאָנען. ווייבער האָבן געשריגן, געוואָרפן זיך פּעקלעך פון האַנט צו האַנט. דאָס איז געווען די לאַנדשאַפט, וואָס מיר-קין האָט געזען דורך זיין וואַגאָן-פענצטער אויף זיין וועג פון וואַרשע קיין לאַדזש.

דאָס לאַנד איז געווען א פרעמדס. די מענטשן זענען געווען נישט קיין אייגענע. דאָך איז אלץ געווען אייגנס. נישט געווען קיין אַנדער לאַנד, וואָס זאָל זיין זיינס. ער האָט קיינמאָל נישט געהאַט קיין אייגענע ערד. ער איז געווען א קינד פון דער שטאָט. א גאָס איז אַמאָל געווען אַן אייגענע, דאָרט ווייט, אין צענטראַל-רוסלאַנד. א שניידשטעג אַן אייגע-נער פון שטוב איז גימנאַזיע אַריין. אַבער ערד, אַן אַנבליק פון א האַרי-זאָנט איז קיינמאָל נישט געווען זיינס. לאַנד, שפראַך, פאָלק איז דעם מענטשן פרעמד, ערד — קיינמאָל נישט. יעדע ערד איז יעדן מענטשנס.

און צו יעדן פעלד נייגט זיך דער מענטש צו. די לאַנדשאַפּט איז געווען זיין אייגענע, ווייל ער האָט זי פאַרשטאַנען, ווייל ער האָט זי געהאַט אין זיין בלוט. ער איז געקנאָטן געוואָרן פון איר.

עס איז געווען אַ סלאַווישע ערד: דאָס לאַנד פון קאַרטאַפּל, קרויט. פון בוריקעס און פון פּראָסטן מענטשלעכן ברויט. דורך דעם היימישן אַנבליק פון דעם לאַנד, דורך דעם פּויערשן צעגניענדיקן שניי, דורך דעם אַנבליק פון דעם נידעריקן דורכגעווייקטן שטרויידאַך, דורך דער שוואַר-צער וואַנט, דורך די בעזימדיקע, ציטערנדיקע צווייגן, ביימער, איז אים דער מענטש גענטער געוואָרן. דער פרעמדער פּויער מיט די פרעמד-קאָד-לירטע הויזן, מיט דעם מאָדנעם פּיר-קאַנטיקן הוט, און מיט די שטיוול אַנשטאַט די אַניעצעס.

דורך דער ערד איז אים דאָס אַלץ טייער, ליב און אייגן געוואָרן ער איז דאָס וועמען דאַנקבאַר געווען פאַר דער ליבע-און דער צוגעהערן-קייט, וואָס ער האָט געפילט צו די מענטשן און צו דעם לאַנד: „מיט די נעגל וועל איך זיך אָנהאַלטן דערין און זיך נישט לאָזן אוועקיאָגן“.

**
*

די גאַסן פון לאָדזש זענען אים פאַרגעקומען נאָך מער פרעמד, ווילד און ווונדערלעך דורך זייער אייגנאַרטיקייט: גערוועזע יידן, גערוועזע גאַסן, גערוועזע געוועלבער. דאַרע ביינערדיקע, שטעקלדיקע קערפערס, וואָס פאַלן-אַרויס פון די ברייטע און צו-לאַנגע קאַפּאַטעס. קאַפּאַטעס ווי ביידלעך, מענטשן ווי גלייכע אָפּגעהובלטע קלעצער. איין שטיק — פון קאַפּ ביז צו די פיס. וואַרפן מיט די הענט, שרייען שאַקלענדיק מיט זייער-רע בערד, פילן-אָן די גאַסן מיט אַ באַוועגלעכער אומרואיקייט. גערוועזע, אָפּגעריסענע שטיקלעך ווינט, שטיקער בערד, פאַרביילויפנדיקע, אומרו-איקע אויגן. אויגן, וואָס פרעגן, אויגן, וואָס דורשטן און זוכן עפעס. אַ ים פון קאַשקעטלעך... אַ וואַלד פון דינע שוואַרצע יידן. טייל שלעפן פעק-לעך מיט באַנוול און לויפן פאַרבוי, איילן זיך. אַנדערע האָבן צייט. שטייען אין קרענצלעך אין די עסן, ביי די געוועלבער, פאַכען מיט די שטעקע-לעך. אַ פלעק פון אַ פּויעריש קאָלירט טיבל, אַן אָנגענעמער פאַרביקער שיין פון אַ ספּאַדיצע און אַ פאַר הויזן פון פּויערים און פּויערטעס, ווי

קאלירטע פעלד-בלימעלעך אויף דעם גראַענדיקן, וואַכעדיקן פּאָן פון שוואַרצע קאָפּאַטעס און שטאַטישע טיכער...

איבער די שמוציקע, שנייבֿלאָטיקע ברוקן איז אַ הויז, אַ באַווע-
נונג. שטויסן אויסגעאַרבעטע פּויערישע טיכער אויף וועגענער. וועגענער
צו פּערד איינגעשפּאַנט, וועגענער צו מענטשן איינגעשפּאַנט. פּיראַמידן
מיט געפּאַרבעטע, נישט-געפּרעסטע, ערשט נאָרוואַם אויסגעאַרבעטע
באַנוולנע און וואַלענע סחורות. פּיראַמידן מיט קאַמאַרנס. פּיראַמידן
מיט באַנוול. און צווישן די וועגענער, מענטשן און פּערד — היטלעך,
שייטלעך, בערד, אויגן, פעקלעך גאַרן, און פעקלעך גאַרן...

אַנגעגאַסן מיט ענערגיע ווי אַ שמאַרקער אָקס, מיט מענטשלעכן
פּלייס, באַגאַסן מיט שווייס פון אַרבעט און באַשוואַרצט מיט רויך פון
ווייכן קויל, ציטערט די שטאַט אין שטענדיקן אימפעט, אין שטענדיקן
געיאָג, ווי מענטשן און ראָד וואַלטן געטריבן געוואָרן דורך דעם עלעק-
טרישן שטויס פונעם אַרבעטנדיקן מאַטאָר, וואַלטן געצויגן געוואָרן דורך
דעם לעדער-פּאַסיק אין איין באַוועגונג, אין איין געשריי, אָן אויפהאַלט,
אָן אַטעם-כאַפּ.

פּאַרנאַכט, ווען דער טאָג פּאַרגייט אין נעפל פון רויך אין די שוואַר-
צע יידישע נעסלעך, זעט זיך פון דערווייטנס דער זונען-אונטערגאַנג אי-
בער די לאַדזשער פּלאַכן. און דאָס איז אזוי מאַדנע פּרעמד און ווונדער-
לעך אין דער שטאַט. שיטן זיך די גאַסן אָן מיט פּאַרשוואַרצט, פּליישיק
אַרבעטס-לייב. טראַמוויען זענען אָנגעיערט מיט מענטשן-קערפּערס. די
שמאַלע טראַטואַרן ביי די הייזער ווערן איינפאַך פּאַרטרונקען פון אַהיימ-
גייענדיקע אַרבעטער. פון זייערע לייבער הייבט אָן אויסצודאַמפן דער
ספּעציפּישער גערוך פון די לאַדזשער פּאַבריקן, וואָס זיי האָבן אין זיך
אַריינגעזאַפט דורך דעם גאַנצן טאָג ביי דער אַרבעט. די שטאַט ווערט
אַנגעפּילט מיט דעם מאַשינען-איייל און קאַמאַרן-געשטאַנק, און אַ קראַכ-
טאַלישע זויערקייט פון בלייכערס לייגט זיך אויף די ראַנדן פון די מיי-
לער און די אויגן.

דענסטמאַל באַלויכטן זיך די שפּייז-געוועלבעלעך. מוטערדיקע, טרויע-
ריקע גראַע קאָפּ-טיכער שלייכן זיך מיט קערבעלעך פון די הויפּן אַרויס.
אין די עקן פון די גאַסן, געדריקט צו די שאַטנס פון די הייזער, שלייכן

זיך ביי די ווענט גאסן-פרויען מיט געקראכמאלעטע קליידלעך, געווא-
שענע קעפ. און פון די אנטבלויזטע העלדזער אָטעמט אַרויס מאַנסביל-
געשטאַנק אויסגעמישט מיט פעפערדיקן פערפוביגעשמאַק.

**
*

פאַרגאַכט, נאָך דער אַרבעט, איז געקומען צו מירקניען אין האָטעל-
צימער אַ יונגערמאַן און האָט זיך פאַרגעשטעלט: חבר מאָטל.

מירקין האָט אים דערקענט. עס איז געווען דער זעלבער יונגערמאַן,
וואָס ער האָט אָנגעטראַפן אין וואַרשע זיצן מיטן חבר אַנאַטאָל, אינעם
קאַפּע-געוועלבל. נאָר אין וואַרשע איז דער חבר מאָטל געגאַנגען אָנגעטון
ווי אַן אינטעליגענטער אַרבעטער. ער האָט, דאַכט זיך, געטראַגן אויפן
קאַפּ אַ ווייכן קאַפעליוש, צי אַ היטל מיט אַ דאַשעק. יעדנפאַלס געדענקט
מירקין, אַז אין וואַרשע האָט דער חבר מאָטל, וועלכן מען האָט אים פאַר-
געשטעלט אין קאַפּע-געוועלבל, מיט גאַרנישט אויסגענומען זיך פון די
אַנדערע. אָבער דאָ, אין לאָדזש, איז געשטאַנען פאַר אים אַ חסידישער
יונגערמאַן. מען וואָלט געקאָנט מיינען, אַז עס איז אַ בית-מדרש-ביתור
אין אַ לאַנגער קאַפּאַטע מיט אַ יידיש היטל, כאָטש די פּאות זענען ביי
אים געווען אַרונטערגעקעמט הינטער די אויערן.

— איר דערקענט מיך נישט? — איך בין דער חבר מאָטל. איך האָב
איך געטראַפן אין וואַרשע. דאָ גיי איך יידיש געקליידעט צוליב טאַק-
טישע טעמים. די אומשטענדן נויטיקן מיך דערצו, — זאָגט דער שוואַרץ-
ברונעטער יונגערמאַן מיט דער יונגער אַרויסגעשפּראַצטער באָרד, טרוקן,
צו דער זאַך, ווי אַ סאָלדאַט, וואָס גיט-אַפּ אַ ראַפּאָרט.

— איך האָב פאַנאַטישע עלטערן, מיט וועלכע די אומשטענדן נוי-
טיקן מיך נאָך אַנצוהאַלטן באַציאונגען.

— עס מאַכט נישט, וואָס איז דער חילוק, ווי אַזוי אַ מענטש גייט
אָנגעטון?

— עס איז יאָ אַ חילוק. אַז זיי זענען פאַנאַטיש, מוזן מיר באַווייזן,
אַז מיר קאָנען אויך זיין אויסגעהאַלטן אין אונדזער פּרינציפּ. נאָר עס
וועט נישט לאַנג דויערן, און די אומשטענדן וועלן זיך ענדערן.
דער חבר מאָטל האָט זיך אָנגערופן:

— איך האָב באַקומען דירעקטיוון אייך צו באַקענען מיט דער
לאַגע.

— איך דאַנק אייך זייער.

— דער חבר וועט נעמען אַ טראַמוויי? — פּרעגט מאַטל.

— איך וואָלט בעסער געוואָלט גיין צופּוס. מען זעט בעסער.

— ס'איז אַ שטיק וועג, און דער „אויספיר־קאָמיטעט" וואָרט אויף
אונדז, — האָט דער חבר מאַטל געזאָגט אין אַן אָפיציעלן טאָן.
געהערט אזא וואָרט, ווי דער „אויספיר־קאָמיטעט", איז מירקין איינ־
געגאַנגען אויפצוועצן זיך אויף אַ טראַמוויי.

דער חבר מאַטל האָט אים פאַרפירט אין דרויסן אויף „באַלוט"
אַרויס, אויף אַן אייגנשאַפֿטיקן הילצערנעם הייזל. פון פענצטער האָט זיך
דורך די פאַרמאַכטע לאָדן געזען קאַרגע וואַכעדיקע ליכט. דורך אַ טונ־
קעלן קאָרידאָר האָט מען אים אַריינגעפירט אין אַ נידריק שטיבל, אין
וועלכן עס האָט זיך געדאַכט, אַז דער באַלקן מיט די דריי דיקע בעלקעס
פאַלן אויפן קאַפּ.

איידער מירקין האָט נאָך צייט געהאַט זיך אַרומצוקוקן אין דעם מיט
שאַטן פאַרטרונקענעם שטיבל, וואָס איז געווען זייער באַשטעלט מיט
עפעס־וואָס, איידער ער האָט נאָך דערזען אַ מענטשלעך פנים, האָט אים
ווער מכבד געווען פון אַ ווינקל־אַרויס:

— נאָ. נאָ דיר אַ ניי קאַלב געבראַכט אין שטאַל אַריין. ווען וועט
מען דיך שלעפּן אין שלאַכט־הויז אַריין?

— זאָל דער חבר נישט רעאַגירן. דאָס איז אַ משוגענער. ער רעדט
צו אַלעמען אזוי. צוליב פּאַליצייאַישע סיבות מאַכן מיר דאָ די פאַר־
זאַמלונגען.

דער חבר מאַטל האָט אים צוגעפירט צו אַ טיש, ביי וועלכן עס
האַבן שוין אויף אים געוואָרט אַן אַרבעטער אָן אַ רעקל, אין אַ העמד,
וואָס איז, זעט־אויס, ערשט אַוועקגעגאַנגען פון דער וועב־שטול, און אַ
צווייטער יונגע־מאַן, וועלכער האָט געהאַט אַן אינטעליגענט פנים. דאָס
איז געווען דער „אויספיר־קאָמיטעט".

— זיי מיינען, אַז זיי וועלן עפעס אויפטיין. איר וועט גאַרנישט
אויפטון. אַ סטאַדע בהמות, אָקסן, קי, קעלבער, און סיי ווי סיי וועט מען

איך אלעמען שלעפן אין שעכט־הויז אריין. וועמען פריער און וועמען שפעטער.

— ס'איז א משוגענער. זאל עס דעם חבר נישט אָרן, — באַרד־ איקט מען מירקינען ווידער. און איינער פונעם „אויספיר-קאָמיטעט" האָט זיך אויפגעהויבן און איז צוגעגאַנגען אין אַ ווינקל אַריין איינשטילן דעם משוגענעם.

מירקין האָט פון דערשטוינען גאַרנישט געקאָנט זאָגן. ער האָט זיך אַרומגעקוקט און האָט דערזען, אז אויף אַ בענקל ביי אַ וועב־שטול, מיט וועלכער דאָס גאַנצע שטיבל איז געווען פאַרנומען, איז געזעסן אַ געשפענסט פון הויט און ביינער, מיט אַ פאַרקרימט מויל, פון וועלכן עס האָט זיך גאַווער געגאַסן, און אַ פאַר אויסטערליש באַלעבטע אויגן האָבן אויף אים געקוקט קראַנקהאַפטיק און פאַרשנדיק.

— מיט וואָס וויל זיך דער חבר באַקענען? — מיט דער אַלגעמיינער לאַגע פון די טעקסטיל־אַרבעטער, אָדער מיט דער ספעציעלער פראַגע, וואָס אינטערעסירט אים? וועגן די באַדינגונגען פון איבערפירן די יידישע טעקסטיל־אַרבעטער פון האַנט־אַרבעט אויף דאַמף? — פּרעגט דער יונגערמאַן מיטן אינטעליגענטן פנים מירקינען אין אַ זאַכלעכן טאָן. — חברים, איך בין אַ פרעמדער. איך קום זיך צום ערשטן מאָל צו נויה מיטן יידישן אַרבעטער, מיט דער יידישער אַרימקייט. איך זע דאָס צום ערשטן מאָל. איך בעט איך, רעדט נישט צו מיר אין אזאַ אָפיציעלן טאָן. איך וויל זיך מיט אַלצדינג באַקענען, מיט אַלצדינג. איך וויל אַלץ דינג וויסן, — בעט זיך מירקין ביי זיי.

— וואָס וויל דער חבר וויסן? — פּרעגט ווייטער דער אינטעליגערנער יונגערמאַן.

— וואָס איז עס פאַר אַ שטוב, אין וועלכער מיר געפינען זיך? — פּרעגט מירקין.

— די שטוב, אין וועלכער איר געפינט זיך, חבר, באַלאַנגט צו אַ יידישן וועבער. דאָ וווינען צוויי פאַמיליעס, און דריי פאַטערס אַרבעטן אויף די וועב־שטולן, וואָס געפינען זיך דאָ: אַ פאַטער מיט אַ פאַרהייט־ראַטן זון און אַן איידעם. דער פאַטער זיצט אַט דאָרט. ער כאַפט אַ דרימל אויף די אויפגעשפאַנטע פאַכן, איידער די נאַכט־אַרבעט הייבט זיך אָן, — ווייזט דער פרעמדער יונגערמאַן אָן מירקינען אויף אַ גראָ באַבערדיקט

פנים, וועלכעס אנטפלעקט זיך ערשט איצט אינעם שיין פון דער נאָפּט-
לאָמפּ, וואָס הענגט אויף אַ שטריקל פונעם באַלסן אַראָפּ איבער דער
שטול. אויף דעם קער-ברעט לענט-אַן אַ ייד זיין פנים און שלאָפּט. דער
חבר דערציילט ווייטער:

— אין שטיבל קאָנען זיך נאָר געפינען צוויי וועב-שטולן. משפחות
זענען דאָ דריי — לעזט דער טאַטע אָפּ דעם זון אויף דער נאַכט-אַרבעט.
דער זון איז אַט דער יונגערמאַן, וואָס זיצט מיט אונדז. דער איידעם איז
גענאָנגען אַהיימברענגען די רויע סחורה. די פאַמיליעס האָט מען דערווייל
אַוועקגעשיקט צו שכנים, ווייל מיר האָבן זיך באַדאַרפט מיט אייך זען.
וואָס ווילט איר נאָך וויסן, חבר? — פרעגט ענערניש דער אינטעליגענט-
טער יונגערמאַן.

— דאָ האַלטן זיך אויף, זאָגט איר, צוויי משפחות אין דעם שטי-
בלע? — ווונדערט זיך מירסין. — ווו שלאָפּן זיי?

— אויף די שטולן, אונטער די שטולן, איר זעט די ברעטער דאָרט
ביים כיכל? — דאָרט האַלט זיך אויף איין משפחה, אַ מאַן מיט אַ ווייב
און צוויי קינדער. און דאָ ביים טישל רוקט מען ביינאַכט אַרויס דעם טיש
אין קאָרידאָר אַריין און מען שמעלט אויף אַ בעט, און עס שלאָפּט אַ
צווייטע משפחה. אַזוי ווי ס'איז נישטאָ קיין פּלאַץ פאַרן טאַטן ביינאַכט
צו שלאָפּן, כאַפט ער אַ דרימל בייטאַג. דערפאַר אָבער קאָן ער זיך פאַר-
דינען אַ פאַר גילדן, אַרבעטנדיק ביינאַכט אויף די ליידיק-שטייענדיקע
שטולן. — וואָס ווילט איר נאָך וויסן, חבר? — האַלט דער יונגערמאַן
אַלץ איין זיין ענערנישן, ביטערן טאָן.

— און ווער איז דער משוגענער?

— דאָס איז נישט קיין משוגענער, דאָס איז אַ קאַליקע, אַ פאַראַלי-
זירטער, פון אַ שלעכטער געבורט — זייערס אַ זון. קעננאיבער פון דאָ-
נען געפינט זיך דער אָקסן און שעפּסן-מאַרק. בייטאַג פירט מען אים
אַרויס פון שטוב אויף דער גאַס אַרויס. ס'איז נישטאָ קיין פּלאַץ פאַר אים
אין שטוב. זעט ער, ווי מען פירט אַ גאַנצן טאַג אָקסן און שעפּסן אין
שעכט-הויז אַריין, האָט ער זיך איינגערעדט, אַז מענטשן זענען נאָר אָקסן
און שעפּסן. אַז ער זעט אַ לוויה, זאָגט ער: אַהא, דאָ פירט מען שוין אַן
אָקס פון שעכט-הויז אַרויס.

— וואָס ווילט איר נאָך וויסן, חבר?

מירקין איז אנטשוויגן געוואָרן.

— נו, איצט ווייסט איר שוין?

— יאָ, איצט ווייסט איך שוין, — ענטפערט-אַפּ מירקין, — און ער

האַט אויך רעכט, — לייגט ער צו.

— ווער? — פרעגט דער יונגערמאַן.

— אַט דער, — ווייזט מירקין אויף דעם פּאַראַליזירטן, וואָס גלאַצט

אידיאָטיש פון ווינקל אַרויס מיט זיינע אויגן.

— ניין, נאָך ערגער פון אַן אַקס. אַן אַקס איז כאַטש באַזאָרגט מיט

חיונה ביים לעבן, אַז נישט, גיט ער שלעכט פלייש נאָכן שעכטן. די ווער-

רים אין קבר קאָנען זיך נישט אַזאַ לוקסוס דערלויבן אויסצופאַשן זייערע

בהמות. עס גייט ביי זיי דאָרט צו אין קבר, ווי ביי אונדז מענטשן אויף

דער ערד. די רייכע קריגן די פעטע בהמות, און אַ טייל מוזן זיך באַנגונע-

נען מיט דאָרע הויט און טרוקענע ביינער, — לאַכט דער אינטעליגענט.

**

ווען זיי זענען אַראָפּגעקומען אויפן הויף, איז מירקין פּלוצים שטיין

געבליבן.

פון פאַרמאַכטע לאָרן פון אַ שטיבל אַרויס האַט זיך אַרויסגעריסן

אַ טרויעריק-פּרייליךעך חסידיש געזאַנג, אַ פאַטשן מיט הענט און אַ טאַנץ

צום טאַקט.

— וואָס איז דאָס? — פרעגט מירקין זיין באַגלייטער אַ פאַרוונט-

דערטער.

— אַ חסידיש שטיבל, פּרייען זיך. נישטאָ וואָס צו זען. ווילדע פאַ-

נאַטייע „דערווישן“. אַ געשוויר אויפן יידישן קערפּער.

— דאָך, איך וויל עס זען, איך בעט אייך.

זיי עפענען די טיר פונעם שטיבל. אַ טוכלענע דומפיקייט שלאָגט זיי

אין די נעזער, ווי אויס אַ מקוה. אַ קרענצל שוואַרץ-געקליידטע יידן

האַלטן זיך ביי די פּלייצעס ווי גרויסע קינדער און גייען אַ קודל. ביי

אַנגעצונדענע ליכט זיצן איינצלע בלייכע פּנימער ביי אָפענע גמרות.

טייל לערנען מיט התמדה, טייל שלאָפּן. איינער אַ ייד מיט אַ פּאַר דאָ-

רע ביינערנע הענט גייט-אַרום צווישן די שלאָפּנדיקע, וועקט זיי אויף

און טיילט לעקעך און בראַנפּן.

פון דערווייטנס, אין אן אומענדלעכער פינצטערניש, טוקט זיך איין-איינציק ליכטל. עם זעט-אויס ווי א נשמה-ליכטל, וואָס ברענט זיך צוקאָפּנס פון א גרויסן בר-מן, וואָס פאַרנעמט דעם גאַנצן חלל פונעם אומענדלעכן שאַטן.

— ברוך, וואָס איז די שמחה? — פרעגט דער באַגלייטער מיטן אינטעליגענטן פנים דעם ייד, — וואָס טיילט לעקעך און בראַנפן. זעט זיך אויס, גוט באַקאַנטע. — וואָס איז די סיבה?

— גראַבער יונג, דו ווייסט נישט — דעם רבינס יאַרצייט. וואָס, מען באַדאַרף דען האָבן א סיבה משמח זיין זיך?

— גלאַט אזוי, און גלאַט אזוי, אָן א סיבה, — ענטפערט אים אָפּ אן אנדערער ייד מיטן קאַפּל פאַרדרייט „גאַבאַק“, מיטן גלעזל אין די ביינערדיקע הענט.

— איך האָב צו אייך א בקשה, — ווענדעט זיך פּלוצים מירקין צו זיין באַגלייטער מיט א בעטנדיקער שטימע:

— וואָס איז?

— איך וויל דאָ וווינען. שאַפט מיר א וווינונג דאָ.

— דאָ, אין דער אַרימקייט?

— יאָ, יאָ. דאָ אין דער אַרימקייט מיט זיי. איך וויל זיי קענען,

איך וויל זיי קענען, — שרייט אויס מירקין מיט בעטנדיקע אויגן, אָנ-כאַפּנדיק דעם יונגמאַנס האַנט.

— גוט, מיר וועלן זען.

קאַפיטל 5

לאַדזשער הויף

אין א פּאָר טעג אַרום האָט שוין מירקין געווינט אין וועכער-הויף, דרויסן אויפן „באַלוט“. דער חבר מאַטל האָט אים פאַרשאַפט א קוואַר-טיר אין דער וווינונג אויפן ערשטן שטאַק, וואָס איר גאַניקל איז אַרויס-געגאַנגען אויפן הויף אַרויס. די וווינונג איז געווען די ריינסטע און באַקוועמסטע אין גאַנצן הויז. אין א פּאָר טעג אַרום האָט שוין מירקין

געשלאָסן באַקאַנטשאַפט מיט די שכנים, און איז געווען אויסגעקאַכט מיט זיי.

דאָס איז געווען אַ געווענלעך הילצערן איינשטאַטיק הויז אויפן „באַלוט“, קעגנאיבער דעם גרויסן אָקסן- און שעפּסן-מאַרק, וווּהין מען האָט צוגעפירט פון גאַנץ פּוילן דאָס נויטיקע פעטס פאַר די לאָדזשער אַרבעטער. בייטאַג האָט מען געהערט אין די שטיבער אַ קוויטשעריי פון חזירים, אַ מרוקען פון אָקסן און אַ מיאַען פון פאַרבייגעטריבענע שעפּסן, וועלכע האָבן אזוי פרעמד אָפּגעקלונגען אין דעם ברודיקן שטאַטישן הויף. זייערע בהמהשע, רהמנות-דערוועקנדיקע קולות האָבן מיטגעבראַכט מיט זיך אין שטאַטישן הויף אַריין די גרינע לאַנקעס, די פייכטע גראָזן און האַרבסטטיקע נעפלען. דאָס הויז איז געווען אַ הילצערנס, אַן איינשטאַט-קיס, ווי מען געפינט עס אין דער פּראָווינץ. דערפאַר איז דער הויף גע-ווען אַ לאַנגער און פאַרדרייטער. באַבויט מיט הילצערנע קאַמערן, מיט אַלקערלעך, מיט באַזונדער-שטייענדיקע שטיבער. זיי האָבן אויסגעזען — די אַלע איינס-אויפן-אַנדערן אָנגעשטעלטע געביידעס — ווי צונויפגע-קלאַפט אויף דערווייל. דער באַלעבאָס האָט קיין געלט נישט געהאַט צו פאַרענדיקן, האָט ער דערווייל אַריינגעכאַפט אַ „אונטן“ און אים פאַר-דונגען, איידער דער אויבערשטער שטאַק איז נאָך באַדעקט געווען. די שלעכטע מאַטעריאַלן, פון וועלכע די געביידעס זענען געווען געבויט, האָבן זיך געקרישלאַט, צעלייגט. די ווענט האָבן זיך געשפּאַלטן, די דעכער געשיילט...

און די אַלע אומפאַרענדיקטע, האַלב-צוגעדעקטע שטיבלעך זענען אָנגעשטעלט מיט אומהיימלעכע, אומגעלומפערטע הילצערנע וועב-שטולן, וועלכע פאַרנעמען האַלבע שטיבער ביז צו די באַלקנס.

ביי די שטולן זענען, ווי אין אַ קאַטאַרגע-תפיסה, מענטשן צוגע-שפאַנט צו זיי דורך טעג און נעכט. די שטולן זענען שפיגען, און ווי אַ פליג געפאַנגען אין זייער שפינוועכס, זיצט דער אָנגעבויגענער מענטש אין דעם אָנגעשפאַנטן „פאַך“, האַלב אַ נאַקעטער מיט אַ האַר-באַוואַקסע-נער ברוסט אין דרויסן, און טרעט אַ גאַנצן טאַג מיט די נאַקעטע פיס אויפן טריט-שימעל און האַלט אין איין דורכשיסן דאָס שיפעלע מיטן אַנ-געשפאַנטן פאַדים דורך די שיצן פון פאַך, פאַרקלאַפט דאָס געוועב מיטן „בלאַט-צוקלאַפער“. נעבן די שטולן, אויף קליינע בענקלעך, זיצן זייערע

הילף-יינגלעך, מינדעריאָריקע סינדער, און האַלטן אין איין אַנשפּאַלן דעם דרים-פּאָדים אויף די שפּאַלערס. די ווייבער און די עלטסטע טעכטער פלעכטן שוין די קאַליר-שנורן פאַר די מער „פּאַנטאַסטישע“ טיכער. אַ גאַנצן טאָג האַלטן „מענטשן-פּערד“ אין איין צוברענגען אין די הויפּן אַרײַן, אויף שלעפּנדיקע וועגענער, שטויסן מיט רױען שטאָף: פּאַרשירדן-פּאַרביקע וואָלן, גאַרן און באַנוול און אויף די זעלבע וועגענער, איינגע-שפּאַנט צו די מענטשן-פּערד, ווערן פון הויף אַרױסגעפירט אויסגעאַרבע-טע, אייל-שמעקנדיקע רױע טיכער צו די פּרעס-מאַשינען, צו די מאַנאַ-זינען, פון וואַנען זיי ווערן צעשיקט איבער די ברייטע, ווייטע מערק פון דער גרויסער אימפּעריע.

אויף די געלע פּנימער פון די האַנט-וועבער שוועבט אַ שטענדיקע זאַרג, אזוי ווי אַ טױט-אַרטייל וואָלט געווען צוגעקלאַפט צו די פּליי-צעם פון יעדן אַרבעטער. וואָס אַמאָל מער הויבן זיך די הויכע קױמענס אַרום די ניי-אַױסגעבױטע שטעט אויף די ברייטע לאָדזשער פעלדער. וואָס אַמאָל מער ברענגען די באַנען צו דער לאָדזשער סטאַציע טיילן פון שפּינערייען. אָבער נישט פאַר זיי ווערן געבױט די הויכע קױמענס, נישט פאַר זיי ווערן געבראַכט די אייזערנע שפּינערייען. זיי האָט מען אויף אייביק פאַרמשפּט צו זיין איינגעשפּאַנט צום הילצערנעם שטול, כדי אין איינעם מיט אים צו גיין אין ניוועז אַרײַן. דער אַלטער דור טראַכט זיך: פאַר אונדז וועט עס גענוגן. ווי ווייט איז עס גאָר צום קבר? דער יונגער דור, וואָס הייבט ערשט אָן, קלערט וועגן עמיגראַציע. זיי האַלטן אױך איין אַנזאַמלען גראַשנס, אָפּגעשפּאַרט פון נױטיקסטן, אויף שיפּס-קאַרטן, אין חלומען פון די וועבערייען אין ווייטע לענדער.

נישט אין אַלע שטיבער הערט זיך דער טױבער הילצערנער קלאַפּ פון די וועב-שטולן, וואָס דערמאָנט אין אַ ברעטער-קלאַפּעריי. אין אַנדערע שטיבער, פון אַנדערע פענצטער אַרױס הערט זיך דאָס חוצפּהדיקע לױפּן פון ניי-מאַשינען. פון צעקריכנדיקע גראַבע סחורות, — אָפּפאַלעכטס פון פּאַבריקן, — ווערן אויסגעאַרבעט ווינטער-מאַנטלען, אָנצוגן, הױזן פאַר די פּױערים אויף די מערק. אַ גאַנצן טאָג האַלטן זיי אין איין שפּאַנען, די ניי-מאַשינען, אזוי ווי זיי וואָלטן געהאַלטן אין איין לױפּן צו אַ מעטע און קאַנען נישט דערלױפּן... אין אַנדערע שטיבער זיצן שוסטערס, היטל-מאַכער, פעלצן-נייער. כמעט יעדע טאַכטער האָט אַ מאַשינדל צו שטאַפּן

זאָקן. יעדע מאַמע ווילקלט גארן אויף אַ שפּאַלער. יעדער זון איז אַ ווע-
בער אָדער טאַנדייט־שניידער.

אַזוי האַלט דער הויף אַ גאַנצן טאָג אין איין שפּאַנען. פון אַלע
פענצטער הערט זיך דאָס קלאַפּן אַרויף־און־אַראָפּ. אַ טרעט אַהין, אַ
טרעט אַהער. פון אַנדערע פענצטער הערט זיך דאָס יאָגן פון מאַשינען,
ווי די מאַשינען וואַלטן איינע די אַנדערע געוואַלט איבעריאָגן. פון אַלע
פענצטער אַרויס טראָגט זיך דער פאַרלענגער געשטאַנק פון אַלטע סהור-
רות: פון וואַטע, פון קאַמגאַרנס, אַזוי ווי דער הויף וואַלט געאַטעמט אין
אייל, אין שווייס, און טראָגט פון זיך דעם זויערן געשטאַנק פון שוויצנד-
דיקע מענטשלעכע לייבער, פון איבערגעשטאַנען עסן, פון פייכטע מאַט-
ראַצן. נאָר די אַלע געשטאַנקען ווערן פאַרטרונקען, ווערן פאַרלוירן אין
דעם ספּעציעלן לאָדזשער געשמאַק — אינעם געשמאַק פון דעם נישט־
קאַנאַליזירטן לאָדזשער הויף...

דער ייד, ביי וועלכן מירקין וווינט, הייסט משה פּאַקזשיווע (שטעכנד-
דיק גראָז). מען ווייסט נישט, צי איז עס אַן אייגענער נאָמען זיינער, צי
נלאַט אַזוי אַ צונאַמען, וואָס מען האָט אים געגעבן. און נישט בחנם: דער
ייד נייט־אַרום אַ גאַנצן טאָג און שטעכט זיך. אינדערהיים האַלט ער אין
איין יאָדען דאָס ווייב, די טעכטער. קיין זאך געפעלט אים נישט. און
קומט ער אויפן הויף אַראָפּ, טשעפעט ער זיך צו קליין און גרויס. זעט ער
אַ יינגל שפּילן זיך אויפן הויף, איז עס זיין עסק.

— פאַרוואָס נייסטו נישט אין חדר אַריין?

ער לויפט אין מיטן טאָג אין בית־המדרש אַריין און קאַנטראַלירט די
בחורים, צי זיי עסן נישט בחנם טעג. אפילו מיט גויים טשעפעט ער זיך:
שטייט אַ פויערשע פּור פאַר דער טיר, ווערט ער אַ סטראַזשניק:

— דו ווייסט נישט, אַז מ'טאָר דאָ נישט שטיין?

דאָס ביטערקייט איז אים געקומען צוליב זיינע טעכטער.
משה „פּאַקזשיווע“ האָט פיר טעכטער, ראוי חתונה צו האָבן. און
כאַטש ער לעבט פון די טעכטער (אַליין טוט ער נישט די האַנט אין קאַל-
טן וואַסער, ער האָט פרנסה פון דעם, וואָס די טעכטער זענען נייטאַרינס),
האָט ער אַבער דאָך פאַרדרוס, וואָס זיי בלייבן זיצן אין גראָען צאָפּ אַריין.
משה ווייסט, אַז ווען די טעכטער וועלן חתונה־האַבן, וועט דאָך אים
אויסקומען צו נעמען אַ טאַרבע און גיין איבער דער מדינה. אַבער משה

זויל בעסער בעטלען גיין, אבי די טעכטער זאלן חתונה האָבן. היינטיקע יונגעלייט ווילן אָבער נדן. זיצן די טעכטער און פארזינקען אין אויס-נייעכטס און פארצוקערן זיך די צייט מיט ראָמאַנען.

די עלטסטע איז אַ מלאך. גיטלע איז אַן אויסגעדראַטע, איינגע-שרומפטע צדיקת. דאָס פנים איז בלוז אויגן. אויגן און אַ האַלדז ווי ביי אַ פויגל. זי האָט ליב ראָמאַנען, אַ שרעק. איר גאַנץ לעבן ליגט אין פרעמדע לעבנס. האַלבע נעכט איז זי אויף ביי די ביכלעך, וואָס זי נעמט אויס-צולעזן אין בוכהאַנדל פאַר אַ זעקסער אַ וואָך. זי קאָן איינשלינגען אַ בוך אַ טאָג. ווי אזוי זי מאַכט דאָס? זי לייענט ביים עסן, זי לייענט אפילו גייענדיק. זי גייט און לייענט, זי שטייט און לייענט. דער פאָטער האָט געמאַכט פון איר אַ תל — פשוט זי אויפגעעסן. זי איז די איינציקע אינדערהיים, וואָס האָט דרך-אריז פאַרן פאָטער. זי שאַנעוועט אים און ענטפערט אים נישט אָפּ. גיסט ער טאַקע אויס אויף איר דאָס גאַנצע ביר-טער האַרץ, וואָס ער האָט קעגן די אַדערע. ער האַלט זי אין יאָדען אַ גאַנצן טאָג, וואָס דער שוואַרצער סוף אירער וועט זיין און צי זי ווייסט, אַז ביי יידן זענען נישטאָ קיין מאָנאַשקעס?

זי שווייגט. זי וויינט שוין אפילו נישט. די קאַליקע מאַמע, מיט זועלכער דער טאַטע, — כאַטש אזא „פאַקזשיווע“ ווי ער איז — גיט זיך אָפּ ווי מיט אַ קליין קינד, די מאַמע ליגט אין בעט. דער מאַן דערלאַנגט איר עסן, ער וואַשט זי און טוט איר אָן די ברילן און גיט איר דעם „קרובן-מנחה“ סדור אין דער האַנט אַרײַן. די מאַמע די קאַליקע קרעכצט-אַרויס פון בעט.

— וואָס פייניקסטו זי? וואָס ווילסטו פון איר? וואָס איז זי שול-

דיק?

נאָר דער טאַטע מיינט, אַז אין אַלעם איז זי שולדיק. נישט בלוז פאַר זיך, נאָר אויך פאַר די אַנדערע. צוליב איר קאָנען די אַנדערע קיין כלות נישט ווערן (תנאים זענען שוין געווען אָנגעגרייט פאַר זי), די אַנדערע מוידן לאָזן זיך נישט שפּיען אין דער קאַשע. די צווייטע, שרה די פליישיקע, האָט איר אויסרעכענונג. אזוי זאָגט זי. זי האָט אַ יידישן זעלנער, וועלכער וואַרט נאָר, ביז ער וועט באַפרייט ווערן. זי ווערט פאַר-פאלן מיט אים, מיטן זעלנער, אויף גאַנצע שבתים. דער זעלנער קומט אין שטוב אַרײַן, עסט ביי זיי יעדן שבת, נאָר פון קיין חתן ווערן דערט ער

נישט. די אנדערע צוויי טוען דאָס אָן אויסרעכענונג. זאטליקען זיך אַרום מיט די וועבער-יונגען, מיט די שניידער-יונגען גאַנצע שבתים און ימים טובים אין העלענאָזווער גאָרטן, ווערן פאַרפאַלן אויף האַלבע נעכט און אז דער טאַטע מאַכט אַ גוואַלד: „משה פּאַקזשיוועס טעכטער זאָלן אויסגיין אויף אזא סוף!“ — ענטפערן זיי אים אָפּ פּראָסט פשוט:

— האָסט אַן אנדערע עצה? גיב אונדז חתנים, וועלן מיר כלות

ווערן.

משה „פּאַקזשיווע“ איז אַן ערלעכער ייד, אַ חסיד. קומט-אַרויס פון אַ שטיקל יחוס, עפעס אַ רבינס אַ ווייטער קרוב. קאָן ער נישט איבער-טראָגן, אז זיינע טעכטער זאָלן זיך אזוי אויפפירן. צוערשט האָט ער גע-פרוּווט מאַכן גוואַלדן, האָט מען אים איבערגעשריגן. אַ ייד אַ כעסן גע-ווען — האָט ער אַמאָל געפרוּווט כאַפּן אַ פּלעט-אייזן, האָבן זיך אויפגע-הויבן די טעכטער און זענען אַוועק פון דער היים, פאַרפאַלן געוואָרן. האָט דאָס אָרימע ווייב, די קאָליקע, אין בעט געווייגט:

— ווער וועט אונדז פרנסה געבן?

דער טאַטע אַליין האָט זיך געשראָקן: „טאַמער וועט זיין נאָך ער-נער.“ איז מען געלאָפּן זיי זוכן. איינע איז טאַקע פאַרפאַלן געוואָרן, נישט געוואָלט מער צוריקומען, אין געהאַקטע ווונדן ערגעץ-ווי; מען זאָגט צו די „שוואַרצע מענטשעלעך“ אין בוענאָס-אירעס. די צווייטע איז צוריק-געקומען. פון דענסטמאָל אָן שטיקט דער טאַטע אין זיך. ער זעט אַלע צרות צו און שווייגט. אז עס קומט פאַרנאַכט, שמירט מען זיך אָן, מען זוארפט עפעס אַרויף אויף זיך און מען גייט צו די יונגען, וואָס וואַרטן שוין אין דרויסן. איינע מיטן זעלנער, די צווייטע גלאַט אזוי, אָן חשבון: היינט מיט דעם, אַן אנדערש מאָל מיט אַן אנדערן. שטייט דער טאַטע און קוקט. זיין פנים ווערט נאָך שפיציקער, ווי עס איז, די נאָז ווערט אזוי שאַרף, ווי ער וואָלט זי געווען אויסגעשליפּן... די באָרד שפיציק, און אַלע קנאַכן פונעם לייב הייבן-אָן אַרויסצושטאַרן פון דער צעריסענער זשופעצע מיט זייערע אויסגעשאַרפטע שפיצן. כאַפט ער דאָס שפיץ-בערדל אין מויל אַריין און קייעט עס, קייעט עס, ביז ער קומט צוריק אין שטוב אַרויף און גיכט-אויס זיין כעס אויף דער עלטסטער, אויף דער טוביב, וואָס לאָזט זיך: „אז אין אַלעם איז זי שולדיק!“ קוקט זי אים אָן, די עלטסטע, מיט אירע גרויסע אויגן פונעם איינגעשרומפענעם פנים אַרויס, מיטן לאַנגן פויגל-

דיקן האלדן, מיט אזא בליק, וואָס צערייסט דאָס האַרץ. קרעכצט די מאַמע פונעם קראַנקן-בעט אַרויס:

— משה, משה קום נאָר אַהער.

גייט ער צו:

— וואָס ווילסטו, נעכע?

בויגט זי זיך איין און רוימט אים אין אויער אַרײַן:

— משה, וואָס טוסטו? וואָס פאַרגיסטו איר בחנם דאָס בלוט? דער-

פאַר ווײַל זי איז אַ טויב?

זעט דאָך משה „פאַקזשיווע“, אז דאָס ווייב האָט רעכט, ווערט זיין האַרץ ווייך איבער דער טאַכטערס מזל. וואָס פאַראַ „טאַטעריש“ האַרץ האָט ער? ווײַל ער איר זאָגן אַ גוט וואָרט, קאָן ער נישט. אזא נאַטור האָט שוין משה „פאַקזשיווע“. גיט ער אַ לויף-אַראָפּ אין בית-מדרש אַרײַן און כאַפט דעם ערשטן בעסטן ספר און הייבט זיך אָן דעריבער צו שאַקלען מיט אזא ברען, מיט אזא נואַלט, אז ער פאַרטומלט אַלע...

נאָר דערפאַר, אז עס קומט שבת נאָכמיטאָג, האָט שוין גיטעלע אַ פאַרגעלטונג פאַר אַלע צרות און פורעניות. דער טאַטע שלאַפט אויפן חומש, די מאַמע מיט די ברילן אויף די אויגן אין בעט ביים צאינה וראינה, די שוועסטער, ביזן האַלבן לייב מיט שמעקעדיקן זייה אָפּגעוואַשן, אַרויס מיט די יונגען שפּאַצירן. אַרום איז גן-עדן-שטיבל. הילט זיך גיטעלע אין איר טיבל איין און זעצט זיך אויף דעם הילצערנעם באַלקאַנדל, וואָס גייט אויפן הויף אַרויס. דאָ איז איר „גילדן טורעמל“ און זי ווערט פאַר-וואַנדלט אינגאַנצן אין דער איידעלער „רעבעקאַ“ און וואַרט מיט אַ קלאַפּנדיק האַרץ אויף רודאַלפן, וואָס באַדאַרף קומען פון געיעג מיט אַ „שטרוים בלומען“ אין זיין האַנט...

פון דער אַנטקעגן-געלעגענער אָפיצינע, ווו עס געפינט זיך די וועב-שטובל, פירט דער אַלטער טאַטע אַרויס דעם שלאַקריוודיקן יונג און זעצט אים אַוועק אויף דער שוועל פאַר דער טיר צו כאַפן לופט. דער שלאַק-ריוודיקער יונג האָט אַ ביטער מויל. דער הויף זאָגט אויף אים: „ווען אַ קאַץ האָט זכרון און דער יונג קאָן גיין, וואָלט די וועלט קיין קיום נישט געהאַט“.

אַזוי שלאַקריוודיק ווי ער איז, און אַזוי ווי ער זיצט איבעראַנאַנד, ווייס ער אַלצדינג, וואָס ביי וועמען טוט זיך אין טאָפּ און איז אויסגע-

קאכט מיט אלע געשעענישן אין הויף. אויף אלעמען האָט ער אַ בייטש, און קיינעם לאָזט ער נישט דורך אַ טרוקענעם, ווער עס באַווייזט זיך נאָר אין שטח ערד, וווּ זיין מויל קאָן דערגרייכן. נאָר גיטעלע איז דער איינציקער מענטש, פאַר וועלכן דער שלאַקריוודיקער יונג האָט אַ וואַרים געפיל. אַז ער דערזעט זי, איר גלאַטיק געקעמטן שייטל-קאָפּ און די שאַר-פע, גרויסע אויגן אַרויסקוקן פון איר בלייך-לענגלעך פנים, ווערט אים אין האַרץ אַזוי וואַרים, אַז גאַווער הייבט אים אָן צו רינען פון מויל און ער קאָן אים נישט קאָנטראַלירן. ער וויל איר דענסטמאַל זאָגן אַ גוט וואָרט — אַ וואָרט, וואָס זאָל אויסדריקן אָט דאָס וואַרימע געפיל, וואָס איז גע-וואָרן רייה אין זיין האַרץ צו איר. און שטענדיק קומט עס אַרויס קאַפּיר. אַנשטאַט דעם גיט ער איר אַ שטאַך. ער וויל עס גאָרנישט, נאָר עס איז ווי ס'וואָלט ווער דאָס גוטע וואָרט פון מויל אַרויסגענומען און אַריינגע-געבן דאָס שלעכטע. ווי ער וואָלט עס נישט געקאָנט קאָנטראַלירן, פונקט ווי דעם גאַווער איצט, אויף וועלכן גיטעלע מוז קוקן און עקלען זיך. האַלט ער זיך איין און זאָגט גאָרנישט. נאָר קוקט מיט זיינע אויגן אויף איר. גיטעלע פילט דעם וואַרימען בליק זיינעם, וואָס שמאַכט אַרויס אומהיל-פיק פון זיינע אידאָאָטישע אויגן און לאָזט זיך וואַרימען פון זיינע בליקן. וואָלט אַלצדינג געווען גוט, ווען דער שלאַקריוודיקער יונג וואָלט נאָר גע-קאָנט שווייגן. קאָן ער זיך אָבער דאָך נישט איינהאַלטן, טראַכט ער, טראַכט ער וואָס צו זאָגן, און ער געפינט:

— גוט-שבת, גיטעלע.

ענטפערט אים גיטעלע אָפּ פונעם בוך אַרויס:

— גוט-שבת, דוד.

פרייט ער זיך, דער שלאַקריוודיקער יונג, איבער דעם. וואָס ער האָט געקאָנט זאָגן אַ גוט וואָרט און איז צופרידן: גוט געווען — טראַכט ער זיך — און מיט זיך און וואַנט זיך ווייטער, ווי אַ קינד פרוווט שטעלן אַ טריט.

— עפעס אַ שוין מעשה-ביכעלע, וואָס זי לעזט? — פּרעגט ער פון

דער שוועל אויפן הילצערנעם באַלקאָנדל אַרויף.

— יאָ, דוד, אַ שוין ביכל. אַ ראָמאַן צווישן אַ גראַף מיט אַ גרע-

פּין.

פרייט ער זיך ווידער. גוט געווען. און ווי ער פרייט זיך אזוי אויף זיין דערפאלג, פלאצט ער פלוצים ארויס: — דייע שוועסטער פירן ראָמאַנען און דו ליינסט ראָמאַנען. הע, גיטעלע. — רופט ער אויס מיט אַן אידיאָטיש לאַכן, וואָס קומט-אָרויס פון זיין פאַרקרימט מויל, ווי אַ יאָכץ פון אַ חיה לייגט זיך אים אויפן פנים.

גיטעלע הייבט זיך אויף פונעם באַלקאַנדל און זאָגט אים נישט קיין וואָרט, גייט-צוריק אין שטוב אַרײַן. דער שלאַקריוודיקער יונג העקלט זיך אין איר איין מיט זיין בליק, ווי ער וואָלט זי געוואָלט צוריקהאַלטן. נאָר ער קאָן עס נישט טון. פונקט אזוי ווי ער האָט נישט געקאָנט קאָנטראָלירן דאָס ביטערע וואָרט, וואָס איז אַרויס פון זיין מויל אָן זיין ווילן. ער האָט פאַרטשעפעט זיין שטומען בליק אין דער ליידיקער וואַנט, וואָס איז אים געשמאַנען אַנטקעגנאיבער זיין פנים, האָט אויסגעדריקט אַ היפּלאָזע אידיאָטישע מינע, פונקט אזוי ווי אַ קינד, וואָס לערנט זיך שטעלן טריט — און איז געפאלן אומבאַהאַלפן.

קאַפיטל 6

„דער אַרימער גאַט“

אויפן הויף שטייט אַ צוזאַמענגעקלאַפטע געביידע פון נייע ברע-טער מיט אַלטע שינדלען, ווי אַ גאַנץ-יאָריקע סוכה. דאָרטן וווינט דער אַרימער גאַט פון די איינוווינער פון הויף. זיין הויז איז נישט רייכער פון זייערס. עס צייכנט זיך נישט אויס מיט קיין מער ריינקייט, ווי די הייזער פון זיינע גלויבנדיקע. איבערן ארון-קודש הענגט אַן אַרים ציצן-פרוכתל. אַן אַלטעגלעך, „והוא רחומדיק“ עמודל, אויף וועלכן עס ברענט זיך אין אַן אָפגעבראָכענעם לייכטער אַ ליכט. איבער טישן זענען גמרות פאַרשפרייט. און פונקט אזוי ווי דאָס קלאַפן אין די וועב-שטולן, דאָס הודזשען פון די ניי-מאַשינען, — הערט זיך פון דאָרט דאָס טאַג-טעגלעכע בית-מדרש-נגונדל פון אַרימע ישיבה-בחורים, באַזאָרגטע קעסט-לייטלעך

און טרויעריקע יידן, — דאָס גמרא־נגונדל וואָס דערמאָנט אין קאַלטע „והוא רחומס“, אין האָפענונגסלאָזע לעבנס.

שטייט ער, מירקין, אין מיטן הויף און קוקט זיך צו דער אַרימקייט צו, וואָס רינגלט אים אַרום. ער גייט־אַריין פון צייט צו צייט צום „אַרי-מען גאָט“ אין בית־מדרש'ל און קוקט זיך צו די יידן צו. הערט זיך איון צו זייער געבעט, צו זייער דאוונען און לערנען. ער פילט עפעס אַן אומדערקלערבאַרע שוואַכקייט צום „אַרימען גאָט“, וואָס וווינט אויפן הויף. ער ווייסט נישט, צי ער מעג יאָ, צי ער טאָר נישט. דאָך טוט ער עס. ער, אַ ראַדיקאַל, אַ מענטש, וואָס גלויבט אין פראַגרעס, און וואָס האַלט זיך פאַר אַ שטיקל סאַציאַליסט, כאַטש ער באַלאַנגט נישט צו קיין אויס־געשפראַכענער פאַרטיי, ער פאַראינטערעסירט זיך מיט אַזעלכע זאַכן! ער האָט געמוזט צוגעבן, אַז עפעס וואָס האָט אים געצויגן צום „אַרימען גאָט“. ער איז געווען נייגערדיק צו באַקענען זיך מיט אַלעם, וואָס עס טוט זיך דאָרט מיט די בחורים, וואָס לערנען דאָרט מיט ווילדע געזאַנגען. ער פלעגט אין די אָונטן אָפטמאָל אַריינקומען און אוועקזעצן זיך אין אַ ווינקל און צוקוקן זיך ווי אַ פּרעמדער, איינהערן זיך אין די פאַרנאַכטן צו דעם דאוונען פון די פראַסטע אַרימע יידן, וואָס קומען־אַריין אין שו-לעכל אין זייערע גאַסן־קליידער, אַראָפּ פונעם האַנדל, פון דינגען זיך, פון שעלטן. אויף די פישערס הענט האָבן נאָך געקלעפט די שופן פון די פיש, וואָס זיי האָבן פאַרקויפט אין מאַרק. די קצבים פון דעם דערביי-איקן שעפסן־מאַרק זענען אַריינגעקומען נאָך אַרומגעוויקלט מיט די שטריק, מיט וועלכע זיי האָבן געפירט זייערע בהמות. די גאַרבערס, די שוסטערס זענען שוואַרץ געווען פון דער אַרבעט, נישט אָפּגעוואַשן. און די קרעמערס זענען געקומען אין גאָטס הויז אַריין אין זייערע באַמעלטע קאַפּאַטעס און באַמעלטע היטלעך. פּעדים האָבן געשטעקט אין די פאַר-פלאַנטעוועטע בערד פון די שניידערס. זיי האָבן זיך אין מיטן דערינען אוועקגעשטעלט — אָן יעדן צוגרייט, אָן יעדער הכנה, — אַזוי ווי זייער גאָט וואַלט געווען איינער פון זיי. מען באַדאַרף זיך גאַרנישט מיט אים צערעמאַניעווען. ער פאַרשטייט זיי אויפן ווונק. מען מאַכט־אָפּ מיט אים אַ געשעפּטל אויף דער פלינק. איינער פון זיי כאַפּט־אַרויף אויף זיך אַ שמוציקן טלית, שרייט־אָפּ עפעס מיט אַ הייזעריקן געבייזער אַ שמונה־עשרה, די אַנדערע יאָגן אים נאָך און קאַנען אים נישט דערנאַפּן...

אָפּגעראַווּנט, אויסגעשפּיגן, אָפּגעגעבן דעם גאָט דאָס זייניקע — און אַנטלאָפּן. אַ פּאַר בטלנים, אַלטע יידן, אַזעלכע, וואָס האָבן נישט וואָס בעסערס צו טון, בלייבן איבער, האַלטן זיך אויף אַ דערווייל — מורמלען אַ קאָפיטל תהלים ביי אַ קאַרג באַלויכטן ליכטל פון שטענדער אַראָפּ. דאָ און דאָרט שלומערט אַ ייד מיט דער באָרד פאַרשפּרייט אויף אַ חומש. אַ קאַלטער, הוננעריקער בחור מיט אַ פון בלוט אויסגעזויגט פנים, שאַקלט זיך שטום איבער אַ גמרא. לאַנגע פּאות ציטערן. דער מיט חשק, מיט ברען, אַן אַנדערער — אָפּגעלאָזן, פאַרלאַנגווייליקט.

אין אַ ווינקל ביי אַ ליכט זיצט אַ ווייס באַבאָרדעטער ייד. זיין גרוי-סער שטערן גלאַנצט-אַרויס פון אונטער דעם הימל, און ער שאַקלט זיך פרום איבער אַ ספר. אין אַ ווינקל דאָ און דאָרט, אין טונקלע פאַר-שטעלט, שטייט אַ משה „פּאַקזשיווע“, אַדער אַ חיים „קלאַפּאַט“. זיי לענען-אַן זייערע פּנימער אויף דער קאַלטער וואַנט פונעם בית-מדרש און ברומען: „טאַטע אין הימל, העלף מיר!“ ביי דער טיר, ביים קאַסטן שמות, זיצט אַ קליינטשיק ווייבעריש יידל מיט אַ טוך פאַרבונדן דאָס פנים, פון וועלכן עס שטאַרצט-אַרויס אַ קליין ווייס בערדל, אַ פּאַר קינדישע בלאַע אויגן. ער זעט-אויס ווי אַ קינד, אין וועלכן די מאַמע האָט פאַרגעסן. ער האַלט זיך אַ קליין ליכטל אין דער האַנט און ליכט זיך אַליין צו אין תהלים. ער קאָן גאָרנישט מער, נאָר תהלים זאָגן. און אַלט איז עס, און שטאַרבן וויל עס — גרייט עס זיך אָן „אַ טרוקן שטיקל ברויט“. אַבי נישט מיט לידיקע הענט צו קומען אויף יענער וועלט...

מירקין האָט זיך צוגעקוקט צו די דאָזיקע סצענעס, און אַ מאַדנע געפיל האָט אים אַרומגענומען. ער האָט גרויס רחמנות געקראָגן נישט נאָר אויף די מענטשן, נאָר אויך אויף דעם גאָט, וואָס וווינט דאָ. עס האָט זיך אים אויסגעראַכט, אַז דער יידישער גאָט, וואָס וווינט דאָ, איז איי-נער פון זיי. אַן אַרימער ייד פונקט אַזוי ווי זיי. ער האָט איבערגעלאַזט זיין גלאַריע אין הימל און האָט זיך אַרױנגעצויגן מיט די דאָזיקע יידן אין זייער אַרימקייט אויף דעם שמוציקן, שטינקענדיקן הויף. דאָ, צווישן די וועבערס, שוסטערס, שניידערס, קצבים און פישער-יידן, דאָ האָט ער אויפגעפנט זיין שולעכל. זיי האָבן אָנגעהאַנגען אויף זיין אַרון-קודש אַ שמוציק, אַרים ציצענעם פּרוכטל, — אַ קלייד פון זייער קלייד. זיי צינדן אָן פאַר אים אַן אַרים ליכטל, — דאָס ליכט פון זייער הויז. זיי טיילן

זיך מיט אים מיטן אַרימען טעגלעכן ברויט וואָס זיי עסן. ווען זיי האָבן צייט, קומען זיי אַריינצולויפן אין זייערע וואַכנדיקע קליידער און זאָגן-אַפּ אויף דער שנעל אַ לויב-געזאַנגל, אַ קדושהלע, אַ — און לויפן-אַרויס. ער פאַרשטייט זיי. זיי האָבן, נעבעך, קיין צייט נישט. די פרנסה פאַרן ווייב און קינדער איז שווער. דער יידישער גאָט ווייסט, ווי שווער עס קומט דעם יידן אָן דאָס ביסעלע חיונה. ער גייט מיט זיי אויף די מערק. ער שטייט מיט יעדן ייד הכנעהדיק ביי דער טיר פון פריץ — אַ סאָך דינגען, אַ פיש-סטאַוו אָדער אַ קיעלע איינצוהאַנדלען. און אז דעם פריץ פאַרווילט זיך, גיט ער אַ צופ דעם ייד ביי דער באַרד, צופט ער שוין איינצייטיק דעם „יידישן גאָט“ אויך ביי דער באַרד. און דער גאָט לאָזט זיך. ער איז הכנעהדיק, אַזוי ווי דער ייד. און אז עס האַלט שוין גאָר שלעכט, אז דער ייד גייט-צוריק פון דאָרף מיט אַ ליידיקן זאַק, — דער פויער האָט נישט געוואָלט פאַרקויפן דאָס קעלבל, — זאָגט ער צום גאָט, וואָס גייט נעבן אים:

— נו, וואָס וועלן מיר איצט טון?

ענטפערט אים אָפּ דער יידישער גאָט:

— זאָרג דיך נישט, מיין שותף. עס וועט בעסער ווערן.

מירקין האָט פון קינדהייט אָן געהאַט אַן עקל צו שמוץ. ער האָט עס ממש פיזיש נישט געקאָנט איבערטראָגן. אז ער האָט דערזען אומזוי-בערקיט, האָט אים אָנגעהויבן צו גאָגן און צו נודזשען. וויפיל ער זאָל נישט אַרבעטן איבער זיך לעצטנס, עקשנותדיק נויטן זיך „אַרויסצושלאָגן דעם מפונק“, האָט ער עס דאָך נישט געקאָנט איבערטראָגן. געוויס, ער האָט זיך שוין צו געוויסע זאַכן צוגעווינט. אָבער אַרום אים האָט געמוזט זיין ריינקייט — אין דער גרעסטער אַרימקייט. אָפטמאָל האָט ער גע-טראַכט וועגן דעם, אז פיזישע אומריינקייט וואָלט געווען די איינציקע סיבה, וואָס וואָלט אים געקאָנט ברענגען צו זעלבסטמאָרד.

אין דער וווינונג, ווו ער האָט געווינט אויפן לאָדזשער הויף, איז געווען מער אָדער ווייניקער ריין. צי דערפאַר, ווייל עס האָבן זיך געפונען פיר מוידן, צי אפשר אויך דעריבער, וואָס די עלטסטע, די בוגרת איז ביים ערשטן אָנבליק, ווי זי האָט דערזען מירקינען, נישט געווען גלייכ-גילטיק צו אים (די דאָזיקע שוואַכקייט האָט זי אַרויסגעוויזן צו יעדן יונגמאַן, יעדן בחור, מיט וועלכן עס איז איר אויסגעקומען זיך צו

טרעפן; צוליב די פילע ראַמאַנען, וואָס זי האָט געלעזן, האָט זיך איר פאַנטאַזיע צעשפילט, טאָמער איז עס דער בן-מלך). האָט זי, די עלטסטע, געהאַלטן זיין שטיבל אין אַ מער אָדער ווינציקער ריינעם צושטאַנד. מיר-קין האָט באַמערקט, יעדעס מאָל, ווען ער איז געקומען אין זיין שטיבל אַריין, אַן אויפמערקזאַמקייט: אַ קאָקעטיש בענדל, פאַרבונדן אין אַ שליוף איבער דעם לאַמפּ, אַ פאַפירן בלימל אַרויפגעלייגט אויפן קליינעם קישנדל פון בעט.

דער הויף אָבער און אַלצדינג אַרום זיין שטיבל זענען געזונקען אין שמוץ. צום מייסטן אָבער דאָס בית-מדרש, וואָס האָט זיך געפונען אויפן הויף. פונקט אזוי ווי זייערע שטובן, האָבן זיי אויך דאָס הויז פון זייער גאָט נישט באַשאַנקען מיט אַ באַזונדערער ריינקייט. אַ שטענדיקע בלאַט-טע איז געווען אויף דער פּאָדלאַגע אַרום דעם פּאַס פון הענט-וואַשן. די ווענט, די טישן, די גמרות האָבן זיך געקלעפט פון שמוציקייט.

אַז מירקין האָט עטלעכע מאָל אויפמערקזאַם געמאַכט זיינע באַגליי-טער אויף דער אומריינקייט, וואָס הערשט אין יידישע שטובן, און פאַר-וואָס מען טוט גאַרנישט וועגן דעם, — האָבן זיי אויף אים געשאַקלט מיט די פלייצעס, נישט פאַרשטייענדיק:

— מיט וואָס פאַראַ געדאַנקען ער טראָגט זיך אַרום!

די איינציקע, וועלכע האָט דאָס פאַרשטאַנען, איז געווען די פרוי הורוויץ, אָבער זי האָט אויך גאַרנישט געקאַנט העלפן. דער „זשאַכלינער“ האָט אים אָפגעשיקט צו דער צייט, ווען די סאַציאַלע רעוואָלוציע וועט קומען. אלע וועלן דענסטמאָל לעבן אונטער אַזעלכע באַדינגונגען, אַז זיי וועלן במילא שוין זיין ריין. די איינוווינער, זיינע שכנים, האָבן אים אויף דער דאָזיקער פּראַגע אָנגעקוקט ווי אַ משוגענעם:

— אייער זאָרגן אויף מיר געזאָגט געוואָרן. גיט אונדז אַ פּאָר דינסטן, וועלן מיר זיין ריין, — האָט מען אים דערויף אָפגעענטפערט. מירקין האָט עס נישט געקאַנט אויסהאַלטן. דאָס גאַנצע יידישע פּאַלק שטיקט זיך און טונקט זיך אין איין גרויסער בלאַטע, ער האָט באַ-שיינפערלעך געזען, ווי אַרום אים וואַקסט דער שמוץ ווי אַ מבול.

איינמאָל איז אים עפעס איינגעפאַלן. אַ משוגענער געדאַנק איז אים געקומען אויפן זינען. עס האָט זיך אים אויסגעדאַכט, אַז אַלץ הענגט-אַפּ פון ריינקייט. צוערשט, גאָר צוערשט, באַדאַרף מען די בלאַטע אָפריי-

ניקן, דאָס איז דער ערשטער חוב. און ער, ער באַדאַרף זיך נעמען דערצו. איינמאָל, אז ער האָט עס שוין נישט געקאָנט איבערטראַגן, איז ער אַראָפּ אויפן גאָס און געקויפט אַ בעזים, — יאָ, געקויפט אַ בעזים אין אַ געוועלבל, — און אַריין אין שמוציקן בית-מדרש, און זיך אַוועקגע-שטעלט אויסקערן די פּאַדלאַגע. — קאָן מען זיך פּאַרשטעלן דעם אָנ-געלויף פונעם גאַנצן הויף אַרום דעם בית-מדרש, אויפן ביזן ווונדער, ווי דער „משוגענער ליטוואַק“ וואָס וווינט אין הויף, שטייט און קערט דאָס בית-מדרש.

ס'איז געוואָרן אַ געלויף, אַ ביזן געלעכטער אַרום אים. מירקין שטייט מיט אַ פאַרביסענער עקשגות אין וואַלקנס שטויב, וואָס האָבן זיך אויפגע-הויבן פון דער פּאַדלאַגע אַרום די באַוועגונגען פון זיין בעזים, פון די שמוציקע ווינקלען, פון די ווענט — אז ס'האָט זיך אים אויסגעדוכט, אז ער וועט אַליין באַלד דערטרונקען ווערן אין דעם שטויב און מיסט — ביז ס'האָט אים ווער אַרויסגענומען מיט אַ בלייך שמייכלעלע דעם בעזים פון דער האַנט.

— גייט שוין, גייט. ס'איז דען פאַר אייך אזא אַרבעט?!

ס'איז געווען משה „פּאַקזשיוועס“ בלייכע טאַכטער, גיטעלע, וואָס האָט אים אַרויסגענומען דעם בעזים פון דער האַנט און זיך גענומען דאָס איבריגע צו טון.

— ער האָט דען נישט רעכט? — קרעכצט אַ יידענע אין הויף. נאָר סיי ווי סיי האָט מען פון דענסטמאָל אָן מירקינען געהאַלטן אויפן באַלוטער הויף פאַר אַ „משוגענעם ליטוואַק“.

נאָר איין-איינציג מאָל האָט ער דערזען דעם „אַרימען נאָט“ אין זיין גלאַריע. דאָס איז געווען פרייטיק-צורנאַכטס. דער גאַנצער הויף האָט מיטן פאַרנאַכט אויפגעהערט צו קאָכן. די וועב-שטולן האָבן אָפּגעשטעלט זייער וואַכנדיק, לאַנגווייליק קלאַפּן און די שניידער-מאַשינען — זייער געיעג. דער הויף איז געוואָרן אויסגעקערט, דער מיסט-קאַסטן באַשמירט מיט ווייסן קאַלך — און עס האָבן זיך אָנגעהויבן צו באַווייזן פון די שטובן אַרויס קינדערלעך. מיידלעך מיט אָפּגעצוואַנגענע קעפלעך, מיט

סטענגעם פארפוצטע, איינגעפלאַכטענע הערלעך, און יינגלעך מיט אָפּנע-
וואַשענע פּנימער און גאַנצע קאַשקעטלעך, וואָס דאָס איז געווען אזאָ ני-
קייט, אז ס'האָט באלד פאַרענדערט דעם הויף. פון די שטובן אַרויס האָט
זיך אָנשטאַט דעם וואַכנדיקן מאַשין-איייל-גערוך, דערפילט דער פעפּער-
דיקער געשמאַק פון געקאַכטע פיש. אין די אויגן האָבן זיך באַוויזן טרערן
פון די געהאַקטע ציבעלעס. מיט דער אויסגעשטערנטער בלייכער גאַכט
האָבן זיך אין די פענצטער אָנגעצונדן ליכט אין גלאַנצנדיקע מעשענע
לייכטערס, אויף שבתדיק געגרייטע טישן, און מיט דער פּערלדיקער באַ-
לייכטונג פון אַוונט-הימל זענען מיטאַמאָל די ווענט פון די הייזלעך פאַר-
ענדערט געוואָרן. זיי האָבן אויסגעקוקט אויסטערליש פּרעמדאַרטיק, ווי אַ
געמעלדל פון אַ ביכל אַרויס.

אויבן אויפן הילצערנעם גאַניקל האָט זיך אויך באַוויזן דער שבת.
ליכט האָבן געברענגט אין די פענצטער. און אויפן הילצערנעם גאַניקל
האָט זיך באַוויזן דאָס בלייכע פנים פון גיטלען מיטן בוך אין דער האַנט.
איר קאַפּ איז אויך געווען ווי די קינדערס — געצוואַגן, און די האָר
שייטל-אַרטיק פאַרקעמט, אין צוויי לאַנגע צעפּ. האָט זיך געדאַכט, אז
אויבן אינעם שטיבל איבערן גאַניקל, פון וואַנען עס ברענען די ליכט
אין פענצטער דורך די אויסגעשניטענע פּאַפּיר-פאַרהענגלעך, וווינט נישט
אַ ייד, וואָס הייסט משה „פּאַקזשוווע“ און האָט אַ „זמאַרטווינענע“ מיט
טעכטער, נאָר עס זיצט איינגעשלאָסן אויבן אין איר טורעמל אַ בלייכע
בת-מלכה, שלמה המלכס טאַכטער. אַן אָדלער ברענגט איר צו שפּייז
לויטן באַפעל פונעם קיניג. און עס דאַכט זיך, אז גיטלס שוואַרצע אויגן
קוקן פונעם בלייכן פנים אַרויס אויף דעם בן-מלך, איר באַשערטן, וואָס
דער אָדלער באַדאַרף ברענגען אויף זיינע פליגל צו איר געפּלויגן...

און דאָס בית-מדרש'ל הייבט זיך איינציקווייז אָן אָנצופילן מיט
בערד-באוואַקסענע יידן. עס פילט זיך דער געזונטער געשמאַק פון דזשע-
געכץ און זיף. פון די האָר, באָרד און פּאות רינען נאָך די טראַפּנס פון
דער מקוה, און די געוואַשענע העמדער קוקן אַרויס פון די קאַפּאַטעס מיט
זייערע ברייטע פּאַרלייגטע קאַלנערס. אלע הענג-לאַמפּן זענען באַקליידט
מיט ליכט. פון דער פּריש געוואַשענער פּאַדלאַגע גייט נאָך אויף דער
דאַמף פון דער פייכטקייט. איבערן אַרון-קודש הענגט דאָס נייע פּרוכטל
און אַ ייד מיט אַ העלער שטימע זינגט האַפּערדיק דעם „לכה דודי“.

מירקין שטייט אין א ווינקל. א פארווונדערטער און א דערשראָקע-
נער קוקט ער זיך צו צו דער ענדערונג. א געהיימע שייך באַלייכט דאָס
אַלץ און נעמט עס אַרויס פון דער וואַכנדיקער אַרימקייט און פאַרפירט
עס אין אַ פאַנטאַסטיש-שוועבנדיקער וועלט. עפעס איז אַלעדינג יאָ רעאַל
און נישט רעאַל — אָט די ברייט-בייניקע יידן אין די נייע קאַפּאַטעס
מיט די רויע, רויטע פנימער, און דער אַרימער גאָט דאָרטן אויבן, אַ באַ-
לויכטענער אין נייע ליכט, אַ גלאַנצנדיקער אין רויטן, רויען סאַמעט. עס
דאַכט זיך אים, אַז דער אַרימער גאָט זיצט אַ גאַנצע וואָך אין דער אַרי-
מער שול און וואַרט, וואַרט, אַז עס זאָל קומען דער שבת. שבת עפנט
ער אויף אַ שפּאַלט פון זיינע שמאַטעס און ער באַווייזט דאָס מלכותדיקע
קלייד, וואָס ער טראָגט אונטער זיי...

קאַפיטל 7

דער יידישער פאַבריקאַנט

מירקין איז געזעסן קעגנאיבער דעם באַרימטן יידישן טעקסטיל-
פאַבריקאַנט הענעך פלאַקס, אין זיין גרויסן אומהיימלעכן ביודאָ, וואָס ער
האָט לעבן זיין שטאָט-פאַבריק. דער פאַבריקאַנט האָט אים אויפגענומען
אינעם זכות פון זיין פאַטערס באַרימטן נאָמען, וואָס האָט פאַר מירקין
גען אַלע טירן אויפגעעפנט.

מירקין האָט זיך פאַרגעשטעלט, אַז ער וועט אָנטרעפן אויף אַ האַרטן,
שטאַרקן מענטש, אַ מענטש, וועלכער האָט מיט זיין אייגענער ענערגיע
אויסגעבויט אַן אינסטיטוציע, אַרום וועלכער עס לעבן אַ גאַנצע שטאָט
מיט אַרבעטער. אַזאַ מענטש האָט געוויס אַן אומבאַצווינגלעכן כאַראַק-
טער, וואָס שרייט אַראָפּ פון זיין פנים.

פאַר מירקינען איז אַבער געזעסן אַ חסידישער ייד. ער האָט גע-
קאַנט אויסזען ווי אַ רב, וואָס איז גענויט צוליב עפעס אַ גזירה צו אָנטון
זיך „דייטש“, — מיט אַ גאַנץ איידל פנים, וואָס האָט אפילו אויסגע-
דריקט גייסטיקייט און יידישע דערשראָקנקייט. אַ זאָרגפעלטיק אויסגע-
קעמטע, שוין מיט גראַע האָר באַזייטע, שוואַרצע באַרד — האָט נאָך
מער געמילדערט זיין דעליקאַט בית-מדרש-פנים מיטן הויכן רבנישן

שטערן. פון די שווארצע באוועגלעכע אויגן, וואָס ער שטימל־טאָיין, האָט אַרויסגעשיינט אַן אומרואַיק שוואַרץ פייערל, וואָס האָט עדות געזאָגט אויף באַהאַלטענע כוחות. זיינע „דייטשע“ קליידער, דער שטייפער קאַל־נער, דער פיין געשניטענער, אייראָפּעאישער אנצוג — זענען נישט גע־זעסן גוט אויף אים, אַזוי ווי ער וואָלט זיך נאָך נישט געהאַט צוגעוויינט צו זיי. ער האָט זיך געהאַלטן אין איין אויסברעכן די איידעלע חסידישע לאַנגע פינגער פון דער האַנט, געהאַלטן אין איין אויסקנאַקן זיי, און נישט געלאָזט מירקינען קומען צום וואָרט.

מירקין האָט זיך געווענדעט צו אים, ווי צום גרעסטן יידישן פאַבריי־קאַנט אין דער שטאָט, וואָס האָט באַשאַפן איינע פון די גרעסטע טעקס־טיל־פאַבריקן אין לאַנד און באַשעפטיקט טויזנטער, טויזנטער אַרבעטער, — כדי ביי אים זיך צו דערוויסן די סיבה, פאַרוואָס ער לאָזט נישט צו אין זיין פאַבריק קיין יידישע אַרבעטער. מירקין איז זיך געקומען מיט זיין מיט אים, וואָס מען קאָן טון אין דער דאָזיקער, פאַר יידן לעבנס־נויטיקער פראַגע, — וועגן אַן אייגענער דאַמפ־פאַבריק, וואָס זאָל העלפן אַרבערפירן די יידישע וועבער־אַרבעטער פון האַנט־אַרבעט צו דאַמפ־

אויף דער עצם פראַגע האָט דער פאַבריקאַנט גאָרנישט אָפּגעענט־פערט. עד האָט מירקינען נישט געלאָזט קומען צום וואָרט און געהאַלטן אין איין פאַררעדן. דערציילט מיט רירנדיקע איינצלעהייטן וועגן דער קאָ־לאַסאַלער אַרבעט, וואָס ער האָט אויפגעטון, וועגן דער געשיכטע פון זיין פאַבריק, וועגן די קאטאַסטראָפּעס, וואָס ער האָט דורכגעמאַכט, וועגן די געפאַרן, וועלכע ער האָט געהאַט אויסצושטיין, וויפיל מאָל ער האָט זיך שוין געטרונקען און אַרויסגעשווומען צוריק. דערביי אָבער האָט ער די פאַרדינסטן זיינע קיינמאָל נישט צוגעשריבן צו זיינע אייגענע פעאיקייטן, צו זיין אייגענער חכמה, נאָר צו אַ העכערער, מיסטישער, געטלעכער מאַכט, וואָס האָט אלעס געלאָזט שטיין, און זיך אָפּגעגעבן מיט אים אינ־דיווידועל. אָט ווי דער מלך דוד וואָלט אויפגעשטאַנען פון קבר און דער־ציילט וועגן זיינע מלחמות, וואָס ער האָט געפירט מיט די פלישתים. דערביי האָט ער פּסוקים פון קעניג דודס תהלים אין יעדן זאַץ אַריינגע־פלאַכטן און אויסגעטייטשט דעם מלך דודס תהלים אויף זיינע אייגענע מלחמות, אויף זיינע אייגענע נצחונות. ער האָט דערביי פרום די אויגן פאַרגלאַצט און מיט אַ רבנישן זשעסט די לאַנגע האָר פון זיין באָרד זיך

געגלעט, דעם פסוק אזוי געטייטשט און אזוי צוגעשניטן, אזוי ווי דער מחבר וואָלט אים ספעציעל פאַר זיינעטוועגן אָנגעשריבן אויף באַשטע-לונג. ער האָט דערציילט וועגן די איינצלעהייטן פון דער אַנטשטייאונג פון זיין פאָבריק מיט אַזאַ דערהויבענער וויכטיקייט, אזוי ווי עס וואָלט זיך נישט געווען געהאַנדלט וועגן אַ פּריוואַטער אונטערנעמונג, נאָר וועגן אַ זאַך פון אַ העכסטער וועלט־געשעעניש, פון וועלכער עס הענגט אָפּ דער שלום פון דער וועלט. ער האָט דערציילט, אזוי ווי אַ גענעראַל דערציילט וועגן זיינער אַ וועלט־שלאַכט.

— וואָס בין איך מ'שטיינס געזאָגט? אַ שוואַך מענטש, אַ חסיד-דישער יונגעראַן נאָר. אַלצדינג האָט גאָט געמאַכט. נאָכדעם ווי ער האָט שוין געהאַט פון אַלע זיינע דערפאַלן דער-ציילט, מיט אַלע איינצלעהייטן, האָט אים מירקין צוגעדריקט צו דער וואַנט וועגן דער פּראַגע פון צונעמען ייִדישע אַרבעטער.

מירקין האָט גערעדט מיט אַ ווייטיקדיקן פּלאַם, וואָס זיינע לעצטע דערפאַרונגען אין לאַדזש, זיין לעבן צווישן די אָרימע ייִדישע וועבער, האָבן אַרויסגערוּפּן ביי אים. ער האָט גערעדט וועגן דעם טויט-אורטייל, וואָס הענגט אויף די ייִדישע מאַסן, וועגן דעם, וואָס זיי ווערן אַרויסגע-שטופּט מחוץ־למחנה, וועגן איבערלאָזן זיי ביים מיטל־אַלטערישן האַנט-שטול, כדי זיי זאָלן אין איינעם אונטערגיין מיט אים. ער האָט גערעדט וועגן דער רשעות פון פרעמדע און דער גלייכגילטיקייט פון די אייגענע, וועגן דעם פאַרברעך, וואָס מען וויל באַגיין קעגן אַ מאַסע, נאָר דערפאַר, ווייל זי באַלאַנגט צום זעלבן פּאָלק וואָס ער, דער פאַבריקאַנט. ער האָט גערעדט וועגן דער נויטיקייט אָנצוקניפּן די ייִדישע מאַסן אין דעם גאַנג פון גרויסן וועלט־לעבן, וועגן אַרויסשלעפּן זיי פון מיטל־אַלטער און אַרייַן-וועבן זיי מיט דעם מאַדערנעם לעבן. זיי דאַרפן ווערן אַ טייל פון דער אַרבעטנדיקער, שאַפּנדיקער וועלט-קראַפּט — האָט ער געטענהט — און נישט איבערבלייבן אין דעם גוססדיקן ייִדישן שמוציקן הויף, וווּ די וועלט וויל אונדז האַלטן, ביז מיר וועלן דאָרט קראַפּירן, און מען וועט אונדז אויסקערן מיטן אַלגעמיינעם שמוץ.

דער גרויסער פאַבריקאַנט האָט זיך יאָ צוגעהערט און נישט צוגע-הערט צו מירקינס רייד. יאָ צוגעהערט זיך, ווייל, זעט־אויס, אַז אינע-ווייניק דאָרט אין האַרץ האָט אים יאָ עפעס אָנגערירט; און נישט צוגע-

דערט זיך, ווייל ער האָט מורא געהאַט צוצוגעבן, אז עס אינטערעסירט אים, כדי ער זאָל נישט דאַרפן געבן אַ קאָנקרעטע תשובה, אויפדעקן די קאָרטן, אָדער זיך מיט עפעס וואָס אנגאזשירן, וואָס ער וואָלט אַלס גענייטער סוחר געוואָלט פאַרלויפיק אויסמיידן. ער האָט אָפגעווענדעט מיר קינען מיט אויסמיידנדיקע ווערטער.

— נו, גייט שוין גייט, — האָט ער זיך פאַרנייגט מיט אַ חסידיש העויהלע. — איז דאָס פאַר יידן אַ געשעפט צו ווערן פאַבריקאַרבעטער? יעדער ייד האָט ליב צו זיין אַ באַלעבאָס פאַר זיך, צו אַרבעטן ביי זיך אין שטוב, אז קיינער זאָל אים קיין דעה נישט זאָגן. מיר זענען בני־מלכים, — האָט ער צוגעשמייכלט, — מיר קאָנען נישט זיין קיין שקלאַפּן... און זואָס וועט איר טון מיטן שבת? מילא, מיר זענען יחידים, מיר זענען גע־צוונגען דערצו. גיבן מיר זיך אַן עצה, ווי ווייט מען קאָן, באַנוצן מיר זיך מיט אַ שבת־גוי. כאָטש מיין פּוס שטעקט נאָך נישט אין פאַבריק אַריין שבת, פאַר אַ מיליאָן נישט, און איך האָב נאָך נישט אויפגעפנט אַ בריוו אָדער אַ דעפעש אין שבת. מעג עס זיך האַנדלען אין אוצרות, — אָבער דאָך ווייס איך, אז איך בין נישט אין אָרדענונג. מיין פּערד אַרבעט אין שבת. מיר וואָלטן אויך אַנדערש נישט געקאָנט עקזיסטירן, — אַ וועלט־פּירמע! דער וועלט־מאַרק הענגט אָפּ דערפון. אָבער אַ גאַנצע יידישע עדה? ווער קאָן נעמען די אחריות אויף זיך? גיין, ניין, יונגערמאַן, עס איז נישט אזוי איינפאַך, ווי איר מיינט. מיר זענען אַן אויסגעוויילט פּאָלק. מיר זענען באַשאַפן פאַר עפעס בעסערס. בני־מלכים, איר פאַרשטייט? מוזן מיר באַצאָלן דערפאַר.

ענדלעך האָט מירקין עס מער נישט אויסגעהאַלטן, און איז אַרויס מיט אַ פּערזענלעכן אָנקלאָג קעגן דעם פאַבריקאַנט.

— ווער האָט עפעס פון אייער ענערגיע, אַ חוץ איר אַליין?! אַ פּאָלק מוז לעבן יאָרן און יאָרן, ביז עס וואַרפט אַרויס פון זיך אַזאַ ענער־גישע, שעפּערישע קראַפט, ווי איר זענט. ביי אַנדערע פּעלקער, ווען עס באַווייזט זיך אַזאַ קראַפט, שלעפּט עס מיט מאַסן: עס שאַפט פאַבריקן, בויט שיפן, בילדעט איבער אַ נאַציע, באַשאַפט אַרבעט פאַר טויזנטער. זואָס האָבן מיר פון אייער קראַפט? און ווער האָט עפעס דערפון?

דער פאַבריקאַנט איז טרויעריק געוואָרן ביי דער פּראַגע. ער האָט

געזאגט מיט א שטים, אין וועלכער מירקין האָט דערפילט די טראַגעדיע פון פאַרלוירענעם יחיד:

— איר מיינט, עס איז טאקע מיין פאַבריק? אז איך קאָן טון אין איר וואָס איך וויל? ניין, ניין, עס איז נישט מיין פאַבריק. עס איז דעם אינספעקטאָרס פאַבריק. איך בין דער שוואַרצער נעגער, וואָס באַדאַרף נאָר טון מיין אַרבעט און — שווייגן.

— דאָס איז דערפאַר, ווייל איר זענט איינער אַליין. די יידישע מאַסן זענען די אַרויסגעשטויסענע, די איבערגעבליבענע. דער יידישער פאַבריקאַנט געפינט זיך נאָך אין אַן ערגערער לאַגע. דערלויבט מיר צו זאָגן: דער יידישער פאַבריקאַנט אָן יידישע אַרבעטער-מאַסן — איז ווי אַ דאַר צווייגל אין דער ערד אַריינגעשטאָכן אָן אַ וואַרצל. איר זענט דאָך עלנט. און ווי אייער ענערגיע זאָל נישט זיין שעפּעריש, וועט זי אַלץ פאַר-שריגן ווערן פאַר פאַראַזיטיש עקספּלואַטאַטאָריש, דערפאַר ווייל איר שטייט איינער אַליין. דורך דעם האָט איר קיין קראַפט נישט.

די דאָזיקע ווערטער זענען געווען ווי שפּילקעס אין אַ מכה אַרייַנגעשטאָכן. דעם פאַבריקאַנטס איידל פנים איז פּלוצים בלייך געוואָרן. די לאַנגע, אויסגעקעמטע האָר פון זיין באַרד האָבן אָנגעהויבן צו ציטערן, פונקט אזוי ווי די שיין געשניטענע שאַרפע נאָזלעכער פון זיין לאַנגער, ביינערדיקער נאָז. די אויבערשטע דעליקאַטע ליפּ האָט זיך באַווויגן, און זיינע ביינערדיקע פינגער האָבן נערוועז געבאַמבלט איבערן טיש, און פון די אויגן זיינע האָט זיך מיטאַמאָל געשאַטן אזאַ פייער, אז מירקין האָט דערזען, ווי דורך אַ טיכל, ווי עס זאַמלען זיך אָן כּנחות, וואָס האַלטן זיך אויף אין דעם שוואַכן בויגעוודיקן, ביינערדיקן קערפּער.

דער פאַבריקאַנט האָט אַ לענגערע צייט געקוקט מיט אַ דורכדרינג-לעכן בליק אויף מירקינען. די אויבערשטע דעליקאַטע ליפּ זיינע האָט זיך פאַרקרימט, ווי אין אַ גרימאַסע צו וויינען, און ער האָט אָפּגעענטפּערט: — אפשר האָט איר רעכט. געוויס האָט איר רעכט. עס איז זיך נישטאָ וואָס צו פאַרשטעלן. מיין לאַגע, די לאַגע פון אַ יידישן פאַבריקאַנט, איז נאָך טויזנט מאל ערגער, ווי די לאַגע פון די אַרויסגעשטוי-סענע מאַסן. זיי זענען מאַסן, מיר זענען איינצלענע. איר זעט מיין טיש, ווי ער שטייט ביי דער וואַנט? די פענצטער פון מיין קאַבינעט זענען פאַרהאַקט מיט אייזערנע לאָדן. איך זיך בייטאַג ביי עלעקטרישע ליכט.

דאָס איז נישט דערפאר, וואָס איך האָב אזוי פיינט די זון, נאָר דערפאר, ווייל איך האָב מורא, אז אין איין שיינעם טאָג זאָל מיר נישט אין רוקן אַ קויל אַרענפליען הינטן-אַרום פון הויף, דורכן פענצטער. יאָ, איך זיך מיטן רוקן צו דעם הויף פון מיין פאַבריק, פון מיין שטאָט, וואָס איך האָב אויפגעבויט, און איך האָב מורא, אז פון הינטן זאָל מיר ווער נישט שישן. איך בין געווען אַן אַרימער בית-מדרש-בחור. מיין פאָטער איז געווען אַן אַגענט פון דער פאַבריק. און איך האָב זיך אַרויפגעאַרבעט, אויפגעבויט איינע פון די גרעסטע טעקסטיל-פאַבריקן אין לאַנד, אין דער וועלט. מיט גאָרנישט, נאָר מיט מינע פינף פינגער. ענגלאַנד גיט מיר מאַשינען אויף קרעדיט בלויז אויף מיין וואָרט. אַמעריקע און עגיפטן — פלאַקס. יאָר-איין, יאָר-אויס וואַקסט די שטאָט. איך נעם אַרויס טויזנטער אומגליק-לעכע פויערים אָן ערד פון די דערפער, וואָס זענען פאַראורטיילט צו הונגערן, און איך גיב זיי באַשעפטיקונג. איך שיק-אַרויס רייזנדע איבער אלע עקן וועלט, אין אלע ווינקעלעך. איך האָב פאַר אונדזער לייווונט אויפגעפנט די מערק פון סיביר, פון טורקעסטאַן, פון בוכאַראַ, און ברענג צוזאַמען ענגלישע מאַשינען, אַמעריקאַנער פלאַקס און פוילישע הענט. איך באַקלייד אַ האַלבע מדינה מיט העמדרע, שלאָפנעצייג. מיט גאָרנישט האָב איך עס געמאַכט, נאָר מיט מיין ענערגיע. און איך זיך דאָ, ווי אַ פאַרברעכער. איך האָב מורא אַרויסצוגיין אויפן הויף פון מיין פאַבריק, וואָס איך האָב געבויט. און קוים דערוועג איך זיך, אונטער באַ-גלייטונג, יאָ אַמאָל אַרויסצוגיין, דערפיל איך די בליקן אויף מיר, ווי איך זואַלט געווען אַ גנב, אַ רויבער. וואָס בין איך?! איך בין דאָך אַליין אַ געפאַנגענער. אַ געפאַנגענער אין מיין אייגענער שטאָט, אַ געפאַנגענער צווישן די מענטשן, פאַר וועלכע איך זיי און שנייד ברויט. זאָגט, קאָנט איר מיר אַן עצה געבן?

— יאָ, — רופט אויס מירקין מיט פיער. — נעמט צו אין אייער פאַבריק אויך יידישע אַרבעטער. זייט נישט אַליין, שטייט נישט אַליין. קריכט-אַרויף צוזאַמען מיט די יידישע מאַסן אויפן וועלט-רוועג. דורך אייער מאַכט וואָלט איר טויזנטער יידישע משפחות געקאָנט אָנסניפן אין לעבן פון דער מדינה, און דורך דעם — אין דעם וועלט-לעבן. און איר זואַס טוט? — איר זענט אַליין אַנטלאָפן. די מורא איז שטענדיק דער שבר פון פחדן. זייט מיר מוחל פאַרן וואָרט. דער דרייטער לעבט מיט

אלע, אָדער שטאַרבט מיט אלע. איר האָט גענוג דרייסטקייט און מוט גע-
האַט פאַר זיך אליין אַרויפצוקלעטערן אויף דער לייטער. מיט אייערע
עלנבויגנס האָט איר זיך אַ וועג אויסגעקעמפט צווישן שונאים. פאַרוואָס
האַט איר נישט דעם מוט און די דרייסטקייט מיט אייער אויסגעשטרעקט-
טער האַנט אייערע ברידער צו העלפן אַרויפצוקריכן אויף דעם וועלט־וועג,
וואו איר שטייט?

— יידישע אַרבעטער? — שמייכלט מיט זיין איידעלער ליפּ דער
פאַבריקאַנט. — יידישע אַרבעטער? — שמייכלט ער נאָך אַמאָל איראָ-
ניש. — און מיט זיי בין איך יאָ זיכער? מיר דאַכט זיך, אַז ווען איך
האָב דאָ יידישע אַרבעטער ביי מיר אין פאַבריק, וואָלט דער ערשטער
שטאָך אין רוקן געקומען פון אַ יידיש מעסער.

— דערפאַר וואָלט עס אָבער נישט געווען קיין יידישער שטאָך, איר
פאַרשטייט? — נאָר עס וואָלט געווען אַ קלאַסן־שטאָך. די וועלט שטייט
אין קאַמף. אָבער די קוילן פון דרויסן, פאַר וועלכע איר שרעקט זיך,
זענען באַשטימט נישט בלויז פאַרן פאַבריקאַנט, נאָר אויך פאַרן ייד.
— וואָס איז דער חילוק, מיין יונגער פריינט, פון וואָס פאַראַ האַנט
זי קומט, און וואָס זי באַצוועקט?

— יאָ, עס איז יאָ אַ חילוק, און איר ווייסט עס גאַנץ גוט: דער
שטאָך פון יידישן אַרבעטער וואָלט געווען באַשטימט בלויז פאַרן פאַבריק-
קאַנט. דער ציל פון דער קויל איז אָבער אין האַרץ פון גאַנצן יידישן פּאָלק.
— דאָס האָט איר רעכט, — האָט דער פאַבריקאַנט צוגעגעבן מיט
טרויעריקייט. — אַזוי צי אַזוי, איך בין מאַכטלאָז. איך קאָן דאָ לחלוטין
נאָרנישט טון, — האָט דער פאַבריקאַנט געזאָגט מיט רעזיגנאַציע.

— צי איר וועט אונדז יאָ העלפן, צי נישט, — האָט מירקין אויס-
גערופן, — מיר וועלן זיך נישט לאָזן איינשליסן אין אַ נייעם געטאָ. די
יידישע מאַסן וועלן קעמפן פאַר זייער וועלט־באַפרייאונג. מיט די נעגל
וועלן מיר זיך אַריינגראָבן אין לעבן אַרײַן, מיט די ציין וועלן מיר זיך
אַריינבייסן און אָנהאַלטן זיך אינעם גאַנג פון דער וועלט. מיר וועלן זיך
נישט לאָזן צוריקשטויסן און באַגראָבן אינעם שמוציקן יידישן הויף. מיר
וועלן לעבן — צי איר וועט אונדז יאָ צוהעלפן, צי נישט, — להכעיס
אלע אונדזערע שונאים, סיי די אויסנדיקע, סיי די אינעווייניקדיקע. מיר
וועלן זיך מיטכאַפן אויפן וואָג, אויף אלע פעלדער, וואו עס וועט זיך נאָר

לאָזן: אין די פּאַבריקן, אויפן פעלד. סיי דאָ ביי אונדז, סיי ערגעץ אַנדערשוו. אזוי לייכט וועלן מיר זיך נישט אונטערגעבן. די יידישע פּאַלקס-מאַסן האָבן זיך אויפגעכאַפט צום לעבן, און זיי וועלן לעבן, טראָץ אייך אַלעמען, — האָט מירקין אויסגעשריגן מיט פייער.

דעם פּאַבריקאַנט האָט אינטערעסירט און אַמוזירט מירקינס יוגנט-לעכער ברען. ס'איז אים אפילו געווען סימפּאַטיש דער גלויבן, וואָס שרייט אַרויס פון דעם יוגנטמאַן, און ער האָט אומאנגענעם זיך דעריבער געפילט, וואָס ער, ביי זיך אליין, האָט נישט מער דעם גלויבן פאַר אַן אירעע און האָט נישט געפילט די וויכטיקייט דערפון. ער האָט איבער זיך אליין פאַרדרוס געהאַט, ווייל דער פּאַבריקאַנט האָט זיך געהאַלטן פאַר אַ מענטש, וואָס האָט דערגרייכט, — צוזאַמען מיט זיין דערפאַלג, — די העכסטע מענטשלעכע טוגענדן. און וויפיל זיין אייגנליכע האָט אים נישט פאַרשטעלט די אויגן, האָט ער דאָך דערזען די נאַקעטקייט, אין וועלכער ער שטייט, און ער האָט מיט איינמאַל דערפילט אַן עלעגישע טרויערדיקייט און אַ בענקשאַפט נאָך אַ גלויבן אין אַ זאַך, ווי עס האָט דער יוגערמאַן, וואָס זיצט קעגנאיבער אים.

— און וואָס וועט זיין, אַז די וועלט וועט אייך נישט צולאָזן? — האָט דער פּאַבריקאַנט געפרעגט מיט אַ באַהאַלטענעם לַהַכַּעיס־שמייכל אין זיינע ווייכע ליפּן.

— און זאָל אונדז טאַקע באַשערט זיין אונטערצוגיין, וועלן מיר די וועלט מיטשלעפּן מיט אונדז!

— ווי אזוי?

— פשוט: יעדע ענערגיע זוכט זיך אויס איר אויסוועג פאַר טע-טיקייט. נוצט מען זי נישט אויס פאַר אַ בויענדע — פאַרוואַנדלט זי זיך אין אַ ווילדע, צעשטערנדע קראַפט, — זאָגט מירקין מיט אַ שמייכל. וועגן די זאַכן האָט דער פּאַבריקאַנט נישט געוואָלט הערן, זיי האָבן אים דענערווירט. און עס איז אים אויך נישט געפּעלן מירקינס שמייד-כעלע דערביי. דעם שמייכל דערפילט ער הינטער זיין רוקן, אפילו דורך די פאַרהאַקטע פענצטער פון זיין קאַבינעט, וואָס שיינט אַרויס צו אים פון דער פּאַבריק — דורך דער וואַנט אַדורך...

— נו, אויף היינט וועט עס דערווייל גענוג זיין. — מיר וועלן שפּעטער פאַרענדיקן אונדזער שמועס. ווילט איר נישט אָנפּוקן זאָווער-

רוכאָוו? איר וועט האָבן וואָס צו זען. דערנאָך וועלן מיר פארענדיקן אונ-
דזער שמועס. אפשר וועט זיך עפעס לאָזן מאַכן. — און ער האָט אַנ-
געקלונגען אין זיין פּריוואַטן טעלעפּאָן.

ס'האָט זיך באַוווּזן אַ הויכער שלאַכטשיץ, אַ מאַגער פּנים מיט אַ
מאָנאָקל אין אַן אויג, וועלכן דער פּאַבריקאַנט האָט געהאַלטן ספּעציעל
פאַר רעפּרעזענטאַנטי-צוועקן.

— באַקענט זיך. דאָס איז כּראַביע זאַריצקי, אונדזער סוב-אינטענ-
דענט, — זאָגט דער פּאַבריקאַנט אין אַ גלייכגילטיקן טאָן, און נעמט
דערביי אַ פּאַפּיר פּון זיין טיש און גראַבט-אייז זיין פּנים אין דעם.

— פּאַניע כּראַביע, איר וועט אַזוי גוט זיין ווייזן אונדזער באַזוכער
זאַווערוכאָוו. אַלצדינג וועט ער, פאַרשטייט זיך, נישט קאָנען זען, —
זאָגט דער פּאַבריקאַנט מיט אַ זעלבסטצופּרידענעם שמייכל, וואָס ער
האָט ווי אַ חסד געשאַנקען דעם כּראַביע, אַרויסנעמענדיק זיין פּנים פּו-
נעם פּאַפּיר. — נאָר די צוויי וויכטיקע אָפּטיילונגען וואָלט איך מיר גע-
וונטשן, אַז ער זאָל באַזוכן: די שפינערייען און די מאַשין-גיסעריי. און
איך וויל דערנאָך אַ באַריכט הערן. גוט אַזוי? — האָט ער מיט אַ לייכטן
שמייכל צוגעלייגט, וואָס איז באַלד פאַרלוירן געוואָרן אין דער ערנסט-
קייט פּון זיין באַגראַטער באַרד, און האָט איינגעגראַבן זיינע אויגן ווידער
אינעם פּאַפּיר, וואָס ער האָט געהאַלטן פאַר זיין פּנים מיט זיין ווייסער,
דעליקאַטער, ציטערנדיקער האַנט.

קאַפיטל 8

די אייזערנע שטאָט

איבער אַ גרויסן פּלאַכן שטח ליגט אויסגעשפּרייט אַ שטאָט. דער
מיטלפּונקט איז דער ברייטער פּלאַץ, וווּ עס הויבן זיך אויף די גרויסע
קוימען-טורעמס פּון די אויוונס. אַרים זענען די גאַסן, לאַנגע, אומהיימ-
לעכע; נישט קיין בלעטל גרינס, נישט קיין קינדער-שטים, נישט קיין
ווייבלעכער שאַטן זעט זיך אין די גאַסן — ערנסט שטייען די פאַרקאַלכ-
טע הייזער, אַלע אָפּגעפאַרבת אין אייזן רויטלעכן אונטפאַרם-קאָליר. נישט

קיין מענטשלעך לעבן הערט זיך פון זיי, נישט קיין הויזלעכע היימלעכ-
 קייט קוקט ארויס פון די פענצטער און טויער. — די גאנצע שטאָט איז
 צוגעדעקט מיט אַ דינעם קאלך־שטויב, ווי נישט צעגאָנגענער שניי. אין
 דער לופט פילט זיך אַ זויערער קראַכמאַלענער קאַרבאָל־גערוך פון בלייך־
 הייזער אַרויס.

קיין מענטשלעכע שטימען הערן זיך נישט אין דער ריזיקער פּוס־
 טער שטאָט. דערפאַר אָבער איז דער גאַנצער חלל פאַרנומען מיט אומ־
 מענטשלעכע שטימען פון אומגעזעענע חיות, — וואָס שטייען ערנעז־וווּ
 געפאַנגענע אין שטייגן. אַ באַשטענדיק אומהיימלעך טיק־טאַק־אַטעמען
 פון ווייטגעלעגענע מאַטאָרן, אַ סוויסטשען פון אָפּניסנדיקס זודיקס. אַ
 באַשטענדיק אַרבעטן פון איבערוואַנדלדיקע וואַסערן אין פאַרעס. אַ רוישן
 פון איבערנעפילטע קעסלען — אַ קלאַפּן פון די אייזערנע וואַגאַנדלעך
 פון די טראַנספּאָרט־באַנען. אַ כאַרכלען פון די קייטן־גאַרגלען פון די
 „הויב־האַקנס“, וואָס טראָגן באַלן פלאַקס ווי קינדער־שפּילן, און צעפירן
 זיי אין ערטער וווּהין מען באַדאַרף, אַ פייפן פון די הויכע קעסל־טורעמס.
 אזוי ווי די שטאָט וואַלט באַוווינט געווען פון אויסטערלישע, נישט די־
 וועלטיקע אייזערנע ברואים, וואָס אָטעמען מיט קייטענע לונגען און
 באַוועגן זיך מיט אייזערנע הענט און פיס...

צוערשט האָט מען מירקינען באַווויזן די מאַטאָרן־אַפּטיילונג, וואָס
 זייער אויפגאַבע איז געווען צוצופירן פון דער צענטראַלע עלעקטרישע
 כוחות צו די וועב־מאַשינען. ווי אייזערנע הינט זענען געלעגן אין לעכער
 איינגעשפאַנט די מאַטאָרן און אויף אַ מענטשנס באַפעל, וואָס איז גע־
 שטאַנען איבער זיי — אַ באַלעדערטער און באַאיילטער — האָבן זיי גע־
 האַלטן אין איין דרייען די לעדערנע פאַסקעס ווי בלינדע שמשונס — די
 מיל־שטיינער. לאַנגע קאָרידאָרן האָבן זיך געצויגן מיט די פאַרשקלאַפּטע
 אייזערנע הינט, צוגעשפאַנט צו זייערע אייביקע רעדער, וואָס האָבן גע־
 טון זייער אַרבעט מיט אימפעט, מיט געיעג — אָן אָפּשטעל, אָן אָטעם־
 כאַפּ. פאַרשאַלטענע געשמיסענע הינט. אַרום זיי האָבן זיך געדרייט די
 באַלעדערטע מענטשן ווי אָקסן־אַנטרייבערס, ווי וועכטער איבער געפאַנ־
 גענע. מיט גרויסע קאַנען שמיר־אייִלן, און דאָ און דאָרט אַ פאַרחלשטן
 מיט אַ טראָפּן דאָס חיות דערקאַפּט.

פון דעם מאַטאָרן־קאָרידאָר צו די גרויסע וועבער־האַלעס האָבן זיך

געצויגן — פארוואָרפן איבער די בעל־קעס — לעדערנע פאסקעס און אָנ־געטריבן די וועב־מאַשינען. די אייזערנע ברואים זענען געשטאַנען, די פעל אַרָפּגעצויגן פון זיך, מיט זייערע איגעווייניקס אין דרויסן, און מען האָט געקאָנט זען דעם גאַנצן געבוי פון זייער דעליקאַטן מעכאַניזם, — זייערע מעטאַלענע שפרונג־נירו, דעם געוועב פֿון זייער „נערוון־סיס־טעם“. שטאַלענע און דראָטענע מוסקולן האָבן זיך געצויגן פון אַ פאַר־באָרגן האַרץ און האָבן אָנגעפירט מיט די באַוועגונגען פון די אברים. און אברים האָבן זיי געהאַט ווי מענטשן, נאָר מיט פאַרצענפאַכטע טע־טיקייטס־מעגלעכקייטן.

פון צייט צו צייט האָט אַזאַ אומהויטיקער מאַשינען־קערפּער אויס־געצויגן — ווי אויף קאמאַנדע — מיט אַ פּוילנדיקער לאַנגזאַמער באַ־וועגונג, אייזערנע אָרעמס מיט צענדליקער פינגער. אויף זיין יעדן פינגער־נאָגל האָט געהאַנגען אַ קוים־אָגזעענדיקער דעליקאַטער העסל, מיט וועלכן ער האָט אויפגעכאַפט דעם אומאויפהערדיקן פּאָדעם־שטראָמל, וואָס די מאַשין האָט געהאַלטן אין איין אַרויסציען פון אירע בעבעכעס. דער אָרעם האָט זיך געגעבן אַ מענטשלעכן באַוועג און די פינגער אַ בויג, און די העקלען האָבן פאַרקניפט דעם פּאָדעם, פאַרבונדן אים מיט די „אויגן“ פון דעם גאַנצן לייווט־געוועב, וואָס עס האָט געהאַלטן אין איין שפּייען פון זיך, ווי אַ גרויסע, טויזנטפאַכיקע שפּין, דער אָפּגעשונדענער אייזערנער גוף. דער מענטש, וואָס איז געשטאַנען נעבן אים, איז נאָר געווען זיין באַדינער, כדי אים אָפּצוהיטן ווי אַן אָפּגאַט... ווי כוהנטעם האָבן די בלייכע מיידלעך געהאַלטן אין איין צוטראָגן שפּאַלערס ביינוול־עסן פאַר דער מאַשינס מאָגן, געהאַלפן פאַרקניפן אַ פּאָדעם, וואָס איז צופעליק איבערגעריסן געוואָרן דורך דעם גאַנג פון דער מאַשינס קאַמ־פּליצירטן מעכאַניזם. פאַר איר — פאַר דער מאַשין — איז געשטאַנען איר כוהן־גדול, דער מייסטער, וועלכער האָט נאָר פון צייט צו צייט מיט דער ערנסטקייט פון עבודה גלייכגעמאַכט דעם „פּאָד“, קאָנטראָלירט אַ שרייפּל, אָפּגעווישט מיט אַ טוך — ווי אַ געטרייע מוטער — דעם אייל־שווייס, וואָס האָט אַרויסגעזעצט פון דער מאַשינס פאַרבאָרגענע געדע־רים, אָדער אַ שטרענגן בליק געוואָרפן צו דער כוהנטע — צו דעם מיידל, וואָס האָט אים באַדינט, — צי זי טוט איר אַרבעט בשלמות. אזוי האָבן זיך געצויגן די אייזערנע אומהיימלעכע קערפּערס, וואָס

באשטוייען בלויז פון מעטאלענע געדערים, איבער האלעס און האלעס, שטאקן און שטאקן, הייזער און הייזער. איינס נאָכן אַנדערן זענען זיי געשטאַנען ווי אויסגעמושטירטע סאָלדאַטן. און ווען מירקין האָט דער-זען ווי די מעכאַנישע באַשעפענישן שטרעקן איינצייטיק, — לויט אַ קאָ-מאַנדע — זייערע דאַרע אייזערנע אָרעמס, — איז אים אַ שוידער אַדורכ-געגאַנגען איבער די ביינער. דער מענטש, דער אַרבעטער — איז געווען דאָ די טויטע מאַשין; די מאַשין — דער מענטש.

אין אַלע אָפטיילונגען האָט ער געזען ווי אייזערנע פינגער פירן-אויס די איידעלע, קאָמפליצירטע מענטשלעכע אַרבעט — און דער מענטש שטייט נאָר נעבן דער מאַשין, כדי זי צו באַדינען.

אין די שפּין-פאַבריקן האָט ער געזען, ווי הונדערטער אייזערנע פינגער גער גראַבלען זיך אַריין אין באַלעמס ביינוול און ציען אַרויס פון דאָרטן פעדים, פירן זיי אַליין אַדורך דורך זייערע אייגענע געדערים, וואָס אַמאָל דינער, דינער — ביז זיי באַווייזן ענדלעך די גרויסע קונץ-שטיק — און לאָזן דעם פּאָדעם אַדורכלויפן דורך אַ פייערדיקן פּלעמל, כדי אָפּצוסמאַ-ליען די קוים מיטן אויג צו דערקאַפּן הערלעך אויפן דרום. דער פּאָדעב ציט זיך אַדורך דורך אַ פייערל און אַליין ווערט ער נישט פאַרברענט... אויוונגס האָבן געפלאַקערט ווי גיהנומדיקע פייערן און באַגאַסן מיט רוי-טע פּלאַמענדיקע ליכט מענטשלעכע פּנימער און גלאַנצנדיקע, פון שווייס אויסגעשמירטע, נאַקעטע לייבער. מענטשן האָבן נישט דערוועגט צו גיין נאָענט פון דעם ברענענדיקן גיהנום, און אייזן-שלעפּערס האָבן מיט אַ קייטן-כאַרכל אַראָפּגעלאָזט אייזערנע אָרעמס אין פייער אַריין, אָנגע-כאַפט מיט זייערע צוואַנגען-הענט אַ גליענדיקן שטאַנג, וועלכער האָט גע-שפּריצט מיט פּונקען-צונגן, צוגעטראַגן זיי צו אַ ווערקשטעל, אַרום וועלכן די אייל-גלאַנצנדיקע מענטשן-לייבער האָבן ווי מילכן געקליבן זיך.

אין די בלייד-הייזער האָט ער געזען ווי די שטראַמען לייוונט קומען-אָן אַריינצוגיסן זיך פון די וועב-הייזער און וואַרפן זיך קאַסאַדיש, ווי פּאַלנדיקע טייכן, אין די אומהיימלעכע קאַלך-באַליעס, אין די קראַכמאַל-טונען — און פון דאָרט וויקלען זיי זיך אַליין אַרויס — און גייען צו די טריקן-הייזער, קריכן אין די פרעס-מאַשינען. אַזוי האָט זיך דער שטראַם לייוונט געהאַלטן אין איין גיסן אָן אויפהער, אָן אָפּהאַלט... ווי זיי וואַלטן געוואַלט די וועלט פאַרטרינקען אין לייוונט...

מעכטיק־ריזיש האָט אויסגעזען די מאַשין, אָרים און קליין די מענטשן, די ווי פון שווייס גלאַנצנדיקע מילכן, וואָס קריכן אַרום די מאַ־שינען. אין די בלייך־שטיבן האָט ער געזען מענטשן־לייבער, וואָס זענען פון די כעמישע שטאָפן וואַטעוודיק געוואָרן, באַצויגן מיט אַן אומנאַטיר־לעכער בלויקייט. איינגעשרומפן, ווי זיי וואָלטן געווען געמאַכט אויס דעם זעלבן שטאָף, וואָס די ליוונט. די לייבער פון די גוס־אַרבעטער זע־נען געווען באַשפּרינקלט מיט שרויט־שפּריצן, באַגאַסן מיט אַ מעטאַל־נעם שווייס. ווי גליענדיקע ווערים האָבן זיי אויסגעזען ביי די פּלאַמענ־דיקע אויוונס, ביי די כאַרכלדיקע הענגערס. ווי נישטיק זענען די באַדיך־מיידלעך געשטאַנען אַרום די פּלייסיקע, אַרבעטזאַמע שפּאַלער־מאַשינען און וועב־אַרעמס!

מירסינען האָט זיך געדאַכט, אַז ער איז פאַרוואָגלט געוואָרן אין אַ פאַנטאַסטישער, פאַרכשופטער שטאָט, וווּ עס לעבן אויסטערלישע ברר־אים. טויזנטער מענטשלעכע לעבנס און ענערגיעס, פאַרשטאַנד און גע־פיל זענען דורך אַ כּשוף־שפּרוך אַרויסגענאַגט געוואָרן פון לעבעדיקע קערפּערס און אַריינגעשפּריצט געוואָרן אין טויטע אייוונס. די דאָזיקע אייוונס האָבן אַרעמס, פינגער, אויגן און שכל — און טוען מענטשלעכע אַרבעט. און דער מענטש שטייט אַ פאַרשטיינערטער נעבן זיי. דער מכּשף איז דאָרט יענער חסידישער יידל, וואָס זיצט מיטן רוקן צו דער וואַנט פון זיין ביוּראָ ביי די אייוון־פאַרהאַקטע לאָדן, באַלויכטן נאָר מיט עלעק־טרישער ליכט, אין אַ שטענדיקער מורא, אַז ס'זאָל נישט עפעס קומען צעפּליעז צו אים פון הינטן. ער באַווייזט זיך קיינמאָל נישט אויף דער ליכטיקער שיין, אויס מורא פאַרן גולם, וואָס ער האָט אַליין געשאַפּן.

און צו דעם מכּשף איז ער געקומען בעטן פאַר זיינע ברידער: נאָ, נאָ דיר לייבער, מענטשלעכע הערצער. צי־אַרויס פון זיי דאָס היות און בלאָז עס אַרײן אין נייע מאַשינען.

נישטיק און קליין, איינצל און פאַרלוירן האָט נאָר אויסגעזען דער מענטש אינעווייניק ביי דער מאַשין. באַלד אָבער האָט ער דערזען דעם מענטש אין זיין נאַנצער קראַפט און באַדייטונג.

פון די קוימענס האָבן זיך געשניטן פייפן. עס איז געקומען די שעה פון אָפּלעזונג. פּינ אַלע טירן און טויערן האָבן אָנגעהויבן צו שטראָמען מענטשן און אָנגעפילט די גאַסן פון דער פאַבריק־שטאָט, ווי אויף אַ

זונטיקדיקן מאַרק. דורך דעם גרויסן אייזערנעם פאַבריק־טויער, אַרום וועלכן עס שטייען די היטערס און נאַכט־וועכטערס — גיסן זיך אַרײַן נייע שטראַמען מענטשן פון דער גאַס. מענלעכער און וויבלעכער כוח טרעפן זיך און מיידן זיך אויס. איינע אַרײַן, די צווייטע אַרויס.

עס זענען נישט מער קיין וואַטעוודיקע לייבער, קרענקלעכע, בלויע, איינגעשרומפּענע פון די בלייך־הייזער אַרויס, מילכן־פיגורן פון די גי־סערייען. עס איז אַ שטראַם פון מענטשלעכן כוח און ווילן. אין אים ליגט די מענלעכקייט פון אַלעם. פאַר אים איז אַלץ געשאַפן — און ער האָט איבער אַלעם צו באַפעלן. מיט זיין ווילן שלאָגן די מאַטאַרן, דרייען זיך פאַסקעס איבער רעדער, ציען אויס די טויטע מעכאַניזמען זייערע בלייערנע, קנאַכנדיקע אַרעמס, הייבן די שלעפֿ־האַקנס מיט זייערע צוואַנג־גען־הענט דאָס אייזן פונעם פייער. און אַז ער וויל, זענען דאָס בית־עולמס, די מאַשינען — מעכאַנישע בר־מננס, און דאָס גאַנצע כּשופֿדיקע עפּיל, וואָס דער מכּשף האָט דאָרט אויסגעטראַכט, צעפּאַלט זיך ווי אַ קינדער־שפּיל. דאָס איז דער אמתער, רעבעדיקער, באַוועגלעכער, דענ־קענדיקער כוח, מיט ווילן באַשאַנקען, מיט נשמה איינגעטיילט.

ער האָט געמוזט קלערן וועגן די איינגעהויקערטע קערפּערס פון די יידישע וועבער־אַרבעטער. ער האָט זיי געזען זיצן ווי געפּאַנגענע, איינ־געוועבטע אין „פּאַך“ פון „אויסגעשפּאַנטן בוים“, אַזוי ווי פּגרומדיקע פּליגן אין שפּינען־נעצן, און זיי אַנטקעגנגעשטעלט דעם כוח, וואָס האָט זיך באַוווּזן פאַר זיינע אויגן.

זיין האַרץ איז איינגעשנורט געוואָרן אויס רחמנות. מען האָט אין זיי פּאַרנעסן. און עס האָט זיך אים אויסגעדאַכט, אַז נישט נאָר בלייז די יידישע וועבערס פון לאַדזש זיצן דאָרט, צום אונטערנאַנג פּאַראַור־טיילטע ביי זייערע וועב־שטולן, נאָר דאָס גאַנצע יידישע פּאַלק איז מיט זיי געפּאַנגען. אָט אין די וועב־פּאַכן. דאָס גאַנצע יידישע פּאַלק איז אַנג־געשמידט צום האַלצערנעם וועב־שטול, דאָס גאַנצע יידישע פּאַלק זיצט דאָרט פּאַרנעסן — פּאַראַורטיילט צום אונטערנאַנג...

מיט קנאהדיקע אויגן האָט ער געקוקט אויף דעם מענלעכן און ווייב־לעכן כוח, וואָס האָט זיך געגאַסן פון דער פּאַבריק אויף דער גאַס — און אויף דעם שטראַם צוריק. בחנם האָט ער געזוכט צווישן די פּנימער אַ פנים פון זיינע ברידער.

ער האָט נאָרנישט געהאַט קעגן די מענטשן. פאַרקערט, ער האָט באַ-
גלייט זייערע טריט מיט ברכות און האַרציקייט. עס איז דער גאַנג פון
די גערעכטע און די מעכטיקע. אָבער ער האָט זיך נישט געקאָנט באַ-
פרייען פון דעם קנאה-געפיל, וואָס האַלט אים אַרומגענומען אויף זיי.
אַלץ געהערט זיי: דאָס פעלד אין דרויסן, סיי ווינטער, סיי זומער; דער
אַקער און דער סערפ, די בהמה אויף דער לאַנקע, דער גרינער וואַלד, די
פליסנדיקע טייכן, און אויך די גרויסע, שטומע מאַשינען. זיי האָבן צו
באַפעלן איבער די מאַטאָרן, איבער די מעכטיקע, גבורות-ווייזנדיקע גי-
סערייען, איבער די איידעלע וועבערייען, איבער די שפינערייען. אַלץ
באַלאַנגט צו זיי! פאַר אונדז האָבן זיי איבערגעלאָזט די נאַקעטע, הפּקר-
דיקע גאַס, אויף יענער זייט טויער.

דאָס האַרץ איז אים אויפגעפרעסן געוואָרן פון קנאה, און מער יוי
פריער נאָך האָט אים אָנגענומען דער ווילן — מיט אַלע חושים אַרייני-
צופלעכטן אונדזער לעבן אַט אין דעם וועלט-כּוּח.

אַז מירקין איז אַריינגעקומען צום פאַבריקאַנט, זיך מיט אים גע-
זעגענען, האָט ער אים ווידער געטראָפן, ווי דאָס פריערדיקע מאָל, זיצן
הינטער זיין גרויסן שרייבטיש. ערשט איצט איז מירקיןען אויפגעפאַלן
דאָס עלעקטרישע ליכט, און די נאַכט, וואָס הערשט אין זיין קאַבינעט
(ער האָט עס גאָרנישט פריער באַמערקט). די לאָדן זענען פאַרמאַכט מיט
אייזערנע שטאַנגען און זיין פנים — באַלויכטן פון דעם גרינעם עלעק-
טרישן באַשיינער — האָט אָנגענומען אַ פאַרמעט-קאַליר. זיינע אויגן זע-
נען געזעסן נאָך טיפער אין די אויגן-לעכער ווי דאָס פריערדיקע מאָל און
זענען געווען אויסגעקערט מיט זייער זעענדיקער זייט אין אים. דער פאַ-
בריקאַנט האָט אים אויפגענומען מיט אַ ווייך שמייעלע אויף זיין האַלב
פאַרקרימטער ליפ, גלעטנדיק זיך מיט דער איידעלער האַנט איבער דער
באָרד — האָט זיך מירקיןען אויסגעוויזן, אַז עס זיצט קעגנאיבער אים
נישט קיין מענטש, נאָר עפעס אַ מיסטישע פּערוזעלעכקייט; אַ כּשופּ-
מאַכער אַזעלכער, וואָס האָט געלאָזט אַ גולם גיין אין גאַנג, און ער האָט
מורא איצט, אַז ער זאָל נישט דערגיין צו אים... און מיט זיין נאַצער
מעכטיקייט האָט ער אַרויסגערופן צו זיך אַ רחמנות-געפיל, ווי מען פילט
צו אַ מענטש, וואָס טראָגט אַ פאַרבאָרגן אומגליק.

נאָכדעם ווי ער האָט זיך נאָכגעפרעגט ביי מירקיןען וועגן דעם

איינדרוק פון זיין באזוך אין זיין פאבריק־שטאָט — האָט ער זיך צו אים אָנגערופן:

— איך האָב זיך — דורך דער צייט, וואָס איר האָט באזוכט מיין פאבריק — איבערגעלייגט. איך האָב שטענדיק געמיינט, אז דער ייד איז צו עפעס העכערס באשאפן געוואָרן, ווי צו זיין אַ משרת ביי אַ מאַשין. איך האָב געמיינט, אז יעדער ייד איז אַן אייגענע מאַשין אַליין. איר פאַרשטייט מיך? נאָר אייערע ווערטער האָבן מיך נישט געלאָזט אָן אַן איינדרוק. אין אונדזערע פאַבריקן, וואָס מיר האָבן געשאפן — איז אַימ־מעגלעך אַדורכצופירן אייער פּלאַן. עס הענגט נישט אין אונדז אָפּ. מיר זענען אויך נישט מער ווי באדינער פון מאַשינען. הכלל, איך בין אָבער גרייט זיך צו פאַראינטערעסירן וועגן אַ ספּעציעלער פאַבריק, וואָס זאָל באשאפן ווערן אויסשליסלעך פאַר יידישע אַרבעטער, מיט שבת־רו טאָג קע, — ווען איר, אָדער אייער פּאָטער וועט שאפן דעם נייטיקן קאַפיטאַל דערצו. איך קאָן נאָך איצט נישט זאָגן, אונטער וואָס פאַראַ באדינגונג נען, דאָס וועט באדאַרפן ווערן אויסגעאַרבעט דער פּלאַן און סדר. נאָר ווען אייער פּאָטער וועט זיך וועלן פאַראינטערעסירן מיט אַזאַ ענין — בין איך גרייט צו שענקען דערצו מיינע דערפאַרונגען, און מיין ענער־גייע, — און איך האָף —

מירקין האָט פאַר באַגייסטערונג נישט געלאָזט אים ענדיקן. ער האָט אָנגעכאַפט דעם פאַבריקאַנטס האַנט און מיט גלאַנצנדיקע אויגן, — ווי ער וואָלט דערזען אַ רעטונג — אויסגערופן:
— פאַפעשקע וועט זיך געוויס פאַראינטערעסירן, — איך קאָן אים — און איר וועט באשאפן. — איר ווייסט וואָס דאָס הייסט? איר ווייסט? — מיר וועלן ווערן אָנגעשלאָסן אינעם כּוח פון דער וועלט...

קאַפיטל 9

פון זון צום פאָטער

נאָך דעם זעלבן אַזונט האָט ער געשריבן צו זיין פּאָטער:
„פאַפעשקע!

„אין אַ מינוט פון משוגעת האָב איך דיך באַליידיקט: אין אַ מינוט

פון אן אָנפאַל, וואָס דיין טאַט האָט אַרויסגערוּפּן ביי מיר. אָבער וואָס איז אַ מאַמענטאַלער, אַ דורכנייענדיקער, אויפפלאַמענדיקער אויסברוך קעגן די תּמיד-דויערנדיקע, איינגעוועבטע געפילן, וואָס זענען איבערגע-געבן דורך ירושה פון דורות אין מיין בלוט?

„פאַפעשקע, פאַרגעס, אויב דו קאַנסט עס. אז נישט, דענק נישט אָן דעם איצט. איצט, איך בעט דיך, ווען אַלץ, וואָס איז געשען דאָרט אין פעטערבורג, איז אזוי ווייט, אזוי ווייט פון מיר און גייט מיך נישט אָן אין געהערט נישט מער אין מיין לעבן. דאָס קליינע, ענגע דאָר פון מיין אייגענעם איר, אין וועלכן איך האָב געלעבט, האָט געהאַט פאַרשטעלט פאַר מיר אַלעדינג, וואָס עס טוט זיך אויף דער וועלט, און טויזנטפאַך פאַרגרעסערט, וויכטיק און ערנסט געמאַכט יעדע קלייניקייט פון מיין אייגענער נישטיקייט. יעדעס שטויבעלע האָט מיר אויסגעוויזן ווי אַ באַרג. וואָס שטייט אין מיין וועג, פאַרפילפאַכט די סכנות. ווי קליין און נישטיק זעט דאָס אַלץ אויס ביי מיר! דאָס, וואָס עס האָט זיך מיר אַמאָל גע-דאַכט, אז דאָס זענען די ווענט פון דער קאַרעטע, אין וועלכער מיין לעבנס-וועג לויפט.

„ניין, פאַפעשקע. איך קאָן עס אָנרוּפּן איצט ביים נאַמען, אָן האַרץ-קלאַפּן, אָן בלייך אָדער רויט ווערן. איך בין נישט בייז און נישט גוט אויף דיר איבער דעם שריט, וואָס דו האָסט געמאַכט. אזוי האָט אוודאי באַדאַרפט זיין. און עס איז אַן ענין, וואָס געהערט זיך אָן בלויז מיט דיר. איך קאָן איצט מיט אַ ריין געוויסן, אָן יעדער ליידנשאַפט, נאָר בלויז מיט אַ נאַטירלעכן דראַנג, זען דיך גליקלעך, ווינטשן דיר דאָס בעסטע ביי דיין שריט. און דאָס זעלבע גילט אויך פאַר יענער פּערזאָן. איך פאַר-זיכער דיך, אז די געפילן, וואָס איך האָב שטענדיק פאַרמאָגט צו איר, זענען געווען פון די איידלסטע און ריינסטע, וואָס איך האָב געקאַנט גע-פינען אין מיר. און אזוי איז עס אויך איצט. איך פאַרשטיי, אז עס וועט איר זיין זייער אומאָנגענעם צו זען מיין פנים. אז נישט, יואָלט איך זיך געאיילט קיין פעטערבורג און איר געצאָלט דעם כבוד און אַכ-טונג, וואָס קומט איר אַלס דער פרוי פון מיין פאַטער.

„איצט קאָן איך עס זאָגן, וואָרים איצט זע איך עס ערשט ריכטיק איין, אז מיינע געפילן צו דער דאָזיקער פּערזאָן האָבן קיינמאָל נישט באַ-לאַנגט צו יענע, אויף וועלכע מען איז אייפערזיכטיק. אַ חוץ פריינטשאַפט

און טיפע אכטונג, האָב איך קיין אַנדערע זאַך פאַר איר נישט גאַרמאַנט. איר אינטואַיציע האָט עס גלייך ארויסגעפילט. און עס איז געקומען דאָס, וואָס האָט געמוזט קומען — פאַרן גליק פון אונדז אַלע. זע, איך רעד דער פון איצט גאַנץ אָפּן, און איך פאַרויכער דיך, אז מיין האַרץ קלאַפט נישט דערביי, און מיין פּעדער ציטערט נישט. איצט קאָן איך עס זאָגן, וואָרים אויך פאַר מיר האָט דער גורל געהאַט אָנגעגרייט מיין טייל און דאָס — צווישן אַזעלכע מענטשן, אין אַזאַ קרייז, וואָס איך האָב נישט געקענט, און האָב גאַרנישט געוואָסט, אז זיי עקזיסטירן.

„פאַפּעשקע, ווינטש מיר גליק. איך האָב געפונען דאָס, וואָס איך האָב קיינמאָל דערפון נישט געחלומט, וואָס איך האָב געמיינט, אז עס איז אויף שטענדיק שוין פאַרשלאָסן פאַר מיר. איך האָב געזונען מיין לעבנס-פּרייד. איך בין פול מיט ענערגיע און ווילן. איך פיל אַזוי ווי איך וואָלט ערשט איצט אויפגעוועקט געוואָרן פון אַ פינצטערער נאַכט, וועל-כע האָט מיך געהאַלטן אין איר שוים פון מיין קינדהייט אָן. איך זע ווי קינדיש און שוואַך איך בין געווען. פאַרגעס נישט, פאַטער, מיין דער-ציאונג, מיין שטענדיקע מוטער-בענקעניש: עס האָט געהאַט פאַלן. בהנ"ס איז געווען אייער וועקן: „צייט אַ מאַן צו זיין“. איך האָב מורא צו זאָגן, אז איך בין קראַנק געווען. איך פאַרטרוי עס פאַר דיר. איך האָב געמיינט, אז דאָס געפיל, דער פּראָסטער, נאַטירלעכער אינסטינקט פון מאַן צו ווייב, וואָס די נאַטור האָט באַשאַנקען דערמיט יעדעס לעבן, איז פאַרשלאָסן פאַר מיר אויף אַלע אייביקייטן; אז צוליב מיין מוטערלאַזער קינדהייט, אָדער צוליב אַן אַנדער סיבה. עפעס איבער אַן אומפאַראַנגענער זינד, ליגט אַ שטענדיקע קללה אויף מיר, וואָס בינדט מיר די הענט און די פיס, ציט אַ בלינד הייטל איבער מיין האַרץ און לאָזט נישט דערצו צו די שטראַלן פון מענטשלעכער פּרייד... ווי נאָענט בין איך געווען צום טויט! וויפיל מאָל האָב איך צוגעוואַנדערט האַרט צו זיין גרעניץ! און ווען איך האָב נישט געמאַכט דעם לעצטן שריט, איז עס נישט געווען דערפאַר, ווייל עס האָט מיך עפעס צוריקגעצויגן אין לעבן אַריין, נאָר פשוט אויס געמיינער פּחדות, אויס קינדישער שוואַכקייט און אומבאַהאַלפּנקייט. איצט בין איך געזונט. איך קאָן עס אָפּן זאָגן און שרייען אין דער וועלט אַריין: „איך בין געזונט!“ איך פיל עס אין מיר. איך בין פול מיט לעבנס-פּרייד, איך פאַרנעם די אַלע ניוואַנסן פון פליסנדיקער פּרייד. מיין האַרץ,

מיינע נערוון, מיינע אינסטינקטן און געפילן וויברירן, ציטערן-אויף, קוואלן זיך ביי דער בארירונג מיט מענטשלעכן לעבן. איך בין פול מיט ענערגיע און שאפונגס-לוסט. איך וואָלט, דאָכט זיך, וועלטן געקאָנט אי-בערקערן. יאָ, איצט זע איך, אז איך בין קראַנק געווען, און איך בין גע-זונט געוואָרן. זע, פאָטער, ווי אָפן איך בין מיט דיר. און מיין געזונט האָב איך געפונען דאָרט, וווּ איך האָב געפונען דעם אינהאַלט פון מיין לעבן, די אידעע פון מיין זיין, דעם שטאַף פאַר מיין שאַפונגס-וועזן — צווישן די אומגליקלעכסטע פון די אומגליקלעכע, צווישן די פאַרלאָזנסטע פון די פאַרלאָזענע — צווישן די יידישע מאַסן.

מיין נישט, פאָטער, אז מיין גליק איז בלויז אַן אידעע. עס באַשטייט פון אַ רעאַלער זאָך — אין אַ מיידלשן דיגעם קערפער, וואָס פאַלט-אַרויס פון אַ קליידל, אין אַ פאַר גרויסע שוואַרצע אויגן און האָר איבערגעלייגט איבער די אויערן; אין מיידלשע רונדע אַקסלען, און אַלע אַנדערע זאַכן, וואָס באַלאַנגען דערצו. זיי מוחל, פאָטער, פאַרן ציניזם. דו וואָלסט זיך עס קיינמאַל נישט געקאָנט פאַרשטעלן, אז אזאַ קליינע, פיצלדיקע צאַפּל-קייט זאָל פאַרמאָגן אזוי פיל פרייד און זאָל קאָנען אַרויסשטראַלן פון זיך אזוי פיל גליק. פון וואַנען נעמט זיך עס? אָפטמאַל דאָכט זיך מיר, אז אינעווייניק אין איר האָט זיך באַזעצט די פרייד, און זי גייט-אַרום און שענקט זי אַלע, וואָס רירן זיך אָן אין איר.

„די שטוב, פון וועלכער זי קומט, איז אַרים. אָבער זי איז ליכטיק, פאָטער. זי איז די שטוב פון די גערעכטע. דו קענסט נישט קיין פרייד, אויב דו קענסט נישט די דאָזיקע שטוב. אזוי איז אויך די גאַס, פון וועל-כער זי קומט. דאָס לעבן, וואָס ווערט דאָרט געפירט, שלעפט-אַרויס דעם מענטש פונעם אייגענעם, קראַנקן, פאַרעיפושטן מיסט-טאַפּ, אין וועלכן ער זיצט, און הויבט אים אויף צו שעפּערישקייט. עס איז נישט דאָס קורצע, דורכגייענדיקע לעבן פון דער אייגענער נישטיקייט, נאָר עס איז דאָס אייביקע שעפּערישע, דאָס אייביקע פליסנדיקע לעבן פון בלל. דאָס לעבן — כאַטש אַ קייט פון צרות — דערהויבט עס איבער די מאַטער-נישן דורך די פריידיקע דערגרייכונגען...

„צוזאַמען מיט מיין גליק האָב איך געפונען מיין אידעאַל, אָדער דורך דעם אידעאַל — מיין גליק. דאָס זענען די יידישע מאַסן. פאָטער! איך ווילן צווישן נויט און יידישער פאַרלאָזנקייט, אָבער אין דער נויט

איז דאָ די פרייד. און פון דאָנען קוק איך אַרויס, און איך זע די אומפאַר-
געבלעכע עוולות, וואָס די וועלט באַגייט קעגן אונדז. און מער פון אַלע
— מיר אַליין. די, וואָס האָבן געקענט און געדאַרפט באַגרייפן וואָס מיר
זענען. די דאָזיקע זינד ליגט ווי אַ שטריק אויף אונדזער האַלדז. די ענד
פונעם שטריק האַלטן די באַעוואַהטע און געקערנקטע אין זייערע הענט,
און זיי וועלן אַמאָל די שטריק ענג איבער די העלדזער פאַרציען... עס איז
נישט קיין אָפּשרעקן, וואָס איך זאָג דיר — עס איז אַ נאַטירלעך געפיל,
וואָס רייסט זיך אַרויס ביי יעדן איינעם, ווער עס פילט דעם צער, די
נויט, און זעט-צו די פאַרברעכערישע גלויבניגליטיקייט צו די נויטן פון
די, וואָס קאָנען און וואַלטן יאָ געדאַרפט עפעס טון. פאַטער! די יודישע
מאַסן ווערן טאָגטעגלעך געגליט אויף די שייטערהויפּנס. עס איז אַ לעבן
פון איין לאַנגער קייט פון מאַטערניש, פון פאַרלאָזנדיקייט. מיין נישט, אַז
איך וויל ווייזן אַ יאַקאָבינישע פּויסט. אַזוי ווייט האַלט עס נאָך נישט
מיט מיר. נאָר איך וויל דיר זאָגן, אַז לעבנדיק איצט צווישן דער אַרימ
קייט, צוקונדיק זיך צו זייערע טאָגטעגלעכע מאַטערנישן, פאַרשטיי איך
די ווילדע אויסברוכן פון אכזריותדיקע מעשים מצד די פאַלקס מאַסן אין
אַ צייט פון רעוואָלוציעס און איבערקערענישן. זיי שטאַמען נישט פון
פינצטערע, אומפאַרשטענדלעכע כוחות, וואָס רוען ערגעץ דאָרט אין די
טיפּענישן פון די מענטשן. עס איז נאָר אַ קליינער אָפּצאָל פאַר דעם
לאַנגן, אומאונטערבראַכענעם נקמה־אַקט, וואָס די רייכע פירן־אויס קעגן
די אַרימע טאָגטעגלעך, דורך לאַנגע דורות, פון לאַנגע יאָרן.

„אַבער נישט די שרעק פאַר דער נקמה ברענגט מיך צו זיי. מיך
האַט געפירט צו זיי מיין ליבע און אַ נויטווענדיקייט. — אַ נויטווענדי-
קייט עפעס צו טון, עפעס צו געפינען אין לעבן — אַנבינדן זיך אין לעבן.
און איצט בין איך צוגעבונדן צו זיי אויס דאַנקבאַרקייט. יאָ, אויס דאַנק-
באַרקייט, ווייל דורך זיי בין איך אויסגעלייזט געוואָרן פון מיין נידער-
טרעכטיק לאַנגווייליק לעבן. פונקט ווי איך בין דורך מיין ליבע אייס-
געהיילט געוואָרן פון מיין קרענק. איך פיל, ווי מיין לעבן ווערט באַזאַפּ-
טיקט און פול מיט אינטערעס און מוטיקייט, ווייל עס באַלאַנגט צו זיי.
פאַר זייער ווילזיין — וויפיל איך קאָן און וואָס איך קאָן — וויל איך
זיך אַוועקשענקען צו זיי. נישט פאַר זיי, נאָר פאַר מיין אייגן גליק. דורך
זיי ווער איך דערלייזט.

„נאך א לאנגן און טיפן שטודירן די לאגע פון אינעווייניק בין איך געקומען צו דער איבערצייגונג, אז איינס פון די אומגליקן, וואָס איז באַ- פאַלן אַונדזערע פּאַלקס-מאַסן, איז דאָס, וואָס זיי זענען אַרויסגעשטופט געוואָרן פון שעפּערישן לעבן. זיי זענען פאַרגעסן געוואָרן און איבערגע- לאָזט געוואָרן הינטערשטעליק: די ענערגיע, טאַלאַנט און די אויסערנע- ווייז. בע שטרעבונגס-לוסט, מיט וועלכער עס צייכענען זיך אויס, אָן צווייפּל, יחידים פון אונדז, קומען לחלוטין נישט צונוז די יידישע מאַסן. ביי יעדן אַנדערן פּאַלק ווערן אויך די אַרומיקע באַפּרוכפּערט פון דער שאַפּונגס-פעאיקייט, מיט וועלכער עס צייכענען זיך אויס יחידים. ביי אונדז טראָגן די באַנאַבטע ייִדן די ברכה פון זייער באַנאַבונג צו אַנ- דערע, און אַונדזערע לאָזט מען ווייטער פּוילן אין זייער פאַרגעסנקייט. איינע פון די הויפּט-אויפּגאַבן דאַרף זיין לויט מיין מיינונג, געזונט צו מאַכן די יידישע מאַסן, ווי צום שנעלסטן זיי אָנצוקניפּן אין דעם פּאַר- שרייטלעכן גאַנג פון וועלט-שאַפּונג. מען מוז ווי צום שנעלסטן פון זיי מאַכן אַ שעפּערישע קראַפט אומעטום, וווּ זיי געפינען זיך. אַריינברענג- נען זיי אינעם כאַמעט פונעם וועלט-וואָגן, כדי זיי זאָלן אויך מיט דער צייט קאָנען קערעווען דעם וואָגן אויף זייער זייט. איך וויל דער דאָזיקער אויפּגאַבע שענקען מיין גאַנצע טעטיקייט. איך בין נישט פּענאיק צו קיין גרויסע זאַכן און איך צייכן זיך מיט גאָרנישט אויס, וואָס זאָל מיך אַרויס- שטעלן פאַר אַ פירער. נאָר איך בין געקומען צו דער איבערצייגונג, אז יעדער איינער פון אונדז קאָן מיט דעם ביסל מעגלעכקייט, וואָס ער פאַר- מאַגט, צוהעלפּן דער גרויסער זאַך. קליין אָדער גרויס — איך וועל טון מיין הוב, אין וועלכן איך געפין מיין אינהאַלט און מיין גליק. און אַ פאַב- דיק צו פאַרוואַלטן, גלויב איך, וועל איך זיין פעאיק.

„קאָנקרעט שטעלט זיך די זאַך פאַר אַזוי: איך וויל אויפּפענען אַ טעקסטיל-פאַבריק אין לאָדזש, אַ מוסטער-פאַבריק, וועלכע זאָל זיין אַ פּאַרלויפּער און העלפּן אַריבערפירן יידישע אַרבעטער פון האַנט-וועבעריי צו דאַמף. עס געפינען זיך דאָ אין דער שטאָט טוויזנטער און טוויזנטער יידישע האַנטווערקער, וועלכע זענען פאַראורטיילט אונטערצוגיין צוזאַ- מען מיט זייערע וועב-שטולן, אויף וועלכע זיי אַרבעטן-אויס זייער סחורה מיט האַנט און פוס ווי אין מיטלאַטער, צוליב דעם גאַנץ איינפאַכן גרונט, ווייל מען לאָזט זיי, אויס רשעות פון פרעמדע און צוליב דער גלייכגיל-

טיקייט פון די אייגענע, נישט צו צו דער דאמף-ארבעט, כאָטש אַ העלפּט פון די דאמף-פאָבריקן געהערן דאָ צו די יידן. אַלע זעען-צו, ווי אַ גאַנצע יידישע מאַסע פּלאַנט זיך אין שמוץ, אין נויט, און ווערן מיט יעדן טאָג אַרויסגעשטופּט פון די רייען פון אַרבעטנדיקע מענטשן אויף דער גאַס אַרויס, און זיי שווייגן. און די, וואָס אינטערעסירן זיך שוין יאָ מיט זייער גורל, זעען נאָר דעם טויטן פּרינציפּ און נישט דעם לעבעדיקן מענטש. דורכצוברעכן די וואַנט פון גלויכגילטיקייט, מוז באַשאַפן ווערן אַזאַ דאמף-פאָבריק, וואָס זאָל אויפנעמען יידישע אַרבעטער. דער פּלאַן איז נישט אַזוי פּאַנטאַסטיש, ווי עס איז די דאָרוואַרטן פון מיר. איך האָב זיך — צוליב דעם דאָזיקן צוועק — געשטעלט אין פאַרבינדונג מיט דער ערשטער פירמע אין לאַנד, וואָס דער הויפט פון איר שטאַמט פון די פאַר-וואַרלאָזטע מאַסן. די זאך ליגט אין געניטע, ערשט-קלאַסיקע הענט, וואָס האָבן דערגרייכט גרויסע רעזולטאַטן. עס מוז זיך דאָך געפינען פאַר מיר אַ געוויסע סומע געלט — די ירושה פון מיין מוטער, פון וועלכער דו פלעגסט מיר אַמאָל זאָגן. איך האָב ביז איצט נישט געזען קיין אורזאך, צוליב וואָס איך זאָל אויסנוצן דאָס דאָזיקע געלט. איצט גלויב איך, אַז דער פּאַנז, ווי גרויס ער זאָל נישט זיין, און אפשר דיין הילף, ווען איך זאָל מיך דערוועגן צו האַפּן, קאָן מיר שאַפן די מעגלעכקייט צו רעאַליזירן אַן אונטערנעמונג, וואָס וועט טון פיל נוטס פאַר אַנדערע, פיל מער נאָך, אָבער, פאַר מיר."

קאָפיטל 10

אַ באַגעגעניש

איידער מירקין האָט פאַרלאָזט לאָדזש, איז אים נאָך אַמאָל אויס-געקומען צו זיין אין דעם קלוינעם בית-המדרש, וואָס האָט זיך געפונען אויף זיין הויף. ער האָט נישט געליטן צוליב דער יידישער אמונה, ווי דער „זשאַבלינער" און אַנדערע, אַז ער זאָל טראָגן אַ באַזונדערן האַס. פאַרקערט, ער האָט זיך נישט געקאָנט באַפרייען, ווי יעדער נייער צוריק-געקומענער, פון אַ געוויסן פּיעטיזם פאַר דער אוראַלטער אינסטיטוציע,

וואָס האָט דעם יידישן פּאָלק דורך אַזוי פיל לאַנגע דורות קרבנות גע-
קאָסט. אין די פּאַרמען פון דער יידישער אמונה און אירע אינסטיטוציע-
יעם האָט ער דערזען אַ יידישע פּאָלקסטימלעכקייט, וואָס האָט אים גע-
רייצט מיט איר בולטער כאַראַקטעריסטישקייט פון יידישן שטייגער.
אין וואַרשע האָט ער קיין געלעגנהייט נישט געהאַט צו באַזוכן יידי-
שע שולן און בתי־מדרשים. ער האָט דערפאַר אויסגענוצט די געלעגנהייט,
וואָס עס האָט זיך אים געמאַכט אין לאַדזש, צו האָבן אַזוי נאָענט אונ-
טער דער נאָז דאָס חסידישע בית־מדרש. קיין שומרים האָט ער אויך
איבער זיך נישט געהאַט, וואָס זאָלן שטיין איבער זיין נשמה. פלעגט ער
אין די אָונטן אַריינקומען אומבאַמערקט אין דעם בית־מדרש אַרײַן,
אָועקזעצן זיך אין טונקלקייט און באַטראַכטן מיט אַפענע אויגן און אוי-
ערן אַלץ, וואָס קומט דאָרט פאַר, אַזוי ווי ער וואָלט געוואָלט אין זיך
אויפגעמען די אַלע סודות פון דער יידישער נשמה, צו וועלכער ער האָט
נישט באַקומען קיין צוטריט דורך זיין דערציאונג, און אַלץ וואָס ער
האָט נישט געקאָנט פאַרשטיין פון יידישער פּסיכיק, — איינזאַפן אין זיך
דורך דער אוממיטלבאַרער באַרירונג מיט איר.

ער האָט זיך אָועקגעזעצט אין אַן אומבאַמערקט, פאַרשאַטנט ווינקל
און צוגעקוקט זיך פון דערווייטנס צו די יידן און בחורים, וואָס זענען
געזעסן ביי די אַפענע גמרות, געשאַקלט זיך אין עקסטאַז, אָדער געשטאַ-
נען אין קופּקעס און גערעדט צווישן זיך. אָבער מער ווי צו די לעבעדי-
קע יידן, האָט שטענדיק געצויגן זיין אויפמערקזאַמקייט צו דעם אַנדערן
האַלבן בית־מדרש, וואָס איז געלעגן אינגאַנצן פאַרבאָרגן אין פינצטער-
ניש. אין דער פינצטערער נאַכט האָבן געטונקען זיך ווי זינגנדיקע שיפן
איינצלנע ליכטער פונעם גר־תמיד פאַרן ארון־קודש מיט איין אָדער צוויי
יאַרצייט־ליכט. די יאַרצייט־ליכט, וואָס האָבן געברענט פאַר נשמות פון
געשטאַרבענע, האָבן נאָך מער פאַרוועבט דאָס ווינקל, אַזוי ווי די ליכט
וואָלטן נישט געלויכטן מיט שײן, נאָר אַרויסגעהויכט פון זיך פינצטער-
ניש און געוועבט שאַטנס... מירקין האָט, ווי יעדער פרעמדער, דערפילט
אַן אומפאַרשטענדלעכן פחד פאַר דער פאַרבאָרגנקייט, וואָס הילט־אַרום
דאָס טונקעלע ווינקל, אַזוי ווי דאָרט, הינטער דער פאַרהאַנג פון שאַטן
און נאַכט, וואָלט זיך פאַרבאָרגן דער גאַנצער מיסטיציזם פון דער יידי-
שער אמונה. דאָרטן האַלט זיך אויף דער סוד פון דער יידישער נשמה,

דער גערענגל מיט דעם מזל פון דער וועלט, וועלכן ער פירט פון ערשטן טאָג אָן.

געפילן און געדאַנקען, וועלכע זענען געלעגן איינגעוויקלט אין די פארבאָרגענע צעלן פון זיין בלוט, האָבן אויפגעוואַכט און זענען צוריק-געקומען צום לעבן אין אים, אָן זיין וויסן, ווי איבער זיין קאָפּ, — געפילן און געדאַנקען, וואָס ער האָט קיינמאָל נישט געהאַט. ער האָט זיך מיט איינמאָל דערשפירט אָנגעקניפט צו כוחות, וועלכע גרונטעווען אין אומענדלעכע ווייטקייטן, אין די ערשטע אָנהייבן; כוחות, וואָס פליסן-אַרויס פון אַלטע ספרים, וואָס ער האָט פון זיי קיינמאָל נישט געלערנט; כוחות, וואָס ער האָט נישט געוואוסט פון זייער עקזיסטענץ. ער איז אַ טראָפּן אין ים, און דער ים איז אומענדלעך; ער דערגרייכט ביז צו יענע אָנהייבן. ווו עס הייבן זיך אָן זיינע אַרויספלוסן. ער האָט זיך מיט איינ-מאָל געזען אזוי נאָענט צו די יידישע פאַטרואַרכן, צו אברהמען, צו יעקבן, צו משהן, ווי זיי וואָלטן געווען געלעבט אין זיין דור, אין זיין צייט, און ער וואָלט זיי געקענט פערזענלעך. דורות, דורות פאַרזונקענע אין אייבי-קער פאַרגאַנגענהייט, זענען אויפגעשטאַנען פאַר אים און אַרום אים לע-בעדיקע. און נישט נאָר די פאַרגאַנגענהייט, נאָר די דורות פון דער צו-קונפט, ביז צום לעצטן אויסגאַנג. אַלע זענען לעבעדיק אין דעם דור, אין זיין צייט, אין דעם מאָמענט אַרום אים. עס איז אַן אומענדלעכקייט, און אַלע מעשים שפיגלען זיך אָפּ פאַר אים, אין אים. אויף אַ פעלד, פאַר-באָרגן אין אַ וואַלקן, שטייט אברהם מיט גאָט. אויפן צווייטן פעלד, אין אַן אויסטערלישער פאַרנאַכט-שיין, ראַנגלט זיך יעקב מיט אַ מלאך. אין אַן אַנדערער אומענדלעכקייט, אויף אַ באַרג, שטייט משה מיט דער תורה. אומעטום, ווו ער קוקט זיך אַרום, זעט ער וויזעס פון אַלטע און יונגע-לייט; גייסטער פון אַלע דורות, וואָס ער קען און קען נישט, שטייען אין אַ לעבן. און דאָס דאָזיקע לעבן איז נישט פון דער וועלט, און נישט פון קיין אַנדערער וועלט, אזוי ווי דאָס ליכט, וואָס באַלייכט, איז נישט פון דער וועלט און נישט פון אַן אַנדערער וועלט. אַ וויזיע פון אַן אייביקן זיין...

ער האָט זיך אַליין דערשראָקן פאַר זיינע אייגענע געדאַנקען און נישט געוואָלט דערקוקן ביז צום לעצט. ער האָט אַוועקגענומען זיינע אויגן און זיין פנים פון דעם פאַרבאָרגענעם ווינקל פון אַרון-קודש און זיך

אַרומגעקוקט אויף די לעבעדיקע יידן, וואָס זיצן אויף דער באַנק, ביים מיטן לאַמפּ באַלויכטענעם טיש, און שאַקלען זיך איבער ספרים...
אַבער וואָס זעט ער?

פון די יידן שניידט זיך אַרייס איינער, וועלכן ער קען. ער קען אים גוט. ער האָט אים ערגעץ־ווי אַמאָל געזען, צי אויף דער וואָך, צי אין אַ חלום. דאָס לאַנגע, כמעט אומגאַטירלעך גרויסע פנים, אַ פנים ווי אַ ריז, מיט דעם הויכן שטערן און די אויגן באַשירעמטע מיט ברעמען, — די שווערע, טיף אין טאַרבעלעך אַריינגעזעצטע אויגן; די אויגן, וואָס האָבן אין זיך אַריינגעזאַפט אַלע יידישע אויגן צוזאַמען; די אויגן פון אומענד־לעכער שרעק און פון אומדערשיטערטן גלויבן. וווּ האָט ער געזען דעם שטערן און די לאַנגע באַרד? צי חלומט ער, צי איז עס אויף דער וואָך? ניין, עס איז אויף דער וואָך. דאָ זיצט ער, מירקין, אַ לעבעדיקער, אַ וואַכנדיקער אויף אַ באַנק אין בית־מדרש, און דאָרט ביים טיש, אַ טריט צען פון אים, זיצט אַ ייד, וואָס ער קען, וואָס ער האָט ערגעץ־ווי געזען. איין אויגנבליק דאַכט זיך מירקינען אויס, אַז די צען טריט צווישן אים און דעם טיש דאָרט, ביי וועלכן עס זיצט דער ייד, איז אַ מהלך פון יאָרן, פון לעבנס גאַנצע. דאָ זיצט ער, מירקין, דער היינטיקער מענטש, אַ לעבעדיקער, — און דאָרט זיצט אַן אילוזיע.

ניין, עס איז נישט קיין אילוזיע. עס איז אַ לעבעדיקע דערשיינונג. און מיט אימפעט כאַפט ער זיך אויף, לויפט כמעט צו צו דעם ייד, ווי ער וואָלט געוואָלט אָנכאַפן די אילוזיע מיט דער האַנט, איידער זי האָט צייט צו פאַרשווינדן.

— איך קען דאָך אייך, רב ייד! — זאָגט מירקין אין אויפֿרעגונג, פון שרעק און פרייד.

אויף אים הויבן זיך אויף אַ פּאָר שווערע אויגן־הייטלעך. שווער באַפרייען זיי זיך פון די גרויסע ברעמען־שירעמס און קוקן אים אָן פרעמד און באַלד אין אַ פריינטלעכער איבערראַשונונג:

— איך קען אייך אויך, פון פעטערבורג.

— אַהא! דאָס זענט איר. וואַרט אַ מינוט, וואַרט אַ מינוט, —

ווייל זיך מירקין דערמאָנען.

— כאַמסקי, דער יושב־ראש פון דער טאַלסטנינער קהילה, — קומט

אים צו הילף דער ייד.

— יא, ר' ברוך כאַמסקי.
 — און איר זענט מירקין, דער הילפס-אדוואָקאט, — זאָגט דער
 ייד.

— וואָס טוט איר דאָ? — ווונדערט זיך מירקין.
 — מיילא, וואָס איך טו, איז קיין ווונדער נישט. איך בין א ייד א
 סוחר, געקומען צו פאָרן קיין לאַדזש איינקויפן סחורה. אין אָונט האָט
 מען נישט וואָס צו טון, כאַפט מען זיך אַרײַן אין אַ בית-מדרש אַ בלאַט
 גמרא לערנען. אָבער וואָס טוט איר דאָ? ווי אזוי נעמט איר זיך דאָ
 אהער? אין אַ בית-מדרש? — ווונדערט זיך דער ייד.

— אויך וועגן אַ יידישן עסק, — שמייכלט מירקין.
 עס ווערט אַרום זיי אַ רעדל פון נייגעריקע. בחורים וואַרפן-אַרויף
 די טיכלעך אויף די גמרות און קומען און שמעלן זיך אַרום זיי.
 — אפשר וועלן מיר אַביסל אַרויסגיין, וועלן מיר שמועסן? — זאָגט
 דער ייד צו דעם נאָך אַלץ דערשטוינטן מירקין, כדי אויסצומיידן דעם
 געדראַנג פון די נייגעריקע.

— יא, קומט-אַרויס. איך וויל אויך מיט אייך רעדן.
 אז זיי זענען אַרויסגעקומען אויף דער גאַס, האָבן זיך ביידע אַביסל
 באַפרייט פונעם ווידער-זיך-טרעפן אויף אַזא ווונדערלעכן אָרט. דער ייד
 איז געווען ווינציקער פאַרווונדערט, איידער מירקין. ער האָט עס אָנגע-
 נומען ווי אַ גאַנץ נאַטירלעכע זאַך, אזוי ווי ער וואָלט ערשט זיך געווען
 געטראָפן מיט מירקינען אויף די פעטערבורגער גאַסן, און נישט אין בית-
 מדרש, וואָס דאָס האָט מירקינען זייער דערשטוינט.

— און איר, הער כאַמסקי, זענט גאַרנישט איבערראַשט מיך צו גע-
 פינען אין אַ בית-מדרש? — פרעגט אים מירקין.

— געוויס, — זאָגט דער ייד. — אונדזער איינער געפינט אין בית-
 מדרש זיין פאַרגעניגן. אָבער אַ יונגערמאַן ווי איר! כאַטש ווידער אַרום,
 ווער קאָן אָפּשאַצן אַ יידישע נשמה — שמייכלט דער ייד.

— איך האָב אייך געוואָלט עפעס פרעגן, — זאָגט פּלוצים מיר-
 קין, — איך האָב נישט געהאַט די געלעגנהייט ביי קיינעם ביז איצט
 דאָס זיך צו דערוויסן. איך קען די היגע יידן נישט. וואָס פאַר אַ פאַר-
 נעניגן האָט איר פון אייער לערנען, אַ חוץ דעם שכר, וואָס איר האָפט
 צו באַקומען דערפאַר אויף יענער וועלט? און אז איר האָט עפעס אַ באַ-

זונדער פארגעניגן, אן עולם-הזהדיק, אין אייער לערנען — זעט מען דאך אן אין אייך. איר זיצט און שאקלט זיך מיט אזא באגייסטערונג, מיט אזא התלהבות, ווי איר וואָלט פשוט געהאַט אַ פיזישע באַפרידיקונג. איך האָב עס קיינמאָל נישט געקאָנט פאַרשטיין. וואָס לערנען זיי דאָס דאָרט? נאָך אלעם איז עס דאָך טרוקענע סכאַלאַסטיק, פּלפּולדיקער, לאַנג-ווייליקער קאָפּ-מעכאַניזם. וואָס פאַראַ פאַרגעניגן האָט איר דערין, אַחוץ פאַרשטייט זיך, די אויסזיכט פאַר שכר אויף יענער וועלט?

— איר זענט זיך טועה, יונגערמאַן, — זאָגט דער אַלטער ייד. — איך ווייס נישט ווי ביי אַנדערע, פאַר מיר אַ בלאַט גמראַ לערנען איז דאָס זעלבע און אפשר נאָך אַ פּיל גרעסער פאַרגעניגן ווי ביי אייך אין אַ טעאַטער גיין. איך קום אין אַוונט, ווען איך האָב צייט, אין בית-מדרש אַרײַן נישט דערפאַר, ווייל איך האָב דערפון שכר צו באַקומען, — דאָס אוודאי אויך, — נאָר פשוט פאַרן אייגענעם פאַרגעסן זיך, פאַר אייגענער פרייד. מיר האָבן נישט קיין אייגן לאַנד, לערן איך וועגן די דינים און מנהגים, וואָס מיר האָבן געהאַט אין אונדזער אייגן לאַנד. אַ ייד האָט נישט קיין פעלד, קיין אייגענעם גאַרטן, לערן איך ווי מיר האָבן זיך אויפֿ-געפירט, ווען מיר האָבן באַארבעט אונדזערע אייגענע פעלדער. און גלויבט מיר, בשעת איך לערן די דינים פון מעשר, פון פאה און כדומה, דאַכט זיך מיר, אַז איך בין דורך די צוויי, דריי שעה צום ווינציקסטן אין ארץ-ישראל. איך פיל דעם געשמאַק פון די תבואות, פון די פירות, וואָס וואַסן אויף מיינע פעלדער. איך גיב מעשר, איך לאָז-איבער פאה. איך זאָג אייך, אַז בשעת איך זיין און לערן, דאַכט זיך מיר, אַז איך גע-פין זיך בפועל ממש אין יענער צייט, אין יענעם לעבן. וואָס גייט מיר דענסטמאָל אָן די רשעות, אין וועלכער מיר שטייען פאַרטונקט ביז אי-בער די אויערן? די וועלט מיט איר גאַנצן שלעכטס עקזיסטירט נישט פאַר מיר. איך בין אין אַ גאַנץ אַנדער לעבן. גלויבט מיר, דאָס איז אזא פאַרגעניגן, וואָס איך קאָן עס אייך גאַרנישט איבערגעבן מיט ווערטער. מען באַדאַרף זיין אַ ייד, לײַדן ווי אַ ייד, כדי צו זיין ביכולת דאָס צו פילן. דאָס אַלײַן, גלויבט מיר, איז שוין דער גרעסטער שכר פאַרן לער-נען, מען באַדאַרף שוין קיין אַנדערן נישט. נו, דאָס איז מיט מיר די מעשה. אָבער ווי אזוי קומט איר אַהער קיין לאַדזש? און וואָס טוט איר אין אַ בית-מדרש?

מירקין האָט דעם ייד דערציילט בקיצור וועגן זיין טון אין לאַדזש, וואָס ער פלאַנט דאָ, און ווי אזוי ער איז פאַרבלאַנדזשעט געוואָרן אין בית-מדרש אַריון, אין וועלכן ער איז אַריינגעקומען אויס הוילער נייגע-דיקייט (ער האָט זיך געשעמט צוצוגעבן, אַז אויך עפעס אַנדערש האָט אין דעם מיטגעשפּילט).

דער ייד האָט אים אויסגעהערט מיט אַנטייל און אינטערעס און דערביי מיט דער האַנט אויסגעגלייכט זיך זיין באַרד און יעדעס מאָל געברומט צו זיך: „זייער גוט. זייער שיין.“ דערנאָך, אַז מירקין האָט געענדיקט, האָט זיך דער אַלטער אָנגערופן צו אים אזוי:

— עס איז נישט מיין וועג און נישט דער וועג פון אונדז, דעם אַלטן דור, נאָר עס איז אויך אַ דרך. איך פאַרשטיי עס, מיינע אייגענע קינד דער זענען אויך אויף אים אַוועק. איך האָב דערפון זייער גרויס צער, אָבער אויך נחת. טוט עפעס. וואָס איז פאַראַ חילוק, אויף וואָס פאַר אַן אופן מען דינט גאָט, אַבי מען שטייט נישט איינער אַליין ווי אַ גזלן אין אַ וואַלד.

— ווי מיינט איר דאָך? — פרעגט אים מירקין אַביסל אַנטיישט.
— עס וועט מיר נישט געלינגען?

— איך מיין וועגן אייער פלאַן, וואָס איר האָט מיר דערציילט. איר גייט זיך דאָך אונטערנעמען אַ גרויסע זאָך. עס איז דאָך אַ וועלט-ענין, וואָס איר ווילט אויפטון. זאָל אייך גאָט העלפּן דאָס אויסצופירן! נאָר עס קאָן זיך דאָך, חלילה, מאַכן, אַז איר זאָלט עס נישט ביכולת זיין אויסצופירן. עס הענגט דאָך נישט בלויז פון אייך אַליין אָפּ. זאָלט איר זיך, מיין איך, נישט מיאש זיין. זעט מען מיט עפעס אַנדערש צו ברענגען נוצן דעם כלל. און גלויבט מיר, עס וואַלגערן זיך אַרום זאָבן אויפצוטון, וואָס זענען אזוי וויכטיק, ווי גרויסע מעשים. וואָרים פון וואָס באַשטייט דען אונדזער לעבן? — פון אונדזער טאַגטעגלעכן טון! דאָס טון פון יעדן מענטש ווערט מצרף צו איין גרויסן וועלט-לעבן. די חוקרים זאָגן, אַז אין יעדן טראָפּן פון ים געפינען זיך שוין אַלע נאַ-טורן פון גאַנצן ים. וואָרים פון זיי, פון די טראָפּנס באַשטייט דאָך דער ים. אזוי איז עס אויך מיט אונדזערע מעשים. אין יעדער קליינער מעשה, וואָס אַ מענטש טוט, וואָס דאַכט זיך פון אויבן-אויף, אַז עס איז אַ

גאַרנישט, ליגן שוין דערין אלע אייגנשאַפטן פון דער גרעסטער העלדן-טאַט.

מירקין האָט געשוויגן, ער האָט זיך נאָך נישט געקאָנט אָפּגעבן קיין קלאָרן חשבון, צי דאָס, וואָס ער הערט, קומט-פאַר אויף דער וואָך, צי אין אַ וויזיע. אפשר זיצט ער ווייטער אויף דער באַנק אין קליינעם בית-מדרש. ער קוקט אין שאַטן, און פון דאָרט, פון שאַטן, אין וועלכן דער ארון-קודש איז איינגעהילט, הויבט זיך אַרויס די געשטאַלט פון אַלטן ייד און עס הערט זיך זיין שטימע. און אזוי ווי ער וואַלט מורא געהאַט צו צעשמערן די אילוזיע, האָט ער זיך מיט קיין איין וואָרט נישט אָנגערופן און געלאָזט אויסרעדן דעם אַלטן.

— און דער-עיקר, — זאָגט דער אַלטער ווייטער, — איז, אז דאָס, וואָס מ'טוט, טוט מען מיט אמונה. גאָט איז נישט קיין חילוק אויף וואָס פאַראַ אופן דו גלויבסט אין אים. אבי נאָר דו גלויבסט, אז עס איז דאָ אַ גוטער כוח, וואָס פירט אונדזער וועלט, און דו שפּאַנסט דיך איין אין אים, כדי צו טון זיין רצון. דו לייגסט צו אַ האַנט צו העלפּן דעם כוח. דורך דעם ווערסטו אַ טייל פון „ששת ימי בראשית“ פון דער יצירה און דורך דעם בינדסטו דיך אָן אין דער אייביקייט, אין דעם צומאָרגנס נאָך דיין טויט. — דו ווערסט אַ טייל פון דער טבע. וואָרים וואָס איז דען טבע? די טבע אַליין איז דאָך אמונה, וואָרים אז נישט, קאָנען מיר דאָך גאַרנישט פאַרשטיין. וואָס איז די טבע? די טפשים מיינען, אז גאָטס נסים באַשטייען אין זאכן, וואָס זענען מחוץ לדרך הטבע, און די נאָרי-שע פּילאָזאָפּן מיען זיך אויפצוווייזן, אז אלע נסים געשעען בדרך הטבע. זיי ווייסן נישט, אז דער גרעסטער גאָטס נס איז טאַקע די טבע אַליין. נישט די מאַנדלען, וואָס וואַקסן אויפן שטעקן אין משה רבנוס האַנט, נאָר די מאַנדלען, וואָס וואַקסן אויפן בוים, דאָס איז גאָטס נס; דאָס, וואָס די זון קומט-צוריק צו איר אויסגעזעצטער צייט. זעט איר דאָך שוין איין, אז טבע איז אמונה. דער מענטש מוז גלויבן, אז יעדן טאָג, וואָס ער לעבט, איז אָנגעגרייט פאַר אים זיין חיונה. נישט בלויז צו-דערהאַלטן זיין נפש, נאָר אויך די נשמה. יעדן טאָג ווערט רייה דיין פּרוכט, וואָס גאָט האָט שוין פאַרזייט פאַר דיר העט, העט אויף לאַנגע יאָרן פאַראויס. דו ווייסט נישט דערפון, און דיינע פעלדער בליען שוין פאַר דיר, דיינע ביימער וואַקסן שוין פאַר דיר, און דו וועסט רייסן די פּרוכטן אין דער

צייט... אָט די צוויי זאַכן, אמונה און בטחון, האָבן אונדז יידן אויפֿ-
געהאַלטן און אַריבערגעטראָגן איבער אַלע פייערדיקע ימים, און די צוויי
זאַכן, אמונה און בטחון, מוז יעדער ייד האָבן, נישט קיין חילוק אויף
וואָס פאַראַ פעלד ער שטייט, וואָס ער טוט. האָסטו די צוויי זאַכן, אמונה
און בטחון, ביסטו אַ ייד. און נישט נאָר אַ ייד, נאָר יעדער ערלעכער
מענטש אזוי. וואָרים אָן די צוויי אָנלען־שטעקלעך קאָן דער מענטש
נישט גיין אויפֿן גלייכן וועג און מוז אַריינפאַלן אין כּפֿ־הקלע אַריין פון
זיינע אייגענע ספקות...

מירקין האָט אים יאָ געהערט און נישט געהערט — מירקין האָט נאָך
אַלץ געשטעקט אין זיין אילזויע. און עס האָט זיך אים געדאַכט, אז עס
קומט פאַר מיט אים עפעס אומוואָרשיינלעכעס, אומנאַטירלעכס. ער האָט
פּלוצים אָנגעכאַפט דעם ייד ביים אַרבֿל און אויסגערופן אַ דערשראָקע-
נער:

— ווער זענט איר? זאָגט מיר — פון וואַנען האָט איר זיך גענו-
מען דאָ? וואָס איז עס? ווו געפינ איך זיך?

— וואָס טוט זיך מיט אײך? — ווונדערט זיך דער אַלטער. — איר
זעט מיך נישט צום ערשטן מאַל — און — ווער איך בין — וואָס איז
אײך דער חילוק? איר קענט מיך פאַר דעם, וואָס איך בין. לאָמיר נישט
רעדן פון מיר, איך בין אַן אַלטער ייד — וואָס איז דער חילוק — ווער
איך בין — איך בין שוין באַלד נישטאַ. זעט איר, ווער איר זענט, איז
יאָ אַ חילוק — און אַ גרויסער. ווייל איר הייבט ערשט אָן. דורך דעם
פריי איך זיך. איך פריי זיך זייער און זייער, וואָס איר האָט זיך אַרויבֿ-
געריסן. דאָך זיך אַרויסגעריסן, אַ וואַ, גאָט צו דאַנקען דערפאַר!

— איר האָט מיר געהאַלפֿן דערצו, — זאָגט מירקין.
— נישט איך — נאָר דער אויבן, — ווייזט דער ייד אויף דעם
אויסגעשטערנטן הימל. — גייט, יונגערמאַן, אויף דעם וועג, וואָס גאָט
האָט אײך געשטויסן. און אויף די גוטע לעצט וויל איך אײך זאָגן, אז
טאַמער, חלילה, וועט איר נישט בכוח זיין אינגאַנצן אויסצופירן דאָס,
וואָס איר ווילט — זייט נישט פאַרצווייפֿלט. — אונדזערע חכמים זאָגן:
„לאַ עליך לגמור“ — דו דאַרפסט נישט ענדיקן. מיר דאַרפן נאָר שטופן
דעם וואָגן. דורך דעם שטיקל צייט, וואָס איז אונדז באַשערט צו לעבן,
מוז יעדער פון אונדז אַ האַנט צולייגן. אָבער ענדיקן זענען מיר גאַרנישט

ביכולת... און אפשר איז גאָר קיין ענד נישטאָ, ווי טייל חוקרים ווילן. ווען דער אַלטער האָט אים איבערגעלאָזט אַליין, איז ערשט מירקין אויפגעוואַכט געוואָרן פון זיין חלום. עס איז אים אויפגעפאַלן, ווי ענלעך דעם אַלטנס געדאַנקען זענען זיך צונויפגעקומען מיט דעם חבר אַנאַטאָלס פון וואַרשע, נאָר מיט אַנדערע ווערטער. און אפשר צוליב דעם, וואָס דער אַלטער האָט דערמאָנט זיינע אייגענע קינדער, וואָס גייען אויף דעם וועג, איז מירקין געקומען צו דער גאַנצ אומבאַגרינדעטער החלטה, אז דער געד- היימישפּולער חבר אַנאַטאָל באַדאַרף זיין איינער פון דעם אַלטנס קינד- דער, וועגן וועלכע דער ייד האָט דערמאָנט. ער האָט דערנאָך אַליין געד- לאַכט פון דעם איינגאַרטיקן געדאַנק, וואָס איז אים איינגעפאַלן.

קאַפיטל 11

פון פאַטער צום זון

דער פאַטער האָט נישט געלאָזט וואַרטן אויף אַן ענטפּער. נאָכדעם ווי מירקין איז צוריקגעקומען קיין וואַרשע, האָט ער שוין אין אַ פּאָר טעג אַרום דערהאַלטן אַ בריוו, ווי שטענדיק, דורך דער פּירמעס אַגענט. דער ענטפּער איז געווען אַ זאַכלעכער, אָן אָפּנייגונגען און איבריקע באַ- לעמוטשענדיקע סענטימענטן, ווי דער פאַטער שרייבט שטענדיק. דאָך האָט מירקינען געוונדערט דער רואיקער טאָן פונעם בריוו און די זיכער- קייט, וואָס האָט אַרויסגעשרינגן פון זיינע ווערטער. זיי האָבן מער דער- ציילט וועגן די ענדערונגען, וואָס זענען פאַרגעקומען אין זיין פאַטערס לעבן, ווי דער עצם בריוו אַליין.

דאָס שרייבן האָט אין זיך אַנטהאַלטן מער אָדער ווייניקער פּאָלגנ-

דעם:

ער, דער פאַטער, איז זייער צופרידן (צופרידן — און נישט מער) צו פאַרנעמען, אז עס גייט איצט דעם זון בעסער אין געזונט, און ער, זאַכאָ- רי, זעט דאָס איצט אַליין איין, אז ער איז טאַקע מיט אַן אמת קראַנק געווען, און אַלע זיינע אומפאַרשטענדלעכע מעשים, וואָס ער האָט אָפּ- געטון דאָס לעצטע יאָר, זענען געווען אַ פּאָלגע פון זיין אומגליקלעכער

און אומפארשטענדלעכער קראנקהייט. ער, דער פאָטער, האָט עס שוין לאַנג געוואָסט. נאָר דערפאַר וואָס ער האָט געשווינט דעם זון, האָט ער עס אים נישט אויסגעזאָגט. דעריבער האָט ער זיך נישט באַליידיקט און נישט צום האַרצן גענומען דאָס שרעקלעכע וואָרט, וואָס דער זון האָט אים נישט לאַנג געוואָרפן אין פנים אַרײַן. אַלץ איז געווען אַ רעזולטאַט פון זײַן, זאַכאַריס, צושטאַנד. דאָס וואָס דער זון איז זיך איצט אַלײַן מודה דערײַן, איז דער בעסטער באַווײַז, אַז ער איז שוין ווירקלעך גע- היילט געוואָרן. אַלס פאָטער, פילט ער אַן אומבאַגרענעצטע דאַנקבאַר- קייט צו יענער פּערזאָן, וועגן וועלכער דער זון דערמאָנט אין זײַן בריוו, און וועלכע האָט דאָס ווונדער באַווײַז; זי, נאָר זי אַלײַן, האָט מיט איר גוטן אײנפלוס, וואָס זי האָט אויסגעאײבט אויף זאַכאַרײַן, דאָס געקאָנט אויפטון. און עס איז אים נישט קײן הילוק, צו וואָס פאַראַ קלאַס מענד- טשן זי געהערט, אָרים אָדער רײַך. קוים האָט זי דאָס ווונדער באַווײַז, איז עס דער בעסטער באַווײַז, אַז זי איז זײַן באַשערטע, און ער איז זײער צופרידן דערפון (ווידער דאָס קאַלטע וואָרט „צופרידן“), און איז גרייט זי צו אנערקענען פאַר אַ טאַכטער און אויפצונעמען אין דער משפּחה.

איצט איז ער שוין אַן אויסגעהיילטער, אויף וואָס זײַן בריוו זאָגט עדות. וועט ער, דער פאָטער, זיך דערלויבן צו רעדן מיט זײַן זון אָפן, זײ מאַן צו מאַן, און נישט דאַרפן זיך אײנהילן אין ווייבערשע סענטימענט- טאַליטעטן, מיט וועלכע ער, זאַכאַרי, איז געוויינט געווען, אַז מען זאָל מיט אים אַרומגיין דאָס גאַנצע לעבן. און ער זאָגט אים אַרויס גאַנץ אָפן: ער, דער פאָטער, האָט קײנמאַל נישט געהאַט קײן גליקלעך לעבן מיט זײַן מוטער. ער האָט קײנמאַל נישט געהאַט קײן מזל צו דער, וואָס „רוט אין פרידן“. פאַרן זון באַדאַרף עס אויך נישט זײַן קײן סוד. ער וויל נישט אויף קײנעם לײגן די שולד. ער וויל נעמען אַלצדינג אויף זיך, אָבער עס איז אַ פאַקט, אַז די גרעסטע העלפט פון זײער צוזאַמענלעבן זענען זײ געווען צעשיידט: די מוטער — אין אויסלאַנד, און ער, דער פאָטער, — האָט זיך אַרומגעוואַלגערט אין די גרויסשטאַטישע האָטעלן. ער האָט אײגנטלעך קײנמאַל נישט גענאָסן דאָס אײנפאַכע גליק פון פאַמיליען- לעבן, צו וועלכן יעדער אַרבעטנדיקער מענטש איז באַרעכטיקט. און ער האָט שטענדיק געבענקט נאָך דעם. די האָפּענונגען, וואָס ער האָט געלײגט

אויף זיין זון, האָבן זיך נישט פאַרווירקלעכט. ער וויל דאָ נישט נאָך אַמאָל איבערחזרן וואָס ס'איז געשען, וועמענס שולד עס איז (דער זון זעט עס איצט אַליין איין), נאָר דאָס, וואָס האָט געטראָפֿן, איז נישט געווען אַן אַ העכערער באַשטימונג, און אַזוי האָט עס געוויס באַדאַרפט זיין. אַנדערש קאָן ער זיך, דער פּאָטער, נאָר נישט זיערקלערן דעם גאַנג פון די געשעענישן. ער איז זייער ווייט דערפון געווען אַנצוהייבן, אין זיינע יאָרן, אַ ניי פּאַמיליען-לעבן. ער איז געווען זיכער, אַז זיין, דעם פּאָטערס, אייגן פּאַמיליען-גליק האָט זיך געענדיקט, און זיין איינציקע האַפּענונג און ווונטש איז נאָר געווען צו קאָנען זיך אַנוואַרימען ביי דער נייט פון זיין זונס גליק. ער, דער היימלאָזער, האָט געוואָלט איבערקלעבן די פרייד אין נחת, וואָס אַ פּאַמיליע גיט — דאָס וואָס ער האָט קיינמאָל נישט געהאַט), נישט דורך זיין אייגנס, נאָר דורך דעם לעבן פון זיין זון. דער זון האָט עס נישט געוואָלט. ער האָט צעשטערט די האַפּענונג, וואָס אַן אַלטער מאַן האָט גענעסט אין זיין ברוסט פאַר זיינע אַלטע טעג. רוי אַוועקגעשטופט אים פון דער טיר פון זיין היים. ערשט דענסטמאָל, ווען דאָס איז געשען. האָט אַ שטימע גערעדט אין זיין האַרץ: „הייב אָן פון דיר אַליין“. און אויך נאָך דענסטמאָל האָט ער געקעמפט קעגן דעם כּשופּדיקן רייז, און געווערט זיך קעגן דעם גליק, וואָס האָט אָנגעקלאַפט אין זיין טיר אַזוי שפּעט. נישט דערפאַר וויל עס האָבן אויסגעפעלט כּוחות און גלויבן אין זיך. פאַרקערט, ביי זיין זונס פאַרלאָזן אים האָט נאָט אָנגעפילט זיין האַרץ מיט נייע יוגנטלעכע קרעפטן. נייע קוואַלן פון ענערגיע האָבן זיך אויפגעפנט אין אים, ווי גאָט וואָלט אים גע- וואָלט באַלוניען, און נישט פאַרלאָזן אויף זיינע אַלטע טעג. נאָר דאָך האָט ער געקעמפט קעגן דעם, קעגן זיין אייגן גליק און לעבן, צוליב דעם זונס-וועגן, און צוליב דער וועלט, אַז מען זאָל נישט שלעכט אויס- טייטשן זיינע מאַטיוון. אָבער בהגם איז געווען זיין קאַמף קעגן זיין אייגן גליק. אַלע וועגן האָבן געפירט דערצו.

און נאָך אַ טיפּן איבערקלערן, ווען ער האָט געמאַכט אַ חשבון מיט זיך אַליין, און גוט אונטערזוכנדיק זיין געוויסן, „בין איך געקומען צו דער איבערצייגונג, אַז איך האָב נישט קיין רעכט געהאַט אַוועקצושטויסן די האַנט פון הילף, וואָס גאָט האָט אויסגעשטרעקט צו מיר, אַרויסשלעפּן מיך פון מיין איינזאַמקייט און פאַרלוירנקייט. און איך האָב אָנגענומען

מיט דאָנק דעם חסד, וואָס די געמלעכע איינזעעניש האָט נאָך געהאַט באַהאַלטן פאַר מיר אויף מיינע אַלטע טעג. און גאָט אַלײן האָט צונע- שטימט צו אונדזער פאַראייניקן זיך, כדי איך זאָל פאַרשוניט ווערן צו שטאַרבן אויף פרעמדע, געדונגענע הענט. די געמלעכע באַשטימונג איז גוט געווען צו אונדז און האָט געבענטשט אונדזער צוזאַמענזײן מיט האָ- פענונג, אויף וועלכער מײן פרוי און איך קוקן-אַרויס מיט דאַנקבאַרטייט און לױב צו גאָט פאַר דעם אומפאַרדינטן חסד, וואָס ער האָט אונדז באַ- ווײזן..."

מירקין איז בײ דעם אָרט שטיין געבליבן. נאַרישע געפילן האָבן אָנ- געהויבן צו באַהערשן אים. געפילן, פון וועלכע ער האָט זיך פאַרשעמט און איז אויף זיך בײז געוואָרן...
ער האָט זיך גענומען ווייטער לעזן דעם בריוו.

"איך ווייס נישט, — שרייבט דער פאָטער ווייטער אין זײן בריוו, — אויב דו און דיין היינטיקע סביבה, אין וועלכער דו געפינסט זיך, וואָס האָבן געוויס זייער איינפלוס אויף דיר, וועלן מיך פאַרשטיין, אז נישט נאָר איר, ניהיליסטן, — (איך בעט דיך איבער פאַרן וואָרט, — ווי איך פאַרשטיי געהערסטו איצט צו זיי) — האָט אייערע אידעאַלן, וועלכע ראַטעווען אייך פון די קלייניקייטן און נישטיקייטן פון לעבן, וועגן וועלכע דו שרייבסט, — וואָס איך פאַרזיכער דיך, עס פרייט מיך זייער; נאָר אויך מיר, בורזשוען און סוחרים, האָבן אויך אונדזערע אידעאַלן, צו וועלכע מיר ווידמען אונדזער ענערגיע, אונדזער פעאיקייט, און אז דו ווילסט — אונדזער לעבן. און דאָס מאַכט אונדז אויך פאַרגעסן אין נאָר- רישקייטן און קלייניקייטן, הויבט אונדז אויף און גיט אונדז אַן אומבאַ- גרענעצטן חשק און ווילן צו אַרבעטן. דיין זידע און איר, מיר האָבן זיך געמיט און אָפגעגעבן אונדזערע פעאיקייטן און ענערגיע צו אונדזער פירמע, נישט בלויז צוליב דעם געלט, וואָס דאָס געשעפט ברענגט אונדז אַרײן. ווי גרויס עס זאָל נישט זײן די צוציענדיקע קראַפט פון געלט, די מאַכט וואָס זי גיט אונדז, — וואָלט זי אָבער נישט געווען בכוח צו נע- מען אין באַזײ אונדזער גאַנצן שאַפונגס-פראָצעס, ווען נישט דער איר- דעאַל, וואָס באַלײכט דאָס געשעפט. דער אידעאַל פון יעדער פירמע איז צו שאַפן אַ הערשאַפט פאַר אַ דינאַסטיע (אויב איך קאָן זיך אזוי אויס- דריקן). יאָ, איך האָב שטענדיק געחלומט צו באַשאַפן אַ דינאַסטיע מיר-

קינס. אזוי ווי עס זענען די מאַראָזאָוס, די נינצבורנס און אנדערע גרוי-
 סע פירמעס. דאָס איז געווען דער ווילן פון דיין זיידן. איך האָב אים אי-
 בערגענומען און ווייטער אים פאַרשטאַרקט, פאַרברייטערט לויט מיינע
 כוחות, און געמיינט, אז איך וועל איבערגעבן מיין זון אַ פעסט-באַגרינד-
 דעטע פירמע, וואָס וועט פאַרשטאַרקן אונדזער דינאַסטיע אויף דורות
 און דורות. דו האָסט זיך אָפגעזאָגט דערפון און האָסט זיך אויסגעקליבן
 אַן אנדערן וועג. עס באַגלייטן דיך אויף דעם וועג דיין פאַטערס בעסטע
 ווונטשן. גאָט אָבער האָט באַפּרוכפּערט מיט האָפּענונג מיינע אַלטע טעג.
 אָט דער „האַפּענונג“ וויל איך ווידמען די רעשט פון מייין לעבן. איך וויל
 אים געבן די דערציאונג, וואָס איז מיר נישט באַשערט געווען צו געבן
 דיר: אים צו מאַכן פעאיק און פאַסיק איבערצונעמען די פּרוכט פון דיין
 זיידנס און מיין אייגענע אַרבעט, כדי צו באַגרינדן די „דינאַסטיע“
 מירקין“.

צום סוף פון בריוו איז דער פאַטער געקומען צו דעם, וואָס האָט
 מירקינען צומיינסט אינטערעסירט, און וואָס איז געווען די סיבה פון זיין
 ווענדן זיך צו זיין פאַטער, — וועגן דער טעקסטיל-פאַבריק פאַר יידישע
 אַרבעטער, וואָס ער, מירקין, וויל גרינדן.

דער פאַטער האָט אים אָפּגעראטן דערפון, נישט צוליב דעם געלט,
 וואָס שטייט געוויס צו פאַרלוירן ווערן. דאָס אויך. געלט איז טייער און
 וויכטיק, נישט בלויז מיט דעם ווערט, וואָס עס שטעלט מיט זיך פאַר,
 נאָר צוליב דעם פּרינציפּ פון געלט. ביים סוחר איז געלט ווי די פידל,
 אויף וועלכער עס שפּילט דער מוזיקאַנט. געשעפט פאַרן סוחר — איז ווי
 קונסט ביים קינסטלער. און קיין קינסטלער קאָן נישט דערלויבן, אז ער
 זאָל האָבן אַ דורכפאַל. דער פּלאַן וועגן אַ פאַבריק פאַר יידישע אַרבע-
 טער קלינגט אפשר זייער פּילאַנטראָפּיש, אָבער נישט געשעפטסמעסיק.
 ער האָט שטענדיק געהאַט אַ פּרינציפּ, די צוויי זאַכן — געשעפט
 און פּילאַנטראָפּיע — צו האַלטן אָפּגעשיידט דורך אַן אייזערנער וואַנט.
 געשעפט איז זיין אייגענעם ווערט איז פאַר זיך אַליין אַן אידעאַל, —
 לערנט אים דער פאַטער. „און איך גלויב נישט, — לייגט ער צו, — אז
 דינע פעאיקייטן ליגן אויף דעם וועג. דו האָסט קיינמאַל נישט אַרויס-
 געוויזן קיין נייגונג צו געשעפט. און וועגן דיין סביבה, אין וועלכער דו
 געפינסט זיך, גלויב איך אויך נישט, אז זי איז פאַסיק דערפאַר“.

דער פאָטער מיינט, אז ער וועט זיך דארפן זוכן אן אנדערן באַרוף, אַ באַרוף אפשר פון אַ געלערנטן. ער זאָל זיך נעמען צו שטודירן. צום בעסטן וואָלט געווען, — ראַט אים דער פאָטער, — ער זאָל ווי צום שנעלסטן חתונה האָבן און זיך באַזעצן ערגעץ־וווּ אין אויסלאַנד, אין אַן אַוניווערזיטעט־שטאָט, אין דער שווייץ צי אין דייטשלאַנד, און זאָל זיך אינטערעסירן מיט בילדונג, וואָס איז מער צוגעפאַסט פאַר זיין טעמפע-ראַמענט... וואָס שייך וועגן באַזונדערע פּאַנדן, — לייגט דער פאָטער צו, סאַמע צו לעצט, — וואָס דו דערמאַנסט פון אַ ירושה פון דיין מוטער, געפינט זי זיך נישט אין פאָטערס הענט. ער האָט אים שוין איינמאַל גע-לאָזט וויסן, אז זיין מוטער האָט קיין באַזונדערע פאַרמעגנס נישט גע-האַט פון דער היים. אַ חוץ דער קליינער סומע, וואָס ער האָט איר אַמאָל פאַרשריבן און אַ קעסטעלע צירונג, פון וועלכער ער האָט אים דאָס בעס-טע שטיק, די פּערל, שוין אָפּגעשיקט. און דאָס איבריגע שיקט ער אים צו מתנות פאַר זיין כלה. אויך שיקט ער אים די קליינע סומע געלט פון אַ פאַר טויזנט רובל, וואָס האָבן זיך געפונען אין דער מוטערס רשות בעת איר טויט. אָבער, — לייגט ער, דער פאָטער, צו — זעלבסטפאַרשטענד-לעך, נעמט ער, דער פאָטער, אויף זיך צו באַזאָרגן אים מיט אַ לעבנס-לענגלעכער פענסיע פון דער פירמע, — וואָס וועט מירקינען געבן אַ מעג-לעכקייט מיט זיין פרוי און מיט זיינע קינדער (ווען אַזעלכע וועלן קו-מען, פאַרשטענדלעך, — פאַרגעסט נישט דער פאָטער צוצולייגן, — פון זואָס מירקין לייענט אַרויס עפעס אַ רייצן זיך מיט אים) — צו פירן נישט קיין זייער רייכלעך, אָבער אַן אַנשטענדיק לעבן. דער פאָטער האַלט עס פאַר זיין חוב דאָס צו טון. אַ חוץ דעם בעט ער דעם זון צו קויפן פאַר דער ספּעציעלער סומע, וועלכע ער לאָזט אים אויסצאָלן פון זיין אַגענט, — אַ געשאַנק פון אים און זיין פרוי פאַר זיין זונס כלה, און צו באַגריסן און צו דאַנקען איר, אין זייער נאָמען, פאַר דעם גליק, וואָס זי האָט זייער זון געשאַנקען.

נאָך דער אונטערשריפט איז צוגעקומען אַ פּאַסט־סקריפטום: ער באַדויערט זייער, וואָס ער דאַרף דאָס אַלץ אַרויסשרייבן. געוויס וואָלט בעסער געווען, ווען זיי קאָנען זיך זען און זיך דורכשמועסן. נאָר עס איז נישט ראַטזאָם, אז מירקין זאָל איצט אויפטויכן אין פעטערבורג, צוליב

זיין פרוים איצטיקן דעליקאטן צושטאנד. אנדערשוו קאן ער אים נישט עמפפאנגען אין דער הויס, און ער איז גענויט דאָס אלץ צו שרייבן. מירקין האָט געהאַלטן דעם פּאָטערס בריוו אין דער האַנט און דער ערשטער אויסברוך איז געווען אַ גרויס געלעכטער. ער האָט זיך קיין דין-וחשבון דעריבער נישט געקאָנט אָפּגעבן. עס האָט זיך אַרויסגעריסן ספּאַזמיש פון אים:

— ווי ער רעדט דאָס מיט גאָט, ווי אַ פּאַטריאַרך! מיין פּאָטער אין דער ראָלע פון אַן אברהם!

ער האָט געהאַט דאָס געפיל, ווי יעדער מאָל, ווען ער קומט אין באַ-רירונג מיט זיין פּאָטער, — נאָך פון קליינערהייט אָן — אזוי ווי אַ קינד, וואָס וויל אָננעמען אַ באַלעם, וואָס איז צורגרויס פאַר אים, און קאָן אים נישט אָנגרייפן מיט זיינע קליינע הענטלעך. און דאָס אומדערקלערטע און אומבאַקאַנטע אין זיין פּאָטער האָט אים ווידער באַאומדראַיקט:

— ווער איז ער? אייגנטלעך קאָן איך אים דאָך נאָרנישט. וווּ זע-נען זיינע גרענעצן? — און ווי יעדן שוואַכן פאַר אַ שטאַרקן, האָט מיר-קינען אַרומגענומען אַ מאַכטלאָזער גרימצאָרן אויף זיין פּאָטער, און ער האָט אויסגעשריגן אין זיך הויך: „טייוול אזעלכער, צו אַלדי נוטע יאָר!“ וואָרים אַ קאָמיש געפיל האָט באַהערשט מירקינען — אַ געפיל, וואָס ער האָט נישט געקאָנט קאָנטראָלירן. ער איז אייפערזיכטיק געוואָרן אויף זיין פּאָטער.

אייפערזיכטיק איבער זיין פּאָטערס אויספיר-קראַפט, זיין גלויבן אין זיך. און וווּ ער קאָן שוין נישט נעמען אויף זיין אייגענער אחריות, שלעפט ער די געטלעכקייט אַראָפּ פון הימל, אַז זי זאָל אוועקלייגן אַלע אירע געשעפטן, וואָס זי האָט אין אַלע וועלטן, און אָפּגעבן זיך מיט זיינע פרי-וואַטע אָנגעלעגנהייטן. ווי ער האָט דאָס גאָט אַליין גענומען אין שות-פות אַרײַן! — אַ פּאַטריאַרך, — האָט מירקין געלאַכט היסטעריש. — מיין פּאָטער אין דער ראָלע פון אַ פּאַטריאַרך! גאָט אַליין באַזאָרגט אים מיט אַ יורש אויף זיינע אַלטע יאָרן.

ער האָט געוואוסט, אַז דאָס לאַכן איז נישט שוין, און עס איז געקור-מען אויס אייפערזיכטיק איבער זיין פּאָטערס שטאַרקייט אויסצופירן די זאַכן, וואָס ער געפינט פאַר גוטיק, מיט אַן אייזערנער האַנט, אויף גאָר-נישט צו קוקן, איבערצולאָזן דער צייט צו פאַרענטפערן אין דער צוקונפֿט

דאָס, וואָס ער געפינט פאַר נויטיק צו טון אין דער קעגנוואָרט. ער האָט זיך אליין אַנטקעגנגעשטעלט, זיך מיט זיינע שוואַכקייטן, מיט זיין גריב־לען זיך, מיט זיינע ספקות, זיין אייגענער באַציואונג צו העלענקען. פאַר-וואָס האָט ער נישט דעם כוח צו טון דאָס, וואָס זיין פּאָטער האָט געטון? וואָס האַלט אים צוריק? אים קומט עס דאָך מער צו!

ווי יעדער בן־יחיד, איז ער געווען אייפערזיכטיק אויך אויף דעם נייעם, וואָס דאַרף קומען, וועגן וועלכן זיין פּאָטער רעדט אין בריוו. ער האָט זיך דורך דעם מער דערפילט איבערגעשניטן פון זיין נאָפּל, אין וועלכן ער האָט דאָך געהאַנגען. און ער האָט זיך נישט געקאָנט באַפֿרייען פון אַ וויל־וונגערישער הפקרותקייט, וואָס איז אים אַזוי פּלוצלינג באַפּאַלן דורך דער ידיעה וועגן זיין „קאָנקורענט“, אויף וועמען דער פּאָטער האָט ברעה אַריבערצוטראָגן זיין גאַנצע צוגעהערקייט. ערשט איצט זעט ער איין, אַז נאָך אַלעם איז ער געבליבן הענגען מיטן נאָפּל אין זיין אַלמער וועלט, בשעת עס האָט זיך אים אויסגעדאַכט, אַז ער פּליט־אַרום אַ באַפּרייטער. דאָס לעצטע געפיל אָבער איז גענוג שטאַרק געווען צו דער־מאָנען מירקינען, ווי מיט אַ קלאַפּ אין קאָפּ, די יינגלישע סיטואַציע, אין וועלכער ער שטעלט זיך צוריק אַריין. — היתכן? צוליב דעם האָט ער גע־קעמפט איבער זיך אליין די גאַנצע צייט, אַז ער זאָל אויסגעפינען, אַז ער איז געבליבן דער זעלבער אומבאַהאַלפּענער שוואַכער בן־יחיד, פון וועלכן ער איז אַנטלאָפּן? מיט דער קראַפט פון זיינע אייגענע כוחות, וואָס ער האָט זיי שוין געהאַט דערצויגן אין זיך, האָט ער זיך מיטאַמאָל געגעבן אַ שאַקל־אַפּ, אַ טרייסל־אַוועק פון זיך, ווי אַ מענטש, וועלכן עס באַפּאַלן אין שלאָף שלעכטע רוחות.

— וואָס געהער איך מיך אָן מיט דעם אַלעם? וואָס איז עס, אייגנט־לעך, מיין עסק?

און ער האָט זיך צעלאַכט מיט אַ הילכיק־גוטמוטיק געלעכטער איבער זיך אליין.

— ניין, ניין! זיך מער נישט לאָזן אוועקרייסן פון אַ היסטערישן סענטימענט, ווי אַמאָל. אַז איר זענט נישט סענטימענטאַל, זענען מיר אויך נישט. מיר באַנוצן זיך מיט אייערע וואָפּן, — האָט ער צו וועמען גערעדט, — און מיר האָבן מער רעכט אויף זיי, ווי איר, ווייל מיר באַנוצן זיי נישט פאַרן אייגענעם, געמיינעם עגאָאיזם צו באַשאַפּן „די־

נאסטיעס", נאָר צו דינען דורך זיי אַ העכערן צוועק, מענטשן הילפיק צו זיין. אַז איר זענט כיטרע, זענען מיר אויך כיטרע. אייער געלט, פאָ-פעשקע, וועט אונדז זייער צונויג קומען. וועט עס נישט ברענגען די הילף, וואָס מיר האָבן דערוואָרט פון אייער ברייטהאַרציקייט, וועט עס ברענגען אַנדערע הילף. די פרוי הורוויץ וועט שוין וויסן וואָס דערמיט צו טון. און אַנאַטאָל און דער „ליטוואַק" אויך, און דאָרט, אין לאַנד, וועט עס אויך צונויג קומען. ניין, פאָפעשקע, — האָט ער אויסגערופן צו זיך מיט אַ גע-לעכטער, — זעט, ווי מיר זענען שוין אויסגעהיילט, מיר זענען נישט סענטימענטאַל מער. מיר וואָרפן אייך נישט אייער געלט צוריק אין פנים אַריין מיט אַ ברייטן, קינדערשן זשעסט, ווי איר האָט עס אפשר דער-וואָרט. מיר נעמען עס מיט דאַנק צו, און מיר וועלן עס אויסנוצן אזוי ווי מיר פאַרשטייען. און מיר זענען אייך נישט מער מקנא, פאָפעשקע, מיט אייער שטאַרקייט און פעסטקייט, און מיר באַדויערן נישט מער, וואָס מיר זענען נישט אזוי ווי איר און גייען נישט אזוי קלאָר באַוואוסט צום ציל, ווי איר. מיר האָבן אַנדערע מעטאָדן, און מיר האָבן ליב צו זיין שוואַכע. דאָס גיט אונדז אונדזער לעבנס-פרייד.

— אַדיע, פאָפעשקע! — האָט זיך אַרויסגעריסן פון אים אַ געשריי, פאַר וועלכן מירקין האָט זיך אַליין דערשראָקן. וואָרים עס האָט געהאַט אין זיך דאָס געשריי, וואָס מען רופט נאָך אַ טויטן.

ער האָט זיך אוועקגעזעצט און אָנגעשריבן דעם פאָטער אַ זאַכלעכן, קאָרעסטן בריוו, אין וועלכן ער האָט אַקצעפטירט, מיט דאַנק, אַלצדינג, וואָס דער פאָטער האָט פאַרגעלייגט, ביז צו זיין רייזע אין אויסלאַנד, וועלכע ער האָט צוליב פאַרשידענע אויסגעטראַכטע סיבות אוועקגערוקט אין דער צוקונפט. ספּעציעל אָבער האָט ער אים געדאַנקט פאַר דעם אינ-טערעס, וואָס דער פאָטער האָט אַרויסגעוויזן אין בריוו צו זיין געזונט-ווערן, און פאַר דער אויפמערקזאַמקייט, וואָס ער האָט געשאַנקען זיין כּלה. ער פאַרויכערט אים, אַז פאַר דעם געלט וועט ער קויפן אַ ווערט-פּולע מתנה און וועט עס איבערנעבן זיין כּלה אין פאָטערס נאָמען.

אין אַ פאָר טעג אַרום האָט זיך מירקין באַגעגנט מיטן חבר אַנאַ-טאָל, וועלכער האָט געוואָרט אויף דעם רעזולטאַט פון מירקיןס דורכ-שרייבן זיך מיט זיין פאָטער וועגן דער אונטערנעמונג פאַר די לאָדזשער

ידישע וועבער. מירקין האָט זיך געווענדעט צו אים מיט אַ פאַרשעמטן, מחילה־בעטנדיקן שמייכל:

— געלט אויף בויען האָבן מיר נישט. ער האָט אונדז אָפגעזאָגט. איך גלויב אָבער, אז געלט אויף צעשטערן וועלן מיר יאָ האָבן, און דאָ האָט איר דאָס ערשטע! — און מירקין האָט אים איבערגעגעבן די סומע, וועלכע דער פּאָטער האָט אים צוגעשיקט פאַר העלענקעס כלה־מתנה. חבר אַזאַטאָל האָט גוטמוטיק געשמייכלט.

— צעשטערן איז אויך אַ טייל פון אונדזער פּראָגראַם. די, וואָס זענען נישט פעאיק צו בויען, ווענדן מיר אָן פאַר צעשטערן. אויב אזוי, וועלן מיר אייער פּאָטער פאַררעכענען פאַר דער צווייטער העלפט פון אונדזער פּראָגראַם.

— צווישן אונדז און זיי שטייט אַן אייזערנע וואַנט. איך בין נאַריש געווען גענוג, געמיינט, אז איך קאָן זי דורכשפּרייזן. איך זע איין, אז אַ הויז די נאָז זיך צו צעקלאַפּן וועט גאָרנישט דערפון מער אַרויסקומען, — זאָנט מירקין ערנסט.

— איך בין צופרידן, וואָס איר האָט עס ענדלעך אויסגעפונען. דאָס האָט איר אייער רבי־געלט. יעדנפאַלס, קאָן איך אייך פאַרזיכערן, אז מיר וועלן אייער פּאָטערס האַרט־פאַרדינטע גראַשנס ערלעך און געטריי אויסנוצן. איר קאָנט אים אין דעם פאַרזיכערן...

קאַפיטל 12

אונטער אַ בוים

אויפן הויף, וווּ דער לערער האָט געוואוינט, האָט זיך געפונען אַן אַלטער קאַשטאַן־בוים, אַ פאַרגעסענער פון אַמאָליקע צייטן. ווי אזוי דער קאַשטאַן־בוים האָט זיך דערהאַלטן אינעם הויף דורך די אַלע יאָרן און דערגרייכט זיין טיפן עלטער, איז אַ רעטעניש פון דעם באַשאַפער. דער קאַשטאַן־בוים איז געווען ווי אַ געטרייער אַלטער הונט, וועלכן מען האַלט אין איין קאָפּען, אין איין אַרויסיאָגן אויף דער גאַס אַרויס, אין איין אויסהונגערן, און ער טוט זיך דאָס זייניקע, היט געטריי און בילט

אויף פרעמדע. געשטאנען איז ער א רונדיק יאָר אין אַ מיסטקאסטן, ווייניג טער — פאַרהאַרטעוועט אין איין, זומער — אַ באַוואָרפענער מיט שטיי-נער, מיט ציגל און אַלע אַנדערע אָפּפאַלעכטס, און דאָך האָט ער געלעבט. ער איז געווען, קאָן מען זאָגן, דאָס כּפּרה-הינדל פון הויף. משהלע „דראָנג“ האָט צו אים אָנגעבונדן דעם וואָגן, ווען ער איז געקומען פון גאָס. זעליג בעקער האָט אויף אים דורכן גאַנצן יאָר אויסגעקלאַפט די זעק פון מעל. נאָטע וואַלקאזש האָט אויסגעשטעלט אַרום אים די ברעטער מיט די אויפ-געצויגענע באַלעוועס, אזוי, אז די פאַר קאַשטאַנעס, וואָס האָבן זיך פאַר-קליבן צום ענדע זומער אויף זיין שפיץ, האָבן געהאַט דעם זעלבן יוכ-טאָוון געשטאַנק, ווי דאָס לעדער. און דאָך האָט ער געזשיפעט. דער בוים האָט געדינט אויף אַליץ. יינגלעך האָבן זיך געלערנט אויף אים שניצן. אַלע קינדער פונעם הויף האָבן געפונען פאַר נויטיק צו פאַראייביקן פאַר דר-רות זייערע נעמען מיט זייערע צונעמען אין זיין קאַרע. ווייבער האָבן דאָ אויסגעהאַנגען אין די האַרבסטן די טובענע קליידער צו לופטערן. מען האָט געקלאַפט אויף אים בעטגעוואַנד. און טאָמער האָט אין ווינטער ביי אַ שכן אויסגעפּעלט אַ שטיקל האַלץ, פלעגט מען גיין קלויבן „שפענער“ צום בוים.

און דאָך, אז עס קומט דער פּרילינג, טוט זיך דער בוים דאָס זיי-ניקע און הייבט גאָר אָן צו בליען מיט גרויע, קערנדיקע בלעטער. אז מ'האַט געזען ווי דער בוים, פון דער אויפגעפרעסענער, פון שטריק און וועגענער אויסגעריבענער קאַרע גיט-אַרויס פון זיך לעבעדיקע בליעכץ, איז מען געקומען אָנסקן אויף ווונדער: ווי דער פון אַלטקויט און אויס-געאַרבעטקייט איינגעבוויגענער און איינגעהויקערטער דראָנג שפּרייט-אויס איבער זיך אַ באַגרינטן שירעם מיט בלעטער און טראָגט דאָרט אויפן שפיץ, וואָס קוים צו דערגרייכן, אַ דריי-פיר ליכטן-בליעכטס, ווי אַ זכרון נאָך פון אַמאָליקע כּוחותדיקע יאָרן. אז דער בוים האָט געבליט, האָט מען אים אין הויף אָנגעהויבן צו שאַנעווען, ווי כמעט אַ טראָגנדי-קע יידענע. משהלע „דראָנג“ האָט פאַרזיכטיק צוגעשטעלט צו אים דעם וואָגן, און דער בעקער האָט מיט „דעליקאַטקייט“ געקלאַפט אין אים די מעל-זעק. און טאָמער איז ווער שלעכט אומגעאַנגען מיטן בוים, האָט מען אָנגעהויבן צו שרייען פון אַלע פענצטער אַרויס: „לאָז געמאָך דעם בוים!“ מיט איין וואָרט, דער בוים האָט אָנגעהויבן צו דינען, צו וואָס

ער איז באשאפן געוואָרן. ער איז געוואָרן דער „סאָד“, דער „לוסט־גאַרטן“, דער „וואַלד“ פונעם הויף. די קינדער פון צווייטן שטאַק האָבן אַראָפּגעפירט די סוכאַמניטשע מוטער אויפן הויף און אויסגעבעט פאַר איר מיט קישנס און אוועקגעזעצט אונטער אים די שווער־אַטעמדיקע סור באַמניטשע מאַמע, אַז זי זאָל „פּרישע לופט“ כאַפּן. אין די פאַרנאַכטן פלעגן זיך אויך די אָפּגעהעשעטע ווייבער פון די הייסע שטובן פאַר־קלייבן אונטערן בוים, — האָט ער געדינט פאַר אַ „זומער־ווינונג“. קינדער האָבן פון אים בלעטלעך געריסן און געשפּילט „גרינס“. מיט איין וואָרט — דער בוים איז געוואָרן דער איינציקער פאַרטרעטער פון דער נאַטור פאַר די איינוווינער אין הויף...

אַז עס איז געקומען דער פּרילינג, פלעגט העלענקע אַרויספירן די קינדער פון איר קלאַס אין שול אויף „גרינס“. די קינדער זענען געווען צו אַרים אָנגעטון, אַז מען זאָל זיי אַרײַנלאָזן אין אַ שטאַטישן גאַרטן, וואָס איז צו יענער צײַט געווען נאָר רעזערווירט פאַר „אײראָפּעאיש“ און „אַנשטענדיק“ געקליידעטע. פלעגט זי אַראָפּפירן די קינדער אויפן הויף צום „בוים“.

איינמאָל, ווען מירקין איז אַרײַן אין ברייטן טויער און געוואַלט אַרויף צו די הורוויצעס אַראָפּצונעמען העלענקען אין גאַרטן, האָט ער דערהערט אַ קינדיש פּריילעך רוישן, ווי דאָס גיסן פון אַ פּריש וואַסער קומט־אָן צושווימען פון ערגעץ. אַז ער איז אַרײַן אין הויף, האָט זיך אים געדאַכט, אַז דאָס איז נאָרגישט די אַלטע, באַקאַנטע, וואַכעדיקע גראַסייט, וועלכע ער איז געווינט געווען שטענדיק צו זען. דער הויף איז פאַר־שטעלט געוואָרן, ווי אויף אַ יום־טוב. קראַנצן קינדערלעך האַלטן זיך ביי די הענטלעך און טאַנצן אַרום דעם בוים. צווישן די שרייענדיקע שכנים, קלאַפּנדיקע וועגענער האָבן די קינדער דאָך געקאַנט פאַרטויבן אַלצדינג מיט זייער קינדישער פּרייד. אזוי ווי זיי וואַלטן זיך געווען געפונען אין אַ וואַסער, אזוי האָבן זיי געשווומען מיט די הענטלעך, נישט מיט די פיס־לעך. ער האָט דערזען אַ ווייסן, זוניקן פלעק פון אַ בלישטשענדיק קאַפ־טנדל, וואָס האָט אים היימלעך אָנגערירט. אן אים אָנגייענדיקער שוואַר־צער מיידלשער קאַפּ שווימט־אַרויס און טונקט זיך אונטער צווישן די קינדערשע קעפלעך. דאָ טויכט־אויף דאָס נאָענטע, וואַרימע, ווייסע

קאפטנדל און דאָ ווערט עם פארשוונדן, ווי עם וואָלט געשוומען צוויי-
שן די קינדערשע לייבעלעך.

ער איז געבליבן שטיין אין אַ ווינקל און צוגעקוקט זיך צו דער
סצענע: העלענקע אין מיטן פון אַ וועלדל קינדערלעך, — די קינדערלעך
פון איר קלאַס. די באַקאנטע פנימלעך פון אירע פּריינדינס. צו זיי האָבן
זיך נאָך צובאַהאַפּטן די קינדער פון הויף: דער סוכאַמניטשעס קינדער,
משהלע „דראַנגס“ און פון אַנדערע שכנים. (עס איז איבערהויפט שוין
געווען איינגעפירט אין „הויף“, אז קוים האָט אַ מאַמע נישט געוויסט
וואָס צו טון מיט אירע קינדערלעך, האָט זי זיי געשיקט צו דער „לערער-
קע“: „גיי צו דער לערערקע!“ אזוי ווי העלענקע וואָלט געווען אַ קהלישער
אַנשטאַלט און באַלאַנגט צו אַלעמען). טייל טראַגן נאָך אויף זיך ווייני-
טערדיקע, שווערע מלבושימלעך, אויסגעקרימטע שיבעלעך. נאָר איין טייל
פון זיי האָט בעסער און קליינער געטון: זיי האָבן אַראָפּגעוואָרפּן פון זיך
אי די קליידער, אי די שיד, און זענען געבליבן באַרוועסע. (ווער באַ-
טערקט דאָס שמוץ אויף קינדערלעך? קינדער, דאַכט זיך, זענען שטענדיק
ריין, און שמעקן אַרויס פון דער בלאַטע.) זייערע פנימלעך זענען נישט
געווען איבריג געוואָשן — נאָר ווער האָט עם באַמערקט! זיי זענען גע-
ווען פּרילינגס-בלומען. לעבעדיקע, באַוועגלעכע, פּרילעכע מיט שווימענ-
דיקע, גאַקעטע הענטלעך, מיט פליסנדיק-רוישנדיקע, ווי וואַסער-קוועלעכ-
לעך, קולעכלעך און געלעכטערלעך.

קינדער קאָנען אַ רינשטאַק פאַרוואַנדלען אין אַ קוואַלנדיקן טייד, אַ
מיסט-קאַסטן — אין אַ בלומען-גאַרטן און אַ וויסטן, גראַען, שמוציקן
הויף, באַליינט מיט קאַסטנס און טונען, באַשטעלט מיט פורן און האַנט-
וועגענער, האָבן זיי פאַרוואַנדלט אין אַ שאַטנדיקן, אַטעמדיקן וואַלד, אין
אַ שמעקנדיק פּעלד. זיי אַליין זענען געוואָרן קליינע נימפּן, וואַסער-גלעק-
לעך, וואַסער-ליילען, וואַסער-קוויטשערס. זי, העלענקע, איז געווען די גע-
טין צווישן זיי. זי האָט געבונדן קרענצלעך קינדער, געפירט זיי אַרום בוים,
אַנגעהאַלטן זיך ביי די הענט, געטאַנצט אַרום דעם בוים און געזונגען
עפעס אַ קינדער-ליד, וואָס האָט געקלונגען דורך דעם פּרילינג, פון קאַ-
טאר באַפּרייטע, קינדערשע קעלעכלעך, ווי גלעקלעך וואָלטן געקלונגען
אין וואַסער. און דער אַלטער בוים אין מיטן, מיט זיין צו דער ערד גע-
בויענער טשופּרינע, האָט געלאָזט טון מיט זיך, וואָס די קינדער האָבן

געוואָלט. זיי זענען געקראָכן אויף אים, זיי האָבן געצויגן זיינע צווייגן, זיי האָבן געריסן זיינע בלעטער און געבונדן זיך קראַנצן אויף די קעפּ. ווי אַן אַלטער, געטרייער הונט, האָט ער פאַרקוקט אויף זיינע אַלטע יאָרן, און ווי ווייט ער האָט געקאָנט, האָט ער געדינט.

מירקין איז געשטאַנען און האָט באַטראַכט די סצענע. ער האָט געזען העלענקען. זי האָט אים אָבער נישט באַמערקט. זי איז געווען אזוי אַרײַנגעטון אין שפּיל מיט די קינדער, אַז זי איז אַליין פאַרוואַנדלט גע-וואָרן אין איינער פון זיי. זי איז אַוועק פון זיך און איז איבערגעגאַנגען גען אין אַן אַנדער לעבן. ער איז געשטאַנען און האָט זי באַטראַכט מיט ווונדער, ווי עפעס נישט דאָ-וועלטיקס וואָלט דערשינען פאַר אים, ווי עס וואָלט אים ווערן געוואָלט אַ צייכן געבן. ער האָט זיך אַזוי קלאָר דערמאַנט אָן דעם אַלטן יידס רייד. ער האָט געזען ווי די מענטשליכע אויפגאַבן זענען אַזוי איינפאַך, און אַזוי לייכט צו דערגרייכן, זיי וואַלגען זיך דאָך אַרום אונטער די פּיס. מען דאַרף זיי נאָר קאָנען אויפהויבן...

און ווער זאָגט, אַז עס זענען דאָ גרויסע און קליינע אויפגאַבן אין לעבן? ס'איז נישטאָ קיין „קליין“ און קיין „גרויס“ אין אונדזער טון. עס זענען נאָר דאָ אויפגאַבן און דערפּילונג. יעדער איינער שטייט אויף זיין אָרט און טוט דאָס, וואָס איז פאַר אים באַשטימט. אַלע רעזולטאַטן קומען זיך צוזאַמענצולויפן צו איין סך-הכל. דאָס איז אונדזער וואַקסן, דאָס איז אונדזער שטייגן פון מדרגה צו מדרגה — צו די העכסטע הויכן. נישט דאָס אַריבערשפּרינגען זיך אַליין, איבער די אייגענע כוחות, איילט צו דעם פּראָצעס פון אונדזער וואַקסן. דאָס איז אַן אויספּוצן זיך מיט פּעדערן, אַ גלאַנץ פון דרויסן. אַזוי ווי עס איז דאָ אַ גלאַנץ פון געלט. איז אויך דאָ אַ גלאַנץ פון אידעאַל.

— איך בין נישט קיין העלד, — האָט ער זיך געזאָגט, — און איך וויל אויך נישט זיין. איך וויל זיין אַן איינפאַכער בויער. אַ ציגל-טרע-גער, אַ לאַסט-שלעפּער און אַ פּאַדעם-דרייער. דער עיקר איז נאָר דאָס וועבן, געטריי צו שטיין ביים וועב-שטול, וואָרים סוף-כל-סוף — וועבן מיר דאָך אַלע איין קלייד...

ער האָט איר נישט געוואָלט שמערן און איז אַרויס פון הויף, אַז זי זאָל אים נישט באַמערקן.

ער האָט זיך אַרומגעדרייט איבער די מיט פּרילינג און זון באַגאַן-

סענע גאסן א גליקלעכער און א רייכער, ווי ער וואָלט געווען געפונען עפעס א גרויסע מציאה.

שפעטער, ווען מירקין האָט אָנגערטראָפן העלענקען אין דער שולע אליין, האָט ער איר עפעס אין האַנט אַריינגעשטעקט. העלענקע האָט עס גענומען און געזען א פּראָקלאַמאַציע, וואָס רופט די יידישע אַרבעטער צו א מאַניפעסטאַציע אויף דעם ערשטן מאי צוזאַמען מיט אַלע אַנדערע אַרבעטער.

— וואָס איז דאָס? — פרעגט העלענקע.

— דאָס איז כּל־המתנה, וואָס מײן פּאָטער האָט דיר געשיקט.

— וואָס? — פרעגט־איבער העלענקע. נישט פאַרשטאַנען — וואָס

ער רעדט.

— דאָס איז פאַר דעם געלט, וואָס מײן פּאָטער האָט געשיקט, אַז

איך זאָל קויפן פאַר דיר א כּל־המתנה. דו האָסט דאָך גאָרנישט קעגן אַזאַ געשאַנק.

— געוויס האָב איך נישט, — ענטפּערט־אָפּ העלענקע. — נאָר פאַר-

וואָס האָט ער דאָס עפעס געשיקט פאַר מיר א כּל־המתנה?

— אַ, דו ווייסט נישט. איך האָב דאָך אים געשריבן, אַז מיר זענען

פאַרקנסט, מיר גייען חתונה האָבן.

— וואָס, — פרעגט אַלץ העלענקע, און א פייער ברענט אין איר

פנים.

— נו, געוויס. — איך וויל טאַקע היינט מיט דיין טאַטן רעדן וועגן

דעם.

העלענקע קוקט אים אָן און צוויי גרויסע טרערן שפּריצן־אַרויס פון

אירע אויגן.

— דיין טאַטן האָסטו שוין געשריבן דערפון, מיט מײן פּאָטער

ווילסטו רעדן, נאָר מיר האָסטו גאָרנישט געזאָגט דערפון.

מירקין שטייט א דערשטוינטער, — שמייכלט נאַריש, קאָן נישט גע-

פינען קיין וואָרט און חזרט־איבער פאַר זיך.

— טאַקע אַזוי, דיר האָב איך גאָרנישט געזאָגט דערפון.

העלענקע קוקט אים אָן מיט א געבעט אין אירע אויגן:

— פאַרוואָס?

— איך ווייס נישט, — שמייכלט מירקין.

אין א וויילע ארום שטאמלט ער ארויס:
 — ווייל איך גלויב, אז דיר באדארף איך גארנישט זאגן, — דו
 ווייסט אלעס.
 העלענקע בלייבט שטיין א פארשטיינערטע. איר פנים ווערט בלייך.
 און זי קוקט אים מיט חוצפהדיקער עקשנות אין די אויגן אריין.
 — און פארוואס אנטלויפסטו פון מיר? —
 מירקין גיט א ציק, ווי אן עלעקטרישער שטראם וואלט אדורך דורך
 זיין קערפער. זיינע פינגער קורטשען זיך איין — און ער קוקט איר אויך
 א בלייכער אין פנים אריין:
 — ווייל איך האב מורא געהאט פאר דיר.
 פאר מיר?
 — יא. — דו ביסט אזוי ענלעך צו מיין מוטער, און איך האב גע-
 וואלט אנטלויפן דערפון.
 — פארוואס? פרעגט העלענקע, און איר עקשנותדיקער בליק פאר-
 וואנדלט זיך איצט אין א ווייגרימאסע.
 — איך ווייס נישט פארוואס, איך קאן עס דיר נישט דערקלערן.
 — און דאך ווילסטו מיט מיר חתונה האבן?
 — יא.
 — פארוואס?
 — ווייל מיין מזל איז שוין אזעלכער, — זאגט מירקין פלינק —
 און נעמט-אזועק זיין בליק פון איר.
 — איך האב געמיינט, אז איך בין דיין גליק — און איך זע נישט
 איין, פארוואס איך זאל פארבינדן מיין לעבן מיט א מזל, וואס איז יעדנ-
 פאלס נישט מיינער, — זאגט העלענקע און וויל פארלאזן דאס צימער.
 — זעסטו נישט, אז אן דיר וועל איך פארלוירן גיין, — זאגט ער
 ווי פאר זיך און בלייבט ווידער שטיין ווי ער שטייט, נישט צו מאכן
 דעם מינדסטן שריט זי צוריקצוהאלטן.
 עס איז מער געווען זיין איינזאם פארלוירן-שטיין — ווי זיינע
 ווערטער, וואס האבן זי צוריקגערופן. זי איז צוגעגאנגען כאענט צו אים
 — און האט אים געקוקט אין פנים אריין — און געזאגט צו אים די
 ווערטער:

— דו האָסט מיך נישט ליב. — פאַרוואָס פאַרלאַנגסטו פון מיר דעם קרבן.

מירקין האָט געבויען דעם קאָפּ צו דער ערד אין אָפגעענטפערט:

— דו ביסט געוויינט דערצו, דיין מזל איז אַזעלכער.

די טרערן האָבן געשפּראַצט פון אירע אויגן — און געשטיקט אין איר קעל.

— אָבער דו אַנטלויפסט דאָך פון מיר!

ער האָט איינגעגראָבן זיין פנים אין איר קאַלטן האַלדז, און גע-
ברומט אין איר לייב אַרדיין:

— דאָס איז אויס ליבע, העלענקע! ...

קאַפיטל 13

ציוניסט און אַסימילאַטאָר

קעניגשטיין, דער העברעאישער לערער, הורוויצעס פריינט, האָט זיך טאַקע געקליבן צו פאָרן קיין ארץ-ישראל, אויף אַ רעכטן אמת. קיינער האָט נישט געוואוסט, ווי אזוי ער וועט דאָס אויספירן. נישט נאָר האָט ער נישט געהאַט קיין געלט אויף דער רייזע, נאָר וואָס וועט ער טון מיטן ווייב און קינדער, וואָס ער לאָזט איבער? אָבער קעניגשטיין האָט אָנגעהויבן צו פאַרנאַכלעסיקן זיינע לעקציעס. ער האָט זיך אָפגעלאָזט און איז געוואָרן אויס מענטש. אין די אַוונטן פלעגט ער זיצן ביים קאַרגן ליכט פונעם טיש-לאָמפּ, דעם קאָפּ אָנגעלענט אויף אַ האַנט און אַרריינגעקוקט אין לשון-קודשדיקע ביכלעך, אין פאַרשידענע לוחות, אין וועלכע עס זענען געווען באַשריבן די הייליקע ערטער פון הייליקן לאַנד, און האָט אויסגערעכנט יעדע חיה און בהמה, וואָס האָבן זיך געפונען אין די גע-
ציילטע יידישע קאָלאָניעס, און ער פלעגט קרעכצן מיט קנאה. זיינע אויגן זענען פאַרגלייזט געווען ווי זיי וואָלטן אַרומגעבלאָנדזשעט אין אַ וואַלקן, און אַ הייליקער, לייכטנדיקער וואַלקן איז געלעגן אויף זיין בלייבן פנים, פון וועלכן ס'האָבן זיך, ווי געווענלעך, אַרויסגעהויבן די רויטע פלעקן אויף די שפיצן פון די באַקן-ביינער. אין דער ענגער, טונקעלער שטוב

האָבן זיך אומגעדרייט, אַ חוץ קלייננוואַרג, אַ טאַכטער, אַ בוגרת, אַ קאַ-
 פעליוש-פּיעצערין, וואָס איז שוין דעם צווייטן חודש אָן אַרבעט, און קאָן
 נישט אַרויסגיין פון שטוב דערפאַר, ווייל זי האָט נישט קיין פּאַסיקן
 ווינטער-מאַנטל. דאָ איז אויך די מאַמע, וואָס האָט אַמאָל געמוזט זיין אַ
 שיינע, וואָרים אירע מיידליש-העוודיקע גריבעלעך און וואָרצעלעך פון איר
 שאַרף-געשניטענעם ברונעטן פנים, וועלכע האָבן אַמאָל אזוי קעניג-
 שטיינס האַרץ געפאַנגען, שמייכלען נאָך אַרויס פון דעם פּריציטיקער-
 איגירטן פנים. דאָס גאַנצע לעבן פון קעניגשטיינס הויז, זעקס און צוואַנ-
 ציק יאָר לעבן, שטייט אָנגעשריבן אויפן פנים פון קעניגשטיינס ווייב:
 אַלע ווינטערס, אַלע דיר-הגעלט-צאָלונגען, אַלע קינדער-קראַנקהייטן האָבן
 איבערגעלאָזט יעדער זיין קנייטש אויף איר פנים; נאָר דעם טיפּסטן
 קנייטש אַרום דעם מויל און די לעכער אַרום די אויגן האָט אינעם ווייבס
 פנים אויסגעקאַטן די פינף און צוואַנציק יאָריקע בוגרת. איר האָט זי
 אויך צו פאַרדאַנקען די פּאַסן גרויע האָר, וואָס רייסן זיך אַריין אין דעם
 געדיכטן ברונעטן קאַפּ פון דער פּרוי.

זיצט זי, די פּרוי קעניגשטיין, לאַה, ביי דער צווייטער זייט טיש
 פון איר מאַן און העלפּט-צו, ביים שוין פון לאַמפּ, איר יינגערע טאַכטער
 איינצופּעדימען האָר, וואָס קומען פון אָפּגעשוירענע כּלה-קעפּ, צו פּלעכטן
 שייטלעך פאַר יונגע ווייבלעך. זי וואַרפט פון צייט צו צייט אַ בליק
 אַרויס פון איר אַרבעט אויף איר שליםמזלדיקן מאַן, ווי ער זיצט אזוי
 מיט דער באַק אָנגעלענט אויף דער האַנט — פאַרטראַכט אין די ביכלעך
 וועגן אַרץ-ישראל. זי פילט, אז זיין נשמה גייט אויס נאָך די הייליקע ער-
 טער פונעם הייליקן לאַנד, און זעט ווי די רויטע סוכאַטניטשע פּלעקן
 גליען ווי רויזן אויף זיינע באַקן. הייבט לאַה אָן צו שאַקלען מיטן קאַפּ
 אויף איר אומגליק און זאָגט מיט אַן איכה-טאָן, אויסגעמישט מיט סרעכצן,
 ווי צו קבראַבות ביי דער מאַמעס קבר אויפן לענטשיצער בית-עולם:

— ביסט גוט משוגע געוואָרן, מיין מאַן. נאָדיר אַ ניי אומגליק, —

אַרץ-ישראל! האָט איר שוין געהערט, מענטשן, פון אזא בראַך?

— וואָס האָט דיר אַרץ-ישראל שלעכטס געטון? — פּרעגט דער

מאַן אין אַ גלייכגילטיקן גמראַ-נגון, נישט פאַרגינענדיק דערביי דעם
 ווייב אַ בליק פון די ביכלעך אַרויס.

— וואָס אַרץ-ישראל האָט מיר געטון? דו זיצסט איבעראַנאַנד. אַ

וונדער, וואָס מען זאָגט דיר אָפּ די לעקציעס? דיין קאָפּ שטייט דען עפעס צום לערנען? אז דו ליגסט אינגאַנצן אין ארץ-ישראל?
 — וואָס מיינסטו, מיין ווייב, אז אין ארץ-ישראל איז שלעכט צו ליגן? נישט איין גוטער ייד וואָלט זיך דאָס געוונטשן, — וויצלט זיך דער מאַן.

— יא, אז מען ליגט שוין! וואָס טוט מען אָבער, אז מען האָט נאָך נישט די זכיה ביי גאָט און מען באַדאַרף נאָך די זינדיקע נשמה דער-האַלטן? דו ברענגסט דאָך שוין זייט וואָכן קיין גראָשן נישט אין שטוב אַרײַן. און ווען נישט דאָס קינד מיט די שייטלעך, וואָלטן מיר דאָך פאַר הונגער אויסגעזאַנגען. איך עס דאָך זי אויף לעבעדיקערהייט. האָסטו גאָר קיין האַרץ נישט? גאָר קיין „סומיעניע“ נישט?

— אין ארץ-ישראל ליגט מען נישט. אין ארץ-ישראל לעבט מען. אין ארץ-ישראל אַרבעט מען. אין ארץ-ישראל בויט מען! — האָט זיך דער מאַן אויפגעהויבן פון זיין שטול, און עס האָט זיך דעם אַרימען ווייב אויסגעדאַכט, אז ער איז העכער געוואָרן. די קראַנקע רויטע בלומען אויף די באַקן האָבן זיך נאָך מער צעבליט און די שוואַרצע אויגן זיינע האָבן געלויבטן, אזוי אז דאָס ווייב האָט — ווי יעדעס מאָל ווען עס האָט אים „אַנגעכאַפט“ — אויך דאָס מאָל זיך פאַר אים דערשראָקן, אז ס'זאָל אים חלילה נישט עפעס געשען, און עס האָט איר שוין אינגאַנצן באַנג געטון, וואָס זי האָט אָנגעהויבן. זי האָט עס געוואָלט איינשטילן. דאָס האָט זי געפרוווט טון מיט די באַוועגונגען מיט דער האַנט, אָבער עס האָט שוין נישט געהאַלפן. קעניגשטיין איז ווי אַ ריטער געשטאַנען, אָנגעלאָרן מיט אַלע כלי-זיין צו פאַרטיידיקן דעם כבוד פון זיין פאַרשעמט-געוואָרענער מלכה, קעגן זיין אַרים ווייב.

— און איך זאָג דיר, מיין ווייב, אז דאָ ליגט מען ניין טיפע קלאַפ-טער. אין דר'ערד ליגט מען דאָ, אין גלות, ביי די באַלעבאַטיים, ביי די אָנגעפרעסענע יונגען, די תלמידים, וואָס שטופ זיי כאַטש די תורה דורכן פינגער אַרײַן; ביי די פאַרשטויבטע שייטלעך, ביי וועלכע דו פאַר-שוואַרצסט דייןע נעכט, ביי די קאַפּעליושן, ביים גאַנצן לייב און לעבן. וואָס איז עס ווערט, מ'שטיינס-געזאַנט? אַ ביטערער, אַ פינצטערער, אַ שוואַרצער גלות. און פאַרוואָס און פאַרווען? וואָס פאַראַ האַפּענונג האָסטו? אויף וואָס וואַרטסטו? אויף וואָס וועסטו אויסזיצן?

דאָס ווייב האָט געלאָזט פאַלן דעם קאָפּ אונטער זיינע ווערטער, ווי פון קלעפּ, צו דער ערד. און אזוי האָבן אויך געטון די קינדער. איר טיפּ פּע, שוואַרצע נאַכט האָט ער אויפגעדעקט פאַר איר.

— געוויס, געוויס. יאָ, יאָ, מיין מאַן. אָבער וואָס האָסטו פאַר אַן אַנדערע עצה? קאַנסטו מיר אפּשר זאָגן?

— קיין ארץ-ישראל גיין. ערד באַארבעטן, פּעלדער פאַרזייען. דעם שופּל אין האַנט נעמען, אונטערן פּרייען הימל לעבן. מיט דער נאַטור, מיט דער מאַמען ערד, ווי אונדזערע עלטערן האָבן געטון. אויפּעמען, אויפּלעבן. איך, דו, די קינדער. מיר וועלן נייע מענטשן ווערן. מיר וועלן האָבן אייגענע מילך פון אונדזערע קו. פאַרגאַכט פון פּעלד אַהיימקומען מיט געזאַנג. אַ מידער פון אַרבעט, אין אייגענעם גערטנדל זיך אַוועק-זעצן. אייגענע פירות עסן. אייגענע ביימער.

— אָבער, גאָט מיינער, פון וואַנען וועסטו אויף הוצאות נעמען? אויף הוצאות! — קאָן זיך שוין דאָס ווייב נישט איינהאַלטן און שרייט איבער דעם מאַן. — וואָס טוט מען מיט אים! איך זאָג שוין נישט אויף אייגענע ביימער און קי, נאָר פּראָסט אויף הוצאות!

— אויף הוצאות? אויף הוצאות? — שטייט פּלוצים קעניגשטיין, ווי פון הימל אַראָפּגעפאַלן, ווי אָפּגעגאַסן מיט קאַלט וואַסער פונעם ווייבס מאַגענדיקע ווערטער, און קוקט זיך אַרום ווי אַ פּאַרלירן קינד, אַן אַרויסגעטריבענער פון זיין גן-עדן, און שטאַמלט פאַר זיך אומבאַ-האַלפּן די אומפאַרענטפּערטע קשיא:

— אויף הוצאות, פּרעגנסטו? — מיט ער זיך צוריק אויפּצוהייבן זיך אין דער הויך. — וויל נאָר פאַרן, וועלן מיר שוין קריגן אויף הוצאות.

דאָס ווייב האָט אים געוואָלט נאָך עפעס אָפּענטפּערן, נאָר זי האָט געקוקט אויף די רויטע פּלעקן, אויף די שפיצן באַקן-ביינער, און זיך דער-שראַקן פאַר זיי. זיי האָבן זיך צעגלייט אין פייערן. אַ רחמנות האָט זי אַרומגענומען צו אים, און זי האָט געגעבן אַ טראַריין איר פנים אין די פּלעכטן פון ברונעטע לאַקן האָר, וועלכע זענען געפאַלן פון כלות קעפּ צו פּלעכטן שייטלעך פאַר יונגע ווייבלעך.

זי האָט פאַרשוויגן און קעניגשטיין האָט צוריק אָנגעהויבן צו וואַנדלען צווישן די שטעגן צו די הייליקע ערטער אין זיין ביכל.

און אזוי איז געווען אַוונט נאָך אַוונט.

איינמאָל איז קעניגשטיין געקומען צו זיין פריינט, דעם לערער הור-
זויז און האָט צו אים געזאָגט אזוי:

— באו מים עד נפש! לענגער קאָן איך עם שוין נישט אויסהאַלטן.
שלמה, וואָס טוט מען? דאָס לעבן דאָ איז מיר נמאס און מיאוס געוואָרן.
עס ליגט מיר אַ כאָמעט אויפן האַלדז, און איך ווייס נישט פאַרוואָס איך
טראָג אים. מיין איינציקע האָפענונג איז נאָך ארץ־ישׂראל. איך ווייס, אז
איך וועל זיך דאָרט צו עפעס דערשלאָגן. אויב נישט — איז כאָטש אי-
בער די גאַסן זיך אַ הונגעריקער אַרומצודרייען, אַבי דאָרט צו זיין, אַבי
אַן אַנדערע לופט צו שעפן. דאָרט וועל איך וויסן פאַרוואָס איך לעב,
פאַרוואָס איך לייך, פאַרוואָס איך טראָג דעם יאָד. דאָ וועל איך אונטער-
גיין. איך פיל, איך גיי אונטער. כאָטש נאָר אַ סוף צום אייגענעם לעבן
צו מאַכן.

הורוויז האָט אים אויסגעהערט; דאָסמאָל האָט ער נישט אויסגע-
לאַכט זיין חלום, ווי תמיד. ער האָט זיך אויך נישט געוויצלט. ער האָט
געזען, אז זיין פריינט ליידיט, ליידיט צוליב אַן אידעע, און דער לערער
הורוויז האָט זיך די לעצטע צייט צו פיל זאכן צוגעוויינט, וואָס ער האָט
נישט געקאָנט טון אין די יונגע יאָרן. זיין אייגן לעבן, דאָס לעבן פון
זיין הויזגעזינד, האָט אים דערצו געבראַכט.

— דו האָסט כאָטש אַן אידעע, דו האָסט כאָטש אַ שטרעבן נאָך
עפעס. דיר איז גוט. וואָס טוט מען, אז מען האָט דאָס אויך נישט? —
זאָגט דער לערער מיט אַ קרעכץ.

— וואָס קומט מיר אַרויס, אז איך האָב אַ שטרעבן, אז איך האָב
נישט די מיטלען עם אויסצופירן? איך זע עם פאַר מיר, עם שטייט פאַר
מיינע אויגן. אַבער, ווי קומט מען דערצו? וואָלט איך נאָר בלוין אויף
הוצאות געהאַט!

דער לערער האָט געשוויגן אַ וויילע, פאַרטראַכט זיך, דערנאָך האָט
ער אים געפרעגט:

— גוט. זאָגן מיר, אז דו האָסט שוין אויף הוצאות. וואָס וועסטו
מיט דעם הויזגעזינד טון? וועמען וועסטו זיי לאָזן?

— וואָס האָבן זיי פון מיר, אז איך בין דאָ? אז איך פאַרדין סיי ווי
סיי נישט. זיי דערהאַלטן זיך ווי זיי קאַנען, פון שייטלעך פלעכטן. פאַר-

קערט, אז איך וואָלט אָפּגעפּאַרן, ווער ווייסט, אפשר וואָלט איך זיי מיט דער צייט אויך געקאָנט אַראָפּנעמען.

דער לערער האָט אים דאַרויף גאָרנישט אָפּגעענטפּערט, געגעבן די האַנט, און זיי זענען זיך צעגאַנגען.

אין אָוונט, נאַכדעם ווי די קינדער האָבן שוין געמאַכט די לעקציעס און רחל-לאַה האָט פּאַרבראַקט איר טאָג אַרבעט מיט שטאַפּן שקאַרפעט-קעס ביים אויוון, האָט דער לערער הורוויץ זיך גענומען נישטערן ביי זיין ביכער-שענקל. עס איז איר גאָרנישט איינגעפאַלן. עס איז געווען אַ געווענלעכע זאַך, אז אין אָוונט, נאָך דעם טאָג לעקציעס, זאָל דער מאַן זיך פּאַרקלייבן אין ביכער-שענקל און מען זאָל אים פון דאָרטן נישט קאָנען אַרויסציען. מיט אַ מאָל דערזעט רחל-לאַה, ווי שלמה נעמט אַרויס גאַנצע שטויסן ביכער, באַקוקט זיי צוערשט, צערטלט זיי אַ מינוט אין זיין האַנט, ווי ער וואָלט זיך געווען עפעס איבערגעלייגט, און בינדט זיי צונויף אין פעקלעך, עפעס ווי אוועקצוטראָגן. האָט עס איר געגעבן אַ שניט אין האַרץ. די זאַך איז איר פּאַרנעקומען פרעמד. וואָס פּאַקט ער עפעס די ביכער? וואָס וויל ער מיט זיי טון? וואָס פּאַראַ נויט עס האָט זיך ביז איצט נישט פּאַרקלייבן אין הורוויצעס שטוב, איז זי נישט געווען גרויס גענוג צו פּאַרטרייבן די ביכער פון שוויבן-שענקל. די נויט האָט גע-קאָנט מאַכן דאָס לעצטע מלבוש אוועקצוטראָגן אין שטאַטישן לאַמבאַרד, אָבער די ביכער זענען ביז איצט פּאַרשווינט געבליבן. עס האָט איר קיינ-מאָל נישט געקאָנט קומען אויפן געדאַנק, ביי וואָס פּאַר אַן אומגליק עס זאָל זיך נישט מאַכן, אפילו דענסטמאָל ווען זי האָט זיך גענייטיקט אין הוצאות צו פּאַרן קיין פעטערבורג, בשעת איר זונס אַרעסט, צו פּאַר-זעצן די ביכער. זיי זענען געווען דאָס הייליקסטע, דאָס אומבאַרירבאַרסטע פון שטוב. וואָס האָט געקאָנט אַזעלכעס געשען, וואָס האָט אים געמאַכט זיך צוצורירן צו די ביכער? רחל-לאַה האָט זיך דערשראָקן. דאָך האָט זי נישט געוואָגט דעם מאַן צו פרעגן. זי האָט געפילט זיינע לידן, אז ער האָט דאָס געקאָנט ברענגען איבער זיך. זי האָט אוועקגעלייגט דאָס שטאַ-פּעכטס און האָט אָנגעקוקט איר מאַן אַ פּאַרווונדערטע, אָן ווערטער.

הורוויץ האָט שוין דערפילט דעם ווייבס בליק. ער האָט זיך אויפ-געהערט צו צערטלען מיט די ביכער, פּאַרבונדן די פעקלעך איצט מיט

עקשנות, ווי עס וואָלט זיך געווען געהאַנדלט נישט אין זיינע ביכער, נאָר אין עפעס אומנוצלעכע שמאַטעס, און געזאַגט:

— ביי זלמןען איז זייער שלעכט. ער האָט זיך היינט געקלאָגט פאַר מיר. איך האָב מורא, ס'זאָל מיט אים נישט פאַסירן עפעס שלעכטס.

— אז ער האָט זיך איינגערעדט אַ קרענק אין בויך, אז ער מוז דווקא פאַרן קיין ארץ-ישראל, אז נישט וועט די וועלט אונטערנייז — ווער איז אים שולדיק?

— ס'איז נישט מיין אידעאַל, אָבער עס איז פאַרט אַן אידעאַל, — זאָגט דער לערער.

רחל-לאה האָט געוואָלט אָפּענטפערן, נאָר זי האָט — לויט איר געדוויהייט — פאַרביסן מיט אַ שאַרפן ביס פון אירע ציין אויף די ליפן, און זיך גענומען שטאַפן איר זאָק מיט אזא ענערגיע, אז זי האָט זיך אזש אַ שטאָך געגעבן מיט דער נאָדל אין פינגער.

אַ גאַנצע נאַכט האָט דער לערער הורוויץ נישט געקאָנט איינשלאָפן. ער האָט זיך געמיט נישט צו וואַרפן זיך אויף די זייטן, כדי רחל-לאה זאָל נישט הערן, און אויפכאַפן זיך, וואָס זי האָט עס סיי ווי סיי געטון. זי האָט שוין געהערט יעדן קרעכץ זיינעם און יעדן וואָרף זיינעם. נישט איבער די ביכער האָט ער זיך געוואַרפן. געוויס, זענען די ביכער אים געדווען אַ שאָד. יעדעס ספר איז געוואָרן איינגעשאַפט מיט ווייטיק, מיט צער, מיט פאַרזאָגן דעם ווייב אַ פאַר שיד, זיך אַן איבעריק שטיקל וואַרימע וועש. מ'האָט זיך באַנגונגט מיט אַ נייער לאַטע, מיט אַ קינדס אַ העמדל, מיט דעם יונגס אַ פאַר הויזן. יעדעס בוך איז געווען אַ שטיק האַרץ אַרויסגעריסן. יעדעס בוך איז געווען אַ זיג איבערן דלות, אַ קאַמף מיט דער נויט און אַ שפּרונג איבער די טאַג-טעגלעכע זאָרגן. יעדעס ספר האָט געטראָגן אַ ישועה, אַ שטיק אמונה אין פּראָגרעס. יעדעס ספר איז געווען אַ חלום און אַ וואַרהייט: טען און ספּענסער, רוסאָ און דאַרווין, מילער און קראָפּאַטקין — ווי מלאכים זענען זיי געשטאַנען פאַר אים, וואָס פירן אַריין אין געדון פון דער נאַטור. די ספרים האָט ער שוין באַזיגט. דאָס איז נישט געווען קיין שאָד. מילא, וועט מען זיך מוזן לאָזן באַנגונגען מיט אַ געבאָרגט בוך. וואָס אים האָט באַאומרויאַקט און באַרויבט זיין שלאָף, איז געווען: צי ער, אַ מענטש, וואָס גלויבט אין פּראָגרעס, אין זיג פון דער ציוויליזאַציע איבער אַלעם שלעכטן, אין פאַרבריי-

דערונג פון אלע מענטשן — קריסט, ייד און הייד — זאל צולייגן א האנט צו אזא רעאקציעאנערן שריט, צו העלפן זיין פריינט צו פאָרן קיין ארץ-ישראל, וואָס איז נאָר אַ פאַרשטאַרקן די רעאקציע און אַ סעפּאַראַטיזם. באַרואיקט האָט אים אָבער דער געדאַנק פון „אויטשיזנאַ“ (פּאָטערלאַנד), וואָס איז מיט דעם אידעאַל פאַרבונדן. „אויטשיזנאַ“ האָט אַלצדינג גע-כשרט. ער האָט זיך דערמאָנט אין נייעם דור, אין זיינע אייגענע קינדער. זיי האָבן שוין נישט דעם אידעאַל פון „פּאָטערלאַנד“ (דער לערער האָט דעריבער ביטער אָפּגעקערעכצט און געזען דערין אַ סימן פון מאַטע-ריאַליזם, אין וועלכן דער נייער דור ווערט פאַרזונקען), און ער האָט זיך געזאָגט:

— צי ארץ-ישראל, צי אַן אַנדער לאַנד — עס איז דער אידעאַל פון „פּאָטערלאַנד“. די יונגערע האָבן עס שוין נישט. מיר, די אַלטע, זענען די לעצטע ריטער, און מיר דאַרפן שטיין איינער ביים אַנדערן, צי עס איז יאָ מיין אידעאַל, צי נישט.

צומאָרגנס האָט ער אַוועקגעטראָגן די בינטלעך ביכער אינעם משה-בילשן ביכער-געוועלבל, צו ישראל אַהרנזאָן, אויף טוואַרדע-גאַס, וווּ עס קומען זיך צונױף די משכילים יעדן פרייטיק נאָך מיטאַג, רויכערן פּאַפּיר-ראָסן און פירן וויכוחים וועגן דער נייער העברעאישער ליטעראַטור. נאָך אַ לאַנגן דינגען האָט ער פאַר זיינע בינטלעך ספרים אַרויסבאַקומען פון דעם קאַרנן, געשרויפטן בוכהענדלער גענוג געלט, וואָס האָט געקלעקט פאַר אַ דריטן קלאַס שיפס-בילעט קיין יפו, איבער אדעס. ער האָט אַוועק-געטראָגן דאָס געלט מיט גרויס פרייד צו זיין פריינט קעניגשטיין און איבערגעגעבן די פאַר צענדליק רובל מיט אַ פנים-יפות און געזאָגט אזוי: — אַן אידעאַל איז עס. נאָר אַ משוגעת סיי ווי סיי. פאַר געזונט-טערהייט!

קאַפיטל 14

דער ערשטער מאַי

עס איז געקומען דער פּרילינג, און ווי יעדעס יאָר, צוזאַמען מיטן גרינעם גראָז, מיטן בליען פון די ביימער און מיט די דערלייכטערטע,

אויפלייזנדיקע ווינטן, האָט זיך אָנגעהויבן דער סעזאָן פֿון רעוויזיעס און אַרעסטן.

וואַרשע איז געווען אין אַ באַלאַנגערונגס־צושטאַנד. קיינער האָט נישט געוואָלט, צי ער איז זיכער מיט זיין פֿרייהייט. מען האָט פֿלוצלינג, אין מיטן העלן טאָג, געמאַכט אַן „אַבלאַוע“ אויף קאַפּע־הייזער. פֿאַטרולן האָבן זיך געדרייט אין די גאַסן, אָפּגעשטעלט די דורכגייענדיקע און גע־פֿרעגט אויף פעסער, צוגענומען די מענטשן און געפֿירט אין צירקל אַרײַן, אָדער איבערגעפֿאַלן אין אַ שיינעם העלן טאָג אַ הויז און אוועקגעפֿירט די מענטשן אין ראַטהויז.

מען האָט זייער אָפט געזען, ווי פֿאַטרולן פֿירן דורך די גאַסן אַרעס־טירטע גרופּעס ציוויל־געקליידעטע מענטשן, מענער און פֿרויען, יידן און קריסטן. ביינאַכט איז גאָר געווען אַ שרעק אַרויסצוגיין אין גאַס. אויף די עקן זענען געשטאַנען „רעוויראָוועס“ און ציוויל־געקליידעטע שפּיצלען, און מען האָט יעדן פֿאַרבייגייער אָפּגעשטעלט און אוועקגעפֿירט. עס איז געווען אַן אימה צו שלאָפֿן אין די אייגענע היימען. יעדע פֿאַרדעכטיקטע שטוב האָט מען ביינאַכט אויפּגעוועקט דורך אַ שטאַרקן קלימפּערן אין טיר־גלאַק מיט דעם באַקאַנטן שפּרוך: אַ „טעל־ענראַם!“ מ'האָט שוין גע־וואָלט, וואָס דאָס מיינט.

דורך די שטילע אויסגעשטאַרבענע גאַסן האָט זיך געהערט אַן איינ־זאַם רעשן פֿון דראַזשקע־רעדער אויפֿן שטיינערנעם ברוק. דאָס האָט מען געפֿירט, צווישן אויפּגעשטעלטע זעלנערישע ביקסן, אַרעסטירטע איינ־ווינער, צוגענומענע פֿון די בעטן.

ביי די הורוויצעס האָט מען זיך געריכט יעדע נאַכט. ווי אין יעדן פֿאַרדעכטיקן הויז, אויף אַ רעוויזיע. רחל־לאַה, וועלכע איז שוין געווען אַ געפרוואַטע, האָט געמאַכט אַ „בדיקת חמץ“ און איבערגעקערט די קע־שענעס פֿון איר יונגל, דעם גימנאַזיסט, יעדן אָונט, איידער זי האָט זיך שלאָפֿן געלייגט. נישט איינמאָל האָט זיך די מאַמע אויף עפעס־וואָס גע־ריכט. גאָר אַזוי ווי מען וואָלט רחל־לאַהן פֿאַרגעסן. ביי אַלע באַקאַנטע האָט מען שוין געמאַכט נאַכט־וויזיטן. רחל־לאַהן האָט מען אויסגעמיטן, אַזוי ווי מען וואָלט זי געוואָלט פֿאַרשעמען.

— עפעס האָבן זיי היי־יאָר אַן אונדז פֿאַרגעסן, — זאָגט דער לע־

רער אמאל צו זיין משפחה ביים טיש, — ביי באקאנטע זענען זיי שוין געווען.

— עם געפעלט מיר נישט זייער שטילשווייגן, — האָט דאָס ווייב אין נאָכדענקען געענטפערט.

דערווייל האָט זיך דערנענטערט דער ערשטער מאַי, און די גאַנצע פּאָליציי איז געשטעלט געוואָרן אויף די פיס. פון דער אַרומיקער געגנט האָט מען אָנגעהויבן צו קאָנצענטרירן מיליטער אַרום דער שטאָט, און עס האָט זיך פאַרשפּרייט אַ קלאַנג, אַז דער שרעקלעכער וואָלינער פּאָלק, וואָס האָט זיך אויסגעצייכנט מיט מערדערישער אכזריות קעגן דער באַפעלקערונג, האָט באַקומען טאָפּלע אַמוניציע, מיטן באַפעל צו שיסן אין דער באַפעלקערונג. ביים קלענסטן ווידערשטאַנד. דאָך האָט דאָס נישט אָפּגעשראָקן די מאַניפעסטאַנטן. פאַרקערט, עס איז געווען אַ פאַרמעסטן זיך מיט די כוחות, אַ שטיל געוועט, ווער וועט וועמען מנצח זיין.

צום ערשטן מאַי איז פון פרימאָרגן אָן אַלץ געווען אויף דער גאַס. ביידע צדדים האָבן זיך געשטעלט. די ברייטע ברוקן האָבן פאַרנומען פאַטראָלן, „רעוויראָועס“ מיט פּאָליצייסטן, איינצלע גרופּעס קאָזאַקן אויף פּערד, באַוואָפּנט מיט נאַגייקעס אין די הענט און מיט שיס-געווער אין זייערע באַהאַנגענע טאָרבעס, פון וועלכע עס האָבן זיך געצויגן די רויטע שגורן פון זייערע רעוואָלוערן.

די טראַטואַרן, ווידער, האָט פאַרנומען אַ יום-טובדיק באַקליידעטע, אַ יום-טובדיק שטראַלנדיקע באַפעלקערונג, אַ געמיש פון פאַרשידענע שיכטן און קלאַסן. אַן ערנסטע, טונקל-באַקליידעטע אַרבעטער-מאַסע, צוזאַמען מיט אַן אויסמישעכץ פון אינטעליגענטן, גוט-נעקליידעטע הערן און רייך-אָנגעטוענע דאַמען. אין אַ טייל קלאַפּעס האָבן זיך גערויטלט קליינע, רויטע בענדלעך. ביי די גוט-באַקליידעטע אינטעליגענטן מיט די ווייכע היט האָט מען פון די קלאַפּעס געזען אַרויסגליען רויטע נעלקן. דאָ און דאָרט האָט אַן עלעגאַנטע יונגע דאַמע נאָר קאָקעטירט מיט אַ בונט רויטע מאָן-בלימעלעך, וועלכע זי האָט זיך אַריינגעשטעקט אין איר הוט, וואָס האָט אַרויספאַדערנדיק אַרויסגעגליט פון די גרוי-באַקליידעטע, ערנסטע און שווער-באוועגלעכע, געדיכטע אַרבעטער-מאַסן...

צו ערשט איז דער געראַנגל אָנגעגאַנגען אין דער שטיל, אָן ווערטער און מעשים. די פּאָליציי האָט זיך געטון דאָס איריקע, און די מאַסן —

דאָס זייעריקע. די גאָסן זענען געווען יום־טובדיק אויסגעראַמט פון טראַמ־ווייען און דראָזשקעס, ווי מען וואָלט איבערגעלאָזט אַ פרייען פלאַץ פאַרן קאַמף, וואָס דאַרף זיך אין זיי באַלד אָפּשפּילן. די געוועלכער פון די הויפט־גאָסן זענען געווען פאַרמאַכט. דאָ און דאָרט האָט אַ פּאָליצייסט געקלאַפּט אין די פאַרמאַכטע טירן פון די געוועלכער מיט דער שייד פון זיין שווערד, אַז מען זאָל זיי עפענען.

די זייטן־גאָסן, וואָס פירן צו דער מאַרשאַלקאָוסקע גאָס, וועלכע איז געווען דאָס טראַדיציאָנעלע אָרט פון ערשטער־מאי־מאַניפעסטאַציעס, זענען געווען אָפּגעשלאָסן דורך פּאָליצייסטן און זעלנערשע פּאַטרוֹלן. אזוי אויך דער איינגאַנג צום זאַקסישן גאַרטן, כדי נישט צוצולאָזן די מאַסן פון די אַנדערע טיילן שטאָט צו קאַנצענטרירן זיך אויף דעם מאַניפעסטאַציע־פלאַץ.

אַבער די מאַסן האָבן געטון דאָס זייעריקע. ווי צודרינגלעכע וואַסער־שטראַמען, וואָס רייסן זיך אַרויס פון אַן איבערגעפּולטער קאָריטע, האָבן זיך די מאַסן אויסגעבויערט וועגן מיט זייער צודרינגען צו דער מאַרשאַלקאָוסקע גאָס דורך הויפּן, דורך פּלויטן און דורך זייטיקע גאַסן, וואָס די פּאָליציי האָט פאַרנעסן צו פאַרשפּאַרן. אזוי, אַז שוין אין די ערשטע שעהען פון טאָג זענען די טראַטואַרן פון דער מאַרשאַלקאָוסקע גאָס געווען איבערגעשוועמט פון גרוי־געקליידטע אַרבעטער, שטאָמישע סוביעקטן און אָנגעשטעלטע, מחנות בלייכע, ווייס־געקליידעטע, מיט רוי־טע בענדער באַפּוצטע אַרבעטער־מידלעך, ווי אויך מיט עלעגאַנט אייס־זעענדיקע דאַמען.

די מאַרשאַלקאָוסקע גאָס אַליין איז געווען אָפּגעשלאָסן פון אַלע זייטן. ביי קרולעווסקע, פאַרן זאַקסישן גאַרטן, איז געשטאַנען אַ שווער־באַוואָפּנטער, מיט קאַזאַקן־רייטער פאַרשטאַרקטער פּאַטרוֹל. אזוי אויך ביים צווייטן עק, ביים ווינער באַנהויף. אַלע זייטן־גאָסן, וואָס פירן אַריין און אַרויס פון דער מאַרשאַלקאָוסקע, זענען געווען פאַרמאַכט מיט פּאַטרוֹלן. אזוי אויך די רייען פון די הייזער. די אויפּווערס האָבן באַ־קומען אַ שטרענגן באַפּעל צו האַלטן די הויפּן און די קאָרידאָרן פאַר־שלאָסן. אין פּילע הויפּן זענען געווען פאַרשטעקט פאַרשטאַרקטע פּאַטרוֹלן פון קאַזאַקן אויף פּערד, מיט גאַנציקע אָדער קאַלט געווער אין די הענט. די געוועלכער זענען געשטאַנען פאַרמאַכט. די שטומע, מיט ברע־

טער פארהאקטע שויעפענצטער, אָפּגעשלאָסענע טירן און טויערן האָבן גע-
 בילדעט די אייזערנע ווענט פון דעם לאַנגן טורמע-קאָרידאָר, אין וועלכן
 די ברייטע גאַס האָט זיך איצט פאַרוואַנדלט. זי האט געהאַלטן געפאַנ-
 גען צווישן אירע ווענט די יום-טובדיקע מאַסע, וואָס האָט שוין נישט גע-
 האט קיין אַנטרינונג, און אויף די פּנימער פון די מענטשן האָט אָפּגע-
 שיינט די אומרואיקייט, די דערוואַרטונג און אויך די קאַמפּלֶוסט, וואָס
 יעדער איינער האָט געפילט אין זיך.

פאַרשטענדלעך, האָט זיך פון פּרימאַרגאַן געפונען אויף דער מאַר-
 שאַלֶקאָוסקע רחל־לאַה מיט די איריקע. דער ערשטער מאַן איז שוין גע-
 ווען אַ טראַדיציאָנעלער פאַמיליען-יומ־טוב ביי די הורוויצעס אין שטוב.
 דער מאַן, האָט, פאַרשטייט זיך, נישט מיטגעמאַכט. פאַרקערט, ווי יעדעס
 יאָר, האָט ער געבורטשעט און תּרעומות געהאַט, נאָר צו שטערן צו גיין
 אין דער ערשטער-מאַימאַניפעסטאַציע — איז שוין געווען נישט ופאַר-
 זיינע כוחות. ער האָט איר שוין געלאָזט טון, וואָס זי האָט געוואָלט, ווייל
 ער האָט געווסט, אז ער וועט סיי ווי סיי זיך גאָרנישט קאָנען העלפּן
 אַנטקעגן זיין ווייב.

דעם אָוונט פריער האָט זי זיך אַליין געוואַשן און געריבן אין דער
 שיסל מיט מולענעס, געצוואָגן די קעפּ פון אירע טעכטער, ווי אויף אַ
 גרויסן יום־טוב, היינט פלאַטערן רויטע בענדער אין די צעפּ פון העלענקעס
 און זאָשקעס פאַרקעמטע האָר. רחל־לאַה איז שוין צו אַלט פאַר רויטע
 סטענגעס. אָבער זי איז אויסגעקליידט יום־טיבדיק, אין דעם בעסטן, וואָס
 זי האָט, אין דעם שוואַרצן זשאַקעטל, און אויפן קאָפּ — דאָס קליינע היי-
 טעלע מיט דער גרויער פּעדער, וואָס די עלטכטע טאָכטער, העלענקע
 וועלכע איז אַ בריה אויף די זאַכן, נייט איר איבער און ריכט עס איר
 אויס מיט אַ נייעם שוואַרצן באַנד אויף יעדן ערשטן מאַן.

דערפאַר אָבער האָט זי זיך אַריינגעשטעקט אין איר בוזעס די רויטע
 געלעקע, וועלכע מירקין האָט איר געבראַכט לכּבוד דעם יום־טוב, אַז מען
 זאָל דערקענען איר קאָליר. דער גימנאַזיסט, וועלכן זי האָט אַ נאַכט פּריער
 אויספאַרריכט די הויזן און אָפּגעשמירט די שיך, כדי צו פאַרשטעלן די
 לעכער, איז אָנגעטון אין אַ ווייכן הוט, אַנשטאַט אין זיין גימנאַזיסטישן
 קאַשקעטל, כדי מען זאָל אים נישט דערקענען.

אירע לייט, דער „זשאַכלינער“, איטשעלע, מוזן זיך דאָ אויך געפיר-

נען, נאָר זיי זענען ערגעץ־ווו פאַרשטעקט אין זייערע גרופעס. אזוי־אין אויך איר זון, דער גימנאַזיסט. ער איז ערגעץ־ווו פאַרפאַלן געוואָרן. זי גייט מיט אירע צוויי טעכטער, און מירקין שלעפט זיך נאָך פון הינטן אַ באַרוישטער און נייגעריקער, וואָס עס וועט דאָ זיין.

דערווייל הערשט אַ טויטע שטילקייט אין גאָס. די מאַסן באַוועגן זיך אַהין און צוריק אויף די טראַטואַרן, ווי זיי וואַלטן שפּאַצירט, און וואַגן נישט אַראַפּצוגיין אויפן ברוק צו פאַרנעמען די פרייע גאָס, אויף וועל־כער עס געפינען זיך די פּאָליציסטן און די פּאַטרוֹלן. אזוי אויך די פּאָלי־ציי. שיטער צעוואָרפן איבער דער שבת־רוענדיקער, שטילער, גלאַנצנדי־קער גאָס, באַפּאַלט זיי אַן אינערלעכער פּחד דער פּוסטקייט פון דער גאָס, און אַן אומבאַווסטקייט קוקט־אַרויס פון זייערע אויגן און פּנימער. „רעויראַוועס“ מיט די בלוט־אַנגעגאַסענע קאַרקן און העלדזער, שטייען באַאומרואיקטע מיט צעפּלאַמטע פּנימער, און עס דאַכט זיך, אַז אַ ליאַ־דע מינוט וועט אַזאַ שווער שטיק פלייש, אין רעויראַווע־מאָדיר, אומ־פּאַלן פון אַפּפּאַלעקסיע, פאַר אויפּרעגונג.

די געווענלעכע פּאָליציסטן שטייען מיט אימהדיקע, צוגעדריקטע, באַזאָרגטע פּנימער מיט אַ מינע פון תּמעוואַטע אָקסן, וואָס מען שלעפט אין שעכטהויז אַרײַן. די זעלנערשע פּאַטרוֹלן גייען פּאַרלאַנגווייליקטע מיט הילצערנע, האַרטע טריט איבער די שטיינער. מיט זעלנערשער גלויב־גילטיקייט קוקן זיי זיך צו צו די באַוועגלעכע מאַסן און שמייכלען מיט זייערע ווייסע ציין פאַרשעמטע. אזוי וואַגט זיך נישט איין צד דעם אַנד־דערן אַנצוגרייפן און אַרײַנצוטריטן אין זיין איינגענומענער טעריטאָריע. באַלד אָבער בילדן זיך געדיכטע שיכטן פון מאַסן אויף איין שטיק טראַטואַר. עס ווערט שוואַרצער און אַנזעענדיקער אויף דעם אָרט. פון די טיפּענישן פון פּאַרטרונקענע לייבער און קעפּ וויקלט ווער פון זיין ברוסט אַ רויט שטיקל טוך אַרויס און מיט אַן ערנסט געזאַנג, ווי צו אַ לוויה, מיט קולות פון שרעקנדיקע, אויפּגערעגטע קעלער און הערצער, — הייבט זיך אָן די געדיכטע מאַסע אַראַפּצוקוילערן אויפן פרייען שטיק ברוק. הענט פלעכטן זיך אין הענט, אָרעמס אין אָרעמס. לייבער קנעטן זיך צו לייבער, ווי מען וואַלט געוואַלט געפינען שוץ איינער ביים אַנדערן.

„און די קאָליר זיינע איז רויט —

וואַרים אויף אים איז אַרבעטער־בלוט.“

פון די טראַטואַרן אַראָפּ גיסט זיך שוין איצט די מענגע צעברעסווייז אין דער געדיכטער מאַסע, פון וואַנען עס הערט זיך דאָס געזאַנג, כדי אָנצושליסן זיך אין די רייען. עמיצער וויקלט־אויף ביים לויפן אַ צווייטע רויטע פּאָן און מיט אַן אומפאַרשטענדלעך געזאַנג, וואָס איז מער ענלעך צו שרייען, — לאָזט מען זיך וואָס שנעלער, איבער די קעפּ פון דער פּאָ-ליציי און פּאַטרוֹלן, צו די מאַניפעסטאַנטן.

אַבער די פּאָליציי און די פּאַטרוֹלן האָבן זיך פלינקער צוגעאיילט. פון אַ הויף שפּרינגען זיי אַרויס, איינער נאָכן אַנדערן. קאָזאַקן וואַרפן זיך אַריין מיט די אין אימפעט געיאָגטע פּערד אין די מאַסן. שרעקנדיקע הייבן־אָן צוריקצולויפן אויף די טראַטואַרן. אין דער געדיכטער רייע ווערט אַ מהומה. עס פּאַלן־אָפּ די אויבערשטע שיכטן, אזוי ווי מען וואָלט אָפּ־געשיילט אַ קאַרטאַפּל, פיל אַנטלויפן פון ברוק צוריק אויפן טראַטואַר.

ביי די מאַניפעסטאַנטן איז געבליבן אַ קליינע קופּקע מענטשן, וואָס האָבן זיך צוליב דער געפאַר נאָך ענגער צוגעדריקט און צוגעקנעטן איי-נער צום אַנדערן. און וואָס נענטער עס קומען־אָן די מיט שוים שפּריצן-דיקע קאָזאַקן מיט די פּאָכנדיקע נאַגייקעס אין די-הענט, אַלץ האַרצרייסט-דיקער, אַלץ שרייענדיקער ווערט דאָס געזאַנג:

„און די קאָליר זיינע איז רויט“.

שוין קלאַפּן די נאַגייקעס איבער די קעפּ, ווי אַ פייערדיקער רעגן. די צעוויילדעוועטע פּערד וואַרפן זיך אַריין אין דער מענגע, ווי אין אַ שטורעמדיקן טייך. דאָ און דאָרט זעט מען אַ נאַקעטע האַנט אויפשווינגן גען אין דער הויך איבער די קעפּ און פרוּוט פאַרהאַלטן אַ צעיאַכמערט פּערד. דאָ און דאָרט זעט מען, אַ ווייבערשער קאַפעליוש פליט־אַראָפּ פון אַ קאַפּ, אַ מענער־הוט וואַלגערט זיך איבערן ברוק. ער ווערט געטראָגן פון דעם ווינט. די רויטע פּאָן פאַרשווינדט אין דעם ים פון לייבער. און די מענגע צעפּאַלט זיך, ווי באַזונדערע טראַפּנס. זיי שטויבן זיך צוריק. מיטן זיך אויס מיט די מאַסן, וואָס געפינען זיך אויף די טראַטואַרן.

אַבער באַלד חזרט זיך איבער דאָס שפּיל אויף אַן אַנדערן עק גאַס. אויף אַ צווייטן עק, וואָס איז אויף אַ וויילע באַפּרייט געוואָרן פון פּאַטרוֹלן און פּאָליציי, בילדן זיך רייען. און ווידער הויבט זיך אויף אין דער זון, איבער די קעפּ, אַ רויטער פּלעק. אַרום אים גרופּירן זיך מענ-גען. עס שליסן זיך רייען, וואָס בילדן זיך פון די צוגעפּלויגענע, צוגעלאָך-

פענע מאסן פון אלע טראַטואַרן. די רייען ווערן ברייטער, די מענגע גע-
דיכטער, פארנעמען וואָס אַמאָל מער אַ גרעסערן שטיק שטח פון גאָס.
מיטן בליק פון אויג וואַקסט די מאַסע. אַלץ לויפט צו איין פונקט:
דאָרט, וווּ עס האָט זיך אויפסניי געבילדעט די מאַניפעסטאַציע. יעדער
איינציקער ווערט אַ טראַפּן וואַסער. יעדער טראַפּן פאַרגרעסערט, פאַר-
ברייטערט דעם שוואַרצן טייך. עס איז שוין נישט מער איין רויטע פּאָן,
נאָר מערערע פענער שווימען שוין אַרויף איבער די קעפּ פון פאַרשידענע
גרופקעס, מיט פאַרשידענע אויפשריפטן. פאַרשידענע געזאַנגען אין פאַר-
שידענע שפּראַכן מישן זיך צוזאַמען און ווערן איין שרייענדיק מעכטיק
קול פון איין קול אַרויס:

„און די קאָליר זיינע איז רויט —

וואַרים אויף אים איז אַרבעטער-בלוט“.

און הינטער אים קלינגט וווּ אָפּ, ווי פאַרשעמט, ווי צוריקגעהאַלטן:

„מיר שווערן מיר שווערן —

אַ שבועה פון בלוט און פון טרערן“.

עס נעמט אַ שטיקל צייט, ביז די פּאָליציי כאַפט זיך, וואָס דאָ איז
געשען. זי האָט אַ שטיקל וועג צו לויפן צו די נייגעבילדעטע רייען. דער-
ווייל וואַקסט די מאַניפעסטאַציע. זי צעגיסט זיך וואָס אַמאָל ברייטער.
הענט שליסן זיך ווידער אין הענט, אָרעמס צו אָרעמס. קערפּערס קניפן
זיך אין קערפּערס, און עס ווערט איין שטאַרקע, סאָלידע וואַנט, מיט רוי-
טע, שרייענדיקע פענער איבער די קעפּ, מיט שרייענדיקע געזאַנגען, וואָס
צינדן זיך אָן וואָס אַמאָל מער מיט באַגייסטערונג און פּלאַם. און ווען די
שווער-אַטעמדיקע „רעוויראָועס“ מיט די נאַקעטע שווערן אין די הענט
און די פּאָליצייסטן מיט די ביקסן נאָך זיי, קומען צולויפן, טרעפן זיי שוין
אָן אויף אַ געדיכטער, אויסגעהאַמערטער, אייזערנער וואַנט פון ברוסטן,
פנימער, וואָס באַוועגט זיך מיט שטאַרקע פּוס-טריט פאַראַויס, פאַראַויס.
די „רעוויראָועס“ מיט די סטראַזשניקעס ווערן אַ מינוט דערשראָקן
און קוקן זיך אום אומבאַהאַלפן אויף די קאָזאַקס, וועלכע זענען אויף יע-
נער זייט גאָס נאָך פאַרנומען מיטן צעטרייבן די מאַסן. זיי מאַכן אַ
טריט צוריק. דאָס גיט דער מענגע מוט. זי גייט איבער צו אַן אָנגרייפּנדן
שריט. די געזאַנגען ווערן פרייער, שטאַרקער, און פאַרלירן שוין דעם
פאַרצווייפּלטן שרעק-מאָטיוו און ווערן פאַרוואַנדלט אין אַ טריאומפּירנ-

דיק, זיגרייך געשריי. דאָ און דאָרט ציט זיך אויס אַ האַנט און גיט אַ שלעפּ-אַרין אַ „רעוויראַווע“ צי אַ פּאַליציסט אין די רייען אַרין, און ער ווערט דאָרט באַלד דערטרונקען, ווי אַ שטיינדל אין טייך. די איבריגע פּאַליציסטן לויפן צוריק מיטן גאַנצן כוח און רופן מיט זייערע שרעקע-דיקע געשרייען צו די קאָזאַקן.

נאָר די קאָזאַקן רירן זיך נישט, כאַטש מען קאָן זיי נוט זען פון דער ווייטנס. זיי שטייען מיט זייערע פערד ווי צוגעשמידט צו זייערע פלעצער. קיינער ווייסט נישט, וואָס עס איז געשען. עס גייען-אַרום בשר-רות: „די קאָזאַקן האָבן זיך צעבונטעוועט. זיי ווילן נישט שיסן אין די מאַסן“.

אַן אומדערהערטע באַגייסטערונג פּלאַמט-אויף צווישן דער מענגע. די שטימען ווערן העכער. טריאומפירנדיקער. עס וואַקסט דער וואַלד פון רויטע פענער און דעקט די קעפּ צו. די גאַנצע מאַרשאַלִקאַווסקע ווערט פריי אין ברייט פאַר די זינגענדיקע. פון אַלע פּנימער שטראַלט-אַראָפּ באַגייסטערטע פרייד. אויגן ברענען, הענט שטרעקן זיך אין דער לופטן און די מאַסע טרעט פּאַראוים. זי טרעט-אַריבער גרענעצן, וואָס קיינער זעט נישט, נאָר זיי זענען דאָ. זי ברעכט-אויף פאַרשלאַסענע טירן, וואָס האָבן פאַרצוימט וועלטן, וועלכע קיינער זעט נישט, — נאָר זיי זענען דאָ. זי טרעט אין אַנדערע וועלטן אַרין און טראַגט מיט זיך באַפרייאונג און דערלייזונג, נישט נאָר פון צאַרן און טיראַנען, נאָר אויך פון אינער-לעכע צוימען, וואָס האָבן זי באַענגט, — ווי אַן אייז-באַפרייטער טייך, וואָס טראַגט זיך פון זיין געפאַנגענער קאַריטע איבער פרייע פּרילינגדיקע פעלדער און פּלאַכן.

קאַפיטל 15

אין אַ מיז-פּאַסטקע

נאָר באַלד איז פאַר די לויז-געוואָרענע וואַסערן אויסגעוואַקסן אַן אייזערנע, מיט פייער-שפייגענדיקע טאַמע. קיינער האָט נישט געזען, ווי אזוי עס איז געשען, — ווי עפעס דורך אַ מאַגישער האַנט אַרויסגערור-פענע, זענען אויפגעשטאַנען פנים צו פנים, פאַר דער יום-טובדיקער,

שוועבנדער מאסע, א ריי אייזערנע זעלנער. שיטער צעשטאָטן, אָפגערוקט איינער פונעם אנדערן, — איין ריי נאָך דער אנדערער. די ביקסן — נישט אויף די אָרעמס, נאָר ווי ביים יעגער אויפן געיעג — אין די הענט, מיט די שפיצן פון די שפיזן געווענדעט צו די ברוסטן פון די מענטשן.

זיי האָבן זיך נישט געאיילט, נישט געלאָפן מיט אימפעט, נאָר טריט ביי טריט, ווי זיי וואָלטן זיכער געווען מיט זייערע קרבנות, האָבן זיך די שרעקלעכע רייען זעלנער גענענטערט צו זיי. א שטילער און א טויט־לעכער ערנסט האָט מיט אַמאָל אַרומגעכאַפט אי די מערדער, אי די קרבנות. דאָס טריאומפירנדיקע, זינגענדיקע געשריי איז אין די ערשטע רייען אין מיטן אויסגעלאָשן געוואָרן, און אין די טיפערע האָט מען נאָך געזונגען. נאָר באלד האָט זיך די שרעק אַריבערגעטראָגן אויך אין די טיפענישן אַרײן. א פאַניק האָט די מאַסן אַרומגעכאַפט. אזוי ווי זיי וואָלטן דערזען נישט קיין געווענלעכס. אַלע הערצער זענען שטיין געבליבן, די פנימער בלייך, די פיס אונטערגעשניטן, און די אויגן האָבן אָנגעהויבן פון איינעם אין אנדערן אַריינקוקן, ווי זיי וואָלטן הילף געזוכט. איין שרעקלעך וואָרט האָט געוואַנדערט, ווי אַ שד, און געשלאָגן איבער די קעפּ: — די וואָלינצעס!

אין דער מענגע איז פּלוצלינג געוואָרן אַן ענגשאַפט. דאָס האָבן די אויסערלעכע רייען זיך צוזאַמענגעקוועטשט און געשטויסן אויף צוריק. יעדער איינער האָט געוואָלט זיין אינעווייניק, באַהאַלטן, באַדעקן זיך מיט לייבער. די מענגע איז איצט געוואָרן ווי איין שטיק פאַרגליווערטע קערפער. לייבער זענען געוואָרן ענג צוזאַמענגעשמידט. נאָר דאָך האָט מען זיך נישט אָפגעשטעלט. צוגעצויגן דורך דעם מלאַך המות, וואָס שטייט פאַר די אויגן, איז די מאַסע געטראָטן ווייטער, כאַטש מיט אונטערגע־שניטענע קני, וואַקלענדיק זיך ווי שכור. ווי אַ שלאַנג, וואָס האַלט פעסט איר קרבן מיט דעם מאַגנעט פון אירע אויגן, אזוי איז געוואָרן די מאַסע צוגעכשוּפט פון די זעלנערשע ביקסן, און זיי זענען געטראָטן אין פייער אַרײן, שרייענדיק שוין איצט מיט שרעק־אָנגעשטעקטע שטימען, וואָס האָבן זיך ווי דראָאונגען געריסן פון זייערע הערצער:

— „און זיין קאָליר איז רויט“.

פון דער צווייטער זייט האָט ווער אַ קאָמאַנדע געגעבן. אָן ווערטער, נאָר אַ מאַך פון אַ שווערדל, און די ביקסן, וואָס זענען שלאַבריק געהאַנגן-

גען אין די הענט פון די סאָלדאטן, זענען איצט געוואָרן אויסגעשטייפט, מיט די לופטרערן געווענדעט צו דער וואַנט פון מענטשן-הערצער, וואָס זיי האָבן געהאַט פאַר זיך. די סאָלדאטן זענען בלייך געוואָרן, און דאָס האָט עדות געזאָגט אויף דער ערנסטקייט פון מאַמענט.

און אַ ווונדער: איצט האָט קיין פּאַניק מער נישט באַהערשט די מענ-גע מענטשן, נאָר אַן אומדערהערטע שטילקייט. די געזאַנגען האָבן אויפֿ-געהערט, די מענגע איז שטיין געבליבן, און ווי פון אַלע לייבער וואָלט איין לייב געוואָרן, פון אַלע לעבנס איין לעבן. עס איז געווען ווי די אַלע לעבנס פון די איינצלנע יחידים וואָלטן זיך צוזאַמענגעגאַסן, ווי פייער מיט פייער, אינסטינקטיוו זיך ביי די הענט אָנגעכאַפט, ווי איינער וואָלט דעם אַנדערן געוואָלט דורך דער האַנט זיין לעבן אַריינגיסן.

פּלוצלינג איז עפּעס געשען: פון דער העלער הויט האָט זיך אַ יינגל באַוויזן איבער די קעפּ פון אַנדערע. מען האָט נאָר געזען אַן אויסטערליש בלייך געזיכט מיט גראַבע, ציטערנדיקע נאָזלעכער, וואָס האָבן פלינק, אָן אַפּהאַלט אָטעם געשעפט. ער איז געשטאַנען אויף עמיצנס אַן אַקסל, צי אויף הענט אין דער ערשטער ריי, פנים צו פנים מיט דער זעלנערשער וואַנט. אויסגעשטרעקט אַ פּאַר בלייכע הענט אַנטקעגן די אָנגעצילטע ביקסן, האָט ער אָנגעהויבן צו רעדן אין רוסיש מיט אַ שטימע, וואָס איז געווען כמעט אומפאַרשטענדלעך פאַר אויפּרעגונג:

— ברידער וואָלינצעס!...

נאָר איידער ער האָט נאָך צייט געהאַט פאַרענדיקן דעם ערשטן זאַץ, האָט אַ טויבער זאַלפּ אַרויסגעקנאַלט פון די ביקסן אין די מאַסן אַריין. דער שאָס איז געווען אזוי טויב, אָן רעש, אָן רויך, אַז מען האָט גאָרנישט געווסט, וואָס עס איז געשען. עס האָט גענומען אַ ווילע ביז מען איז געקומען צום באַווסטזיין, אַז מען שיסט. ביז דענסטמאָל אָבער איז די מאַסע געבליבן שטיין ווי אַ פאַרגליווערטע און זיך נאָר געוונ-דערט, וואָס דאָ און דאָרט האָבן זיך איינצלנע מענטשן אונטערגעטונקט, אַראַפּגעבויגן זיך צו דער ערד, אַדער זענען געפאַלן אויף פרעמדע פּליי-צעס.

נאָך דעם ערשטן זאַלפּ זענען די זעלנער אויך שטיל געבליבן, ווי דערשראָקן. צי עס איז געווען אַ צווייטע קאַמאַנדע, צי נישט, יעדנפאַלס האָבן זיי נישט אויסגעפירט. זיי זענען געשטאַנען ווי פאַרגאַפט, אין דער

אין חלוש פארבליבענער מענגע, וועלכע רירט זיך נישט פון אָרט, נישט פאָראויס, נישט צוריק. דאָס האָט געדויערט אַ מינוט, — אַן אייביקייט. יעדנפאלס, האָט דורך דער צייט דאָס בלייכע יינגל, וואָס איז נאָך אלץ געזעסן אויף עמיצנס פלייצעס, מיט די ציטערדיקע, שווער-אַטעמדיקע נאָזלעכער, באַמערקט די געלע, שוין-געקרויזלטע וואַנצעלעך פון דעם יונגיטשקן אָפיציר, וואָס האָט מיט אַ נאָקעטער שווערד געגעבן די קאָ-מאָנדע צו שיסן. דאָס יינגל איז הענגען געבליבן מיט זיין בליק אין די לייכטנדיקע הערלעך, אין די בלויע שיינע אויגן פון דעם יונגן אָפיציר. איין אויגנבליק האָבן זיי זיך ביידע אָנגעקוקט. דאָס יינגל האָט יעדן-פאלס גוט געזען דעם אָפיציר, דערנאָך אויך נאָך געדענקט זיין פנים. מיט דער געשווינדקייט פון געדאַנק האָט דאָס יינגל אַרויסגעכאַפט אַ רע-וואָלווער פון זיין טאַש און אויסגעשאָסן אין די געלע הערלעך פון דעם שיינעם אָפיציר.

דער שאָס פון דעם יינגל איז געווען אַ סיגנאַל. דער שאָס האָט אויפ-געוועקט די פאָרגליווערט-געבליבענע מענגע און די סאָלדאַטן.

ווי ווילד-געוואָרענע האָבן זיך די סאָלדאַטן געגעבן אַ לאַזאַריין אין דער מענגע און געשאָסן אויף רעכטס און אויף לינקס. אָנגעשטעקט מיט היסטערישער פאַניק, האָבן זיי זיך געוואָרפן אויפן ערשטן בעסטן.

די מאַסע, וואָס איז ערשט מיט איין אויגנבליק צוריק פאַרקנאַטן געווען אין איין גוף, האָט זיך געגעבן אַ צעשיט, ווי אַ מעכטיקער ווינט צעשיט אַ פייער אויף פונקען, אָדער ווי אַ מעכטיקער בלאָזער צעשפריצט אַ וואַסער. מען איז געשפרונגען איבער די קעפּ, געטראָטן איבער לייבער, אויסגעביסן זיך מיט די ציין אַן אנטרינונג. היסטערישע, נאָקעטע גע-שרייען האָבן אָנגעפילט מיט אימה די גאַס. און נאָך זיי האָבן בלייכע זעלנער, מיט פון כעס און שרעק אַרויסגעזעצטע אויגן און צינגער, גע-האַלטן אין איין ווילד-געוואָרענעם שיסן.

אין איין ווילעלע איז די מאַרשאַלקאָוסקע גאַס אויסגעליידיקט גע-וואָרן פון מענטשן. אַ טיטלעכע פוסטקייט און שטילקייט האָט זיך גע-לייגט איבער דעם ליידיק-געוואָרענעם ברייטן, אויסגעפלאַסמערטן ברוק. נאָר דאָ און דאָרט האָבן זיך פאַראיינזאַמטע, זוי פאַרגעסענע, אַרומגע-וואַלנערט גופים. זיי האָבן אויסגעזען, אזוי ווי זיי וואָלטן זיך אַליין גע-ווען אַוועקגעלייגט ווי סינדער, אין מיטן דער גאַס.

די מיט פאניק אָנגעשטעקטע מענגע האָט געזוכט אַן אַנטרינונג פון דער ווילדער שיסעריי. די טראָטואַרן אויף ביידע זייטן גאַס זענען גע- וואָרן אָנגעשטופט מיט מענטשלעכע לייבער. מען האָט זיך אַ וואָרף גע- געבן אויף די טויערן פון די הויפן. אָבער אומזיסט. די אייזערנע טויערן זענען געווען פאַרהאַקט, פאַרריגלט פון אינעווייניק. פאַרצווייפלט, מיט יללות און געוואַלדן, האָבן מענטשן אוממעכטיק געריסן די קליאַמקעס, געקאַפעט מיט די פיס אין די אייזערנע טירלעך. אַלץ איז געווען פאַר- האַקט, פאַרקלאַפט. איינצלנע מענטשן האָבן געפרוּווט ווייטער לויפן, אין אַ צווייטן הויף פרוּווט זייער גליק. זיי זענען אָבער באַלד צוריקגעטריבן געוואָרן פון דעם בלייענעם רעגן, וואָס האָט געבלאָנדזשעט אין גאַס.

די גאַנצע מאַרשאַלאַקאָוסקע גאַס, אזוי לאַנג און ברייט, ווי זי איז געווען, איז געוואָרן איין טויטע מייד-פאַסטקע; די מענטשן — פאַר- פּאָלנטע הויז-טירן. עס איז נישט געווען קיין אַנטרינונג. די טויערן פון די הייזער זענען געווען פאַרהאַקט, און אין די זייטן-געסלעך זענען גע- שטאַנען אין געדיכטע געשלאָסענע רייען קאָזאַקן-פאַטרוֹלן אויף די פּערה, פאַרשטאַרקט מיט באַוואָפּנטער פּאָליציי, און מיט אייזערנע נאַגייקעס, מיט נאַקעטע שווערדן און מיט אָנגעווענדטע פּיסטאָלן-רערן צוריקגעיאָגט די אַנטרינענדיקע מאַסע, וואָס האָט געשטראָמט צו די זייטן-גאַסן, צו- ריק אין דעם טויטן מייד-קאַסטן, וואָס עס האָט איצט געבילדעט די מאַר- שאַלאַקאָוסקע גאַס.

אין דער אַנטלויפנדיקער מענגע האָט זיך אויך געפונען רחל-לאה מיט אירע טעכטער. ווען עס איז געוואָרן די בהלה, האָט זי זיך נישט פאַרלוירן. זי האָט אַ כאַפּ געטון אירע קינדער ביי די הענט, מיט מיר- קינען הינטער איר, און איז אַנטרוּנען, ווי די אַנדערע, אין אַ ראַם פון אַ טויער: געמיינט, אז עס וועט איר געלינגען צו באַהאַלטן זיך אין הויף. דאָס טויער פון הויף איז אָבער ווי אומעטום געווען פאַרשלאָסן. אומ- זיסט האָבן אָדער-געשוואָלענע הענט פאַר אימה און אויפּרעגונג געריסן אומבאַהאַלפן ביי די קליאַמקעס פון טויער. דאָס טויער איז געווען באַ- האַקט מיט אייזן, און פון אינעווייניק האָט זיך נישט געהערט קיין מענטש- לעך קול, ווי די וועלט וואַלט געווען אויסגעשטאַרבן. וואָס אַמאָל מער, דרינגען זיך אַנטרוּנענע מענטשן פון דער געפּערלעכער גאַס אין ראַם פון טויער, וואָס ווערט אין איין מינוט איבערגעשווומען. מענטשלעכע סער-

פערס ווארפן זיך אויפן טויטן טויער. נאָר זאָס טויטע, אייזערנע טויער
איז שטארקער פון די לעבעדיקע לייבער.

פון דער גאס דערטראָגן זיך אהער די טויבע קנאלן פון די שאַסן,
וועלכע פליען דעם הויז אזוי ווי ווינטן פאַרביי. יעדן אויגנבליק קאָנען
אַנקומען צום הויז צעוויילדעוועטע זעלנער און אלעמען צעשיסן ביי דער
וואַנט פון טויער. רחל-לאה קוקט זיך אַרום און זעט, אַז זי איז פאַרזונ-
קען אין אַ ספּאַזמירטער, אויפגערעגטער מאַסע. זי מוז זיך פון דאַנען
ראַטעווען, אָבער זי וואַנט נישט אַרויסצוקומען אויף דער גאַס. איינס איז
פאַר איר קלאָר: כדי זיך צו ראַטעווען, מוז מען זיך דורכרייסן דורך די
קאַרדאַנען פון די קאָזאַקן, וואָס שטייען אין די זייטן-גאַסן. עס איז נישטאָ
צו וועמען צו רעדן. אומזיסט קוקט זי זיך אַרום, ווער עס וועט וואַגן צו
גיין נאָך איר. זי זוכט מיט די אויגן. זי זעט נאָר די פאַרחלשטע, מיט
שרעק אָנגעשטעקטע מאַסע. און דאָ ברענגט דער שטראָם צו טראָגן צום
טויער אַן אָנגעלויף מיט אַנטרינענדיקע מענטשן. זי דערזעט, ווי עס
לויפט-אַרויס אַ בלייך יינגל אַן אַ הוט, מיט אַ רעוואָלוער אין דער
האַנט.

— וויי איז מיר! — גיט זיך אַ רייס-אַרויס אַ געשריי פון איר

האַרץ.

רחל-לאה גיט אַ שטופ מיט אירע עלנבויגנס די צוזאַמענגעקנאָטענע
לייבער אַרום איר, אַ נאָרע אַדורך זיך, נאָכשלעפּנדיק ביי די הענט אירע
טעכטער, אַ פאַל-צו צום יינגל, אַ פליאַסק אין פּיסק, אַ רייס-אַרויס דעם
רעוואָלוער פון דער האַנט. זי גיט אַ שלעפּ אַ טיכל פון איר האַלדז און
דערמיט אַ פאַרדעק דעם קאָפּ פונעם יינגל, אַ געשריי צו דער צעשראָקע-
נער מאַסע:

— וואָס וועט זיין פון שטיין?! זיי וועלן אונדז דורכזייען מיט
קוילן, ווי די פאַרסמטע מייז אויסראָטן. נאָך מיר! מיר מוזן זיך דורכ-
רייסן דורך די קאָזאַקן. דאָ, אויף עס זלאָטע.

זי גיט אַ שטופ דעם יונג מיטן צוגעדעקטן קאָפּ און פנים פאַראויס
פאַר זיך, אַ כאַפּ די טעכטער ביי די הענט, און די מאַסע, ווי נאָך אַ
מאַננעט, נאָך איר אַ לויף-אַרויס אין גאַס, געבויגן די קעפּ פון די קינדער
מיט אירע הענט צו דער ערד, אַדורך דאָס שטיקל גאַס, און — אַ לאָז-
אַריין זיך צום אויסגאַנג פון דער זלאָטע.

— ווהיין? ווהיין? צוריק! צוריק! — קומט איר אנטקעגן צולויפן א צעיושעטער „רעוויראָווע“ מיט א נאָקעטן רעוואָלווער אין דער האַנט. — נאָ, שים, שטעך! מאָרדעט, גולנים! גיט זי אַ שפרונג-אַרײַן אין זיין פון שרעק פאַרכאַפּטן פנים, ווי אַ צערייצטע חיה. — איינעם האָט איר שוין געהרגעט, — ווייזט זי מיט אַ זשעסט פון איר האַנט אויפן באַ-דעקטן יונג מיטן טוך. — נאָט, הרגעט מיך, גולנים! אייער טאָג וועט אויך קומען! — שטרעקט זי אַ געביילטע פּוּיסט אין זיין פנים אַרײַן.

דאָס מיט יבלוט-איבערגעלאָפּענע פנים פון דעם „רעוויראָווע“ דער-שרעקט זיך, און אינסטינקטיוו כאַפּט ער עס אַוועק פון איר פּוּיסט. ער האָט געמיינט, אַז דער פאַרדעקטער יונג, וואָס זי פירט ביי דער האַנט, איז אַ פאַרווונדעטער, און ער האָט אויס שרעק צוריקגעטרעטן.

נאָך רחל-לאַהן האָט זיך באַלד געגעבן אַ גאָס אַ מאַסע היסטעריש-שרייענדיקע ווייבער און אויף אַלץ גרייטע מענער. די מענגע, געיאָגט דורך די שיינסדיקע ביקסן, האָט דורך איר רעטונגס-אינסטינקט דערפילט דאָס לאַך, וואָס רחל-לאַה האָט מיט איר קערפּער אויסגעגעבערט, דורך וועלכן זיי קאָנען אַנטרינען ווערן פון געפאַר, און די מאַסע האָט זיך גע-געבן אַ לאָז-אַרויס מיט דעם גאַנצן אימפעט און שטראָמיקייט פון פאַרן טויט אַנטלויפנדיקע מענטשן, — נישט געקוקט אויף די פּלײַענדיקע נאָ-גייקעס, וואָס זענען געפאַלן איבער זייערע קעפּ, פון די צואייילנדיקע, רייטנדיקע קאָזאַקן.

אַז רחל-לאַה איז אַהיימגעקומען, איז די ערשטע זאך געווען אַראָפּ-צוציען די הויזן און די מאַרינאַרקע פונעם יונג. זי האָט זיי צעפליקט אויף שטיקער, אַריינגעוואָרפן אין אַן עמער מיט וואַסער, אויסגעדערענגט די שמאַטע און אַוועקגעשטעלט זיך מיט דעם יונגס אַנצוג די פאַרלאָגע וואַשן.

— וואָס טוט די מאַמע? דאָס זענען דאָך די נייע הויזן.

— זיי וועלן דיך דערקענען אין די געלאַטעטע אויך.

קאפיטל 16

א מוטערס געשריי

נאך דער מאי-געשעעניש האָט זיך דער „זשאכלינער“ אַרויסגע-
צויגן פון פרוי הורוויצעס „בית-מדרש“. ער איז גאָר נישט אַהיימגעקור-
מען נעכטיקן. אויפן צווייטן טאָג האָט ער געשיקט אן אומבאקאנט יינגל
נאָך די זאכן, און פון דענסטמאָל אָן איז ער פאַרשוונדן, ווי אין וואַ-
סער אַרײַן.

האָט רחל-לאַה פאַרשטאַנען, אַז זי האָט זיך אויף עפעס צו ריכטן, אַז
זי מוז עפעס טון מיטן יינגל. אַבער ווהיין קאָן זי אים שיקן, אַז דאָס פאַר-
שווינדן פון דער שול קאָן ערשט רעכט ווערן פאַרדעכטיקט? און דאָ טאָר
דער טאַטע גאָרנישט וויסן דערפון. האָט זי אים איבער נאַכט, מיט עפעס
אַ תירוץ, געשיקט שלאָפן צו מירקינען. ווי עס זאָל נישט זײַן, זאָלן זיי
אים קודם-כל נישט געפינען אין דער היים, און ווען די ערשטע פּאָר נעכט
זענען דורכגעגאַנגען און עס האָט גאָרנישט פאַסירט, און דער טאַטע. איז
אויפּמערקזאַם געוואָרן, וואָס דאָס יינגל נעכטיקט נישט אין דער היים,
איז ער צוריק אַהיימגעקומען. גאָר ערשט דענסטמאָל, ווען ער איז צוריק
אַהיימגעקומען, האָט רחל-לאַה געהאַט ביינאַכט אומגעבעטענע געסט. מען
האָט דורכגענישטערט דאָס הויז פון ווינקל צו ווינקל, אַרויסגעיאָגט דורך
פאַרשידענע קונצן די מיידלעך פון די בעטן, געזוכט אין די שעניסעס,
אויפּנעריסן די פּאָדלאָגע, דורכגעוואָרפן אַלע טעפּ, ראַנדלעס און טעלעך
פון קיך. צום סוף האָבן זיי געפונען אין דעם יינגלס ראַניעץ, צווישן די
ביכער, אַ פעקל מיט פּראָקלאַמאַציעס. דאָס יינגל האָט זיך באַלד מודה
געווען, אַז עס באַלאַנגט צו אים, און זיי האָבן פאַרנומען דאָס יינגל מיטן
פּאָטער, דעם לערער, מיט זיך.

אַז זיי האָבן געהייסן דודן זיך אַנטון מיטצוגיין מיט זיי, האָט רחל-
לאַה צו איר פאַרביטערונג נאָך באַמערקט, אַז די הויזן, וואָס דוד טראָגט,
זענען אין אַזאַ מעמד, אַז ער קאָן זיך גאָרנישט אין זיי ווייזן פאַר מענ-
טשן. זי האָט ברעה געהאַט צו נעמען אַ נאָדל מיט פּאָדעס און צו פאַר-
ריכטן זיי אויף אים. גאָר רחל-לאַה איז מיטאַמאָל אָפהענטיק געוואָרן. אַ
יאוש איז זי באַפּאַלן, און עס האָט זיך איר אויסגעוויזן, אַז עס לוינט

זיך שוין נישט מער. עס איז געווען צום ערשטן מאָל, ווען רחל-לאה האָט דעזיגנירט.

נאָר פּלוצים איז איר באַפּאַלן אַ כּעס, און זי איז גרייט געווען דאָס יונגל כאַטש אויסצופאַטשן, איידער ער פּאַרלאַזט איר שטוב. און איר לעצט וואָרט צו אים איז געווען אַ געבייזער:

— דו סמאַרקאַטש! וואָלסט עס מיר כאַטש געווען געגעבן צו באַ- האַלטן. אין ראַניעץ האָט ער עס אַריינגעשטעקט!

עס איז איר געווען גאַנץ גלייך, וואָס די זשאַנדאַרן און שפּיאָנען, וואָס זענען געווען דערביי, האָבן געהערט, וואָס זי האָט געזאָגט.

— אין ראַניעץ האָט ער עס געשטעקט! — האָט זי אים נאָכגע- שריגן אויף די טרעפּ.

אויף מאָרגן איז העלענקע געלאָפּן צו מירקינען געוויר ווערן, וואָס עס הערט זיך מיט אים. אויף אים, זעט-אויס, איז קיין פּאַרדאַכט נישט געווען, און מען האָט אים געלאָזט צו רן. ער איז געקומען צו די הור- זויצעס, און דאָס ערשטע מאָל האָט ער געטראָפּן פּרוי הורוויץ אַ פּאַר- צווייפּלעטע, אין רעזיגנאַציע. זי איז געזעסן אויפן בענקל ביים אויוון מיט אַ פּאַרבונדענעם קאָפּ און געוואָרפּן משוגענע בליקן אַרום זיך און גע- האַלטן אין איין ברומען צו זיך:

— און איצט דער צווייטער.

דערנאָך האָט זי צוגעגעבן פאַר זיך:

— פאַרוואָס האָב איך זיך נאָך געבייזערט אויף אים? — האָט זי זיך געהאַלטן אין איין פּאַרוואָרפּן. אָבער באלד האָט זי עס באַרעכטיקט מיט אַ פּאַרביסנקייט:

— קאָן מען דען נישט פּלאַצן? אין ראַניעץ האָט ער עס געשטעקט! וואָלט ער עס כאַטש מיר געווען געגעבן צו באַהאַלטן! אזא סמאַרקאַטש! שפּעטער זענען געקומען באַאַמטע פון שול-אינספּעקטאָר, אַהיימגע- שיקט די קינדער און פּאַרהתמעט די טירן פון דער שולע.

דעם לערער הורוויצעס הויז האָט געהאַלטן אין אונטערניין.

דענסטמאָל האָט זיך אַן אומגעווענלעכע ענערגיע דערוועקט אין זאַכאַרי מירקין. ער האָט פּאַרשטאַנען, אַז די ערשטע און וויכטיקסטע זאַך איז — צו ראַטעווען די שולע, די אַרבעט פון לערער הורוויץ זאָל גישט גיין אין ניוועץ. די דאָזיקע אויפגאַבע האָט אים אויסגעוויזן פאַר

אזוי וויכטיק, אז ער איז גרייט געווען זיין לעבן פאר איר אוועקצוגעבן, אזוי ווי עס וואָלט זיך געהאַנדלט מיט דער איינער שולע די וועלט צו ראַטעווען.

ער האָט געהאַלטן אין איין אָפּשלאַגן די טירן פון דער וואַרשעווער שול-אינספּעקציע. ער האָט זיך באַנוצט מיט אַלע מיטלען, נישט אַכטנד-דיק קיין זאָך. דאָרט, וווּ מען האָט געדאַרפט געבן כאַבאַר, האָט ער גע-געבן כאַבאַר. דאָרט, וווּ מען האָט באַדאַרפט באַנוצן פּראָטעקציע, האָט ער זיך געשאַפּן פּראָטעקציע.

אַלס געענדיקטן אַדוואָקאַט, אַ מענטש מיט אַניווערזיטעט-בילדונג, איז אים געלונגען שוין אין אַ קורצער צייט אַרויסצוקריגן אַ קאָנצעסיע אויף זיין אייגענעם נאָמען. ער האָט צוריק געעפּנט דעם לערער הורווי-צעס שולע, אַ פאַרגרעסערטע און אַן אויסגערייניקטע. ער האָט אָנגע-שטעלט לערער און אַליין זיך געשטעלט אין דער שפיץ. די נויט האָט אים דיקטירט די ריכטיקע האַלטונג צו די קינדער און צו די לערער. ער האָט באַקומען אַן אויטאָריטאַרן טאַן און אַן עקזעקוטיוון זשעסט, וואָס האָט נישט פאַרפעלט אויסצואיבן זיין איינפלוס נישט בלויז אויף די קינדער, נאָר אפילו אויף העלענקען און אויף איר מוטער. ער איז אַריין אין דעם לערער הורוויצעס ראַלע, אויף וועמענס פּאַסטן ער האָט זיך געשטעלט.

ער האָט זיך גענומען צו אָרגאַניזירן די פאַרטיידיקונג. מען האָט נישט געוואָלט, אין וואָס מען באַשולדיקט דאָס יינגל. צי זיי האָבן אויס-געפונען די ראַלע, וואָס דאָס יינגל האָט געשפּילט בעת דער מאי-דעמאָן-סטראַציע? מען האָט קיינעם נישט צוגעלאָזט צו די אַרעסטירטע, נישט קיין אַדוואָקאַט, נישט קיין משפּחה. מירקין האָט געהאַלטן אין איין טרייסטן די מוטער, אז דאָס, וואָס מען האָט זיי אַריינגעזעצט אין „פּאַור-יאַק“, נישט אין ציטאַדעל, איז דער בעסטער באַווייז, אז זיי ווייסן נאָך גאָרנישט, און די אונטערזוכונג קעגן יינגל האַלט זיך נאָך אין אויספאַרשן. זיי זענען גאָרנישט אויף דער שפור פון דער מאי-געשעעניש. מען האָט צוגעלאָזט צו זיי עסן. פּאַטער און זון זענען געזעסן אין איין צעל.

באַלד אָבער האָט זיך מירקין דערוואָסט, אז דעם יינגלס עסק גע-פינט זיך נישט אין געווענלעכן, נאָר אין קריגס-געריכט. דער גורל פון דעם יינגל איז אין די הענט פון דעם וואַרשעווער גענעראַל-נובערנאַטאַר, דעם גרויזאַמען סקאַלאַן, וואָס קאָן, לויט זיינע פּולמאַכטן פון צאַר און

לויט די אויסנאם-געזעצן, וואָס הערשן אין לאַנד פאַר אַ לאַנגער צייט, אוועקשיקן דאָס יינגל צום טויט אָן יעדן משפּט.

מירקין האָט שוין פון דעם פאַרשטאַנען, אַז זיי זענען געקומען אויף דער שפּור פון דער מאַריגעשעעניש. ער האָט געוווסט מיט וואָס דאָס שמעקט. ווי ווייט מעגלעך אָבער, האָט ער באַהאַלטן דעם אמת פון דער משפּחה. ער האָט זיי אָפּגענאַרט, אַז דער ענין האַלט זיך נאָך אין אויס-פאַרשן, און קיין זאַך איז נאָך נישט קלאַר. יעדן פּרימאַרגן האָט ער מיט האַרץ-קלאַפּן גענומען די צייטונג אין דער האַנט אַריין און געזוכט צווישן די קליינע אָפּציעלע ידיעות. ער האָט אָנגעזאָגט העלענקען, אַז מען זאָל פון דער מוטער אויסבאַהאַלטן די צייטונגען, כדי זי זאָל פּלוצלינג נישט פאַרן אויף איבערראַשונגען...

דערווייַל האָט רחל-לאַה געקאַכט יעדן טאָג מיטאַנג און געטראָגן אין „פּאַוויאַק“ אַריין, וואָס איז, אַנב, נישט געווען ווייט פון איר וווינונג. זי האָט זיך געשטעלט מיט אַנדערע מוטערס און ווייבער פון פּאַליטי-שע און קרימינעלע אַרעסטירטע אָפּוואַרטן, ביז עס וועט קומען איר רייע, און זי וועט אירע טעפּ און טעלער דערלאַנגען דורכן קליינעם פענצטערל, אין אייזערנעם טויער.

יעדעס מאָל ווען זי איז אָנגעקומען צום „פּאַוויאַק“, האָט זיך איר אויסגעוויזן, אַז פון אַן אויבערשטן פענצטערל פּוכערט אַ האַנט צו איר דורך דער אייזערנער גראַטע. זי האָט נישט געוווסט, אויב די האַנט פון אונטער דעם אייזערנעם דעכל איז פון אירע אייגענע, אָדער אַ פּרעמדע. יעדנפאַלס איז איר די דאָזיקע האַנט געוואָרן נאָענט. ביים ערשטן אויגנ-בליק, ווען זי איז אָנגעקומען פאַרן „פּאַוויאַק“, האָט זי געזוכט די האַנט, און אַז זי האָט דאָרט אויבן באַמערקט די פינגער אַרויסשטעקן (די גאַנצע האַנט איז געווען אוממעגלעך אַרויסצושטעקן), איז איר לייכטער גע-וואָרן אויפן האַרצן און זי האָט געהאַט אַ צייכן, אַז אַלץ איז נאָך דער-ווייַל גוט...

אינמאָל, ווען זי איז אָנגעקומען מיטן עסן פאַרן „פּאַוויאַק“, האָט זי אָנגעטראָפּן אויף אַ גרעסער געשטיי פון מענטשן. אויך אויף די טראָג-בוואָרן, אין די אַרומיקע געסלעך, פון די מיט דער תּפיסה שכנהדיקע פענצ-טער קוקן פּרעמדע, נייגעריקע מענטשן. איר האַרץ האָט אָנגעהויבן הויך צו קלאַפּן, און אַננסטן האָבן זיך איר געזעצט אויפן קורצן שטערן, אויף

וועלכן עם האָבן זיך לעצטנס אָנגעהויבן צו קלעבן שטייפע, גראַע האָר. אַז זי איז צוגעקומען גענטער, האָט זי איבערראַשט אַן אוממענטש-לעך מוראדיק געשריי, וואָס האָט זיך געהערט פון איבערן מויער פון „פּאַוויאַק“, אַ געשריי, ווי עס וואָלט געקומען פון העלדזער פון געשטיק-טע הינט. די מוטערס, די אַלטע פּאַטערס, שוועסטער און כּלות, וואָס זענען געשטאַנען אַרום דעם טויער, האָבן אוממעכטיק געקוקט איינער דעם אַנדערן אין פנים אַרײַן. דאָ און דאָרט האָט אַ מאַמע זיך די טרערן געווישט אין דער שטיל מיט אַן עק פון קאַפּ-טוך, און פון די אויגן האָט אַרויסגעשטראַלט אַן אוממעכטיקער כּעס-גלאַנץ, ס'האָט זיך דערהערט אַן אוממעכטיק ברומען, אַ שילטן אין די פּויסטן אַרײַן און אַ געמורמל:

— מען שלאָגט אין „פּאַוויאַק“!

רחל-לאַה האָט זיך איינגעקוקט אַרום זיך מיט אַ פאַרפעמדטן בליק. זי האָט אין ערשטן אויגנבליק נישט געוויסט וועגן וואָס עס האַנדלט זיך, און געהאַלטן אין איין פרעגן: וואָס איז געשען?

אַבער קיינער האָט איר נישט געענטפערט. אָן די פון רחמנות און צער איינגעקאַרטשעטע פּנימער פון די אָנגעהעריקע, אָן די אַטעם-פאַר-כאַפּנדיקע מוראדיקע ווייען פון די ווייבער און דעם שאַקלען מיט די קעפּ, האָט זי אַלץ דערפילט, נישט פאַרשטייענדיק, נישט באַווסטזיניק, וועגן וואָס דאָ גייט. עס האָט זיך איר אויסגעוויזן, אַז אַלע דערינען אויף יענער זייט מויער זענען פאַרלייבט געוואָרן אין איר קינד, אין איר מאַן — און זיי שלאָגט מען.

זי האָט אַ וואָרף-געטון פון די הענט די שייסלען מיט די טעפּ עסן, אַ שטופּ-געטון זיך דורך דעם מורמלדיקן עולם, אַ וואָרף-געגעבן זיך מיט איר גאַנצן קערפער אויפן אייזערנעם טויער, גענומען האַקן מיט אירע פּויסטן אין דער טיר און געשריגן מיט אַ הייזעריק געוואָרענער, מענטש-לעך-פאַרלוירענער און חיה-שגלייכער שטים:

— גזלנים, מערדער! איר שלאָגט אונדזערע קינדער! באַנדיטן!

גזלנים! גזלנים!

איר קול האָט אָנגעשטעקט, און באַלד האָט זיך אויפגעהויבן אַ קלאָר-געדיק געיאָמער, ווי עס וואָלט ווער אַן אויסלייז געגעבן צו די ביז איצט פאַרשטיקטע געוויינען.

אן אוממענטשלעך גוואלד האָט זיך אויפגעהויבן, זיך דורכגעטראָגן מיט אַ שטורעם פון נאָענטע און פרעמדע:

— גזלנים! מערדער! גזלנים!

עס איז געוואָרן אַן אָנגעלויף פון די אַרומיקע גאַסן, ווי אויף אַ פּלאַנץ פון אַ שרפה. באַלד איז שוואַרץ געוואָרן פאַר דעם אייזערנעם טויער פון „פּאָוויאַק“ מיט גראַענדיקער מענטשלעכער באַקליידונג. אַלע האָבן זיך איינגעקנאַטן אין איין ריזיק לייב, און אַ שטורעמדיקער טייך פון מאַסן לייבער האָט זיך געהאַלטן אין איין וואַרפן אויף דעם אייזערנעם טויער, אויף דער אַרומיקער מויער פון געפּענגעניש:

עפּנט! עפּנט! עפּנט!

פון די מאַסן לייבער האָט אַרויסגעשטאַרט אַ ווייבערשער מוטער-קאָפּ. שוואַרצע, שטייפע, מיט גראַ אַדורכגעוואַרפענע האָר האָבן זיך גע-ריסן פון איר טוך, געפּלויגן פון ראַשיקער באַוועגונג אַרום איר, ווי שפּיזן. אירע אויגן האָבן געברענגט אַרויס פון איר שוואַרץ געוואַרענעם פנים. איר רע הענט זענען לענגער און העכער געוואָרן און דערהויבן זיך איבער אַלע מענס קעפּ. די נאַקעטע, ביינערדיקע הענט, אַרויסשטאַרנדיק פון די שוואַרצע אַרבל האָבן ווי פּייער-פּלאַקער, ווי אויפּגעהויבענע פענער אי-בער דעם ים קעפּ, געפירט, אויפּגעברויזט די מאַסן. באַלד האָבן מער הענט זיך באַוויזן. אַ וואַלד פון הענט האָבן געהאַמערט אין דעם איי-זערנעם, קאַלטן טויער. פינגער האָבן זיך אין קרעמפן געקאַרטשעט אין אומברחמנותדיקן שטאַל. נאָר מער נאָך ווי די הענט און נעגל האָבן גע-האַמערט אין פאַרשלאַסענעם טויער די ווילדע מענטשלעכע געשרייען:

— גזלנים, עפּנט! עפּנט! מען שלאָגט אונדזערע קינדער!

דערינען, זעט-אויס, האָבן געמוזט דערגיין די מענטשלעכע קולות פון דער גאַס באַלד האָט זיך דערהערט אַ פאַרשטיקטער עכאָ פון אינע-ווייניק. די קולות, וואָס האָבן זיך געטראָגן פון דער טורמע, זענען געווען ווי זיי וואַלטן דורכגעוואַנדלט דורך פייכטע, קאַלטע קאָרידאָרן, דורכגע-ריסן זיך דורך פעטליעם פון תּליות, דורך בעסטיאַלישע פינגער. די קו-לות זענען געווען האַלבע, צעריסענע, פאַרשטיקטע. נאָר צוליב דעם טאַ-קע האָבן זיי אַרויסגערופּן דעם ווילדסטן אויסברוך; זיי האָבן געוועקט דאָס רחמנות ביי די מענטשן — צו משוגעת, און דעם כּעס און צער — צו ווילדקייטן:

— גזלנים! הענקער! זיי שעכטן אונדזערע קינדער!

די קולות האָבן אזוי אויפגעפלאַקערט, אז מען האָט געמוזט רעאָ-
גירן פון דעריןען. די אייזערנע טיר פון אומברחמנותדיקן טויער, וואָס איז
געשטאַנען די גאַנצע צייט פון די גוואַלדן ווי אַ פאַרשטיינערטער שומר,
האָט זיך פּלוצים געעפנט, און אַ קליינער באַאַמטער, באַגלייט מיט באַ-
וואַפנטע היטערס, האָט זיך באַוויזן. נאָר איידער ער האָט נאָך צייט
געהאַט זיין מויל אויפצועפענען, איז רחל-לאַה אים געשפרונגען אין פנים
אַריין מיט אירע פינגער:

— גזלן!

אַ קלאַפּ מיט אַ קאַלבע פון אַ ביקס האָט זי צוריקגעשלאָגן. רחל-
לאַה האָט זיך געגעבן אַ וואַסל מיט איר גאַנצן קערפער. ווי אַ הילצערנע
סטאַטוע האָט זי זיך געגעבן אַ שאַקל אַהין און אַ שאַקל אויף צוריק, און
עס האָט זיך אויסגעדאַכט, אז זי וועט אומפאַלן. נאָר זי האָט זיך געמיט
און איז נישט אומגעפאַלן, געבליבן שטיין אין איר גאַנצער הויך. זי האָט
מיט אירע אויגן, וואָס האָבן אַרויסגעקוקט פון צווישן די שטראַמלעך
בלוט, וואָס זענען איצט געפלאָסן פון איר געדיכטן קאַפּ האָר, אָנגעקוקט
איר פייניקער. נאָר דער בליק האָט געמוזט זיין אזאַ פּרירנדיקער, אזאַ
אומהיימלעכער, אז דער באַאַמטער מיט די שומרים, וואָס זענען אַרויס
באַרואיקן דעם עולם, האָבן זיך דערשראַקן פאַר איר, אָפּגעטראָטן הינט-
טערוויילעכטס פון איר, ווי מען טרעט אָפּ אַר אַ דערשיינונג און זענען
אַנטרונגען געוואָרן געשווינד צוריק אין דעם אייזערנעם טויער אַריין.

רחל-לאַהן האָט מען שפּעטער אַהיימגעפירט. די קינדער האָבן זיך
דערשראַקן פאַר איר אויסזען, זי אויסגעטון און געלייגט אין בעט. מיר-
קין איז געלאָפּן ברענגען אַ דאָקטאָר. דער דאָקטאָר האָט אויסגעפונען,
אז די ווונד, כאַטש אַ טיפע, איז אָבער נישט געפערלעך. מען האָט אָפּ-
געוואַשן דאָס בלוט און די ווונד פאַרבונדן.

די קינדער האָבן שוין מער די מוטער נישט געלאָזט גיין מיטן עסן
צום „פּאַוויאַק“. מען האָט אויך שוין נישט געדאַרפט. אויפן צווייטן
טאָג האָט מען פּאַטער און זון איבערגעפירט אין ציטאַדעל. דאָרטן האָט
מען נישט צוגעלאָזט נישט אויף קיין זעאונג און נישט קיין עסן.
זיי זענען געווען טויט פאַר דער לעבעדיקער וועלט אין דרויסן.

קאפיטל 17

אין דער שטייג

טאטן און זון האָט מען צוערשט אַרײַנגעזעצט אין אײן צעל, אין „פּאַוויאַק“. אויפן פּאַרהער האָט מען זײ גענומען באַזונדער. מיטן פּאָר מער האָט מען נישט געמאַכט קײן לאַנגע שעהות. נאָך צוויי־דריי מאָל אויספּאַרשן האָט מען אים צו רו געלאָזט. דאָס יינגל אָבער האָט מען גע- האַלטן אין אײן שלעפּן פון אײן זשאַנדאַרמעריע צו דער אַנדערער, גע- שיקט אים צוריק אין צעל און פּלוצלינג ווידער גערופן, אָפּטמאָל אין מיטן דער נאַכט אַראָפּגעשלעפט פון געלעגער. יעדעס מאָל, ווען דאָס יינגל איז צוריקגעקומען פון פּאַרהער, איז ער געווען אויסערגעווענלעך מיד און אָפּגעשוואַכט, דאָס פנים בלייך, טונקל, פאַרביסן די ליפּן. נאָר די אויגן זענען געווען באַלעבט און רײט. די ווייסלעכע אָנגעלאָפּן מיט בלוט, און די אויגן־הייטלעך ווי צוגעשוואַלן. ער פּלעגט זיך נאָך יעדן פּאַרהער אַרויפּוואַרפן אויפן שעניס און באַלד אײנשלאָפּן, שלאָפּן מיט אָפּגענוע אויגן, און שווער אַטעמען מיט זײנע גרויסע נאָזלעכער. אזוי ווי דאָס יינגל האָט נישט געזאָגט, אין וואָס מען באַשולדיקט אים, האָט אים דער פּאָטער נישט געפּרעגט. דער לערער הורוויץ איז נישט געווען פון די, וואָס זענען אומגעדולדיק אַרויסצוווייזן זײער נײַגעריקייט, אפילו אין דעם פּאַל.

דער לערער הורוויץ האָט באַלד אין דער צעל, וווּ זײ זענען געזעסן, אײנגעפירט אַ רעזשים, וואָס זאָל זון און פּאָטער האַלטן באַשעפּטיקט אַ גאַנצן טאָג. עס זענען געווען אויסגעטיילט שעהען פון פּאַרשידענע לײ- מודים. אין די פּאַרמיטאַג־שעהען האָט דער לערער גענומען בײ זײן זון לעקציעס אין אַלטע שפּראַכן, גריכיש און לאַטייניש, וועלכע דער לערער האָט זיך אונטערגענומען אויסצולערנען דורך דער צײט פון זײן געפּאַנ- גענשאַפט. נאָך מיטאַג האָט דער פּאָטער פּאַרגעלייענט פּאַרן זון גאַנצע פּרקים פון „פּאַן טאַדעאָוש“ און פון אַנדערע פּוילישע קלאַסישע ווערק, וואָס ער האָט געקאָנט אויף אויסנווייניק; אָדער ער האָט אים געגעבן אַ שיעור פון יידישער מיטלאַטערישער פּילאָזאָפּיע. פון צײט־צורצײט האָט זײ אַן אויג באַאָבאַכטעט דורך דעם „יודאַש־פּענצטערל“. זײ זענען

באלר אזוי צוגעוויינט געוואָרן צו דעם אייביקן אויג, וואָס האָט זיי באַ-
 אַבאַכטעט פון דרויסן, אז עס האָט זיי מער נישט געאַרט, אזוי ווי דער,
 וואָס אין דרויסן וואָלט נישט געווען קיין לעבעדיקער מענטש, נאָר עפעס
 אַ הויז־חיה, פאַר וועלכער מען שעמט זיך נישט אפילו נאַקעט צו שטיין...
 די לעקציעס האָבן אָבער נישט לאַנג געקאָנט אָנהאַלטן. מען האָט
 איצט דאָס יינגל אַלץ אָפטער גערופן אויף די אויספאַרשונגען. גאַנצע
 טעג פלעגן זיי אים ערגעצווו אָפהאַלטן, אָפטמאָל אַרויסשלעפן ביינאַכט,
 און אז ער איז צוריקגעקומען צום פאָטער אין דער צעל אַרײַן, איז ער
 געווען אזוי מיד, אויסגעמוטשעט, אזוי שוואַרץ אונטער די אויגן, און
 זיינע נאָזלעכער האָבן אזוי שווער און לאַנג געאַטעמט, אז עס האָט נישט
 געהאַלפן דעם יינגלס באַמיען זיך צו שמיכלען און כלומרשט אויפפאַ-
 דערן דעם פאָטער אָנצוהייבן אַ נייעם לימוד.

— איך וועל די ערשטע הונדערט סטראָפן פון „אַדיסעא“ אין אָר-
 נינאַל פאַרלייענען. זאָל דער טאַטע עס אין דער פּוילישער איבערזעצונג
 נאָכזאָגן.

— ביסט איצט מיד, לייג זיך שלאָפן.

און דאָס יינגל איז טאַקע תיכף אויפן שעניק אוועקגעפאַלן אין אַ
 שווערן שלאָף.

דער פאָטער האָט זיך אַרויף און אַראָפּ איבער דער צעל געדרייט
 און געברומט פאַר זיך:

— וואָס טוען זיי דאָס דאָרטן מיט אים אַזעלכעס? וואָס טוען זיי
 מיט אים? — און ער פלעגט אָנהייבן ברומען פאַר זיך נגונים פון די
 אַמאָליקע בית־מדרש־בַּחורשע יאָרן, לאַנג אַרויף און אַראָפּ שפּרייזן און
 זיי ברומען פאַר זיך מיט אזא האַרץ־נאָגנדיקער טרויעריקייט, אז ער
 האָט זיך דורך זיי אַרײַנגעאַרבעט אין אַן אַנדערער, גײַסטיקער וועלט,
 און פאַרגעסן די צרות, און ער איז געטרייסט געוואָרן.

איינמאָל, בעת דער פאָטער האָט זיך אזוי ווי אַ טרויעריקער וואָלף
 אַרויף און אַראָפּ געדרייט איבער דער צעל, דער זון איז געלעגן אויפן
 שעניק און האַרט געשלאָפן (עס איז געווען נאָך אַ פאַרהער), האָט ער
 אָנגעהויבן צו רעדן הויך פון שלאָף. דאָס יינגל האָט דאָס עמיצן געשאַלטן
 מיט מיאוסע אויסדרוקן, וואָס געפינען זיך אין דעם רוסישן לשון. מײַס-
 טנס אָבער האָט ער געזידלט „דאָס תּפּיס־דאָקטאָרל, אים אָנגערופן מיט

אזעלכע נעמען, וואָס האָבן דעם פּאָטער שאַקירט און געווונדערט, פון וואָנען עס קומט צו זיינס אַ קינד אזא שפּראַך...

ער איז צוגעגאַנגען צום שעניק דאָס יינגל אויפצווועקן. אין דער צעל האָט געהערשט אַן אייביקע פּאַרנאַכטיקע שאַטנטייט. די זון איז אייני-געהאַלטן געוואָרן ביים פענצטערל דורך דעם גרויען אָפּגעפּאַרבטן איי-זערנעם דאָך-לאָדן, וואָס איז געהאַנגען איבערן פענצטערל. ער איז געווען אַ קורצזיכטיקער, דער לערער, האָט ער דעם שעניק נישט גוט געזען און איז גאַנץ גאַנעט צוגעגאַנגען צום בעט, איינגעכויגן זיך איבערן זון. דורך אַ צופאַל האָט ער באַמערקט, ווי דורך דעם יינגלס צעריסענע הויזן רייסן זיך שטיקער רויטע אויפגעפלאַמטע פּאַסן לייב, ווי פיערדיקע שוורן... עס האָט זיך אים גאַרנישט געקאַנט לייגן אויפן שכל, אַז אויף אַ לעבע-דיקן מענטשנס לייב זאָלן זיך ציען אזעלכע אומנאַטירלעכע פּלאַמענדיקע שוורן, אָנגעלאָפּן מיט בלוט-געשווילעכז. דעם פּאָטער האָט זיך אויס-געוויזן, אַז דעם זונס לייב איז נאָך אין אַ פּיל ערגערן צושטאַנד, ווי זיינע הויזן.

ער האָט פּאַרשטעלט דאָס פנים מיט זיינע הענט. ער האָט דעם זון מער נישט געוועקט. ער האָט זיך קוים צוגעוואַקלט צום פענצטער, אַרויפ-געקראַכן אויף אַ בענקל און אָנגעלענט זיין קאָפּ אויפן פענצטער-לייסטל. אזוי איז ער אָפּגעשטאַנען אַ לאַנגע צייט.

אַז דער זון האָט זיך דערנאָך אויפגעכאַפט (ווען מען האָט זיי פון דרויסן עסן געבראַכט), האָט ער שוין אויסגעזען מונטערער און אויפגע-רוימט, אזוי ווי עס וואַלט גאַרנישט געווען. ער האָט געמאַכט עפעס אַ שפּאַס מיטן פּאָטער. (דורך דער צייט פון זייער זיצן זענען צווישן זיך פּאָטער און זון נענטער געוואָרן און חברישער. און דער זון האָט זיך שוין דערלויבט אַ שפּאַס צו טון מיטן פּאָטער, וואָס ער וואַלט נישט געטון אויף דער פּריי.) הורוויץ איז דאָן צוגעגאַנגען צום זון, וואָס איז נאָך האַלב געלעגן אויפן שעניק. דער פּאָטער האָט איצט פּאַרשטאַנען, פּאַר-וואָס דער זון זיינער ליגט אזוי אָפט און זיצט קיינמאָל נישט. ער האָט אַרויפגעלייגט זיין האַנט אויפן יינגלס שמערן, וועלכער איז אין שלאָף פייכט געוואָרן פון אַננסטן. ער האָט געהאַלטן די דאַנט אויפן זונס שמערן און ער האָט קיין וואָרט נישט אַרויסגערעדט.

דער זון איז רויט געוואָרן אויפן פנים, ווי עס וואַלט אינעווייניק

אין אים א שרפה געברענט. ער האָט לייכט אַראָפּגענומען דעם פּאָטערס
האַנט פון זיין שטערן און געפרעגט פאַרווונדערט:

— וואָס איז דעם טאַטן?

— פאַרוואָס האָסטו מיר נישט דערציילט, וואָס זיי טוען דאָרט מיט
דיר ביים פאַרהער? — האָט דער פּאָטער פאַרשטעלט מיט די הענט זיינע
אויגן.

דאָס יינגל איז איין אויגנבליק בלייך געוואָרן, טונקל-בלייך, אזוי
ווי די שוואַרצע ראַנדן אַרום זיינע אויגן־רייפן וואָלטן איינגעשלאָנגען אין
זיך דאָס רויטע פייער, וואָס האָט נאָר־וואָס געברענט אויף זיינע באַקן.
ער האָט אַ טיפן אָטעם געגעבן מיט זיינע נאָזלעכער. דאָס האָט נאָר גע־
דויערט איין מינוט. באַלד האָט אַ געצווונגענער שמייכל באַגאָסן זיינע
גרויסע אויגן־לעכער, און ער האָט זיך אָנגערופן מיט אַ לייכטקייט:

— דאָס מיינט דער טאַטע? איך האָב זיי געזאָגט, וואָס איך סלער
וועגן זיי, און זיי האָבן מיר דערפאַר אַביסל די הויט צעקראַצט.

— פאַרוואָס טוסטו דאָס? — האָט דער פּאָטער אָנגעכאַפט דעם
זון ביי דער האַנט.

— זעט דער טאַטע, דאָס תּפּיס־הַדאָקטאָרל האָט אזא פאַרשיווע
אינטעליגענט־געזיכטל, אַז עס גלויבט זיך מיר דערין אַריינצושפּיען יע־
דעם מאָל, ווען איך זע אים! פענסנע טראַגט ער.
דער פּאָטער האָט שוין געשוויגן.

**
*

די נאַכט, איידער מ'האַט פּאָטער און זון צעשיידט, האָט שוין דאָס
יינגל געוויסט וועגן זיין גורל. מען האָט אים דעם פּס־דין פּאַרגעלייענט
בייטאָג ביים פאַרהער, אָן אַ משפּט, לויט די ספּעציעלע פּולמאַכטן, וואָס
דער גענעראַל־גובערנאַטאָר באַזיצט דורך אַ דעקרט פּון צאַר. מען האָט
אים געשיקט אין דער בשותפות־דיקער צעל אַריין צום פּאָטער — זיך גע־
זעגענען מיט אים — האָבן זיי אים געזאָגט.

דעם טאָג האָבן זיי אים נישט געפּייניקט, און דאָס יינגל איז נישט
געווען אזוי פיזיש מיד, ווי אַן אַנדערשמאַל, ווען ער איז צוריקגעקומען
פון דער אויספאַרשונג.

ווען ער איז צוריקגעקומען צום פאָטער אין דער צעל, איז ער געווען אויסערגעווענלעך באַלעבט. ער האָט זיך נישט, ווי אַן אַנדערשמאַך, אַרויפגעוואָרפן אויפן שעניק, נאָר ער האָט אָנגעהויבן צו גיין מיט פלינג קע טריט אַהין און צוריק, ווי אַ יונגער לייב אין אַ שטייג.

דער פאָטער האָט פאַרשטאַנען, אַז היינט איז עפעס געשען מיט זיין זון אויסערגעווענלעכס. ער האָט אַלץ געוואַרט, ביז דער זון וועט אים זאָגן. דער זון האָט אים נישט געזאָגט.

פיר שעה איז ער געזעסן מיטן פאָטער צוזאַמען. דורך דער צייט האָט ער פאַרן פאָטער געלייענט הונדערט סטראָפן פון „אַדיסעאַ“ אין גריכיש פון אויסווייניק מיט אַ באַטאָנונג און באַלעבונג, וואָס האָט דעם פאָטער געוונדערט. דער פאָטער האָט אַלץ געוואַרט אויף נייעס, נאָר ער האָט נאָרנישט געזאָגט.

נאָר אין מיטן דערינען איז ער געגאַנגען אַ העמד איבערוועקסלען. ער האָט זיך באַהאַלטן אינעם טונקלסטן ווינקל פון דער צעל און געדשטעלט זיך אין אַ שאַטן אַרײַן, אַז דער פאָטער זאָל זיין נאַקעט לייב נישט זען. האָט זיך דער פאָטער פאַרווונדערט און אים געפרעגט:

— וואָס עפעס אין מיטן דערינען אַ העמד אין מיטן דער וואָך?

— זיי וועלן מיך אורדאי היינט צונעמען פון טאַטן. זיי האָבן וועגן דעם גערעדט אויפן פאַרהער. זיי ווילן מיך אין „צענטן פאַויליאָן“ אַרײַן בערפירן.

דער פאָטער האָט זיך האַסטיקער אָנגעהויבן איבער דער קאַמער צו דרייען און זיין גמראַנגון, וואָס ער האָט נישט אויפגעהערט צו ברומען אין תפיסה, איז געוואָרן טרויעריקער און ערנסטער.

— אַז זיי פירן איבער אין „צענטן פאַויליאָן“, איז בעסער. עס הייסט, אַז די אויספאַרשונג איז געענדיקט, און מען וועט וויסן, וועגן וואָס עס האַנדלט זיך.

— יאָ, האָסט אפּשר רעכט.

פאָטער און זון האָבן געשוויגן.

נאָר לאַנג האָבן זיי ביידע די שטילקייט נישט געקאַנט פאַרטראָגן.

— זאָל דער טאַטע מיר עפעס זאָגן וועגן יענעם יידישן פּילאָזאָפּ, וועגן וועלכן דער טאַטע האָט מיר געכטן דערציילט.

— דו מיינסט וועגן שלמה בן גבירול און זיין אויפפאסונג פון דער
געטלעכקייט?

דער פאָטער האָט לאַנג גערעדט מיט אַ לערער־ישער געדולדיקייט און
גענויקייט וועגן שלמה בן גבירולס פילאָזאָפֿישער שיטה און זיין סיסטעם
וועגן דער געטלעכקייט.

— און דער טאַטע גלויבט אין לעבן פון דער נשמה נאָכן טויט?
דער פאָטער איז בלייך געוואָרן.

— וואָס אינטערעסירט דיר דאָס צו וויסן?
דאָס יינגל איז אויך בלייך געוואָרן.

— איך מוין, ווי עס איז לויט דער יידישער רעליגיע? איז דאָ אַ
צווייטע וועלט? דאָכט זיך, אין אַלטן טעסטאַמענט, אין דער ביבל, איז
פון אַ צווייטער וועלט גאַרנישט דערמאָנט. איז עס נישט אזוי, טאַטע?
דער פאָטער האָט אים דערקלערט די אויפפאסונג פון אַ צווייט לעבן
אין דער יידישער רעליגיע, ווי זי האָט זיך אַנטוויקלט שפעטער אין גלות
בבל און געקומען צו איר הויך אונטער דעם דרוק פון די רוימער ביים
צווייטן בית-המקדש. ער צעלייגט עס אויף טעלעראַלעך.

נאָר עס האָט זיך אים געדאַכט, אַז דער זון הערט אים נישט.

— וועגן וואָס קלערסטו דאָס, אייננטלעך? — פרעגט אים דער פאָ-
טער.

— מיר דאַכט זיך, — ענטפערט דער זון פלוצלינג מיט פנייער, —
אַז וועגן טויט, וועגן לעבן פון דער נשמה אין אַ צווייטער וועלט, קלערן
נאָר מענטשן, וואָס האָבן גאַרנישט וואָס צו טון, רייכע און פאַרמעגלעכע
און שטאַרקע. נאָך אַלעמען, איז דאָך דאָס אַ לוקסוס-זאַך צו קלערן וועגן
טויט, וועגן נשמה, אַ מיז באַלעמוטשען. אַן אַרימער מענטש קאָן זיך דאָס
גאַרנישט פאַרגינען. ער נעמט דעם טויט, ווען ער קומט, אזוי ווי ער איז,
פאַר אַ נייטווענדיקייט, אזוי ווי ער נעמט זיין לעבן. נאָך אַלעמען, וואָס
איז דער טויט פאַר די, וואָס גלויבן, אַז זיי זענען באַהעפט אין לעבן מיט
טויזנטער און מיליאָנען אַנדערע לעבנס, וועמענס צילן און צוועקן עס
זענען די זעלבע? די גראָבן-אונטער די אַלטע פאַרפּוילטע וועלט און
שטרעבן צו באַשאַפן אַ בעסערע און אַ שענערע וועלט פאַר אַלע מענטשן.
ווען איך גייראונטער, ווער פאַרניכטעט, לעב איך דאָך טויזנט מאָל אין
די דאָזיקע טויזנטער און מיליאָנען, וואָס טראָגן ווייטער מיין באַגער און

ווילן, מיין קאמף, מיין אלץ, וואָס איך האָב צו דערגרייכן יענעם ציל. מורא האָבן פאַרן טויט האָבן נאָר מורא די איינזאַמע מפונקים, די ניי-דערטרעכטיקע ליידיקנייער, וואָס האָבן גאַרנישט אין זייער לעבן, נאָר זיך אַליין. אַ מענטש, וואָס באַלאַנגט צו אַן אידעאַל, וואָס האָט עפעס אין לעבן, ער לעבט ווייטער, פיל שטאַרקער און מעכטיקער צוזאַמען מיט זיין אידעאַל אין לעבן.

נישט די ווערטער, נאָר דער באַלעבטער טאָן, די פלאַקעריקע אויגן פונעם יינגל, האָבן דעם פאַטערס האַרץ צעטרייסלט. עס איז געווען אזוי ווי דאָס יינגל וואָלט זיך געווען געווערט קעגן עמיצן, און מיט די ווער-טער האָט ער זיך אַליין געטרייסט, זיך געוואָלט מוט געבן, זיך אַליין שטאַרקן.

דער פאַטער האָט טיף געבויגן דעם קאָפּ צו דער ערד און אים גאָר-נישט אָפגעענטפערט.

שפעטער, אַז זיי זענען געקומען נאָך אים, האָט ער פון קישן אַראָפּ-גענומען אַ רייך-געוואַשן האַנטוך, וואָס מען האָט אים געהאַט פון דער היים אַריינגעשיקט און צוגעלייגט זיך עס אונטער דער קלאַפּע פון זיין גימנאַזיסטן-מונדיר אויף זיין העמד.

— וואָס נעמסטו עפעס מיט בלוז אַ האַנטוך? — פּרעגט אים דער פאַטער.

— די איבריקע זאַכן וועט איר מיר קאָנען צושיקן.

ער האָט דעם פאַטער די האַנט דערלאַנגט.

— און ווען וועל איך דיך ווידער זען? — האָט זיך דער פאַטער מער

נישט געקאָנט קאָנטראַלירן.

— מיינט דער טאַטע, אַז זיי קאָנען אונדז האַלטן לאַנג צעשיידט?

עס וועט דען זיי קלעקן צעלן דאַרויף?

דער פאַטער האָט נישט פאַרשטאַנען.

— וואָס מיינסטו, דוד?

— אין דרויסן זענען דאָ מיליאָנען, וואָס וועלן ווייטער קומען נאָך

אונדז, ווען מיר וועלן שוין נישט זיין, — האָט ער דעם פאַטער צוגע-

וואַרפן, און איז פלינק אַרויס נאָך די זעלנער, וואָס זענען געקומען נאָך

אים.

נאָכן יינגלס אַוועקגיין האָט דער פאַטער ווי אַ רוח געשפּרייזט מיט

אימפעט ארויף און אראָפּ איבער דער צעל, און מיט אַ דערהויבענער שטים איצט געברומט זיין טרויעריקן גמראנגון, ווי אַמאָל ביים לערנען, אזוי, אז „דער אין דרויסן“ האָט אים דורך דעם „יודאש-לעכל“ אויפגע-פאָדערט צו זיין שטיל.

קאָפיטל 18

אין מאָרגן-טוי

דער הימל איז געווען אויסערגעווענלעך בלוי, ווען מען האָט דורן פון זיין טויט-שטילער כבר-צעל אויפן הויף פונעם „צענטן פאוויליאָן“ אַרויסגעפירט. יוגנט קאָן גאָרנישט טויטן, אפילו נישט דער טויט אַליין. דאָס פאַנטאַסטישע פּרילינג-מאָרגן-ליכט, וואָס האָט באַלויכטן די וועלט, וועלכע דאָס יונגל האָט שוין זינט וואָכן נישט געזען, האָט אים פאַר-שכורט און געמאַכט צו פאַרגעסן אין דער סיטואַציע, אין וועלכער ער געפינט זיך. ער האָט זיך באַזיגן אופן נישט געקאָנט פאַרשמעלן דעם טויט אין אַזאַ פּרילינג-מאָרגן, און נישט געקאָנט גלויבן, אז די זעלנער פירן אים איצט צו זיין עקזעקוציע.

נאָך מער איז דאָס דאָזיקע געפיל געווען ווייט פון אים, ווען זיי האָבן אים אַרויסגעבראַכט פון הויף אַרויס אויף דער אָפּענער גאַס. דאָס שטיקעלע וועג פון „צענטן פאוויליאָן“ צו דעם עקזעקוציע-פּלאַץ האָט זיך ביי אים פאַרוואַנדלט אין אַ לאַנג לעגן. ער האָט טויזנטער געפילן איבער-געלעבט אין אַ מאָמענט. אויף יעדן שריט און טריט האָט ער עפעס אַנ-דערש באַמערקט, פון וועלכן זיינע לעבעדיקע, געזונטע הושים זענען גע-וואָרן באַצויבערט: דער געשמאַק פון די ביימער, וואָס ער האָט צום ערשטן מאָל אין דעם פּרילינג דערפילט, דער פייכטער טוי, אין וועלכן ער טרעט אויף זיין וועג צום טויט, די אויסטערלישע בלויע באַלייכטונג, וואָס הילט-אייין די וועלט. אַ פּרישקייט האָט אים אַרומגענומען. ער איז געטובלט געוואָרן אין מאָרגן-דיינסקייט און געפילט זיך ווי ער וואַלט ניי געבוירן געוואָרן. באַלד ביים ערשטן איינהויכן אין זיך דעם פּרילינג-טויט פון פּריקייט האָט ער שוין אין אַלעם געהאַט פאַרגעסן. די וועלט, די ביימער,

די הייזער, וואָס זענען נאָך געשטאַנען פאַרחלומט אין דעם נאַכט־שלאָף — אַלץ איז אים געווען אזוי ניי, אזוי אומבאַקאַנט, און דאָך באַקאַנט... ער אַליין האָט זיך דורך דעם סורצן וועג פון דער טורמע צו דעם עקזעקוציע־פּלאַץ געפונען אין אַ חלום. אזוי ווי דער פּרילינג־מאַרגן וואָלט אים איינגעשלעפּערט. ער האָט געוואוסט, אז ער דאַרף איצט קלערן וועגן עפעס אַנדערש, אז באַלד וועט מיט אים געשען אַזעלכעס, וואָס וועט אַן ענדע מאַכן צו אַלעם דעם, וואָס איז געווען ביז איצט, און עס וועט זיך אָנהייבן גאָר, גאָר עפעס אַנדערש. נאָר דאָס אַנדערע, פון וועלכן ער דאַרף איצט קלערן, צוגרייטן זיך, איז געווען ווי אַן אומאַנגענעמער חוב, אָן וועלכן מען וויל פאַרגעסן. ער האָט דעם חוב געהאַט אינערלעך אין זיך אַריינגעשטעקט, ווי אַ מעסער אין לעבעדיקן לייב אַריין. און דאָך האָט ער געלעבט מיט דעם מעסער אינעם לייב... ער האָט דורך די פאַר מינוטן אַריינגענומען אין זיך די גאַנצע ווונדערבאַרע וועלט פונעם פּריען טוייאיקן פּרילינג־מאַרגן.

נאָר אין מיטן איז עס אָפּגעהאַקט געוואָרן, ווי אַ נגון, וואָס רייסט זיך פּלוצים איבער. מען האָט אים צוגעפירט צו אַ טויער. ער האָט גער וואוסט, אז דאָס איז די מעטע, — די לעצטע גרענעץ. דורך דעם טויער וועט ער אַריינגיין, נאָר ער וועט שוין נישט צוריק אַרויסגיין. און ער דערפילט מיט איינמאָל דעם גאַנצן שטעכעדיקן ווייטיק פונעם קאַלטן מעסער אינעם לעבעדיקן לייב.

נאָר ווען דאָס טויער האָט זיך אויפגעפּנט אים אַריינצולאָזן, איז ער געבליבן שטיין אויף דער שוועל. נישט געוואוסט — האָט ער מיט דער האַנט זיך אָן וועמען אָנגעלעגט, כדי נישט אומצופאַלן. זיינע חושים זענען פאַרבאַפט געוואָרן פון אַן אויסערגעווענלעך בילד, וואָס האָט זיך אויפגע־עפנט פאַר זיינע אויגן. זיינע פיס האָבן זיך אָפּגעזאָגט צו פאַלן זיין באַפעלנדיקן מאַרך. די זעלנער, וואָס האָבן אים באַגלייט, האָבן אים נאָכ־געגעבן, ווי מען גיט נאָך אַ קליין קינד, וואָס איז זייער קראַנק. נישט איר בערגעקלערט, זענען זיי מיט אים אויך שטיין געבליבן אויף דער שוועל געמיינט, אז ער שרעקט זיך פאַרן טויט. עס האָט נאָר געדויערט אַ מי־נוט דאָס פאַרהאַרן, — אָבער עס איז געווען אַן אייביקייט.

פאַר זיין פנים האָט זיך אַניפגעפּנט אַ ווונדערלעכע פאַנאַראַמע. די גאַנצע וועלט איז געלעגן פאַר אים. ער האָט גאָרנישט געוואוסט, אז

די וועלט קאָן זיין אזוי ברייט און גרויס. מיילן ווייט האָבן זיך געקווי-
לערט גרין באַטויכטע פעלדער, אויף וועלכע עס זענען געשפרונגען קזשאַ-
קעס און ביימער, ביז זיי האָבן דערגרייכט צו דער ווייסל. דער בליש-
טשענדיקער קארק פון דער ווייסל האָט פון די באַשאַטענע כרעגן אַרויס-
געפינקלט, ווי אַ קארק פון אַ פאַנטאַסטישן פיש, וואָס וואַרפט מיט פערל-
דיקע שופן. דער פיש איז געווען פאַרגליווערט, ווי אויסגעגאַסענער מע-
טאַל. נאָך אים האָבן זיך ערשט גענומען ציען לאַנקעס אין לאַנקעס, ביז
זיי האָבן זיך פאַרלוירן אין דעם נעפל פון אומענדלעכע ווייטקייטן. אין
דעם פריען מאַרגן זענען די פייכטע פעלדער פול געווען מיט לעבן. הייזער
האָבן געווימלט אויף זיי, ביימער, — שטעטלעך גאַנצע. אומענדלעך, אומ-
ענדלעך, — אַ וועלט אַ גאַנצע.

און איבער דער וועלט האָט זיך געקוילערט אַ הימל-וועלט, אַ הענ-
גענדיקער ים מיט וואַלקן-אינדזלען, וואָס זענען געווען רויט אָפגעגאַסן
ביי זייערע ברעגן פון נאָך נישט געזעענע ליכטער.

דוד האָט זיך נישט געקאָנט באַוועגן: — פאַרוואָס האָב איך עס
נישט געזען ביז איצט? — האָט ער אָנגעהויבן צו טראַכטן. נאָר אַ זעל-
נערשער אַרעם האָט אים אָנגענומען און איבערגעהאַקט דעם געדאַנק אין
מיטן.

— קום, יינגל! האָסט געדאַרפט מורא האָבן פריער, איצט איז שוין

צו שפעט.

ער האָט געשפּרייזט שוין מיט שטייפּע הילצערנע פיס... ער האָט
נישט געזען דעם „באַגלייט“, וואָס מען האָט אים געגעבן: די אָפיצירן,
טשינגאַוויקעס און זעלנער, וואָס האָבן געוואַרט אויף אים ביי דער מע-
טע. ער איז נאָך אַלץ געווען אין אָנבליק פון דער וועלט, וואָס האָט זיך
אַנטפּלעקט פאַר אים. פּלוצים האָט ער דערפילט וועמענס בליקן אויף
אים, בליקן, וואָס האָבן אים געשטאַכן ווי שפּילקעס אונטער די נעגל. ער
האָט באַמערקט צווישן דעם באַגלייט דאָס טורמע-דאָקטאָרל, וואָס האָט
עפעס מורא געהאַט פאַרצוקומען אין דער שוין און האָט זיך באַהאַלטן
הינטער וועמענס רוקן. דוד האָט אין איין אויגנבליק פאַרגעסן אָן אַלע-
מען און מיטאַמאָל דערפילט זיין גאַנצע לאַגע. די גאַנצע ביטערקייט פון
דער מינוט האָט אים געשטיקט אין מויל. ער האָט געהאַט אַ געפיל, ווי
דאָס דאָקטאָרל באַלעקט זיך און וואַרט אויף עפעס. און ווי אויף להכעיס

זיך אליין, האָט ער איצט אויף קיינעם נישט געקוקט, נאָר געזוכט מיט זיינע אויגן דאָס דאָקטאָרל.

דאָס טורמע־דאָקטאָרל האָט געהאַט אַ צעקנייטשט קליין געזוכט, ווי אַ מאַלפּע, וואָס איז נישט אַנטוויקלט, אַ דינע נאָז, ווי אַ פינגער, און אויף דער דינער נאָז האָט זיך שוואַך געהאַלטן אַ פענסנע, וואָס האָט יעדן אויגנבליק געציטערט, נאָר אַראַפּצופאַלן, און דאָס דאָקטאָרל פּלעגט יעדן אויגנבליק דערכאַפּן די פענסנע מיט די פינגער.

דער אָנבליק פון דאָקטאָרל האָט דודן אַריינגעבראַכט אין טרויערי־קייט. ער האָט אָבער איצט נישט געוואָלט זיין טרויעריק. ער איז געווען גוט ביים זינען און געמיט זיך נישט צו זיין טרויעריק און געפאַלן. ער האָט אוועקגענומען זיינע אויגן פונעם דאָקטאָרל און ווידער געקוקט אויף דער אומענדלעכער וועלט, וואָס מען האָט געזען פונעם בערגל, אויף וועלכן ער איז איצט געשטאַנען. ער האָט געטראַכט וועגן דעם, אַז ווען מען לאָזט אים איצט, וואָלט ער זיך אַראַפּגעקייקלט איבער אַלע פעלדער און קזשאַ-קעם און גלייך אין ווייסל אַריין. פאַרוואָס האָט ער עס קיינמאָל נישט געטון? נאָך איינמאָל וואָלט ער זיך געוואָלט באַדן אין דער ווייסל, איצט פאַרן טויט וואָלט ער שוין גאָר רואיק געווען. און ער האָט זיך גענומען אין זינען צו קלערן וועגן באַדן זיך אין דער ווייסל, ווי ער ליגט אַ נאַקע־טער אין וואַסער, פּלעשטשעט זיך אין וואַסער. יאָ, מיט דעם דאָזיקן גע־דאַנק וועט ער ישטאַרבן.

נאָר דאָס דאָקטאָרל האָט אים ווידער געשטערט. עס האָט זיך אים אויסגעזויזן, אַז דאָס דאָקטאָרל איז אַ טמאדיקער שרץ, און מען האָט דעם דאָזיקן שרץ אַריינגעוואָרפּן צו אים אין וואַסער אַריין. ער מוז פּלינק אַרויסלויפּן. ער וועט זיך נישט קאָנען באַדן.

דערווייל האָט מען עפעס גערעדט, — מען האָט עפעס געלעזן אין דאָס יינגל איז ווידער צוריקגערופּן געוואָרן צו זיין טויט־אַנגסט. דער חשק צו באַדן זיך אין דער ווייסל איז נאָר געווען, נאָר ער האָט שוין גע־זען, אַז ער וועט עס נישט אויספירן. עס האָט זיך אים אויסגעזויזן, ווי ער האָט דאָס אייגענע געפיל, ווי דענסטמאָל, ווען ער איז אַ קינד געווען: ער וויל אַ באַרנע, נאָר זי גליימע וועט זי אים שוין נישט געבן. און מיכאַמאָל איז די גאַנצע סיטואַציע זיינע געשטאַנען פאַר אים. ער האָט שוין געזען, אַז ער וועט אונטערגיין, אין עס האָט זיך אים אויס־

געוויזן, אז די גאנצע וועלט, די פעלדער, די ווייסל, וועלן מיט אים צו-
זאמען אונטערגיין. איצט איז אים די וועלט א שאך געווען, מער ווי זיך
אליין.

מען האָט אים אַוועקגעשטעלט אויף אַ בערגל, אונטער אַ בוים. ער
איז געשטאַנען, און פון דאַנען האָט ער איצט ערשט נאָך בעסער געזען
די וועלט, וואָס ציט זיך אויס פון יענער זייט שטיינערנעם פלוט. און
אוינגאַלעך איז גוט געווען צו שטיין אויך. ס'איז זיך געשטאַנען זייער
באַוועם, און מען האָט פון דאַנען אזוי גוט געקאָנט זען די ווייסל.

נאָר באַלד איז ווער צוגעגאַנגען און האָט אים פאַרשטעלט פאַר זיי-
נע אויגן דעם אָנבליק פון דער וועלט. די פעלדער מיט די הייזער און די
ווייסל — אַלץ, אַלץ. נאכט איז געוואָרן. ער האָט געביסן מיט די ציין,
עפעס געשריגן און געריסן די הענט. ער האָט ערשט איצט דערפילט, אז
די הענט זיינע זענען געבונדן אַרום דעם בוים. ער האָט אָבער געשריגן:

— אַוועק מיטן טוך, אַוועק!

אַ געמורמל איז געוואָרן.

ענדלעך האָט מען דאָס טוך אַראָפּגענומען פון זיינע אויגן, און ער
האָט שוין איצט גאַנץ גוט געוואוסט, ווו ער איז, און וואָס עס גייט זיך
טון מיט אים. נאָר די וועלט, וואָס ער זעט, וועלן זיי נישט אונטע-
ברענגען: נישט די פעלדער, נישט די ביימער, נישט די ווייסל — סיינ-
מאָל נישט. עס וועט לעבן, לעבן און זיין נאָך אים. און דאָס האָט אים
גוט געטון. ער האָט איצט געהאַט אזוי פיל האָפענונג אויף איר. זי וועט
לעבן גליקלעך, — אָט די גרויסע וועלט, די גרויסע פעלדער, און די מענ-
טשן, וואָס וווינען דאָרט אין די הייזלעך, די מענטשן, וואָס וועלן זיך
פירן שיפלעך אויף דער ווייסל; די מענטשן, וואָס וועלן זיך דאָרט באַדן
אפשר נאָך אין היינטיקן טאָג.

ער האָט ליב געקראָגן די מענטשן. ער האָט ליב געקראָגן די וועלט
און קלאָר געוואוסט, פאַרוואָס ער שטאַרבט איצט. דאָס האָט ער דאָר גע-
וואָלט. דאָס איז זיין שטרעבן געווען, — אז זי, די וועלט, זאָל לעבן נאָך
אים גליקלעך. צוליב דעם האָט ער דענסטמאָל דעם טיראַן געשאָסן. און
דערפאַר שיכט מען אים אַצינד.

ער האָט אויפגעעפנט זיינע אויגן ברייט און גרויס און אָנגעקוקט
די הענקערס אַרום מיט אַן אַרויספאַדערנדיקן, טראָציקן, יינגליש-שקצדיקן

בליק. א להכעיס-שמייכל האָט זיינע גראָבע ליפן פאַרקרימט. זיינע גראָבע
נאָזלעכער האָבן שווער געאָטעמט. און כאָטש זיין פנים איז איצטער,
מער ווי תמיד, שוואַרץ-גרוי געווען, דאָך האָט ער געלאַכט פריילעך, וויל-
יינגלעריש געלאַכט און אויסגערופן מיט אַן אוממענטשלעך הייזעריקער
שטימע, ווי דענסטמאָל צו די זעלנער אויף דער מאַי-מאַניפעסטאַציע:
— מיך וועט איר אונטערברענגען, אָבער דאָס לאַנד, די וועלט וועט
איר קיינמאָל נישט אונטערברענגען!

ער האָט נישט פאַרענדיקט. עס האָט אַ טויבער קנאַל געטון. ווי אַ
שטומע חיה האָט ער פאַרווונדערט שטום אָנגעקוקט מיט הילצערנע אויגן.
דאָס מויל איז אָפן געבליבן, אזוי ווי אַ ביין וואָלט אים אין דער קעל
שטעקן געבליבן. ער האָט זיך אויפגעשטעלט אויף די שפיץ נעגל פון די
פיס, אזוי ווי ער וואָלט געוואָלט קוקן. אין דעם האָט ער זיין קאָפּ געגעבן
אַ פאַרלייג אויף דער פלייצע. די אויגן-הייטלעך האָבן זיך אים געגעבן
אַ דריי-אויס אויף דרויסן. באלד האָט ער מיט זיין גאַנצן קערפער געגעבן
אַ זינק צו דער ערד. פאַלן האָט ער נישט געקאָנט, ווייל ער איז הענגען
געבליבן מיט זיינע דינע הענט אַרום דעם בוים.
די ווייסל האָט איצט ברייטשייניק געפינקלט מיט איר שופן-רוקן.
די זון איז אַרויס פון הימל און האָט זי באַלויכטן.

**
*

די נאַכט, ווען מען האָט איר זון דערמאָרדעט, האָט רחל-לאַה אַ
חלום געהאַט, וואָס זי האָט מורא געהאַט פאַר די איריקע צו דערציילן.
עס האָט זיך איר געחלומט, אַז זי וויל דעם יינגל די הויזן פאַרריכטן,
און זי געפינט בשום אופן נישט קיין שוואַרצן פאַדעם, נאָר ווייסן.
— מען קאָן דאָך נישט אַ מלבוש פון אַ לעבעדיקן מיט אַ ווייסן
פאַדעם נייען? — האָט זי גערעדט אין איר שלאָף.

קאפיטל 19

אויף נייע וועגן

נאָכן יינגלס טויט האָט מען שוין דעם פאָטער נישט לאַנג געהאַלטן. קעגן אים האָט מען קיין פּראָצעס נישט געמאַכט. מ'האָט אים נאָר דער-פאַר פאַרנומען, ווייל מ'האָט דעם פאָטער געהאַלטן פאַראַנטוואָרטלעך פאַר זיין מינדעריעריסן זון.

דער לערער, וועלכער האָט זיך די גאַנצע צייט נישט געקאַנט קאָמו-ניקירן מיט זיין משפּחה, האָט נישט געוואוסט פון זיין יינגלס טויט, ביז ער איז נישט אַרויסגעקומען אויף דער פּריי. ער האָט אויך געמיינט, אז דורך דער צייט פון זיין פאַרשפּאַרונג איז די שולע אונטערגעגאַנגען. נישט געוואוסט, וואָס ער וועט אָנהייבן. די שולע אָבער איז נישט אונטערגעגאַנגען. פאַרקערט, ער האָט זי נאָך געפונען פאַרברייטערט און פאַררעסערט. די שטובן אויפגעפּרישט, גאַנצע בענקלעך מיט טישלעך, און פאַרזען מיט אַ גוטן לערער-פּערסאָנאַל. ער איז נערירט געוואָרן. האָט באַלד געביטן זיין מיינונג וועגן דעם „רוסישן“ יונגמאַן. אָבער אזוי ווי ער האָט נישט געקאַנט ברענגען איבער זיך צו זאָגן זיין אייגן קינד אַ קאָמפּלימענט — אזוי האָט ער אויך דאָס נישט געקאַנט טון פאַר מיר-קינען, וועלכן ער האָט שוין אויך באַטראַכט פאַר זיין אייגן קינד.

מירסין אָבער האָט זיך מיט דער שולע אַליין נישט אָפּגעגעבן. די שולע איז געוואָרן געפירט דורך העלענקען, אונטער זיין פירמע. ער האָט זיך נישט געפונען פעאיק אַלס פּעדאַגאָג און איז צוריקגעגאַנגען צו זיין באַשעפּטיקונג.

ער האָט שוין איצט געאַרבעט אין אַ ביוראָ פון אַ באַקאַנטן פּוילישן ליבעראַלן אַדוואָקאַט, וואָס האָט זיך אָפּגעגעבן אויסשליסלעך מיט פּאָליטישע פּראָצעסן. ער האָט געענדערט זיין מיינונג, וואָס ער האָט אַמאָל געהאַט וועגן דער ראַלע פון פאַרטיידיקונג אינעם צאַרישן רעזשים. ער איז געקומען צו דער איבערצייגונג, אז מען מוז קעמפן מיטן צאַרישן גע-ריכט מיט אַלע מיטלען. איצט האָט ער זיך אַרײַנגעוואָרפן אינגאַנצן אין דעם עסק פונעם לערער הורוויצעס עלטסטן זון, וואָס איז אַרמיניסטראַט-טיוו פאַרשיקט געוואָרן קיין סיביר. איצט געפינט ער זיך ערגעץ אין

טראנספארט, דעריבער לאזט ער נישט הערן פון זיך. ער האָט זיך גע-
זעצט אין פארבינדונג מיט די פארטיי-חברים, די פוילישע סאָציאליסטן,
צו וועלכע הורוויצעס עלטסטער זון האָט געהערט, און צוזאמען מיט זיי
האָט ער גענומען אָרגאניזירן — דורך די באקאנטשאפטן, וואָס ער האָט
געהאט אין סיביר נאָך פון זיינע גימנאזיע-יאָרן, — אן אנטרינונג פאר
דעם פארשיקטן, ווען ער וועט קומען אויף זיין אָרט.

דאָס „בית-מדרש" אין רחל-לאהס שטוב איז אויסגעליידיקט גע-
וואָרן. דער „זשאַכלינער" איז נאָך די געשעענישן פונעם ערשטן מאי
ערגעץ-ווו פארשווונדן. און כאָטש ער האָט איצט ווידער אויפגעטויכט
אין וואַרשע, — האָט אים רחל-לאה נישט מער אַריינגענומען צו זיך. זי
האָט געדארפט האָבן די שטוב פאר אן אנדערן... איטשעלע, דער אינטע-
ליגענטער אַרבעטער, איז אַראָפּ קיין אמעריקע. ער האָט סוף-כל-סוף גע-
האט געענדערט זיין מיינונג און געוואָלט ווייטער שטודירן. אין אַמע-
ריקע, האָט ער געהערט, קאָן אן אַרבעטער האָבן די געלעגנהייט, אין די
פרייע אַוונטן, צו גיין אין אינסטיטוט. אין „בית-מדרש" האָט זיך איצט
אַריינגעצויגן מירקין. דער לערער הורוויץ האָט שוין גאָרנישט געהאט
קעגן דעם. ער האָט אים שוין באַטראַכט פאר זיין איידעם... און מירקין
און העלענקע האָבן זיך שוין נישט געדארפט אַרומטראָגן מיט זייער ליבע
איבער די גאַסן און איבער די שטאָטישע גערטנער. זייער ליבע איז גע-
וואָרן אויס היימלאַז...

ווי געזאָגט, האָט דער לערער נישט געהאט געוואוסט פון זיין זונס
טויט ביז צו זיין באַפרייאונג. און זיין ערשט וואָרט איז געווען צום ווייב,
ווען ער איז אַהיימגעקומען פון „פאָוואַק", — וועגן דעם יינגלס הויזן:
— רחל-לאה, מען דאַרף שיקן דודן אין תפיסה אַרײַן אַ פאַר הויזן.
ער גייט אין אזא הולך, אַז עס איז אַ חרפה אויף דער אויספאַרשונג זיך
צו באַווייזן.

רחל-לאה האָט אַ זיפץ געגעבן און דערויף אָפגעענטפערט:
— זיי וועלן אים שוין מוזן נעמען אין דעם הולך, ווי ער גייט.
אַז דער לערער איז געווייר געוואָרן, וואָס מיט דעם יינגל איז גע-
שען, — כאָטש ער האָט זיך געריכט דערויף, — איז ער אין די ערשטע
פאַר טעג געווען אזא צעבראַכענער, אַז מען האָט געמיינט, דאָס עס עקט
זיך מיט אים, און ער וועט שוין צו קיין אַרבעט נישט טויגן. דאָך האָט

ער זיך אין א פאָר טעג אַרום באַרואיקט. ער איז טאַקע עלטער געוואָרן מיט יאָרן דורך די פאָר טעג, און דאָס בערדל איז מיטאַמאָל גראָ געוואָרן. אָבער ער האָט באַלד צוריקגעפונען זיין אינטערעס אין לעבן, וואָס ער האָט געהאַט פאַרלוירן. זיין חשק צו בילדונג האָט זיך ווידער באַנייט. און מער ווי פריער האָט ער זיך איצט אַרײַנגעלאָזט אין זיין אַרבעט אין דער שולע, אין בילדונג פאַר זיך אַליין. אַן אומפאַרוויסטלעכע יוגנטלעכ-קייט, וואָס ער האָט געהאַט מיטגעבראַכט פון זיינע בחורשע יאָרן פון בית-מדרש און חסידים-שטיבל, האָט אים געהאַלפן אַריבערצושווימען איבער אַלע צרות.

אַנדערש אָבער איז עס געווען מיט רחל-לאַהן. זי האָט נישט גע-וויינט, ווען זי איז געווייר געוואָרן פונעם אומגליק. קיין טרער אין איר אויג האָט זיך נאָך נישט באַוויזן ביזן היינטיקן טאָג. נאָר אַ ביטערקייט האָט זיך געזעצט אויף די ראַנדן פון איר מויל, אויסגעדריקט אין אַ גרי-מאַסע, וואָס מ'האַט נישט געווסט, צי איז עס אַ שמייכל אָדער אַ געוויין. אירע ליפן האָבן באַקומען אַ בלאַלעכן קאָליר, וואָס האָט אָנגעזאָגט אויף נישט גוטס... אירע אויגן האָבן זיך טיפער אַרײַנגעזעצט אין די לעכער, און די טונקעלע רעדער אַרום — זיי האָבן זיך פאַרגרעסערט. און כאַטש מען האָט קיין טרער נישט געזען פון זיי — דאָך האָבן זיי זיך, די גרויסע שוואַרץ-אַפּלען, געהאַלטן אין איין וואַשן אין אַ פייכטן גלאַנץ, וואָס האָט שטענדיק אָנגעפילט רחל-לאַהם גרויסן אויגן-אויסשניט. איר נידעריקער שטערן איז נאָך נידעריקער געוואָרן און איינגעקנייטשטער. אירע האַר זענען געבליבן שוואַרץ און געדיכט ווי פריער, נאָר איין פאַס איז איבער נאַכט גראָ געוואָרן, און געלייגט זיך פון אויבן אויף איר שייטל קאָפּ.

אויך אין איר געמיט איז פאַרגעקומען אַ גרויסע ענדערונג. ערשטנס, איז אַרײַנגעטראָטן אַ שטילקייט אין איר, וואָס מ'האַט ביז איצט נישט באַמערקט. זי פלעגט פּלוצים, אין מיטן דער בעסטער אַרבעט, ביי דער קיך אָדער ביים וועש וואַשן, אַלץ לאָזן שטיין און זיך אַוועקזעצן מיט פאַר-לייגטע הענט. אירע אויגן האָבן ערגעצווו געקוקט, ווי זיי וואַלטן געזען זאַכן, וואָס זענען געווען פאַרהוילן פון די אַנדערע.

אַזוי פלעגט זי זיצן האַלבע און גאַנצע שעהען לאַנג, ביז איינס פון

די קינדער, אָדער דער מאַן, פלעגן זי אויפוועקן:

— רחל-לאַה — וואָס זיצסטו?

— האָ? — פלעגט זי זיך אויפוועקן, ווי פון אַן אנדערער וועלט.

זי איז אויך גלייכגילטיקער געוואָרן צו געוויסע זאַכן, אין וועלכע זי איז דאָך געווען פאַרבאָרענט, ווי, למשל, צו דער באַוועגונג. זי האָט כמעט פאַרלוירן איר אינטערעס צו דעם לעבן אַרום איר. די צוזאַמען-קונפטן אין די פרייטיק-צו-נאַכטסן האָבן אויפגעהערט, כאַטש דער „זשאַבלינער“ און נאָך אַ צוויי-דריי פלעגן ווייטער אַרויפקומען. נישט אזוי אָפט ווי פריער, נאָר פון צייט צו צייט. אָבער זיי האָבן איצט מער מיטן לערער און מירקינען גערעדט, ווי מיט איר. זי פלעגט אָפטמאָל ביים אויוון (אויס געוויינהייט) צוהערן זיך און עס האָט זיך געדוכט, אַז זי איז ערגעץ-וואו אין אַן אנדער וועלט.

נאָר צו איין זאך האָט זי נישט געהאַט פאַרלוירן איר אינטערעס — צו די שכנים פון איר הויף. פאַרקערט, זי האָט זיך איצט מער אָפגע-געבן מיט די שכנים, ווי פריער. און דער עיקר האָט זי איר גאַנצע טע-טיקייט געשאַנקען דעם סוכאַטניטשן ווייבל און אירע קינדערלעך.

זי פלעגט אויף גאַנצע טעג פאַרפאַלן ווערן. די קינדער האָבן שוין געוויסט וווּ זי צו זוכן; דאָס איז געווען אויבן אין דער הויך ביים סוכאַט-ניטשן ווייבל, וווּ זי איז געשטאַנען ביים קיכל און געקאָכט אַן עסן פאַר די קינדער, — פון די פראָדוקטן, וואָס זי האָט געזאַמלט „אין נאַטור“ אין די געוועלבלעך און ביי וועלוול קעלבאַס. אַמאָל האָט זי זיך אויך אַוועקגעשטעלט ביי דער באַליע, אויסוואַשן אַביסל וועש פאַר די קינדער. איצט איז זי באַשעפטיקט דערמיט, וואָס זי לויפט אַרום צו די שכנים זאַמלען געלט, אַרויסצושיקן די „סוכאַטניטשע“ אויף אַ סעזאָן קיין אַטוואַצק...

פון איר באַציאונג צו מירקינען האָט זי אויך פיל פאַרלוירן. זי איז עפעס צוליב אַן אומבאַוויסטער סיבה קילער געוואָרן צו אים. זי האָט אים באַטראַכט פאַר דעם חתן פון איר טאָכטער, וועלכער וועט באַלד איר איידעם ווערן, אָדער איז שוין איר איידעם — און זי האָט געפילט, אַז ער דאַרף זי נישט מער. ער האָט איצט וועמען אנדערש. ס'איז נישט גע-ווען קיין אויפערזוכט, וואָס האָט רחל-לאַהם סימפאַטיעס אָפגעקילט צו מירקינען. אפשר דאָס אויך (ווער קאָן שאַצן אַ ווייבערישע נשמה?). זי האָט אים גוי אַביסל מקנא געווען, נישט פאַר זיך, נאָר פאַר אירע קינד-

דער, פאר דעם, וואָס ער פאַרנעמט דאָס אָרט אין איר שטוב, אין האַרץ פון אירע פאַרלירענע זין.

דערפאַר אָבער האָט זי זיך זייער אָנגענומען פאַרן ישיבה-בחור, וואָס איז איצט אַ שרייבער, וועלכן זי האָט אַמאָל געפונען הינטער דער טיר פון איר שטוב. כאָטש דאָס „בית-מדרש" איז שוין געווען אויפגע-לייזט (אין דער שטוב האָט זיך אַריינגעצויגן העלענקע, וועלכע אלע האָבן שוין אָנערקענט פאַר מירקינס כלה), האָבן זיך, דער „זשאַכלינער" און דער בחור, דער שרייבער, זיך געקלעבט אַרום דעם לערער הורוויץ און פלעגן אַרויפקומען אין די אָונטן. מייסטנס אָבער האָט זיך איצט רחל-לאה פאַראינטערעסירט מיט דעם בחור, דעם שרייבער.

ווי אַמאָל איבער מירקינען, האָט זי איצט געזאָרגט איבער דעם פרעמדן בחור. זי פלעגט זיצן גאַנצע אָונטן און זיין וועש אויספאַרריכטן, אָדער די שקאַרפעטקעס שטאַפן. זי האָט אים אויך מיט אַנדערע זאַכן פאַרזאָרגט. דער בחור איז איצט געווען אַ גאַנצער בן-בית ביי די הור-זויצעס. ער האָט אין די יידישע פּעריאָדישע אויסגאַבן, וואָס זענען דענסטמאָל דערשינען אין וואַרשע, זיינע ערשטע ליטעראַרישע פּראָדוקטן פאַרעפנטלעכט, וואָס האָבן געצויגן אויפמערקזאַמקייט אויף אים. אויך האָט אַ באַרימטער יידישער שרייבער אין וואַרשע, אַרום וועלכן עס האָבן זיך געדרייט די יונגע שרייבער, געהאַלטן פון אים. ער האָט איצט פאַר-קערט אין די ליטעראַרישע קרייזן. זיין נאָמען איז געוואָרן באַקאַנט אַלס אַ באַגאַבטער יידישער פּראָזאַאיקער, אויף וועלכן מ'האַט געלייגט האַפּע-נונג.

דער יונגערמאַן פלעגט זייער אָפט אין די אָונטן אַריינקומען צום לערער און פאַרלעזן פון זיינע שאַפונגען. דער לערער האָט געהאַלטן פון אים אַ וועלט — און זיך מער געווידמעט זיין בילדונג. ער פלעגט אים באַרגן ביכער און לערנען מיט אים אין די אָונטן געוויסע קעגנשטאַנדן. צוליב דעם יונגמאַנס איינפלוס האָט זיך די באַצויאונג צו דער יידישער שפּראַך געענדערט אינעם לערערס הויז, אי ביים לערער אַליין, אי ביי זיינע טעכטער...

שוין אין די לעצטע יאָרן האָט דער „זשאַרגאַן" אָנגעהויבן אַריינ-צודרינגען אין די הורוויצעס שטוב אַריין, צוואַמען מיט דער „רעוואָלוציע", צום פאַרדרום פונעם לערער, כאָטש דער „זשאַרגאַן" איז געהאַלטן

געוואָרן אין דער קיך, ביי רחל-לאהן, ווו מ'האָט אין די פרייטיק-צור נאכטסן געזונגען רעוואָלוציאָנערע לידער. אָבער זינט דעם לערערם אַרעסט, — האָט דער „זשאַרגאָן“ אַריינגעצויגן זיך פון דער קיך אין דער שטוב, און כמעט באַהערשט דאָס גאַנצע הויז, צוזאַמען מיט דער שולע. די טעכטער, וועלכע זענען צוגעוויינט געווען, אַז ליטעראַריש אויסדריקן זיך קאָן מען נאָר אינעם פּוילישן לשון (דער פּאָטער האָט נאָך צוגעלאָזט דעם „זשאַרגאָן“ פאַר אויפקלערונגס-אַרבעט צווישן די פינצטערע מאַסן), — זענען דורך די ליטעראַרישע שאַפונגען פון זייער שיצלינג געוונען געוואָרן פאַמעלעך פאַר דער יידישער שפּראַך. דורך דער צייט, וואָס דער לערער האָט זיך געפונען אין „פּאָוואַק“, און מירקין האָט רעאַרגאַניזירט די שולע, זענען מיט דעם בחור-ליטעראַטס הילף, איינגעפירט געוואָרן געוויסע ענדערונגען. מ'האָט איינגעפירט קורסן פאַר דער יידישער שפּראַך אין די העכערע קלאַסן. אין די נידעריקע איז מען גאָר איבערגעגאַנגען אויף די קינדערס מוטער-שפּראַך. אַלע האָבן זיך געשראַקן פאַרן לערער, ווען ער וועט אַהיימקומען פון תּפּיסה און געפינען די דאָזיקע ענדערונג. נאָר צו אַלעמענס איבערראַשונג האָט דער לערער הורוויץ, נאָך זיין באַ-פּרייאונג — נישט נאָר אַקצעפּטירט די רעפּאָרם, וואָס איז געוואָרן איינ-געפירט, אָן זיין וויסן, אין זיין לעבנס-ווערק, נאָר ער האָט זי געפונען פאַר וויכטיק און נויטווענדיק און ער האָט זיך איר געווידמעט.

זעט זיך אויס, אַז אויך אינעם לערער האָט זיך עפעס געענדערט.

**

יא, צו יענער צייט, ווען מ'האָט דעם לערער הורוויץ אַרויסגעלאָזט אויף דער פּריי, האָבן די צייטונגען געטומלט וועגן אַן אַטענטאַט, וואָס איז אויסגעפירט געוואָרן אויף אַן עסטרייכישן פּרינץ אין אַ סערבישער אָדער בולגאַרישער שטאַט.

דער פּאַסט אַליין איז קיינעם נישט אָנגעגאַנגען, אַ חוץ די ליידיק-גייערס, וואָס האָבן נישט מער וואָס צו טון, נאָר אָפּצוגעבן זיך מיט ציי-טונגען לעזן, — האָבן טייל באַדויערט דעם פּרינץ און אנדערע האָבן געזאָגט:

— אַ שיינע ריינע כּפּרה אויף אים, זאָל ער נישט קריכן דאָרט,

ווי מען בעט אים נישט. — נאָר גערעדט האָט מען, אז ס'קאָן דערפון אַרויסקומען אַ מיאוסע מעשה.

באַלד אָבער האָט מען אין דער גאַנצער געשיכטע פאַרגעסן. יעדער איינער האָט געהאַט זיינע אייגענע זאָרגן און איז געווען פאַרנומען מיטן שטיקעלע ברויט, און איבערגעלאָזט די פאַסירונג פאַר די צייטונגען — זאָלן זיי זיך שלאָגן קאָפּ אין דער וואַנט — און פאַר ליידיקנייערס, וואָס האָבן נישט וואָס בעסערס צו טון, נאָר אָפּצוגעבן זיך מיט פּאָליטיק. ביי די הורוויצעס אין הויז איז קיינעמס קאָפּ איצט נישט געשטאַ- גען צו פּאָליטיק, און מען האָט דער גאַנצער פאַסירונג נישט געשאַנקען די מינדסטע אויפּמערקזאַמקייט.

קאַפיטל 20

דער שטראַל אין וואַלד

נאָך אין די בית-מדרש-יאָרן האָט דער לערער הורוויץ געהאַט די געד- ווינהייט זיך צו באַדן זומער-צייט אין קאַלטע טייכן. די תּפּיסה, און אויך נישט זיין זונס טויט, האָבן נישט געקאָנט די דאָזיקע לוסט אָפּטויטן ביי אים, אזוי ווי זיי האָבן נישט געקאָנט אָפּטויטן זיין בחוריש געמיט. ווי אַ גוטער ייד פאַרפעלט נישט צו דאוונען, אזוי האָט דער לערער הור- וויץ נישט פאַרפעלט אין די זומער-פאַרנאַכטן זיך צו באַדן אין דער ווייסל.

אַמאָל האָט ער געשלעפט זיינע זין צום באַדן, איצט האָט ער מיר- קינען געפירט יעדן פאַרנאַכט אויפן ווייסל-ברעג.

איינמאָל אין אזאַ זומער-פאַרנאַכט, ווען זיי זענען ביידע אַהיימגע- גאַנגען פון באַדן, אָפּגעקילטע און פּרישע, האָבן זיי אָנגעטראָפּן אויף זייער באַלעבטע גאַסן. די גאַסן זענען געווען ממש פאַרטרונקען פון מענ- טשן. אין אַלע ווינקלען זענען געשטאַנען קופּקעס, רעדלעך מענטשן, געד- האַלטן די נאָרוואָס געקויפטע „עקסטרעס“ אין האַנט, און מיט שרעק אין די אויגן וועגן עפעס-וואָס דיסקוטירט.

ס'האָט זיך אויסגעלאָזט, אז די געשעעניש, וואָס האָט זיך פאַר-

לאָפּן פאַר אַ טעג אַכט צי צען, און וועלכע מ'האַט שוין געהאַט פאַרגעסן, די געשעעניש פון דעם אַטענטאַט אויף אַן עסטרייכישן פּרינץ אין אַ סערבישער אָדער בולגאַרישער שטאַט (די גוטע יאָר ווייסן, וואָס פאַראַ מדינה דאָס איז), — האָט געבראַכט פּאָלן. עסטרייך האָט געשטעלט סערביען אַן אולטימאַטום, — און די צייטונגען האָבן אויסגעדריקט די מורא, אַז מען שטייט פאַר אַ וועלט־פּייער.

ווען מירקין און דער לערער זענען אַרויפגעקומען אין שטוב אַרײַן, האָט פּונקט רח־ל־לאַה שבת־געמאַכט. דאָס הייסט, זי האָט נאָר וואָס גע- האָט די פּאָדלאָגע געוואָשן, מיט זאַמד אויסגעשיט און ברייט די פענצ- טער געעפנט. העלענקע, אַ באַרוועסע, מיט נאַקעטע, אויפגעשאַרצטע הענט, האָט דער מאַמען צוגעהאַלפּן אויסקילן די שטובן. די ווייבער האָבן צוערשט נישט געוואָלט די מאַנספּאַרשוניגען אַרײַנלאָזן אין שטוב, ביז די פּאָדלאָגע וועט זיך נישט אויסטריקענען. דערהערט די נייעס, אויף וואָס מ'ריכט זיך, האָט רח־ל־לאַה דאָס מאָל פאַרקוקט, אַרײַנגעלאָזט די מאַנס- פּאַרשוניגען אין דעם געוואַשענעם צימער מיט אַ באַמערקונג:

— מיר איז עס שוין אַלץ איינס, וואָס עס וועט געשען.

מ'האַט נישט געקאָנט ווייסן, צי זי מיינט דאָס אויף דעם וועלט־ פייער, וואָס שטייט־פאַר, צי אויף איר געוואַשענער פּאָדלאָגע, — און אפשר אויף ביידע.

נאָר באלד איז דער „זשאַכלינער“ אויך געקומען אָנצולויפן מיט אַן „עקסטראַ“.

ער איז געווען אויסערגעווענלעך אויפגערוימט, כמעט פּרוילעך קאָן מען זאָגן. אַן אומפאַרשטענדלעך און אומבאַקאַנט ליכט האָט געברענט אין זיינע אומרואַיקע שוואַרץ־אַפּלען, און אַזוי ווי זיינע אויגן, אַזוי האָט ער אויך אַלײַן געצאַפּלט. געהאַלטן אין דער געזונטער האַנט די „עקסטראַ“, האָט ער מיט דער קראַנקער עפעס אַ טריאומפּירנדיקן זשעסט געמאַכט. — איר האָט'ס שוין געלעזן?

דער לערער און מירקין זענען פון די נייעס זייער ערנסט געוואָרן, דאָס גאַנצע הויז האָט געהאַט אַרומגעכאַפט אַן אַנגסט פאַר דעם אומ- באַוואוסטן, און אַלע זענען געווען דעפּרימירט און נידערגעשלאָגן און האָבן אָנגעקוקט דעם „זשאַכלינער“ פאַרווונדערט איבער זיין אויפגע- רוימטקייט.

— ס'קאן זיין, אז איצט, ווי מיר זיצן דאָ, שפרייזן שוין אַריבער די עסטרייכישע סאָלדאַטן די סערבישע גרענעץ, די האַרמאַטן קלאַפן שוין. און ביי אונדז וועט עס זיך אויך באַלד אָנהייבן, — זאָגט דער „זשאַכלינער“ צו די שווייגנדיקע מאַנספאַרשוניען.

— און וואָס איז אויף אייך די שמחה? — פּרעגט דער לערער אַ דערשטוינטער.

— וואָס איז אויף מיר די שמחה? — דער פּסקדין האָט זיך אָנגעהויבן! — שרייט־אויס דער „זשאַכלינער“ און אַן אומפאַרשטענדלעכע, טריאומפּירנדיקע פּרייד זעצט אים אַרויס פון די אויגן, אַזוי ווי ער וואָלט כאַטש געווען דער, וואָס האָט דאָס געבראַכט אויף דער וועלט:

— דער פּסקדין, — שרייט ער אויס, — פאַר די זינד, פאַר דעם מערדערשן פאַרברעכן. אַ מבוֹל, אַ מבוֹל וועט קומען איבער דער וועלט און וועט זי געבן אַ וואַש־אַפּ. אוי, וועט ער זי געבן אַ וואַש־אַפּ! אַ מבוֹל, וואָס זיי האָבן אַליין געבראַכט אויף זיך מיט זייערע פאַרברעכערישע זינד.

— איך פאַרשטיי אַלץ נאָך נישט די פּרייד, וואָס איר האָט דערפון? — פּרעגט ווידער דער לערער אַ דערשטוינטער.

— די פּרייד? — איר פאַרשטייט נישט. ס'ברעכט אַלץ צוזאַמען, די גאַנצע לינגערישע וועלט, די פאַרברעכערישע, אין איר פונדאַמענט, מיטן דאָך אויף די ווענט — ווי אַ קאָרטן־הויז. די זונהדיקע, מיאוסע וועלט — זאָל זי פאַלן. זאָל זי באַגראָבן ווערן אונטער די זינד, וואָס זי האָט געבראַכט אויף זיך. דערנאָך, ווען זי וועט שוין ליגן אַ חרובע, אַ פאַרברענטע, — וועלן מיר, מיר פון אונטער אירע חורבות אַרויס-קריכן — און מיר וועלן זי אויפבויען אויפסניי, אויף גאַנץ אַנדערע יסודות, אויף גערעכטע, אויף מענטשלעכע. עס וועלן מער נישט זיין קיין אונטערדריקטע און קיין אונטערדריקער. אַלע, אַלע — וועלן מיר זיין — — —

נאָר דער לערער האָט אים נישט געלאָזט פאַרענדיקן זיין פאַטע-טישע רעדע. דער לערער איז פאַר אויפגענונג בלייך געוואָרן, און קעגן זיין געווינהייט איז ער אויפגעשפרונגען פון זיין אָרט, צוגעלאָפן צום „זשאַכלינער“, אים אָנגעכאַפט ביי די פלייצעס און אָנגעהויבן צו שאַק-

לען. מען האָט געמיינט, אז ער וויל אים דערשטיקן. אזוי האָט עס אויס-
געזען.

דער לערער האָט געהאָט איין וואָרט גרייט אין זיין מויל:
— אַרויס פון מיין שטוב! אייער געביין זאָל זיך דאָ נישט געפיר-
נען! — נאָר אַנשטאַט דעם האָט ער געזאָגט ציטערנדיק, אַ בלייכער, און
צעקריצנדיק יעדעס וואָרט אין זיינע ציין:
— אויף בלוט ווילט איר בויען אייער וועלט?! ניין, ניין. — דאָס
בלוט, וועט אייך אַליין פאַרשוועמען, איר אַליין וועט באַגראָבן ווערן
אונטער די חורבות! פון קיין שלעכטס — קאָן קיין גוטס נישט אַרויס-
קומען, — האָט זיך דער לערער אָנגעהויבן צו באַרואיקן נאָכן ערשטן
זעטיקן זיין כעס. ער האָט אָפגעלאָזט דעם „זשאַכלינער“, אַביסעלע פאַר-
שעמט פאַר זיין אויסברוך — און זיין שטים איז געוואָרן מער נאַטיר-
לעך.

— איר פאַרשטייט, וואָס איר האָט געזאָגט? — מענטשלעכע לעבנס
שטייען אין קאָן. טויזנטער און טויזנטער יונגע אומשולדיקע נפשות
וועלן פון דער וועלט גיין. מענטשן וועלן צוריק חיות ווערן, איינער וועט
דעם אַנדערן פרעסן, — און איר ווילט דערפון אַ וועלט בויען? — ניין,
ניין! איך וועל אייך זאָגן, וואָס עס וועט ווערן, — האָט זיך שוין דער
לערער אינגאַנצן באַרואיקט און צוריק אוועקגעזעצט זיך אויף זיין אָרט:
— מיר וועלן צוריקגיין דורך דער בלוט-באָד אין מיטלאַלטער אַרין,
מיר וועלן אויסמעקן יעדע שפור פון ציוויליזאַציע און פראַגרעס. מיר
וועלן זיך אַ רוק טון, — אַוואַ, ווי ווייט. די וועלט וועט פול ווערן מיט
שנאה, מיט גיפט. די וועלט וועט ווערן אַ ווילדער וואַלד, וואָס איין
מענטש וועט אויפן אַנדערן אין געיעג גיין. איך וויל גאָרנישט טראַכטן,
וואָס וועט ווערן, — פאַרשטעלט זיך דער לערער די אויגן, און רעדט
מיט אַ ווייטיקדיקער שטימע, ווי פאַר זיך אַליין: — געמיינט, אז וואָס
— וואָס, נאָר צו דעם וועלן מיר שוין נישט דערגיין; אז דער מענטש-
לעכער פראַגרעס איז דערגאַנגען אזוי ווייט, דאָס זיי וועלן שוין קיינמאָל
נישט אָנכאַפן זיך אין דעם דאָזיקן באַרבאַרישן מיטל. ס'איז דאָך באַמט
צו פאַרצווייפלען! עס דאַכט זיך דאָך טאַקע אויס, אז מיר בלאַנדזשען
ערנעץ אין אַ וויסטן חלל. ס'איז נישטאָ קיין לאַגיק אין אונדזער געשיכ-
טע, נישטאָ קיין פראַגרעס אין אונדזער אַנטוויקלונג, נאָר מיר מאַכן אומ-

זיניקע זינדזאגן. ווו איז דער אינהאלט? ווו איז דער באווייז, אז מיר גייען טאקע פאראויס; אז אזא מענטש, ווי ער, — ווייזט ער אויפן דערשטוינטן „זשאכלינער“, — א סאציאליסט ניבערטאָ, אן אידעאליסט, א קעמפער פאר גערעכטיקייט, פאר אונטערדריקטע, — בויט זיין צור-קונפטיקע וועלט אויף א פונדאמענט פון בלוט און מענטשלעכע פגרים! — ווי וועט אויסזען די וועלט, וואָס וועט שטיין אויף אזא פונדאמענט?

— נישט קיין וועלט וועט עס זיין, נאָר א גיהנום, איר פארשטייט? — שרייט-אויס דער לערער. — א גיהנום, אָנגעפילט מיט חיות. א חיה האָט דאָך איצט גערעדט, נישט קיין מענטש, נישט קיין סאציאליסט. און אז ער רעדט אזוי, — וואָס זאָלן שוין אנדערע זאָגן? — ניין, די חיה שטעקט אין אונדז אלעמען, און מיר גייען צוריק אין שוואַרצן, מערדע-רישן וואַלד אַריין, אָן אן אויסוועג און אָן א האַפּענונג.

א שטילקייט האָט געהערשט נאָכן לערערס רייד. דער „זשאכלי-נער“ האָט מורא געהאט דאָס מויל צו עפענען. נישט דערפאר, ווייל ער האָט נישט געהאט קיין אַרגומענט צו ענטפערן, נאָר ער האָט זיך דער-שראָקן פאַרן לערערס אויפּרענונג.

נאָר רחל-לאה, זיצנדיק אין איר ווינקל ביים אויוון (כאָטש זומער, אויס געווינהייט) מיט טעפל טיי אין האַנט, האָט מיט איין האַנט פארלייגט זיך אַ פּאַס גרויע האָר, וואָס האָבן זיך אַרויסגעריסן פון איר שייטל און זיך אָנגערופן אין א שטילן, רואיקן טאָן:

— מיין מאַן, — דו קאָנסט מיר טון, וואָס דו ווילסט, נאָר איך וועל דיר זאָגן, אז דער „זשאכלינער“ האָט רעכט. איידער אזא וועלט — איז שוין טאקע גלייכער א שוואַרצער וואַלד.

דאָס האָט דעם „זשאכלינער“ צוגעגעבן מער מוט, און ער האָט צו-געלייגט מיט אַ כּיטרע שמייכעלע:

— וואָרים די מלחמה האָט זיך דען איצט אָנגעהויבן? — די מל-חמה האָט זיך דאָך שוין לענגסט אָנגעהויבן. וואָס איז דער חילוק צי אין דער פּאַרם, צי אין אן אנדערער? מ'דאַרף נאָר וויסן, אויף וועלכן צד מען שטייט.

— ער האָט דען נישט רעכט? — זאָגט רחל-לאה פון איר ווינקל-אַרויס. — בלוט גיסט זיך דאָך סיי ווי סיי. ביז איצט האָט זיך עס גע-

גאָסן באַהאַלטענערהייט, קיינער האָט נישט געוואוסט דערפון, — איצט דועלן אלע זען.

דער לערער האָט זיך אַרומגעקוקט הילפלאָז, ווי ער וואָלט ביי ווע-
מען הילף געזוכט. ער איז פאַרצווייפלט געוואָרן, און אוממעכטיק די הענט
אַראָפּגעלאָזט, פאַרבייסנדיק די ליפן אין אַ יאושדיקער גרימאַסע.
נאָר דאָ איז אים אומגעריכט מירקין געקומען צו הילף.

מירקין, וועלכער איז געזעסן אין אַ ווינקל מיט העלענקען און ערנסט
צוגעהערט זיך צו דעם אויפגעגנדיקן געשפרעך, וואָס איז אָנגעגאַנגען
אין שטוב, האָט האַרטנעקיק געשוויגן, ווי עס וואָלט אים שווער געווען
אויסצואַרבעטן זיך אַ מיינונג פאַר זיך. מ'האַט שוין געמיינט, אַז ער
זועט זיך באַנגגענען מיט צוהערן. אומגעריכט האָט ער גענומען אַ וואָרט.
און ווייל זיין שטימע איז געווען אַ נידעריקע און זיין טאָן אַן אויסער-
געווענלעך רואיקער, האָט עס אין דער אויפברויזונג, וואָס האָט געהערשט
פון דער פייערדיקער דיסקוסיע, געמאַכט בון אָנהייב-אָן אַן איינדרוק,
און אלע האָבן זיך צוגעהערט צו אים אויפּמערקזאַם.

— מיר דאַכט זיך, — האָט מירקין זיך אָנגערופן, — אַז איר האָט
ביידע אַ טעות. אי הער הורוויץ (יעדעס מאָל ווען עס איז מירקינען
אויסגעקומען זיך צו ווענדן צום לערער, איז ער געקומען אין אַ פאַר-
לענגנהייט. ער האָט נישט געוואוסט ווי אים צו טיטולירן, מחותן צי שווער,
— האָט ער באַנוצט דעם נאָמען, נאָר אין אַ שטילן טאָן), אי דער חבר
„זשאַכלינער“. ביידע האָט איר נישט אין באַטראַכט גענומען דעם וויכ-
טיקסטן פאַקטאָר אין די טרויעריקע געשעענישן. — ווער מאַכט די מל-
חמה? — די מלחמה מאַכן מענטשן. און איך גלויב אין מענטשן. דאָס
מענטשלעכע גייט-מיט מיט דעם מענטשן אומעטום, ווו ער געפינט זיך.
עס קאָן פאַרשטומט ווערן, פאַרטרונקען ווערן דורך העץ-מיטלען, דורך
אויפגערייצטע ליידנשאַפטן אויף איין טאָג, אויף צען, אויף אַ יאָר. —
נאָר דאָס מענטשלעכע וועט זיך אין אים אויפּוועקן און בייקומען אלע
ליידנשאַפטן און אלע זינד. איך ווייס נישט, אויף ווי לאַנג עס גייט
דער מענטש אין שוואַרצן וואַלד אַרײַן, — האָט מירקינס שטימע ביי די
דאָזיקע ווערטער געציטערט פאַר ערנסטקייט. — איך ווייס אויך נישט,
וואָס עס דערוואַרט אים אויף יענער זייט וואַלד, צי וועט ער טאַקע געפיר-
נען די צווייטע וועלט, וועגן וועלכער חבר „זשאַכלינער“ רעדט. איך גלויב

אויך, ווי דער הער הורוויץ, אז אויף קיין בלוטיקן פונדאמענט קאן מען נישט בויען. נאָר איך גלויב אויך נישט, אז דער מענטש וועט איבער-בלייבן בלאַנדזשען אין וואַלד. ווייסט איר פאַרוואָס? — דערפאַר, ווייל דער מענטש נעמט־מיט מיט זיך אין דעם שוואַרצן וואַלד אַריין זיין מענטשלעכן אינסטינקט, און דער דאָזיקער אינסטינקט וועט אים ראַ-טעווען, ווי ער האָט אים ביז איצט דערהאַלטן און צוגעפירט אים צו דער מדרגה, ווו ער געפינט זיך... דאָס מענטשלעכע אין מענטשן וועט זיך באַלד אָנהייבן בונטעווען קעגן דעם וואַלד. דער מענטש וועט אַרויס-קומען פונעם וואַלד מיט פאַרבלוטיקטע נעגל פון ברודער־מאָרד, — אָבער אַ שעמעוודיקייט וועט ליגן אויף זיין פנים און אַ געלייטערטקייט אין זיין האַרץ, ווי אַ קינד, וואָס האָט זיך איינגעריכט אין בלאַטע און קומט-צוריק צו זיין מוטער מיט פאַרשמירטע הענט. אַ פינצטערע נאַכט רוקט זיך אויף אונדז, נאָר איך האָב נישט קיין מורא, איך האָב פאַרטרויען צום מענטש, ער וועט אַרויסשפּרייזן פון אַלע וועלדער און נעכט, וואָס לייגן זיך אויף זיין וועג. ווי זיגזאַגיש דאָס זאָל זיך נישט אויסווייזן, איז דאָ אַ לאַגיק אין זיין גאַנג, און אַ ציל אין זיין וועג...

אַ טויטע שטילקייט האָט געהערשט אין שטוב נאָך מירקנים ווער-טער. דער לערער האָט געבויגן זיין קאָפּ צו דער ערד, אָנגעלענט אויף זיינע הענט. אזוי האָט אויך געטון דער „זשאַכלינער“. עס האָט אים אָפגענומען דער חשק צו דעם ענטפער, וואָס איז געווען פאַרטיק אויף זיין צונג. דאָס זעלבע דער לערער. זיי האָבן דערפילט, אז נישט קיין ווערטער זענען דאָ גערעדט געוואָרן, נאָר עס האָט זיך אַנטפלעקט פאַר זיי אַ הייליקער גלויבן פון אַ מענטשן.